FUNDAŢIA EUROPEANĂ TITULESCU

NICOLAE TITULESCU

OPERA POLITICO-DIPLOMATICĂ
1 IANUARIE 1937–31 DECEMBRIE 1937

Partea III

Volum îngrijit de:
GEORGE G. POTRA

Colaboratori:
Delia Razdolescu, Daniela Boriceanu,
Ana Potra, Gheorghe Neacou

Bucureşti, 2007

367

INTERVIU ACORDAT DE GEORGE ANASTASIU POSTULUI DE RADIO „EUROPA LIBERĂ“ CU PRIVIRE LA NICOLAE TITULESCU ŞI LA LUCRAREA SA *POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI*

Omul, oratorul, diplomatul

I

6 iulie 1981

S-au împlinit nu de mult 40 de ani de la moartea lui Titulescu. În martie viitor vor fi 100 de ani de la naşterea lui.

Activitatea lui Titulescu, aşa de cunoscută în lumea politică şi diplomatică între cele două războaie mondiale, face acum, mai ales în Occident, obiectul unor cercetări active. Au apărut o seamă de teze de universitate, în Europa ca şi în Statele Unite ale Americii. În România, de asemenea, cercetări şi publicaţii au reîmprospătat memoria celor în vârstă şi alimentat dorinţa celorlalţi de a cunoaşte cât mai îndeaproape viaţa şi opera acestui mare român care a fost Nicolae Titulescu.

Dumneavoastră, domnule Anastasiu, aţi avut privilegiul de a-l fi cunoscut îndeaproape. Aţi fost nu numai şef de cabinet la Ministerul Afacerilor Străine, dar aţi lucrat cu Titulescu şi după ce nu a mai fost în guvern. Eraţi cel mai tânăr din echipa lui de colaboratori imediaţi.

Vă rugăm să ne povestiţi, azi, în cadrul acestei emisiuni, date şi fapte din viaţa şi activitatea lui Titulescu, la începutul carierei şi la sfârşitul vieţii, adică două perioade asupra cărora lipsesc încă scrisori şi amintiri autorizate.

Când Titulescu s-a înapoiat în ţară, după ce a obţinut la Paris titlul de doctor în drept, el era deja un tânăr român foarte cunoscut în lumea universitară pariziană.

Şederea lui Titulescu în capitala Franţei a fost, pentru el, un prilej de a studia cu seriozitate şi cu o mare curiozitate intelectuală, nu numai disciplinele juridice cerute de programul Facultăţii de Drept, dar şi materiile profesate la Şcoala de Ştiinţe Politice (faimoasa, pe vremuri, *science-po*), studii aprofundate de istorie politică, de istorie diplomatică, de economie, finanţe. În plus, Titulescu mergea foarte des la Camera Deputaţilor, urmărind şedinţele în care se perindau la tribună marii tenori politici ai vremii: Jaurès, Clemenceau, Ribot, Viviani, Poincaré, Briand, Millerand, Barthou. Pe cei mai mulţi dintre ei îi va cunoaşte după Primul Război Mondial şi va avea să lucreze cu ei.

În timpul studiilor sale la Paris, Titulescu a luat parte la un concurs pe ansamblul facultăţilor de Drept din Franţa şi a fost clasificat întâiul (cinste pe care n-a avut-o, nici înainte, nici după, niciun alt student străin). Această reputaţie de strălucit student a fost confirmată şi cu prilejul unui examen pe care Titulescu l-a dat cu celebrul civilist Planiol. Acesta i-a pus lui Titulescu o întrebare referitoare la o teză pe care o susţinea un student din sudul Franţei. Cum teza nu era încă publicată, Titulescu a rugat pe Planiol să-i dea câteva elemente sumare, spre a se orienta. Ceea ce Planiol a făcut. După câteva momente de reflectare, Titulescu a dezvoltat teoriile aşa cum presupunea că le-a susţinut autorul. Planiol a rămas în admiraţie, căci expozeul lui Titulescu corespundea întocmai cu manuscrisul

autorului. În anii următori, Planiol, ori de câte ori avea de examinat studenţi români, ţinea să le povestească examenul trecut de Titulescu, adăugând că-i prevede „o carieră juridică excepţională, căci are un cap excepţional“.

Un caz similar i s-a întâmplat lui Titulescu la Iaşi, când s-a prezentat la examenul pentru ocuparea postului de profesor la catedra de Drept civil. Preşedintele comisiei de examinare era Stere (o somitate în lumea juridică românească). Stere i-a pus lui Titulescu o întrebare în legătură cu o teză recent publicată la Berlin. Cum Titulescu venea de la Paris şi era hrănit aproape exclusiv cu literatură juridică franceză, el nu cunoştea lucrarea în chestiune. El l-a rugat pe Stere să-i schiţeze unele detalii, spre a se putea orienta. Ceea ce Stere a făcut. Şi, exact ca şi la Paris, Titulescu a reuşit să refacă gândirea juristului berlinez. Ca şi Planiol, Stere a prezis lui Titulescu că „va ajunge departe în mânuirea dreptului, căci, în afară de o mare inteligenţă, el are şi darul de a crea dreptul“.

Titulescu s-a afirmat în ţară ca orator, şi nu numai ca profesor la Facultatea de Drept şi ca avocat, dar şi în Parlament?

Titulescu a debutat în viaţa politică în 1912, ca deputat conservator-democrat de Romanaţi. Avea 30 de ani. Primul său discurs în Cameră l-a ţinut la 22 decembrie 1913, ca raportor la adresa de răspuns la mesajul Tronului. Pentru pregătirea acestui discurs – şi aceasta arată seriozitatea cu care Titulescu studia problemele pe care avea să le trateze – el a citit în „Monitorul Oficial“ toate dezbaterile parlamentare la mesajul Tronului de la 1867 la 1912. El s-a pus în felul acesta la curent cu viaţa politică a României moderne şi cu genul de oratorie al vremii. Discursul lui Titulescu a fost aşa de strălucitor, încât, de la o zi la alta, el a fost socotit ca unul din cei mai de seamă oratori ai României. Să nu uităm că la acea dată erau încă în viaţă Delavrancea, Filipescu, Take Ionescu, Fleva, Marghiloman.

În marginea acestui succes, o anecdotă revelatoare: la şedinţa Camerei asistau guvernul, în frunte cu şeful său, Titu Maiorescu, fraţii Ionel şi Vintilă Brătianu, Petre Carp, Take Ionescu. După primele cinci minute ale cuvântării lui Titulescu, Petre Carp şi-a părăsit locul în hemiciclu şi a venit să se aşeze la masa stenografilor, spre a nu pierde un cuvânt din discurs. După ce Titulescu şi-a terminat cuvântarea, Petre Carp s-a dus să-l felicite şi, luându-l de braţ, au mers împreună spre Take Ionescu, căruia Carp i-a spus: „Până acum, Take, în Camera asta nu eram decât doi oameni deştepţi… eu şi cu tine. De azi înainte suntem trei – noi doi şi mânzul ăsta“.

Titulescu a fost înzestrat de la natură cu darul vorbirii. El poseda un vocabular extrem de bogat, elegant şi precis (amintesc că el vorbea la perfecţie şi franceza, engleza, germana şi italiana). Forma era întotdeauna impecabilă şi era pusă în slujba unui fond de gândire profundă şi a unei imense culturi generale. Ca toţi marii oratori, el improviza. Fireşte, el pregătea – cum am spus – subiectul în toate amănuntele şi sub toate aspectele. Dar această pregătire, această muncă de creaţie se limita la ideile pe care le avea de dezvoltat, iar nu la cuvintele de folosit, adică la forma în care avea să se exprime.

Titulescu îşi adapta discursurile la situaţii şi se făcea înţeles de orice public. L-am auzit vorbind la Bucureşti, în Parlament, la Geneva, la Societatea Naţiunilor, la întruniri diplomatice sau la conferinţe de presă, stând de vorbă cu oameni politici sau cu tineri diplomaţi. Pretutindeni era în largul său, vioi, elegant, sclipitor, dar şi precis – şi întotdeauna pe înţelesul auditorilor săi. Nu l-am apucat ca profesor la Universitate. Ştiu însă de la foşti studenţi ai săi că Titulescu era foarte iubit şi cursurile lui reputate pentru calitatea lor excepţională, pentru claritatea expozeului, puritatea limbii şi logica de fier a argumentaţiei.

După Primul Război Mondial, Titulescu a fost printre primii care şi-au dat seama că genul de discurs la modă până atunci – genul emfatic, înflorit, declamator – este înlocuit treptat-treptat cu o exprimare mai sobră, mai concisă, un vocabular mai plastic şi mai

concentrat. Titulescu a reuşit deplin în acest nou gen, în aşa măsură, încât după moartea lui Briand nu o dată presa internaţională l-a consacrat cel mai mare orator de limbă franceză în viaţă.

Pentru că vorbiţi de Titulescu-orator, aţi putea spune ceva şi despre afacerea optanţilor şi duelul oratoric, la Geneva, cu contele Apponyi?

Pe scena internaţională, Titulescu s-a făcut foarte repede cunoscut graţie duelului oratoric, care l-a opus ani de-a rândul, la Geneva, contelui Albert Apponyi, în procesul optanţilor unguri.

Reforma agrară, înfăptuită după Primul Război Mondial şi aplicată pe întreg teritoriul României, a provocat nemulţumirea unei categorii de foşti mari proprietari unguri în Transilvania. Conform Tratatului din Trianon, ei optaseră pentru naţionalitatea maghiară. Plângerile lor, andosate de guvernul de la Budapesta, au ajuns până în faţa Societăţii Naţiunilor, la Geneva. Guvernul maghiar a încredinţat apărarea lor unuia din cei mai vestiţi oameni politici unguri, contele Apponyi, un mare jurist şi cunoscut orator.

În duelul său cu Titulescu – care apăra interesele statului român – contele Apponyi a dat dovadă de multă dibăcie juridică, de o tenacitate şi o elocvenţă într-adevăr admirabile, cu atât mai admirabile cu cât era un om în vârstă – avea peste 75 de ani. Totuşi, el nu a reuşit să facă să triumfe cauza pe care o susţinea.

Dezbaterile de la Geneva între Titulescu şi contele Apponyi au rămas înscrise în istoria relaţiilor internaţionale ca un model, ca o ilustrare a faptului că două imense talente oratorice, două personalităţi reprezentative a două popoare se pot opune pe scena internaţională, se pot combate şi pot totuşi rămâne pe linia celei mai desăvârşite curtenii şi manifesta unul pentru celălalt respect, admiraţie şi chiar afecţiune.

În legătură cu relaţiile Titulescu–Apponyi, vreau să mai citez şi următoarele două lucruri: (1) după moartea sa, la Geneva, în 1933, corpul contelui Apponyi a fost depus în mausoleul de la Budapesta unde sunt îngropaţi oamenii mari ai Ungariei. Ghidul însărcinat să conducă pe turiştii care vizitau acest mausoleu, când ajungea în dreptul lui Apponyi, dădea în limbile franceză şi engleză această unică referinţă: „adversarul lui Titulescu“. Găsesc că este omagiul cel mai simplu şi mai mişcător ce se putea aduce, la Budapesta, acestor doi oameni mari. (2) Ţin, în al doilea rând, să spun că, după 1923, ori de câte ori Titulescu trecea cu trenul prin Ungaria, la oprirea în Budapesta, autorităţile ofereau lui Titulescu un imens coş cu fructe, iar doamnei Titulescu flori şi bomboane (de la faimoasa cofetărie Gerbaud, concurenta pe piaţa europeană a cofetăriei Capşa). Vreau să subliniez acest gest de respect şi de preţuire pentru persoana lui Titulescu, din partea autorităţilor maghiare. El arată, în acelaşi timp, gradul de civilizaţie în raporturile între state la care se ajunsese la acea epocă.

Pentru că vorbim de prestigiul lui Titulescu în străinătate, vă voi aminti două anecdote – să le spunem „englezeşti“.

Prima se situează în iunie 1924. Franţa şi Anglia nu reuşeau să se pună de acord asupra unei politici comune în materie de reparaţii de război (adică în ce priveşte despăgubirile de cerut de la foştii inamici). În Anglia, partidul laburist era la putere de la începutul anului. În Franţa, ceea ce se numea atunci „cartelul de stânga“ reuşise la alegeri şi guverna de câteva săptămâni. Primul-ministru britanic, Ramsay MacDonald, dorea să se întâlnească cu noul şef al guvernului francez, Herriot. MacDonald socotea că, el fiind cu aproape 6 luni mai vechi în postul de prim-ministru decât Herriot, este normal ca Herriot să facă deplasarea până la Londra. Dar Parisul se lăsa greu. Atunci MacDonald l-a rugat pe Titulescu să meargă la Paris şi să-l convingă pe Herriot – cu care ştia că este bun prieten. Titulescu a plecat la Paris şi l-a convins pe Herriot să vină la Londra. De remarcat că, în 1924, Titulescu era în post la Londra de numai doi ani de zile. Ceea ce subliniază destul de elocvent

că reuşise să-şi creeze o situaţie excelentă. Pot adăuga şi faptul că MacDonald îi spunea lui Titulescu pe nume, ceea ce era extrem de rar în vremurile acelea şi încă la englezi.

A doua poveste se petrece la Geneva, în toamna 1925, pe un culoar în localul Societăţii Naţiunilor. Titulescu stă de vorbă cu Vintilă Brătianu, ministru de Finanţe, în trecere prin Geneva, în drum spre ţară. La un moment dat apare pe culoar Sir Austin Chamberlain, ministrul de Externe al Marii Britanii, venit la Geneva ca să susţină în faţa Societăţii Naţiunilor un diferend cu Turcia, cu privire la regiunea petroliferă Mossul. Văzând pe Titulescu în conversaţie cu Vintilă Brătianu, Chamberlain se îndreaptă spre ei şi, adresându-se ministrului nostru de Finanţe, îi spune: „Domnule Brătianu, eu ies acum din şedinţa Consiliului Societăţii Naţiunilor. Nu reuşim să ne înţelegem cu turcii. Sunt convins că dacă dosarul nostru ar fi pledat de Titulescu, totul s-ar aranja cu bine, căci el ar găsi soluţia şi ar şti şi cum s-o prezinte. Oare guvernul român nu ar vrea să ni-l împrumute pe Titulescu, ca să ne scoată la mal?“. Înainte chiar ca Vintilă Brătianu să apuce să spună ceva, Titulescu i-a replicat lui Chamberlain: „Mulţumesc, nu! Mi-ajung grijile pe care mi le dă guvernul român cu optanţii unguri, ca să nu ţin să mă încarc şi cu grijile guvernului britanic în controversele lui cu turcii“. Bineînţeles, totul spus în glumă. Totuşi, Vintilă Brătianu a fost impresionat şi, când Titulescu s-a dus curând după aceea în ţară, primul-ministru Ionel Brătianu, pus la curent de fratele lui de oferta măgulitoare a lui Chamberlain, i-a spus lui Titulescu: „Chiar sub formă de glumă, propunerea făcută este un omagiu şi o dovadă a preţuirii de care se bucură ministrul României la Londra pe scena internaţională“.

S-a spus că Titulescu avea o constituţie delicată. Cum a putut suporta, atunci, clima de la Londra şi chiar cea de la Geneva?

Titulescu a fost ministru la Londra timp de 10 ani – din 1922 până în 1932 –, cu o întrerupere între 1927 şi 1928, când a fost ministru de Externe în guvernele Ionel şi Vintilă Brătianu. Fiind în acelaşi timp reprezentant permanent al ţării pe lângă Societatea Naţiunilor, la Geneva şi delegat la o seamă de conferinţe internaţionale, prin diversele capitale sau oraşe europene, este evident că el a trebuit să circule mult şi asta într-o epocă în care nu existau legăturile aeriene.

Contrar legendei, Titulescu nu ocupa etaje întregi în marile hoteluri. Titulescu avea o constituţie destul de debilă. El avea o nevoie imperioasă să doarmă opt ore. Şi aceste opt ore le dormea dintr-o bucată, indiferent de ora la care se culca. El avea, în plus, somnul uşor. De unde nevoia să găsească camere liniştite. De aceea, el închiria trei camere: un salonaş, unde primea, dormitorul lui şi camera de dormit a doamnei Titulescu. Şi totdeauna la ultimul etaj, care era, firește, mai puţin zgomotos şi, totodată, mai puţin scump. Când mergea la Paris sau la Roma, el reţinea camere care dau spre curte şi sunt deci mai liniştite.

O altă legendă: Titulescu – se spunea – nu se scoală decât la amiază. Titulescu avea o foarte proastă circulaţie şi suferea de frig. La Londra, la Geneva, unde cerul este des acoperit, plouă şi umezeala te pătrunde, Titulescu lucra dimineaţa în pat, tocmai spre a se feri de frig şi de umezeală. Ceea ce nu ştiau decât puţini, dar o ştiau foarte bine colaboratorii lui apropiaţi, este că Titulescu era un mare muncitor. El era capabil să nu se mişte de la lucru ceasuri întregi. Când avea un dosar de studiat, o conferinţă sau un discurs de pregătit, o notă de redactat, el nu cunoştea ora. Se mulţumea să guste ceva şi era recomandat să nu-l deranjeze nimeni.

Titulescu avea o memorie, nu de elefant, cum se spune, ci de ordinator. Tot ceea ce citea, reţinea şi-ţi putea servi după ani şi ani. Ca şef, el era bun, generos, înţelegător, atent, prevenitor, dar era şi teribil de exigent. El nu semna o hârtie fără s-o citească cuvânt cu cuvânt şi fără ca să fie ireproşabilă, ca formă.

Din cauza sănătăţii sale, care cerea menajamente, de multe ori greu de satisfăcut, Titulescu a avut de suferit mai tot timpul de răceli, otite, anemii. De unde nevoia de a schimba aerul şi deci de a sta vara cât mai mult la mare şi iarna, la munte.

Când Titulescu a fost eliminat din guvern, în august 1936, el se afla la mare, în Franţa, după un început de criză de anemie. În luna septembrie criza s-a agravat, punându-i viaţa în primejdie. S-a vorbit atunci de o încercare de asasinat, dar nu s-a putut dovedi faptul. S-a spus şi s-a scris că, după cancelarul Austriei, Dollfuss şi Regele Alexandru al Iugoslaviei, Titulescu figura al treilea pe lista oamenilor de stat ce urmau să fie ucişi. Preşedintele cehoslovac, Beneš, era al patrulea la rând. În orice caz, serviciile competente franceze – civile şi militare – ca şi personalităţi, ca Georges Mandel şi generalul Weygand, şeful de Stat Major al armatei franceze, au recomandat cu insistenţă lui Titulescu să fie cât mai atent în restaurante şi, mai ales, să nu bea decât băuturi în sticle înfundate.

Odată restabilit după această grea boală, Titulescu s-a înapoiat în sudul Franţei, în primăvara 1937. Ştim că l-aţi vizitat acolo, în aprilie 1937. Vă rog să ne spuneţi cum l-aţi găsit şi ce activitate avea?

Am revăzut pe Titulescu în aprilie 1937. Am mers împreună cu Niculescu-Buzeşti la Cap Martin. L-am găsit pe Titulescu aparent în bună formă fizică, dar trist, îndurerat de felul ignobil în care fusese îndepărtat din guvern în vara precedentă. L-am găsit, mai ales, îngrijorat de politica externă iresponsabilă pe care o ducea Regele Carol şi guvernul său. „Pe calea pe care au luat-o evenimentele, eu văd venind războiul“, ne-a declarat Titulescu. Previziune pe care a repetat-o şi precizat-o în cartea pe care tocmai începuse a o redacta şi pe care vroia s-o publice la începutul anului următor. Înainte de a vorbi însă de această carte, iată schiţată, în linii mari, activitatea lui Titulescu în anul 1937, spre a răspunde la întrebarea ce mi-aţi pus.

În timpul şederii noastre la Cap Martin, Titulescu a fost chemat de mai multe ori la telefon de primul-ministru francez, Léon Blum, care i-a cerut avizul într-o serie de probleme de politică internaţională. Într-o seară, în jurul lui 15–20 aprilie, Léon Blum a telefonat rugând pe Titulescu să vină grabnic la Paris, întrucât primise ştiri neliniştitoare de la Bucureşti, în legătură cu întâlnirea recentă între Regele Carol şi colonelul Beck. Colonelul Beck era ministrul de Externe al Poloniei. Prin intrigile lui, la Bucureşti, el contribuise mult la înlăturarea lui Titulescu. El venise acum în România să ceară Regelui Carol să facă un pas mai mult pentru slăbirea Micii Înţelegeri. Conştient sau inconştient, el era la acea dată un aliat al lui Hitler.

În iunie 1937, Titulescu a făcut o vizită de zece zile în Anglia. Invitat de Winston Churchill, cu care era prieten, el a ţinut în Camera Comunelor o conferinţă în care a analizat cu luciditate situaţia internaţională. Tot la cererea lui Churchill, Titulescu a vorbit la Institutul Regal pentru Afacerile Străine. O altă conferinţă a ţinut-o la Universitatea din Oxford. Pretutindeni el îşi exprima îngrijorarea pentru viitor, cu perspectiva precisă a unui al doilea conflict mondial. Dar el adăuga mereu că o asemenea perspectivă poate fi evitată dacă Marile Puteri occidentale sunt decise să se opună aventurii.

Ideile acestea sunt reluate în conferinţe ţinute la Bordeaux sau la Bratislava, sau în interviuri date presei internaţionale. El le-a împărtăşit şi oamenilor politici români, pe care i-a văzut la Bucureşti în luna decembrie. Dar gândirea lui şi ansamblul analizelor politice, Titulescu le-a dezvoltat în volumul *Politica externă a României*, pe care l-a dictat în cursul acestui an, 1937.

Titulescu ar fi vrut ca volumul să apară simultan la Paris, în limba franceză (textul original), la Londra, în limba engleză şi în ţară, în limba română. El ţinea, în special, ca românii să poată lua cunoştinţă de problemele de politică externă care s-au pus ţării în anii de după război şi să judece această politică pe bază de documente şi de fapte exacte şi precise, iar

nu – cum era practica curentă în România, în ultimii ani – pe bază de zvonuri, insinuări şi alte încercări de a deforma sau înăbuşi adevărul. Regele Carol a fost cuprins de panică în faţa unei asemenea perspective. El a cerut ca guvernul (suntem în ianuarie 1938, deci guvern Goga) să ia măsuri poliţieneşti spre a interzice nu numai publicarea versiunii româneşti a cărţii, dar şi intrarea şi difuzarea în ţară a volumelor în limbile franceză şi engleză. În plus, Titulescu a fost ameninţat cu ridicarea naţionalităţii dacă publică cartea. (Goga – instrument al dictaturii regale – a încercat, ulterior, să se scuze.)

În aşteptarea unor vremi mai bune şi mai potrivite difuzării cărţii, Titulescu a suspendat discuţiile cu casele de editură de la Paris şi de la Londra. Cartea a rămas deci sub formă de manuscris. Ea reprezintă peste 370 de pagini bătute la maşină.

Cum aveţi acest manuscris, puteţi să ne daţi o vedere de ansamblu asupra conţinutului cărţii?

Este, firește, greu să rezumi în cadrul emisiunii acesteia. Dar iată câteva linii conducătoare. Titulescu examinează relaţiile României cu statele străine, unul după altul, explicând problemele care s-au pus şi cum le-a tratat. Politica lui externă era bazată pe securitatea colectivă şi pacea indivizibilă. El a căutat mereu să organizeze un front unic al unor eventuale victime ale unei agresiuni. Vorbind despre relaţiile cu URSS, el observă că atunci când eşti vecin cu o Mare Putere de dimensiunile şi forţa armată a Sovietelor, nu există decât două politici posibile: să-i fii sau prieten sau duşman. Şi Titulescu scrie textual: „Cine ar putea în vestul Europei să fie aliatul României, pentru apărarea intereselor pur româneşti? Să o spunem deschis: Germania? Niciodată. Germania ar putea, în propriul ei interes, să ceară României să participe la un război ofensiv împotriva URSS, ceea ce – precizează Titulescu – ar fi sfârşitul României. Dar – continuă el – Germania nu va compromite niciodată relaţiile ei cu URSS numai spre a apăra interese româneşti“. Titulescu adaugă: „Am fost, sunt şi voi rămâne partizanul unui pact de asistenţă mutuală cu URSS, atâta timp cât statul acesta va practica politica de pace şi de apropiere între popoare pe care a practicat-o în ultimii ani“. Subliniez rezerva lui Titulescu: *atâta timp*. „Tratatul de asistenţă între România şi URSS – precizează el – este necesar României, fie că Germania face război cu URSS, fie că se înţelege cu ea. Şi acest tratat va trebui să fie făcut în timp util, cu România, altminteri apropierea germano-rusă se va face fără noi şi pe spatele nostru“.

Iată deci ce gândea şi scria Titulescu în vara lui 1937. Doi ani după aceasta, prevederile şi temerile lui se realizează întocmai: Hitler se înţelege cu Stalin.

Războiul izbucnind, Titulescu s-a gândit să treacă peste sentimentele şi resentimentele provocate de atitudinea faţă de el a Suveranului şi a guvernelor care se succedaseră în ultimii ani şi să comunice la Bucureşti observaţiile şi recomandările impuse de gravitatea situaţiei. El a adresat Regelui, în toamna 1939, prin legaţia din Berna, o lungă telegramă, iar ulterior, la începutul lui 1940, un memoriu de 77 pagini, redactat în limba franceză, asupra relaţiilor româno-ruse, din trecut până la zi. Memoriul acesta este un excelent mic tratat de drept internaţional şi de istorie diplomatică românească.

Dacă Regele şi guvernul ar fi dat atenţia cuvenită acestui document, ei ar fi putut reţine că Titulescu nu numai le comunica informaţii în legătură cu ultimele lui convorbiri cu Litvinov şi noua politică a Moscovei, dar le dădea şi argumente de folosit în eventualitatea unor controverse cu Sovietele. El reamintea astfel că în *Tratatul asupra definirii agresorului*, semnat la Londra în 1933, URSS îşi lua angajamentul faţă de noi de a nu recurge niciodată la război sau la forţă.

Când, la sfârşitul lunii iunie 1940, deci puţine săptămâni mai târziu, Moscova a prezentat ultimatumul în chestiunea Basarabiei, nici guvernul, nici Suveranul nu s-au gândit

să invoce acest text capital. (S-a spus, pe vremuri, că Regele Carol nu suporta ideea de a recurge la texte negociate şi semnate de Titulescu! Dacă acesta a fost cazul, atunci megalomania şi iresponsabilitatea Regelui Carol vor fi aspru judecate de istorie.)

Câteva luni mai târziu, Titulescu se stingea la Cannes, la 17 martie 1941, bolnav, trist, îngrijorat. În ajun împlinise 59 de ani.

O ultimă întrebare, domnule Anastasiu. Întrebare poate naivă, dar firească: credeţi că dacă Titulescu ar fi trăit, ar fi putut el schimba mersul evenimentelor?

Nu cred că lucrurile ar fi fost mult diferite dacă la terminarea războiului, în 1945, Titulescu ar mai fi fost în viaţă, dar ar fi trăit retras şi bolnav.

În schimb, sunt convins că dacă gelozia şi lipsa de judecată politică a Regelui Carol nu l-ar fi îndepărtat din guvern, Titulescu ar fi putut influenţa mersul evenimentelor şi împiedica multe. Titulescu era, incontestabil, un om deasupra celorlalţi. El poseda o bogăţie de mijloace intelectuale, un creier în continuă frământare, o prodigioasă facultate de a găsi soluţii şi formule inedite, ingenioase. Şi, mai presus de toate, o putere de convingere şi un talent de expunere care uimeau.

Da, în 1936, pacea putea fi salvată. Dacă Titulescu ar fi continuat să fie ministru de Externe, cu autoritatea lui, cu prestigiul în adevăr excepţional de care se bucura pe scena internaţională, el putea să schimbe cursul pe care s-au angajat ulterior evenimentele.

Un ultim cuvânt?

La acest rapid portret al lui Titulescu aş vrea să asociez, ca un omagiu de respect şi de admiraţie, numele doamnei Titulescu, o femeie de o rară distincţiune şi de o adevărată frumuseţe românească.

Doamna Ecaterina Titulescu era născută Burcă. S-au căsătorit în 1907, dar se cunoşteau demult. Doamna Titulescu l-a ajutat pe soţul ei cu o mare discreţiune, cu un tact desăvârşit şi o prezenţă feminină care făceau farmecul cuplului lor şi stârneau admiraţia atât în ţară cât şi peste hotare. La Londra sau la Paris, la Praga sau la Geneva, în Italia, în Statele Unite, pretutindeni unde nevoile misiunilor încredinţate îi purtau, soţii Titulescu au fost cea mai vie, cea mai admirabilă, cea mai eficace carte de vizită a Ţării Româneşti.

Ei se află acum îngropaţi la Cannes, sub aceeaşi lespede, uniţi prin moarte, cum au trăit uniţi în viaţă.

Gh. Barbul, I. Solacolu, *Schimbarea alianţelor României. De la Titulescu la Antonescu,* Institutul European, Iaşi, 1995. pp. 8–19.

368

INTERVIU ACORDAT DE GEORGE ANASTASIU POSTULUI DE RADIO „EUROPA LIBERĂ“ CU PRIVIRE LA NICOLAE TITULESCU ŞI LA LUCRAREA SA *POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI*

Omul, oratorul, diplomatul

II

29 iulie 1981

A. Relaţiile cu Germania

Între cele două războaie mondiale s-au scurs 20 de ani. Titulescu a condus efectiv politica externă a ţării, a fost consultat sau asociat la conducerea ei aproape 15 ani. Relaţiile româno-germane au fost, desigur, în centrul preocupărilor sale. Puteţi, domnule Anastasiu, să ne evocaţi azi unele aspecte ale acestor relaţii?

Încep cu evocarea unei scene triste. Titulescu se afla la Cannes, bolnav, foarte slăbit, sleit (mai are, de altfel, puţine luni de trăit). La radio se anunţă arbitrajul de la Viena, din 30 august 1940. Titulescu face acest comentariu dureros, spus cu o voce stinsă, parcă înecat în lacrimi: „Bismarck–Basarabia, Hitler–Transilvania".

Pentru ce *Bismarck–Basarabia*? Titulescu a susţinut întotdeauna că, dacă vrei să te ocupi de politică externă, trebuie neapărat să cunoşti la perfecţie istoria ţării tale, ca şi istoria diplomatică. Studiind serios, aprofundat, aceste materii, Titulescu a aflat că la Congresul de Pace de la Berlin, din 1878, care a pus capăt războiului ruso-româno-turc, Bismarck a jucat un rol de căpetenie şi că România a avut de suferit de pe urma intervenţiilor cancelarului german – *cancelarul de fier*, cum i s-a spus.

Normal ar fi fost ca la Berlin, recunoscându-se rolul, uneori determinant, al armatei române în victoria împotriva turcilor, să se acorde României restituirea întregii Basarabii, dezlipită de Moldova în 1812. Nu numai că aceasta nu s-a produs, dar – din iniţiativa lui Bismarck – ni s-au luat şi cele trei judeţe din sudul Basarabiei, realipite în 1856. Ni s-a dat, este adevărat, în contraparte, Dobrogea de Nord, cu ieşirea la Marea Neagră. Pentru ce atitudinea aceasta puţin prietenească din partea lui Bismarck? Pentru unicul motiv – dar important în calculul politic al lui Bismarck – că în felul acesta se creează o stare de continuă fricţiune între noi şi vecinii de la răsărit şi deci pune guvernul de la Bucureşti (ca şi pe cel de la Petersburg) în situaţia de a avea în viitor mereu nevoie de sprijinul german. De unde – în ceea ce ne priveşte – impunerea, în anii următori, a tratatului secret de alianţă între Bucureşti, Viena şi Berlin.

La peste 60 de ani distanţă, istoria se repeta. Hitler aplica metodele şi politica Germaniei imperiale faţă de noi, dar adăuga, de data aceasta, pe vecinii de la apus.

Atitudinea lui Bismarck, ostilă nouă, nu a jucat niciun rol în felul în care Titulescu a avut să conducă politica externă a României, în relaţiile ei cu Germania. După cum n-a jucat vreun rol în această privinţă nici faptul că, după semnarea păcii separate dintre noi şi Puterile Centrale, în mai 1918 – pace pe care Titulescu şi Take Ionescu au combătut-o –, guvernul german a cerut ca aceşti doi foşti miniştri în guvernul de la Iaşi să părăsească imediat ţara.

După război, Titulescu a căutat, în toate ocaziile – în conferinţe internaţionale sau la Geneva – să stabilească contacte personale cât mai bune şi cât mai utile cu delegaţii germani. O ilustrare evidentă în acest sens au constituit legăturile de stimă, de prietenie şi chiar de afecţiune care au intervenit între el şi ministrul german al Afacerilor Străine (şi la un moment dat şi cancelar al Germaniei), Gustav Stresemann.

Stresemann era un om suferind şi des obligat să nu iasă din casă. Titulescu a fost singurul om de stat străin pe care Stresemann accepta să-l primească la el în cameră, în asemenea momente. Cum Stresemann cunoştea perfect limba franceză şi Titulescu cea germană, când se vedeau, ei stabiliseră regula ca Titulescu să vorbească nemţeşte şi Stresemann franţuzeşte, dar cu obligaţia strictă de a semnala unul celuilalt absolut toate erorile de limbă făcute.

Stresemann a fost acela care l-a invitat pe Titulescu să ţină o conferinţă în faţa Parlamentului german, la Berlin – cinste rezervată, înaintea lui, fostului ministru britanic, Lordul Cecil şi contelui Apponyi. Conferinţa aceasta, despre *Dinamica păcii*, rostită în mai 1929, a avut un deosebit răsunet, pe plan german, în cercurile politice, firește, dar şi intelectuale.

În fine, subliniez că Stresemann a dat lui Titulescu, nu o dată, o mână de ajutor discretă, dar eficace, în afacerea optanţilor. Ajutor discret, căci Ungaria, ca şi Germania, se afla, în acele vremuri, în câmpul ţărilor zise revizioniste (împreună cu Austria, Bulgaria şi chiar Italia), adică ţări urmărind revizuirea tratatelor de pace.

S-a spus şi s-a scris că îndată după luarea puterii – în ianuarie 1933 – Hitler ar fi căutat să se infiltreze în România, prin organizarea de acţiuni menite să schimbe cursul politicii externe a ţării noastre. Este adevărat?

Răspunsul meu este: da şi nu. Mă explic. După venirea la putere, în Germania, a lui Hitler, partidul naţional-socialist a căutat să-şi formeze o clientelă politică activă în Europa dunăreană şi balcanică. România a fost şi ea obiectul unei asemenea acţiuni de recrutare.

În urma publicării, în Occident, a arhivelor diplomatice germane ale epocii, se ştie că secţiunea de politică externă a Partidului Naţional-Socialist German a trimis în România, încă în 1933, unul sau mai mulţi emisari. Aceştia au studiat situaţia politică şi au ajuns la convingerea că mijlocul cel mai sigur de a se infiltra în jocul politic românesc este de a încuraja cu sfaturi şi cu bani – cu mulţi bani – crearea unui puternic partid de extremă dreaptă, care, împărtăşind principiile naţional-socialismului, ar putea, cu timpul, revendica puterea şi aduce România pe linia Germaniei hitleriste. Omul politic român ales a fost Octavian Goga. Şef al unui partid politic anemic – *Partidul Agrar* – Goga a fost convins şi împins să fuzioneze cu partidul profesorului Cuza, spre a deveni *Partidul Naţional-Creştin*. În fazele următoare se prevedeau contacte şi fuzionări cu micile partide disidente: Partidul Liberal al lui Gheorghe Brătianu, ramura disidentă naţional-ţărănistă a lui Vaida-Voevod ca şi Mişcarea Legionară a lui Zelea Codreanu. Lucru curios, deşi mai importantă ca forţă politică decât celelalte formaţiuni citate, Mişcarea Legionară nu era considerată la Berlin – la acea epocă – ca un element destul de polarizator. Aceasta este ceea ce documentele germane au destăinuit după război.

Dar ce se ştia în ţară, în 1936?

La începutul lunii august, Legaţiunea noastră din Berlin a aflat, chiar de la Goga personal, că el venise la Berlin spre a încasa, de la secţia de politică externă a Partidului Naţional-Socialist, subvenţia anuală pe care o primea, în fiecare vară, de doi ani încoace. Dar, spre amara sa surprindere, Goga a fost înştiinţat că, din ordinul lui Hitler, plata nu se va face. Explicaţia dată lui Goga şi confirmată ulterior şi de Ministerul de Externe german a fost că în primăvara 1936 Hitler a avut o lungă conversaţie cu ministrul de Externe, von Neurath şi cu ambasadorul german la Moscova, von Schulenburg, asupra situaţiei politice în România. Von Schulenburg – care fusese mulţi ani, în post, la Bucureşti – era un bun cunoscător al lucrurilor de la noi şi Hitler ţinea să aibă părerea lui asupra politicii de urmat faţă de România. Schulenburg nu s-a sfiit să critice extrem de aspru acţiunea secţiei de politică externă a partidului de a subvenţiona partide de mâna a doua. După el – şi în aceasta von Schulenburg era susţinut de von Neurath – Germania trebuia să găsească o cale de înţelegere cu Titulescu, „singurul om politic serios şi cu greutate în România“. Titulescu – spuneau von Neurath şi von Schulenburg – are asentimentul celor două mari forţe politice, naţional-ţărăniştii şi naţional-liberalii, în politica externă pe care o conduce.

Hitler a cerut lui Rosenberg, şeful acestei secţii de politică externă a partidului, să vină cu dosarul chestiunii şi să-l discute în prezenţa lui von Neurath. Rosenberg s-a prezentat, însoţit de Ribbentrop, care tocmai fusese numit ambasador la Londra. Hitler a ascultat punctul de vedere al partidului şi pe cel al Ministerului de Externe. Decizia lui Hitler a fost: suspendarea, pe timp de doi ani, a oricărei subvenţii acordate lui Goga. Lui von Neurath i s-a dat acest răgaz de timp, ca să se înţeleagă cu Titulescu.

La întrebarea ce mi-aţi pus, v-am răspuns: da şi nu. Da, pentru că Partidul Nazist a făcut intrigi şi a căutat să mineze politica dusă de Titulescu; nu, pentru că guvernul german, din ordinul lui Hitler, nu a sprijinit aceste intrigi şi manevre, cel puţin în cursul anului 1936. Spun: tot anul 1936 şi nu vara 1936, când a fost înlăturat Titulescu din guvern.

În adevăr, von Neurath a cerut pe la 15–20 august să-l întâlnească pe Titulescu. Rendez-vous-ul fusese luat pentru luna septembrie, la Nyon, lângă Geneva, pe malul lacului Leman. Întâlnirea, fireşte, nu a mai avut loc, Titulescu nemaifiind ministru la acea dată.

În iarna aceluiaşi an, Titulescu se afla la munte, la St.-Moritz, în convalescenţă, în urma unei grele boli. Într-o zi se anunţă un vizitator. Acesta îşi declină numele şi calitatea, şi adaugă: „Sunt trimis de domnul general Göring spre a informa pe domnul Titulescu că *Führer*-ul a dat ordin ca un avion militar german să se ţină la dispoziţia domnului Titulescu, oricând acesta va dori să vină la Berlin sau oriunde în Germania, ca s-o viziteze şi să se întreţină cu conducătorii ei“. (Amintesc că Göring era, la acea dată, numărul doi în ierarhia statului german, imediat după *Führer*-ul Hitler.)

Bineînţeles, nu mai era momentul ca Titulescu să dea urmare unei asemenea invitaţii. Dar gestul în sine are o semnificaţie politică. La puţine luni numai după înlăturarea lui Titulescu din guvern, Hitler punea încă preţ pe o înţelegere cu omul de stat român.

Aţi spus că Hitler dăduse ministrului german al Afacerilor Străine doi ani spre a se înţelege cu Titulescu. Doi ani înseamnă până în 1938, adică tocmai anul când a avut loc Anschluss-*ul şi* Criza sudeţilor, *cu epilogul ei imediat: conferinţa de la München. Vedeţi o legătură între aceste două date şi evenimente?*

Cred că da. Din tot ce s-a publicat până azi cu privire la evenimentele pe care le menţionaţi, rezultă că Hitler a avut încredere în judecata politică a lui von Neurath.

În 1936, Hitler nu avea idei precise în ce priveşte România. A căuta să se înţeleagă cu noi, nu putea să-i strice, în imediat, nicio socoteală. „După doi ani, vom vedea“, a spus el ministrului său de Externe. În discuţiile ce ar fi avut cu von Neurath, Titulescu ar fi reluat şi adâncit conversaţiile avute la Bucureşti cu von Schulenburg, în jurul încheierii unui tratat de asistenţă mutuală. Titulescu era pentru securitatea colectivă. El susţinea că acordurile colective au o mai mare valoare, mai ales pentru ţări de categoria României, căci sunt mai greu de repudiat decât cele semnate numai de doi. Hitler credea că Germania are interes să practice sistemul pactelor bilaterale, cu numai două semnături. Aceasta era deosebirea între cele două guverne, în momentul în care ar fi trebuit să se întâlnească, la Nyon, von Neurath şi Titulescu.

Cu geniul său politic, cu ingeniozitatea prodigioasă de formule pe care ştia să le găsească, cu puterea excepţională de a convinge cu care îl înzestrase natura, Titulescu – cred eu – ar fi reuşit să lege Germania într-un sistem politic european şi s-ar fi putut evita războiul.

Titulescu absent de pe scena internaţională, Marile Puteri occidentale absente şi ele, ori abandonând lui Hitler iniţiativa de acţiune în Europa dunăreană, am avut, într-o primă etapă, *Anschluss*-ul şi apoi *criza cehoslovacă*, pe care le-aţi amintit.

În tot acest timp, România a practicat oficial o politică de promovare a păcii, a unei păci indivizibile. Ea nu se putea realiza decât – cum susţinea Titulescu – prin aplicarea la un

cât mai mare număr de state a unui sistem de pacte de neagresiune. Ceea ce s-a numit *politica securităţii colective.*

Geografia a creat României două realităţi politice: Germania şi Rusia. România trebuie, deci, să practice o politică de amiciţie şi cu una şi cu cealaltă. Aceasta a fost politica tradiţională a României moderne. Aceasta a fost politica lui Titulescu. Pentru a o ilustra şi mai bine, iată un extras din ultimul discurs ţinut la Bucureşti de Titulescu, în iunie 1936: „Sclavi ai intereselor noastre naţionale, noi nu suntem, în schimb, în serviciul comandat al nimănui. Vrem prietenia tuturor Marilor Puteri, fără deosebire: a Franţei, a Marii Britanii, a Italiei, a Germaniei, a URSS. Suntem gata să dăm acestor Puteri dovezi concrete ale dorinţei noastre sincere de a trăi cu ele în pace şi în prietenie. Dar, în schimb, nu vom renunţa niciodată în favoarea niciuneia şi nici chiar în favoarea tuturor Marilor Puteri laolaltă, la principiul egalităţii statelor, adică la dreptul suveran de a dispune fiecare de soarta noastră şi de a nu primi niciodată o hotărâre care să ne privească, la care noi nu am fi consimţit“. Acestea sunt ultimele cuvinte rostite în public de Titulescu, ca ministru de Externe.

A pune Germania pe picior de egalitate cu Anglia, Italia, Rusia Sovietică, dar mai ales cu Franţa – repet, în 1936 – era o dovadă de mare realism politic. Von Neurath şi von Schulenburg au înţeles această politică. Hitler – după cum am văzut – a fixat doi ani, spre a se lăsa convins de Titulescu. În schimb, la Bucureşti, Regele Carol era foarte grăbit ca să scape de el: la 29 august 1936, Titulescu a fost înlocuit de la conducerea Ministerului de Externe. Şi ştim ce a urmat…

B. Înlăturarea lui Titulescu din guvern

La 29 august 1936, Titulescu era îndepărtat de la conducerea Ministerului Afacerilor Străine. El se afla de câteva săptămâni în sudul Franţei, la Cap Martin.

Dumneavoastră, domnule Anastasiu, vă găseaţi cu el. Puteţi să ne spuneţi cum a luat cunoştinţă Titulescu de „debarcarea“ lui şi ce a gândit?

Telegrama lui Tătărescu i-a parvenit lui Titulescu în dimineaţa de 30. De fapt, Titulescu a aflat de cele petrecute printr-o serie de telefoane de la Paris, de la Londra, şi numai târziu, în cursul nopţii, de la Bucureşti. La început, el a crezut că este o eroare de transmisiune în telegramele de presă şi că numele lui nu a fost citat, pentru că el era socotit ca un fel de Ministru de Externe dacă nu permanent, cel puţin de lungă durată, aşa cum era sau fusese cazul în multe alte ţări (în Rusia Sovietică cu Litvinov, în Cehoslovacia cu Beneš, în Franţa cu Briand, în Germania, Polonia) şi aşa cum se angajase Regele Carol să fie cazul şi la noi, când Titulescu a fost numit ministru de Externe, în 1932.

Când Titulescu a văzut că telegramele sunt concordante, a trebuit să admită realitatea. Prima lui reacţie a fost de nedumerire.

Pentru a înţelege aceasta, trebuie să revenim cu două luni în urmă. Titulescu se află la Montreux, în Elveţia, unde are loc *Conferinţa Internaţională asupra Strâmtorilor*. Cu acest prilej, el are convorbiri cu miniştrii de Externe străini aflaţi acolo. Francezul Delbos, sovieticul Litvinov şi turcul Rüstü Aras îi semnalează că au primit informaţii că situaţia politică în România se degradează, că se duc pe sub mână acţiuni, intrigi numeroase pentru a săpa politica lui Titulescu, că mulţi oameni politici români sunt convocaţi la Berlin, că Legaţia polonă, în special, dezvoltă o intensă activitate de corupţie. Delbos a citat chiar cazul unor manifestanţi pronazişti transportaţi la întrunirea lor în camioanele Ministerului de Interne.

Titulescu cunoştea, în parte, intrigile Legaţiei polone şi ştia că unii oameni politici bine văzuţi de Regele Carol (precum Goga, Gheorghe Brătianu, Vaida-Voevod) făceau des călătorii la Berlin. Deşi spuse sub formă de conversaţii particulare şi cu titlu amical, Titulescu

nu putea înregistra aceste informaţii fără a le comunica guvernului. A urmat un schimb de telegrame cu primul-ministru, Tătărescu, pe un ton acru. Titulescu a hotărât atunci să meargă în ţară şi să-şi dea demisia. Ajuns la Bucureşti, el a fost primit într-o lungă audienţă de Rege. În această audienţă, el a expus, odată mai mult, liniile cardinale ale politicii externe româneşti, văzute în lumina ultimelor dezvoltări internaţionale. El a observat că România este pândită din mai multe direcţii. Ea are un interes vital de a practica o politică de pace şi de a se alătura acelora care urmăresc aceleaşi scopuri, pentru că un război mondial sau numai european ar putea duce la pierderea de teritorii. Titulescu a subliniat cu insistenţă interesul şi avantajul, pentru noi, al sistemului pactelor colective de securitate asupra pactelor bilaterale, susţinute, acestea din urmă, de Berlin, Roma şi Varşovia.

În nota rezumativă a audienţei, dictată de Titulescu, citesc această frază: „Frontierele noastre trebuie să fie intangibile; ele nu se discută, ele se apără". Titulescu prevedea, oare, ce ni se va întâmpla în 1940? Este foarte posibil. Cert este că expozeul pe care Regele l-a auzit din gura lui Titulescu a rămas, pentru el, patru ani mai târziu, fără ecou: *vox clamantis in deserto*.

În ziua aceea, la 12 iulie, Regele a mulţumit lui Titulescu pentru expunerea făcută şi l-a rugat „în interesul ţării" să-şi retragă demisia, căci „totul se va aranja cu bine". După mine, Titulescu, odată mai mult, a făcut eroarea sau a avut slăbiciunea să cedeze. Când s-au despărţit, nici unul, nici celălalt nu ştiau că s-au văzut pentru ultima oară.

A doua zi, Titulescu l-a întâlnit pe Tătărescu, care era înconjurat de ministrul de Interne, Inculeţ şi de cel al Finanţelor, Victor Antonescu. El le-a făcut un expozeu detaliat al informaţiilor culese în străinătate despre starea de lucruri de la noi, despre complezenţa autorităţilor faţă de activitatea nepermisă a unor legaţii străine şi despre datoria guvernului de a avea o linie de conduită unitară şi solidară. Cum Tărărescu ştia de la Rege cele discutate cu Titulescu, el a fost totalmente de acord cu ministrul de Externe. Un document scris de mâna lui Tătărescu şi semnat de ceilalţi doi miniştri a fost remis lui Titulescu, drept dovadă a acordului lor. Consiliul de Miniştri, întrunit de Tătărescu, a ratificat acest acord. Următorul comunicat – redactat şi scris de mâna lui Tătărescu – a fost remis presei:

„Consiliul de Miniştri în unanimitate, luând act de expunerea făcută de domnul N. Titulescu, ministrul Afacerilor Străine, aprobă în întregime şi se solidarizează cu politica externă făcută de domnul Titulescu, aşa cum a dus-o în trecut şi îşi propune a o duce în viitor –, consideră ca indispensabilă din punctul de vedere al apărării intereselor naţionale prezenţa domnului Titulescu în capul Ministerului Afacerilor Străine şi a decis a lua în consecinţă toate măsurile pentru ca politica domnului Titulescu, care este însăşi politica guvernului român şi a marii majorităţi a naţiunii româneşti, să poată fi aplicată în întregime fără cea mai mică stânjenire –, exprimă cu acest prilej domnului ministru al Afacerilor Străine, N. Titulescu, recunoştinţa lui adâncă pentru opera înfăptuită, precum şi încrederea lui nelimitată în îndeplinirea misiunii sale, asigurându-l de tot concursul său".

Titulescu a fost surprins de tonul excesiv al acestui text (scris – repet – în întregime de Tătărescu; posed fotocopia documentului). Comunicatul l-a lăsat rece pe Maniu şi l-a indignat pe Mihalache. Amândoi au venit să prevină pe Titulescu să nu aibă nicio încredere în angajamentele lui Tătărescu. Titulescu a explicat celor doi şefi naţional-ţărănişti că el se va folosi de acest comunicat spre a duce la bun sfârşit negocierile începute cu Delbos şi cu Litvinov, arătându-le că pot acum avea încredere în reprezentantul României. Ceea ce a şi făcut, de îndată ce s-a înapoiat la Montreux.

Şi acum, iată pasajele esenţiale din telegrama lui Tătărescu către Titulescu, telegramă datată 29 august, adică la şase săptămâni după comunicatul Consiliului de Miniştri; veţi pricepe perplexitatea lui Titulescu la primirea ei:

„Pentru a sfârşi ultima perioadă a guvernării noastre, am socotit necesar să iau în consideraţie o largă remaniere a Cabinetului. Date fiind dificultăţile mari ce avem de învins şi

la cererea colaboratorilor mei, mă văd silit să formez un minister numai în cadrul partidului ce reprezint, asigurându-i astfel unitatea şi omogenitatea. Ţin să vă mulţumesc cu profundă recunoştinţă pentru marile servicii aduse ţării". Şi telegrama se termină astfel: „Sunt convins că – sub o altă formă – vom găsi ocazia de a conjuga sforţările noastre pentru continuarea acţiunii externe, în cadrul politicii ce aţi dus până azi, în numele ţării şi pe care o vom continua fără nicio alterare".

Curios text, care, în adevăr, te uimeşte. Dar… ce înseamnă un „guvern omogen" şi cine era înlocuitorul lui Titulescu?

Înainte de a răspunde, o precizare: „larga remaniere" de care vorbeşte Tătărescu în telegramă s-a redus la înlocuirea lui Titulescu şi a subsecretarului de stat de la Externe, Savel Rădulescu.

Un guvern omogen este – teoretic – un guvern compus din membrii aceluiaşi partid. Titulescu nu a făcut niciodată parte din Partidul Liberal. Cel dintâi prim-ministru liberal care a călcat legea omogenităţii a fost Ionel Brătianu, când a oferit Ministerul de Externe, în 1927, lui Titulescu tocmai… În vara 1927, Regele Ferdinand, care ştia că trăieşte ultimele zile, a încredinţat guvernul lui Ionel Brătianu şi l-a sfătuit să dea lui Titulescu Ministerul de Externe. Prezentându-l pe acesta câtva timp mai târziu personalului Ministerului, Ionel Brătianu a spus: „Am fost puţin timp Ministru de Externe interimar, dar cred că am făcut lucrul cel mai important pe care-l puteam face: v-am adus ca şef pe Titulescu".

Răspund la partea a doua a întrebării dumneavoastră. Noul titular era Victor Antonescu – un liberal, firește. Fost, pe vremuri, ministru la Paris, de unde a fost chemat în ţară, în 1922, pentru incompetenţă. Mediocru în toate, lipsit de prestanţă, lipsit de pregătire pentru reuniunile internaţionale şi lipsit de orice dar al vorbirii, Victor Antonescu era, în adevăr, puţin indicat să ia succesiunea lui Titulescu.

Puteţi să ne spuneţi cum a reacţionat Titulescu faţă de aceste evenimente?

Primul moment de stupoare trecut, Titulescu şi-a dat seama că România se angajează într-un joc politic condus din străinătate.

Este evident – şi cât se poate de natural – ca el să fi suferit de pe urma eliminării din guvern. La început, ceea ce l-a afectat cel mai mult a fost modul absolut nedemn de o ţară civilizată de care s-a folosit Regele Carol ca să-l înlăture. Titulescu era un mare nervos. Sunt convins că boala foarte gravă de care a suferit în septembrie 1936, când a trebuit să i se facă trei transfuzii de sânge pentru a-l salva, a fost provocată de şocul moral pe care l-a primit cu acea ocazie şi că starea de permanentă slăbiciune pe care a avut-o până la urmă, când viaţa în el s-a stins literalmente, tot de atunci, din august 1936, se trage. Deşi era convins că Regele Carol a jucat, în mod voit, rolul esenţial în aceste evenimente, Titulescu a scos întotdeauna persoana Regelui din discuţie. Nu se va găsi niciodată din partea lui cea mai uşoară aluzie sau învinuire cu privire la acest rol.

*Titulescu a murit acum 40 de ani, Regele Carol a murit şi el, Tătărescu, de asemenea. Din ceea ce s-a scris – memorii şi documente oficiale publicate de atunci încoace – ce motive credeţi dumneavoastră că au determinat actul eliminării din guvern a unui om de talia lui Titulesc*u?

Este adevărat că multe documente străine au ieşit la iveală, care pot da unele răspunsuri. Pe plan românesc, în schimb, n-a apărut mare lucru. Ca să înţelegem într-o oarecare măsură comportarea Regelui Carol, este necesar să facem o scurtă privire înapoi.

Curând după ce s-a înapoiat în ţară, în 1930, Regele Carol a întâmpinat reticenţe din partea şefilor celor două partide mari. Maniu – la putere la acea dată – a fost extrem de rău impresionat când noul Suveran a călcat angajamentele pe care şi le luase şi a introdus, în mod clandestin şi fraudulos, în ţară pe prietena sa, doamna Lupescu. Duca cunoştea ostilitatea din trecut a lui Carol faţă de liberali. La cea dintâi întrunire publică a partidului, după sosirea lui Carol, Duca a avut imprudenţa de limbaj să declare că ar prefera să i se taie mâna decât să trebuiască s-o întindă Regelui. Când în toamna 1933, liberalii, cu Duca, au fost chemaţi la guvern, ei ştiau tot ceea ce datorează lui Titulescu pentru ca acest eveniment să se fi putut produce.

Abia instalat pe tron, Regele Carol a început prin a căuta să slăbească partidele mai vechi. El a încurajat disidenţa ţărănistă a lui Iunian, disidenţa liberală a lui Gheorghe Brătianu, disidenţa averescană a lui Goga şi apoi a lui Argetoianu.

În toamna 1930, Titulescu a fost ales preşedinte al Adunării Societăţii Naţiunilor, în condiţii extrem de elogioase (aproape unanimitatea delegaţiilor). Regele Carol a socotit că ar fi util pentru prestigiul lui să ofere lui Titulescu să formeze un guvern de „uniune naţională". Titulescu a acceptat, dar după primele consultaţii a băgat de seamă că dacă Maniu, Duca, Iorga, Averescu sunt dispuşi să participe la guvern, cei care-i bagă beţe în roate sunt Iunian, Gheorghe Brătianu, Goga. Titulescu a renunţat la mandat, dar a reţinut faptul.

În vara 1936, când se produce îndepărtarea lui Titulescu, cine sunt cei care merg des la Palat, la Bucureşti şi aleargă apoi la Berlin? Goga, Gheorghe Brătianu, Vaida-Voevod (nou conducător de disidenţă naţional-ţărănistă). Curioase coincidenţe – găsea Titulescu, în 1936. Vinovate demersuri – putem adăuga azi, în lumina documentelor publicate după război.

Nu voi cita aici decât un singur document; este vorba de *Jurnalul* contelui Szembek. Contele Szembek a fost din 1927 până în 1932 ministrul Poloniei la Bucureşti. Din 1932 până la izbucnirea războiului, el a fost subsecretar de stat la Ministerul polonez al Afacerilor Străine la Varşovia, adică ajutorul faimosului colonel Beck. Szembek a ţinut un *Jurnal* în care nota convorbirile mai importante ce avea. Astfel, la data de 17 iunie 1935, el are o convorbire cu ambasadorul Poloniei la Paris, care îi spune: „Din punct de vedere polonez, s-ar impune doborârea lui Titulescu". Iar la data de 20 octombrie 1935, contele Szembek relatează o conversaţie cu şeful său, colonelul Beck. Acesta îi spune: „Arciszewski (este vorba de ministrul Poloniei în România) duce o acţiune primejdioasă şi antipatică, cum sunt toate intrigile făcute cu partidele de opoziţie".

Bănuiesc că aceste două citate nu au nevoie de vreun comentariu!

Eliminarea lui Titulescu din guvern a fost rezultatul acestor intrigi străine, grefate pe dorinţa Regelui Carol de a se amesteca în mod direct şi în conducerea politicii externe. Cum aceasta nu era de închipuit atâta timp cât Titulescu conducea Ministerul de Externe, nu rămânea decât soluţia eliminării lui.

Greşeala Regelui Carol a fost că, lăsându-se influenţat ca să se despartă de Titulescu, el a perseverat în eroare chiar când, destul de repede, a trebuit să-şi dea seama că a apucat pe o cale care nu-i cea bună.

În 1937, mai era încă vreme ca situaţia să fie îndreptată. Dar după aceea dictatura regală a compromis totul. În politica externă a urmat o serie nemaipomenită de demersuri şi de acţiuni când pripite, când şovăitoare, haotice, contradictorii, care în cele din urmă s-au tradus pentru Rege prin pierderea tronului, iar pentru ţară prin destrămarea României Mari.

Suntem departe de ziua din august 1936 când Titulescu a fost eliminat din guvern? Nu, dimpotrivă! Totul a început atunci şi totul s-a înlănţuit de atunci.

Gh. Barbul, I. Solacolu, *Schimbarea alianţelor României. De la Titulescu la Antonescu,* Institutul European, Iaşi, 1995. pp. 19–31.

369

INTERVIU ACORDAT DE GEORGE ANASTASIU POSTULUI DE RADIO „EUROPA LIBERĂ“ CU PRIVIRE LA NICOLAE TITULESCU ŞI LA LUCRAREA SA *POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI*

Politica externă a României

I

7 martie 1982

Cuvânt de introducere

În cursul convorbirii pe care am avut-o acum câteva luni despre Titulescu – omul şi politica lui – aţi amintit de cartea pe care acesta a redactat-o în 1937 şi care trebuia să apară în 1938, sub titlul Politica externă a României.

V-am ruga, domnule Anastasiu, să refaceţi pentru ascultătorii noştri, în această emisiune introductivă, istoricul cărţii lui Titulescu, rămasă nepublicată.

Cred că este indicat să fac din capul locului o precizare, spre a risipi orice echivoc. Cartea despre care aţi amintit şi care va fi la baza referinţelor acestei serii de emisiuni nu a fost concepută şi nu se prezintă ca un volum de amintiri. Titulescu îşi rezerva să scrie memorii, dar mult mai târziu. El îmi făcuse, încă din vremea când era ministru, recomandări detaliate, precise în ceea ce priveşte adunarea şi clasarea materialului documentar necesar redactării acelor memorii. În emisiunile ce vor urma voi face, ca şi în vara trecută, necontenit referinţă la documentarea strânsă în acest scop.

Dar în 1937, volumul asupra politicii externe a României trebuia să fie un expozeu asupra felului cum el a conceput şi condus această politică, în anii în care a fost în capul Ministerului de Externe sau a fost asociat la formularea acestei politici, ca reprezentant al ţării la Societatea Naţiunilor sau în diferite conferinţe internaţionale şi misiuni diplomatice.

Cum am mai spus, Titulescu ţinea să explice opiniei publice internaţionale, dar mai ales opiniei publice româneşti, că politica lui externă a fost mereu axată pe linia politicii tradiţionale a României moderne.

Titulescu a fost îndepărtat de la conducerea Ministerului de Externe la 29 august 1936, în condiţiile expuse într-o emisiune precedentă. La data aceea, Titulescu se afla suferind, la Cap Martin, în sudul Franţei. Contrar celor scrise după război, Titulescu nu a fost chemat în ţară şi „demisionat“ în urma unor neînţelegeri ce s-ar fi ivit între el şi guvern. Între 14 iulie – când guvernul Tătărescu a publicat comunicatul ditirambic de solidarizare cu Titulescu şi cu politica externă dusă de el – şi 29 august – când s-a produs înlocuirea lui – nu a intervenit absolut nicio divergenţă între Titulescu şi guvern.

Ideea de a scrie şi publica cartea despre care vom vorbi a luat naştere în 1937. Titulescu a redactat şi, în parte, a dictat lucrarea în limba franceză, în primăvara şi vara aceluiaşi an. Versiunea franceză este deci originalul.

Pe la sfârşitul lui noiembrie, Titulescu a venit în ţară pentru câteva săptămâni. De fapt, mai tot timpul el l-a petrecut în pat şi în casă, având la început o gripă şi sfârşind cu o otită

extrem de dureroasă. România era în pline alegeri legislative. Titulescu a adus cu el ceea ce avea deja redactat din textul francez. Cu acest prilej, el a citit pasaje din manuscris diverselor personalităţi politice cu care s-a întreţinut. Este infinit probabil că, pe calea aceasta, guvernul ca şi palatul să fi avut ecouri despre carte. Ecouri, firește, exagerate sau de-a dreptul denaturate.

În emisiunea de la 6 iulie, din anul trecut, aţi spus că Regele Carol a cerut guvernului Goga, în ianuarie 1938, să ia măsuri spre a împiedica tipărirea în ţară a cărţii lui Titulescu, ca şi intrarea în România a versiunilor în traducere română şi engleză. Regele Carol a fost cuprins de panică la ideea că Titulescu l-ar putea ataca?

Motivul exact al măsurilor decise de guvern nu-l cunosc. Persoanele la curent cu această chestiune nu au dat (la cunoştinţa mea) nicio explicaţie. Dar din anturajul lui Goga s-a aflat, încă din ianuarie 1938, că Regele Carol a crezut – tocmai pe baza informaţiilor pe care le primise – că Titulescu îl va ţine răspunzător, în cartea lui, de noua orientare impusă în politica externă a României după august 1936. Teamă total nejustificată în ce priveşte persoana Regelui.

La 50 de ani, şi uneori mai mult, de la evenimentele expuse şi comentate, este evident că volumul lui Titulescu prezintă, azi, un aspect foarte tehnic, de specialitate, care comportă explicaţii la aproape fiecare două pagini. Ceea ce nu poate intra în cadrul acestor emisiuni. Ne vom mărgini să evocăm capitole din carte, referitoare la ţări şi evenimente care au influenţat politica noastră externă între cele două războaie mondiale, precum sunt relaţiile cu vecinii noştri, cu Marile Puteri, cu Societatea Naţiunilor.

Între discurs şi textul scris este o mare deosebire. Titulescu era la fel de clar, de precis în amândouă genurile. Dar ca să arăt problema ce se pune pentru orice om de stat cu reputaţie de bun orator, de a se prezenta în faţa unei adunări cu un text care trebuie citit, iată o amintire personală: În octombrie 1932, Titulescu a devenit ministru de Externe, într-un guvern Maniu, în urma unui grav dezacord cu guvernul Vaida-Voevod, în legătură cu negocierile duse de acesta cu guvernul sovietic, şi despre care vom vorbi într-o viitoare emisiune. Maniu şi Titulescu au socotit că ar fi nu numai corect, dar şi oportun, ca noul ministru al Afacerilor Străine să expună în Cameră realitatea relaţiilor româno-sovietice, la acea dată, ca şi politica ce-şi propune să conducă.

Titulescu a vrut ca în acest prim contact cu Parlamentul să facă o expunere cât mai precisă, cât mai riguroasă. Profitând de o interpelare în această privinţă a lui Gheorghe Brătianu şi referindu-se la exemplele din parlamentele occidentale, Titulescu a decis să aştearnă în scris şi să citească cele ce avea de împărtăşit. Forma scrisă, în asemenea împrejurări, îmbracă întotdeauna un ton mai grav şi mai solemn, căci este lipsit de eventualele digresiuni, replici, incidente care pot interveni în cursul unui discurs liber, pronunţat de la tribună. Titulescu a păstrat, până târziu, obiceiul moştenit de pe vremea când nu existau secretare, dactilografe şi încă şi mai puţin stenografe, de a redacta totul de mână. El a scris deci textul expozeului şi mi l-a remis ca să-l dictez unei secretare. Ceea ce am făcut şi i-am prezentat apoi discursul scris curat, fără ştersături (era – se ştie – extrem de exigent la acest capitol), scris şi cu spaţiu alb dublu, spre a-l putea citi mai uşor. A doua zi, la Cameră, Titulescu îmi redă textul şi păstrează numai cămaşa de dosar. La mirarea mea, Titulescu mi-a explicat: „Aseară am vrut să recitesc textul bătut la maşină. După zece minute am adormit. Mi-am zis atunci că, dacă chiar eu adorm la citirea propriului meu discurs, ce trebuie să se lupte cu somnul deputaţii, neobişnuiţi cu astfel de probleme. De aceea am hotărât să fac expozeul oral“.

După cum am mai spus, Titulescu avea o memorie fenomenală şi, bineînţeles, el cunoştea pe dinafară cuprinsul discursului pe care îl avea de rostit.

Asemenea fenomene în materie de memorie sunt destul de excepţionale. În Franţa se cita, pe vremuri, cazul preşedintelui Raymond Poincaré, care reţinea şi reproducea orice discurs din clipa în care-l aşternea pe hârtie. Iar mult mai aproape de noi, am cunoscut cazul generalului De Gaule. Acesta, nevrând să recurgă la ochelari şi având o vedere din ce în ce mai slabă, învăţa pe de rost toate discursurile pe care trebuia să le ţină.

Ca să revenim la manuscrisul lui Titulescu, iată un scurt extras din *Introducerea* volumului: „Am vrut să fac, în această carte, o expunere a politicii externe a României. Câteva reflecţii preliminare vor ajuta pe cititor să înţeleagă sensul şi întinderea gândirii mele. Am socotit întotdeauna că cel mai bun mijloc de a apăra interesele româneşti este de a căuta să văd căror interese europene sau mondiale corespund aceste interese româneşti şi a le apăra împletindu-le pe unele cu celelalte. Din această pricină, cartea mea nu prezintă nimic de ordin exclusiv local românesc. Ea este, mai degrabă, un expozeu al câtorva probleme europene, care s-au ivit de la sfârşitul Primului Război până în ziua de azi". După ce semnalează că lucrarea este scrisă pe baza notelor zilnice, Titulescu încheie astfel: „Sunt conştient că această carte prezintă un mare defect, şi anume că ea este scrisă cu un exces de sinceritate. Dar aceasta a fost întotdeauna reacţia mea personală împotriva stilului îmbrăcat în vată şi a formulelor de complezenţă ce mi s-au servit timp de 20 de ani. Stilul şi metodele acestea sunt răspunzătoare de faptul că azi, în 1937, după atâţia ani de la sfârşitul războiului mondial, se vorbeşte din nou de război, de războiul ce va să vină".

O ultimă precizare: când Titulescu a redactat cartea, în 1937, el era la curent cu intrigile – româneşti şi străine – care au contribuit la înlăturarea lui din guvern. El aminteşte, în *Introducere,* cum s-au desfăşurat evenimentele în cursul verii 1936 şi reproduce textele documentelor care sunt la baza lor (documente pe care le-am citat în emisiunea de la 29 iulie 1981). În treacăt, Titulescu recunoaşte că, după asasinarea primului ministru Duca, el a făcut greşeala de a accepta să ocupe, mai departe, postul de ministru de Externe, în guvernul Tătărescu. El îşi reproşează că a avut încredere în asigurările ce i s-au dat că va continua să facă politica tradiţională, ca sub toate guvernele din care a făcut parte. Şi Titulescu adaugă: „Politica mea externă, bazată pe securitatea colectivă şi pacea indivizibilă, politica mea care constă în a opune un front unic al eventualelor victime ale unei agresiuni împotriva frontului unic al eventualilor agresori, această politică nu mai are azi aprobarea domnului Tătărescu". Şi Titulescu constată cu amărăciune: „Azi s-a dovedit că scaunul de ministru este un scaun cu capcană, în care nu poţi şti dacă te poţi aşeza cu toată încrederea sau există riscul să fii azvârlit tocmai când te credeai mai solid instalat".

Titulescu nu a modificat cu nimic textul nici după vizita sa în ţară, în decembrie 1937, nici după ce i s-a comunicat decizia guvernului Goga cu privire la interzicerea cărţii. Manuscrisul cuprinde şi azi pasajele iniţiale în care Titulescu, după ce proclamă că a avut acordul şi sprijinul Regelui în toate acţiunile importante ce a trebuit să întreprindă ca ministru de Externe, declară persoana Regelui deasupra discuţiilor, polemicilor şi comentariilor provocate – în ţară ca şi în străinătate – de înlocuirea lui în fruntea diplomaţiei române. Titulescu a avut astfel, până la urmă, extrema eleganţă de a nu vedea în Regele Carol decât Suveranul ţării şi de a rezerva criticile sale exclusiv guvernului, ţinut răspunzător pentru politica externă a României. Eleganţă care – pot să adaug – n-a fost împărtăşită.

Gh. Barbul, I. Solacolu, *Schimbarea alianţelor României. De la Titulescu la Antonescu,* Institutul European, Iaşi, 1995. pp. 32–36.

INTERVIU ACORDAT DE GEORGE ANASTASIU
POSTULUI DE RADIO „EUROPA LIBERĂ“
CU PRIVIRE LA NICOLAE TITULESCU ŞI LA LUCRAREA SA
POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI

Politica externă a României

II

14 martie 1982

Polonia

Manuscrisul lui Titulescu Politica externă a României *cuprinde, cum am văzut în emisiunea precedentă, o expunere a relaţiilor României cu ţările vecine, cu Marile Puteri, cu Societatea Naţiunilor.*

Să începem, domnule Anastasiu, cu evocarea relaţiilor româno-poloneze, care au jucat un rol important în politica externă a României până la izbucnirea celui de al Doilea Război Mondial. Care a fost – sub Titulescu – situaţia acestor relaţii, căci ştim, din cele ce ne-aţi spus în vara trecută, că ministrul de Externe polonez, colonelul Beck, a avut o parte de răspundere aproape directă la înlăturarea lui Titulescu din guvern, în august 1936?

Înainte de a citi extrase din capitolul consacrat relaţiilor româno-poloneze din manuscrisul lui Titulescu, vreau să fac o precizare, desigur inutilă pentru unii, dar poate utilă pentru ascultătorii mai tineri ai acestei emisiuni.

Evenimentele de care ne vom ocupa azi şi care sunt examinate în volumul scris de Titulescu se referă la perioada dintre cele două războaie mondiale. Ele privesc exclusiv relaţiile între guvernele din Bucureşti şi din Varşovia. Ele nu se referă la legăturile între cele două popoare. Rezervele pe care Titulescu le-a exprimat faţă de politica ambiguă, nesinceră şi până la un punct fatală a conducătorilor de atunci ai politicii externe poloneze s-au dovedit, din păcate, justificate, iar urmările lor le-am trăit şi le-am suferit şi unii şi alţii.

Aceste rezerve ne autorizează cu atât mai mult să recunoaştem şi să salutăm curajul admirabil şi rezistenţa într-adevăr eroică de care poporul polonez a dat dovadă în anii războiului, ca şi excepţionala maturitate politică cu care ştie să înfrunte prezentul.

Care erau relaţiile politice contractuale între noi şi polonezi? La bază, un tratat de alianţă, semnat în 1921, şi care privea frontiera de la răsărit a celor două ţări. În 1926, tratatul a fost extins la totalitatea frontierelor celor două state. Teoretic, el favoriza Polonia, căci ne obliga s-o asistăm şi în caz de agresiune din partea Germaniei, pe când noi eram acoperiţi în ce priveşte frontiera noastră apuseană – aceea cu Ungaria – de tratatele cu Mica Înţelegere. Încheiat pe o durată de cinci ani, tratatul cu Polonia a fost reînnoit în mod automat din cinci în cinci ani, până la izbucnirea războiului, în 1939. El a fost dublat, cu începere din 1926, de o convenţie militară, care nu juca decât pentru frontiera de la răsărit, deci excludea, pentru noi, cazul unui eventual conflict cu Germania.

Când am încheiat primul tratat cu Varşovia, în 1921, dorinţa noastră, ca şi aceea a foştilor Mari Aliaţi, a fost ca Polonia să facă şi ea parte din Mica Înţelegere. Dar toate încercările în această direcţie s-au lovit – după o scurtă ezitare – de refuzul încăpăţânat, permanent, al conducătorilor polonezi de a semna o alianţă cu Cehoslovacia. Amintesc, pentru cei care au uitat poate, că timp de 20 de ani, adică din 1919 până în 1939, noi eram vecini cu Polonia, cu care aveam o frontieră comună, în nordul Bucovinei.

Am spus că Polonia a practicat în această perioadă o politică mereu schimbăcioasă. Găsim un ecou al acestei situaţii în volumul lui Titulescu (capitolul consacrat Poloniei). Iată câteva extrase: „La Geneva, când Polonia era aproape în mod constant atacată de Germania, am luat întotdeauna apărarea polonezilor, în aşa măsură încât ministrul de Externe al Germaniei, Stresemann, îmi spunea adesea: «Dumneavoastră, de îndată ce auziţi pronunţându-se numele de Polonia, săriţi ca un automat şi vorbiţi pentru ea». «Este adevărat – recunoaşte Titulescu – că timp de mulţi ani eu m-am considerat şi am fost considerat în Polonia ca un mare prieten al ei. Dar prietenia implică relaţii sincere şi limpezi.»". Titulescu aminteşte conlucrarea amicală şi excelentele relaţii ce a avut, în anii 1926-1932, cu ministrul de Afaceri Străine polonez, Zaleski, spre a regreta că, odată cu schimbarea de titular în conducerea politicii externe poloneze (înlocuirea lui Zaleski cu colonelul Beck), relaţiile între cele două guverne au avut de suferit.

„Trebuie să mărturisesc – scrie Titulescu – că primele mele contacte cu Polonia când am devenit ministru de Externe, în 1932, nu au fost fericite. Era în epoca în care Polonia ţinea cu orice preţ ca România să semneze un pact de neagresiune cu Uniunea Sovietică, chiar dacă acest pact conţinea expresia «litigiu existent», care era echivalentul expresiei «litigiu basarabean»".

Formula litigiu basarabean *nu era tocmai ceea ce Titulescu refuza să vadă figurând într-un document diplomatic semnat de noi cu Sovietele?*

Da, este exact şi vom vorbi mai pe larg de aceasta când vom aborda problema relaţiilor cu URSS.

Cert este că, în vara şi toamna 1932, aliata noastră Polonia ne împingea să semnăm cu Moscova pactul de care vorbeşte Titulescu în pasajul ce am citat. Pentru care motiv? Răspunsul îl găsim tot în volumul lui Titulescu. Iată-l: „Trebuie să amintesc că la acea dată (adică în 1932) la Varşovia sufla un vânt prosovietic. Polonia era nemulţumită că România nu vroia s-o urmeze pe calea aceasta. O violentă campanie de atacuri în presa poloneză mă acuza că formulez pretenţii exagerate, căci vreau să împiedic ca România să se înţeleagă cu Rusia Sovietică".

Trei ani mai târziu, guvernul din Varşovia şi presa poloneză vor ataca pe Titulescu pentru că acesta căuta să semneze, în cadrul politicii de securitate în Europa Centrală şi Orientală, un pact cu Uniunea Sovietică în care nu mai figura noţiunea de „litigiu". La aceasta face aluzie Titulescu când scrie: „Campania de presă din 1932, ca şi atitudinea de atunci a unor oameni politici români, îmi sugerează unele reflecţii. De exemplu, oare din întâmplare Uniunea Sovietică nu era în 1932 comunistă, cum este azi, în 1937? Oare conducătorii noştri politici nu erau la acea dată tot atât de burghezi cum sunt azi? Pentru ce trebuia, în 1932, să semnăm pactul cu Uniunea Sovietică, cu riscul de a sacrifica Basarabia? Şi pentru ce azi, când Basarabia este la adăpost, nu trebuie să ne înţelegem cu Moscova, numai pentru că URSS este comunistă? Explicaţia – scrie Titulescu – este simplă. La Varşovia, de la 1932 la 1936, vântul sufla în altă direcţie. În 1932 el sufla spre răsărit, azi el suflă spre apus. Când România nu face o politică pe placul Varşoviei, ea este imediat atacată de presa poloneză, cu un maximum de violenţă. Dar dacă guvernul de la Bucureşti îl urmează orbeşte pe cel de la Varşovia, atunci presa poloneză felicită România pentru politica ei de independenţă. Când pentru motive care decurg din nevoia de a apăra interesele noastre naţionale avem nenorocul de a nu ne potrivi cu vederile guvernului din Varşovia, politica românească este imediat declarată ca fiind o politică de dependenţă".

După moartea, în 1934, a mareşalului Piłsudski – care era nu numai şeful militar, dar şi omul tare, omul cheie al Poloniei renăscute – politica externă a Poloniei a derapat. Piłsudski vedea în colaboratorul său, colonelul Beck, numit ministru de Externe, un om politic de

statură internaţională – ceea ce s-a dovedit a fi o apreciere exagerată, dacă nu greşită. Persoana colonelului Beck nu inspira nici simpatia, nici încrederea. Beck era evident un adevărat patriot, dar era şi un om teribil de îngâmfat. Ofiţer cu un trecut glorios, în legiunea poloneză, în cursul războiului mondial, s-a crezut că va fi, în timp de pace, un diplomat tot atât de valoros. Cum nu reuşise prea bine la Paris, ca ataşat militar, el a transpus în politica externă a Poloniei propriile sale resentimente. Ca ministru de Externe i-a lipsit, pe lângă o necesară cultură generală, o indispensabilă, o elementară diplomaţie în relaţiile personale.

Aceasta a devenit evident din primele sale contacte cu Titulescu. Din pasajele pe care le-am citit, se vede că Beck ar fi vrut ca România să urmeze automat Polonia. În ochii lui Beck, Polonia era o mare putere, o foarte mare putere, iar România trebuia să fie satelitul docil. În jocul conceput la Varşovia, noi aveam rolul de a spori greutatea politică a Poloniei pe scena internaţională.

Eroarea capitală a lui Beck a fost semnarea, în ianuarie 1934, a pactului de neagresiune cu Germania lui Hitler. Negociat pe furiş, fără consultarea şi nici măcar prevenirea aliaţilor săi, acordul semnat cu Hitler a deschis o breşă atât în sistemul alianţelor poloneze, cât şi în ansamblul politicii securităţii colective în Europa.

Beck a mers până la a încerca să ne convingă de faptul că Hitler s-a grăbit să semneze pactul cu Polonia, pentru că se temea de cavaleria poloneză, care ar putea oricând fi – în câteva zile, dacă nu în câteva ore – la porţile Berlinului. Chiar în prezenţa unei armate germane în formare, la acea dată, aceste idei erau temerare, dacă nu extravagante. Titulescu nu putea accepta asemenea poziţii neserioase şi primejdioase. „Eu – scrie Titulescu în cartea lui – consider alianţa cu Polonia ca o necesitate. Dar nu confund pe unii din oamenii ei politici cu poporul polonez, pentru care am cea mai desăvârşită prietenie“.

Zadarnice au fost încercările lui Titulescu de a-l convinge pe Beck să nu se angajeze într-o direcţie care nu este cea bună. Beck avea ideea lui şi convingerea că el vede bine, că numai el este realist. Este evident că între doi oameni atât de diferiţi ca temperament, caracter, educaţie şi formaţie, dar mai ales opuşi în multe din vederile lor în materie de politică externă – cum erau Titulescu şi Beck – să nu se fi putut stabili încrederea şi înţelegerea necesare, reclamate de împrejurări ca şi de imperativele alianţei dintre cele două state. Divergenţele între ei nu justificau însă, în niciun caz, campania intensă, perseverentă, de calomnii şi de minciuni – campanie de altfel generos stipendiată – pe care Beck a dus-o şi a întreţinut-o contra lui Titulescu (la care aţi făcut aluzie şi despre care am vorbit în vara trecută).

Cu toate aceste nepotriviri de ordin politic, ca şi personal, între Beck şi Titulescu, trebuie totuşi spus că au fost şi situaţii când politica externă a României şi aceea a Poloniei s-au întâlnit şi au mers, dacă nu mână în mână, paralel. Acesta a fost, între altele, cazul când a fost vorba, în 1933, de *Pactul în Patru*, propus de Mussolini, ca şi în 1935, în chestiunea sancţiunilor contra Italiei, după agresiunea ei împotriva Abisiniei.

Cum am spus, după 1936, evenimentele au dat, din păcate, dreptate lui Titulescu, în ce priveşte judecata lui asupra politicii externe poloneze şi a relaţiilor noastre cu Varşovia. Ochii multor polonezi s-au deschis încetul cu încetul. Opinia publică poloneză neliniştită a început să se agite cerând revenirea la politica vechilor prietenii şi a vechilor alianţe. Beck a avut chiar neplăcerea să se vadă, în repetate rânduri, violent apostrofat de compatrioţii lui. Dar şi aceste manifestaţii s-au dovedit fără efect asupra lui.

Când, în fine, în ajunul războiului, el a sfârşit prin a admite că Hitler l-a păcălit şi că s-a folosit de credulitatea lui pentru ca să-şi realizeze politica de expansiune şi de dominaţie în Europa, Beck nu a ştiut să tragă personal consecinţele. Nici chiar atunci când, în august 1939, politica lui a atras prăpădul asupra Poloniei. Beck a avut întotdeauna un temperament de jucător. În partida pe care a angajat-o pe scena internaţională, ca ministru de Externe al Poloniei, el a jucat securitatea, pacea şi integritatea ţării sale, şi a pierdut. A pierdut, pentru că s-a înşelat. Asemenea erori nu iartă, căci nu pot fi reparate.

Colonelul Beck a fost, în mare parte, şi victima educaţiei sale militare. El avea o admiraţie excesivă pentru realizările lui Hitler. Nu o dată, el a declarat lui Titulescu, ca şi succesorilor acestuia la Ministerul de Externe, că el are încredere în asigurările conducătorilor unui popor viril, cum sunt Hitler şi Göring, şi nu în „flecărelile" democraţiilor occidentale sau în angajamentele oratorilor de la Geneva, vizând laolaltă pe Titulescu şi pe Beneš, dar şi pe Litvinov, Briand, Barthou sau Herriot. În *Jurnalul* contelui Szembek – ajutorul lui Beck – găsim notată următoarea declaraţie făcută lui Eden, la Varşovia, în aprilie 1935: „Hitler este singurul om de stat german care a vrut şi a ştiut să se înţeleagă cu noi. De aceea – adaugă Beck – ne este cu neputinţă sau foarte greu să aderăm la orice acţiune îndreptată împotriva lui Hitler şi a politicii pe care o reprezintă".

Poate că în refugiul său pe pământ românesc unde a murit, la 60 de ani, în 1944, Beck a avut vreme să mediteze, dacă nu chiar să regrete această orbire politică, care l-a împiedicat să practice politica alianţelor fireşti cu Franţa şi cu Mica Înţelegere. Căci soarta lui, a Poloniei şi a noastră, ar fi fost alta.

Gh. Barbul, I. Solacolu, *Schimbarea alianţelor României. De la Titulescu la Antonescu,* Institutul European, Iaşi, 1995. pp. 36–42.

371

INTERVIU ACORDAT DE GEORGE ANASTASIU
POSTULUI DE RADIO „EUROPA LIBERĂ"
CU PRIVIRE LA NICOLAE TITULESCU ŞI LA LUCRAREA SA
POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI

Politica externă a României

III

21 martie 1982

Italia
(a)

Vorbind în emisiunea precedentă despre relaţiile româno-poloneze, aţi arătat că ele au fost caracterizate, sub ministeriatul lui Titulescu, printr-o aproape continuă, aş zice, nepotrivire de undă între cele două guverne. Cu unele excepţii, totuşi, cum a fost cazul în chestiunea Pactului în Patru *imaginat de Mussolini şi a sancţiunilor contra Italiei, cu prilejul agresiunii împotriva Abisiniei, când România şi Polonia au avut o linie politică asemănătoare.*

Cum azi, domnule Anastasiu, veţi vorbi despre relaţiile noastre cu Italia la acea epocă, cred că pot sublinia faptul că între cele două războaie mondiale, Italia a jucat un rol important în viaţa internaţională, care a avut repercusiuni şi pe plan intern românesc. Cuvintele de fascist şi fascism au supravieţuit fenomenului lor politic local. În România, lumea a confundat adesea Italia cu fascismul şi Roma cu Mussolini. Ştiu că Titulescu a avut de suferit reproşuri de pe urma acestei confuzii şi nu o dată a fost acuzat că a stricat relaţiile noastre cu Italia.

Au trecut aproape 50 de ani de atunci. Cred că nu-i prea devreme să cunoaştem punctul de vedere al lui Titulescu asupra acestor evenimente ca şi, în general, asupra relaţiilor italo-române în acea epocă.

Capitolul referitor la Italia din cartea lui Titulescu începe cu chiar cuvintele pe care le-aţi folosit acum câteva clipe. „S-a spus – scrie Titulescu – că eu am stricat relaţiile României cu Italia. Nu cunosc o legendă care să violeze mai mult adevărul decât aceasta".

Realitatea văzută azi, la o distanţă de aproape o jumătate de veac, este într-adevăr mult diferită. Divergenţele de politică externă între Bucureşti şi Roma depăşesc persoana şi politica lui Titulescu. Voi cita trei dovezi irefutabile.

Prima: în 1920, România a semnat, la Paris, împreună cu Anglia, Franţa, Italia şi Japonia, tratatul zis asupra Basarabiei. Vom vorbi despre el când vom examina relaţiile româno-ruse. Pentru moment, precizez că cele patru Mari Puteri menţionate recunoşteau, prin acel tratat, alipirea, în martie 1918, a Basarabiei la România. Pentru a fi valabil, orice tratat trebuie să fie ratificat de semnatari. Japonia nu l-a ratificat niciodată. Ratificările Angliei şi Franţei au urmat normal. Mussolini a tergiversat şi invocat mereu tot felul de motive – când politice, când economice – spre a amâna ratificarea italiană. Ea a intervenit, în fine, după şase ani de la semnarea, la sfârşitul lui 1926 şi aceasta la insistenţele primului-ministru român de atunci, generalul Averescu, el însuşi basarabean, – şi care avea bune relaţii personale cu Mussolini. În acea perioadă, Titulescu era ministru la Londra, deci nu ministru de Externe, la Bucureşti.

A doua dovadă este discursul prorevizionist cel mai virulent, pronunţat de Mussolini în favoarea Ungariei, în noiembrie 1936, adică trei luni după ce Titulescu nu mai era ministru de Externe.

A treia dovadă: arbitrajul germano-italian de la Viena, în favoarea Ungariei, este din 30 august 1940, adică 4 ani după debarcarea lui Titulescu.

Voi vorbi acum – destul de sumar, fireşte – despre cele două evenimente ce aţi citat: conflictul italo-etiopian şi *Pactul în Patru*.

Conflictul cu Etiopia (sau Abisinia) a izbucnit subit pe scena internaţională printr-un incident de frontieră provocat de italieni, în decembrie 1934. Mussolini a socotit că momentul este favorabil ca să întreprindă o operaţie de tip colonial, în dauna Abisiniei şi-şi închipuia că poate conta pe bunăvoinţa Franţei şi Angliei. Consiliul Societăţii Naţiunilor a fost chemat să examineze cazul. România, la acea dată, făcea parte din Consiliu, fiind aleasă pe locul de membru nepermanent, rezervat, prin rotaţie, Micii Înţelegeri. Într-o primă fază a conflictului, Consiliul a căutat să găsească calea unei soluţii pacifice. În tot acest timp, Titulescu a jucat un rol de împăciuitor. Contrar socotelilor sale, Mussolini a găsit în Marea Britanie nu un aliat complezent, ci un adversar opus operaţiei împotriva Abisiniei. În vara şi toamna 1935, mă aflam la Geneva şi pot afirma că Titulescu a încercat absolut totul spre a evita recursul la arme. El avea zilnic întrevederi cu principalii interesaţi, adică Eden, pentru Marea Britanie, Laval, pentru Franţa şi, mai ales, cu reprezentantul lui Mussolini, baronul Aloisi (pe care Titulescu îl cunoştea încă din anii imediat următori războiului, când Aloisi fusese ministrul Italiei la Bucureşti). Mărturie confirmată şi de unul din cei mai bine informaţi ziarişti ai epocii, André Géraud-Pertinax, care a urmărit zi de zi afacerea abisiniană şi care scrie: „Trebuie subliniat faptul că Titulescu – contrar celor ce s-au spus – nu a manifestat niciodată vreo ostilitate la adresa Italiei. În tot timpul verii 1935, el a fost unul din oamenii pe care baronul Aloisi îi consulta bucuros, şi aceasta în timp ce în jurul diplomatului italian se făcea mai degrabă vid".

Pot adăuga şi o anecdotă, care scoate în evidenţă rolul lui Titulescu în afacerea conflictului italo-abisinian. Titulescu se afla în biroul secretarului general al Societăţii Naţiunilor, Avenol, unde se ţinea o şedinţă de conciliere pentru găsirea unei soluţii care să

împace poziţiile Marilor Puteri cu prevederile foarte precise ale *Pactului Societăţii Naţiunilor* în materie de agresiune. Titulescu, cunoscut pentru darul ce avea de a găsi formule acceptabile pentru părţi, fusese insistent rugat să participe la reuniune. Discuţiile, ca întotdeauna în această afacere, erau anevoioase şi extrem de lungi. Titulescu trebuia să părăsească Geneva, cu trenul de noapte. Cum risca să nu-l mai prindă, Avenol a intervenit şi a obţinut ca plecarea trenului să fie amânată cu 10–15 minute, timpul necesar ca Titulescu să ajungă la gară. În faţa vagonului, unde-l aştepta, şeful gării din Geneva i-a spus lui Titulescu: „Sunt de peste 30 de ani în slujba căilor ferate federale. Este pentru prima dată când se ia o asemenea măsură de excepţie. Dar ştiu cât vă străduiţi ca să ne păstraţi pacea, încât am făcut cu plăcere această excepţie". Şi era în adevăr o excepţie pentru căile ferate elveţiene. După război, o asemenea excepţie a fost făcută de elveţieni şi în favoarea lui Churchill.

Dar toate încercările de conciliere s-au dovedit inoperante şi inevitabilul s-a produs la 3 octombrie 1935, când Italia, fără nicio declaraţie de război, a deschis ostilităţile împotriva Abisiniei. Baronul Aloisi a ţinut un *Jurnal*, care a fost publicat după moartea lui. La data de 9 august 1935 – deci cu două luni înainte de începerea campaniei militare în Abisinia – el scrie că a primit instrucţiuni de la Mussolini „să nu ajungă la un acord, la Geneva, afară numai dacă i se dă tot ceea ce cere – inclusiv capul Negusului". Căci, îi precizează textual Mussolini, „eu trebuie să pregătesc războiul şi chiar să mă pregătesc în vederea unui conflict general". Poziţia lui Mussolini este clară: el a premeditat agresiunea împotriva Abisiniei, fiind conştient că există riscul – pe care şi-l asuma – de a provoca un conflict general.

Consiliului Societăţii Naţiunilor nu-i rămânea decât să aplice sancţiunile prevăzute de *Pact.* Dar şi aici au fost tocmeli, şi nu tocmai frumoase şi onorabile.

Trebuie spus – şi aceasta este consemnat şi în *Jurnalul* lui Aloisi – că Mussolini a fost de acord să i se aplice sancţiunile economice. Titulescu confirmă aceasta: „Ceea ce trebuie să se ştie – scrie el – este că sancţiunile economice au fost acceptate de Italia, chiar înainte de a fi luate".

Poziţia României în această fază a conflictului a fost rezumată de Titulescu în formula următoare, pe care Aloisi a transmis-o la Roma: „Orice stat mai mic poate să devină Abisinia unei Mari Puteri. Acest stat nu poate lua o altă atitudine decât aceea pe care i-o oferă *Pactul Societăţii Naţiunilor*". Câtva timp mai târziu, Mussolini a comunicat lui Titulescu că a înţeles sensul acestei luări de poziţie. La sfârşitul lunii mai 1936, când Titulescu se înapoia la Bucureşti de la Geneva, el era aşteptat pe peronul Gării de Nord de ministrul Italiei, care i-a declarat în auzul celor prezenţi: „Am primit aseară instrucţiuni speciale de la Roma, ca să vă salut la gară, la sosirea dumneavoastră".

Nu este locul să facem aici procesul sancţiunilor împotriva Italiei. „Societatea Naţiunilor – scrie Titulescu – s-a oprit în drum, când a fost vorba de aplicarea sancţiunilor. De aici şi discreditul ei". Vreau totuşi să amintesc că, în 1937, Mussolini a avut onestitatea – sau cinismul – să mărturisească lui Hitler că, dacă la Geneva, în 1935, s-ar fi aplicat sancţiunile aşa cum le propunea guvernul britanic, adică interzicerea şi a vânzărilor de petrol Italiei, atunci – a spus Mussolini – „ar fi trebuit să mă retrag din Abisinia după primele opt zile de campanie. Şi asta ar fi reprezentat pentru mine, ca şi pentru regimul fascist, o adevărată catastrofă". Salvarea aceasta i-a venit de la primul-ministru francez, Laval, a cărui politică dubioasă a dus la rezultatul cunoscut.

Pe marginea afacerii agresiunii contra Abisiniei, iată în puţine cuvinte incidentul cu Negusul, la Geneva. Acesta venise ca să apere de la tribuna Societăţii Naţiunilor cauza ţării sale. În momentul în care s-a dat cuvântul împăratului Hailé Selassié, din tribunele publicului au pornit fluierături, strigăte, injurii. Surprins, paralizat un moment de manifestaţia aceasta aşa de neobişnuită şi de nepotrivită în acel loc, preşedintele Adunării a fost recunoscător lui Titulescu, când acesta s-a sculat şi i-a cerut voie să facă să înceteze asemenea urlete sălbatice. Delegaţiile străine au aplaudat intervenţia lui Titulescu, galeriile publicului au fost evacuate şi

Negusul şi-a ţinut discursul. A doua zi s-a ştiut că cei care au manifestat erau nişte ziarişti italieni, veniţi la Geneva cu acest gând precis.

Ziarele italiene s-au grăbit să publice articole de-a dreptul triviale la adresa lui Titulescu. Dar, pus la curent de Aloisi – de condiţiile exacte în care s-a produs incidentul, pe care Aloisi îl socotea „profund regretabil" – Mussolini a dat ordin ca atacurile împotriva lui Titulescu să înceteze imediat.

Ştiţi că – după război – împăratul Hailé Selassié, venind în vizită oficială în România, a ţinut să exprime în mod public recunoştinţa sa pentru atitudinea cavalerească a lui Titulescu, la Geneva, în 1936?

Da, ştiu. De atunci, de altfel, s-a schimbat şi atitudinea comuniştilor români faţă de Titulescu.

Gestul acesta al Negusului, ca şi mulţumirile lui Mussolini, în 1935, dovedesc că în afacerea sancţiunilor, Titulescu nu s-a comportat nici ca prieten, nici ca duşman al uneia sau alteia din părţi, ci ca apărător al drepturilor care sunt şi trebuie să fie aceleaşi pentru toate statele, mari sau mici.

Să trecem acum la *Pactul în Patru*.

În conflictul abisinian, Titulescu a intervenit, căci el punea în discuţie problema independenţei şi a suveranităţii statelor în prezenţa unei agresiuni din partea unui alt stat şi, mai ales, a unei Mari Puteri. În chestiunea *Pactului în Patru*, Titulescu a avut să se bată pentru că era vorba de hotarele ţării.

Ce era *Pactul în Patru*? Oficial denumit *Pact de înţelegere şi de colaborare*, el a pornit din iniţiativa lui Mussolini. În martie 1933, cu prilejul vizitei la Roma a primului-ministru britanic, MacDonald, şi a ministrului de Afaceri Străine, John Simon, Mussolini le-a prezentat un proiect de acord între Franţa, Marea Britanie, Germania şi Italia, cu scopul de a constitui un directorat european chemat să revizuiască clauzele teritoriale din tratatele de pace încheiate după Primul Război Mondial. Mussolini a fost mereu persecutat de ideea stabilirii unei ierarhii între state şi socotea că era firesc ca Marile Puteri să hotărască şi în ce priveşte soarta puterilor mai mici, zise „cu interese limitate". Statele europene cele mai vizate, adică Mica Înţelegere şi Polonia, au luat imediat poziţie împotriva acestei iniţiative care vroia să readucă Europa secolului al 20-lea la practicile lui Metternich şi ale *Concertului european* după Congresul de la Viena, în 1815.

Statele Micii Înţelegeri au însărcinat pe Titulescu să meargă la Paris şi la Londra, spre a combate şi a zădărnici iniţiativa aceasta. Misiunea a fost îndeplinită cu succes.

Iată cum prezintă Titulescu în cartea lui această reuşită şi poziţia ce a apărat: „Am sfârşit, după lungi negocieri, prin a obţine de la guvernul francez o notă prin care Franţa ne garantează că revizuirea nu se poate face decât de Adunarea Societăţii Naţiunilor, pe baza articolului 19 din *Pact*, iar nu de un directorat şi că, în acest scop, unanimitatea voturilor, inclusiv a voturilor părţilor, este necesară. Desigur – subliniază Titulescu – această acţiune a mea nu a putut fi pe placul Romei. Dar ceea ce mă împingea să lupt împotriva *Pactului în Patru* nu era un sentiment antiitalian, ci un sentiment adânc naţional. Nu am luptat ca să împiedic o apropiere franco-italiană, ci ca să împiedic formarea unui trust european care să înlocuiască, cu altele noi, hotare proaspete de abia 16 ani. Nu am luptat ca adversar al Romei, ci ca descendent al Romei, căci Roma, odată cu sângele ei, ne-a dat dragostea de pământ, instinctul de conservare şi avântul de a ne sacrifica viaţa mai curând decât hotarele. Dacă domnul Mussolini ar fi fost român, el n-ar fi făcut altceva decât ce am făcut eu". Şi Titulescu încheie capitolul cu această constatare: „Nu pe mine, ca om, nu mă vrea Italia, ci politica mea. Eu simbolizez azi politica dreptăţii împlinite în trecut şi a antirevizionismului în viitor.

Domnul Mussolini simbolizează politica pretinselor nedreptăţi prezente şi a revizionismului cu orice preţ, în viitor“.

Gh. Barbul, I. Solacolu, *Schimbarea alianţelor României. De la Titulescu la Antonescu,* Institutul European, Iaşi, 1995. pp. 42–47.

372

INTERVIU ACORDAT DE GEORGE ANASTASIU
POSTULUI DE RADIO „EUROPA LIBERĂ“
CU PRIVIRE LA NICOLAE TITULESCU ŞI LA LUCRAREA SA
POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI

Politica externă a României

IV

28 martie 1982

Italia
(b)

În convorbirea noastră precedentă aţi spus, domnule Anastasiu, că Mussolini a tot amânat, timp de şase ani, ratificarea tratatului asupra Basarabiei, din 1920, spre a menaja relaţiile sale economice şi, desigur, şi politice, cu Moscova. În 1933, Mussolini „omite“ să includă Rusia Sovietică în planul lui de directorat european. „Omisiune“ voită sau o schimbare radicală de atitudine politică (ceea ce n-ar fi un caz izolat pentru el)?

Este adevărat. Politica externă a Italiei fasciste a variat neîncetat. Aceasta are o explicaţie normală: adaptarea la evoluţia evenimentelor, atât internaţionale, cât şi naţionale. Dar are şi o explicaţie particulară: puternica personalitate a lui Mussolini.

Mussolini este chemat să formeze guvernul în noiembrie 1922. Nici sindicatele, nici partidele de centru sau de stânga nu mişcă. Opinia publică, în general, manifestă încredere în acest om, care are – la început – şiretenia de a se prezenta ca şeful unui guvern parlamentar. În primii ani de guvernare, preocuparea principală a lui Mussolini va fi instaurarea ordinii în interior. După 1925, el schimbă metoda şi, în doi ani, reuşeşte să impună Italiei regimul fascist.

În perioada de aşezare a noului sistem politic, Mussolini se manifestă prudent în materie de politică externă, mergând până la a abandona tezele revizioniste pe care le susţinea prin anii 1919–1920 poetul naţionalist d’Annunzio. În 1935 – după cum am văzut în emisiunea precedentă – Mussolini se schimbă brutal şi în materie de politică externă. Până la acea dată, oficial şi pe faţă, el a dus o politică externă similară cu a predecesorilor săi. Dar numai în linii mari. În telegramele lui Titulescu, din acea perioadă, se găsesc dovezi ale unei politici externe foarte şerpuitoare. Multe atitudini manifest contradictorii, iar uneori chiar de duplicitate.

Astfel, într-o comunicare din 3 ianuarie 1927, Titulescu citează două oferte-sondaje adresate Germaniei de către guvernul italian, înainte şi după venirea lui Stresemann în capul

Ministerului de Externe, la Berlin. Italia oferea Germaniei o alianţă contra Franţei. Stresemann, puţin convins de realitatea şi seriozitatea unei asemenea alianţe, a dat un răspuns negativ, observând că Germania fiind dezarmată nu poate nici în fapt, nici în drept încheia o alianţă militară. Înainte de această ofertă, Mussolini propusese Franţei să se asocieze la ocuparea bazinului minier Ruhr – dacă şi Marea Britanie ia parte la operaţie. Aceasta în 1924. Titulescu aminteşte apoi zvonul unor sondaje întreprinse în 1926 de italieni pe lângă guvernul francez pentru ca, în schimbul unui acord în ce priveşte zonele libere de la frontiera franco-elveţiană în jurul Genevei, Parisul să nu se opună ca Italia să ocupe Tessinul elveţian. Şi Titulescu precizează: „Consilierul federal (ministru) Schulthess îmi vorbea de această eventualitate ca de un lucru serios".

Să vedem acum şi „schimbările la faţă", după politica de duplicitate.

Se ştie că Titulescu a fost, în 1927–1928, ministru de Externe în guvernul lui Ionel Brătianu şi apoi, după moartea acestuia, în guvernul fratelui său, Vintilă Brătianu. La începutul anului 1928, Titulescu face o vizită la Roma, unde îl vede pe Mussolini în patru rânduri. Primire extrem de cordială. „Amabilitate ce nu poate fi depăşită", notează Titulescu în lunga dare de seamă ce trimite la Bucureşti. „I-am arătat [lui Mussolini – *n.G.A.*] – scrie Titulescu – tot ce a făcut România singură, neajutată de nimeni, pentru consolidarea ei şi câte mai avem de făcut. În aceste condiţii, pacea este pentru România o necesitate absolută. Instrumentele noastre de pace sunt tratatele de alianţă. Mica Înţelegere este pentru noi o necesitate absolută, căci altfel nu avem niciun instrument politic pentru a menţine ordinea în Europa Centrală".

Din răspunsul lui Mussolini desprind următorul pasaj: „Pentru noi [adică Italia – *n.G.A.*] punctul capital în politica externă este Serbia." [Observ, pentru ascultătorii mai tineri, că numele de azi al vecinei noastre Iugoslavia datează numai din 1929 – *n.G.A.*] Reiau declaraţia lui Mussolini: „Eu nu pot avea la graniţele mele o Serbie indiferentă. Sau am o Serbie sincer amică – cum o doresc – sau o Serbie sincer inamică. Incertitudinea relaţiilor noastre cu Serbia explică şi politica noastră faţă de Ungaria şi faţă de Bulgaria". Şi Mussolini adaugă lui Titulescu: „Cât despre gândul că amiciţia noastră cu Ungaria ar fi un sprijin pentru revizuirea tratatelor, el este o absurditate. Sunt contra revizuirii oricărui tratat, căci toate sunt solidare. Sunt în special contra revizuirii tratatului din Trianon cu privire la România, căci minorităţile ungureşti sunt aşezate lângă Carpaţi şi revizuirea ar însemna restituirea Transilvaniei, ceea ce este o concepţie nebună". Repet data acestor declaraţii cum nu se poate mai precise şi mai categorice: sfârşitul lunii ianuarie 1928.

Doi ani şi ceva mai târziu, la 31 octombrie 1930, Titulescu revede pe Mussolini. Titulescu îi explică dificultăţile economice ale României şi observă că ţara noastră are nevoie de concursul străinătăţii spre a face faţă crizei. Acest concurs este îndoios atât din pricina situaţiei economice internaţionale cât şi a vecinătăţii la est, a bolşevicilor, şi la vest, a Ungariei. Mussolini îi răspunde textual: „Nu aveţi să vă temeţi de Soviete; ele nu vor face nimic contra României". Cum Titulescu se îndoieşte, Mussolini îi spune: „Repet, România nu are a se teme de Soviete". „Dar – observă Titulescu – la vest ni se vorbeşte iar de revizuirea tratatelor". Răspunsul lui Musolini: „România este în afară de cauză. Revizuirea nu priveşte România". Titulescu: „Sunt foarte mulţumit s-o aud. De altfel, în ianuarie 1928 mi-aţi spus că aţi comunicat primului-ministru maghiar, contele Bethlen, să nu conteze pe sprijinul Italiei, pentru o revizuire a graniţelor României". „Menţin declaraţia", îi replică Mussolini.

Foarte interesant şi instructiv. Să recapitulăm datele: în ianuarie 1928 şi în octombrie 1930, Mussolini este împotriva revizuirii frontierei noastre cu Ungaria. Dar în 1933, deci trei ani mai târziu, el este acela care propune Pactul în Patru*, chemat să instituie cele patru Mari Puteri în arbitrii frontierelor stabilite de tratatele de pace. În noiembrie 1936, Mussolini ia, cu violenţă, partea Ungariei împotriva noastră. În fine, în august 1940, mână în mână cu*

Hitler, el acordă Ungariei – prin Arbitrajul de la Viena – aproape jumătate din Transilvania. În adevăr, multă incoerenţă în politica acestui om faţă de ţara noastră. Nu găsiţi?

După cum am spus, sub regimul fascist, politica externă a Italiei a fost – cu o rară dezinvoltură – extrem de schimbătoare şi de inconsecventă. Mussolini a fost când neutru, când contra. Dar nu numai faţă de noi. El a practicat politica în zig-zag şi faţă de Franţa, faţă de Marea Britanie, faţă de Uniunea Sovietică, faţă de Iugoslavia şi faţă de Germania hitleristă, ceea ce mulţi par sau vor să uite.

Cine, în adevăr, a spus, la adresa lui Hitler şi a naţional-socialismului: „treizeci de secole de istorie permit Italiei să privească cu o milă suverană anumite doctrine de peste Alpi, doctrine susţinute de descendenţii unui neam care nu cunoştea scrisul cu care să transmită posterităţii documentele propriei sale existenţe, în timp ce la Roma aveam pe Cezar, pe Virgil şi pe împăratul August“. Cine a spus astea? Mussolini, într-un discurs la Bari, în septembrie 1934.

În ce priveşte relaţiile Italiei cu ţara noastră, un document va aduce poate un început de explicaţii.

În ajunul zilei în care Titulescu l-a văzut pe Mussolini, el a avut o lungă convorbire cu Dino Grandi, la acea dată ministrul Afacerilor Străine al Italiei. Din telegrama trimisă la Bucureşti de Titulescu, în aceeaşi zi, extrag următorul dialog. Titulescu spune lui Grandi: „Când sunt în Italia –şi vin des aici – mă simt bine. Dar când mă gândesc la politica italiană aşa cum este dusă azi, mă ia frigul în spate pentru ţara mea“. La aceasta, Grandi îi răspunde: „Te înţeleg foarte bine. Ca român, te simţi aproape de Italia. Şi cu drept cuvânt, cred, căci noi am dat României concursul nostru ori de câte ori am putut. Ai remarcat, sper, deosebirea ce facem între România şi aliaţii ei din Mica Înţelegere. Tot ca român, ţi-e teamă când auzi vorbindu-se de revizuirea tratatelor şi vezi apropierea între noi şi unele state care nu vă sunt prietene. Ca să pricepi situaţia, trebuie să priveşti raporturile româno-italiene prin prisma raporturilor franco-italiene“.

În această ultimă frază, se află poate cheia atitudinii aşa de versatile a Italiei mussoliniene faţă de noi. Am spus la începutul emisiunii că personalitatea incontestabil foarte puternică a lui Mussolini a jucat în mod evident un rol determinant în evoluţia politicii externe a Italiei. În momentul când el a luat puterea, în 1922, Mussolini avea deja un trecut politic destul de aventuros în spatele lui. Fost socialist la 17 ani, cititor necopt al lui Karl Marx, agitator de stânga expulzat din această cauză din Elveţia ca şi din Austria, el devine directorul unui ziar de dreapta, la Milano, ziar subvenţionat – s-a spus – şi cu fonduri secrete franceze.

Este incontestabil că exerciţiul puterii a agravat sau alterat unele trăsături de caracter. Mussolini era un ambiţios, dar şi un gelos (vorbesc pe plan politic). Cu timpul, el a devenit un megaloman care nu se mai controla. Este infinit probabil că începutul sfârşitului dictaturii lui Mussolini trebuie căutat în apropierea lui de Hitler şi în admiraţia invidioasă ce a nutrit, în ultimii ani, pentru regimul naţional-socialist german. Un om politic de la sfârşitul veacului trecut, vorbind despre lupta dusă cu succes pentru realizarea unităţii italiene, a spus: „Am reuşit să facem Italia, ne rămâne să facem italieni“.

Mussolini a fost mereu preocupat de această idee. El a făcut mult, foarte mult, în primii ani ai regimului fascist, ca să imprime Italiei – peste hotare, ca şi în interior – o ţinută, un contur de Mare Putere modernă. Dar el a eşuat în ziua în care şi-a închipuit că poate pretinde de la admirabilul popor italian să aibă şi calităţi de soldat prusian.

Înainte de a încheia capitolul acesta despre relaţiile cu Italia, vreau să adaug o precizare. Aceeaşi, de altfel, pe care am adus-o şi în ce priveşte relaţiile cu Polonia. Rezervele exprimate, ca şi linia de conduită urmată de Titulescu faţă de politica externă a lui Mussolini, aşa de schimbătoare şi, deseori, aşa de ostilă intereselor româneşti, aceste rezerve nu s-au referit aproape niciodată la Italia şi la poporul italian. Sentimentele constante, nedezminţite

ale lui Titulescu în această privinţă le găsesc exprimate într-o scrisoare personală pe care a adresat-o lui Mussolini, din San Remo, la 31 octombrie 1928, şi din care extrag următoarele rânduri: „Poporul italian are o aşa de mare putere de muncă creatoare, manifestă o curtenie aşa de naturală, dă o dovadă de un aşa simţ de organizare, încât a iubi acest popor devine, pentru orice latin, o formă de egoism: dragostea de sine însuşi".

Gh. Barbul, I. Solacolu, *Schimbarea alianţelor României. De la Titulescu la Antonescu,* Institutul European, Iaşi, 1995. pp. 48–52.

373

INTERVIU ACORDAT DE GEORGE ANASTASIU
POSTULUI DE RADIO „EUROPA LIBERĂ"
CU PRIVIRE LA NICOLAE TITULESCU ŞI LA LUCRAREA SA
POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI

Politica externă a României

V

4 aprilie1982

Mica Înţelegere

În precedentele convorbiri referitoare la legăturile României cu Polonia şi cu Italia, în timpul ministeriatului lui Titulescu, ne-aţi arătat că guvernele celor două state citate nu au avut relaţii tocmai cordiale cu Mica Înţelegere*. Este firesc ca să abordăm azi capitolul* Mica Înţelegere *din cartea lui Titulescu şi cu privire la ansamblul subiectului. Dar, înainte de toate, pentru ce numele acesta de* Mica Înţelegere*?*

După Primul Război Mondial, puterile învingătoare – puterile aliate sau *Antanta* – au semnat un tratat de pace cu fiecare din statele învinse, într-o localitate diferită din jurul Parisului. Cu Germania, la Versailles, cu Austria, la St. Germain-en-Laye, cu Bulgaria, la Neuilly, cu Turcia, la Sèvres şi cu Ungaria, la Trianon.

Clauzele tratatului de pace cu Ungaria au făcut obiectul unor foarte serioase şi foarte minuţioase dezbateri în contradictoriu între Ungaria, pe de o parte, şi România, Serbia şi Cehoslovacia, pe de altă parte. Cum a subliniat Titulescu în diferite rânduri şi în special când s-a dezbătut afacerea optanţilor, noi – cele trei state succesoare – am fost trataţi aproape pe acelaşi picior ca şi învinsul.

Ungurii au venit la Trianon cu o echipă excelentă de experţi şi cu o documentare excepţional de bogată. Ei au depus pe biroul Conferinţei de pace memorii peste memorii, la care românii, sârbii şi cehii au avut de răspuns cu contramemorii. Timp de o bună bucată de vreme, cele trei delegaţii menţionate au lucrat şi au răspuns separat la întâmpinările maghiare. La un moment dat, unul din delegaţii cehi, Štefan Osusky (care a fost apoi ministrul ţării sale la Paris până la *Conferinţa de la München*, în 1938), a propus ca documentarea şi observaţiile maghiare să fie nu numai studiate în comun de delegaţiile celor trei state – devenite vecinii Ungariei, după prăbuşirea imperiului habsburgic – dar şi ca răspunsurile lor să fie redactate şi

prezentate în comun. Când această procedură a fost admisă de Marile Puteri şi a avut loc pentru prima dată, ea a stârnit senzaţie în lumea diplomatică şi în cercurile politice şi ziaristice din jurul *Conferinţei de pace*.

A doua zi după acest eveniment, un ziar din Budapesta („Pesti Hirlap“) a publicat un articol sub titlul *Apro Entente*, adică „mica antantă“, „mica înţelegere“. Ziarul căuta să ridiculizeze atitudinea celor trei state, care vroiau să… maimuţărească Puterile aliate din timpul războiului, adică „marea antantă“, prezentându-se ca o unitate politică, o „mică antantă“. Denumirea, voit ironică, derizorie, a ziarului din Budapesta a devenit în fapt o realitate politică serioasă şi puternică, pe terenul *Conferinţei de pace*, mai întâi, pe scena internaţională, imediat apoi. Articolul din „Pesti Hirlap“ a anticipat totuşi puţin asupra evenimentelor. El a apărut în luna februarie 1920, iar primele tratate care au fost la baza Micii Înţelegeri sunt din luna august 1920.

Trebuie să deschid o scurtă paranteză şi să amintesc şi aici – cum a fost cazul când am vorbit de Polonia – că de la 1919 şi până după *Conferinţa de la München* şi primul arbitraj germano-italian, în 1938, România a avut o frontieră comună cu Cehoslovacia.

Frontierele stabilite prin Tratatul de la Trianon cu Ungaria corespundeau principiului naţionalităţilor şi celui al autodeterminării. Ele au fost modificate după al Doilea Război Mondial, şi aceasta nu numai în dauna României, dar şi în dauna Poloniei şi a Cehoslovaciei.

Mica Înţelegere este primul capitol pe care Titulescu îl tratează în cartea lui. Iată cum el o defineşte, o descrie, o explică: „Este o axiomă – scrie el – să spui că Mica Înţelegere este baza politicii externe a României. Mica Înţelegere este o solidaritate a trei state în faţa unor primejdii comune. La început, Mica Înţelegere a fost expresia unei solidarităţi, limitată la o alianţă militară defensivă între Cehoslovacia, Iugoslavia şi România împotriva unei eventuale agresiuni a Ungariei, operând singură sau împreună cu alte state. Această alianţă era dublată şi de o alianţă militară defensivă româno-iugoslavă împotriva unei eventuale agresiuni a Bulgariei, operând singură sau împreună cu alte state“.

Am văzut în convorbirile precedente că Mica Înţelegere a întâmpinat ostilitatea Italiei şi a Poloniei. Dar nu şi la început, adică în primii ani după război. Astfel, primul-ministru italian, Giolitti, a fost favorabil creării Micii Înţelegeri. După aceea însă, Mussolini a schimbat linia politică italiană, refuzând ideea unei colaborări „în bloc“ şi propunând o înţelegere „în doi“ şi pe alese, când cu unul, când cu altul din statele Micii Înţelegeri. Pentru Polonia, acelaşi lucru. Cu prilejul unei vizite la Bucureşti, în 1921, ministrul de Externe polonez, prinţul Sapieha, şi-a exprimat speranţa că Polonia va putea cât mai curând face parte din Mica Înţelegere. Dictatura militară a mareşalului Piłsudski a schimbat ulterior această dispoziţie favorabilă.

După cum s-a putut vedea, obligaţiile româno-iugoslave, prin faptul că înglobau şi cazul unei agresiuni bulgare, aveau o sferă de aplicare mai largă decât cele româno-cehoslovace, aplicabile numai în caz de agresiune ungară. Prin *Pactul de organizare a Micii Înţelegeri*, semnat în luna februarie 1933, solidaritatea celor trei state a fost extinsă. Niciunul din ele nu mai putea încheia tratate politice sau economice fără consimţământul celorlalte două.

Dar care erau obligaţiile lor militare? Pentru a răspunde la această chestiune, reiau textul cărţii lui Titulescu. „România – scrie el – este obligată faţă de Cehoslovacia să facă război în caz de agresiune a Ungariei, singură sau împreună cu Germania. Şi faţă de Iugoslavia, România trebuie să ia armele dacă este atacată de Ungaria singură sau de Ungaria şi Italia şi, în plus, de Bulgaria, singură sau împreună cu alte state. Şi – adaugă Titulescu – lucru de necrezut, această Românie care, din pricina Ungariei, poate în orice clipă să se găsească în stare de război cu Germania şi cu Italia, pentru a veni în ajutorul Cehoslovaciei şi al Iugoslaviei, este lăsată singură, absolut izolată în faţa unui eventual atac din partea Rusiei Sovietice. Cehoslovacia şi Iugoslavia – subliniază Titulescu – au avut mereu grijă de a

exclude intervenţia lor, dacă România s-ar găsi întâmplător atacată de Uniunea Sovietică. Pentru restabilirea echilibrului în favoarea României, prima mea grijă a fost – şi în special în 1932, când am reluat conducerea Ministerului de Externe – ca să întărim solidaritatea noastră în aşa fel încât, dacă unul din statele Micii Înţelegeri ar fi victima unui stat vecin, Mica Înţelegere, în bloc, să-i vină *ipso jure*[1] în ajutor".

Problema aceasta se punea – cum am văzut în emisiunea precedentă – mai ales în ce priveşte relaţiile între Iugoslavia şi Italia, considerate ca un obstacol, în acel moment, pentru o înţelegere mai largă. Ce soluţie întrevedea Titulescu?

Ca remediu practic, Titulescu propunea în primul rând încheierea de către cele trei state a unor acorduri identice cu Italia şi, în al doilea rând, o alianţă unică cu Franţa împotriva oricărui agresor.

Acest din urmă punct, şi anume *Pactul de alianţă unică între Franţa şi Mica Înţelegere*, figura în fruntea deplinelor puteri scrise date lui Titulescu de Consiliul de Miniştri român la 14 iulie 1936, despre care am vorbit astă-vară, când am expus condiţiile în care el a fost îndepărtat din guvern. Titulescu a discutat cu primul-ministru francez despre acest proiect. Léon Blum i-a promis tot sprijinul pentru realizarea lui. Titulescu relatează în cartea lui cele ce au urmat, în felul acesta: „Văzând că Parisul nu răspunde la propunerile mele de *Pact de alianţă* şi cum eram deja suferind [precizez că suntem în august 1936 – *n.G.A.*], am rugat guvernul francez să trimită un ministru cu care să pot negocia. Misiunea aceasta a fost încredinţată ministrului Aerului, Pierre Cot, care a sosit la Cap Martin în ziua de 14 august. Înapoiat după aceasta la Paris, domnul Cot mi-a scris că planurile ce am expus au interesat mult pe domnii Léon Blum şi Delbos [acesta din urmă era ministru de Externe în guvernul Blum – *n.G.A.*]". Titulescu încheie relatarea cu fraza următoare: „La 29 august 1936 am încetat de a fi ministru de Externe, dar ideea pe care o lansasem îşi făcea drumul". Şi-a făcut drumul, este adevărat, dar numai la Paris, unde guvernul francez a sprijinit-o până în 1938, nu şi la Bucureşti, şi nu la Belgrad. La Bucureşti, guvernul Tătărescu a fost subit cuprins de amnezie, uitând deplinele puteri date în acest sens lui Titulescu în iulie 1936. Întrebat, în octombrie 1936, de ministrul Germaniei la Bucureşti, în ce stadiu se află negocierile pentru tratatul de alianţă între Franţa şi Mica Înţelegere, Victor Antonescu, ministrul de Externe, îi răspunde sec: „nicio alianţă" şi adaugă apoi că România „vrea să meargă cu Germania". Nu-i deci de mirare că atunci când, în 1938, Hitler a anexat Austria, Regele Carol să declare aceluiaşi ministru al Germaniei, că „salută *Anschluss*-ul cu satisfacţie".

La Belgrad, primul-ministru Stojadinović îşi descoperă simpatii şi interese comune cu Berlinul şi Roma. În *Notele* zilnice luate de contele Ciano – „bombardat", în 1936, ministru de Externe al Italiei, fără altă calificare decât aceea de ginere al lui Mussolini –, în zisele *Note* se poate urmări evoluţia contactelor directe ale primului-ministru iugoslav cu guvernul italian, după debarcarea lui Titulescu. Practic, şi pentru un început, aceasta s-a tradus prin aceea că în faimosul discurs prorevizionist din luna noiembrie 1936 – pe care l-am citat zilele trecute – Mussolini a exclus Iugoslavia dintre statele vizate, adică a luat o poziţie exact contrară aceleia expuse lui Titulescu în 1928 şi 1930, când excepta România din rândul ţărilor ale căror frontiere trebuie revizuite şi incrimina pe bieţii sârbi.

Stojadinović a semnat, în 1937, mai întâi cu guvernul din Sofia şi apoi cu guvernul din Roma, două tratate zise de „amiciţie eternă". Eternitate care a durat mai puţin de patru ani, adică până în 1941, când Iugoslavia a fost atacată de Germania, de Ungaria, de Bulgaria şi de Italia. Atacată, invadată, ocupată şi dezmembrată…

[1] *Ipso jure* (lat.) – Aplicând legea în litera ei.

Mica Înţelegere a fost, între cele două războaie mondiale, cea dintâi asociaţie de state în Europa, făcută cu scopul de a menţine noua ordine de lucruri şi de a asigura dezvoltarea unor relaţii de prietenie într-un ansamblu din ce în ce mai larg. *De la naţional la internaţional prin regional*. Interesul Micii Înţelegeri era, deci, menţinerea păcii conform tratatelor semnate. „Pacea – spunea Titulescu – este o stare de spirit". Şi el adăuga, vorbind de Mica Înţelegere: „Nu există naţiune cu care noi să nu dorim să stabilim rapoarte amicale. Dar dacă preţul acestor amiciţii este repunerea în discuţie a statutului nostru teritorial, răspundem cu două vorbe categorice: *non possumus*[2]".

După eliminarea lui Titulescu, din păcate, s-a putut. Din vina noastră şi din vina unora din aliaţii noştri. Documentele diplomatice date la iveală după război sunt o mărturie scrisă a erorilor făcute la noi, ca şi la Belgrad – ca să nu mai vorbim de Varşovia – de a abandona singura politică externă valabilă pentru Mica Înţelegere susceptibilă să-i asigure frontierele, şi aceasta în cadrul unei politici de securitate colectivă.

Înainte de a încheia acest capitol despre Mica Înţelegere, ţin să evoc numele a două personalităţi excepţionale, care au drept la recunoştinţa noastră: Preşedintele Cehoslovaciei, Beneš şi Regele Alexandru al Iugoslaviei. Amândoi au fost pentru ţara noastră doi prieteni şi doi aliaţi credincioşi, doi asociaţi în opera de apărare a drepturilor şi a dreptăţii. Ei au lucrat cu noi în cea mai absolută comunitate de gândire şi de acţiune.

Prietenia lui Beneš cu Titulescu data încă din vremea când, refugiaţi la Paris, în 1919, şi unul şi celălalt, aveau de pregătit şi de prezentat, în vederea *Conferinţei de pace*, dosarele revendicărilor legitime ale popoarelor lor. Beneš, devenit ministru de Externe al Cehoslovaciei, a ştiut întotdeauna să-şi împletească acţiunea cu aceea a lui Titulescu, fie la Geneva, la Societatea Naţiunilor, fie în cadrul Micii Înţelegeri pe plan internaţional, fie, în fine, după aceea, ca preşedinte al Cehoslovaciei. Regele Alexandru al Iugoslaviei a fost pentru Titulescu un sprijin statornic de nespusă valoare. Având o pregătire istorică solidă şi o remarcabilă judecată politică, el a ţinut să-i arate lui Titulescu nu numai o prietenie şi o încredere personală fără umbre, dar şi o încurajare utilă în lupta sa pentru consolidarea şi promovarea intereselor Micii Înţelegeri.

Se cuvine, aşadar, să asociem într-un omagiu comun, aceşti trei oameni mari ai Micii Înţelegeri.

Gh. Barbul, I. Solacolu, *Schimbarea alianţelor României. De la Titulescu la Antonescu,* Institutul European, Iaşi, 1995. pp. 52–58.

374

INTERVIU ACORDAT DE GEORGE ANASTASIU POSTULUI DE RADIO „EUROPA LIBERĂ" CU PRIVIRE LA NICOLAE TITULESCU ŞI LA LUCRAREA SA *POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI*

Politica externă a României

VI

[2] *Non possumus* (lat.) – Nu putem, nu se poate (*Apostolii*, IV.20).

11 aprilie1982

Societatea Naţiunilor

În emisiunile precedente, vorbind de relaţiile României cu ţările străine, aţi menţionat, deseori, Societatea Naţiunilor. Ştiu că Titulescu a fost, în două rânduri, preşedintele Adunării Societăţii Naţiunilor. Excepţie unică, ea a fost o mare cinste pentru persoana lui Titulescu, implicit şi pentru ţara noastră. V-am ruga să ne spuneţi, azi, cum a văzut Titulescu instituţia de la Geneva şi cum a judecat el eşecurile ei?

Titulescu a fost ales preşedinte al Adunării Societăţii Naţiunilor, doi ani de-a rândul, în 1930 şi în 1931. A fost – cum aţi spus – un caz excepţional în istoria instituţiei de la Geneva. Ceea ce se ştie mai puţin este că i s-a propus un al treilea mandat prezidenţial, iar în sânul Secretariatului General şi al multor delegaţii străine s-a discutat ideea ca Titulescu să fie ales preşedinte al Adunării fără limită de timp. Firește, Titulescu a refuzat. El nu vroia să acapareze acest post de mare cinste, râvnit, pe bună dreptate, şi de alte state. Dar, în special, el nu vroia să se îndepărteze de problemele româneşti într-un moment în care se duceau negocieri în vederea semnării unui pact de neagresiune cu Uniunea Sovietică. Suntem în anul 1932. Guvernul român este prezidat de Vaida-Voevod.

Pentru ce Titulescu a fost obiectul unor asemenea aprecieri măgulitoare? Evident, şi înainte de toate, din cauza prestigiului şi autorităţii sale personale, care s-au impus, ani după ani, la tribuna Societăţii Naţiunilor, ca şi pentru rolul şi contribuţia sa în discuţiile şi lucrările Consiliului, ca şi ale Comisiilor speciale. În cercurile Societăţii Naţiunilor, Titulescu avea reputaţia de a fi unul din cei mai buni şi mai de valoare jurişti ai epocii, specialist în materie de drept internaţional, dar şi de drept privat (se ştie că el era profesor de drept civil la Universitatea din Bucureşti). Fost, în două rânduri, ministru de Finanţe (odată, la Iaşi, într-un guvern Ionel Brătianu, în timpul războiului, şi apoi, în 1921, într-un guvern Averescu), Titulescu s-a dovedit, în aceeaşi măsură, un excelent economist. La Geneva, Titulescu a corespuns aşteptărilor: el a fost un preşedinte competent, eficace şi plin de autoritate.

Înainte de a răspunde la întrebarea ce aţi pus, vreau să schiţez, în foarte puţine cuvinte, ce era şi cum funcţiona Societatea Naţiunilor. *Pactul Societăţii Naţiunilor* a fost înscris în fruntea tuturor tratatelor de pace semnate cu ţările învinse. El făcea parte integrantă din acele tratate. În gândul preşedintelui american, Wilson, şi al celorlalţi oameni politici aliaţi care au colaborat la redactarea *Pactului*, Societatea Naţiunilor trebuia să fie un instrument pentru aşezarea păcii între popoare, prin înlăturarea războiului. Idee care – cum se ştie – stă azi la baza Organizaţiei Naţiunilor Unite.

Semnatarii Pactului se angajau să nu ia armele pentru a rezolva diferendele internaţionale şi să renunţe la război ca instrument de politică naţională. Idee generoasă, care avea nevoie de timp, de mult timp, spre a fi admisă într-o societate internaţională obişnuită cu anarhia suveranităţilor şi supusă – de când este lumea – legii celui mai tare.

Organele Societăţii Naţiunilor erau în număr de trei: Adunarea, Consiliul şi Secretariatul General permanent. Adunarea se compunea din reprezentanţii tuturor statelor membre. Fiecare stat dispunea de un vot, conform principiului egalităţii. Adunarea se întrunea în sesiune, o dată pe an, de obicei în luna septembrie, la Geneva. Limbile oficiale erau franceza şi engleza. Pentru Consiliu, principiul egalităţii nu mai conta. La început, el era compus din nouă membri, din care cinci reprezentau Marile Puteri; ei erau permanenţi. Ceilalţi patru – nepermanenţi – erau aleşi pe trei ani de Adunare. (Amintesc că Senatul american refuzând să ratifice *Tratatul din Versailles*, Statele Unite nu au fost membre ale Societăţii Naţiunilor.) Consiliul se întrunea cam o dată la trei luni şi nu neapărat la Geneva.

Deciziile Adunării şi ale Consiliului se luau cu unanimitatea voturilor. Secretariatul General permanent, compus din funcţionari de naţionalităţi diferite, îşi avea sediul la Geneva.

Fireşte, *Pactul Societăţii Naţiunilor* prezenta multe lacune, multe „fisuri“, cum li se spunea atunci. Unele din ele au fost corectate, cu timpul. În special, în 1928, prin *Pactul Briand-Kellogg* (după numele autorilor lui).

Cred că nu este nevoie să spun că nici Titulescu, nici oricare alt delegat al unui stat zis „cu interese limitate“ la *Conferinţa de pace*, nu a fost consultat când Marile Puteri au discutat despre crearea şi organizarea Societăţii Naţiunilor. Este sigur că atât Titulescu cât şi ceilalţi reprezentanţi ai statelor mici – precum Venizelos, Politis, Masaryk, Beneš, Brătianu, Take Ionescu – ar fi semnalat din timp „fisurile“ de care am vorbit şi ar fi propus soluţii de îndreptare.

Aşa încât, după semnarea păcii, România a bazat politica ei externă pe ceea ce, de bine de rău, avea meritul de a exista: Societatea Naţiunilor. Dar nu numai noi, ci şi Franţa, Iugoslavia, Cehoslovacia au făcut la fel.

„Ce înseamnă aceasta?“, întreabă Titulescu. Şi el răspunde: „Aceasta înseamnă că timp de 17 ani (adică până în 1937, când sunt scrise aceste rânduri) România a fost adepta securităţii colective, a păcii indivizibile, a reglementării diferendelor – oricare ar fi – pe calea pacifică indicată de *Pactul Societăţii Naţiunilor*“. Şi Titulescu adaugă imediat: „Dar securitatea României nu am bazat-o niciodată pe formula vagă a articolului 16 din *Pact*. Acesta este ceva în plus, pentru noi. Securitatea României am bazat-o pe tratatele de asistenţă mutuală şi anexele militare, semnate cu diferite state. Aşa se explică geneza Micii Înţelegeri şi a Înţelegerii Balcanice, aşa se explică dorinţa mea de a avea pacte de asistenţă mutuală cu Franţa, cu Uniunea Sovietică şi – dacă ele ar consimţi – cu Italia şi cu Germania. În ochii mei – precizează Titulescu – am considerat că primul factor al securităţii noastre este armata română. Eu vreau pacea, dar nu sunt un pacifist. Am făcut, în 1921, o reformă financiară severă. Pentru ce? Citiţi discursurile mele din 1921. Când eram întrebat ce nevoie aveam de atâtea impozite, răspundeam invariabil: dacă am făcut unitatea naţională trebuie să creăm şi instrumentul destinat s-o păstreze şi care este armata. Dacă reforma mea din 1921 rămânea neatinsă şi dacă se dădea fondurilor rezultate din impozitele mele destinaţia iniţială… nu s-ar vorbi în 1937 de înarmarea ţării ca de o problemă actuală, ci s-ar vorbi de ea ca de una rezolvată“.

Faţă de trecut – şi în primii ani de după război – Societatea Naţiunilor a reprezentat un pas imens de progres în istoria relaţiilor internaţionale. Prin contactele ce se stabileau graţie ei, multe probleme, altădată probabil imposibil de rezolvat pe cale paşnică, şi-au găsit dezlegarea. Până prin anii 1932–1933, atmosfera ambiantă la Geneva era, din acest punct de vedere, cât se poate de încurajatoare. Întrebat în acei ani de ziarişti ce se petrece în sânul Comisiilor şi care este metoda lor de lucru, Titulescu le-a răspuns: „Uitaţi-vă pe fereastră într-o sală în care lucrează o Comisie. Ce vedeţi? În jurul unei mese, un mănunchi de oameni iluştri, oameni de acţiune, al căror nume va aparţine nemuririi, căci ei au fost asociaţi unor evenimente istorice. Ei sunt oamenii care au declarat războiul şi au decis de soarta păcii. (Aluzie la Briand, la Barthou, Venizelos, Lordul Cecil.) Timp de ani lungi, viaţa pe pământ a depins de deciziile lor. Ce fac azi, la Geneva, aceşti oameni faimoşi? Ei studiază, ei meditează, citesc, discută, ca să elaboreze nişte simple propuneri de supus guvernelor lor. Geneva a reuşit această minune: nişte oameni de acţiune, de decizie s-au transformat de bună voie în simpli experţi – nume ilustre venite aici să se topească în anonimatul colectiv şi nivelator“.

Titulescu a fost conştient de răspunderea pe care o luau Marile Puteri – toate Marile Puteri – când adoptau poziţii şi atitudini politice în contrazicere flagrantă cu stipulaţiile *Pactului* şi deci susceptibile să distrugă încrederea în eficacitatea instituţiei de la Geneva. Cum cartea lui este redactată la puţin timp după agresiunea Italiei împotriva Abisiniei, el

reproduce un extras dintr-o intervenţie a lui, în luna octombrie 1935, în faţa Consiliului Societăţii Naţiunilor, din care se vede că el nu s-a sfiit să condamne nici pe agresor, nici indulgenţa de care se bucura acesta din partea unora. Iată acel extras: „Există, din nefericire, o opinie care progresează din ce în ce mai mult şi contra căreia partizanii din primul ceas al Societăţii Naţiunilor au din ce în ce mai mari dificultăţi de luptat. Se spune că sunt la Geneva state care-şi fac situaţiile cu pumnii şi că sunt altele care nu obţin situaţiile ce ambiţionează, cu toate gesturile de devotament, repetate fără întrerupere de 15 ani. Se spune că Societatea Naţiunilor nu mai distinge între acei care păcătuiesc şi acei care nu păcătuiesc. Or, nu există religie durabilă, dacă ea nu creează un iad pe lângă rai. Dacă eşti mereu sigur de a intra în rai, poţi fi sigur că religia nu va fi respectată".

Cunoscând din practica lui la Geneva defectele de funcţionare ale Societăţii Naţiunilor şi repercusiunilor deplorabile în opinia publică internaţională ale eşecurilor ei, Titulescu sugerează câteva soluţii imediate, practice, chemate – scrie el – să permită Societăţii Naţiunilor de a înceta să fie o academie morală şi o confraternitate de tehnicieni, spre a-şi putea, în fine, împlini principala ei misiune politică, aceea de a preveni războiul. Printre soluţii, el propune semnarea de acorduri regionale de asistenţă mutuală. Adică aplicarea formulei lui, deja amintită: *de la naţional la internaţional, prin regional*. Soluţiile acestea sunt – după el – „cele mai bune reţete de a scoate lumea din haosul ideologic în care trăieşte şi de a asigura menţinerea păcii".

Până la urmă, Titulescu a avut încredere în Societatea Naţiunilor şi a atribuit erorile ei şi, implicit, dezafectarea opiniei publice, nu textului *Pactului*, adică ideilor care stăteau la baza lui, ci oamenilor chemaţi să-l aplice. Evocând riscurile dispariţiei ei, Titulescu scrie: „Se poate ca dreptatea Genevei să nu fie perfectă, se poate ca ajutorul pe care ea îl aduce să fie încă slab şi ineficace, se poate ca eşecurile ei recente să fi micşorat puterea de atracţie a marelui ideal pe care-l reprezintă Societatea Naţiunilor. Dar, cel puţin, nedreptatea încercată de un stat, atâta timp cât Societatea Naţiunilor există, este o nedreptate care se poate proclama în ochii lumii, pentru a provoca reacţiile care comandă reparaţiile necesare. Fără Societatea Naţiunilor, toate statele zise secundare s-ar găsi ca închise în cutii vătuite şi strigătele lor de victime nu ar fi auzite de absolut nimeni".

Chemat să vorbească despre pace şi despre Societatea Naţiunilor în faţa studenţilor Universităţii din Cambridge, Titulescu le spune: „Tabloul situaţiei de azi este întunecat. Dar în întunericul în care lumea pare cufundată, care este lumina, oricât de slabă ar fi, care ţine flacăra speranţei, dacă nu lumina de la Geneva?". „Societatea Naţiunilor – mărturisea Titulescu – este pentru mine un crez. Dar nu un crez orb. El este produsul îmbinării a două facultăţi: instinctul – profet al viitorului şi raţiunea – călăuză a prezentului".

Titulescu a fost membru al Comisiei de Cooperare Internaţională de pe lângă Societatea Naţiunilor, la Geneva. Puteţi să ne spuneţi, în câteva cuvinte, ceva despre această instituţie şi despre alegerea lui în sânul ei?

Comisia de Cooperare Internaţională de la Geneva a fost o instituţie anexă a Societăţii Naţiunilor, ca şi Biroul Internaţional al Muncii, din Geneva sau Curtea de Justiţie Internaţională, de la Haga. Misiunea ei era să asigure contactul şi schimburile internaţionale, prin organizarea difuzării documentaţiei internaţionale, cu scopul de a scoate în relief fizionomia intelectuală şi morală a ţărilor membre ale Societăţii Naţiunilor.

Membrii Comisiei de Cooperare Internaţională erau aleşi de Consiliul Societăţii Naţiunilor, pe termen de cinci ani. Titulescu a fost ales membru în 1930 şi reales în 1935. Prima alegere s-a făcut la recomandarea foarte elogioasă a lui Briand, care a subliniat meritele excepţionale ale lui Titulescu ca jurist, dar şi calităţile lui de gânditor politic şi de economist.

Cine erau ceilalţi membri? Din galeria de savanţi voi cita pe cei mai cunoscuţi de marele public. Astfel, poetul şi gânditorul Paul Valéry, doamna Eva Curie – care a rostit cuvântul de bun venit lui Titulescu, făcând un elogios portret al lui –, matematicianul şi cunoscutul om politic francez Painlevé, şi – cel mai celebru dintre toţi – fizicianul Einstein. Titulescu şi-a ales ca supleant pe Elena Văcărescu, foarte preţuită în lumea literară de limbă franceză.

Secretarul Comisiei de Cooperare Internaţională a fost multă vreme George Oprescu, profesor de istoria artelor la Bucureşti.

Gh. Barbul, I. Solacolu, *Schimbarea alianţelor României. De la Titulescu la Antonescu,* Institutul European, Iaşi, 1995. pp. 58–63.

375

INTERVIU ACORDAT DE GEORGE ANASTASIU POSTULUI DE RADIO „EUROPA LIBERĂ“ CU PRIVIRE LA NICOLAE TITULESCU ŞI LA LUCRAREA SA *POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI*

Politica externă a României

VII

18 aprilie1982

URSS
(a)

De când există România modernă, relaţiile româno-ruse au fost în centrul politicii noastre externe. Ele au existat înainte de venirea lui Titulescu în fruntea Ministerului Afacerilor Străine. Ele au fost la baza preocupărilor lui ca ministru, între 1932 şi 1936. Ele au continuat după plecarea lui. Cred că veţi putea da multe răspunsuri, citând pe Titulescu, la întrebările ce s-au pus cu privire la problema aceasta.

În emisiunea de azi vom examina aspecte ale relaţiilor româno-ruse – într-o evocare rapidă – până în toamna anului 1920, când s-a semnat, la Paris, tratatul asupra Basarabiei.

Dar trebuie să încep cu o punere la punct a lui Titulescu, făcută deja, pe vremuri, pe cale de declaraţii sau interviuri. Ea a fost sau vrea să fie uitată, căci şi azi sunt unii care se folosesc de numele lui spre a susţine sau combate – cu multă, cu foarte multă rea-credinţă – teze, poziţii sau acţiuni pretinse a fi ale lui Titulescu.

Pe prima pagină a capitolului în care el expune, în cartea lui, problema relaţiilor ţării noastre cu Uniunea Sovietică, Titulescu scrie: „Nu sunt comunist. Formaţia mea intelectuală mă împiedică să devin comunist, după cum ea mă împiedică să devin hitlerist sau fascist. Sunt un democrat liberal, burghez, care face din respectul proprietăţii individuale şi al libertăţii, baza vieţii. Cred că această doctrină nu poate fi salvată decât prin neintervenţia României în lupta ideologică la care asistăm. Da – repetă Titulescu – sunt un democrat liberalo-burghez, dar consider apropierea politică între România şi URSS ca o necesitate pentru ţara mea“.

Amintesc din nou că acestea sunt scrise în 1937. Ele reprezintă o linie politică de elementar bun-simţ. Ele sunt expresia limpede formulată a politicii externe româneşti tradiţionale. Când vom examina politica externă faţă de vecina de la răsărit, sub ministeriatul lui Titulescu, vom vedea că ea se identifică cu o neîncetată acţiune de apărare a frontierelor noastre şi a frontierei basarabene în special.

Cartea lui Titulescu va servi tot timpul ca element de referinţă, dar voi face apel şi la diferite alte documente sau scrieri ale lui, ca de exemplu memoriul de 77 de pagini trimis în ianuarie 1940 guvernului şi Regelui Carol, în legătură tocmai cu problema Basarabiei.

Până în 1812, întreg ţinutul dintre Prut şi Nistru a fost, fără întrerupere, sub stăpânire românească. Ştefan cel Mare, pe patul de moarte, a recomandat fiului său, Bogdan, să supună Moldova turcilor. Acest act, ca şi cel intervenit ulterior între Vasile Lupu şi turci, a fost un act politic extrem de important. Cum Moldova nu fusese învinsă, obligaţiile impuse de Poartă nu erau prea grele: câţiva saci de aur pe an, ceva şoimi şi obligaţia pentru un oarecare număr de vlăstare boiereşti de a se înrola în armata ienicerilor, drept gaj moral al executării acestui contract. „Dar – întreabă Titulescu – ce înseamnă, din punct de vedere al dreptului internaţional, un contract de genul aceluia care a intervenit între Moldova şi Poartă? Este vorba de un contract de vasalitate, bine cunoscut în dreptul internaţional şi studiat ca atare. Care este cea dintâi obligaţie care incumbă suzeranului într-un asemenea contract? Ea este aceea de a apăra cu armele teritoriul vasalului".

Când, în 1812, încurajată de Napoleon I, Rusia a cerut Turciei Basarabia, ce a făcut Turcia? Turcia a cedat Rusiei Basarabia (după cum cedase în 1775 Austriei Bucovina). Prin aceasta, Turcia a violat pur şi simplu tratatul de vasalitate, iar Rusia a devenit complice la violarea unui contract de drept internaţional. Şi Titulescu adaugă: „Violarea unui contract de drept internaţional nu poate crea dreptul". De altfel, în 1856, după războiul Crimeii, *Conferinţa de Pace* din Paris a restituit trei judeţe din sudul Basarabiei nu Turciei, ci Principatelor româneşti. (Este adevărat că în 1878 *Congresul de pace* din Berlin a redat Rusiei cele trei judeţe.)

Dar aceasta – cum aţi explicat în iulie trecut – în urma unei maşinaţiuni a lui Bismarck. Oare Bismarck – cancelarul de fier – a vrut ca România să aibă în permanenţă un caz litigios la răsărit şi s-o oblige astfel să se alieze cu Viena şi cu Berlinul?

La *Congresul de pace* de la Berlin, reprezentanţii noştri – Ion Brătianu-tatăl şi Mihail Kogălniceanu – au încercat, dar în zadar, să obţină ca drepturile noastre asupra Basarabiei să fie respectate. Ei au amintit că, înainte de a intra în campanie, în Bulgaria, intervenise între noi şi ruşi o convenţie prin care ni se garanta integritatea noastră teritorială, deci inclusiv cele 3 judeţe din sudul Basarabiei. Dar Rusia ţaristă în 1878, ca şi Rusia comunistă în 1940, nu cunoştea respectul angajamentului luat. Cu toate intervenţiile Franţei şi Italiei, Rusia şi Bismarck au rămas intransigenţi. „Independenţa României este recunoscută – proclama Bismarck, în numele Congresului – cu condiţia ca România să accepte Dobrogea în schimbul Basarabiei". Să nu uit să menţionez un gest de „largă bunăvoinţă" la adresa noastră: ni s-a acordat şi insula Şerpilor!

Bineînţeles, opera de rusificare în Basarabia a fost reluată cu intensitate şi cu brutalitate.

S-au găsit însă şi voci numeroase printre oamenii de ştiinţă, istorici şi chiar printre militarii ruşi care să recunoască, în scrierile lor, caracterul românesc al provinciei anexate. În lucrările consacrate Basarabiei, după 1918, sunt reproduse aceste mărturii. Semnalez, în special, volumul *La Bassarabie*, publicat în 1926, la Paris, de profesorul Antony Babel – fost rector al Universităţii din Geneva – precum şi volumul cu acelaşi titlu, sub semnătura Alex. Boldur – fost profesor la Universitatea din Petrograd – apărut tot la Paris, în 1927. La acea

dată nu era încă cunoscută corespondenţa între Karl Marx şi Engels, în care se poate citi că „Basarabia este românească şi Polonia este poloneză“ şi că „în cazul lor, suntem în prezenţa unor cuceriri prin forţă de teritorii străine: un furt, pur şi simplu“.

Situaţia stabilită la Berlin a durat până la izbucnirea Primului Război Mondial, în august 1914.

Primul-ministru, Ionel Brătianu – în acord cu fruntaşii conservatori Nicolae Filipescu şi Take Ionescu – a văzut în mod foarte limpede în ce sens se arată victoria şi care erau adevăratele interese ale României. „Ionel Brătianu – scrie Titulescu – n-a discutat la începutul războiului nici cu Franţa, nici cu Anglia, ci numai cu Rusia. Rezultatul a fost semnarea, la 1 octombrie 1914, a unui *Acord* cu Rusia, în virtutea căruia România, în schimbul unei neutralităţi binevoitoare, era autorizată să ocupe toate teritoriile dincolo de Carpaţi locuite în majoritate de români. Este – subliniază Titulescu – cel mai mare succes diplomatic al lui Ionel Brătianu, căci el obţinea, în schimbul neutralităţii, ceea ce n-ar fi putut obţine decât prin război“.

Succes diplomatic efemer, pentru că situaţia militară pe frontul rus a evoluat rapid şi a modificat radical datele problemei. Precizez numai că, dacă noi am intrat în război, în august 1916, printr-o acţiune militară împotriva Austro-Ungariei, aceasta avea ca scop să împiedice, la acea dată, încheierea unei păci separate între Aliaţi şi Ungaria, şi, deci, să se năruie speranţele noastre în ce priveşte Transilvania.

Se ştie cum, în 1917, în urma tulburărilor interne şi a lipsei de autoritate a guvernului din Petrograd, s-a prăbuşit imperiul rus. Conducătorii comunişti au edictat o seamă de măsuri destinate să pună bazele noii aşezări politice şi sociale. Printre aceste măsuri este una despre care nu prea se vorbeşte la noi şi anume *Declaraţia drepturilor popoarelor din Rusia,* din octombrie 1917. Articolul 2 al acestui document recunoaşte „dreptul popoarelor din Rusia de a dispune liber de ele însele, inclusiv de a se dezlipi şi de a forma un stat independent“. Declaraţia este făcută în numele „Republicii Ruseşti“ şi este semnată de preşedintele Comisarilor Poporului, V. Ulianov (Lenin) şi de comisarul poporului pentru Naţionalităţi, Iosif Djugaşvili (Stalin).

Îndată după publicarea acestei *Declaraţii*, Ucraina şi Finlanda s-au proclamat republici independente. De asemenea, s-au format guverne independente în Siberia, în Caucaz, în provinciile baltice.

Basarabia, care se despărţise de Ucraina şi forma de câteva luni o „Republică democratică moldovenească“, prin votul parlamentului ei – Sfatul Ţării – din 27 martie 1918, se unea cu România. În documentul votat de Sfatul Ţării este scris că unirea Basarabiei cu România se face „în puterea dreptului istoric şi dreptului de neam, pe baza principiului că noroadele singure să-şi hotărască soarta lor“. Titlurile noastre asupra Basarabiei sunt limpede enunţate în actul însuşi al unirii. Ceea ce nu trebuie să uităm niciodată.

Prin tratatele de pace încheiate după Primul Război Mondial, România şi-a văzut noile frontiere recunoscute. Toate frontierele afară de una, aceea de la răsărit. Rusia neparticipând la masa verde a Conferinţei de Pace de la Paris şi cum unirea voluntară a Basarabiei cu România trebuia să găsească o consacrare oficială, Marile Puteri (Franţa, Anglia, Italia şi Japonia) au decis să se substituie Rusiei şi să încheie cu România un tratat prin care să declare valabil, pe plan internaţional, actul unirii Basarabiei, urmând ca, ulterior, când un guvern rus va fi recunoscut ca atare, acesta să fie invitat să semneze tratatul în chestiune.

Tratatul a fost semnat la Paris, la 27 octombrie 1920. El recunoaşte – cum am spus – suveranitatea noastră asupra Basarabiei. Articolul ultim prevede că Marile Puteri semnatare vor supune Consiliului Societăţii Naţiunilor toate chestiunile care ar putea fi ridicate de guvernul rus cu privire la detaliile acestui tratat.

Titulescu a intervenit şi obţinut un adaos la acest articol. Adaos scris de mâna lui pe originalul tratatului (în păstrare la Londra). Acest adaos prevede că frontierele, ca şi

suveranitatea României asupra teritoriului Basarabiei, nu intră în sfera de aplicare a zisului articol.

Pentru ce a insistat Titulescu spre a obţine acest adaos la articolul 9 al tratatului? El şi-a dat seama că, dacă nu se introduce o frână explicită în ce priveşte recursul în faţa Consiliului Societăţilor Naţiunilor, Rusia ar putea introduce plângere după plângere în legătură cu felul cum exercităm suveranitatea în Basarabia, deci o nesfârşită contestare a drepturilor noastre. Graţie textului amendat, această sursă de procese în cascadă a fost tăiată din capul locului. Câteva zile mai târziu, Cicerin, comisarul pentru Afaceri Străine al guvernului din Moscova, protesta, printr-o telegramă trimisă celor cinci state semnatare, împotriva tratatului. Protestul era făcut şi în numele Ucrainei, deşi numele ei nu figura în articolele tratatului.

Trebuie să mai precizez că, dacă tratatul asupra Basarabiei a fost semnat la Paris, toate lucrările preliminare şi discuţia au avut loc la Londra, britanicii asigurând secretariatul. La acea dată se afla la Londra o agenţie comercială rusă, care ţinea la curent Moscova cu problemele care interesau Rusia. Guvernul rus nu şi-a manifestat opoziţia în tot timpul lunilor cât a durat negocierea tratatului, ci numai după semnarea lui. De altfel, suntem încă în ceea ce s-a numit politica „cordonului sanitar“ practicată de Aliaţi faţă de Rusia comunistă – dar pe care Marea Britanie o va abandona destul de curând, prin stabilirea de relaţii comerciale cu guvernul rus.

Tratatul asupra Basarabiei a fost – cum am spus deja – ratificat de Franţa, Anglia şi Italia. Japonia nu l-a ratificat niciodată. Probabil tocmai spre a-şi menaja relaţiile cu Moscova în momentul când prepara operaţiile militare împotriva Chinei şi ieşirea din Societatea Naţiunilor.

Îmi permiteţi o întrebare: tratatul acesta, nefiind ratificat de toţi semnatarii, ce valoare a avut?

Juridiceşte, el nu a intrat în vigoare. Dar problema nu s-a pus. Chiar în absenţa ratificării japoneze, el angaja Marile Puteri semnatare să recunoască posesiunea noastră legală asupra Basarabiei. Niciuna din aceste patru Mari Puteri nu şi-a retras vreodată cuvântul dat şi semnătura, din 1920.

Iată, de altfel, şi o ilustrare a acestui fel de a vedea. În primăvara anului 1924, cu prilejul alegerilor legislative în Franţa, majoritatea a trecut în favoarea a ceea ce s-a numit atunci „cartelul stângii“, al cărui şef era Edouard Herriot. Devenind prim-ministru şi ministru de Externe, el l-a rugat pe Titulescu să vină la Paris să-l vadă. Amintesc că ei se cunoşteau încă din timpul războiului, erau foarte buni prieteni şi-şi spuneau pe nume. Herriot i-a făcut lui Titulescu un expozeu al noului curs pe care îl va da politicii externe franceze. Printre elementele noi figura reluarea relaţiilor diplomatice cu Rusia, rupte odată cu încheierea păcii separate germano-ruse de la Brest-Litovsk.

Subiectul interesând în mod special România, Titulescu a rugat pe Herriot să-i pună, în scris, acest lucru, spre a-l transmite textual la Bucureşti. Herriot s-a executat şi a scris pe o foaie de hârtie cele ce urmează: „Împrejurările tragice care ne-au despărţit de Rusia, deosebirile de doctrină care ne despart nu ne pot face să uităm că poporul rus şi-a dat sângele pe câmpiile de luptă comune. Vom pregăti fără întârziere reluarea relaţiilor normale, în condiţiile pe care ni le impun interesele Franţei“.

Titulescu a citit şi i-a spus: „Lipseşte ceva în acest text, ceva esenţial pentru ţara mea“. „Ce anume?“ a întrebat Herriot. „Basarabia – a replicat Titulescu. Ce faci cu Basarabia? Ce faci cu tratatul pe care Franţa l-a semnat în 1920 şi l-a ratificat acum câteva luni?“ Herriot a cerut hârtia înapoi şi după cuvintele „în condiţiile pe care ni le impun interesele Franţei“ – cu care se încheie declaraţia – el a adăugat: „şi respectul tratatelor“ şi a semnat declaraţia. Posed originalul acestui document.

Iată cum invocarea textului tratatului asupra Basarabiei a putut fi folosită în determinarea politicii externe a Franţei, la un moment dat.

Gh. Barbul, I. Solacolu, *Schimbarea alianţelor României. De la Titulescu la Antonescu,* Institutul European, Iaşi, 1995. pp. 63–69.

376

INTERVIU ACORDAT DE GEORGE ANASTASIU
POSTULUI DE RADIO „EUROPA LIBERĂ"
CU PRIVIRE LA NICOLAE TITULESCU ŞI LA LUCRAREA SA
POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI

Politica externă a României

VIII

25 aprilie1982

URSS
(b)

În emisiunea trecută am văzut rolul jucat de Titulescu în legătură cu tratatul asupra Basarabiei, din 1920. Dar 1920 este şi anul semnării Tratatului din Trianon, semnat tocmai de Titulescu, în numele României. Coincidenţă? Numele lui Titulescu apare de la început legat de apărarea hotarelor noastre de la apus, ca şi cele de la răsărit.

Voi adăuga la observaţia dv. şi faptul că, în 1913, Titulescu a fost asociat la stabilirea liniei de demarcare a Cadrilaterului, făcând parte din Comisia română care a trasat pe teren, de la Turtucaia la mare, la Ecrene, noua noastră frontieră dobrogeană, stabilită prin Tratatul din Bucureşti, care a pus capăt Războiului Balcanic împotriva Bulgariei.

Aţi amintit săptămâna trecută că, după luarea puterii în Rusia de către comunişti şi publicarea decretului privitor la recunoaşterea dreptului la autodeterminare, Ucraina s-a declarat independentă. Ea este azi una din republicile componente ale Uniunii Sovietice. Dar, între timp, Ucraina n-a fost şi teatrul a nenumărate lupte, unele din ele având ca protagonist un „compatriot" de-al nostru?

Este adevărat că independenţa Ucrainei, recunoscută, pe hârtie, prin faimosul decret Lenin–Stalin, a dat naştere, pe teren, la lupte fratricide între armate zise „roşii" şi armate zise „albe" – ca să nu mai vorbim şi de ocupaţia germană, în 1918 şi de războiul cu Polonia renăscută.

La început, armatele albe ale generalului Denikin reuşiseră să se impună în aproape totalitatea teritoriului. Dar rivalităţile şi intrigile ivite între căpetenii au sfârşit prin a le slăbi şi a permite triumful armatelor Ucrainei Sovietice. Această Ucrainăsovietică era condusă, în martie 1919, de un fost cetăţean român: doctorul Cristian Rakovski.

Născut în 1873 la Kotel, lângă Burgas, în Bulgaria, Rakovski a făcut studii medicale la Bucureşti. Se spunea că era ofiţer de rezervă. Deci devenise cetăţean român. Agitator socialist până în 1916, progerman, îl găsim un an mai târziu la Iaşi, comunist şi în fruntea trupelor ruseşti în debandadă, după izbucnirea revoluţiei în Rusia. Activitatea lui subversivă la Iaşi este descrisă în amintirile fostului ambasador francez, contele de Saint-Aulaire. (Recomand persoanelor care au ocazia, să caute să-şi procure aceste *Confesssions d'un vieux diplomate* publicate la Paris în 1953 şi care conţin paginile cele mai frumoase şi mai călduroase scrise vreodată de un străin despre România).

După revoluţie, Rakovski devine membru al Comitetului panrus şi apoi preşedintele Comisarilor Poporului la Kiev, adică, în fapt, şef al Republicii Ucraina, în Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice. Prieten, pare-se, cu Troţki, dar ceva mai puţin cu Stalin, Rakovski face parte din delegaţia sovietică la conferinţele de la Genova şi de la Rapallo, în 1922.

În 1924, el este trimis ca reprezentant diplomatic al Moscovei la Londra, unde stă doi ani. Aici el se semnalează prin publicarea în presa engleză a unui articol duşmănos şi plin de inexactitate împotriva României, în legătură cu administrarea Basarabiei. Articolul lui Rakovski a provocat o ripostă, în acelaşi ziar, ripostă violentă şi virulentă, din partea lui Titulescu, care a reprodus cele ce scria doctorul Rakovski când Basarabia era sub regim ţarist şi când reclama dreptate pentru români. Polemica s-a oprit aici. Dar Titulescu şi Rakovski au avut ocazia să se întâlnească în mai 1925 la o recepţie dată la Curtea Angliei în cinstea corpului diplomatic. Exigenţele protocolului au făcut ca ei să se găsească alături. Din conversaţia pe care au avut-o – când pe franţuzeşte, când pe româneşte – şi pe care Titulescu a comunicat-o la Bucureşti, reproduc următoarele: Titulescu declară lui Rakovski că Basarabia este pentru noi o chestiune definitiv tranşată, iar pentru ruşi un simplu obiect de agitaţie politică. „Când te uiţi pe hartă şi vezi ce puţin lucru reprezintă Basarabia faţă de enormitatea teritorială a Uniunii Sovietice şi când vezi că ruşii se năpăstuiesc [*sic!*] asupra Basarabiei, pricep că ei o fac pentru că o consideră drept o uşă prin care pot să intre pe scena europeană. Deci o simplă agitaţie politică". La care Rakovski a răspuns: „Basarabia este pentru noi mai mult decât atât. Ea este o piatră de încercare a politicii celorlalte state faţă de noi". Şi Rakovski a dat exemplul hârtiei folosite în experienţele de chimie spre a se deosebi substanţele acide de cele alcaline – şi care se colorează când în roşu, când în albastru. „Basarabia – a spus Rakovski – este pentru noi această hârtie chimică. Dar – a adăugat el – ea mai este şi argumentul nostru de căpetenie, spre a dovedi că ceilalţi se amestecă în treburile noastre, atunci când Sovietele sunt acuzate că se amestecă în treburile dumneavoastră".

Puţin după această conversaţie şi ca urmare a reluării relaţiilor diplomatice între Franţa şi URSS, Rakovski a fost numit ambasador la Paris, unde a rămas până în 1927. După care dispare de pe scena politică. Acuzat de troţkism, el este eliminat din Partidul Comunist şi trimis pentru o şedere prelungită în Siberia. Se pare că ulterior ar mai fi primit o slujbă subalternă în Ministerul Sănătăţii, dar nu la Moscova. După 1938, Rakovski a dispărut definitiv din circulaţie. Remazilit? Omorât? Cine poate spune? Un diplomat român, în post la Moscova în preajma războiului, a avut curiozitatea – neapreciată în acel loc – de a întreba pe un înalt funcţionar al Ministerului de Externe sovietic dacă ar putea să întâlnească pe Rakovski. „Rakovski?" a întrebat sovieticul. „Acest nume nu-mi spune nimic". Şi conversaţia s-a oprit aici.

În convorbirea avută la Londra cu Titulescu în legătură cu problema Basarabiei, Rakovski a spus, la un moment dat, că Moscova ar fi fost dispusă să recunoască Unirea, în 1919, înainte de tratatul din Paris. Este posibil ca afirmaţia lui Rakovski să corespundă adevărului. Relaţiile diplomatice au fost rupte după actul Unirii Basarabiei. După această dată, guvernul român şi guvernul sovietic au avut contacte, când pe calea comunicărilor radio-

telegrafice, când pe calea conversaţiilor directe. În 1919, în 1920, la Copenhaga, în 1924, la Viena. Relaţiile între cele două guverne nu au depăşit acest stadiu de comunicări.

În România, evenimentele externe – situaţia în Ungaria, de exemplu – ca şi diferitele şi prea desele schimbări de guvern au dus la o lipsă de unitate în atitudinea de adoptat. La început, în 1919, primul-ministru de atunci, Vaida-Voevod, ca şi generalul Averescu, în anii 1920–1921, erau favorabili unei înţelegeri cu guvernul sovietic, în schimbul recunoaşterii Unirii Basarabiei. Ionel Brătianu şi Take Ionescu erau reticenţi. Ei nu vroiau să-şi ia riscul de a compromite legăturile indispensabile pentru noi, din toate punctele de vedere, cu guvernele francez şi britanic, care practicau faţă de Moscova politica „cordonului sanitar", de care am amintit zilele trecute. Take Ionescu, ministru de Externe la acea epocă, a ţinut în repetate rânduri să asigure guvernul din Moscova că nu va fi atacat niciodată de armate sau de bande venind din România. Într-un mesaj-radio către Cicerin, comisarul sovietic pentru Afaceri Străine, Take Ionescu îi comunica la data de 18 august 1921: „România nu are nici intenţia, nici interesul de a se amesteca în afacerile interne ruseşti şi încă şi mai puţin de a face război Rusiei, direct sau indirect".

Politica aceasta faţă de Moscova a fost practicată de toate guvernele române până în 1928, ceea ce s-a tradus în fapt prin menţinerea unor relaţii de relativ corectă vecinătate cu Rusia Sovietică, în lipsa existenţei de relaţii diplomatice. În 1928, România, Uniunea Sovietică şi foarte numeroase alte state semnează „tratatul din Paris", cunoscut mai ales sub numele de *Pactul Briand-Kellogg* – care sunt iniţiatorii lui. Semnatarii se angajează să renunţe pentru totdeauna la război ca instrument de politică naţională. Ei se angajează de asemenea – şi acesta este elementul esenţial al pactului – să nu recurgă decât la mijloace paşnice pentru reglementarea diferendelor ce ar putea interveni, oricare le-ar fi natura şi originea. Pactul nu este limitat în timp. La semnarea acestui pact, şeful guvernului în România era Vintilă Brătianu; Titulescu era ministru de Externe.

Din iniţiativa noului comisar sovietic pentru Afacerile Străine, Maxim Litvinov, un protocol este semnat la Moscova în luna februarie 1929. El pune în vigoare, în mod anticipat, dispoziţiile *Pactului Briand-Kellogg* între URSS şi vecinii ei. România îl semnează şi ea, deşi nu întreţinea relaţii diplomatice cu Moscova. Ceea ce Litvinov se grăbeşte să pună în evidenţă, spre a sublinia „spiritul paşnic" care însufleţeşte guvernul sovietic.

Aceasta a fost situaţia relaţiilor noastre cu vecinul de la răsărit până în 1931, când România a fost solicitată de guvernele francez şi polonez să se asocieze lor, spre a semna cu Uniunea Sovietică un pact bilateral de neagresiune. Negocierile au avut loc la Riga, dar au fost abandonate rapid. Titulescu nu a fost nici informat, nici consultat asupra mersului şi conţinutului discuţiilor. Câteva luni mai târziu – şi tot din îndemnul francezilor şi al polonezilor, care ţineau ca să semneze pacte cu Moscova, dar vroiau ca şi România să facă acelaşi lucru – guvernul român condus de Vaida-Voevod, care succedase lui Iorga, şi-a dat din nou consimţământul. Dar negocierile nu mai aveau loc la Riga ci la Varşovia şi la Geneva. De data aceasta însă, la cererea lui Iuliu Maniu şi a lui Ion Mihalache, şefii Partidului Naţional Ţărănesc, primul-ministru, Vaida-Voevod a consultat pe Titulescu asupra condiţiilor în care România ar putea semna asemenea pact cu Sovietele.

Punctul de vedere expus de Titulescu era limpede şi logic. El a fost ulterior şi acela al guvernului, când Titulescu a devenit ministru de Externe. România şi Rusia Sovietică – spunea Titulescu – au semnat împreună cu mai multe zeci de state, la Paris, în 1928, un pact de neagresiune, zis *Pactul Briand-Kellogg*. Acest pact are o durată nelimitată. Prin acest pact, Rusia Sovietică şi-a luat angajamentul să nu recurgă la război pentru rezolvarea eventualelor sale diferende. Dacă Moscova ne propune azi să semnăm, în doi, un pact de neagresiune care ne aduce o garanţie suplimentară sau cel puţin egală cu aceea dată de *Pactul Briand-Kellogg*, atunci, foarte bine, semnăm. Dar dacă ni se propune un text în care guvernul sovietic face rezerve în ce priveşte Basarabia, nu există niciun motiv – sublinia Titulescu – ca noi să-l

acceptăm şi să ne slăbim poziţia obţinută în 1928 şi confirmată prin Protocolul semnat la Moscova în 1929. Când Titulescu, informat de guvernul francez, a aflat că România a acceptat totuşi să semneze un tratat valabil numai cinci ani şi conţinând rezerva „litigiului existent“, el a reacţionat – cum se ştie – violent. Detaliu surprinzător şi totodată trist, una din formulele folosite de Soviete cu privire la „litigiul“ cu România le fusese sugerată acestora de… negociatorul român!

La începutul crizei, Vaida-Voevod a oferit lui Titulescu să-i ia locul ca prim-ministru şi ministru de Externe – deşi el ştia foarte bine că Titulescu, după eşecul din anul trecut de a forma un guvern, decisese să nu mai accepte niciodată postul de şef de guvern.

Chemat în ţară spre a ocupa postul de ministru de Externe, în urma solicitării Regelui Carol, Titulescu a acceptat misiunea aceasta, dar numai într-un cabinet condus de Iuliu Maniu. Drept care Vaida-Voevod a preferat să se retragă de la conducerea guvernului.

Precizez că lui Titulescu i s-au dat atunci asigurări că va exercita un ministeriat de lungă durată, astfel cum era practica în multe ţări (Briand, în Franţa, Grandi, în Italia, Beneš, în Cehoslovacia etc.).

Gh. Barbul, I. Solacolu, *Schimbarea alianţelor României. De la Titulescu la Antonescu,* Institutul European, Iaşi, 1995, pp. 69–74.

377

INTERVIU ACORDAT DE GEORGE ANASTASIU POSTULUI DE RADIO „EUROPA LIBERĂ“ CU PRIVIRE LA NICOLAE TITULESCU ŞI LA LUCRAREA SA *POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI*

Politica externă a României

IX

2 mai 1982

URSS
(c)

În relatarea evenimentelor privitoare la legăturile între ţara noastră şi vecina de la răsărit, ne-am oprit în luna octombrie 1932, când Titulescu a luat conducerea Ministerului Afacerilor Străine, în guvernul format de Iuliu Maniu. Anii 1932–1936 au fost ani bogaţi în evenimente internaţionale. Am văzut în emisiunile precedente problemele ridicate în relaţiile noastre cu Germania, Italia, Polonia. Pe planul relaţiilor cu URSS, Titulescu a avut de întâmpinat situaţii dificile şi de rezolvat probleme esenţiale, de care a rămas legat numele lui ca ministru de Externe. Vă rog să ni le evocaţi azi.

În limita timpului de care dispunem ne vom mărgini să evocăm azi cele trei evenimente principale în istoria acestor relaţii şi anume: *Convenţia asupra definirii agresorului*; reluarea legăturilor diplomatice cu Moscova; *Pactul de asistenţă mutuală,* parafat la Montreux, în vara 1936, de Titulescu şi Litvinov.

Convenţiile pentru definirea agresorului (la plural, căci sunt două) au fost semnate la Londra, la 3 şi 4 iulie 1933, între Uniunea Sovietică şi Mica Înţelegere, deci şi Iugoslavia şi Cehoslovacia, care nu erau vecine cu URSS.

Pactul Societăţii Naţiunilor a încercat să îngrădească recursul la război, declarându-l ilegal. Dar, în anumite cazuri, el putea fi admis. Cazurile acestea sau „fisurile" Pactului, de care am vorbit deja, au determinat căutarea de noi mijloace pentru interzicerea actelor de agresiune între state. Am văzut că *Pactul Briand-Kellogg* a împlinit, în parte, această lacună. *Conferinţa Dezarmării*, întrunită la Geneva în primăvara 1933, a adoptat o definiţie a agresorului, care a fost reluată întocmai în *Convenţiile de la Londra* din iulie 1933.

Convenţiile acestea înseamnă un pas de o importanţă – fără exagerare – capitală. Conform acestor convenţii, era recunoscut agresor statul care, cel dintâi, va declara război, va invada cu forţele sale armate – chiar fără declaraţie de război – teritoriul unui alt stat. Niciun act de agresiune nu poate fi justificat de situaţia internă a unui stat sau de condiţiile internaţionale. În fine, convenţiile precizau că prin teritoriul statelor semnatare se înţelege teritoriul asupra căruia statul exercită autoritatea sa.

Din enunţarea acestor clauze cred că rezultă cu evidenţă că Rusia Sovietică a recunoscut că Basarabia este un teritoriu al României, dat fiind că România exercită incontestabil autoritatea asupra ei şi că teritoriul ţării noastre nu poate fi supus unei agresiuni. Titulescu a reuşit astfel, în câteva luni, să rezolve prin eliminare problema rezervei sovietice pe tema *litigiului basarabean*. Drept comentariu, iată un extras din aprecierile unui om competent asupra *Convenţiilor de la Londra*, profesorul de drept internaţional de la Paris, De la Brière[3]: „Negociatorii acestor convenţii trebuie felicitaţi în mod călduros. Ei au atins un rezultat a cărui importanţă juridică va fi decisivă, ca şi importanţa sa morală. În primul loc al acestor negociatori vom saluta cu gratitudine un ilustru om de stat al României contemporane, domnul Titulescu".

Odată problema Basarabiei rezolvată pe această cale, trebuia trecut la faza următoare – şi ea absolut indispensabilă – anume reluarea relaţiilor diplomatice între noi şi Soviete.

În luna iunie 1934, când ele au fost reluate, România era absolut singura ţară vecină cu URSS – în Europa, ca şi în Asia – care nu întreţinea asemenea relaţii cu Moscova. Formalitatea a constat într-un schimb de scrisori, absolut conform regulilor protocolare internaţionale. Ele sunt datate: Geneva, 9 iunie 1934 şi semnate respectiv de Titulescu şi de Litvinov. Ele anunţă reluarea acestor relaţii şi deschiderea de legaţiuni în capitalele respective.

Un al doilea schimb de scrisori a avut loc, în aceeaşi zi, între Litvinov şi Titulescu. Foarte important schimb de scrisori, despre care nu se vorbeşte, la care nu se face referinţă când sunt evocate relaţiile româno-ruse. Iată câteva pasaje din acest document:

„Cei doi miniştri confirmă acordul următor: Guvernele român şi sovietic îşi garantează reciproc respectul total al suveranităţii respective şi abţinerea de la orice imixtiune directă sau indirectă în afacerile interne. Guvernele lor se vor abţine de la orice agitaţie, propagandă sau intervenţie. Ele se angajează să nu creeze, să nu susţină şi să nu autorizeze pe teritoriul lor organizaţii având scopul de a lupta contra celuilalt stat sau care să atenteze împotriva regimului politic şi social prin forţă".

Ne-aţi spus, într-o emisiune trecută, că Titulescu nu negocia şi nu semna nimic fără a fi autorizat, fără „acoperire", cum zicea el. Dar Titulescu se conforma şi unei alte practici – respectată în ţările civilizate, cu regim parlamentar –, aceea de a informa pe şefii de partide reprezentate în Parlament. Este adevărat?

[3] Yves de la Brière (?).

În tot timpul cât a fost ministru de Externe, Titulescu a ţinut la curent pe fruntaşii politici români cu negocierile pe care le ducea şi cu rezultatul lor. Acesta a fost cazul şi în ce priveşte *Convenţia pentru definirea agresorului*, ca şi în privinţa restabilirii relaţiilor diplomatice cu Moscova.

Titulescu a găsit întotdeauna aprobare şi sprijin din partea şefilor de partid care au avut răspunderea guvernării, cum erau Iuliu Maniu, I.G. Duca, mareşalul Averescu sau profesorul Iorga. Dar – ceea ce este mai neaşteptat – el a găsit o egală înţelegere a problemelor de politică externă din partea profesorului A.C. Cuza. Acesta avea o mare fineţe de gândire, o remarcabilă inteligenţă şi un simţ juridic foarte ascuţit. Conversaţia între ei – întotdeauna în casa lui Titulescu – avea loc de cele mai multe ori în limba franceză. Cuza vorbea o foarte pură franceză veche şi era un fel de cochetărie din partea lui să se folosească de limba diplomatică în convorbirile lui cu ministrul Afacerilor Străine. Dar înţelegerea lor – aş zice pur intelectuală – nu trecea pragul camerei în care discutau.

Al treilea eveniment, şi document, de care vreau să vorbesc este textul *Pactului de asistenţă mutuală,* parafat cu Litvinov. Istoria acestui pact începe cu venirea în fruntea Ministerului Afacerilor Străine francez a lui Barthou. Acesta, dându-şi seama de consecinţele deja vizibile ale instalării la putere, în Germania, a regimului hitlerist, a căutat să creeze un sistem politic de contrapondere, bazat pe securitatea colectivă, deci pe Societatea Naţiunilor. În acest scop, el a început prin a propune admiterea Rusiei Sovietice în Societatea Naţiunilor şi a sugera încheierea de pacte de neagresiune colective: un pact, zis oriental şi un al doilea, mediteranean.

După asasinarea în toamna 1934 a Regelui Alexandru al Iugoslaviei şi a lui Barthou, cele două pacte imaginate de acesta din urmă nu au mai putut lua fiinţă. Totuşi, în 1935, Moscova a încheiat pacte bilaterale cu guvernele din Paris şi Praga.

Tot în 1935, guvernul român a dat mandat lui Titulescu să negocieze cu Moscova un pact după modelul ceh şi francez. Titulescu a socotit de la început că un eventual pact cu Rusia Sovietică nu trebuie să fie îndreptat împotriva nimănui, ci să aibă un caracter general, contra oricărui agresor ar fi. Ca dovadă, înainte chiar de a vedea pe Litvinov la Geneva, el a informat guvernul german şi i-a oferit să semneze un pact identic şi cu Germania, dacă aceasta este dispusă, la rândul ei, să ne garanteze integritatea teritorială. „Ideea-călăuză a politicii externe româneşti – sublinia Titulescu – este aceea a unei egale amiciţii cu toate Marile Puteri, amiciţie de la care înţelegem ca Germania să nu fie exclusă“. Ostil pactelor bazate pe securitatea colectivă, guvernul german – cum am arătat într-o emisiune trecută – îşi rezerva să discute cu Titulescu, în toamna 1936, forma de dat unui eventual acord cu noi.

Începute în toamna 1935, discuţiile Titulescu–Litvinov au fost suspendate în primăvara 1936, la cererea lui Litvinov, din pricina campaniilor antisovietice duse la noi în ţară de Ambasada polonă din Bucureşti şi de numeroşi agenţi naţional-socialişti trimişi de Berlin. Se ştie ce a urmat. Amintesc numai că în Consiliul de Miniştri de la Bucureşti, din 14 iulie 1936, Titulescu a fost împuternicit, din nou, să reia discuţiile cu Litvinov. Consiliul de Miniştri s-a declarat unanim solidar cu politica externă dusă de Titulescu.

Pe baza acestui nou mandat, Titulescu, reluând negocierile la Montreux, a reuşit să parafeze cu Litvinov un text de *Pact de asistenţă mutuală*, care poartă data de 21 iulie 1936. El cuprinde patru puncte:

Punctul 1. Asistenţă mutuală în cadrul Societăţii Naţiunilor (ca de exemplu în tratatul cu Cehoslovacia sau cu Franţa), nu împotriva unei ţări special vizate, ci de ordin general, contra oricărui agresor european.

Punctul 2. Intrarea în acţiune a fiecăreia din părţi numai când Franţa va fi intrat în acţiune.

Punctul 3. Guvernul URSS recunoaşte că în virtutea diferitelor sale obligaţii de asistenţă, trupele sovietice nu vor putea niciodată trece Nistrul fără o cerere specială în acest

sens a guvernului român; guvernul român recunoaşte de asemenea că trupele române nu vor putea trece Nistrul spre URSS fără o cerere formală a guvernului sovietic.

Punctul 4. „La cererea guvernului român, trupele sovietice vor trebui să se retragă imediat de pe teritoriul român la est de Nistru; de asemenea, la cererea guvernului URSS, trupele române vor trebui să se retragă imediat de pe teritoriul URSS la vest de Nistru".

Acest text a fost parafat – cum am precizat – la 21 iulie 1936. În toamnă, Titulescu trebuia să perfecteze şi să semneze pactul. Acordul definitiv prevedea că el nu intră în vigoare decât dacă agresorul – inamicul – s-ar găsi pe teritoriul naţional.

Mai este oare nevoie să observ că în acest pact Nistrul este recunoscut ca frontieră între noi şi Soviete; că România se afla la vest şi URSS la est de Nistru? Astfel, acest pact nu numai că nu deschide porţile ţării – cum pretindea propaganda polono-germană – pentru trecerea trupelor sovietice prin România, ci dimpotrivă, le închide, nepermiţând intrarea lor decât la cererea formală a guvernului român şi cu obligaţia expresă de a părăsi teritoriul românesc, tot la cererea guvernului din Bucureşti. Pentru a judeca cu onestitate valoarea politică a acestui text, nu trebuie să uităm că el a fost negociat şi parafat în vara 1936. În Europa Centrală, la acea dată, situaţia era relativ calmă. Singură Cehoslovacia putea să se considere ameninţată, într-un viitor poate apropiat, de politica expansionistă a guvernului german. Amintesc că ocuparea Austriei, ca şi criza Sudeţilor, se vor produce numai doi ani mai târziu, adică în 1938. Dar preşedintele Beneš avea informaţii serioase că *Reich*-ul german urmăreşte să slăbească şi să anihileze Mica Înţelegere, începând cu Cehoslovacia. Titulescu punea preţ pe informaţiile lui Beneš. Serviciile speciale de informaţii cehoslovace erau considerate, la acea epocă, ca cele mai bune şi mai serioase din Europa.

Parada împotriva unei dislocări a Micii Înţelegeri era tocmai crearea de pacte de securitate colectivă plănuite de Barthou, cu scopul de a apăra aşezările politice şi sociale ale Europei, astfel cum au fost stabilite de tratatele de pace la sfârşitul Primului Război Mondial. De unde şi pactul nostru de asistenţă mutuală cu Moscova, care prevedea un paralelism şi o interdependenţă cu textele semnate de Franţa şi de Cehoslovacia cu URSS. De unde şi tratatul unic între Franţa şi Mica Înţelegere, pe care Titulescu, în numele Micii Înţelegeri, îl negocia cu guvernul din Paris.

Pe plan intern, odată mai mult, unele cercuri politice au pus problema sprijinului pe care un asemenea pact semnat cu guvernul din Moscova îl poate aduce promovării comunismului la noi. Şi, odată mai mult, Titulescu răspunde: „Politica internă are metodele ei şi politica externă îşi are propriile ei metode. O politică de rigoare, în interior – dar faţă de toţi extremiştii fără deosebire – şi o mână prietenească întinsă dincolo de frontiere nu sunt lucruri incompatibile în materie de politică externă. Ordinea internă – subliniază Titulescu – se menţine prin măsuri guvernamentale luate în conformitate cu concepţiile politice ale celor ce deţin puterea. Dar politica externă se face pe baza intereselor internaţionale comune, independent de ordinea internă pe care şi-a dat-o un stat".

Putem vărsa la acest dosar – şi fără niciun comentariu special – declaraţiile făcute presei, în toamna 1944, la Bucureşti, de către Ana Pauker. Ea a afirmat, în două rânduri, că în niciun moment până la data când trupele sovietice au intrat în România, Partidul Comunist Român nu a depăşit un efectiv de 300 de membri, în total.

Gh. Barbul, I. Solacolu, *Schimbarea alianţelor României. De la Titulescu la Antonescu,* Institutul European, Iaşi, 1995, pp.75–80.

INTERVIU ACORDAT DE GEORGE ANASTASIU
POSTULUI DE RADIO „EUROPA LIBERĂ“
CU PRIVIRE LA NICOLAE TITULESCU ŞI LA LUCRAREA SA
POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI

Politica externă a României

X

10 mai 1982

URSS
(d)

Aceasta fiind ultima emisiune consacrată relaţiilor româno-ruse, cred că este necesară o scurtă recapitulare a evenimentelor din luna august 1936. Cu şase săptămâni înainte, Titulescu, pus la curent, la Montreux, de către miniştrii de Externe ai Franţei, Turciei şi Uniunii Sovietice, cu intrigile şi acţiunea la noi în ţară a Ambasadei poloneze din Bucureşti, se înapoiază în ţară şi-şi prezintă demisia. Aceasta este respinsă. Consiliul de Miniştri se solidarizează cu politica externă a lui Titulescu. Acesta este din nou însărcinat să negocieze un tratat între Franţa şi Mica Înţelegere, precum şi un pact de asistenţă mutuală cu URSS.

Titulescu ia, pe de o parte, contact în acest sens cu guvernul francez şi, pe de alta, cu Litvinov, cu care parafează la 21 iulie un text de pact. În noaptea de 29 august, Titulescu află, prin agenţiile de presă străine, că guvernul român a fost remaniat şi că noul ministru de Externe se numeşte Victor Antonescu. Stupoare generală. A doua zi, Titulescu primeşte o telegramă de omagii de la primul-ministru, Tătărescu, şi explicaţia că remanierea are drept scop să asigure omogenitatea guvernului, care însă va continua politica externă a lui Titulescu.

În vara trecută ne-aţi citit documentele acestei farse politice. Farsă ca formă, dar care s-a transformat în dramă – ca rezultat final.

Victor Antonescu – succesorul lui Titulescu – vede la Geneva pe Litvinov şi se face remarcat prin cererea ce adresează acestuia de… a recunoaşte de jure *Basarabia. Ce se poate spune despre această gafă?*

Până în ziua de azi, nu dispunem decât de versiunea lui Litvinov, pe care o reia Titulescu în cartea lui. Litvinov a fost mirat de demersul insolit al lui Victor Antonescu. El i-a răspuns că ia act oficial că, prin cererea lui, ministrul de Externe al României consideră că România nu posedă Basarabia. Că, în acelaşi timp, noul ministru de Externe român dovedeşte că nu este la curent cu cuprinsul tratatelor şi actelor semnate de România cu URSS în ultimii trei ani. Victor Antonescu a fost, la rândul lui, impresionat de tonul foarte sec al lui Litvinov. Se pare că el n-a lăsat nicio urmă scrisă cu privire la această convorbire. În orice caz, lucrul trebuie să fi părut enorm şi la Bucureşti, pentru că după aceea nu s-a mai pomenit de această recunoaştere *de jure*.

Făcând aluzie la incident, Titulescu scrie: „Dacă în urma nenorocitei intervenţii a domnului Victor Antonescu, URSS ridică chestiunea Basarabiei, mă voi găsi în primele rânduri ca să lupt şi să apăr drepturile ţării mele asupra acestei provincii“.

„Drepturile noastre asupra Basarabiei nu sunt şi nu pot fi în funcţie de dispoziţiile Uniunii Sovietice faţă de noi“, scrie Titulescu. Şi el adaugă: „Posedăm Basarabia în virtutea

drepturilor noastre istorice; posedăm Basarabia în virtutea dreptului naţionalităţilor, românii constituind marea majoritate a populaţiei; posedăm Basarabia pe temeiul votului liber exprimat de Sfatul Ţării, pe care nimeni nu-l poate schimba. Suveranitatea asupra Basarabiei ne-a fost recunoscută prin tratatul din 1920, cu Marile Puteri. Basarabia a fost recunoscută ca parte integrantă a României de către toate statele membre ale Societăţii Naţiunilor". Titluri la care se adaugă acelea stabilite prin documentele semnate de URSS cu noi.

Cu experienţa vieţii internaţionale pe care o avea, ca şi cu profunda cunoaştere a istoriei, Titulescu ştia ce valoare relativă au angajamentele internaţionale. Amintiţi-vă de cele ce le-a transmis lui Mussolini cu prilejul conflictului italiano-abisinian: „Orice stat mai mic poate deveni Abisinia unei Mari Puteri". La care Mussolini a răspuns că a înţeles aluzia. Vecinătatea unui stat cu întinderea, cu populaţia şi forţa armată a Uniunii Sovietice impune ţărilor limitrofe să aleagă între o politică de ostilitate şi una de prietenie. Principalul pentru noi era să stabilim cu Moscova relaţii directe cât mai bune.

Titulescu era – cum am mai subliniat – partizan al pactelor de securitate colective, ca mai potrivite pentru ţări de talia noastră. El propunea acest sistem de pacte tuturor Marilor Puteri europene, fără discriminare, şi nu excludea deloc posibilitatea unui nou conflict mondial. „Nu ar fi serios – scria el – ca să nu vedem în viitor un eventual război şi să nu facem toate ipotezele posibile".

Într-o emisiune trecută aţi citat pasajul din cartea lui Titulescu în care sunt evocate relaţiile germano-ruse în viitorul apropiat. Puteţi să ne reamintiţi aceste previziuni, care s-au realizat întocmai?

„Cine – se întreabă Titulescu – poate fi aliatul României, în Occident, pentru apărarea intereselor pur româneşti? Germania? Niciodată. În propriul ei interes, Germania ar putea să ceară României să participe la un război ofensiv împotriva Rusiei Sovietice. Dar Germania nu-şi va compromite niciodată relaţiile sale cu Moscova numai spre a apăra interese româneşti. Pe de altă parte, dacă Germania nu face război Rusiei Sovietice, prevăd că ea va reveni la politica lui Bismarck, la politica amiciţiei germano-ruse. Aliatul nostru nu poate fi decât Franţa, Mica Înţelegere şi Înţelegerea Balcanică".

Franţa, Cehoslovacia, Turcia aveau tratate de neagresiune cu URSS. Era deci normal ca să avem ca şi aceste state – aliate ale noastre – relaţii similare cu Moscova. Dar Titulescu adăuga imediat rezerva deja citată: „Am fost, sunt şi voi rămâne partizanul unui pact de asistenţă mutuală cu URSS *atâta timp* cât statul acesta va practica politica de pace şi de apropiere pe care a practicat-o în ultimii ani".

Este probabil că, dacă am fi urmat această linie politică – repet: linie politică tradiţională – am fi reuşit să evităm tot ceea ce a urmat. Nenorocirea pentru noi a fost că Regele Carol şi multiplele guverne, pe care le-a confecţionat, au preferat să urmeze altă cale, aceea preconizată de Beck, a unei apropieri de Germania. Dar şi aceasta, temperată când de ezitări, când de contraziceri, care reies cu evidenţă din memoriile şi documentele diplomatice publicate după război.

Guvernul de la Moscova a abandonat politica securităţii colective numai după ce Hitler a ocupat Cehoslovacia în martie 1938. Semnul vizibil, ostentativ, a fost înlocuirea lui Litvinov cu Molotov la conducerea Comisariatului Afacerilor Străine sovietic în mai 1939. Trei luni mai târziu avea loc la Moscova, în noaptea de 23 august, semnarea pactului între guvernele german şi sovietic. Şi imediat după aceasta a izbucnit războiul.

În vara trecută ne-aţi arătat că Titulescu a trimis guvernului şi Regelui, în iarna 1939, o telegramă cifrată şi un lung memoriu în care analizează situaţia ţării la acea dată. În previziunea unor eventuale dificultăţi cu Moscova, Titulescu aminteşte clauzele din

Convenţiile asupra agresorului *prin care URSS îşi ia angajamentul faţă de noi de a nu recurge în niciun caz la război sau la forţă. Demersul lui Titulescu a rămas – din câte ştim – fără urmare?*

Dreptul internaţional impune unui stat datoria de a respecta drepturile fundamentale ale celorlalte state, adică independenţa politică şi suveranitatea teritorială. Respectul suveranităţii teritoriale este baza raporturilor internaţionale în orice societate civilizată.

Când în noaptea de 26 iunie 1940 Uniunea Sovietică a dat României ultimatumul pentru evacuarea Bucovinei de Nord şi a Basarabiei, aceste teritorii româneşti făceau obiectul mai multor obligaţiuni internaţionale garantând României totalitatea frontierelor sale. Printre aceste obligaţiuni internaţionale, patru erau semnate şi de URSS. Anume: *Pactul Societăţii Naţiunilor*, *Pactul Litvinov*, pentru punerea în aplicare anticipată a *Pactului Briand-Kellogg*; cele două *Convenţii de la Londra*, din iulie 1933, *pentru definirea agresorului*; schimbul de scrisori anex la reluarea relaţiilor diplomatice în 1934.

Guvernul român sub preşedinţia lui Tătărescu a acceptat ultimatumul fără a invoca textele acordurilor – ce am amintit – semnate şi acum violate de Uniunea Sovietică şi fără a ridica cel mai uşor protest. Carenţa guvernului şi a Regelui – pe care istoria o va judeca desigur extrem de sever – a făcut şi face ca în scrierile istorice publicate în Occident, ca şi în o seamă de documente referitoare la perioada aceasta să nu se vorbească de un ultimatum adresat nouă, ci de… „acordul“ intervenit între Moscova şi Bucureşti pentru cedarea Basarabiei.

De altfel, puţin mai târziu, Regele Carol trimitea pe noul său prim-ministru, inginerul Gigurtu şi pe noul ministru de Externe, inginerul Manoilescu, să vadă pe lider. Conversaţiile acestuia au fost publicate după război. Astfel s-a aflat că în întrevederea de două ore acordată la 26 iulie 1940 celor doi trimişi români, aceştia „au cerut sfat *Führe*r-ului cum să învingă dificultăţile pe care le întâmpinau în politica *internă*“. Gigurtu şi Manoilescu, miniştri români trimişi de Regele României, cereau sfat lui Hitler cum să guverneze ţara românească! De necrezut.

În ce priveşte Basarabia – pierdută, abandonată ruşilor cu o lună înainte – ei au dat lui Hitler această explicaţie: „Cedarea Basarabiei a fost necesară, România a făcut-o spre a-şi salva viitorul“.

Ca să salveze şi mai bine viitorul României, peste o altă lună, acelaşi inginer Manoilescu, ministru de Externe, va ceda, la Viena, Ungariei, aproape jumătate din Transilvania.

Este locul să reamintesc că după război au fost publicate documentele germane privitoare la aceste evenimente. Printre acestea şi textul acordurilor semnate la Moscova, la 23 august 1939, de către miniştrii de Externe Ribbentrop şi Molotov. Articolul referitor la Basarabia din protocolul secret are următorul cuprins: „În ce priveşte sud-estul Europei, Sovietele subliniază interesul lor pentru Basarabia. Din partea Germaniei se precizează totala ei lipsă de interes politic pentru acest ţinut“. (Exact cum prevăzuse Titulescu, cu doi ani înainte.) Nimic despre Bucovina. Aceasta a fost pur şi simplu anexată în iunie 1940 şi Hitler a înghiţit.

În *Memoriile* lăsate de Ribbentrop putem citi cele ce urmează în legătură cu acordul semnat cu Sovietele: „În spiritul nostru, aceste acorduri erau permanente şi durabile. Restabilirea de relaţii prieteneşti între Germania şi Rusia era una din bazele politicii externe a Germaniei şi corespundea şi teoriilor lui Bismarck“. Când la finele lui iunie 1940 Moscova a dat ultimatumul şi când Regele Carol a cerut ajutor lui Hitler, „acesta – scrie Ribbentrop – respectând spiritul acordului semnat cu Moscova, a invitat pe Regele României să nu se opună ocupării Basarabiei“.

Tot din *Memoriile* lui Ribbentrop aflăm că acesta – cu prilejul unei noi vizite la Moscova, după ocuparea Poloniei – a întrebat pe Stalin dacă, în afară de tratatul de prietenie care le leagă, URSS ar accepta să încheie cu Germania o „adevărată alianţă" în previziunea luptelor pe care *Reich*-ul va avea de dus împotriva Puterilor occidentale. Stalin a răspuns: „Niciodată nu voi tolera ca Germania să fie slabă". Răspuns de pus alături de declaraţia lui că „a avut întotdeauna cea mai mare admiraţie pentru Hitler".

Când ştim ce a urmat, putem judeca valoarea unor asemenea declaraţii şi angajamente.

De precizat pentru mulţi din ascultătorii noştri: textele acordurilor dintre Germania lui Hitler şi Rusia lui Stalin din august 1939 nu au fost publicate nici până azi în URSS; în Germania ele au fost cunoscute numai după război, când Aliaţii au publicat arhivele Ministerului de Externe german, după prăbuşirea regimului hitlerist.

În februarie 1947, Basarabia – odată mai mult – ne-a fost răpită prin tratatul de pace din Paris. În numele României, tratatul a fost semnat de Tătărescu, acelaşi Tătărescu care a cedat Basarabia ruşilor în 1940. Între timp, Tătărescu îşi întorsese, odată mai mult, cămaşa. În 1947, ca şi în 1940, guvernul a cedat Basarabia fără un cuvânt de protest. În 1940, singurii care protestează se numesc Iuliu Maniu, Dinu Brătianu, Nicolae Iorga. Singurii care protestează în 1947 sunt Iuliu Maniu, Dinu Brătianu, cărora li s-a alăturat Titel Petrescu (Iorga fusese între timp asasinat).

În 1937, Titulescu scria în cartea lui această frază, azi mai plină ca oricând de amărăciune: „Nu există român care să fi apărat cu mai multă încăpăţânare decât mine Basarabia, în discuţiile cu URSS".

Aş vrea să termin cu o observaţie: Rusia – ţaristă sau sovietică – nu a procedat niciodată singură la anexarea provinciei dintre Prut şi Nistru. Ea s-a folosit întotdeauna de sprijinul sau de complicitatea unei alte Mari Puteri. În 1812, Basarabia ne-a fost luată cu asentimentul lui Napoleon I, încă stăpân al Europei. În 1878 la *Congresul de pac*e din Berlin, Rusia a avut concursul activ al lui Bismarck. În 1940, cârdăşia lui Stalin cu Hitler a fost totală. În fine, în 1947, la *Conferinţa de pace* din Paris, la concursul Marii Britanii şi al Franţei s-a alăturat acela al Statelor Unite ale Americii, spre a ne răpi din nou Basarabia şi a o da Rusiei Sovietice.

Gh. Barbul, I. Solacolu, *Schimbarea alianţelor României. De la Titulescu la Antonescu,* Institutul European, Iaşi, 1995, pp. 80–86.

379

INTERVIU ACORDAT DE GEORGE ANASTASIU POSTULUI DE RADIO „EUROPA LIBERĂ" CU PRIVIRE LA NICOLAE TITULESCU ŞI LA LUCRAREA SA *POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI*

Politica externă a României

XI

16 mai 1982

Franţa

Relaţiile cu Franţa, despre care veţi vorbi astăzi, au fost şi sunt pentru orice român, aflat în ţară sau în străinătate, un subiect deosebit de atenţie. Franţa face parte din patrimoniul nostru sufletesc.

De la război încoace, relaţiile între Bucureşti şi Paris au fost mult stânjenite. Am avut ilustrarea acestei situaţii în mai 1968 cu prilejul vizitei generalului De Gaulle în România. Primirea entuziastă pe care i-a făcut-o poporul nostru s-a deosebit vădit de primirea oficialităţii. De altfel, generalul De Gaulle a ţinut să sublinieze şi el că regimurile politice în cele două ţări nu se aseamănă deloc. Nu este locul să examinăm azi în ce consistă deosebirea, dar trebuie să notăm că la 14 ani de la vizita lui De Gaulle, ziarele, cărţile, publicaţiile franceze nu pot pătrunde liber în România, ca să nu mai vorbim de libera circulaţie a oamenilor.

Dar cum a prezentat Titulescu relaţiile cu Franţa?

Răspund la întrebarea dumneavoastră reproducând un pasaj din discursul lui Titulescu rostit în iunie 1934, cu prilejul vizitei ministrului de Externe francez, Louis Barthou, în România. Adresându-se lui Barthou, Titulescu îi spune: „Românii au memoria inimii. Ei nu ar putea uita niciodată că la fiecare etapă hotărâtoare a istoriei lor, dezvoltarea naturală a poporului român s-a amplificat neîncetat pentru atingerea ţelurilor sale naţionale, graţie unui gest francez".

În fruntea capitolului din cartea lui consacrat relaţiilor cu Franţa, el scrie: „Când vorbeşti despre legăturile dintre Franţa şi România nu este cu putinţă să nu-ţi dai seama că ele depăşesc domeniul politic. Orice român poartă Franţa în inima lui".

România modernă este fructul principiului naţionalităţilor, pentru care Franţa s-a luptat atâta vreme. Idealul său este comandat de marea Revoluţie Franceză.

Aveţi dreptate să vorbiţi de relaţii speciale, relaţii „privilegiate", ca să folosim un cuvânt la modă azi. Aceste relaţii speciale încep, de altfel, de acum peste 175 de ani, adică mult înainte de Unirea Principatelor şi de întemeierea Regatului.

De obicei se cunosc şi se evocă acţiunile politice şi activitatea literară, la Paris – unde se găseau în exil – ale aşa-zişilor „paşoptişti". Mult mai rar sunt pomeniţi ceilalţi, mai modeşti. Se citează fraţii Ion şi Dumitru Brătianu, Ion Ghica, Costache Rosetti, Nicolae Golescu sau Vasile Alecsandri. Cine vorbeşte de poetul arheolog Cezar Bolliac sau de Heliade-Rădulescu, care au publicat la Paris, în limba franceză, versuri foarte preţuite de critica literară a vremii? Tot aşa de puţin cunoscut este şi faptul că primul preşedinte de onoare al asociaţiei studenţilor români din Paris a fost Lamartine. Poet renumit, dar şi om politic însemnat, Lamartine a ajutat o seamă de tineri români veniţi să facă studii în Franţa sau la Geneva.

Despre studenţii aceştia – înaintaşii lui pe băncile universităţii din Paris – Titulescu scria că „ei au deschis României drumul spre dezvoltarea ei culturală, dar şi calea spre libertate, unire şi independenţă".

Avântul luat de limba şi de cultura franceză în Principatele româneşti în anii 1830–1840 ar merita să facă obiectul a noi cercetări serioase, în adâncime. Câţi mai ştiu azi că la Academia Mihăileană din Iaşi se preda un curs de drept public în limba franceză şi aceasta cu ani de zile înainte de deschiderea de institute şi pensioane franceze? Cine mai ştie azi că la începutul ocupaţiei ruseşti, la Bucureşti, în 1830, generalul Kiseleff a dispus ca toate hârtiile şi petiţiile ce-i erau prezentate în româneşte să fie însoţite de o traducere în limba franceză?

Am făcut această mică incursiune într-un trecut nu aşa de îndepărtat tocmai spre a arăta caracterul excepţional al legăturilor noastre cu Franţa, sub vechiul regim. Dar am făcut-o spre a sublinia în acelaşi timp cu câtă strângere de inimă şi cu câtă indignare vedem sosind azi în Occident tineri români, crescuţi sub regimul comunist, care nu ştiu un cuvânt în limba

franceză, fiind depăşiţi până şi de bulgari, care au avut înţelepciunea să nu închidă la ei în ţară şcolile franceze, aşa cum au făcut la noi slugile lui Stalin.

Între cele două războaie mondiale, identitatea de interese şi identitatea de concepţii între România şi Franţa au determinat identitatea lor de acţiune. Linia naţională română – sublinia Titulescu – a fost paralelă cu linia naţională franceză. În anii dinaintea Primului Război Mondial, când politica externă a României era încadrată într-un sistem de alianţe secrete din care Franţa nu făcea parte (mă refer la tratatele noastre cu Germania şi cu Austro-Ungaria), în acei ani din preajma războiului a existat, pe deasupra politicii oficiale, o înţelegere perfectă între poporul român şi poporul francez, care a sfârşit prin a se confunda şi a se impune.

Este evident că istoria relaţiilor noastre politice cu Franţa a trecut prin multiple dificultăţi, a cunoscut momente de criză. Am ocupa o emisiune întreagă dacă am vorbi numai de cele mai grave – din punctul nostru de vedere, firește – cum au fost procesul optanţilor unguri, reparaţiile de război, problema Basarabiei, pactul cu URSS sau *Pactul în Patru* etc. „Sunt cel dintâi să ştiu – scrie Titulescu – că viaţa de toate zilele alături de Franţa nu este chiar aşa de uşoară. Dar – adaugă el – interesul României şi demnitatea ei cer ca acţiunea noastră alături de Franţa să fie o acţiune pur românească, o acţiune rezultând dintr-un tratat semnat între noi doi, iar nu o acţiune care să rezulte din suprapunerea unui tratat străin peste un tratat românesc".

Exigenţa aceasta a lui Titulescu, pe care a formulat-o până la urmă, necesită o explicaţie. De multe ori s-a spus şi s-a scris că România, ca şi Mica Înţelegere, sunt un instrument al politicii franceze. Într-una din primele întrevederi ale lui Titulescu cu Mussolini, în ianuarie 1928, acesta a reproşat Franţei „politica ei în Europa Centrală, dusă cu scopul de a lovi în Italia". La acea dată Franţa era acuzată că înarmează pe sârbi împotriva Italiei şi Mussolini adăuga: „cu complicitatea tacită a Micii Înţelegeri". În telegrama către primul-ministru, Vintilă Brătianu, în care Titulescu relatează convorbirea lui cu Mussolini, el scrie: „În legătură cu Franţa, i-am spus Ducelui că cine ar afirma că se poate face azi în România o politică antifranceză ar spune un neadevăr. I-am amintit apoi lui Mussolini că legăturile noastre cu Franţa sunt întemeiate nu numai pe identitatea intereselor de a menţine tratatele, dar pe o lungă influenţă culturală graţie căreia România şi-a păstrat latinitatea. Şi am adăugat răspicat: dar politică de servitute nu facem faţă de niciun stat".

Ca să fiu echitabil, trebuie să mărturisesc că am citit – şi nu o dată – şi opinia contrară, după care România, sau numai Titulescu, dicta Franţei politica ei externă.

România era legată de Franţa printr-un simplu tratat de prietenie semnat în 1926. „Nu cunosc – scrie Titulescu – un instrument diplomatic mai gol decât acest tratat. Pe baza lui, Franţa are faţă de România aproape aceleaşi obligaţii ca şi cele impuse ei de *Pactul Societăţii Naţiunilor* faţă de Nicaragua sau de Guatemala. În 1927, când am fost numit ministru de Externe, n-am putut cere modificarea lui, pentru că exista de numai un an şi era valabil pe încă patru ani".

Iugoslavia şi Cehoslovacia aveau şi ele tratate similare cu Franţa. După semnarea acordurilor din Locarno, în toamna 1925, situaţia s-a schimbat, în sensul că Cehoslovacia (şi Polonia) îşi vedeau frontierele garantate de Franţa. Titulescu, pe bună dreptate, a reproşat Franţei că face discriminări chiar între statele Micii Înţelegeri.

În martie 1936, Hitler a rupt acordurile din Locarno. Titulescu, pentru a menţine garanţia Franţei în ce priveşte statutul teritorial în Europa Centrală, a imaginat atunci *Pactul de alianţă unică* între Franţa şi statele Micii Înţelegeri. Cu ocazia reuniunii – la Bucureşti în iunie 1936 – a celor trei şefi de state ale Micii Înţelegeri, Titulescu a expus motivele pentru care el propune acel pact şi conţinutul lui politic şi militar. Cei trei şefi de stat (preşedintele Beneş, regele Carol şi regentul Paul al Iugoslaviei) au fost pe deplin de acord cu Titulescu şi l-au însărcinat să ia contact în numele Micii Înţelegeri cu guvernul francez pentru negocierea

şi realizarea lui. Între deplinele puteri date lui Titulescu la 14 iulie 1936 de către Consiliul de Miniştri român, figura, în frunte, tocmai negocierea şi semnarea acestui pact cu Franţa. Am văzut într-o emisiune precedentă că Titulescu a avut discuţii în această privinţă cu primul-ministru, Léon Blum şi cu trimisul acestuia, Pierre Cot. Léon Blum împărtăşeşte ideile lui Barthou de a articula apărarea militară a Micii Înţelegeri cu aceea a Franţei şi a URSS, într-un sistem de pacte de securitate colectivă axate pe Societatea Naţiunilor şi deschise adeziunii tuturor. Franţa, ca şi Mica Înţelegere, căutau să profite de dispoziţiile favorabile, în acest sens şi la acea dată, ale Moscovei, spre a împiedica Uniunea Sovietică să se înţeleagă cu Hitler şi să se revină la ceea ce s-a numit axa Berlin–Moscova, stabilită prin tratatul germano-rus de la Rapallo din 1922.

Titulescu era la curent cu presiunile făcute asupra lui Hitler de comandamentul militar german, spre a relua colaborarea secretă foarte strânsă între armata germană şi armata sovietică, stabilită încă din 1919 şi întărită după Rapallo, dar pe care Hitler o întrerupsese în 1934. Azi aceste fapte sunt de domeniul public, graţie publicării de către Aliaţi a arhivelor secrete germane. Din 1932 până în 1936, la Paris, ca şi în capitalele Micii Înţelegeri se căuta mijlocul de a împiedica coliziunea între cele două regimuri totalitare. Coliziune care – sublinia Titulescu – nu se poate face decât în dauna noastră.

În august 1936, Titulescu a fost eliminat din guvern şi politica lui externă a fost abandonată. De tratatul cu Franţa nu s-a mai vorbit. Eroare politică gravă pe care o plătim şi azi.

Am început emisiunea aceasta cu câteva fraze din discursul rostit de Titulescu în 1934 cu prilejul vizitei în România a ministrului de Externe francez, Louis Barthou. Vom termina emisiunea spicuind câteva fraze din răspunsul lui Barthou: „Când prietenia izvorăşte dintr-o origine comună, din sentimente asemănătoare şi din aspiraţii identice, ea sfidează dificultăţile, căci ajunge ca să te vezi spre a te înţelege şi să te explici spre aţi reveni. Diplomaţia care nu ţine seamă de sentimente riscă să aibă sărăcia stearpă a unei abstracţiuni. Între popoare ca şi între oameni, simţul omeniei nu trebuie să dispară niciodată. Tradiţiile noastre seculare ne-au arătat aceeaşi cale în timp de pace, după cum ele ne dictează ce avem de făcut în vremuri tulburi. Totul ne uneşte. Cu toate că sinceritatea unei prietenii şi lealitatea unei alianţe nu cer neapărat o origine şi o cultură comune, există afinităţi intelectuale şi morale al căror preţ şi a căror acţiune nu pot fi negate. Aceste afinităţi creează între România şi Franţa o legătură frăţească care se întinde la toate domeniile“. Şi, adresându-se lui Titulescu, Barthou îi spune: „Salut în dumneavoastră, domnule ministru, pe şeful eminent al politicii externe române, a cărui experienţă şi autoritate sunt o forţă europeană“.

Cum am ajuns la sfârşitul acestui ciclu consacrat lui Titulescu, cu prilejul centenarului naşterii lui, vreau să vă întreb, domnule Anastasiu, dacă vreţi să adăugaţi ceva.

Ţin să mulţumesc tuturor persoanelor care au urmărit aceste emisiuni în care am prezentat câteva aspecte mai importante ale politicii externe a României sub ministeriatul lui Titulescu.

Ştiu că evocările mele n-au putut fi decât sumare, fragmentare. De aceea şi ideea pe care am putut-o oferi despre politica externă a lui Titulescu nu a putut fi decât – prin forţa lucrurilor – incompletă. Dar vreau să sper că aceste emisiuni vor fi stârnit totuşi un oarecare interes, mai ales printre ascultătorii tineri, pentru a-i încuraja să studieze istoria ţării noastre între cele două războaie mondiale.

Recomand viitorilor cercetători să studieze *la sursă,* adică pe bază de documente şi, în special, să nu accepte *clişeele* oferite de propagandă. După 1936, niciun guvern, sub regimurile succesive ce s-au perindat la noi în ţară, nu a practicat politica lui Titulescu.

Titulescu a fost un om fără partid. El nu avea o clientelă politică de satisfăcut. El a iubit, a slujit şi a apărat ţara lui, cu darurile într-adevăr excepţionale cu care fusese înzestrat. În măsura în care documente privitoare la evenimentele ce am evocat vor vedea lumina zilei, figura lui Titulescu şi strădaniile lui pe scena internaţională se vor desprinde şi mai bine, spre a-l înfăţişa aşa cum a fost… aşa cum l-am cunoscut.

Gh. Barbul, I. Solacolu, *Schimbarea alianţelor României. De la Titulescu la Antonescu,* Institutul European, Iaşi, 1995, pp. 86–91.

380

CONFERINŢĂ ŢINUTĂ DE ISTORICUL AMERICAN WALTER M. BACON JR. DESPRE *CARTEA SECRETĂ A LUI TITULESCU :* UN SINOPSIS AL LUCRĂRII *„POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI“* DE NICOLAE TITULESCU

[Bucureşti, 20 mai 1982]

Nicolae Titulescu's Secret Book
A Synopsis of *"Romania's Foreign Policy"* by Nicolae Titulescu

Ever since becoming intellectually involved with the life and work of Nicolae Titulescu, I have tried to understand how a man who, when in power, maintained one of the most notorious personal propaganda mills of the interwar period[4], who was keenly sensitive to history and his place in it, and who was not, by any stretch of the imagination, a modest man, could fade from the political scene without leaving the standard autobiographical apologia for his life's work.

Consider for a moment that Nicolae Petrescu-Comnene, Grigore Gafencu and Mihai Sturdza among Titulescu's successors as Romanian Foreign Minister – and by any standards neither his intellectual nor his diplomatic equals – gratified their own egos and generations of historians by writing painfully detailed and rarely insightful justifications for their conduct of Romanian foreign policy.[5] Among his East European counterparts Eduard Beneš, Milan Stojadinović and Józef Beck left memoirs asserting their authors' lack of complicity in the events which led to World War Two.[6] And, the memoirs of Western interwar statesmen might fill a small library.

[4] The agency in question was "Sud-Est, Agence Télégraphique," with headquarters on the fashionable Boulevard Houssmann in Paris. Titulescu's relations with the press especially that of France, were extraordinary. Journalists ware attracted to him like bees to honey. Titulescu was an astute manipulator of the media, calling it a "*sine qua non*" of modern life.

[5] N. P. Comnene, *Preludi del grands dramma* (Rome: Edizioni Leonardo, 1947 and *I Responsabili* (Verona; Arnoldo Mondadori Editore, 1949); Grigore Gafencu, *Prelude to the Russian Campaign* (London: Frederick Muller, 1945) and *The Last Days of Europe. A Diplomatic Journey in 1939* (New Haven: Yale University Press, 1949); and, last and certainly least, Michael Sturdza, *The Suicide of Europe. The Memoirs of Prince Michael Sturdza, Former Foreign Minister of Rumania* (Boston and Los Angeles: Western Islands Publishers, 1968).

[6] Edvard Beneš, *Mnichovskié dny: Paměti* (Prague: Svoboda, 1968); Milan Stojadinović, *Ni rat ni pakt* (Buenos Aires: Economista, 1963); and, Joseph Beck, *Dernier rapport. Politique polonaise 1926–1939* (Neuchatel; Editions de la Baconnière, 1951). Beneš' interwar memoirs, yet to be translated into English, were published

There are a number of plausible explanations for the non-existence of Titulescu memoirs. First and foremost, unlike some of the aforementioned memorialists, Titulescu did not survive the war he had dedicated his life to preventing. He died on March 17, 1941, after four and one half years of exile in France during which time, despite persistent health problems, he had pursued an active and successful legal career. In reading the increasingly pathetic entries in his diaries for those years, I have not discovered any indication that he intended to write and publish his political memoirs.[7] He had neither the time nor, apparently, the motivation to do so. Second, and quite a popular explanation during this adulatory centennial year, is that Titulescu's modesty and patriotism precluded such an undertaking. This logic is best presented in a will, recently published in "Magazin istoric", written in Monte Carlo and dated November 18, 1937, in which Titulescu entrusted his official papers to his friend and close collaborator, Savel Rădulescu. In that hand-written document Titulescu instructed Rădulescu on the future use of the papers which,

> "... I do not want to be the basis for memoirs, (but rather) to be used to establish the truth in the country's and in my interests…"[8]

While Titulescu indisputably remained an ardent patriot, anxious to serve the country which had shunned him,[9] he should not be accused of modesty. A third explanation, and the one on which I would propose we concentrate, is that Titulescu had, in fact, written a political apologia during the second half of 1937 but that because of the press of his legal responsibilities and his ill health, he never had the opportunity of revising and editing it to his full satisfaction.

The manuscript in question, entitled *Romania's Foreign Policy*, was originally written in French (as *La politique étrangère de la Roumanie*) although there is some evidence to suggest that a Romanian version existed at some point. The English version was translated by Paul Mantoux, a respected interpreter with service experience at both the Paris Peace Conference and at the League of Nations. The translated text was reviewed by Wickham Steed, the noted British publicist.

The manuscript was composed during the summer and autumn of 1937, most likely in anticipation of Titulescu's participation in the elections of December, 1937, in which he had agreed to stand after a meeting at Cap Martin in May with Iuliu Maniu, leader of the National Peasant Party. Despite his victory at the polls, the elections were the last sad chapter of Titulescu's participation in domestic politics. King Carol II, intent upon subverting the power of the political parties, circumvented the will of the people by asking Octavian Goga, the poet and right-wing politician, to form the new government. Fearful that publication of the book would compromise the King's and Goga's retreat from anti-revisionist and pro-Western policies, the

---

twenty years after his death, while Beck wrote his memoirs while under detention in Bucharest before he died in 1944. Stojadinović has no excuse.

[7] The diaries are part of the Nicolae Titulescu Collection housed in the Archives of the Hoover Institution on War, Revolution and Peace in Stanford California. Only the diaries for the ministerial years, 1927–1928 and 1932–1936 are missing.

[8] Ion C. Grecescu, *Ultima dorinţă a lui Nicolae Titulescu,* „Magazin istoric", XV, 3 (March 1981), p. 6l. This will, which is unquestionably genuine, was superseded by at least one other which this author has seen.

[9] See my editing of a letter from Titulescu to his sister, Cornelia Nenişor, written in Paris and dated May 12, 1939, as published in "Magazin istoric", VIII, 2 (February, 1974), pp. 59–60, 68. In it Titulescu details the ingratitude of the Romanian government and the personal insults it had heaped upon him, yet he concludes, "The foreigner is always foreign. And through all I have done to this very day, I believe I have proved that I am a Romanian and that I love my country." (p. 68). Gravely ill, in January, 1940, he wrote a seventy-seven page letter to King Carol II on Romanian-Soviet relations, at once attempting to place the impending tragedy of June, 1940, in the proper historical perspective and justifying his policy toward the Soviet Union. This report, which is housed in the archives of the Institute of Historical and Socio-Political Studies of the Central Committee of the Romanian Communist Party, is often cited by Romanian authors. I have had the opportunity to study a copy of the report which exists in the West.

new government managed to suppress the work by threatening to revoke Titulescu's citizenship if it were published.[10] The manuscript was not published after Titulescu's death, both because of its unfinished state and because its guardians correctly believed that its polemical tone would tarnish Titulescu's reputation. I am now editing the English version for eventual publication.

There is, I freely admit, an apparent contradiction in what I have said thus far: there are no Titulescu memoirs but there is a Titulescu apologia. *Romania's Foreign Policy,* while undoubtedly a reflection of Titulescu's experiences as a Romanian statesman, is not a chronological narrative as are, for example, the memoirs of Beck, Maisky, or Paul-Boncour. Titulescu's book is topically organized with the following chapter headings:[11]

The Romanian Ministerial Crisis of August 1936 (31)
The International Situation of Roumania (3*)*
The Little Entente (11*)*
The Balkan Entente (7)
Poland (12)
The U.S.S.R. (44)
Germany (12)
France (22)
Italy (20)
Great Britain (5)
The United States of America (5)
South America (15)
The Relations between Roumania and Other States (26)
The European Danube Commission (12)
The League of Nations (11)
Minorities (39)
Revision (24)
The International Situation of the World (18)

With the exception of the shorter chapters, Titulescu's topical divisions resemble complete legal briefs: concise presentations of the plaintiff's case together with meticulously chosen supportive evidence. Internally, they are organized logically rather than chronologically; argument and fact following one another in an order dictated by their relevance to the point which the author/attorney wishes to establish.

If Titulescu's book is a compilation of briefs, who are the parties to the suit and what is the nature of the dispute? Clearly, Titulescu would have his reader believe that he is Romania's attorney although the polemical tone of his advocacy often blurs the distinction between his perception of Romania's national interest and his own interest. The defendants are the Liberal government, headed by George Tătărescu, in general and his successor as Foreign Minister, Victor Antoneseu, in particular. The charge is that the defendants were undermining Romanian national security.[12]

---

[10] See Oprea, *Titulescu*, p. 376. Oprea maintains that the English edition was in proofs although my own research has failed to uncover any verification of that assertion. Jacques de Launay, *Titulescu et l'Europe*, p. 196, suggests that Titulescu had discussed publication with Flammarion on November 27, 1937, immediately before his return to Bucharest for the electoral campaign.

[11] The number of manuscript pages in each chapter is indicated in parentheses.

[12] The interpretation of Titulescu as a jurist is best presented in Grecescu, *Titulescu*. The present author has also pursued this interpretation in his "Nicolae Titulescu and the Limits of Institutionalism," a paper presented at the Eleventh Annual Convention of the American Association for the Advancement of Slavic Studies, in New Haven, on October 9, 1979. It will soon be published in the *Revue des Études Roumaines* (Paris).

Stylistically, *Romania's Foreign Policy* is vintage Titulescu. I would aver that had one familiarized oneself with the great League of Nations debates in which Titulescu took part, one could devine the work's authorship without actual reference to the manuscript's content. The same cogent argumentation and judicious choice of evidence that characterized Titulescu's defense of Romania's position during the Optants' Dispute, for example, is present in the manuscript's longer chapters. With two interesting exceptions, with which I shall deal later, it is the product of an international legal positivist whose foremost legal principle is *pacta sunt servanda.* It is a convincing case. At its conclusion the Tătărescu government stands indicted of significantly undermining Romanian national security. The judge and jury were to be Romanian and international public opinion. The Liberals' defeat at the polls, followed by Titulescu's vindication and reassumption of the Foreign Ministry, would signal a verdict in the plaintiff's favor.

The basic premise of the manuscript is that Romania's security was incomplete. Titulescu asserts that his policies were designed incrementally to complete Romanian security.

The Greater Romania created in 1918 was virtually encircled by revisionist neighbours whose dissatisfaction with the post-war territorial settlements posed an ever present danger to the integrity of the Romanian nation-state. Hungary had never become reconciled with the loss of Transylvania, nor had Bulgaria accepted as final the dictated cession of Dobruja. Soviet Russia continued to dispute the finality of the union of Bessarabia with Romania. While Titulescu never discounted the value of maintaining an adequate deterrent military force, he sought to supplement internal sources of defence with international alliances with those states with similar *status quo* interests.(226)[13] But, as a result of these alliances, namely the Little and Balkan Ententes, the Polish alliance, and the French "alliance," Romania had assumed more obligations than she had received benefits. Like any good contract attorney, Titulescu sought to eliminate these inequities.

Romania's participation in the Little Entente was a good example of Titulescu's perception.[14] As a result of the treaties of 1921, Romania could conceivably find herself at war with Germany or Italy if either of those revisionist great powers were party to a joint attack with Hungary or Czechoslovakia or Yugoslavia respectively. (36)[15] Within the context of the Little Entente, however, Romania was unprotected against her revisionist great power adversary, the Soviet Union. (37)

> Such being the case, in order to restore the balance in favour of Roumania, my first care has been for a long time, and, more particularly in 1932 when I took over the Ministry of Foreign Affairs, *to reinforce the bonds of the Little Entente in such a way that if any of its members should be attacked by one of its neighbours, the latter should become,* ipso jure, *the enemy of the whole of the Little Entente.* (37)

The first step in eliminating this inequity was the Pact of Organization of the Little Entente (1933) by which each of the three allies pledged not to conclude agreements with fourth parties without the consent of the other two allies.[16] In 1937, well after Titulescu's dismissal from office,

---

[13] Henceforth the relevant English manuscript page numbers will be cited textually in parentheses.
Titulescu's support of the armed forces was appreciated. E g., "Sud-Est's" (September 21, 1936) citation of an „Adevarul" article by General Alexandru Anastasiu, found in Arhivele Statului, Casa Regală, dossier 103/1936.

[14] The best Romanian source on the Little Entente remains Eliza Campus, *Mica Înţelegere*, Editura ştiinţifică, Bucharest, 1968.

[15] For the 1921 texts in Romanian, see Gheorghe Gheorghe (ed.), *Tratatele internaţionale ale României, 1921-1939*, Edltura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucharest:, 1980, pp. 10-11, 12-13.

[16] For the text, see *Ibid.,* pp. 385-387. A second important stipulation was for single representation of the alliance in important international matters.

Bucharest approved the Italian-Yugoslav treaty of March 25, 1937, in which Italy foreswore revisionist activities or support for similar Hungarian activities against Yugoslavia. Why did not the Tătărescu government ask Yugoslavia to demand that the Italian guarantee be extended to Czechoslovakia and Romania? (38–44) With Yugoslavia's vulnerability thus reduced, the door was left open for revisionist subversion of the unity of not only the Little Entente but also the Balkan Entente.

Titulescu proposed two solutions for this alleged weakening of the Little Entente. The first was the conclusion of pacts of friendship between Italy and Czechoslovakia and Romania similar to the Italian-Yugoslav pact. Titulescu supported this solution. (162) The second was the conclusion of a single pact of mutual assistance between the Little Entente and France. (44) Titulescu was especially anxious to exercise this option and in June, 1936, he had initiated negotiations to that end with French Foreign Minister Yvon Delbos. (132–133) During the July, 1936, confrontation between Titulescu and Tătărescu (1–19), Titulescu had obtained his government's support for the conclusion of a French-Little Entente pact of mutual assistance (134), but at the September, 1936 Little Entente meeting in Bratislava, Antonescu had supported Prince Paul's and Stojadinovic's objections to such a pact. (132–141)[17] Thus, Romania's contractual disadvantage in the Little Entente was not only perpetuated but actually increased by the Tătărescu government's incompetence.

According to Titulescu, the Balkan Entente had experienced a similar loss of cohesion because of Bucharest's approbation of the Bulgarian-Yugoslav Pact of January 24, 1937.[18] No reconfirmation was made in that agreement of Yugoslavia's obligations toward her Balkan and Little Entente allies. (48) Furthermore, the Balkan Pact was of short duration and was dependent upon Belgrade's perception of Bulgarian intentions. (50–51) How could the Tătărescu government have missed this opportunity? (49) Thus, Titulescu concluded, rather gloomily:

> Let me now sum up the situation of the Little Entente and the Balkan Entente:
>
> a) Yugoslavia is protected from revisionist policy on the part of Hungary, Bulgaria and Italy. Roumania and Czechoslovakia are not.
>
> b) Czechoslovakia may at any moment conclude arrangements with Italy similar to those concluded in the past with Yugoslavia. The authorization precedent has been set up by the Tataresco (sic) Government, and the risk of revision on the part of Hungary and Italy will also cease to exist for Czechoslovakia.
>
> Roumania will thus remain the only state open to 'Hungarian, Italian and Bulgarian revision.'
>
> And if Roumania concluded a Treaty with Italy similar to the Italo-Yugoslav Treaty, then Czechoslovakia would remain isolated, and the Little Entente would be dismembered.
>
> c) Yugoslavia's obligation under the Balkan Pact has become doubtful because existing obligations were not formally excepted (i.e., mentioned in the Bulgarian-Yugoslav Pact – WMB)
>
> d) The prolongation of the Balkan Pact is doubtful – it may or may not take place.

[17] Beneš confirms Titulescu's version of this sequence of events. Eduard Beneš, *Memoirs of Dr. Eduard Beneš. From Munich to New War and New Victory*, Allen and Unwin, London, 1954, p. 30.

[18] For the text of the Balkan Pact of February 9, 1934, see Gheorghe, *Tratatele*, p. 418. The best Romanian sources on the Balkan Entente are Cristian Popişteanu, *România şi Antanta Balcanică*, Editura politică, Bucharest, 1968 and Eliza Campus, *Înţelegerea Balcanică*, Editura Academiei, Bucharest, 1972).

e) But, the Little Entente being permanent, Roumania, notwithstanding the unfortunate situation in which she has been placed by the Agreements concluded by Yugoslavia on January 24th and March 25th, 1937 (or any subsequent Agreements which may follow), is still under an obligation to go to war with Germany because of Hungary and on behalf of Czechoslovakia, or to go to war with Italy because of Hungary and on behalf of Yugoslavia.

f) Finally, as far as a possible aggression by the U.S.S.R. is concerned, Roumania would get no help from either Czechoslovakia or Yugoslavia. (51–52)

In reference to Titulescu's last: point, Romania's only guarantee against Soviet revisionism was the Polish-Roumanian alliance.[19] The alliance had, however experienced strains during Titulescu's tenure as Foreign Minister for three interrelated reasons. First, Titulescu had refused to subordinate Romanian policy to Polish interest. Second, Poland had swung diplomatically toward Berlin with the conclusion of the Polish-German Nonaggression Pact of 1934 and had, in consequence, sabotaged Louis Barthou's projected Eastern Pact of which Titulescu was an enthusiastic partisan. And third, there was a deep personal and philosophical antipathy between Józef Beck and Nicolae Titulescu which had climaxed in Poland's participation in the conspiracy to dismiss Titulescu.[20] With Titulescu's departure from office there was an immediate and dramatic improvement in Polish-Romanian relations marked by the exchange of a number of state visits. (63–64) Titulescu charges that the exchange of visits had not produced any stronger guarantees of Romanian security (62) and that, in fact, by negating his often repeated reservation that the alliance applied *only* to Soviet aggression, Antonescu had opened up the possibility that Romania could find herself involved in a Polish-German or, still worse, in a Polish-Czechoslovak conflict.(63)

It is surely a paradox that Titulescu became Foreign Minister in October, 1932, because he emphatically rejected any weakening of Romania's legal rights in Bessarabia (70–73),[21] and ceased to be Foreign Minister in August, 1936, at least in part, because he sought to strengthen those rights.[22] Soviet-Romanian relations between the two wars may be defined in terms of the Bessarabian dispute. Titulescu's policy toward the U.S.S.R. was one which sought to induce the Soviets to accept the union of 1918.[23] It may be argued that he was very close to achieving that objective in August, 1936, but that the price he was willing to pay exceeded that which the Tătărescu government and its foreign co-conspirators were willing to accept.

---

[19] For the texts of the 1921, 1926 and 1931 treaties, see Gheorghe, *Tratatele*, pp. 1, 135–136 and 312. For an enlightening description of interwar Polish-Romanian relations see Henryk Bułhak and Antoni Zieliński, *Pologne et Roumanie. 1938-1939*, "Acta Poloniae Historica", XLI, (1980), pp. 171–201.

[20] On Polish-Romanian relations, 1934-1936, see my *Nicolae Titulescu and Romanian Foreign Policy, 1933-1934* (Ph.D. Diss., University of Denver, 1975), pp. 205–212, 235–287. On the origin of the Beck-Titulescu feud, see my introductory essay to *Behind Closed Doors. Secret Papers on the Failure of Romanian-Soviet Negotiations. 1931–1932* (Stanford: Hoover Institution Press, 1979), pp. 15–23. On the Polish part in Titulescu's downfall, see S. Mikulicz, *Wpływ dyplomacji Sanacyjnej na obalenie Titulescu*, "Sprawy Miedzynarodowe", XII, July-August, 1959, pp. 104–123.

[21] This is essentially the subject of my *Behind Closed Doors*.

[22] For the various reasons for Titulescu's overthrow, see my *Nicolae Titulescu and Romanian Foreign Policy*, pp. 256ff, and I. Chiper and Fl. Constantiniu, *Din nou despre cauzele înlăturării din guvern a lui Nicolae Titalescu*, "Revista Română de Studii internaţionale", II, 6 (1969), pp, 38-53.

[23] For an excellent summary of Titulescu's Soviet policy, see Miron Constantinescu and Vasile Liveanu, *Remarks on Nicolae Titulescu's Actions for a Rapprochement Between Romania and the U.S.S.R.*, in "Problems of History and of Social Theory", Publishing House of the Academy of the Socialist Republic of Romania, Bucharest, 1970, pp. 129–170.

In rejecting the inclusion of "existing disputes" in the wording of the Polish sponsored 1932 negotiations for a Soviet-Romanian Pact of Non-aggression, Titulescu was closing the legal door on the possibility of the U.S.S.R. demanding institutional mediation of the dispute. (83) By supporting the Politis definition of territory protected under the terms of the 1938 Treaties for the Definition of Aggression, Titulescu procured a *de facto* Soviet recognition of Romanian sovereignty in Bessarabia (75–81), an act implicitly reiterated in the exchange of documents between Titulescu and Maxim Litvinov on the occasion of the reestablishment of diplomatic relations in 1934. (85–88) With the integration of the U.S.S.R. into the *status quo* alliance system through the Franco-Soviet and Czechoslovak-Soviet pacts of 1935, Titulescu argued, it was logical that Romania should become an ally of her allies' ally, whilst simultaneously obtaining a more explicit Soviet recognition of the Dniester frontier: thus, the rationale for the sketch of a Romanian-Soviet Pact of Mutual Assistance initialled by Titulescu and Litvinov on July 21, 1936. (105)[24]

However, the Tătărescu government had recklessly abandoned Titulescu's policy of a gradual rapprochement with the U.S.S.R. which had all but achieved a final Soviet relinquishment of its claims to Bessarabia. What was worse, Antonescu had asked Litvinov for *de jure* recognition of Romanian sovereignty in Bessarabia in exchange for a simple pact of friendship!(94–101) Titulescu reported that Litvinov told him about Antonescu's request at the infamous Titulescu–Litvinov "entretien" at Talloires in May, 1937. The Soviet Foreign Minister is alleged to have told Antonescu:

> "I note the fact that you do not consider that Bessarabia is Roumanian and I ask you to note that it never will be. Your policy is not that of Titulesco (sic). You threw yourself into the arms of Poland, and Germany is behind her. I do not intend to raise the Bessarabian question so long as Roumania does not oppose the U.S.S.R. But, now that I find you going against us, we cannot leave in your hands the asset constituted by Bessarabia in the event of war, which you might use against the U.S.S.R.. (97)"

To bolster his arguments, Titulescu, whose clairvoyance was often astoundingly accurate, posited that history taught that Germany would either ally herself with Russia, at Romania's expense, or wage war against Russia, in which case Romania would become a battleground. In either event, Romania must find herself allied with the eventual victors of the inevitable conflict, namely, the U.S.S.R. and the West. (105–106, 300)

Finally, in regard to Germany and Italy, Titulescu argued that Romania had to retain freedom of action to conclude such agreements as might prove advantageous. Despite Germany's support of Hungarian revisionism (111), in 1935 Titulescu offered Berlin a nonaggression pact. The offer was declined. (114) Notwithstanding the vituperative Italian attacks against Titulescu during the Abyssinian Crisis (160–161), in which Titulescu's actions were dictated by Romania's commitment to the principle of collective security and not by Italophobia (150–159), Titulescu still favoured an Italian-Romanian pact modelled after that between Italy and Yugoslavia. (162)

In sum, Titulescu describes his foreign policy as follows:

> "My whole foreign policy from 1932 to 1936 was due to the fact that I had foreseen the possibility of complete isolation for my country.
>
> That policy was …:
>
> The new Little Entente, which prevents Czechoslovakia and Yugoslavia from signing a political treaty with anyone without the consent of Roumania; the Balkan Pact, which prevents Turkey, Greece and Yugoslavia from signing a treaty with any Balkan State without the consent of Roumania; the creation of close relations with France, which implied mutual consultations, and, thanks to which, we were working hand-in-hand with

[24] For the text see my *Nicolae Titulescu and Romanian Foreign Policy*, pp. 277–278. See also I. M. Oprea, *Iulie 1936. Titulescu-Litvinov. O pagină a relaţiilor româno-sovietice*, "Magazin istoric", I, 4 (April, 1967), pp. 35–38.

France because of the identity of our ideas; the establishment of satisfactory direct relations on our own account between the U.S.S.R. and Roumania, which began by the definition of aggression in London in July 1933 and was continued by the resumption of diplomatic relations between Roumania and the U.S.S.R. In June 1934, destined to lead to a Pact of Mutual Assistance…; finally, freedom of movement with regard to the other States, Italy and Germany, [which] would have enabled me to conclude any Agreement with these States, provided they were willing." (68–69)

Strangely absent from the foregoing synopsis is any mention of the League of Nations, the forum where Titulescu had most brilliantly defended Romanian interests and which, in recognition of his commitment and his international stature, had twice elected him President of the Assembly. Given the political purpose of the manuscript, Titulescu's reluctance to emphasize his role at the League was understandable. Titulescu's defence of the Covenant during the Abyssinian Crisis had not only ired the Italians, but also angered numbers of Italophile Romanians who began to perceive him more as the League's minister to Romania rather than Romania's delegate to the League, Titulescu was willing to reiterate both his commitment to the League and his rationale for it.

…I have based Roumania's foreign policy on the League of Nations. (226)

As for the nations that are said to be "with limited interests," my opinion is that, were the League of Nations to disappear, they would be the first to suffer.

It may be that Geneva justice is not perfect; it may be that the help by Geneva is still weak and inefficient; it may be that recent failures have diminished the power of attraction of the great ideal constituted by the League.

All the same, as long as the League exists, the injustice suffered by a State can be announced to the world, with a view to provoking the reactions entailed by the necessary reparations.

Without the League, all these so-called secondary States would be placed as victims in padded boxes, and their shrieks would go unheard. (233-234)

While admitting that collective security had not proved efficacious at times, such as during the Manchurian and Abyssinian crises (229–230), Titulescu insisted that it was not the institution which had failed, but rather the League's members (230). While some reform was desirable, the Covenant itself should remain intact. (234–236)[25]

A number of Romanian scholars, foremost among them Ion Grecescu, have, I believe correctly, characterized Nicolae Titulescu as a legal positivist whose primary operating principle was *pacta sunt servanda*[26]. Titulescu was also a moderate nationalist whose conduct of Romanian foreign policy was guided by his determination to defend the territorial integrity and political independence of Romania. He was thus both a legal and political anti-revisionist. *Romania's Foreign Policy*, however, reveals that his anti-revisionism was not absolute.

In the chapter on the European Danube Commission, established by the Congress of Paris in 1856, he stated his case for the suppression of the Commission. (214–225)[27] Titulescu did not argue against the International Commission established after the First World War and

[25] There seems to be little if any difference between the chapter on the League and a speech which Titulescu delivered at the Royal Institute of International Affairs in 1937. To my knowledge, the only copy of that speech is to be found in the archives of the Institute at Chatham House, Box 31, 1/434, Record of General Meeting held at Chatham House on Wednesday, June 9, 1937; *Is the Reform of the League Covenant Desirable* by Dr. Nicolas Titulesco.

[26] See Grecescu, *Titulescu*, pp. 40–54, 97–105.

[27] Much of this chapter is excerpted from a long interview Titulescu had granted "Le Temps", Paris, July 29, 1936. pp. 1–2. The Romanian text may be found in Deutsch, *Discursuri*, pp. 543–548.

headquartered in Vienna, only against the European Commission which he characterized as a "capitulations régime" (224–225), impinging upon the sovereignty of Romania. This was so because the European Commission operated only on Romanian territory (in Galaţi) and exercised extra-territorial powers over navigation at the mouth of the Danube.

> I ask, however, if the situation of the new Roumania, arising out of her sacrifices during the Great War and out of the Peace Treaties, is really compatible with a régime created with a view to the Danubian principalities as they existed in 1856.
>
> It is possible to consider that Roumanian justice, which works admirably for twenty million inhabitants, is incapable of giving an impartial guarantee for the rights of a few hundred ships?
>
> Can the tendency to consider the sovereignty of States as an actual fact, which has benefitted many States, leave Roumania indifferent to such a régime of servitude and to a foreign control of the kind exercised by the European Commission?

While he denied that suppression of the Commission would be revisionism *per se* (218), one is left with the impression that Titulescu's advocacy of *pacta sunt servanda* extended only to those treaties which enhanced Romanian independence and sovereignty. In the opposite case, his argument approached the principle of *rebus sic stantibus.*

The same question is raised in the chapter entitled *Minorities* (237–274), in which Titulescu argued that Romania's coerced acceptance of the Minorities Treaty, which indisputably reduced Romanian sovereignty, was based on great power guarantees of Romania's territorial integrity.[28] Since it was President Wilson who had proposed that exchange, the United States' failure to ratify the peace treaties negated part of the implied contract. (242–244) Furthermore, the Committee of Three, to whom investigatory and recommending authority had been delegated by the League Council, frequently engaged in irregular proceedings at the expense of the governments against whom the minority complaint had been lodged. (266–267) In order to escape this inadmissible subversion of Romania's sovereignty and accepted legal procedures, Titulescu informed the League's Secretary General (September, 1935) that while Roumania would scrupulously observe the Treaty's guarantees of minority rights, she would not submit to the authority of the Committee of Three any longer. (269)

Thus, one is led to conclude that while he remained a devoted partisan of law and mutually agreed upon contracts, Titulescu placed his devotion to Romanian sovereignty, independence, and integrity above his devotion to the law.

> …my conception of international law… [is] a projection of the interior towards the exterior, a projection of well-understood national interests outside the frontiers, and not an ordering about of the interior by foreign countries. (281)

Titulescu was altogether firm on territorial revision, however. While territorial revision by mutual consent was theoretically possible (278), such revision was highly unlikely. Revision meant war; not just a localized war, but a world war. (282)[29] Just as he had rejected Mussolini's 1933 attempt to subvert the Covenant's protection of the territorial *status quo* through the Four Power Pact (280), Titulescu firmly opposed any "reform" of the Covenant which would achieve that same nefarious purpose. (292)

Presaging the functionalist integrationists of a much later period, Titulescu offered his own solution to European territorial disputes:

---

[28] Many of these same ideas may be found in Titulescu's address to L'Académie Diplomatique de Paris of March 15. 1929; in Romanian in Deutsch, *Discursuri*, pp. 301–316.

[29] Titulescu's most complete statement on revision and its dangers was his parliamentary response to Iuliu Maniu and Dinu Brătianu of April 4, 1934, printed in booklet form as *România şi revizuirea tratatelor*, Imprimeria naţională, Bucharest, 1934.

> …I think the real solution of the evils created by frontiers is not revision, which means moving these evils from one spot to another, but the destruction of frontiers by the disappearance of the obstacles which they present to the movement of goods and men; in other words, the constant and *progressive spiritualisation* of what a frontier represents. (286)[30]

One of the most striking of Titulescu's many talents was his clairvoyance. He foresaw the coming war clearly and was able to predict not only the compositions of the opposing sides, but also the eventual victors. (300) Romania could not escape involvement and was compelled to carefully consider her options. Titulescu argued against the idea of neutrality advanced by Beck, Stojadinović and their Romanian supporters.

> If Germany, on the one hand, and France and her allies on the other hand are at war, it would be absurd to believe for a moment that Roumania would not also be involved. (131)
>
> How curiously short-sighted some people are! We always speak of neutrality, of the necessity of not displeasing Germany, etc., and, at the same time, we are bound to Czechoslovakia and Poland by alliances which may, at any time, involve us in a war with Germany and the U.S.S.R." (141)

Alignment with the German-led bloc would be even worse.

> Our adherence to the Powers of the New Bloc means our defeat, and the partition of our territory. France, England and the United States have not helped us to obtain Transylvania and Bessarabia in order that we should let them go at the first opportunity. (309)

Loyalty to Romania's commitments and her full integration into the *status-quo* bloc, while involving inevitable sacrifices, was the only logical course of action.

> Our adherence to France, England and Russia and, possibly, to the United States will bring us victory. However, we will again know occupation by the enemy, as in the past, but we also run a great risk of seeing Roumania becoming the scene of war operations, on which two formidable armies will come to grips.
>
> Besides, this third hypothesis requires prolonged diplomatic preparations and preliminary treaties with a very clearly defined aim: aid and assistance, and an undertaking not to sign new peace treaties if the present frontiers of Roumania are impaired in any way. This policy cannot be the result of hesitation and of compromise with anybody. (309–310)

Yet the Tătărescu government was both hesitant and willing to compromise with those who would destroy Greater Romania! (311–312)

The manuscript is full of farsighted analyses of the flow and direction of international affairs. In closing, I would only mention the most extraordinary among them, Titulescu's gloomy assessment of the Palestinian problem.(201–210) I ask that the listener remember that the year was 1937 and that Palestine was hardly central to Romanian concerns. Even so, Titulescu saw the situation as potentially explosive because "…Jewish nationalism came into violent contact with Arab nationalism…" in that mandated territory. (201) The two nationalisms were hopelessly antithetical, neither nation believing it could contain within its state borders large numbers of the other. (204) Some Jews even coveted western Trans-Jordan (the West Bank). (204) Titulescu was decidedly pessimistic about the future of Palestine but believed that the British plan for partition into Arab and Jewish states, with continued British presence to insure the peace, was the only solution with any chance for even temporary success. (209)

[30] At least one Romanian partisan of European integration recognized Titulescu's argument: D. V. Barnoschi, *Naţiunea europeană. U.S.E. şi opera domnului Titulescu pentru realizarea acestui ideal*, conferinţă tipărită după notele stenografice. Rostită la 8 martie in aula „Dalles" din Bucureşti, Bucharest, „Adevărul", 1935.

*

Romania's Foreign Policy contains nothing that the individual familiar with Titulescu's life and work would not expect, except, perhaps, the unflattering and often amateurish attempt of the author to descend to the gutter of ordinary Romanian politics. Most of the material found in the manuscript is also found in other of Titulescu's writings and speeches. The great value of the manuscript is that most of Titulescu's thoughts are integrated into a single comprehensive and coherent work. It is for this reason that I have decided to edit it for publication despite the potential disservice its tone may entail for its author. Written with the despair and frustration of a man who was witnessing the rapid destruction of the work of twenty years, it is at once pathetic and painful. It is, however, precisely these qualities which humanize an otherwise abstractly legalistic book. The anguish of his analyses, all of which seem to doom the country he so loved, make it an extraordinary and engaging intellectual self-portrait. I only hope that I can do him and his work credit.

Bibliographic Note

There are a number of standard works on the life and work of Nicolae Titulescu. Foremost among the biographies is Ion M. Oprea, *Nicolae Titulescu* (Bucharest: Editura Ştiinţifică, 1966). Also worthy of note are Vasile Netea, *Nicolae Titulescu* (Bucharest: Meridiane Publishing House, 1969); Jacques de Launey, *Titulescu et l'Europe* (Strombeek-Bever: Editions Byblos, 1976); and, Ion Grecescu, *Nicolae Titulescu. Gîndire şi acţiune* (Bucharest: Editura politică,1980). Two collections of Titulescu documents and speeches are also very useful: George Macovescu (ed.), *Nicolae Titulescu. Documente diplomatice* (Bucharest: Editura politică, 1967), and Robert Deutsch (ed.), *Nicolae Titulescu. Discursuri* (Bucharest: Editura Ştiinţifică, 1967). An extremely useful recent addition is a special edition of the "Romanian Review", XXXVI, (1982), which includes complete bibliography, pp. 156–l66.

[Traducere]

[Bucureşti, 20 mai 1982]

Cartea secretă a lui Titulescu: Un sinopsis al lucrării
„Politica externă a României" de Nicolae Titulescu

De când am început să fiu interesat de viaţa şi activitatea lui Nicolae Titulescu, am încercat să înţeleg cum un om care atunci când se afla la putere a menţinut unul dintre cele mai faimoase sisteme de propagandă[31] personală din perioada interbelică, care acorda o mare atenţie istoriei şi locului său în istorie, care, oricum am privi lucrurile nu era un om modest, a putut să părăsească scena politică fără a lăsa obişnuita explicaţie autobiografică a activităţii sale de o viaţă.

Gândiţi-vă o clipă la faptul că Nicolae Petrescu-Comnen, Grigore Gafencu şi Mihai Sturdza, dintre succesorii lui Titulescu în postul de ministru al Afacerilor Externe (care oricum nu îi egalau calităţile intelectuale sau diplomatice) şi-au mulţumit propriile egouri şi generaţii de istorici scriind justificări îngrozitor de amănunţite şi rareori pătrunzătoare ale administrării de către ei a politicii externe a României.[32] Dintre omologii săi din estul Europei Edvard Beneš,

[31] Agenţia despre care era vorba se numea „Sud-Est Agence Télégraphique", cu sediul în modernul Boulevard Houssmann din Paris. Relaţiile lui Titulescu cu presa, în special cu cea franceză, erau extraordinare. Ziariştii trăgeau la el ca albinele la miere. Titulescu a fost un abil mânuitor al mass media, considerându-le un *sine qua non* al vieţii moderne.

[32] N.P. Comnene, *Preludi del grande drama,* Edizioni Leonardo, Roma, 1947 şi *I Responsabili,* Arnoldo Mondadori Editore, Verona, 1949; Grigore Gafencu, *Prelude to the Russian Campaign,* Frederick Müller, London, 1945 şi *The Last Days of Europe. A Diplomatic Journey in 1939*, Yale Univesity Press, New Haven, 1949; de asemenea, dar în

Milan Stojadinović şi Józef Beck au lăsat memorii exprimându-şi neimplicarea în evenimentele ce au dus la cel de-al Doilea Război Mondial.[33] Iar memoriile oamenilor de stat occidentali ai perioadei interbelice ar putea umple o mică bibliotecă.

Există un număr de explicaţii plauzibile ale inexistenţei unor memorii ale lui Titulescu. În primul rând şi cel mai important este faptul că spre deosebire de memorialiştii menţionaţi mai sus Titulescu nu a supravieţuit războiului, împiedicării căruia îşi dedicase viaţa. A murit la 17 martie 1941, după patru ani şi jumătate de exil în Franţa, timp în care, în ciuda numeroaselor sale probleme persistente de sănătate, a avut o carieră juridică activă şi plină de succes. Citind însemnările sale din ce în ce mai patetice din jurnalele sale din acei ani, nu am descoperit niciun indiciu cum că ar fi intenţionat să-şi scrie şi să-şi publice memoriile politice.[34] Nu avea nici timpul şi, aparent, nici motivaţia s-o facă. O a doua şi cea mai frecventă explicaţie dată în acest an omagial al centenarului Titulescu ar fi că modestia şi patriotismul său au exclus o asemenea activitate. Cea mai logică explicaţie este oferită de un testament *manu propria* recent publicat în „Magazin istoric", scris la Monte Carlo şi datat 18noiembrie 1937, prin care Titulescu îşi încredinţa hârtiile oficiale prietenului şi colaboratorului său apropiat, Savel Rădulescu. În acel testament scris de mână, Titulescu îl instruia pe Rădulescu asupra utilizării viitoare a documentelor care

> „…Nu vreau să fie folosite ca bază pentru scrieri istoriografice [ci, mai degrabă], să fie folosite pentru a stabili adevărul, în interesul ţării şi al meu…[35]

Deşi Titulescu a rămas un patriot înflăcărat, dornic să-şi servească ţara care îl dezavuase,[36] el nu putea fi bănuit de modestie. A treia explicaţie asupra căreia propun să ne oprim este că Titulescu scrisese de fapt o justificare politică în a doua jumătate a anului 1937, dar că din cauza aglomerării sarcinilor sale juridice şi a proastei sănătăţi nu a avut ocazia să o revizuiască şi s-o stilizeze pe gustul său.

Manuscrisul despre care este vorba, numit *Politica externă a României* a fost scris iniţial în franceză (*La politique éxtrangère de la Roumanie*) deşi există dovezi care să sugereze că a fi existat şi o versiune românească în acelaşi stadiu. Versiunea engleză i se datorează lui Paul Mantoux, un traducător respectat cu experienţă profesională, dobândită atât la Conferinţa de Pace de la Paris, cât şi la Societatea Naţiunilor. Textul tradus a fost revizuit de Wickham Steed, renumitul publicist britanic.

---

ultimul rând şi de minimă importanţă, *The Suicide of Europe. The Memoirs of Prince Michael Sturdza, Former Foreign Minister of Rumania,* Western Islands Publishers, Boston şi Los Angeles, 1968.

[33] Edvard Beneš, *Mnichovskié dny: Paměti*, Svoboda, Praga, 1968; Milan Stojadinović, *Ni rat ni pakt*, Economista, Buenos Aires, 1963 şi Joseph Beck, *Dernier Rapport. Politique polonaise (1926–1939),* Editions De la Baconnière, Neuchatel, 1951. Memoriile lui Beneš dintre cele două războaie, până acum netraduse în engleză, au fost publicate la douăzeci de ani după moartea sa, iar Beck şi-a scris memoriile în timp ce era deţinut în Bucureşti – înainte de moartea sa în 1944. Stojadinović nu are nicio scuză.

[34] Jurnalele fac parte din colecţia Nicolae Titulescu găzduită de arhivele Institutului Hoover de Studiere a Războiului, Revoluţiei şi Păcii din Stanford, California. Lipsesc numai jurnalele din anii în care a fost ministru de Externe (1927–1928 şi 1932–1936).

[35] Ion C. Grecescu, *Ultima dorinţă a lui Nicolae Titulescu*, „Magazin istoric", an XV. nr.3, martie 1981, p. 61. Acest testament, ce este indiscutabil autentic, a fost anulat de cel puţin unul dintre cele care i-au urmat şi pe care acest autor l-a văzut.

[36] A se vedea editarea pe care am dat-o scrisorii lui Titulescu către sora sa Cornelia Nenişor, scrisă la Paris şi datată 12 mai 1939, după cum apare în „Magazin istoric", an VIII, nr. 2, februarie 1974, pp. 59–60, 69. În ea, Titulescu vorbeşte despre ingratitudinea guvernului român şi despre insultele personale cu care l-a acoperit; cu toate acestea, încheia astfel: „Străinul tot străin rămâne. Iar din tot ce am făcut până azi, eu cred că am demonstrat că sunt român şi că îmi iubesc ţara" (p. 68). Grav bolnav, în ianuarie 1940, a scris o scrisoare de 77 de pagini regelui Carol al II-lea despre relaţiile româno-sovietice, încercând să situeze tragedia iminentă din iunie 1940 într-o justă perspectivă istorică şi justificându-şi politica faţă de Uniunea Sovietică. Acest raport găzduit de arhivele Institutului de Studii Istorice şi Social-politice al C.C. al P.C.R. este adesea citat de autorii români. Am avut ocazia să studiez o copie a acestui raport ce se află în Occident.

Manuscrisul a fost întocmit în vara şi toamna lui 1937, mai mult ca sigur în vederea participării lui Titulescu la alegerile din decembrie 1937 la care căzuse de acord să candideze după o întâlnire la Cap Martin în luna mai, cu Iuliu Maniu, liderul Partidului Naţional Ţărănesc. În ciuda victoriei electorale, alegerile au fost ultimul, trist, capitol al participării lui Titulescu la viaţa politică internă. Regele Carol al II-lea, dorind să diminueze puterea partidelor politice, a eludat voinţa poporului, cerându-i poetului şi politicianului de dreapta Octavian Goga să formeze noul guvern. Temându-se că publicarea cărţii ar compromite renunţarea regelui şi a lui Goga la politica anti-revizionistă şi prooccidentală, noul guvern a reuşit să suprime lucrarea ameninţându-l pe Titulescu cu retragerea cetăţeniei, în cazul în care aceasta ar fi publicată.[37] Manuscrisul nu a fost publicat după moartea lui Titulescu atât din cauza formei sale nedefinitivate şi pentru că cei ce îl păstrau apreciau, corect, că tonul polemic al acestuia ar putea adumbri reputaţia lui Titulescu. Actualmente îngrijesc ediţia engleză a manuscrisului în vederea publicării.

Recunosc că în cele ce am spus există o aparentă contradicţie: nu există memorii ale lui Titulescu şi totuşi există o autojustificare a lui Titulescu. *Politica externă a României*, deşi este o expresie indiscutabilă a experienţei lui Titulescu în calitate de om politic român, nu este o expunere cronologică, cum sunt, de exemplu, memoriile lui Beck, Maisky sau Paul- Boncour. Cartea lui Titulescu este organizată pe subiecte cu următoarele titluri de capitole:[38]

Criza ministerială română din august 1936 (31)
Situaţia internaţională a României (3)
Mica Înţelegere (11)
Înţelegerea Balcanică (7)
Polonia (12)
U.R.S.S. (44)
Germania (12)
Franţa (22)
Italia (20)
Marea Britanie (5)
Statele Unite ale Americii (5)
America de Sud (15)
Relaţiile dintre România şi alte state (26)
Comisia Europeană a Dunării (12)
Societatea Naţiunilor (11)
Minorităţi (39)
Revizuire (24)
Situaţia internaţională a lumii (18)

Cu excepţia capitolelor scurte, împărţirile pe subiecte operate de Titulescu seamănă cu pledoarii complete: prezentări concise ale poziţiei reclamantului şi probe meticulos alese sprijinind această poziţie. Sunt organizate mai degrabă din punct de vedere logic decât cronologic; argumentaţia şi faptele se înlănţuie într-o ordine dictată de relevanţa lor pentru scopul pe care autorul/avocatul îl urmăreşte.

Dacă însemnările lui Titulescu sunt o culegere de pledoarii, atunci care sunt părţile în litigiu şi care este natura disputei? Desigur Titulescu ar vrea ca cititorul să creadă că este avocatul României, deşi tonul polemic al pledoariei sale întunecă adesea distincţia dintre modul în care percepe interesul naţional al României şi propriul său interes. Acuzatul este, în general, guvernul liberal condus de Gheorghe Tătărescu, şi îndeosebi succesorul său în postul de ministru al

[37] Vezi Oprea, *Titulescu,* p. 376. Oprea susţine că ediţia engleză era în faza de şpalturi, deşi cercetările mele nu au descoperit nicio probă în acest sens – Jacques de Launay, *Titulescu et l'Europe,* p. 196, sugerează că Titulescu ar fi discutat publicarea cu editura Flammarion la 27 noiembrie 1937 puţin înaintea întoarcerii sale la Bucureşti pentru campania electorală.
[38] Numărul de pagini de manuscris este indicat în paranteze.

Afacerilor Externe, Victor Antonescu. Acuzaţia este că pârâţii subminau securitatea naţională a României.[39]

Din punct de vedere stilistic, *Politica externă a României* este reprezentativă pentru Titulescu. Garantez că oricine cunoaşte îndeaproape marile dezbateri de la Societatea Naţiunilor la care Titulescu a luat parte ar putea ghici cine este autorul lucrării fără a se raporta şi la conţinutul manuscrisului. Aceeaşi argumentaţie concludentă şi alegere judicioasă a dovezilor ce au caracterizat apărarea României de către Titulescu în procesul optanţilor, de exemplu, sunt prezente şi în capitolele mai lungi ale manuscrisului. Cu două excepţii interesante pe care le voi aborda mai târziu, manuscrisul este opera unui pozitivist în dreptul internaţional al cărui principiu legal de bază este *pacta sunt servanda.* Este o pledoarie convingătoare. În finalul său guvernul Tătărescu rămâne sub acuzaţia de a fi subminat considerabil securitatea naţională a României. Judecătorul şi juriul urmau să fie România şi opinia publică internaţională. Înfrângerea liberalilor în alegeri, urmată de reabilitarea şi reintrarea în funcţia de ministru al Afacerilor Externe a lui Titulescu ar fi reprezentat un verdict în favoarea reclamantului.

Premisa de bază a manuscrisului este că securitatea României era incompletă. Titulescu afirmă că politica sa era menită să desăvârşească securitatea României.

România Mare, creată în 1918, era practic înconjurată de vecini revizionişti a căror nemulţumire faţă de reglementările teritoriale postbelice constituia un permanent pericol pentru integritatea statului naţional român. Ungaria nu s-a împăcat niciodată cu pierderea Transilvaniei şi nici Bulgaria nu acceptase cedarea, impusă, a Dobrogei [de sud] ca definitivă. Rusia Sovietică a continuat să conteste caracterul definitiv al unirii Basarabiei cu România. Fără a minimaliza importanţa menţinerii unei forţe militare de descurajare, Titulescu a căutat să completeze sursele interne de apărare cu alianţe internaţionale cu acele state care aveau interese similare de menţinere a unui *status quo* (226).[40] Dar ca rezultat al acestor alianţe, şi anume Mica Înţelegere şi Înţelegerea Balcanică, alianţa poloneză şi „alianţa franceză", România îşi asumase îndatoriri mai mari decât beneficiile. Ca orice bun consultant în materie de afaceri, Titulescu a căutat să elimine aceste inechităţi.

Participarea României la Mica Înţelegere a fost un bun exemplu de clarviziune din partea lui Titulescu.[41] Ca rezultat al tratatelor din 1921, România putea foarte bine să se afle în stare de război cu Germania sau cu Italia dacă oricare dintre aceste mari puteri revizioniste s-ar fi alăturat Ungariei într-un atac împotriva Cehoslovaciei sau, respectiv, Iugoslaviei. (36)[42] În contextul Micii Înţelegeri, totuşi, România nu era apărată împotriva marii puteri ostile revizioniste care era Uniunea Sovietică (37).

> Aceasta fiind situaţia, pentru a restabili echilibrul în favoarea României, prima mea grijă a fost, multă vreme şi, în special, în 1932, când am preluat din nou Ministerul Afacerilor Străine, *de a întări legăturile Micii Înţelegeri astfel încât, dacă oricare dintre membri ar fi fost atacat de unul dintre vecinii săi, acesta să devină,* ipso jure, *duşmanul întregii Micii Înţelegeri* (37).

---

[39] Interpretarea lui Titulescu în calitate de jurist este cel mai bine prezentată de Grecescu, în *Titulescu.* Personal am urmat aceeaşi interpretare şi în *Nicolae Titulescu and the Limits of Institutionalism* [Nicolae Titulescu şi limitele instituţionalismului], o lucrare prezentată la cea de-a XI-a sesiune anuală a Asociaţiei Americane pentru Dezvoltarea Studiilor Slave, New Haven, 9 octombrie 1979. Va fi curând publicată în *Revue des Etudes Roumaines,* Paris.

[40] De aici înainte pagina engleză de manuscris va fi menţionată în paranteze.

Sprijinul dat de Titulescu forţelor armate a fost apreciat. De exemplu citarea în „Sud-Est" (21 septembrie 1936) a unui articol din „Adevărul" de general Alexandru Anastasiu, găsit în Arhivele Statului, Casa Regală, dosar 103/1936.

[41] Cea mai bună sursă românească despre Mica Înţelegere rămâne Eliza Campus, *Mica Înţelegere,* Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1968.

[42] Pentru textele din 1921 în româneşte vezi *Tratatele internaţionale ale României, 1921–1939,* editor Gheorghe Gheorghe, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1980, pp. 10–11, 12–13.

Primul pas spre eliminarea acestei inechităţi a fost Pactul de Organizare a Micii Înţelegeri (1933) prin care fiecare din cei trei aliaţi se angaja să nu încheie acorduri cu nici un alt stat fără aprobarea celorlalţi doi aliaţi.[43] În 1937, la mai mult timp de la înlăturarea lui Titulescu din funcţie, Bucureştii au aprobat tratatul italo-iugoslav din 25 martie 1937, prin care Italia renunţa la acţiuni revizioniste şi la sprijin pentru activităţi similare ungare împotriva Iugoslaviei. De ce nu a cerut guvernul Tătărescu Iugoslaviei să pretindă ca garanţia italiană să fie extinsă şi asupra Cehoslovaciei şi României? (38–44). Reducându-se astfel vulnerabilitatea Iugoslaviei se lăsa uşa larg deschisă subminării de către revizionişti nu numai a unităţii Micii Înţelegeri, dar şi a Înţelegerii Balcanice.

Titulescu a propus două soluţii la această pretinsă slăbire a Micii Înţelegeri. Prima a fost încheierea unor pacte de prietenie între Italia, Cehoslovacia şi România, asemănătoare cu Pactul italo-iugoslav. Titulescu prefera această soluţie. (162) Cea de-a doua era încheierea unui singur pact de asistenţă mutuală între Mica Înţelegere şi Franţa (44). Titulescu era extrem de nerăbdător să aplice această variantă şi în iunie 1936 a iniţiat negocieri în acest scop cu ministrul francez al Afacerilor Externe, Yvon Delbos (132–133). În timpul confruntării din iulie 1936 dintre Titulescu şi Tătărescu (1–19), Titulescu obţinuse sprijinul guvernului său în vederea încheierii pactului de asistenţă mutuală dintre Franţa şi Mica Înţelegere (134), dar la întrunirea Micii Înţelegeri din septembrie 1936 de la Bratislava, [Victor] Antonescu sprijinise obiecţiile prinţului Paul şi ale lui Stojadinović faţă de un asemenea pact (132–141).[44] Astfel dezavantajul contractual implicat de participarea României la Mica Înţelegere nu numai că s-a păstrat dar s-a agravat de fapt din cauza incompetenţei guvernului Tătărescu.

După părerea lui Titulescu, Înţelegerea Balcanică suferise o scădere similară a unităţii în urma aprobării de către Bucureşti a pactului bulgaro-iugoslav din 24 ianuarie 1937.[45] Nu s-a făcut nicio reconfirmare, în acest din urmă acord, a obligaţiilor Iugoslaviei faţă de aliaţii săi din Mica Înţelegere şi cea Balcanică (48). În plus, Pactul Balcanic era încheiat pe scurtă durată şi depindea de percepţia de către Belgrad a intenţiilor Bulgariei (50–51). Cum a putut guvernul Tătărescu să scape ocazia ?(49) Titulescu conchidea sumbru:

> Să rezumăm acum situaţia Micii Înţelegeri şi a Înţelegerii Balcanice:
>
> a) Iugoslavia este protejată de o politică revizionistă din partea Ungariei, Bulgariei şi Italiei. România şi Cehoslovacia nu sunt.
>
> b) Cehoslovacia poate încheia în orice moment aranjamente cu Italia asemănătoare celor încheiate în trecut cu Iugoslavia. Precedentul autorizării a fost creat de Guvernul Tătărescu, iar riscul revizuirii din partea Ungariei şi Italiei va înceta să mai existe şi pentru Cehoslovacia.
>
> România va rămâne astfel singurul stat descoperit în faţa revizuirii din partea Ungariei, Italiei şi Bulgariei.
>
> Şi dacă România ar încheia un Tratat cu Italia asemănător Tratatului italo-iugoslav, atunci Cehoslovacia ar rămâne izolată, iar Mica Înţelegere s-ar dezmembra.
>
> c) Obligaţia Iugoslaviei în baza Pactului Balcanic a devenit îndoielnică, deoarece obligaţiile existente nu au fost exceptate în mod oficial.
>
> d) Prelungirea Pactului Balcanic este îndoielnică; ea poate să aibă sau poate să nu aibă loc.

---

[43] Pentru text vezi *Ibid.,* pp. 385–387. O a doua stipulare importantă era reprezentarea unică a alianţei în probleme internaţionale importante.

[44] Beneš confirmă versiunea lui Titulescu despre această succesiune de evenimente, *Memoirs of Dr. Eduard Beneš. From Munich to New War and New Victory*), Allen and Unwin, Londra, 1954, p. 30.

[45] Pentru textul Pactului Balcanic din 9 februarie 1934, vezi Gheorghe, *Tratatele,* p. 418 – Cele mai bune surse româneşti despre Înţelegerea Balcanică sunt Cristian Popişteanu, *România şi Antanta Balcanică,* Editura Politică, Bucureşti, 1968 şi Eliza Campus, *Înţelegerea Balcanică,* Editura Academiei, Bucureşti, 1972.

e) Dar, Mica Înţelegere fiind permanentă, România, în ciuda situaţiei nefericite în care a fost pusă de Acordurile încheiate de Iugoslavia la 24 ianuarie şi 25 martie 1937 (sau de orice alte acorduri care ar putea urma), are încă obligaţia de a intra în război cu Germania, din cauza Ungariei, de partea Cehoslovaciei, sau să intre în război cu Italia, din cauza Ungariei, de partea Iugoslaviei.

f) În sfârşit, în ceea ce priveşte o posibilă agresiune din partea U.R.S.S., România nu ar primi nici un ajutor, nici de la Cehoslovacia, nici de la Iugoslavia. (51–52)

Cu privire la ultimul punct al notelor lui Titulescu, singura garanţie a României împotriva revizionismului sovietic era alianţa polono-română.[46] Alianţa aceasta trecuse totuşi prin perioade încordate pe vremea în care Titulescu a deţinut mandatul de ministru al Afacerilor Externe din cauza a trei motive legate între ele. În primul rând, Titulescu refuzase să subordoneze politica românească interesului polonez. În al doilea rând, Polonia se apropiase diplomatic de Berlin prin încheierea Pactului de neagresiune polono-german din 1934 şi, prin urmare, sabotase Pactul oriental proiectat de Louis Barthou al cărui partizan entuziast era Titulescu. În al treilea rând, între Józeph Beck şi Nicolae Titulescu exista o profundă antipatie personală şi de concepţii, care a culminat prin participarea Poloniei la conspiraţia pentru demiterea lui Titulescu.[47] După ieşirea din funcţie a lui Titulescu a urmat o îmbunătăţire imediată şi considerabilă a relaţiilor polono-române marcată de un număr de vizite de stat reciproce. (62–64) Titulescu susţine că schimbul de vizite nu a creat garanţii în plus pentru securitatea României (62) şi că, de fapt, negând repetata sa precizare că alianţa nu viza *decât* o agresiune sovietică, V. Antonescu dăduse naştere posibilităţii ca România să se trezească implicată într-un conflict polono-german sau, mai rău, într-unul polono-cehoslovac. (63)

Este, desigur, paradoxal faptul că Titulescu a devenit ministru al Afacerilor Externe în octombrie 1932, deoarece el respinsese cu tărie orice slăbire a drepturilor legale ale României în Basarabia (70–73)[48] şi că a încetat să mai fie ministru al Afacerilor Externe în august 1936, deoarece, cel puţin în parte, căutase să consolideze aceste drepturi.[49] Relaţiile sovieto-române dintre cele două războaie se pot defini în funcţie de disputa asupra Basarabiei. Politica lui Titulescu faţă de U.R.S.S. era de a încerca să-i determine pe sovietici să accepte unirea din 1918.[50] Se poate spune că în august 1936 era foarte aproape de a atinge acest ţel, dar că preţul pe care era dispus să-l plătească depăşea ceea ce guvernul Tătărescu şi acoliţii săi străini erau dispuşi să accepte.

Respingând includerea „disputelor existente" în formularea negocierilor din 1932 iniţiate de polonezi în vederea unui Pact de Neagresiune sovieto-român, Titulescu bloca din punct de vedere juridic orice posibilitate ca U.R.S.S. să ceară medierea instituţională a disputei (83). Sprijinind definiţia Politis a teritoriului protejat prin prevederile convenţiilor din 1933 pentru

---

[46] Pentru textele tratatelor din 1921, 1926 şi 1931, vezi Gheorghe, *Tratatele*, p. 1, 135–136 şi 312. Pentru o privire relevantă asupra relaţiilor interbelice polono-române, verzi Henryk Buhak şi Antoni Zielinski, *Pologne et Roumanie. 1918–1939.* „Acta Polonica Historica", XLI , 1980, pp. 171–201.

[47] Cu privire la relaţiile polono-române 1934–1936, vezi lucrarea mea *Nicolae Titulescu şi politica externă română. 1933–1934*" (teză de doctorat. Universitatea din Denver, 1975, pp, 205–212, 235–287. Cu privire la originea disputei Beck–Titulescu vezi eseul meu introductiv la volumul *Behind Closed Doors. Secret Papers on the Failure of Romanian-Soviet Negotiations. 1931–1932., H*oover Institution Press, Stanford, 1979, pp. 15–23. Despre rolul Poloniei în căderea lui Titulescu, vezi S. Mikulicz, *Wpływ dyplomacjiSanacyjnej na obalenie Titulescu,* „Sprawy Miedzynarodowe", an XII, iulie-august 1959 , pp. 104–123.

[48] În esenţă acesta este subiectul cărţii mele *Behind Closed Doors.*

[49] Cu privire la diversele cauze ale înlăturării lui Titulescu vezi şi cartea mea *Nicolae Titulescu and Romanian Foreign Policy,* p. 256 şi I. Chiper şi Fl. Constantiniu, *Din nou despre cauzele înlăturării din guvern a lui N. Titulescu,* în *„Revista Română de Studii Internaţionale",* an II, 6(1959), pp. 38–53.

[50] Pentru o excelentă sinteză a politicii sovietice a lui Titulescu, vezi Miron Constantinescu şi Vasile Liveanu, *Remarks on Nicolae Titulescu's Actions for a Rapprochement Between Romania and the U.S.S.R.*, in "Problems of History and of Social Theory", Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1970, pp. 129–170.

definirea agresiunii, Titulescu a obţinut o recunoaştere sovietică *de facto* a suveranităţii României asupra Basarabiei (75–81), un act repetat implicit prin schimbul de documente dintre Titulescu şi Maksim Litvinov cu ocazia restabilirii relaţiilor diplomatice în 1934. (85–88) Odată cu integrarea U.R.S.S. în sistemul de alianţe *statu-quo* prin pactele franco-sovietic şi cehoslovaco-sovietic din 1935, argumenta Titulescu, era logic ca România să devină aliata aliatului aliaţilor săi, obţinând totodată o recunoaştere sovietică mai explicită a frontierei de pe Nistru: de aici logica proiectului Pactului româno-sovietic de ajutor reciproc parafat de Titulescu şi Litvinov la 21 iulie 1936 (105).[51]

Cu toate acestea guvernul Tătărescu a abandonat cu nesăbuinţă politica lui Titulescu de apropiere treptată de U.R.S.S. care aproape obţinuse o reunţare definitivă din partea sovietică a pretenţiilor asupra Basarabiei. Mai rău era însă că V. Antonescu îi ceruse lui Litvinov o recunoaştere *de jure* a suveranităţii româneşti în Basarabia în schimbul unui simplu pact de prietenie! (94–101) Titulescu a informat că Litvinov i-a spus despre cererea lui Antonescu în timpul infamei „convorbiri" Titulescu-Litvinov de la Talloires, din mai 1937. Ministrul sovietic al Afacerilor Externe se pare că i-a spus lui V. Antonescu următoarele:

> „Observ faptul că nu consideraţi Basarabia ca fiind românească şi vă rog să remarcaţi că nici nu va fi vreodată. Politica dumneavoastră nu este cea a lui Titulescu (sic). V-aţi aruncat în braţele Poloniei, în spatele căreia se află Germania. Nu intenţionez să ridic problema Basarabiei atâta timp cât România nu se opune U.R.S.S. Dar acum când văd că sunteţi împotriva noastră nu pot să las în mâinile dumneavoastră valoarea pe care o reprezintă Basarabia în caz de război şi pe care aţi putea-o folosi împotriva U.R.S.S. (97)

Pentru a da forţă argumentelor sale, Titulescu, al cărui simţ de anticipaţie era deseori uimitor de exact, afirma că, aşa cum arată istoria, Germania fie că se va alia cu Rusia în dauna României, fie va purta război cu Rusia, caz în care România ar deveni un câmp de luptă. În oricare din cazuri, România trebuie să fie aliata celor care vor câştiga victoria finală în conflictul inevitabil, şi anume, U.R.S.S. şi Occidentul (105–106, 300).

În sfârşit, cu privire la Germania şi Italia, Titulescu susţinea că România trebuie să-şi păstreze libertatea de a încheia acorduri ce s-ar putea dovedi avantajoase. În ciuda sprijinului Germaniei pentru revizionismul ungar (111), Titulescu a propus Berlinului în 1935 un pact de neagresiune. Oferta a fost respinsă. (114) În ciuda atacurilor vehemente la adresa lui Titulescu în timpul Crizei abisiniene (160–161) în care acţiunile lui Titulescu au fost dictate de adeziunea României la principiul securităţii colective şi nu de italofobie (150–159), Titulescu a continuat să susţină un pact italo-român modelat după cel încheiat între Italia şi Iugoslavia. (162)

În rezumat, Titulescu descrie politica sa externă după cum urmează:

> Întrega mea politică extrernă din 1932 şi până în 1936 s-a bazat pe faptul că am prevăzut posibilitatea unei izolări totale a ţării mele.
>
> Această politică a fost, pe scurt, următoarea:
>
> Noua Mică Înţelegere, care împiedică Cehoslovacia şi Iugoslavia să semneze un tratat politic cu altcineva fără asentimentul României; Pactul Balcanic, care împiedică Turcia, Grecia şi Iugoslavia să semneze un tratat cu orice alt stat balcanic fără asentimentul României; crearea unor relaţii strânse cu Franţa, care implicau consultări reciproce şi mulţumită cărora noi lucram mână în mână cu Franţa datorită identităţii ideilor noastre; stabilirea unor relaţii directe satisfăcătoare, pe contul nostru, între U.R.S.S. şi România, relaţii care au început cu definirea agresiunii la Londra în iulie 1933 şi au fost continuate prin reluarea, în iunie 1934, a relaţiilor diplomatice dintre România şi U.R.S.S., menite să conducă la un Pact de asistenţă mutuală…; în sfârşit, libertatea de mişcare faţă

[51] Pentru text vezi lucrarea mea *Nicolae Titulescu and Romanian Foreign Policy*, pp. 277–278. Vezi şi I. M. Oprea, *Iulie 1936. Titulescu–Litvinov. O pagină a relaţiilor româno-sovietice,* în „Magazin istoric", an I, nr. 4 (aprilie), 1967, pp. 35–38.

de celelalte state, Italia şi Germania, mi-ar fi permis să închei orice acord cu aceste state, cu condiţia ca şi ele să dorească acest lucru“. (68–69)

În mod ciudat absentă din sinopsis este orice menţiune a Societăţii Naţiunilor, forumul în care Titulescu a apărat cu multă strălucire interesele României şi care, în semn de recunoaştere a angajamentului său şi a dimensiunii sale internaţionale, l-a ales de două ori Preşedinte al Adunării. Dat fiind scopul politic al manuscrisului, ezitarea lui Titulescu de apune în evidenţă rolul său la Societate era de înţeles. Apărarea Pactului Societăţii Naţiunilor de către Titulescu în timpul Crizei Abisiniene nu numai că i-a înfuriat pe italieni dar a exasperat şi un mare număr de români italofili care au început să-l socotească mai mult un ministru al Societăţii Naţiunilor în România decât delegatul României la Societate. Titulescu s-a arătat dornic să-şi reafirme atât ataşamentul faţă de Societate cât şi motivaţia acestuia.

> “…am bazat politica externă a României pe Societatea Naţiunilor (226).
>
> În ceea ce priveşte naţiunile despre care se spune că au „interese limitate“, părerea mea este că, dacă Societatea Naţiunilor ar dispare, ele ar fi primele care ar avea de suferit.
>
> E posibil ca justiţia Genevei să nu fie perfectă; e posibil ca ajutorul dat de Geneva să fie încă slab şi ineficient; e posibil ca eşecurile recente să fi slăbit puterea de atracţie a marelui ideal pe care îl constituie Societatea.
>
> Cu toate acestea, atâta vreme cât Societatea există, o nedreptate suferită de un stat poate fi proclamată în faţa lumii pentru a provoca reacţiunile care impun reparaţiile necesare.
>
> Fără Societate, toate aşa-numitele state secundare ar fi în situaţia unor victime aşezate în nişte cutii căptuşite cu vată, iar strigătele lor nu ar mai fi auzite.“ (233–234)

Recunoscând că securitatea colectivă nu s-a dovedit eficace uneori, ca de exemplu în timpul crizelor Manciuriei şi Abisiniei (229–230), Titulescu susţinea că nu instituţia era cea care eşuase, ci mai degrabă membrii Societăţii. (230) deşi unele reforme erau de dorit, Pactul însuşi trebuia să rămână intact. (234–236)[52]

Un număr de cercetători români, printre care în primul rând Ion Grecescu, l-au caracterizat, cred eu corect, pe Nicolae Titulescu drept un pozitivist în probleme de drept al cărui primprincipiu de acţiune era *pacta sunt servanda.*[53] Titulescu era şi un naţionalist moderat a cărui conducere a politicii externe româneşti era dictată de hotărârea sa de a apăra integritatea şi independenţa politică a României. Astfel el a fost un anti-revizionist atât în problemele juridice cât şi în cele politice. Cu toate acestea, *Politica externă a României* evidenţiază că anti-revizionismul său nu era absolut.

În capitolul despre Comisia Europeană a Dunării, constituită prin hotărârea Congresului de la Paris din 1856, el îşi prezintă argumentele pentru dizolvarea Comisiei. (214–225) [54] Titulescu nu a obiectat împotriva Comisiei Internaţionale cu sediul la Viena, constituită după Primul Război Mondial, ci numai împotriva Comisiei Europene pe care o caracteriza drept un „regim de capitulaţii!“ (224–225) încălcând suveranitatea României. Aceasta pentru că această Comisie Europeană nu funcţiona decât pe teritoriul României (la Galaţi) şi avea puteri extrateritoriale asupra navigaţiei la gurile Dunării.

„Dar pun întrebarea:

---

[52] Diferenţele parminime dacă nu chiar inexistente, între capitolul despre Societatea Naţiunilor şi un discurs pe care Titulescu l-a rostit la Institutul Regal de Afaceri Internaţionale în 1937. După câte ştiu singura copie a acelui discurs se găseşte în arhivele Institutului la Chatham House, Box 31, 1/434, protocolul reuniunii în plen ţinută la Chatham House, miercuri, 9 iunie 1937. “Este de dorit Reforma Pactului Societăţii Naţiunilor?“ de Dr. Nicolas Titulesco [Is the Reform of the League Covenant Desirable?].

[53] Vezi Grecescu, *Titulescu,* pp. 40–54, 97–105.

[54] Mare parte din acest capitol este extrasă dintr-un lung interviu acordat de Titulescu ziarului „Le Temps“, Paris, 29 iulie 1936, pp. 1–2. Textul român poate fi găsit în Deutsch, *Discursuri,* pp. 543–548.

Situaţia României noi, rod al jertfelor din timpul Marelui Război şi al Tratatelor de pace, este oare compatibilă cu un regim creat pentru Principatele Dunărene în anul 1856?

Justiţia românească, admirabil organizată pentru a apăra drepturile a 20 de milioane de locuitori, poate oare să nu fie considerată în stare să garanteze în mod imparţial drepturile a câteva sute de vapoare?

Tendinţa care se manifestă la ora actuală de a face din suveranitatea statelor un fapt real, tendinţă de care au beneficiat numeroase state, poate să lase România indiferentă în faţa acestei servituţi şi a acestui control străin ce-l constituie Comisia Europeană?"

Deşi a negat faptul că dizolvarea Comisiei ar constitui revizionism *per se* (218), persistă impresia că pledoaria lui Titulescu *pacta sunt servanda* se referea numai la acele tratate care sporeau independenţa şi suveranitatea României. În cazul opus, argumentaţia sa se apropia de principiul *rebus sic stantibus.*

Aceeaşi problemă este ridicată şi în capitolul intitulat *Minorităţi* (234–274), în care Titulescu susţinea că acceptarea forţată de către România a Tratatului Minorităţilor, care indiscutabil scădea suveranitatea României, se justifica prin garanţiile marilor puteri privind integritatea teritorială a României.[55] Deoarece preşedintele Wilson fusese cel care propusese această schimbare, faptul că Statele Unite nu reuşiseră să ratifice tratatele de pace anula în parte contractul în chestiune (242–244). În plus, Comitetul celor Trei căruia Consiliul Societăţii Naţiunilor îi delegase atribuţiile de a investiga şi a face recomandări, era adesea angajat în proceduri nereglementare în dauna guvernelor împotriva cărora se făcuse reclamaţia minorităţii. (266–267). Pentru a evita o asemenea subminare inacceptabilă a suveranităţii României şi a procedurilor legale acceptate, Titulescu l-a informat pe secretarul general al Societăţii (septembrie 1935), că deşi România va respecta în mod scrupulos garanţiile Tratatului faţă de drepturile minorităţilor, ea nu se va mai supune autorităţii Comitetului celor Trei. (269)

Astfel, putem conchide că, rămânând un adept loial al dreptului şi al acordurilor reciproc acceptate, angajarea lui Titulescu faţă de suveranitatea, independenţa şi integritatea României avea prioritate faţă de considerentele juridice.

„… concepţiei mele asupra dreptului internaţional, care este o proiecţie a factorului interior înspre exterior, o proiecţie a intereselor naţionale bine înţelese în afara frontierelor, iar nu o situaţie în care ţări străine ar da porunci privitoare la treburile noastre interioare"(281).

Cu toate acestea, Titulescu era de neclintit în ce priveşte revizuirile teritoriale. Deşi revizuirile teritoriale prin consimţământul reciproc erau teoretic posibile (278), o asemenea revizuire era foarte puţin probabilă. Revizuirile însemnau război; nu doar un război local ci unul mondial. (282)[56] Aşa cum se opusese încercării din 1933 a lui Mussolini să submineze, prin Pactul celor patru puteri (280) protecţia dată de Pactul Societăţii Naţiunilor *statu-quo*-ului teritorial, Titulescu s-a opus cu fermitate oricărei „reforme" a Pactului Societăţii Naţiunilor care ar fi putut servi aceluiaşi ţel nefast. (282)

Prefigurându-i pe integraţioniştii funcţionalişti dintr-o perioadă ulterioară, Titulescu a oferit propria sa soluţionare a disputelor teritoriale:

„…cred că soluţia reală pentru relele create de frontiere nu este revizuirea, care înseamnă mutarea acestor rele dintr-un loc într-altul, ci distrugerea frontierelor prin dispariţia obstacolelor pe care ele le reprezintă pentru mişcarea bunurilor şi oamenilor, cu

[55] Multe din aceste idei pot fi găsite identic în discursul lui Titulescu la Academia Diplomatică din Paris din 15 martie 1929; în româneşte în cartea lui Deutch, *Discursuri,* pp. 301–316.

[56] Cea mai completă declaraţie a lui Titulescu asupra revizionismului şi pericolelor create de acesta se găseşte în răspunsul dar în Parlament lui Iuliu Maniu şi Dinu Brătianu, la 4 aprilie 1934, tipărit în broşuri sub titlul *România şi revizuirea tratatelor* (Bucureşti, Imprimeria Naţională, 1934).

alte cuvinte, *spiritualizarea constantă şi progresivă* a ceea ce reprezintă frontierele.“ (286)[57]

Unul dintre cele mai surprinzătoare talente ale lui Titulescu a fost puterea de anticipaţie. A prevăzut cu claritate războiul ce se apropia şi a reuşit să prezică nu numai componenţa părţilor în conflict, ci şi cine vor fi în final câştigătorii. (300) România nu putea să evite implicarea şi era obligată să-şi studieze cu grijă opţiunile. Titulescu a fost împotriva ideii de neutralitate promovatăde Beck, Stojadinović şi partizanii lor români.

„Dacă Germania, pe de o parte, şi Franţa şi aliaţii săi, pe de altă parte, sunt în război, ar fi absurd să credem măcar pentru o clipă că România nu ar fi şi ea implicată.(131)

Ce curios de miopi sunt unii oameni! Noi vorbim mereu de neutralitate, de necesitatea de a nu nemulţumi Germania etc. şi în acelaşi timp suntem legaţi de Cehoslovacia şi Polonia prin alianţe care ne pot atrage în orice moment într-un război împotriva Germaniei şi U.R.S.S.“ (141)

Alinierea la blocul condus de Germania ar fi fost şi mai rea.

„Aderarea noastră la puterile Noului Bloc înseamnă înfrângerea noastră şi împărţirea teritoriului nostru. Franţa, Anglia şi Statele Unite nu ne-au ajutat să obţinem Transilvania şi Basarabia pentru ca noi să le lăsăm să se desprindă la prima ocazie.“ (309)

Loialitatea faţă de angajamentele României şi deplina ei integrare în locul status quo-ului, deşi implica sacrificii inevitabile, era singura cale de acţiune logică.

„Aderarea noastră la Franţa, Anglia şi Rusia şi, posibil, Statele Unite ne va aduce victoria. Totuşi, vom cunoaşte iar ocupaţia duşmană, ca şi în trecut, numai că vom avea marele risc de a vedea că România devine teatrul operaţiunilor de război, pe care se vor ciocni două armate formidabile.

În plus, această cea de a treia ipoteză reclamă pregătiri diplomatice prelungite şi tratate preliminare cu un scop foarte clar definit: ajutor şi asistenţă, precum şi angajamentul de a nu semna noi tratate de pace dacă frontierele actuale ale României sunt în vreun fel periclitate. Această politică nu poate fi rezultatul ezitărilor sau al compromisului cu oricine ar fi. (309–310)

Şi totuşi guvernul Tătărescu era atât şovăielnic cât şi dispus să încheie un compromis cu cei care aveau să distrugă România Mare! (311–312).

Manuscrisul este plin de analize pătrunzătoare ale evoluţiei şi sensului problemelor internaţionale. În încheiere, aş menţiona doar pe cea surprinzătoare dintre ele, sumbra apreciere a lui Titulescu cu privire la problema palestiniană. (201–210) Rog ascultătorii să-şi aducă aminte că era anul 1937 şi că Palestina nu avea nicio tangenţă cu preocupările României. Chiar şi aşa stând lucrurile, Titulescu considera situaţia ca virtual explozivă deoarece… „Naţionalismul evreu a intrat în contact violent cu naţionalismul arab…“ în teritoriul aflat sub mandate. (201) Cele două tipuri de naţionalism erau iremediabil antagonice, căci niciuna dintre naţiuni nu credea că ar putea convieţui în interiorul unor frontiere de stat cu o populaţie numeroasă aparţinând celorlalte naţiuni. (204) Unii dintre evrei râvneau chiar la Trans-Iordania de vest (Cisiordania). (204) Titulescu era categoric pesimist cu privire la viitorul Palestinei, dar credea că planul britanic de împărţire în două state, arab şi evreiesc, menţinându-se prezenţa britanică pentru garantarea păcii era singura soluţie cu unele şanse, fie şi temporare, de succes. (209)

*

Politica externă a României nu conţine nimic surprinzător pentru un cunoscător al vieţii şi activităţii lui Titulescu, cu excepţia poate, a încercărilor neonorante şi adesea inabile ale autorului

[57] Cel puţin unul din partizanii români ai integrării europene admitea argumentaţia lui Titulescu: D.V. Barnoschi: *Naţiunea europeană U.S.E.* (Statele Unite ale Europei) *şi opera dl. Titulescu pentru realizarea acestui ideal.* Conferinţă tipărită după note stenografice, rostită la 8 martie în aula „Dalles“ din Bucureşti („Adevărul“, Bucureşti, 1935).

de a coborî în mocirla politicii româneşti de toate zilele. Cea mai mare parte a materialului din manuscris se găseşte şi în alte scrieri şi discursuri ale lui Titulescu. Marea valoare a manuscrisului constă în faptul că majoritatea ideilor lui Titulescu sunt integrate într-o singură operă cuprinzătoare şi coerentă. Acesta este motivul pentru care am hotărât să-l pregătesc pentru publicare, în ciuda eventualului deserviciu pe care tonul său l-ar putea face autorului. Scris cu disperarea şi frustrarea unui om care asista la distrugerea rapidă a muncii sale de 20 de ani, manuscrisul este patetic şi dureros în acelaşi timp. Cu toate acestea, tocmai aceste calităţi umanizează o carte altfel abstract juridică. Suferinţa ce reiese din analizele sale – care par toate a condamna ţara pe care a iubit-o atât de mult – transformă aceste note într-un autoportret intelectual neobişnuit şi atrăgător. Sper să pot să cinstesc – aşa cum se cuvine – opera şi pe autorul ei.

Notă bibliografică

Există un număr de lucrări indispensabile despre viaţa şi activitatea lui Nicolae Titulescu. Mai importantă dintre biografii este aceea a lui Ion M. Oprea, *Nicolae Titulescu,* Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1966. Demne de menţionat sunt volumele *Nicolae Titulescu* de Vasile Netea, Editura Meridiane, Bucureşti, 1969; Jacques de Launay, *Titulescu et l'Europe,* Strombeek-Bever: Editions Byblos, 1976 şi *Nicolae Titulescu. Gândire şi Acţiune* de Ion Grecescu, Editura Politică, Bucureşti, 1980. Două culegeri de documente şi discursuri ale lui Titulescu sunt de asemenea foarte utile: *Nicolae Titulescu. Documente diplomatice,* editate de George Macovescu, Editura Politică, Bucureşti, 1967 şi *Nicolae Titulescu. Discursuri,* editate de Robert Deutsch, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1967. O altă extrem de folositoare contribuţie complementară este numărul special din „Romanian Review", an XXXVI, I (1982) care include o bibliografie cât se poate de completă, pp. 158–166.

381

INTERVIU ACORDAT DE CORNELIU COPOSU POSTULUI DE RADIO „ROMÂNIA ACTUALITĂŢI"

Bucureşti, 15 martie 1991

Iuliu Maniu – Nicolae Titulescu: o trainică prietenie

Dan Manolache, realizatorul interviului pe care îl reproducem în continuare[58], a făcut următoarea prezentare oaspetelui emisiunii:

Îl avem ca invitat pe domnul Corneliu Coposu, preşedintele Partidului Naţional Ţărănesc-Creştin şi Democrat, căruia îi mulţumim pentru că a acceptat solicitarea noastră.

Domnule Coposu, aţi avut privilegiul de a-l fi cunoscut personal pe marele diplomat. V-aş ruga să ne spuneţi în ce împrejurări?

[58] Acest text este reprodus cu aprobarea autorului, fiind transcrierea convorbirii desfăşurate în cadrul emisiunii „Pagini de istorie" difuzată de postul de radio „România Actualităţi", în ziua de 15 martie 1991, pe programul 1, la orele 16:30. Titlul interviului aparţine redacţiei.

Am avut deosebita cinste să-l cunosc personal pe Nicolae Titulescu în toamna târzie a anului 1937, la căminul familial al lui Iuliu Maniu, la Bădăcin. Eram secretarul lui Maniu şi Titulescu era invitat la Bădăcin în calitatea lui de prieten personal al lui Maniu şi fruntaş al PNŢ. La acea dată, Titulescu era o mare figură, cunoscut în ţară şi peste hotare.

Activase 17 sau 18 ani în politica ţării, la conferinţele de pace, era reprezentant permanent al ţării noastre la Liga Naţiunilor, fusese de două ori preşedintele [sesiunilor ordinare – XI şi XII – ale Adunării – *n.M.I.*] Ligii Naţiunilor, de două ori ministru de Externe, înainte fusese şi ministru de Finanţe, în permanenţă deputat, în sfârşit, era un om cunoscut în ţară şi în străinătate.

El venise ca invitat al lui Maniu să discute probleme de politică internă şi externă privind situaţia destul de confuză prin care trecea Europa şi perspectivele sumbre care se evidenţiau pentru ţara noastră.

Mi-aduc aminte că îi comunicase lui Maniu cu oarecare satisfacţie că terminase manuscrisul cărţii lui intitulate *Politica externă a României*. Acest manuscris, dacă-mi aduc bine aminte, se găseşte şi astăzi needitat în posesia colaboratorului principal al lui Titulescu, domnul Anastasiu, care trăieşte la Geneva. [Titulescu – *n.M.I.*] mi-a spus [atunci – *n.M.I.*] că are intenţia de a publica această carte, dar că are informaţii că regele Carol şi puterea politică din România, guvernul, s-ar opune imprimării acestei cărţi în România şi ar fi foarte nemulţumiţi dacă această carte s-ar tipări în străinătate, deoarece ar fi jenantă pentru regele şi guvernul român de atunci.

Mi-aduc aminte că s-au discutat capitole din această lucrare despre care Titulescu afirma că era terminată.

Am fost profund impresionat de personalitatea lui Titulescu. Titulescu degaja o vrajă deosebită şi o euforie volubilă. Era plin de vioiciune, fermecător în conversaţie, captivant în ţinută, atent şi îndatoritor. A fost singurul om politic din România veche care era prieten intim cu Maniu şi se tutuia cu el. A fost, după părerea mea, cea mai reprezentativă figură a diplomaţiei româneşti din toate vremurile.

Dacă am înţeles bine, aţi spus că Nicolae Titulescu era fruntaş al PNŢ. Din cât se ştie, după ce s-a retras din Partidul Conservator Democrat, partidul lui Take Ionescu, Nicolae Titulescu nu a mai făcut parte din vreun partid politic.

Este adevărat că nu a activat politiceşte, însă trebuie să ştiţi că Partidul Conservator Democrat a intrat în întregime în Partidul Naţional al lui Iuliu Maniu înainte de fuziunea cu ţărăniştii. Cu acest prilej şi-a făcut intrarea în partid şi Titulescu. Titulescu însă, preocupat cu problemele externe, nu s-a manifestat pe plan politic, a păstrat o oarecare distanţă faţă de frământările politice din România. După ce în 1936 a fost eliberat din guvernul Tătărescu de către regele Carol, a reînceput activitatea politică în cadrul partidului de care aparţinea. Deci era membru al PNŢ, a fost ales şi deputat de Olt pe listele partidului nostru.

Fiindcă aţi amintit de eliminarea sa din guvern, aş vrea să ne spuneţi cum se explică demiterea marelui diplomat Nicolae Titulescu la 29 august 1936, de către regele Carol al II-lea printr-o remaniere de guvern care, de fapt, îl viza numai pe el?

Cred că este vorba de un vechi obiectiv al regelui Carol, care nu s-a putut înţelege niciodată cu Titulescu, datorită faptului că Titulescu îl trata pe regele Carol cu conştiinţa că acest suveran reprezintă un element de disoluţie şi de piedică în realizarea politicii externe şi a obiectivelor vizate de Titulescu. (Deci unul din motivele debarcării lui Titulescu era antagonismul pe care îl manifesta regele Carol faţă de marele nostru diplomat.) Un al doilea motiv este determinat de presiunile morale şi fizice pe care începuseră să le exercite pe plan

european ţările fasciste şi chiar ţările limitrofe României. Titulescu nu se bucura de simpatie nici la polonezi, nici la bulgari, datorită eforturilor făcute pentru încropirea Micii Antante şi în cele din urmă a Înţelegerii Balcanice; el era nu numai invidiat, dar şi socotit un om foarte incomod pentru eventualele perspective de schimbare a orientării politice externe a ţărilor din jurul României. Singura ţară care îl susţinea pe Titulescu, ca exponent al politicii Ligii Naţiunilor de care era strâns ataşată, era Franţa. (Ecoul pe care l-a produs debarcarea lui Titulescu a dovedit aceste deosebiri de vederi dintre toate ţările occidentale, care şi-au împărţit aprecierile după interesele de moment. Cred că factorul principal al debarcării lui Titulescu era încercarea de a tempera sau amortiza efectele politicii externe pe care o condusese Titulescu.)

Domnule Coposu, credeţi că proiectul de tratat pe care, la 21 iulie 1936, la Montreaux, Titulescu îl făcuse împreună cu şeful diplomaţiei sovietice, Maxim Litvinov, a avut vreun rol în grăbirea acestei debarcări?

Fără îndoială, chiar un rol de căpetenie, pentru că tendinţele lui Titulescu de a diminua asperităţile dintre noi şi marele vecin de la răsărit şi posibilităţile care se vedeau atunci de a avea o situaţie destinsă între URSS şi România jenau, în mod categoric, politica externă a Reichului. (Cred că factorul principal care a determinat schimbarea lui Titulescu au fost presiunile venite din partea Axei Roma-Berlin sau, mai precis, din partea Cancelariei din Wilhelmstrasse. Bineînţeles că ele nu s-au manifestat în prima zi. Înlocuitorul lui Titulescu, [Victor – *n.M.I.*] Antonescu, a făcut afirmaţia că va continua politica externă tradiţională a României. Aicea însă, trebuie să vedem tendinţa noastră de orientare, oarecum de neutralizare a atitudinii noastre de legături strânse cu englezii şi francezii şi disponibilitatea noastră de a stabili raporturi mai bune cu Reichul german.) Vreau să adaug aicea că Titulescu, după opinia mea, avea ca nimeni altul intuiţia viitorului. El se întâlnea cu Iuliu Maniu în prevederea cursului pe care îl vor lua evenimentele istorice. Nu există nicio contradicţie în viziunile nu tocmai optimiste privind ţara noastră pe care le marcase atât Maniu, cât şi Titulescu. Idealul lui Titulescu era o nouă Europă bazată pe egalitatea statelor şi pe respectul tratatelor de pace. În sfârşit, el a militat cu convingere pentru o patrie unică a tuturor naţiunilor realizată prin spiritualizarea frontierelor, patrie comună, întemeiată pe afecţiunile pe care oamenii de pretutindeni le vor avea pentru propria lor patrie.

Iată una din ideile pentru care putem spune astăzi că Nicolae Titulescu ne este contemporan.

Da. Fără îndoială că aceste idei sunt de mare actualitate, el fiind un premergător al Europei unite. (Gândirea lui politică şi filosofică şi activitatea lui diplomatică erau pătrunse nu numai de triumful democraţiei şi al umanismului, şi de respectul oamenilor şi al naţiunilor, dar şi de ideea unei convieţuiri paşnice, peste frontiere, dintre toate naţiunile europene. Din punctul acesta de vedere îl consider un premergător al tendinţelor de unificare spirituală a Europei).

Ne-aţi prezentat un Nicolae Titulescu vizionar. Însă politica lui de atunci, politică bazată pe supremaţia forţei dreptului asupra dreptului forţei, pe securitatea colectivă, pe pactele regionale, pe această dorinţă neîntrevăzută atunci de spiritualizare a frontierelor, nu devenise oare anacronică în perioada anilor '30? Aş dori să dau ascultătorilor noştri un citat dintr-o lucrare neapărută încă, aşa cum spuneaţi, în care el caracteriza, într-un mod absolut surprinzător şi plastic situaţia politică a Europei de la sfârşitul anului 1924 şi până în 1936. Spunea Nicolae Titulescu acolo: „De la sfârşitul lui 1924 şi până acum, politica Europei a

fost un mare joc de poker în care unii dintre jucători nu au fost în stare să aibă atâta curaj încât să le spună celorlalţi să pună cărţile pe masă şi au plătit mereu potul pentru a evita spargerea jocului. În consecinţă, astăzi ar fi foarte greu, dacă nu imposibil, să scoţi din capul jucătorilor de poker în chestiune ideea că jocul nu va continua mereu în acelaşi fel". Deci, iată că în 1937, când Titulescu scria aceste cuvinte, supremaţia dreptului forţei se vădea în dauna forţei dreptului.

Într-adevăr, în anul 1937, spre sfârşitul toamnei, când Titulescu avea în vedere o evoluţie dezastruoasă pentru viitorul ţării noastre, el îşi limita optimismul în a marca certitudinea pentru el că, după o trecere mai îndelungată de timp, viitorul României va fi după aşteptările lui. În orice caz, nu vedea un viitor apropiat decât într-o Europă înceţoşată, înnorată, plină de pericol şi avea şi oarecum intuiţia dezmembrării ei datorită ascensiunii viguroase a ţărilor fasciste, datorită revendicărilor lor şi forţei militare, despre care Titulescu spunea că a putut să se constituie datorită lipsei de vigilenţă şi apatiei puterilor occidentale. (Fără îndoială că pentru viitorul apropiat care se putea prevedea la 1937, Titulescu ajunsese să fie pesimist, el nu pierduse însă încrederea într-un viitor glorios mai îndepărtat al României.)

Aş vrea, domnule Coposu, să revenim la momentul demiterii lui Titulescu.

Demiterea lui Titulescu a produs consternare în România. Politica externă românească, în cazul fiecărui cetăţean român, era legată de prezenţa lui Titulescu. Odată cu dispariţia lui din fruntea politicii noastre externe, lumea românească a început să întrebe încotro ne orientăm. Aceeaşi nedumerire a fost provocată şi în toată Europa, care a comentat cu multă asiduitate momentul, considerându-l ca un moment crucial de schimbare a orientării noastre politice. Această schimbare a venit ceva mai târziu, dar totuşi demiterea lui Titulescu a fost una din premisele care au făcut posibilă această schimbare. Încercarea de orientare a ţării noastre spre Germania, care s-a vădit ulterior, în 1938–'39, prin pactele economice şi, mai târziu, prin 1940, prin aderarea noastră la Axa Roma- Berlin, a arătat că această iniţială tentativă de a ne apropia de Germania hitleristă a fost începută prin demiterea lui Titulescu. Fără îndoială că puteau fi şi alte motive de ordin subiectiv, dar, după opinia mea, ceea ce a călcat mai greu în cumpănă au fost presiunile exercitate de Reichului hitlerist.

Ce ne mai puteţi spune despre întâlnirea pe care a avut-o Nicolae Titulescu în toamna lui 1937 la Bădăcin?

Titulescu era foarte ataşat de Ardeal şi avea o afecţiune deosebită faţă de Iuliu Maniu. Cu acel prilej i-a înmânat lui Maniu un testament. Acest testament, care nu este unic, pentru că ulterior Titulescu a mai făcut şi alte testamente, ajungând pe mâna mea, l-am transcris în jurnalul meu şi pentru conţinutul lui care cred că merită să fie cunoscut de publicul românesc.

Chiar v-aş ruga să citaţi un pasaj semnificativ.

Testamentul avea următorul cuprins, foarte scurt: „Subsemnatul Nicolae Titulescu încredinţez pe prietenul meu bun, Iuliu Maniu, ca executor testamentar. Ultima mea dorinţă este ca la moartea mea să fiu îngropat pe muntele Tîmpa din Braşov, pentru a adeveri dragostea mea fierbinte pentru Transilvania şi străduinţele mele pentru întregirea scumpei mele ţări. Vreau ca generaţiile viitoare să ştie că firul luminos care m-a călăuzit în zbuciumata mea viaţă a fost iubirea de patrie şi gloria eternă a neamului românesc. Rămân recunoscător, şi dincolo de viaţă, celor care m-au sprijinit în lupta mea şi iert pe cei care mi-au făcut nedreptate şi cauzat suferinţe. Iunie 1937, Nicolae Titulescu".

Această voinţă transpare şi din celelalte testamente întocmite de Nicolae Titulescu şi totuşi ea nu a fost îndeplinită nici până astăzi.

La moartea lui Titulescu, în 17 martie 1941, Maniu a primit din partea văduvei lui Titulescu, doamna Ecaterina, următoarea telegramă, pe care am consemnat-o în jurnalul meu de atunci: „Nicolae a încetat din viaţă. În calitatea dumneavoastră de prieten şi executor testamentar, vă rog să luaţi măsurile necesare pentru înmormântarea lui în ţară în conformitate cu dorinţa sa expresă pe care o cunoaşteţi şi pe care a repetat-o în ultima clipă. Ecaterina".

În aceeaşi zi, Maniu i-a trimis doamnei Titulescu următoarea telegramă: „Adânc întristat de trecerea în eternitate a ilustrului şi neegalatului bărbat de stat Nicolae Titulescu, marele meu prieten, vă rog să-mi permiteţi ca împreună cu întregul neam românesc să mă alătur îndoliat de marea dumneavoastră durere. În calitatea mea de executor testamentar voi întreprinde măsurile necesare pentru îndeplinirea ultimelor dorinţe ale onoratului dispărut. Vă rog să aşteptaţi comunicările care vor urma. I.M."

Această telegramă pe care am transmis-o chiar eu a rămas fără urmare pragmatică (deoarece la dispoziţia lui Maniu am luat imediat legătura mai întâi cu guvernul român care s-a dovedit reticent în eforturile de a fi repatriate osemintele lui Titulescu), din cauza situaţiei internaţionale. La ora aceea, guvernul era complet aservit Germaniei hitleriste. Mihai Antonescu (era oarecum un admirator al lui Titulescu, a fost destul de stânjenit în manifestarea reticenţei lui privind măsurile pe care ar putea să le ia guvernul) însă a dat asigurări că în mod indirect va sprijini o acţiune neoficială de aducere a osemintelor lui Titulescu în ţară. Am luat imediat legătura cu Ghigi, ministrul plenipotenţiar al Italiei la Bucureşti, care a făcut pe loc demersuri telegrafice cu ministrul de Externe al Italiei pentru a îngădui trecerea sicriului lui Titulescu prin Italia. De ce prin Italia? Fiindcă era singura rută posibilă, Europa de nord şi de apus fiind în război. (Singura deci cale era prin Italia, lucru pe care l-a încercat Maniu şi pentru care Ghigi, ministrul plenipotenţiar, a făcut demersurile necesare.) În aceeaşi zi spre seară am fost convocat la Legaţia Italiei şi, cu o oarecare jenă, ministrul plenipotenţiar italian din Bucureşti mi-a spus, făcând să se înţeleagă că el este cu totul de altă opinie decât cancelaria italiană, mi-a spus că guvernul italian nu admite trecerea sicriului lui Titulescu prin Italia. Era o răzbunare postumă condamnabilă pentru atitudinea fermă pe care a avut-o Titulescu în problema ocupării Abisiniei.

În sfârşit, fiind imposibilă executarea dorinţei testamentare a lui Titulescu, Maniu a intrat în legătură telefonică cu doamna Titulescu, a rugat-o să depună sicriul cu osemintele lui Titulescu în capela ortodoxă din Cannes în aşteptarea unui moment propice pentru aducerea în ţară a osemintelor. Momentul s-a ivit după 23 august 1944, mai precis la începutul lui octombrie al anului respectiv, când ministrul de Externe de pe vremea aceea, Grigore Niculescu-Buzeşti, a primit sarcina de la Maniu să ia măsuri pentru construirea imediată pe muntele Tîmpa a unui mausoleu unde urmau să fie înhumate osemintele lui Titulescu. Erau deci condiţii pentru a fi repatriate aceste oseminte. Niculescu-Buzeşti a luat măsurile de rigoare, a obţinut şi o schiţă făcută de un prieten arhitect pentru acel mausoleu care nu s-a mai făcut, pentru că au intervenit în degringoladă evenimentele politice care au dus la spargerea alianţei între partidele care erau unificate pentru realizarea loviturii de stat de la 23 august şi a urmat un regim comunist care la încercările ulterioare de a repatria osemintele lui Titulescu s-au izbit de refuzul categoric al familiei Titulescu de a lăsa ca aceste oseminte să fie aduse în ţară în timpul când ţara era condusă de comunişti.

Există, astăzi, domnule Coposu, şansa să se îndeplinească ultima dorinţă a marelui diplomat?

După părerea mea, există, pentru că acum legatara dispoziţiilor testamentare ale lui Titulescu este una din rudeniile supravieţuitoare, doamna Antoniade. Cred că se va putea obţine de la doamna Antoniade agrementul pentru ca sicriul lui Titulescu să fie adus în ţară. Pentru aceasta trebuie, în prealabil, să se construiască mausoleul la locul pe care îl viza Titulescu, adică o colină a muntelui Tîmpa de la Braşov.

Corneliu Coposu, *Iuliu Maniu – Nicolae Titulescu: o trainică prietenie* (interviu luat de Dan Manolache), în „Magazin Istoric", an XXV, nr. 7 (292), iulie 1991, pp. 10–14.

382

CONVORBIRE CU DR. ŞERBAN MILCOVEANU, PUBLICATĂ ÎN „OLTUL CULTURAL", CU PRIVIRE LA PARTICIPAREA LUI NICOLAE TITULESCU LA ALEGERILE DIN 1937 ÎN CALITATE DE DEPUTAT PENTRU JUDEŢUL OLT

Slatina, 8 noiembrie 2005

NICOLAE TITULESCU

Dorin Teodorescu: Aş vrea să vă gândiţi la aspectul relaţiilor dintre Titulescu şi Legiune.

Şerban Milcoveanu: N. Titulescu a fost o inteligenţă genială; avea două defecte: primul defect: era sensibil la linguşeli, al doilea defect: era instabilitatea politică, mai rău decât la Carol al II-lea. Ce ştiu despre Titulescu: el este din comuna Tâmpeni, judeţul Olt, care acum se numeşte comuna Nicolae Titulescu. Mama lui era o mică moşieriţă, născută Burcă. Tatăl lui oficial era judecătorul Titulescu, care a ajuns până la gradul de preşedinte al Curţii de Apel din Craiova. Din zvon public, se crede sau se ştie că el este copilul din flori cu un mare om politic şi şeful Francmasoneriei din România, Pavlică Brătăşanu, mare proprietar, care l-a întreţinut în şcoli şi l-a propulsat în Masonerie încă de la 20 de ani când avea grad în masonerie. Ce ştiu e că la Craiova a fost premiant I din clasa I până în clasa a VIII-a, fără examene, pentru că era aşa de strălucit, atât de inteligent, încât toată lumea îl trecea la excepţional; a fost fenomen de inteligenţă, de iuţeală de gândire. Tatăl meu, care era judecător la Slatina, a avut odată o misiune să facă un inventar la moşia lui de la Tâmpeni, înainte de Primul Război Mondial, nu ştiu cu ce ocazie, şi a găsit geamantane întregi ale elevului de liceu şi studentului Titulescu. Deci Titulescu n-a fost numai inteligenţă nativă, a fost şi foarte muncitor. Era copil unic în familie. Defectele lui astea erau: sensibil la linguşeli, şi bineînţeles evreii sunt foarte capabili la linguşeli şi de a te direcţiona cu linguşeli şi de la evrei n-a primit bani, a primit numai linguşeli şi articole de ziar, i-au făcut faimă, glorie mondială. El a intrat în panică în 1917 când era ministru de Finanţe şi a creat panica de trimitere a tezaurului la Moscova. În ţară el a fost permanent pe poziţie proevreiască, antiromânească. Ştiţi că, un amănunt care nu-l cunoaşte nimeni: când s-a dus Ionel Brătianu cu delegaţia română la Conferinţa Păcii de la Paris în 1919 s-a lovit acolo de o rezistenţă: nu recunoaştem Unirea Transilvaniei la România decât dacă România semnează un protocol special secret, care la articolul 7 scria negru pe alb: „statul român va încetăţeni din oficiu, în bloc, fără anchetă pe toţi evreii aflători pe teritoriul României şi pe oricare evreu care susţine că nu poate trăi în ţara de unde vine" şi aşa era textul pe care l-am reprodus în cartea mea şi de unde l-am avut o

scriu, că era secret şi acest protocol special secret Ionel Brătianu n-a vrut să-l semneze. A pledat pentru ce este România pedepsită, că acest protocol nu se face la nicio altă ţară numai la România, care era vizată să devină Israelul european şi să strângă aici toţi evreii de pe mapamond şi să facă statul lor, ăsta era scopul, planul Cremu-Peigeoto dinainte. Brătianu a încercat, şi-a dat seama că rezistenţa asta fără argumente a lui Clemenceau, Lloyd George şi Wilson şi-a chemat-o pe regina Maria în ajutor. Regina Maria a venit la Paris şi a luptat ca o leoaică să apere România. L-am tratat pe aghiotantul ei, colonelul Tomescu, care mi-a povestit de toate vizitele ei la Clemenceau, la Lloyd George, la Wilson şi la Orsini şi la Sonnino şi n-au avut niciun succes frumuseţea şi talentul reginei Maria. Şi-atuncea Brătianu şi-a dat oarecum seama că ăştia sunt masoni (toţi trei erau masoni) şi i-a recomandat regelui Ferdinand să schimbe guvernul şi să dea guvernul lui Iuliu Maniu ca exponent al Marii Adunări Naţionale de la Alba-Iulia, ca şef al Ardealului, dar cu condiţia să se înscrie în Masonerie şi regele Ferdinand într-adevăr l-a chemat pe Iuliu Maniu să-l facă prim-ministru şi şeful delegaţiei române acolo, dar a pus condiţia să intre întâi în Masonerie şi Iuliu Maniu a refuzat şi l-a recomandat pa Vaida-Voevod, care a intrat în Masonerie atunci, în decembrie 1919, într-o lojă, dar n-a avut nicio putere. În final, nici Vaida-Voievod n-a vrut să semneze protocolul şi protocolul a fost semnat, de cine credeţi?, de Nicolae Titulescu, care a fost cooptat pentru câteva zile ministru de stat fără portofoliu în guvernul de la Bucureşti şi el, în numele guvernului, a semnat protocolul special secret. Aşa că de la început era ceva cu evreii. Tot timpul, cât a fost ministru de Externe, a fost întotdeauna în favoarea capitalului străin care era evreiesc, în favoarea imigrării de evrei şi întotdeauna împotriva aducerii macedonenilor în ţară. Aducerea macedonenilor în ţară e o problemă naţională, a fost concepută de Ionel I.C. Brătianu, aducerea şi colonizarea macedonenilor în Cadrilater şi în toată ţara, ca să întărească elementul românesc în raportul de forţe cu elementul evreiesc. Ei, şi Titulescu a fost permanent în favoarea infiltrării de evrei şi a ascensiunii evreilor în statul român şi împotriva macedonenilor.

Privitor la Mişcarea Legionară, Titulescu s-a remarcat în 1933, până atunci cel puţin eu nu cunosc nimic. În 1933, I.G. Duca a primit guvernul de la finanţa internaţională evreiască prin baronul Horace Finaly, directorul Banque de Paris et des Pays-Bas, cu trei condiţii: ilegalizarea Gărzii de Fier şi condamnarea lui Codreanu, care se mai încercase de două ori înainte, amândouă de Armand Călinescu care era subsecretar de stat; a doua condiţie pusă lui Duca a fost să încetăţenească în România, tot aşa în bloc, din oficiu, evreii comunişti din Germania, care fugeau de venirea lui Hitler la putere la 30 ianuarie 1933 şi a venit cu un program de exterminare a comunismului, care însemna de fapt exterminarea evreilor şi evreii ăia trebuiau să plece din Germania , nu-i primea America, nu-i primea Anglia, nu-i primea Franţa şi s-a găsit că trebuie trimişi în România, lada de gunoi a Europei!; şi a treia condiţie care i s-a pus lui Duca a fost o oarecare liberalizare pentru partidul comunist, dar numai sub formă de reviste şi atunci a apărut „Cuvântul Liber“ al comuniştilor. Ei bine, Duca, când a venit în ţară, şi-a schimbat părerile. A acceptat chestia cu evreii dar nu 300.000, ci numai 8 000 care au fost încetăţeniţi de Duca şi chestia cu „Cuvântul Liber“ a primit aprobare nu însă şi protecţie. Dar s-a schimbat cu Garda de Fier, n-a mai vrut să execute, dar îi trebuia o formalitate, o justificare. În ziua de 8 decembrie (alegerile erau programate pe 20 decembrie 1933 şi până în ziua de 10 decembrie se făceau depuneri de liste), după ce a lăsat pe legionari să depună liste de candidaţi, a făcut Consiliul de Miniştri pentru aprobarea prin Jurnal a dizolvării Gărzii de Fier şi trimiterea în judecată a conducătorilor. În această şedinţă dintr-o dată s-au clarificat apele: bătrânii liberali, în frunte cu Dinu Brătianu, care era ministru de Finanţe, cu dr. Angelescu care era ministrul Educaţiei Naţionale, cu Sassu, au votat contra, iar tinerii liberali, în frunte cu Victor Iamandi, cu Inculeţ, Tătărescu, Franasovici, care era şi el pe-acolo secretar de stat, au votat pentru şi s-a produs balotaj.

Cine mi-a povestit mie, foarte interesant, mi-a spus că Duca când se vota se uita în ochii miniştrilor cu rugămintea „respingeţi propunerea mea, votaţi împotriva mea!“. Se vedea în privirea lui Duca. Ce-a observat Duca: subsecretarul de stat de la Preşedinţie, Alexandru Mavrodi, acesta era spionul lui Carol al II-lea infiltrat în PNC şi în guvern, a votat contra dizolvării Gărzii de Fier, alături de bătrânii liberali şi-atunci Duca şi-a făcut socoteala: dacă deci mă duc şi cer un Decret Regal şi refuzat de rege pot să spun la Paris că n-am putut şi l-a trimis pe dr. Angelescu, ministrul Educaţiei Naţionale să-l pregătească pe rege şi aşa să-l prelucreze ca să refuze cererea de decret. Angelescu s-a dus, a vorbit cu Carol, dar Carol a tăcut, n-a spus niciun cuvânt. De aici, Angelescu a înţeles că dacă tace ar cam fi de acord cu cele sugerate de el şi a venit şi i-a spus lui Duca: „L-am pregătit“ şi Duca s-a dus la Palat oficial şi a cerut Decret Regal de dizolvare a Gărzii de Fier. Interesant e dialogul; Carol al II-lea: „Jean de ce vii la mine să scot castanele din foc când tu te-ai dus la Paris, tu te-ai oferit, tu ai contractat, tu ai tratat chestia asta. De ce eu să repar ce-ai făcut tu?“ Duca: „Sire, am încercat în mod legal, am convocat Consiliul de Miniştri şi a ieşit balotaj“. Carol II: „Ei, cum ai reuşit Jean să obţii balotaj, când toate guvernele din toată omenirea, din toată istoria, sunt impare ca să se evite balotajul?“ Şi Duca a spus: „Păi a lipsit Titulescu“ (ministru de Externe, care era la Londra). Carol, care să ştiţi că a fost de o inteligenţă fantastică, dar în rele, geniu rău i-a spus: „În ce tratat ai citit tu că trebuie să se voteze direct şi personal, se poate foarte bine vota prin telefon, deci refaci Consiliul de Miniştri (era după-amiaza de 8 decembrie) şi ceri la telefon Londra şi ministrul de Externe votează prin telefon“. Aşa a plecat Duca de la rege şi pe ziua de 9 (a doua zi) a refăcut Consiliul de Miniştri cu gândul să cheme Londra să voteze Titulescu. Ei bine, în mijlocul Consiliului, în timpul şedinţei, a intrat pe uşă Titulescu. Fusese chemat de Horace Finaly de la Paris care avea informaţii despre ce se petrece la Bucureşti şi l-a trimis urgent şi-a intrat Titulescu în Consiliul de Miniştri cu această frază teribilă: „Dacă nu dizolvaţi Garda de Fier şi dacă nu condamnaţi pe Codreanu eu îmi dau demisia din toate funcţiile publice şi las testament ca rămăşiţele mele pământeşti să nu fie pe teritoriul României“.

Aşa că s-a votat cu un singur vot majoritar: al lui Titulescu, că cele două tabere au rămas pe poziţii. Deci dizolvarea Gărzii de Fier a fost cu un singur vot: al lui Titulescu. Ei bine, s-a aflat de această faimoasă frază a lui Titulescu, ziariştii au ştiut şi l-au întrebat pe Corneliu Codreanu: „Ce opinii aveţi de Nicolae Titulescu?“ şi acesta a răspuns: „Domnul Nicolae Titulescu este exemplul cel mai demonstrativ al diferenţei între talent şi înţelepciune“. Asta a fost diagnosticul lui Codreanu.

D.T.: Ce-l putea determina pe Titulescu în 1933 să aibă această atitudine?

Ş.M.: Ovreii, nu cu bani, cu linguşeli.

D.T.: Şi au fost alegerile şi pedeapsa, dar numai pentru Duca.

Ş.M.: Aia s-a terminat cu achitarea legionarilor pentru că n-au avut amestec direct şi personal. Cei trei Nicadori au lucrat din proprie iniţiativă. Aşa a reieşit.

D.T.: S-au înţeles singuri ei trei, s-au întâlnit şi s-au înţeles?

Ş.M.: Patru erau şi al patrulea, Totu Ionaş, n-a putut veni când au plecat cu trenul, au plecat pe neaşteptate. Să ştiţi că atentatul contra lui Duca a fost teleghidat din culise de Carol la II-lea. Să trecem şi să ne concentrăm asupra lui Titulescu. Şi nu s-a mai ştiut nimic despre Titulescu până în 1936. În primăvara lui 1936 s-a aflat că Titulescu ca ministru de Externe a încheiat o convenţie secretă cu Litvinov, ministrul de Externe al Uniunii Sovietice, Maximilian [*sic!*] Litvinov, un evreu, pentru ca armata sovietică să treacă prin România în război preventiv împotriva Germaniei naţional-socialiste pentru că polonezii nu voiau, ei au fost întotdeauna împotrivă ca armata sovietică să meargă prin teritoriul lor şi-atunci a trebuit să ocolească Polonia prin teritoriul României. Şi de unde s-a aflat nu ştiu, dar a fost o mare-mare înverşunare în primăvara lui 1936, ştiţi că a protestat Octavian Goga, George Brătianu, ambasadorul Mihail Sturdza şi în final şi Codreanu, care a dat faimoasele lui declaraţii de

politică externă din noiembrie 1936 în legătură cu acest plan al lui Titulescu. Căderea lui Titulescu de la Ministerul de Externe n-are legătură cu Mişcarea Legionară, are cauză externă: în iunie 1936 a izbucnit războiul civil din Spania pe care l-a iniţiat nu Franco, cum ştie toată lumea, ci generalul Sanjurjo şi care a reuşit a treia zi de război, se presupune în atentat şi a devenit succesor Franco. Şi în acest război civil din Spania dintre armată şi guvernul comunist, Anglia condusă de Neville Chamberlain şi de lordul Halifax a hotărât neutralitatea: „lasă-i pe spanioli să se războiască între ei". Iudaismul mondial nu a fost de acord, el voia să extermine pe Franco şi să rămână mai departe guvernul comunist de la Madrid şi-atunci pe neaşteptate fără să ştie nimeni, pe simpla iscălitură a lui Titulescu, ca ministru de Externe şi reprezentant al guvernului român, România a donat guvernului şi armatei comuniste cele 105 tunuri grele comandate şi plătite deja de statul român la uzinele „Schneider-Creusot" din Franţa şi cele 26 de avioane „Premirage", comandate şi plătite de statul român la Uzinele de avioane din Franţa „Dassault". Şi noi le-am făcut cadou, comuniştii au plătit în aur şi aceste două uzine trebuiau de-acum înainte să facă pentru România cine ştie peste câţi ani. Acest gest al lui Titulescu a înfuriat la toată lumea, nu vorbesc c-a înfuriat România, nu s-a ştiut nimic, nici Tătărescu ca prim-ministru, nici Carol ca rege, n-a ştiut nimeni, dar a înfuriat pe englezi pentru că cu justificarea acestei donaţii făcute de România, Germania a intrat în războiul civil din Spania trimiţând Legiunea Condor şi Mussolini a trimis Corpul Expediţionar Italian şi englezii sigur s-au supărat.

D.T.: Exista posibilitatea internaţionalizării…

Ş.M.: Şi Chamberlain, supărat cum era, a stârnit supărarea evreilor care erau în spatele lui. Şi Titulescu a ţinut nişte discursuri împotriva lui Chamberlain în care acuza Anglia de laşitate, de pasivitate, de inerţie, că nu-şi face datoria de for conducător al omenirii şi atunci a venit picătura care a revărsat paharul: Chamberlain l-a luat la telefon pe regele Carol II de la Bucureşti şi i-a spus textual: „Puneţi botniţă acelui avocat limbut!" Asta este picătura care a adus pe neaşteptate scoaterea lui Titulescu din guvern, această frază a lui Chamberlain. Bineînţeles, Titulescu a primit lovitura pe neaşteptate, lucrurile s-au schimbat în România, a venit Victor Antonescu la Ministerul de Externe, lucrurile au mers mai departe. Titulescu a intrat în PNŢ, văzând că PNL e de fapt partidul lui Carol II, a trecut la PNŢ şi l-a primit Maniu şi au venit alegerile din 20 decembrie la care e interesată Slatina şi la care eu tot am informaţii concrete din teren; Titulescu a candidat pe listele PNŢ într-un singur loc în toată ţara: în judeţul Olt, care era o mică citadelă naţional-ţărănistă, o conducea învăţătorul Dumitru Căpăţâneanu. Titulescu a candidat numai în judeţul Olt şi a programat o mare adunare naţional-ţărănistă în sala Martinescu din Slatina şi Titulescu, şedinţa era anunţată pentru ora 11 dimineaţa, venea cu acceleratul de Bucureşti la ora 10 dimineaţa , şi a venit, şi a coborât în gara Slatina. Ei, ce credeţi că era în gară, pe peron? Erau 600 de necunoscuţi: 200 de la Prefectura Poliţiei Capitalei, 200 de la Siguranţa Generală a Statului şi 200 de la Serviciul Secret Român al lui Moruzov.

Aceste 600 de persoane au ocupat peronul gării, s-au strâns unul de altul şi au făcut un baraj şi când a coborât Titulescu din tren n-a putut înainta un metru. Trenul a plecat spre Craiova şi el a rămas prizonier pe peron şi a început operaţiunea de demoralizare a lui Titulescu: o voce din public: „Cine-i musca aia care bâzâie acolo?" şi un cor: „O muscă ca toate muştele, bâzâie!". „Cine-i ţânţarul ăla care se agită acolo?" „Un ţânţar ca toţi ţânţarii!", voci: „Cine este impotentul acela care se agită acolo?" (aluzie la impotenţa sexuală). Corul: „Un impotent ca toţi impotenţii!". Aceste trei fraze s-au repetat de mai multe ori până a venit un tren de la Craiova şi s-a suit Titulescu şi a venit la Bucureşti şi a cerut forţa împotriva celor 600 şi Iuliu Maniu i-a cerut ajutorul lui Codreanu şi acesta a chemat Corpul studenţesc Legionar şi pe mine ca Preşedinte al Studenţilor. Şi au plecat 200 de legionari din Bucureşti nu împotriva lui Titulescu, ci să-l apărăm pe Titulescu, la cererea lui Maniu şi Codreanu a spus, l-am auzit cu vocea lui: „Un legionar contra a trei poliţişti e suficient. Mi-i scoateţi din

judeţul Olt cu pumnii şi cu picioarele. Niciun mort, dar bătuţi măr“. Aşa am plecat din Bucureşti 200 de legionari şi am stat câteva zile acolo pentru că acei 600 au dispărut, n-au vrut luptă corp la corp cu legionarii şi au dispărut, dar nici Titulescu nu şi-a recăpătat curajul şi n-a mai venit în Slatina şi în schimb şi-a imprimat pe o placă de gramofon discursul şi a trimis un automobil condus de Costel Vişoianu şi un alt automobil condus de Savel Rădulescu şi să se ducă pe străzi în Slatina şi prin comune şi n-a avut niciun succes. Acum, de ce Codreanu a trecut peste vechea inamiciţie: două motive. Primul motiv şi cel mai important este pentru că a fost rugat de Iuliu Maniu. Să ştiţi că Maniu avea în Mişcarea Legionară un prestigiu, o dragoste, o autoritate cum n-a avut-o în PNŢ! De ce? E veche, nu de atunci din 1933 sau 1936 sau 1937, din octombrie 1930. Titulescu a scris trei articole pe care le-a publicat în ziarul „Universul“, *Eu şi Garda de Fier* în care minţea (o minciună îngrozitoare) că el întotdeauna a fost pentru tolerarea legionarilor, pentru legionari, că nu e adevărat că toate prigoanele au fost făcute de PNL, şi că, ceea ce continuaţi ce nu e adevărat de loc, bătrânii liberali erau continuaţi de legionari şi noi vedeam în bătrânii liberali, în Brătianu pe predecesorii noştri şi că el n-a participat, a minţit, acele trei articole sunt minciună împuţită şi aruncau vina pe PNL. De ce? Îl dăduseră afară.

Şi eu întâmplător am intrat în biroul lui Codreanu când el citea aceste articole din ziarul „Universul“. Şi în timp ce citea Codreanu eu stăteam şi aşteptam să vorbesc cu el. Codreanu a spus această frază: „Titulescu câştigă bătălia cu naţiunea“. L-a acceptat. Aşa că noi ne-am dus la Slatina nu să-l combatem pe Titulescu, ci să-l apărăm pe Titulescu, la cererea lui Maniu, pentru aceste trei articole pe care le-a scris şi pentru că era adversarul lui Carol II.

D.T.: A mai existat o reacţie anti Titulescu?

Ş.M.: Nu niciodată. A rămas izolat, să ştiţi că a suferit foarte mult, nu s-a putut niciodată împăca cu această izolare. Ştiţi de ce a murit Titulescu, că a murit la vârsta de 60 de ani, în plină vigoare. De ce a murit? Supărările alterează metabolismul în corp şi eu ca medic ştiu, majoritatea intră în caşexie, metabolismul nu mai funcţionează şi alţii, o minoritate, încep să se îngraşe, metabolismele sunt în exces. Aşa a fost împăratul Napoleon la Sf. Elena. E o poveste că a murit de cancer, nu e adevărat, a murit din alt motiv binecunoscut în medicină şi ignorat de istorie. Dar Titulescu se îngrăşase în 1937-1938 şi a luat un medicament care era atunci cu multă propagandă prin ziare: „Dinitra“ pentru slăbit, că topeşte grăsimea. În toate ziarele erau reclame, era un medicament străin, cred că din Franţa, nu ştiu, că era occidental. El l-a luat, dar nu se ştiau efectele negative asupra măduvei osoase şi acest „Dinitra“ i-a redat silueta, dar i-a ucis măduva osoasă şi el a intrat în pancitopemie (adică dispariţia celulelor albe şi roşii din sânge) care mergea spre agrandocitoză. Şi n-a avut la epoca aia, nu există B12, nu existau alte medicamente care sunt astăzi, singura şansă erau transfuziile de sânge care se fac şi te salvează pentru trei săptămâni cât e durata unor celule şi el a murit prin şoc transfuzional la a treisprezecea sau a paisprezecea transfuzie. Care să fie explicaţia? Sau s-a greşit grupa sanguină, că în epoca aia nu erau conserve de sânge, transfuzia se făcea direct de la omul sănătos la omul bolnav. Conservele de sânge ştiţi cine le-a inventat şi nu se ştie: sovieticii. La Leningrad, nu la Moscova. Aşa, şi a murit sau că s-a greşit grupa sanguină sau că s-a instalat, că scrie prin cărţi, intoleranţa chiar izogrup şi că nu se pot face la infinit transfuzii că se produce şocul coloidoclazic, aşa a murit.

Tatăl meu l-a cunoscut personal. Era în 1907, tatăl meu era substitut de magistrat. Preşedintele Tribunalului Slatina era un moldovean cu numele de Sculi, care ştiţi că sunt foarte inteligenţi, foarte vicleni, moldovenii. Şi e un proces Pârlog cu nişte moşii, cu nişte contracte. Şi Pârlog era apărat de Titulescu, tocmai atunci venit doctor în drept de la Paris şi deja profesor la Iaşi la douăzeci şi trei de ani a fost profesor! Lumea zice că din cauza lui Lică Brătăşanu, şeful Masoneriei, dar nu se ştie. Şi Titulescu trimite o telegramă la Tribunalul din Slatina: „Sosesc cu trenul la 10 dimineaţa. Rog proces la 10.30“ ca să poată lua trenul de 1

înapoi la Bucureşti. Preşedintele Sculi citeşte telegrama şi se înfurie: „Cum îmi dă mie ăsta ordin?“ Şi-a luat la telefon Bucureştiul, tatăl meu n-a auzit convorbirea dar l-a văzut cum discuta la telefon şi îi spune tatălui meu: „Mâine dimineaţă să-l iei fix la opt să nu mai vii la nouă“. Şi la 8 au intrat Sculi şi tatăl meu şi toate procesele au fost amânate (lipsă de reclamant). La ora nouă totul se încheiase. La ora 10 şi ceva, o trăsură în care era Pârlog şi care de la gară până la Tribunal îi prezentase speţa lui Titulescu. Tatăl meu l-a văzut pe Titulescu coborând din trăsură, înainte ca aceasta să se fi oprit, din mers a sărit din trăsură cu o geantă mare în mână a intrat în Tribunal, s-a uitat, l-a văzut gol, s-a dus în altă sală şi odată: „Da unde-i tribunalul?“ Tatăl meu, care se luase după el i-a spus: „Aici şedinţa s-a terminat“. „Unde este preşedintele?“ „A plecat!“ „Hai suie-te cu mine în trăsură să-l căutăm“. Şi au plecat, s-au dus la el acasă nu l-au găsit, la cofetărie, la prieteni şi în final l-au găsit la „Clubul negustorilor“, undeva pe strada Lipscani înainte de a ajunge la Primărie pe stânga era un mic club. Au intrat şi l-au găsit jucând table. Sculi juca table cu cineva. Titulescu, de la uşă a dat să vorbească, Sculi [zice]: „Taci, sst !“.A tăcut Titulescu. Iar a încercat, „Sst, deranjezi zarurile!“. Titulescu iar a tăcut. După ce au jucat partida, cu revanşă, ce propune Sculi: „Să jucăm în onoarea clubului“ (cu 9 partide, iarăşi 3 jocuri o partidă) şi în timpul acesta Titulescu mereu sărea de pe scaun. După aia: „În onoarea oraşului Slatina“, după aia: „În onoarea judeţului Olt“ altă partidă şi pe la ora 1 fără 20, că venea trenul la 1, Titulescu nu mai poate tolera tăcerea, se ridică să plece, şi nu-i spune bonjur lui Sculi şi spune: „Ce joc de idioţi!“. Şi Sculi îi spune: „Om fi noi idioţi care jucăm, dar mai idiot e ăla care a stat chibiţ şi n-a scos un cuvânt!“. Când a ajuns Titulescu la uşă, Sculi strigă: „Coane Nicule să ştii că la Slatina nu se câştigă procesele decât dacă eşti bine cu guvernul“. Titulescu s-a dus la Ministerul de Justiţie şi de-acolo a venit ordin să se repună procesul pe rol, să fie judecat. Şi-a venit Titulescu şi tatăl meu mi-a spus că în pledoaria lui Titulescu a fost formidabil; nu vorbim de tonul oratoric, dar argumentele, logica, el a tipărit această pledoarie intitulată „Procesul“ într-o broşurică şi i-a făcut-o cadou şi tatălui meu şi o am eu în bibliotecă undeva. Şi în timp ce el pleda, Sculi, care prezida, spunea: „Da, da, într-adevăr perfect, acum zic şi eu adevărat doctor în drept de la Paris!“ A câştigat. Asta e ceea ce ştiu de la tatăl meu.

Cum l-am cunoscut eu pe Titulescu

Prin 1930 sau 1931 eram în Gara de Nord şi a venit „Pacificul“ cu „Orient-Expresul“ şi a coborât Titulescu, a fost primit de aghiotanţii lui, multă lume şi au pornit pe peron. Eu l-am văzut venind spre noi şi bineînţeles nişte ziarişti: „pac! pac!“ (fotografiau) peste tot.

Într-adevăr aşa cum veneau în pas alergător, foarte bine impresionau.

Dar cum l-am auzit vorbind. Eu eram la Medicină şi mai aveam şi noi mari profesori cum erau Rainer şi Paulescu. Şi noi invitam colegi de liceu să vină să asiste la prelegerile lui Rainer la Medicină; veneau şi ei ne invitau pe noi la ei! Şi eu am fost invitat, am avut prieten buni în liceu pe Alfred Petrescu, cel care a descoperit unde a fost bătălia de la Rovine. Şi el m-a invitat să-i ascult pe Titulescu, Istrate Micescu şi pe Mircea Djuvara, de enciclopedie. Am asistat la aceste trei lecţii: Cum să vă spun? Formidabili toţi trei. Şi m-am dus să-l audiez pe Titulescu (care ţinea numai o lecţie pe an, deschiderea cursului, pe urmă pleca). Când m-am dus acolo, era în amfiteatrul de la Universitate, n-am putut intra de atâta lume şi am stat la uşă (uşa era deschisă) aşa că doar l-am zărit printre capete şi l-am auzit vorbind. Era o tăcere, toată lumea îl asculta, că vorbea foarte frumos, cu elan, cu conţinut, cu logică, excepţional!

D.T.: Vă mulţumim frumos pentru lucrurile noi despre Titulescu care rămâne legat de judeţul Olt, ca şi dumneavoastră de altfel.

Convorbire realizată de Dorin Teodorescu cu dr. Şerban Milcoveanu, publicată în „Oltul Cultural“, an IX, nr. 1 (32), 2006, pp. 11–18.

REPERE CRONOLOGICE
PRIVIND VIAŢA ŞI ACTIVITATEA POLITICO-DIPLOMATICĂ
A LUI NICOLAE TITULESCU

(1 IANUARIE – 31 DECEMBRIE 1937)

ianuarie, Bucureşti

- Lucrarea *Rusia şi Mica Înţelegere în politica lumii,* semnată de Jan Šeba, literat, om politic şi diplomat cehoslovac, tipărită la Editura Melentrich din Praga în ultima parte a anului 1936, începe a fi cunoscută în cercurile politice din România, prin demersurile subterane de inspiraţie poloneză şi germană. Cartea a scandalizat pe unii oameni politici din România prin aprecierile pe care le-a făcut la adresa politicii externe a României, a personalităţilor de prim rang, unele din informaţiile şi afirmaţiile sale creând o stare de confuzie şi suspiciune, alimentând acţiunile forţelor de opoziţie din interior, ca şi ale unor forţe ostile din Germania şi Polonia. Lucrarea – care a fost dăunătoare şi lui Nicolae Titulescu – a fost dezavuată chiar de unele publicaţii cehoslovace, făcând obiectul unor interpelări şi dezbateri în Senatul şi Adunarea Deputaţilor ale României.

ianuarie, Berlin

- Prelungirea, cu încă patru ani, a mandatului de depline puteri acordat lui Hitler în 1933.

ianuarie, Spania

- Corpul expediţionar italian soseşte în Spania.

ianuarie 1, Bucureşti

- Armand Călinescu notează: „G. Caranfil, ministrul Aviaţiei, este debarcat. A voit să vândă material vechi unui consorţiu mexican (poate pentru spanioli). El pretinde că a avut consimţământul guvernului; acesta contestă. În orice caz, Moruzov a arestat şi percheziţionat pe un oarecare Dormann, reprezentantul firmei cumpărătoare. S-au găsit asupra lui scrisori de comision. E pomenit şi [Petre P.] Bejan.“

ianuarie 1, Saint-Moritz

- Diplomatul român Dimitrie G. Buzdugan părăseşte staţiunea montană Saint-Moritz cu direcţia Londra.

ianuarie 2

- Acord anglo-italian privind *statu quo*-ul în Mediterana. Guvernele englez şi italian sunt de acord să-şi respecte interesele şi drepturile în Mediterana; ele se pronunţă pentru menţinerea independenţei şi integrităţii Spaniei. În ciuda acestui tratat, guvernul italian a continuat să sprijine pe naţionalişti în Războiul civil din Spania, iar guvernul britanic s-a dovedit incapabil să preîntâmpine aprovizionarea beligeranţilor.

ianuarie 2, Saint-Moritz

- Savel Rădulescu notează: „[Nicolae] Caranfil, min. Aerului, şi-a dat demisia“.

ianuarie 3, Saint-Moritz

– Savel Rădulescu notează: „[Nicolae] Caranfil, min. Aerului a demisionat; cauza – neînţelegeri cu prim-ministru“.

ianuarie 4, Saint-Moritz

– Savel Rădulescu notează: „Dejun cu toţii şi cu [Barbu] Ştirbey“.

ianuarie 5, Bucureşti

– Armand Călinescu notează: „Văd pe Victor Antonescu, cu care discut situaţia externă. Îmi spune că a fost invitat la Paris, după sugestia Pragăi, spre a i se propune o alianţă a Franţei cu Mica Antantă în bloc! El a respins formula spunând că Iugoslavia nu ar primi-o. Aceştia, apropiaţi geograficeşte de germani şi vecini cu italienii, nu au interes să-i provoace. De asemenea, nu au folos de la ruşi. Deci, dacă s-ar insista, s-ar rupe Mica Antantă. El a sugerat ca, în locul formulei propuse, să se găsească o formulă franco-engleză care ar avea alt caracter. Francezii l-au sfătuit să dea asentimentul la pactul sârbo-bulgar. Un ministru francez, vorbind de Titulescu, i-a spus: «Dl acesta are pretenţii să facă şi să desfacă ministere franceze». // Cu Stojadinović, la Reşiţa, a purtat discuţie asupra chestiei de la Paris. I-a mulţumit lui Antonescu că a fost «avocatul Iugoslaviei». Apoi au discutat asupra pactului cu Bulgaria. Nu ne-am opus fiindcă Turcia aderase mai demult. // Antonescu îmi spune că lui Litvinov, când acesta i-a vorbit de pact de asistenţă, el i-a replicat: «Ce să vă asistăm noi, cu 20 milioane, pe dv., cu 170 milioane? Ar fi mai degrabă un protectorat al dv., şi aceasta nu se poate». //Antonescu e mulţumit că a ameliorat raporturile cu Iugoslavia, cu Italia şi Polonia, pe care le stricase Titulescu. Beck i-a spus că ungurii ne-ar face propuneri de înţelegere dacă ar şti că nu-i refuzăm. Krofta i-a spus că a fost impresionat la plecarea lui Titulescu, fiindcă acesta îi spusese că el e singurul sprijin al Micii Antante!“

ianuarie 5, Saint-Moritz

– La orele 15,20, profesorul şi diplomatul George Oprescu părăseşte Saint-Moritz cu direcţia Bucureşti.
– Cornelia (Nelly) Nenişor, sora lui Nicolae Titulescu, soseşte în staţiune pentru a vedea pe Nicolae şi Catherine Titulescu.

ianuarie 6, Saint-Moritz

– Alexandru Stănescu, fost colaborator al lui Nicolae Titulescu, părăseşte staţiunea Saint-Moritz.

ianuarie 7, Bucureşti

– Victor Slăvescu notează: „Întâlnesc pe [Constantin] Văllimărescu, fostul ministru de la Riga, rechemat de [Victor] Antonescu. Demoralizat de «prăbuşire», ca fiind omul lui Titulescu“.

ianuarie 7, Saint-Moritz

– Savel Rădulescu notează: „Radu Irimescu depus jurământ [ca] min. Aerului şi a[l] Marinei. // Agenţia «Stefani» publică o telegramă că [Nicolae] Caranfil ar fi demisionat, căci ar fi voit să dea avioane guvernului spaniol. Sigur inexact, trebuie să fie altceva“.

ianuarie 7, Polonia

– Dată fiind creşterea tensiunii între Germania şi Polonia privind viitorul Danzigului, guvernul polonez a încercat să evite un conflict prin negocierea unei înţelegeri cu guvernul oraşului liber.

ianuarie 8, Saint-Moritz

– Nicolae Titulescu are convorbiri cu Milan Stojadinović, preşedinte al Consiliului de Miniştri şi ministru de Externe al Iugoslaviei, cu privire la situaţia internaţională şi problemele balcanice.
– Savel Rădulescu notează: „D. Titulescu văzut pe Stojadinović. Stojadinović luat ceaiul cu d. Titulescu. Lungă discuţie, între altele şi pact bulgaro-iugoslav. Am înţeles substratul. Bulg[aria] recunoaşte frontierele Iug[oslaviei], renunţând la revizuire (posibilă) şi Iug[oslavia] nu voieşte prelungirea acum a Pact[ului] Balcanic, ceea ce ar întări Pact[ul] Balcanic, în urma acord[ului] bulg[aro]-iug[oslav]. Pact Balcanic acum perioada tranzitorie, cimentul Pact Balcanic slăbit, căci conform lui frontierele tuturor semnatarilor nu sunt revizuibile".

ianuarie 8, Washington

– Intră în vigoare cel de-al treilea „U.S. Neutrality Act" (după cele din 1935 şi 1936) privind războaiele şi împiedicarea extinderii războaielor civile. Congresul a adoptat o rezoluţie comună privind interzicerea exportului muniţiilor atât pentru naţionalişti, cât şi pentru republicani. Forţele naţionaliste au primit, în continuare, o mare cantitate de muniţii din partea guvernelor italian şi german.

ianuarie 8–9, Bucureşti

– Oficialităţile româneşti cenzurează informaţiile din presă privind întâlnirea Titulescu–Stojadinović.

ianuarie 9, Saint-Moritz

– Savel Rădulescu notează: „[Iosif] Fermo telefonat că nota ziarului «Universul» că d. Tit[ulescu] s-a văzut cu Stojadinović a fost cenzurată în ziarele de după-amiază. Curios".

ianuarie 10, Saint-Moritz

– Aurel Cosma şi soţia acestuia părăsesc Saint-Moritz cu destinaţia Bucureşti, via Milano.

ianuarie 10, Saint-Moritz

– Savel Rădulescu dejunează la Hotel „Palace" cu omul politic Constantin Xeni şi soţia acestuia.

ianuarie 11–14, Saint-Moritz

– Greg Caracostea, cumnatul lui Nicolae Titulescu, se află pentru câteva zile în staţiunea montană Saint-Moritz.

ianuarie 13, Majadahonda

– Moartea în Războiul civil din Spania a conducătorilor legionari Ion I. Moţa şi Vasile Marin.

ianuarie 13, Bucureşti

– Armand Călinescu notează: „Lungi conversaţii cu general Paul Angelescu. Chestia Caranfil. El s-a opus la formarea Departamentului Aviaţiei şi Marinei. S-a pomenit cu decretul făcut gata (de Caranfil) şi dat la iscălit. I-a spus Regelui că nu este de acord. Nu a vrut, însă, să facă criză pe această chestie. Afacerea avioanelor a început prin octombrie. Dormann – fost colonel vranghelist, dispunând de o însemnată avere făcută la retragerea din Rusia; conduce o societate petroliferă «Româno-Africana» – a propus cumpărarea de material pentru mexicani. Caranfil a pomenit în treacăt lui Angelescu şi Tătărescu. Aceştia au cerut să se consulte organele competente. Statul Major s-a opus şi a adus un referat la Ministerul Armatei, care a pus rezoluţie: «Cine e prostul care dă atâţia bani pe material neutilizabil? Ce urmăreşte? În orice caz, pentru noi, rău cu rău, dar mai rău fără rău». A prevenit, la 20 noiembrie, pe Tătărescu, care a dat ordin lui Caranfil să nu se mai trateze nimic. Totuşi, Caranfil a mai chemat după această dată pe Dormann şi l-a autorizat să viziteze hangarele noastre. Când Angelescu s-a opus, s-a făcut printr-un parlamentar intervenţii pe lângă dna S., prietena lui Angelescu. Aceasta, însă, i-a spus: «Să nu cedezi, căci pare o chestie latã, în care vor să te compromită». Ulterior s-au descoperit la percheziţie scrisori de comision pentru Ciugureanu (v[ice] p[reşedinte] al Senatului). Regele, supărat, a cerut demisia imediat.“

ianuarie 13, Saint-Moritz

– Savel Rădulescu notează: „Citit cartea lui Mousset, *La Petite Entente entre Rome, Berlin et Moscou.* Frumos exprimat, fals ca idei. Mica Înţelegere s-a dislocat la Bratislava, iar Înţ[elegerea] Balcanică prin pactul iugoslvo-bulgar. // Terminat cartea lui Aubry, *Napoleon et son temps.* Multe subiecte de reflexiune.“

ianuarie 14, Saint-Moritz

– Savel Rădulescu menţionează sosirea la Saint-Moritz a diplomaţilor români Alexandru Gurănescu şi Dinu Ion Cantemir.

ianuarie 14, Berna

– Constantin Antoniade, trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al României în Elveţia, telefonează lui Savel Rădulescu, la Saint-Moritz, pentru a-l pune la curent că la Paris ziaristul Jean Thouvenin a lansat zvonul că Nicolae Titulescu urma să-i ia locul lui Joseph Avenol, ca secretar general al Societăţii Naţiunilor.

ianuarie 14, Bucureşti

– Armand Călinescu notează: „Tătărescu cere să mă vadă. Întrevederea, o oră şi jumătate. Îmi spune că el de la început a vrut să introducă un climat nou şi să aşeze capul statului pe două axe (liberală şi naţional-ţărănistă). În mai multe rânduri i-a trimis vorbă lui Mihalache, prin Titulescu, să se întâlnească. Mihalache a răspuns întotdeauna – s-a trimis vorbă prin dr. Lupu – să se retragă, căci altfel «facem „revoluţie“ la 15 noiembrie». «Ei bine – [continuă Tătărescu] – nu aţi putut. Mi s-a reproşat că am ajutat „dreapta“, nu e adevărat. Am găsit-o încurajată de Vaida şi noi, din moment ce voi vă puneaţi în luptă cu noi, evident că fatal căzeaţi în focul nostru şi al dreptei. Aţi făcut enorme greşeli, în special acţiunea Maniu v-a înstrăinat Palatul. Mihalache nu a ştiut să-l frâneze. Am văzut acţiunea d-tale. E foarte bună. Rex mi-a spus în mai multe rânduri: „Iată un om cu care pot să mă înţeleg şi cu care se poate lucra“. Rex vă simpatizează pe câţiva: [Nicolae] Costăchescu, d-ta, [Mihai] Ghelmegeanu. Continuaţi astfel, căci puteţi lua succesiunea. Sunt hotărât să mă retrag după închiderea Camerei. Am nevoie să trec în opoziţie pentru a-mi reorganiza

partidul şi a-mi face un program. Îmi trebuie doi până la trei ani. Intenţionez să vin apoi cu un program mare de mobilizare a energiilor. Lipsa de muncă este boala noastră. Trebuie o metodă forte. Dar, pentru aceasta, nu e bine să rămân în opoziţie în concurenţă cu voi. Deci, încât mă priveşte, vă voi recomanda. Criza trebuie dezlegată în 24 ore spre a nu avea tulburări. Eu v-aş consilia să luaţi şi pe Vaida, pe care Rex îl simpatizează. Şi [e] bine să-l aveţi în guvern, spre a nu avea un ghimpe în coastă». // Vorbind apoi de chestia Titulescu, i-a arătat Rex harta şi i-a spus: «Iată, Sire, Titulescu ne-a certat cu toată lumea. Cu Iugoslavia, răceală. Prinţul Paul nu a vrut să vină la 8 iunie [1936], spunând că nu are încredere în Titulescu, care ne înşală pe toţi. Cu polonezii iarăşi. Asemenea cu germanii şi italienii». // Apoi, vorbind pe chestia Caranfil. Dă o versiune mai atenuată decât a lui Paul Angelescu. // Eu i-am replicat arătând greşelile ce au făcut. // În genere, conversaţia amabilă: Tătărescu s-a format."

ianuarie 15, Moscova

- Sovietul Suprem al U.R.S.S. adoptă noua Constituţie.

ianuarie 15, Viena

- În scopul de a îmbunătăţi relaţiile cu guvernul german, guvernul Schuschnigg anunţă o amnistie generală a naţional-socialiştilor care încercaseră o lovitură de stat.

ianuarie 15, Bucureşti

- Armand Călinescu notează: „Vine vestea morţii pe frontul Spaniei a lui Moţa şi Marin. Mari manifestaţii gardiste. Ies la iveală adeziuni numeroase în lumea bună, ofiţerime, profesori. Se strâng fonduri pentru aducerea cadavrelor."

ianuarie 15, Saint-Moritz

- Diplomatul român Alexandru Gurănescu şi soţia acestuia părăsesc Saint-Moritz.

ianuarie 16, Haga

- Legaţia României de la Haga trimite la Bucureşti un raport privind problema reînnoirii mandatului lui Nicolae Titulescu ca membru al Curţii Permanente de Arbitraj.

ianuarie 16, Saint-Moritz

- Savel Rădulescu scrie lui Stelian Popescu, directorul ziarului „Universul", în vederea unei întâlniri cu Nicolae Titulescu.

ianuarie 19, Saint-Moritz

- Savel Rădulescu notează: „«Le Temps» publică corespondenţa din România asupra tineretului român ce se lasă influenţat de acţiunea Hitler. Fascismul, după [Jean] Thouvenin, nu are atât succes în România, căci tineretul român e anticomunist, antisemit şi religios. // Am crescut cu ideea libertăţii şi liberalismul englez; e greu să te obişnuieşti cu ceea ce se înţelege [prin] regim autoritar".
- Savel Rădulescu dejunează cu gazetarul Louis Steuerman.

ianuarie 20, Praga

- Se încheie un Protocol între guvernele român şi cehoslovac privind achiziţionarea de armament din Cehoslovacia în valoare de 557.000.000 coroane.

ianuarie 20, Saint-Moritz

– Savel Rădulescu notează: „Astăzi Challenge Cup Titulescu. F[oarte] multă lume. Ora 6 – distribuirea premiilor Cupa Titulescu şi 5 (15) cupe şi *rabbit prises* [premii pentru ageamii]. Sosit lord şi lady Derwent. // Luat ceaiul cu lord şi lady Sysonby.“

ianuarie 21–27, Geneva

– Cea de a 96-a sesiune a Consiliului Societăţii Naţiunilor.

ianuarie 23, Bucureşti

– Armand Călinescu notează: „Contele [Alfred] Poninski, pe care îl întâlnesc la un ceai, îmi spune că alianţa româno-poloneză garantează hotarele nu numai la est, dar şi la vest. Aşa e textul. Numai Titulescu a încercat să acrediteze versiunea negativă. Când, însă, îl întreb ce va face Polonia dacă noi vom fi atacaţi de nemţi în drumul lor spre Rusia, îmi spune că din cauza Carpaţilor armatele poloneze nu ar putea veni în ajutorul nostru! El crede, însă, că un asemenea război nu va avea loc niciodată.“

ianuarie 23, Saint-Moritz

– Stelian Popescu, directorul ziarului „Universul“, şi soţia acestuia sosesc la Saint-Moritz venind de la Paris.

ianuarie 24, Belgrad

– Semnarea Pactului iugoslavo-bulgar de prietenie şi pace veşnică.

ianuarie 24, Saint-Moritz

– Nicolae Titulescu şi soţia acestuia dejunează cu Stelian Popescu şi soţia acestuia, doamna Milan Stojadinović, Savel Rădulescu, consulul iugoslav la Zürich ş.a.

ianuarie 26, Paris

– Guvernul Frontului Popular interzice organizaţia naţionalistă algeriană „Etoile nord-africaine“ (ENA).

ianuarie 26, Saint-Moritz

– Nicolae Titulescu şi soţia acestuia, Stelian Popescu şi soţia acestuia, Savel Rădulescu dejunează împreună. După încheierea mesei, fac o plimbare pe jos de la Chantorello la Suvretta, apoi la Casa Veglia. „Seara văzut schi pe lună şi descindere de la *ski lift* cu facle.“
– Savel Rădulescu notează: „Al. Cretzianu mi-a telefonat din Geneva spre a comunica că cele ce se spun asupra atitudinii lui sunt intrigi. A scris ieri dlui Titulescu frumoasă scrisoare“.

ianuarie 27, Saint-Moritz

– La orele 15,30, Stelian Popescu părăseşte staţiunea montană Saint-Moritz cu destinaţia Bucureşti.

ianuarie 28, China

– Negocierile între guvernul de la Shensi şi guvernul de la Nanjing duc la o înţelegere. Atât naţionaliştii, cât şi comuniştii recunosc pericolul ameninţării japoneze şi sunt de acord să lase în suspensie diferendele lor.

ianuarie 28, Saint-Moritz

– Savel Rădulescu notează că ziarul „Journal de Genève“ publică un articol cu titlul *Bucarest,* foarte defavorabil lui Nicolae Titulescu. „E uimitor câtă rea-credinţă se pune“.

ianuarie 29. Saint-Moritz

– Nicolae Titulescu se mută la Hotel „Carlton“. În aceeaşi zi, la orele 14,45, la „Carlton“, descind ministrul de Externe turc, Tewfik Rüstü Aras, ambasadorul Turciei la Roma, Husein Ragip Baydur, şi Amir Bey.

ianuarie 29–30, Moscova

– Se încheie cel de-al doilea proces, aşa zis „al celor şaptesprezece“ (după alţii „centrul de rezervă troţkist antisovietic“), un nou capitol al istoriei epurărilor în P.C.U.S. Condamnarea la moarte a unor foşti tovarăşi de drum ai lui Lenin, personalităţi de prim-plan ale P.C.U.S. (Piatakov şi alţi 12 acuzaţi sunt condamnaţi la moarte). Radek, Sokolnikov, Arnold şi Streilov sunt condamnaţi la ani grei de închisoare.

ianuarie 30

– Guvernul german garantează neutralitatea Belgiei şi Olandei.

ianuarie 30, Haga

– Secretarul general al Curţii Permanente de Arbitraj de la Haga solicită lui Jean T. Magheru, însărcinat cu afaceri a.i. la Haga, să se obţină din partea guvernului român o precizare privind mandatul lui Nicolae Titulescu, în sensul dacă s-a cerut sau nu reînnoirea mandatului acestuia.

ianuarie 30, Saint-Moritz

– Nicolae Titulescu dejunează şi se întreţine cu Tewfik Rüstü Aras, cu ambasadorul Turciei la Roma, Husein Ragip Baydur: „Discutat politică şi pactul bulgaro-iugoslav. Aras deştept. Simplifică la esenţial, apoi îşi trage teoria, complicând sub aparenţe simplificatoare şi realiste. // E mulţumit de pactul bulg[aro]-iug[oslav], căci avem o frontieră mai puţin de apărat (Iug[oslavia] faţă de Bulgaria) şi Înţel[egerea] Balcanică conta numai [pe] Rom[ânia] şi Turcia în ce priveşte posibilitatea de acţiune a Bulgariei“.

ianuarie 31, Saint-Moritz

– Savel Rădulescu dejunează cu delegaţia turcă la Hotel „Carlton“.
– Savel Rădulescu se duce la curse de cai cu Catherine Titulescu, Tewfik Rüstü Aras, ambasadorul Husein Ragip Baydur.
– La orele 19, Constantin Antoniade, trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al României la Berna, soseşte în staţiunea montană Saint-Moritz, unde se afla familia Titulescu.

februarie

– Bătălia de pe Jarama; victorie a armatei republicane.

februarie 1, Saint-Moritz

– Savel Rădulescu notează: „Dl Titulescu s-a întâlnit cu Hans Bon la «Stefani», fiind şi [Arthur] Neustadt. Va reveni peste câteva zile la Suvretta, în urma cererii lui Bon, care s-a scuzat“.

februarie 2, Haga

- Legaţia României la Haga aduce la cunoştinţa lui Victor Antonescu, ministru de Externe, scrisoarea primită din partea secretarului general al Curţii Permanente de Arbitraj în legătură cu mandatul lui Nicolae Titulescu (expirarea mandatului şi eventualitatea reînnoirii lui).

februarie 2, Saint-Moritz

- Vespasian V. Pella, trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al României la Haga, soseşte în staţiunea montană Saint-Moritz, unde se afla familia Titulescu.

februarie 2, Saint-Moritz–Locarno–Milano

- Tewfik Rüstü Aras, Husein Ragip Baydur, Amir Bey, însoţiţi de Constantin Antoniade şi Sergiu (Gigi) Nenişor, părăsesc Saint-Moritz. De la Locarno, delegaţia turcă se îndreaptă spre Milano.

februarie 3, Bucureşti

- Armand Călinescu notează: „Šeba a publicat în limba cehoslovacă o lucrare asupra politicii Micii Antante faţă de Rusia. În ea, câteva pasagii care pot fi socotite neplăcute pentru burghezia românească. Polonezii, care au cunoscut mai întâi textul, l-au comunicat lui Goga şi Gh. Brătianu. Aceştia au adus chestia în discuţia Camerei. Poziţia lui Šeba e zdruncinată. E, desigur, un succes al dreptei."
- Deputatul Atta Al. Constantinescu, fruntaş al Partidului Naţional Liberal (Gheorghe Brătianu), are o intervenţie în plenul Adunării Deputaţilor în legătură cu lucrarea lui Jan Šeba, ministrul Cehoslovaciei la Bucureşti, *Rusia şi Mica Înţelegere în politica lumii*. Omul politic român evocă referirile dubioase sau negative ale autorului la acţiunea militară a României în timpul primului război mondial, relaţiile Dinastiei cu factorii politici, aprecierile oficialităţilor cehoslovace privind politica externă a României, în general, şi a lui Nicolae Titulescu, în special. Atta Constantinescu cere ministrului Afacerilor Străine să răspundă „unor aprecieri asupra societăţii româneşti, care capătă în aceste împrejurări un răsunet şi un înţeles de o excepţională gravitate şi, totodată, ce măsuri de rigoare înţelege a lua tocmai în interesul menţinerii legăturilor noastre cu Cehoslovacia".
- Deputatul Alexandru Popescu-Necşeşti, fruntaş al Partidului Naţional Liberal, se asociază la comunicarea deputatului Atta Al. Constantinescu privind conţinutul aprecierilor privind România, politica sa internă şi externă, factorii săi şi partidele sale politice, cuprinse în cartea lui Jan Šeba, ministrul Cehoslovaciei la Bucureşti, *Rusia şi Mica Înţelegere în politica lumii,* adăugând solicitarea de a se pune la dispoziţia deputaţilor traducerea în limba română a respectivei lucrări.
- Deputatul Leon Scridon, fruntaş al Partidului Naţional Creştin, are o intervenţie în plenul Adunării Deputaţilor în legătură cu lucrarea lui Jan Šeba, ministrul Cehoslovaciei la Bucureşti, *Rusia şi Mica Înţelegere în politica lumii.* Omul politic român cere preşedintelui Consiliului de Miniştri şi ministrului Afacerilor Străine să ia atitudine faţă de informaţiile vehiculate şi aprecierile făcute de acesta la adresa României (participarea României la primul război mondial; evenimentele care au precedat Restauraţia din 1930; tratativele româno-sovietice pentru încheierea unui pact de asistenţă mutuală), formulând întrebarea: „Ca o concluzie a celor spuse până aici şi care s-ar putea completa cu nenumărate citate, am onoarea a întreba pe dl preşedinte al Consiliului şi pe dl ministru al Afacerilor Străine: // Mai întâi: poate să mai rămână diplomatul-polemist Jan Šeba în funcţiunea sa de ministru al Cehoslovaciei la

Bucureşti după apariţia cărţii sale ofensatoare pentru România, militând în publicitate pentru o politică potrivnică intereselor româneşti? // Şi al doilea: directivele expuse cu atâta prisos de argumente de dl Jan Šeba şi consfinţite de prefaţa ministrului de Externe de la Praga reprezintă într-adevăr situaţia actuală a politicii româno-ceho-bolşevice?“

februarie 3, Saint-Moritz

- Savel Rădulescu notează: „Lungă conversaţie după-amiază cu [Vespasian V.] Pella, care între altele mi-a vorbit de B.N.R., unde [Victor] Antonescu ar fi spus că dacă aş voi, aş putea intra. Scris Antoniade c-a vorbit de Legaţie?! Ce să înţeleg? [Vespasian V.] Pella mi-a povestit de chestiunea art. 19. [Gheorghe] Crutzescu nu a făcut nici o referire când s-a pomenit de art. 19. Pella nu era în şedinţă, fiind chemat de Rüstü Aras în acel timp“.

februarie 4, Bucureşti

- Armand Călinescu notează: „Dejun la [Jean Paul-]Boncour. Îi spun că ceea ce încurajează dreapta la noi este sentimentul antibolşevic al naţiei. El recunoaşte că nu e bine să mai punem problema pactului de asistenţă cu Rusia. De altfel, nici nu câştigăm mai mult decât e în pactul Genevei. Îmi spune că Rex, după informaţiile lui, caută la noi un om care să-l asculte ca Tătărescu.“

februarie 4, Saint-Moritz

- Nicolae Titulescu se întâlneşte şi discută cu juristul şi diplomatul Vespasian V. Pella, trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al României în Olanda.
- Nicolae Titulescu discută telefonic cu Marcel Désiré Hoden, înalt funcţionar francez al Societăţii Naţiunilor, aflat la Geneva.
- Savel Rădulescu notează: „Ziarul «Magyarorsag» publică o notă ce lasă să se vadă posibilitatea unui pact între Iug[oslavia] şi Ungaria, similar celui dintre Iug[oslavia] şi Bulgaria. Se sparge şi Mica Înţelegere!“

februarie 5, Bucureşti

- Senatorul Mihai G. Orleanu, figură proeminentă a Partidului Naţional Liberal, îşi dezvoltă, în plenul Senatului, interpelarea sa adresată ministrului Afacerilor Străine, Victor Antonescu, cu privire la atitudinea reprezentantului României la Conferinţa de la Montreux privind strâmtorile Mării Negre şi rezultatele acestei conferinţe. Mihail G. Orleanu aprecia că, prin hotărârile Conferinţei de la Montreux, România a pierdut drepturile pe care le avea în privinţa liberei circulaţii a navelor sale comerciale şi de război prin strâmtorile Bosfor şi Dardanele. Vorbitorul pleda pentru o întărire a capacităţii de apărare a ţării, cu scopul de a putea face faţă pericolelor cu propriile mijloace.
- Armand Călinescu notează: „Îmi spune (de la Petrescu-Comnen) că Hitler i-a propus lui Gh. Brătianu pentru România «garantarea fruntariilor» în schimbul slăbirii legăturilor cu Rusia. Despre această discuţie s-a redactat o notă scrisă care se păstrează în arhivele Ministerului de Externe german. Nota a fost arătată de Göring lui Comnen. Se pare că cu iugoslavii au procedat la fel germanii.“

februarie 5, Saint-Moritz

- Constantin Antoniade, trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al României la Berna, părăseşte staţiunea montană Saint-Moritz.

- Savel Rădulescu reţine şi notează că, la Bucureşti, Atta Al. Constantinescu a „vorbit despre cartea lui Šeba, arătând că dl Titulescu făcea politică rusofilă şi voia pact de asistenţă cu U.R.S.S. Răspuns Necşeşti“. Savel Rădulescu reţine, de asemenea, că Pamfil Şeicaru, directorul ziarului „Curentul“, a vorbit de Agenţia Sud-Est. „Vrea să înceapă campanie contra dlui Titulescu. Aştept ziarele.“

februarie 6, Bucureşti

- Deputatul Pamfil Şeicaru are o intervenţie în plenul Adunării Deputaţilor pe marginea apariţiei cărţii lui Jan Šeba, ministrul Cehoslovaciei la Bucureşti, *Rusia şi Mica Înţelegere în politica lumii.* „Dl Jan Šeba s-a făcut vinovat de un exces de sinceritate; şi în loc să-şi trimită discret rapoartele (prin însăşi natura lor confidenţială), le-a dat o formă de imprudentă publicitate, într-o carte prefaţată (spre a-i mări imprudenţa) chiar de dl Kamil Krofta, ministrul de Externe al Cehoslovaciei! // Şi cartea a devenit un element iritant; defineşte o concepţie de clasă, conturează păreri mai puţin acceptabile pentru o bună parte a românilor, cărora Rusia Sovietică le apare ca o permanentă, activă ameninţare a civilizaţiei“.
- Victor Antonescu, ministrul Afacerilor Străine, ia cuvântul în plenul Adunării Deputaţilor ca urmare a intervenţiilor din zilele precedente ale lui Atta Al. Constantinescu şi Leon Scridon pe marginea lucrării lui Jan Šeba, ministrul Cehoslovaciei la Bucureşti, *Rusia şi Mica Înţelegere în politica lumii.* Victor Antonescu acuză graba cu care s-a intervenit în punerea în discuţie a acestei cărţi şi criticile formulate la adresa autorului ei. În final, Victor Antonescu cere Adunării Deputaţilor să-i acorde răgaz pentru a analiza această lucrare, urmând să se pronunţe public abia după aceea.
- Deputatul Gheorghe I. Brătianu ia cuvântul în plenul Adunării Deputaţilor în succesiunea intervenţiilor pe marginea lucrării lui Jan Šeba, *Rusia şi Mica Înţelegere în politica lumii.* Gheorghe I. Brătianu atrăgea atenţia şi făcea puneri la punct în privinţa unor inadvertenţe în traducerea unor pasaje incriminate din lucrarea lui Jan Šeba. În mod special, Gheorghe I. Brătianu focalizează asupra informaţiei date de Jan Šeba privind discuţiile lui Litvinov cu Titulescu relative la încheierea unui pact de asistenţă mutuală. Deputatul român afirma că, deşi a adus de mai multe ori această problemă în dezbaterea Adunării Deputaţilor, „am primit din partea guvernului român cele mai categorice dezminţiri“. În final, Gheorghe I. Brătianu cerea lui Victor Antonescu, ministrul Afacerilor Străine, să confirme sau să infirme afirmaţiile guvernului României şi ale lui Jan Šeba privind negocieri româno-sovietice pentru un pact de asistenţă mutuală româno-sovietic.
- Deputatul naţional-creştin Leon Scridon se declară nemulţumit de răspunsul dat de Victor Antonescu, ministrul Afacerilor Străine, la remarcile şi întrebările formulate pe marginea unora dintre aprecierile lui Jan Šeba în lucrarea *Rusia şi Mica Înţelegere în politica lumii.* Leon Scridon precizează că va transforma comunicarea într-o interpelare.
- Liderul naţional-creştin Octavian Goga are o intervenţie în plenul Adunării Deputaţilor pe marginea apariţiei lucrării lui Jan Šeba, ministrul Cehoslovaciei la Bucureşti, *Rusia şi Mica Înţelegere în politica lumii.* Deputatul român incriminează atitudinea fostului ministru al Afacerilor Străine faţă de Parlament, afirmând că senatorii şi deputaţii nu ar fi fost informaţi direct, clar şi la obiect; accentuează asupra necesităţii ca gravele probleme de politică externă să poată face obiectul analizei şi dezbaterii în rândurile parlamentarilor; dezaprobă cenzurarea presei, prin eliminarea oricăror articole-comentarii privind informaţii aduse în discuţie publică de lucrarea diplomatului cehoslovac Jan Šeba. Octavian Goga condamnă negocierile româno-sovietice pentru

încheierea unui pact de asistenţă mutuală şi, implicit, pe un ton pamfletar, persoana şi acţiunea lui Nicolae Titulescu. Cât priveşte pe Jan Šeba, Octavian Goga afirma: „Adevărul este că dl Šeba n-a slujit cu această carte nici ţării noastre şi n-a slujit nici legăturile noastre de prietenie“. În final, Octavian Goga a cerut lui Victor Antonescu o precizare categorică de atitudine în privinţa relaţiilor româno-sovietice şi a intenţiei de încheiere a unui pact de asistenţă mutuală.

- În plenul Adunării Deputaţilor, ca urmare a luărilor de cuvânt şi a solicitărilor adresate de unii deputaţi privind definirea urgentă şi categorică a poziţiei ministrului român de Externe în problema negocierilor româno-sovietice, Victor Antonescu declara: „Dle preşedinte, dlor deputaţi, din tot cuprinsul discursului dlui deputat Goga, reţin afirmaţiunea că dsa vrea să ştie dacă tratăm sau dacă avem vreun pact de asistenţă mutuală cu Rusia Sovietică. // Pentru trecut, dl Titulescu v-a afirmat, pentru prezent, vă declar că nu avem pact de asistenţă mutuală cu Rusia Sovietică şi nici nu avem intenţiunea să tratăm un asemenea pact“.
- Intervenţia deputatului Virgil Madgearu, fruntaş al Partidului Naţional Ţărănesc, în plenul Adunării Deputaţilor pe marginea apariţiei lucrării lui Jan Šeba, *Rusia şi Mica Înţelegere în politica lumii.* Deputatul apreciază întreaga discuţie din Parlament pe acest subiect drept „penibilă“, reproşează ministrului de Externe Victor Antonescu faptul că nu a intervenit oportun pentru a curma speculaţiile şi suspiciunile exprimate în Parlament şi în opinia publică, dezaprobă ieşirile unor parlamentari şi, mai ales, felul în care guvernul României a exercitat cenzura, considerând că acesta a împiedicat să se obţină lămuririle necesare.
- Deputatul Gr. Iunian, lider al Partidului Radical Ţărănesc, are o intervenţie în plenul Adunării Deputaţilor în legătură cu dezbaterea generată de apariţia lucrării lui Jan Šeba, *Rusia şi Mica Înţelegere în politica lumii.* Gr. Iunian cere cu această ocazie ministrului de Externe, Victor Antonescu, o declaraţie categorică privind atitudinea trecută, prezentă şi viitoare în problema unui pact de asistenţă mutuală româno-sovietic, considerând necesară o dezbatere mai amplă pe problemele generale de politică externă a ţării. „Dlor, cu prilejul acestei dezbateri, însă, s-au anunţat şi unele discuţii cu privire la orientarea României în politica externă. Evident, s-ar părea că s-au ivit oarecare spărturi în sentimentul general, care orientează politica noastră alături de aliaţii din Mica Înţelegere şi relativ la pactele care au fost încheiate. Cred că este bine să fie din nou dezbătută această chestiune cu prilejul dezvoltării răspunsului pe care îl veţi da, dle ministru de Externe. Fiecare din reprezentanţii partidelor politice socotesc că va avea datoria de a lămuri orientarea fiecărui partid în politica noastră externă.“

februarie 6, Saint-Moritz

- Nicolae Titulescu, Savel Rădulescu et Co. dejunează cu diplomatul român Dinu Constantin Hiott la Hotel „Carlton“.
- Rudolf Künzl-Jizerski, trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al Cehoslovaciei la Berna, soseşte la Saint-Moritz.

februarie 7, Saint-Moritz

- Nicolae Titulescu, Savel Rădulescu et Co. dejunează cu Rudolf Künzl-Jizerski, trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al Cehoslovaciei la Berna.

februarie 7–10, Geneva

- Cea de a doua Conferinţă internaţională pentru adoptarea unei convenţii pentru stabilirea unui statut legal al expatriaţilor din Germania.

februarie 8, Saint-Moritz

- Savel Rădulescu notează: „Cartea lui Sir Austen Chamberlain *Au fils des années* f. interesantă".

februarie 8, Spania

- Naţionaliştii spanioli ocupă, cu ajutor militar italian, oraşul Malaga.

februarie 8, Bucureşti

- Senatorul naţional-ţărănist Grigore Gafencu face o interpelare pe probleme de politică externă, prin care cere ca guvernul României să precizeze – prin ministrul de Externe – poziţia României în problemele de politică externă ale ţării, dacă există sau nu continuitate cu politica promovată de Nicolae Titulescu ş.a.
- Intervenţie a profesorului Nicolae Iorga în plenul Senatului. Vorbitorul atrage atenţia asupra dezavantajelor regimului bicameral pentru cunoaşterea directă, reciprocă, a punctelor de vedere exprimate de senatori şi de deputaţi, în oferirea posibilităţii de a formula şi de a da replica cuvenită ş.a. Nicolae Iorga face o severă punere la punct intervenţiilor lui Gheorghe Brătianu şi Octavian Goga, din Adunarea Deputaţilor, în şedinţa din 6 februarie 1937, în care îi atribuiau, în mod fals, afirmaţii şi calificative denigratoare la adresa Poloniei, atrăgând atenţia asupra efectului nefast al unui asemenea procedeu în opinia publică poloneză.
- Intervenţia profesorului A.C. Cuza, copreşedinte al Partidului Naţional Creştin, în plenul Senatului, care afirmă printre altele: „Eu cred că România are nevoie să-şi revizuiască relaţiile sale externe. Aceasta nu înseamnă că trebuie să le schimbe numaidecât, dar are datoria să revizuiască relaţiile sale externe, faţă de unele manifestaţiuni, care s-au produs în ultimul timp şi care tind a primejdui situaţia statului românesc".

februarie 9, Saint-Moritz

- Savel Rădulescu notează: „Iorga făcut interpelare Senat, acuzând pe Stojadinović de nelealitate. [Grigore] Gafencu iarăşi întrebat guvernul ce politică are? V[ictor] Antonescu răspuns în chestiunea Šeba. Aştept ziarele".

februarie 10–13, Bucureşti

- Armand Călinescu notează: „Corpurile legionarilor Moţa şi Marin, morţi în Spania, sunt aduse în ţară. Un tren special le plimbă în ţară pe ruta Cernăuţi–Bacău–Cluj–Orăştie–Sibiu–Piatra Olt–Bucureşti. Pretutindeni în gări manifestaţiuni. Participă preoţi şi episcopi. O circulară a patriarhului i-a autorizat. În Bucureşti cortegiul parcurge străzile de la gară la biserica Sf. Ilie Gorganul. Circa 2.000 legionari în cămăşi verzi. Un număr mare de cetăţeni vizitează în pelerinaj biserica. Impresie puternică în opinia publică. Guvernul, alarmat, se simte depăşit."

februarie 11, Bucureşti

- Conferinţa *Opera dlui N. Titulescu,* susţinută de juristul şi publicistul N.N. Petraşcu la Fundaţia Dalles, sub auspiciile Asociaţiei de Studii Internaţionale „Louis Barthou". Ulterior, textul este tipărit sub formă de broşură. Printre cei prezenţi s-au aflat: Mihail Semionovici Ostrovski, ministrul Uniunii Sovietice la Bucureşti; Jean Paul-Boncour, însărcinat cu afaceri al Franţei la Bucureşti; Koreţ, însărcinatul cu afaceri al Cehoslovaciei la Bucureşti; senatorii Grigore Filipescu şi Grigore Ciuntu; foştii miniştri Constantin Vişoianu, Constantin Vălimărescu, Nicolae Raicoviceanu.

februarie 12, Bucureşti

- Victor Antonescu, ministrul Afacerilor Străine, răspunde în plenul Senatului interpelării făcute de senatorul Mihail Orleanu în legătură cu Regimul Strâmtorilor, aşa cum a fost stabilit prin Convenţia de la Montreux. Victor Antonescu afirmă că noua Convenţie nu aduce o ştirbire a drepturilor româneşti în privinţa trecerii navelor de comerţ şi nici în privinţa trecerii navelor de război în timp de pace; că, în privinţa trecerii navelor de război, se îngăduie trecerea navelor de război ale puterilor beligerante, în condiţiile executării unor obligaţiuni decurgând din Pactul Societăţii Naţiunilor. Cu aceeaşi ocazie, Victor Antonescu declară că România a fost consultată şi şi-a dat acordul pentru încheierea pactului bulgaro-iugoslav, că, de asemenea, au fost consultate şi şi-au dat acordul Turcia, Grecia şi Cehoslovacia. „Noul pact – afirmă Victor Antonescu – nu micşorează întru nimic garanţiile de securitate ce ni le dau Pactul Micii Înţelegeri şi al Înţelegerii Balcanice; am primit în această direcţiune asigurări precise din partea guvernului iugoslav". Respingând suspiciunile formulate în legătură cu solidaritatea alianţelor, Victor Antonescu afirma: „Pot afirma completa loialitate în toate direcţiile a Cehoslovaciei, ca şi a Iugoslaviei faţă de noi". Victor Antonescu reafirmă continuitatea şi neschimbarea politicii externe a României.
- În replică la intervenţia lui Victor Antonescu, ministrul de Externe al României, senatorul Mihail G. Orleanu îşi reafirmă punctul de vedere susţinut în interpelarea sa, potrivit căreia Convenţia de la Montreux a adus atingere drepturilor de trecere a vaselor de comerţ şi a vaselor de război ale aliaţilor săi potenţiali. Mihail G. Orleanu reafirmă poziţia sa privind dezbaterile şi negocierile privind un pact de neagresiune româno-sovietic, atât în prima, cât şi în cea de a doua formulă a sa, înaintate de partea română, ca şi poziţia sa privind relaţiile cu Rusia Sovietică, focalizând asupra pericolului sporirii influenţelor sovietice în Europa şi, mai ales, în Europa Centrală şi Europa de Sud-Est. Condamnă categoric politica externă dusă de Nicolae Titulescu.
- Senatorul Mihail Manoilescu atrage atenţia, în intervenţia sa în plenul Senatului, asupra lipsei de reacţie a României faţă de propaganda ostilă realizată de Rusia Sovietică prin intermediul emisiunilor în limba română, destinate populaţiei din Basarabia, prin posturile de radio sovietice. „Nu este admisibil ca să stăm la aceeaşi masă cu diplomaţii străini care ne trimit zâmbete îmbietoare şi în acelaşi timp fiecare ţăran din Basarabia să asculte acolo, în satul lui îndepărtat, un cuvânt de ură împotriva guvernului ţării şi neamului românesc, trimis de la aceeaşi ţară şi de la acelaşi popor."
- Senatorul naţional-ţărănist Grigore Gafencu intervine în plenul Senatului reproşând ministrului Afacerilor Străine, Victor Antonescu, lipsa unei atitudini imediate şi hotărâte în problemele de politică externă, cantonarea în expuneri de principii şi doctrină. Grigore Gafencu cere o reafirmare a credinţei în trăinicia şi necesitatea alianţelor noastre, ca şi o pricepere „ca să întărim în sânul acestor alianţe o disciplină şi o ordine atât de necesară în colaborările dintre state şi să ne ferim de anumite tendinţe divergente, de anumite tendinţe străine, de interesele vitale, fie ale unui stat, fie ale altuia, după cum trebuie să ne ferim de surprinderi neplăcute şi de neplăcute neînţelegeri". În încheierea replicii, Grigore Gafencu face nedrepte aprecieri şi formulează reproşuri la adresa lui Nicolae Titulescu.
- Victor Antonescu, ministrul Afacerilor Străine, răspunde interpelării senatorului Grigore Gafencu, afirmând că în câteva rânduri a venit în faţa Parlamentului cu explicaţii şi precizări de politică externă care înlătură orice dubii, subliniind că alianţele României nu numai că nu au avut de suferit în timpul mandatului său, ci din contră, menţionând în acest context călătoriile politico-diplomatice făcute la Praga, Varşovia, Paris, precum şi vizitele pe care urma să le facă la Atena, Ankara şi Belgrad.

Victor Antonescu reiterează continuitatea politicii externe a României, respinge suspiciunea unei rupturi cu politica externă urmărită de predecesorul său, aduce în consecinţă un omagiu politicii externe promovate de Nicolae Titulescu.

februarie 12, Saint-Moritz

- Numărul globulelor roşii ale lui Nicolae Titulescu scade de la 4,8 la 4,2 milioane. Savel Rădulescu notează: „Îngrijat".

februarie 13, Bucureşti

- Înmormântarea lui Ion I. Moţa şi Vasile Marin. La Casa Verde, au loc mari manifestaţii prolegionare.
- Armand Călinescu notează: „La ceremonia înmormântării lui Moţa şi Marin au participat astăzi mitropoliţii Gurie şi Bălan, episcopul Vartolomeu. Apoi miniştrii [la Bucureşti] ai Germaniei, Italiei, Portugaliei, Japoniei, cum şi Prat y Soutzo."

februarie 13, Saint-Moritz

- Savel Rădulescu notează: „Văzut răspunsul lui [Alexandru Popescu-] Necşeşti. Bun. Citit discurs [Octavian] Goga şi [Grigore] Iunian privitor carte Şeba".

februarie 14, Bucureşti

- Participarea reprezentanţilor diplomatici ai Axei în România, precum şi a fostului ministru al Spaniei la Bucureşti, adept al regimului franchist, la înmormântarea legionarilor Moţa şi Marin, morţi în luptele din Spania, în sprijinul generalului Franco, a provocat un incident diplomatic şi dezbateri fierbinţi în Parlamentul român, la care participă Armand Călinescu, Grigore Filipescu, Nicolae Iorga, Grigore Iunian, Grigore Gafencu şi alţii. În urma demersurilor guvernului român pe lângă guvernele Axei, acestea au răspuns că participarea reprezentanţilor lor diplomatici la înmormântarea celor doi legionari s-a făcut cu „titlu personal".

februarie 14, Viena

- Premierul austriac Kurt Schuschnigg exprimă dreptul de a decide în problema restaurării Habsburgilor în Austria şi precizează că a sprijinit această politică. Guvernul german s-a opus acestei mişcări şi pe întreg teritoriul Austriei au izbucnit demonstraţii ale naţional-socialiştilor. Poziţia lui Schuschnigg a fost subminată de Axa Roma-Berlin.

februarie 14, Saint-Moritz

- Lucia (Lucette) Brezulescu, sora lui Catherine Titulescu, soseşte în staţiunea montană Saint-Moritz.

februarie 15, Saint-Moritz

- Savel Rădulescu menţionează înmânarea de către Constantin (Dinu) Cesianu a Ordinului „Serviciu credincios" lui Léon Blum, notând cu rezervă: „Se pare că a spus că M.S.R[egele] nu e mulţumit de politica Rom[âniei] şi dl Tit[ulescu] va reveni în curând".

februarie 15–18, Atena

- Au loc lucrările celei de a V-a sesiuni ordinare a Consiliului Permanent al Înţelegerii Balcanice. Guvernul român este nevoit să accepte faptul deja împlinit al încheierii Tratatului de prietenie iugoslavo-bulgar (24 ianuarie), deşi acesta aducea o lovitură

serioasă obligaţiilor de asistenţă mutuală conţinute de Pactul Balcanic, în speranţa că acest tratat ar putea contribui la atenuarea atitudinii revizioniste a guvernului bulgar şi va favoriza încheierea unor acorduri similare între Bulgaria şi celelalte state balcanice.

februarie 15–22, Dubrovnik

- Se desfăşoară lucrările celei de-a IX-a sesiuni a Consiliului Economic al Micii Înţelegeri.

februarie 16, Bucureşti

- Armand Călinescu notează: „La Cameră, fac comunicarea, la care primul-ministru răspunde imediat, că nu poate tolera amestecul străinilor în politica internă şi că va aviza în acest sens. El califică participarea la ceremonia religioasă organizată sub egida unui partid drept amestec în politica internă. // E, fără îndoială, un act de mare importanţă."

februarie 17, Saint-Moritz

- Savel Rădulescu notează: „Stelian Popescu îngrijorat de ceea ce se petrece în ţară. // Šeba a cerut rechemarea la Praga, spun ziarele. Aş voi să-i telefonez la Praga spre a afla ce s-a întâmplat".
- Ionel Stîrcea soseşte la Saint-Moritz, venind din Bucureşti, via Viena.

februarie 18, Bucureşti

- Armand Călinescu notează: „Gafencu îmi spune că Arciszewski a încercat să mijlocească cu diplomaţii vizaţi, pe baza unei declaraţii, că nu au înţeles să se amestece şi nici nu se vor amesteca. Ar fi fost la biserică numai, la o simplă slujbă religioasă, unde nu s-au ţinut discursuri şi unde au participat şi înalţi ierarhi români. Franasovici i-a răspuns că liberalii preferă să cadă pe această chestie. Inculeţ ar înclina să se găsească o soluţie. Tătărescu încă rezistă. Între timp, Tătărescu a însărcinat pe Lugoşianu şi Comnen să sugereze rechemarea lui Sola şi Fabricius. Ciano a răspuns că nu poate face aceasta întrucât ar însemna ca guvernul italian să bată în retragere pe o chestie în care e angajat în politica internaţională (Franco). Germanii au răspuns, pur şi simplu, că ei acoperă pe Fabricius. Se pare că ambii avuseseră asentimentul guvernelor respective de a merge la ceremonie, dar nu informaseră exact asupra caracterului acestei ceremonii."

februarie 18, Elveţia

- Nicolae Titulescu se împrumută prin bancherul Jacques Salmanowitz, consul general onorific al României în Elveţia, cu suma de 200.000 de franci elveţieni, de la Banque Suisse, punând gaj Cofetăria Princiara şi Şcoala de broderie (Vila Ghyka), cu terenul aferent din Bucureşti, obligându-se să restituie suma respectivă la 18 februarie 1940.

februarie 19, Saint-Moritz

- Nicolae Titulescu, Savel Rădulescu et Co. dejunează cu [Marcel] Romanescu şi soţia acestuia, G. Răutu, Ionel Stîrcea.

februarie 20, Saint-Moritz

- Ionel Stîrcea pleacă în cursul dimineţii spre Geneva.
- Soseşte din Bucureşti diplomatul Ştefan Neniţescu.

februarie 22, Bucureşti

– Apare ziarul legionar „Buna Vestire“.

februarie 22

– Armand Călinescu notează: „Întâlnesc în tren pe Victor Antonescu, care se întoarce de la Belgrad. E nemulţumit de faptul că Tătărescu a împins prea departe lucrurile cu diplomaţii. Berlinul şi Roma s-ar fi putut simţi vexate de tonul discursului şi ar fi putut expedia pe Lugoşianu şi Comnen. Când a primit comunicarea la Atena, Stojadinović, Aras şi Metaxas «s-au luat cu mâinile de păr». La Belgrad, prinţul Paul, de asemeni, a găsit exagerat. El vrea o conciliere.“

februarie 23, Nanking

– Rezoluţia finală a Congresului Kuomintangului consacră dezacordul între Cian Kai-Şi (Jiang Jieshi) şi Mao Zedong (Mao Tzedun).

februarie 24, Bucureşti

– Armand Călinescu notează: „Iau masa cu Ostrovski la dânsul, singuri. Îmi spune că [Victor] Antonescu, la Varşovia, a dat a înţelege că reia vechea politică contra Rusiei. Rusia Sovietică nu cere nici un pact special, dar ea vrea să ştie precis care e atitudinea noastră. Crede că nici în Partidul N[aţional]-Ţ[ărănesc] nu există omogenitate pe această chestiune.“

februarie 24, Saint-Moritz

– Cupa Titulescu („International Challenge Cup Titulescu“). În cursul serii are loc un dineu, la care participă 200 de persoane. Ia cuvântul Nicolae Titulescu. Răspund Hans Bon, preşedintele Sindicatului hotelierilor din Saint-Moritz, director şi coproprietar al Suvretta House; Carl Nater, primarul localităţii Saint-Moritz.
– În cursul serii, G. Răutu pleacă spre Bucureşti.

februarie 27, Paris

– Guvernul francez adoptă un nou plan de apărare destinat a susţine sistemul naţional de apărare. Potrivit acestui nou plan, Uzina Schneider-Creusot a fost naţionalizată şi s-a hotărît ca Linia Maginot, destinată să apere frontiera Franţei cu Germania, să fie extinsă.

februarie 27, Saint-Moritz

– Savel Rădulescu notează: „[Grigore] Filipescu scris frumos articol despre d. Titulescu“.

martie 1, Polonia

– Sub conducerea colonelului Adam Koc, se constituie Oboz Zjednoczenia Narodowego (Lagărul Uniunii Naţionale), o coaliţie atotcuprinzătoare de organizaţii politice în sprijinul guvernului polonez. Printre obiectivele noii organizaţii se numărau: menţinerea în vigoare a Constituţiei din 1935; sprijin popular acordat armatei în vederea apărării Republicii; lupta împotriva comunismului; reforma agrară; polonizarea grupurilor minoritare. Ca reacţie la acest demers, se constituie Gruparea Muncitorilor, Ţăranilor şi Intelectualilor, ce se opunea ţelurilor naţionaliste şi totalitare ale lui Koc. În întreaga ţară s-au extins mişcări ţărăneşti de revoltă, pe care guvernul le-a reprimat sângeros.

martie 2, Bucureşti

- Armand Călinescu notează: „La Iaşi, rectorul Bratu este victima unui sălbatic atentat cu cuţitele săvârşit de trei studenţi gardişti. Aduc chestia în Cameră. Colegii s-au cam derobat.“
- Armand Călinescu notează: „Victor Antonescu mă cheamă şi-mi cere concursul pentru închiderea incidentului diplomatic. Ar fi o notă a guvernelor din Roma şi Berlin care declară că nu au autorizat pe miniştri să meargă la înmormântare. Că au făcut-o ca simpli particulari şi că, astfel, nu a fost intenţia de imixtiune în afacerile interne. Dată fiind dorinţa de raporturi cordiale, cer închiderea incidentelor. Se adaugă, apoi, scrisori particulare ale celor doi miniştri prin care declară că nu au avut intenţiunea de a se amesteca în politica internă. Nici o scuză. // Spun lui Antonescu că soluţia nu e mulţumitoare şi nu e în acord cu declaraţia primului-ministru că nu putem rupe relaţiile diplomatice pentru o simplă înmormântare. El nu a vrut să provoace răsturnarea guvernului pe această chestie. Spun că ar trebui să plece. În orice caz, rezerv răspunsul după comunicarea lui Mihalache. // Antonescu pretinde că Lugoşianu i-a adus părerea că Mihalache şi Maniu ar fi de acord cu soluţia. Mihalache contestă. Maniu mai confuz.“

martie 2, Saint-Moritz

- Savel Rădulescu notează: „Prof. [Traian] Bratu, rector Univ. Iaşi, a fost înjunghiat. Se crede de Garda de Fier, ce contestă“.

martie 4, Bucureşti

- Armand Călinescu notează: „Litvinov a spus lui Ciuntu, la Moscova: «Cât era Titulescu, noi eram liniştiţi, fiindcă ştiam că România face politică cu Franţa şi Mica Antantă. Nici nu ne trecea prin minte să trimitem un soldat la Nistru. Eram gata să dăm garanţii suplimentare pentru hotarele României. Azi situaţia s-a schimbat, nemţii sunt pe cale să se instaleze la Bucureşti şi, dacă acţiunea continuă, o vom considera ca o primejdie pentru noi»“.

martie 4, Ungaria

- Guvernul ungar descoperă un complot naţional-socialist şi arestează câţiva lideri naţional-socialişti, printre care şi pe Ferenc Szalasi. Cu toate acestea, guvernul ungar i-a tratat cu multă blândeţe, întrucât aceştia deţineau o adevărată armă politică – promisiunea de a face reforma agrară şi de a ajutora pe lucrătorii agricoli. Guvernul a recurs, însă fără succes, la metode mai viguroase de reprimare a tulburărilor.

martie 4, Saint-Moritz

- Nicolae Titulescu, Savel Rădulescu et Co sunt invitaţi la dejun de renumitul fotograf Arthur Neustadt şi de soţia sa, Muriel Neustadt.

martie 6, Moscova

- „Pravda“ anunţă excluderea din P.C.U.S. a lui A. Râkov şi N. Buharin.

martie 8–20

- Bătălia de la Guadalajara; corpul expediţionar italian suferă o gravă înfrângere.

martie 9, Germania

- Poliţia criminală germană arestează 2.000 de persoane considerate „criminali inveteraţi sau indivizi care au atentat la bunele moravuri“ şi le deportează în lagăre.

martie 9, Saint-Moritz

- Savel Rădulescu notează: „Ora 6½ [18,30] Challenge Cup Savel–Gigi p[entru] bridge. Distribuirea premiilor în odaia de baie f. frumos aranjată cu covoare. Cupa p[entru] dl Titulescu şi cupa p[entru] dna Titulescu, [Arthur] Neustadt şi [Marcel] Romanescu. // Făcut discurs amuzant în franţuzeşte. Gigi–versuri în româneşte, distribuit cupele“.

martie 10, Bucureşti

- Se încheie o Convenţie militară româno-turco-iugoslavo-greacă, în care sunt prevăzute măsurile tehnice militare ce le vor lua statele contractante în ipoteza în care Bulgaria sau Albania, acţionând singure sau împreună, sau una dintre ele acţionând cu Ungaria, sau toate trei împreună, ar ataca unul dintre statele contractante.

martie 12, Bucureşti

- Carol al II-lea primeşte pe Jan Šeba, trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al Cehoslovaciei la Bucureşti, în audienţă de rămas bun.

martie 14, Roma

- Enciclica „Dans ma poignante inquietude“ a Papei Pius al XI-lea condamnă nazismul.

martie 16, Londra

- Moare Sir Austen Chamberlain, om politic şi de stat britanic.

martie 17–21

- Victor Antonescu, ministrul Afacerilor Străine al României, efectuează o vizită în Turcia.

martie 18–26, Atena

- Se desfăşoară lucrările Consiliului Economic al Înţelegerii Balcanice.

martie 21, Roma

- Enciclica „Divini redemptoris“ a Papei Pius al XI-lea condamnă comunismul ateu.

martie 22–25

- Prim-ministrul României, Gheorghe Tătărescu, efectuează o vizită în Cehoslovacia.

martie 24, Saint-Moritz–Milano–Cap Martin

- Nicolae Titulescu pleacă din Saint-Moritz cu automobilul, în direcţia Milano şi apoi cu trenul în direcţia Cap Martin.

martie 25, Bucureşti

- Guvernul român respinge propunerile lui Herman Göring din 4 decembrie 1936, afirmând că România nu înţelege să-şi abandoneze „nici una din amiciţiile şi alianţele sale actuale“ şi va rămâne credincioasă obligaţiilor izvorând din Pactul Societăţii Naţiunilor. „Dacă Germania este dispusă a ne garanta în mod precis şi categoric integritatea noastră teritorială, România este dispusă a da asigurări că nu va încheia cu Sovietele nici un tratat de alianţă şi nici o convenţie particulară de tranzit de forţe militare“, că „nu va lua parte la nici o combinaţie îndreptată împotriva Germaniei şi că va dezvolta relaţiile economice cu aceasta în funcţie de posibilităţile României, de obligaţiile ei şi de nevoile sale specifice“.

martie 25, Belgrad

- Guvernele italian şi iugoslav semnează Tratatul italo-iugoslav de prietenie şi neutralitate (valabil 5 ani). Guvernul iugoslav recunoştea ocuparea Etiopiei de către Italia; în schimb, guvernul italian acorda minorităţii iugoslave dreptul de a folosi limba maternă şi concesii în materie de educaţie şcolară, iar Iugoslaviei importante concesii comerciale. Cele două state garantează frontierele în Europa de Răsărit şi menţinerea *statu-quo*-ului în regiunea Adriaticii. Înţelegerea pune capăt unei etape de fricţiuni intense între cele două state. Prin această înţelegere, italienii i-au înstrăinat pe unguri şi, pe cale de consecinţă, ungurii s-au apropiat de austrieci.

martie 27, Paris

- Într-un interviu acordat ziarului „Paris Soir", Victor Antonescu, ministrul Afacerilor Străine al României, declară: „În calea tendinţelor revizioniste expansioniste ale Germaniei hitleriste, tendinţe care ating interesele noastre naţionale, Rusia însemnează o piedică care trebuie ţinută în seamă. Alături de puterile occidentale ea constituie astăzi un factor care contribuie la menţinerea păcii".

martie 27, Bucureşti

- Armand Călinescu notează: „Se încheie un acord italo-iugoslav. Poziţia Micii Antante, din ce în ce mai slabă. Cercurile politice – alarmate."

sfârşit martie, Spania

- Valter Roman, comandantul divizionului de artilerie al Brigăzii XI Internaţionale trimite o telegramă fostului ministru de Externe al României, Nicolae Titulescu, prin care îi exprimă admiraţia şi recunoştinţa pentru poziţia statornică întru apărarea şi salvgardarea păcii şi securităţii colective.

aprilie 1, Cap Martin

- Venit la Cap Martin, Savel Rădulescu întâlneşte pe senatorul Grigore Ciuntu şi pe soţia acestuia, instalaţi la Monte Carlo, care probabil sosiseră pentru a întâlni familia Titulescu.

aprilie 1–2, Belgrad

- Consiliul Permanent al Micii Înţelegeri aprobă tratatele de prietenie încheiate de Iugoslavia cu Bulgaria (24 ianuarie) şi Italia (25 martie). Milan Stojadinović declară că tratatul cu Bulgaria „nu aduce nici o atingere tratatelor de alianţă încheiate de Iugoslavia cu celelalte state ale Micii Înţelegeri", iar procedura folosită pentru tratatul cu Italia „a fost cu totul excepţională", urmând ca în viitor statele membre să se informeze în timp util asupra asumării unor obligaţii internaţionale. Consiliul hotărăşte să răspundă favorabil unei eventuale cereri ungare privitoare la recunoaşterea dreptului de înarmare, cu condiţia ca aceasta să accepte încheierea cu statele Micii Înţelegeri a unui pact de neagresiune sau de amiciţie. În ceea ce priveşte problema etiopiană, Consiliul declară că înfiinţarea consulatelor cehoslovac şi român în Etiopia şi folosirea formulei „rege al Italiei şi împărat al Etiopiei", din tratatul iugoslavo-italian, nu implica recunoaşterea *de jure* a anexării Etiopiei, dar ele vor căuta să dispară neconcordanţa dintre situaţia de fapt şi cea de drept prin recunoaşterea Imperiului italian. În problema încheierii unui tratat de asistenţă între Mica Înţelegere şi Franţa, susţinut de Cehoslovacia (care a şi prezentat un proiect guvernului francez, la 21 noiembrie 1936), România se declară de acord cu semnarea unui pact bilateral cu Franţa, în timp ce Iugoslavia se pronunţă categoric împotrivă. Atât Victor Antonescu,

cât şi Milan Stoiadinović cer Cehoslovaciei reglementarea relaţiilor cu Germania, ca o condiţie prealabilă a tratativelor cu Franţa.

aprilie 6, Cap Martin

- Savel Rădulescu notează sosirea din Bucureşti – via Geneva – a diplomaţilor români Gheorghe Anastasiu şi a lui Grigore Niculescu-Buzeşti. „Mi-a făcut nespusă plăcere a revedea pe Anastasiu."

aprilie 9, Cap Martin

- În trecere spre Coasta de Azur, dr. Landowsky vizitează pe Nicolae Titulescu.
- Savel Rădulescu notează: „Dna M. Bibescu scris articol ireverenţios contra Reginei?! Proteste în «Universul» şi din partea mai multor doamne române".

aprilie 10, Cap Martin

- Savel Rădulescu notează: „Principele Nicolae, în urma unui Consiliu de coroană, a fost decăzut din drepturile sale, din cauza căsătoriei contractate în 1931" cu Ioana Dumitrescu-Doletti.

aprilie 11, Cap Martin

- Nicolae Titulescu rosteşte un discurs la dejunul Societăţii Medicale a Litoralului Mediteranean în care îşi exprimă punctul de vedere privind metodele şi mijloacele de prevenire sau reprimare a agresiunii, insistând asupra următoarelor aspecte: nevoia de pace; intangibilitatea frontierelor; aplicarea regulilor democratice în relaţiile dintre state; rolul Societăţii Naţiunilor.

aprilie 12, Londra

- Arnold J. Toynbee îi adresează o scrisoare lui Nicolae Titulescu prin care îi solicită observaţii legate de câteva capitole din „Annual Survey of International Affairs", pregătit sub auspiciile lui The Royal Institute of International Affairs.

aprilie 12–mai 8, Montreux

- Delegaţii ţărilor bucurându-se de dreptul capitulaţiilor în Egipt au fost de acord cu abolirea capitulaţiilor, cu excepţia menţinerii tribunalelor mixte (pe timp de 12 ani) şi extinderea autorităţii lor asupra cazurilor penale (aflate anterior în competenţa tribunalelor consulare). Această înţelegere a însemnat un pas în plus pe linia recunoaşterii suveranităţii Egiptului.

aprilie 13, Paris

- „Le Temps" publică largi extrase din discursul ţinut de Nicolae Titulescu la dejunul Societăţii Medicale a Litoralului Mediteraneean.

aprilie 14, Cap Martin

- Savel Rădulescu menţionează sosirea la Cap Martin a lui Nicolas Hiott.

aprilie 14, Bucureşti

- [Victor Bădulescu] trimite, în numele lui Victor Antonescu, ministrul Afacerilor Străine, o telegramă cifrată lui Nicolae Petrescu-Comnen, trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al României la Berlin, prin care cere confirmarea dacă Nicolae Titulescu a exprimat autorităţilor germane interesul pentru o vizită oficială în

Germania, în timpul mandatului său, şi disponibilitatea pentru încheierea unui pact de asistenţă mutuală al României cu Germania.
- Carol al II-lea aprobă Regulamentul privitor la cheltuielile de drum şi salariul de străinătate, cuvenite funcţionarilor Ministerului Afacerilor Străine.

aprilie 15, Bucureşti
- La Consiliul de Război sunt judecaţi şi condamnaţi la muncă silnică pe viaţă asasinii lui Mihail Stelescu, „Decemvirii".

mijloc aprilie, Cap Martin
- Nicolae Titulescu trimite o telegramă de mulţumiri lui Valter Roman, comandantul divizionului de artilerie al Brigăzii XI Internaţionale, pentru aprecierile privind opera sa politico-diplomatică.

aprilie 16, Bucureşti
- Alexandru Popescu-Necşeşti, fost subsecretar de stat la Ministerul Instrucţiunii, Cultelor şi Artelor, prezintă la Fundaţia Dalles, sub auspiciile Asociaţiei de Studii Internaţionale „Louis Barthou", conferinţa cu titlul *Louis Barthou, Nicolae Titulescu şi revizionismul european.*

aprilie 17, Cap Martin
- Nicolae Titulescu primeşte pe omul de cultură, gazetarul şi diplomatul Constantin Vişoianu, fost trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al României la Haga şi Varşovia. Savel Rădulescu notează: „Primit lungă scrisoare de la Arion".

aprilie 18, Cap Martin
- Savel Rădulescu notează sosirea lui Ionel Stîrcea şi a soţiei sale.

aprilie 19, Cap Martin
- Savel Rădulescu notează: „O telegramă «Sud-Est» în «Le Temps» spune că dna Stelescu a declarat că soţul ei a fost însărcinat a asasina pe dl Titulescu. Refuzând, [Mihai] Stelescu a fost exclus din Garda de Fier".

aprilie 20, Spania
- Francisco Franco Bahamonde proclamă Falanga drept partid unic şi devine lider al acestuia.

aprilie 20, Cap Martin
- Savel Rădulescu notează: „În «Le Temps» apărut ştirea că gen[eralul] Rădescu a declarat că [Mihai] Stelescu i-a spus că a fost însărcinat de Codreanu a asasina pe dl Titulescu".

aprilie 20, Berlin
- Nicolae Petrescu-Comnen, trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al României la Berlin, transmite Ministerului Afacerilor Străine de la Bucureşti o copie a telegramei lui Nicolae Titulescu din 27 iulie 1935, prin care cerea să se comunice autorităţilor germane condiţiile în care România ar putea semna pacte de asistenţă mutuală cu U.R.S.S. şi Germania.

aprilie 21, Bucureşti

– Armand Călinescu notează: „Dr. Blumenfeld îmi spune că a văzut pe un gazetar englez care a fost primit de Rege. I-a schiţat unele puncte discutate. Astfel, la întrebarea dacă va fi o schimbare de regim imediat, Rex a răspuns că «imediat» nu e tocmai termenul potrivit, dar că guvernul actual, fiind de prea mult timp la cârmă, nu poate obţine majoritatea sufragiilor, de aceea o schimbare de destindere va interveni. A întrebat despre Titulescu şi politica lui. Rex a refuzat să-i răspundă la această chestiune.“

aprilie 21, Cap Martin

– Gheorghe Anastasiu şi Grigore Niculescu-Buzeşti părăsesc Cap Martin cu destinaţia Paris.

aprilie 22, Veneţia

– Kurt Schuschnigg face o vizită de stat în Italia. Întrevedere Kurt Schuschnigg–Benito Mussolini la Veneţia. Roma a atras atenţia Vienei că nu poate conta pe un suport militar al Italiei împotriva Germaniei. Italia s-a exprimat încă o dată împotriva restaurării Habsburgilor în Austria şi a unei alianţe austro-cehoslovace. Benito Mussolini a recomandat cancelarului Kurt Schuschnigg să ajungă la o înţelegere cu cancelarul Adolf Hitler şi să accepte pe naţional-socialişti în guvernul austriac. La reîntoarcerea în ţară, cancelarul Kurt Schuschnigg şi-a dublat eforturile de negociere cu Cehoslovacia şi Mica Înţelegere, dar n-a întâlnit sprijinul Franţei şi al aliaţilor ei. Această politică a dus la o alienare a relaţiilor cu Germania şi la întărirea presiunilor naţional-socialiştilor şi pangermaniştilor în Austria.

aprilie 22–25

– Józef Beck, ministrul Afacerilor Străine al Poloniei, efectuează o vizită în România. Guvernul român nu reuşeşte să obţină angajamentul Poloniei pentru garantarea frontierei româno-ungare, chiar şi fără ratificarea de către Polonia a Tratatului de la Trianon.

aprilie 23, Cap Martin

– Nicolae Titulescu se întâlneşte şi conferă cu André Pierre Gabriel Amedée Tardieu şi Pierre-Étienne Flandin, foşti prim-miniştri ai Franţei.
– La orele 18, Nicolae Titulescu, Savel Rădulescu şi Sergiu (Gigi) Nenişor părăsesc Cap Martin cu direcţia Paris.

aprilie 24

– Dată fiind politica de neutralitate a guvernului belgian, guvernele britanic şi francez absolvă Belgia de respectarea obligaţiilor de apărare a graniţelor Europei Occidentale, stipulate de Tratatul de la Locarno.

aprilie 24, Paris

– Nicolae Titulescu, împreună cu Savel Rădulescu şi Sergiu (Gigi) Nenişor, ajung la Paris la orele 12. Descind la Hotel „Ritz“ (salonul 132 şi camera 8). La sosire, sunt salutaţi la gară de „multă lume“: [Ion] Gheorghiu; Dinu Constantin Hiott; Ion Luculescu; E. Edouard Tavernier; Nicolae Tolu; E. Schachman; Robescu.
– Nicolae Titulescu este invitat la dejun de Léon Blum, prim-ministru, împreună cu Yvon Delbos, ministru de Externe. Cei prezenţi au avut o „lungă conversaţie“.
– După dejunul cu Léon Blum şi Yvon Delbos, Nicolae Titulescu primeşte pe Pierre Cot, ministrul Aerului; Joseph Paul-Boncour, fost prim-ministru; omul politic român

Grigore Filipescu, preşedintele Partidului Conservator. „Dl Titulescu f[oarte] mulţumit; încredere în rezistenţa fizică“ – nota Savel Rădulescu.
- La orele 16,00, Savel Rădulescu primeşte pe şi se întreţine cu Ion Luculescu.
- În ce îl priveşte, Savel Rădulescu nota: „Dejunat cu Tolu şi Gigi la «Prunier». După-amiază, sosit Anastasiu şi Buzeşti. Dinat târziu cu [Alexandru] Zeuceanu la «Univers» şi cu Anastasiu, Gigi, Buzeşti“.

aprilie 24–28, Paris
- Nicolae Titulescu conferă cu: Pierre Laval; Albert Sarraut; foşti prim-miniştri; cu alţi foşti miniştri şi înalţi funcţionari.

aprilie 25, Paris
- Nicolae Titulescu primeşte pe ziariştii francezi Jacques Chastenet de Castaing; Henri Geraud (Pertinax); James Donnadieu.
- Nicolae Titulescu şi Savel Rădulescu dejunează cu diplomatul francez Pierre Comert; E. Schachman; Nicolae Tolu; Gheorghe Anastasiu; Grigore Niculescu-Buzeşti la „Ritz“.
- Savel Rădulescu dinează cu Grigore Filipescu la „Fouguets“.

aprilie 26, Paris
- În cursul dimineţii, Savel Rădulescu se întâlneşte cu Joseph Paul-Boncour. „F[oarte] bine“.
- Nicolae Titulescu dejunează la „Ritz“ cu Alexis Léger Léger; René Massigli; Charles Rochat; Savel Rădulescu; Sergiu (Gigi) Nenişor.
- Savel Rădulescu este primit de Yvon Delbos, ministru de Externe, timp de o jumătate de oră, între orele 15,30 şi 16,00.
- Între orele 16,30 şi 18,30, Savel Rădulescu se întâlneşte şi conferă cu profesorul şi diplomatul Gheorghe Taşcă.
- Savel Rădulescu dinează cu ziaristul Afred Mousset şi Nicolae Tolu la „Fouguets“.

aprilie 26, Guernica
- Aviaţia germană bombardează sălbatic şi distruge Guernica, capitala regiunii autonome basce. Bilanţul cutremurător – 1.500 de morţi, peste 1.000 de răniţi – face din Guernica un oraş martir.

aprilie 27, Bucureşti
- Apar declaraţiile făcute de Nicolae Titulescu ziarului „Universul“ în legătură cu atitudinea sa faţă de Italia şi în legătură cu o viitoare explicaţie a politicii sale.

aprilie 27, Paris
- Nicolae Titulescu dejunează cu Constantin (Dinu) Cesianu, trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al României la Paris, şi Sergiu (Gigi) Nenişor la restaurantul „Escargot“.
- Savel Rădulescu dejunează cu fostul ministru Georges Mandel, cu ziariştii John Eppstein şi Émile Buré.
- Savel Rădulescu primeşte vizita lui Ion Luculescu.
- Savel Rădulescu dinează cu Gheorghe Anastasiu şi Grigore Niculescu-Buzeşti la „Café Univers“.

aprilie 27, San Francisco

- Se deschide circulaţiei Podul „Golden Gate“, cel mai lung pod suspendat din lume (2.725 m).

aprilie 27, Italia

- Moare Antonio Gramsci, teoretician socialist şi lider al Partidului Comunist Italian.

aprilie 28, URSS

- Se adoptă Hotărârea privind cel de-al treilea plan cincinal de dezvoltare a economiei naţionale (1938–1942).

aprilie 28, Paris

- Savel Rădulescu primeşte vizita ziaristului britanic John Eppstein.
- În cursul dimineţii Savel Rădulescu se întâlneşte şi discută cu Paul Bastid, ministrul Comerţului.
- Nicolae Titulescu se întâlneşte cu ministrul Apărării, Edouard Daladier; cu fostul ministru al Instrucţiunii Publice, Anatole de Monzie şi cu Paul Reynaud, fost ministru de Finanţe.
- Nicolae Titulescu este primit de Albert Lebrun, preşedintele Franţei.
- Nicolae Titulescu, Savel Rădulescu, Sergiu (Gigi) Nenişor dejunează cu Constantin (Dinu) Cesianu, ministrul României la Paris, Ion Luculescu, la „Ritz“.
- Savel Rădulescu vizitează pe şi discută cu Léon Blum (orele 15,30–16,30) („lungă conversaţie, f. mulţumit“); primeşte pe Henry Catargi (orele 16,30–18); vizitează pe doamna Helène Venizelos (orele 18–19); vizitează apoi pe G.G. Mironescu (orele 19–20,30); dinează şi discută cu Joseph Paul-Boncour şi Marcel Désiré Hoden, în Place de la Bastille.

aprilie 29, Paris

- Savel Rădulescu vede în cursul dimineţii pe Ion Dinu Cantemir; are întâlniri cu diplomaţii francezi Alexis Léger Léger, la orele 11,30; René Massigli, la orele 12,30; dejunează cu Émile Buré; are o lungă convorbire cu fostul ministru Anatole de Monzie („f. amabil“), la orele 15,30 şi apoi cu Paul Reynaud („f. bine“), la orele 16,30.
- Savel Rădulescu notează: „Articolul lui St[elian] Popescu că d. Titulescu a oferit pact asistenţă Germaniei chiar înaintea URSS a făcut emoţie“.

aprilie 30, Washington

- Cel de-al patrulea „U.S. Neutrality Act“ adoptă clauza „Cash and Carry“.

aprilie 30, Paris

- Nicolae Titulescu şi Savel Rădulescu sunt invitaţi la dejun de Madeleine Brisson, cu Charles de Chambrun şi soţia acestuia; Wladimir d'Ormesson; André Maurois; Reynaldo Hahn; ambasadorul [Maurice] Paléologue etc.
- În cursul după-amiezii, Nicolae Titulescu şi Savel Rădulescu se întreţin cu Armand Călinescu şi Ion Luculescu. „Lungă discuţie“, notează Savel Rădulescu.
- Savel Rădulescu primeşte Placa Legiunea de Onoare.
- Savel Rădulescu dinează cu lord şi lady Derwent la „Maxim“.

aprilie–mai, Franţa, Germania, Austria

– Vizita lui Nicolae Titulescu la Paris, întâlnirile şi convorbirile cu numeroase personalităţi politice de prim rang au fost urmărite cu deosebit interes, de pe poziţii foarte diferite, de publicaţiile franceze („Le Temps“; „Echo de Paris“; „L'Humanité“) şi de publicaţiile germane şi austriace („Berliner Boersen Zeitung“, „Neues Wiener Tagblatt“, „Wiener Zeitung“, „Der Morgen“, „Wiener Montagblatt“ ş.a.)

mai 1, Paris

– Nicolae Titulescu dejunează cu ziaristul Pierre Guimier („fost la «Havas» şi prop[ietar] «Journal»“), Savel Rădulescu, Sergiu (Gigi) Nenişor.
– Savel Rădulescu notează sosirea diplomatului Brutus Coste de la Londra.
– În cursul după-amiezii, Savel Rădulescu primeşte vizita lui [Emanuel] Pantazi şi vede pe Dimitrie Negulescu, Dimitrie Drăghicescu, fostul ministru al României în Mexic.
– Savel Rădulescu notează: „Dinat cu toţi băieţii la «Weber»“.
– Savel Rădulescu notează: „Fost la Înviere cu [Alexandru] Zeuceanu, apoi la Legaţie ciocnit ouă roşii, multă lume.“

mai 2, Paris

– Savel Rădulescu dejunează la ambasadorul Turciei la Paris, Suad Bey (Mehmed Suad Davaz).
– Savel Rădulescu dinează cu G. Răutu, Sergiu (Gigi) Nenişor, Gheorghe Anastasiu.

mai 3, Egipt

– Lichidarea capitulaţiilor.

mai 3, Paris

– Nicolae Titulescu, împreună cu Savel Rădulescu, îl vizitează pe ambasadorul Statelor Unite ale Americii la Paris, William Christian Bullit.
– Nicolae Titulescu invită la dejun, la „Ritz“, câţiva din colaboratorii săi mai tineri (Savel Rădulescu, Gheorghe Anastasiu, Grigore Niculescu-Buzeşti, Brutus Coste, Dinu Ion Cantemir, Sergiu (Gigi) Nenişor.
– Nicolae Titulescu se întâlneşte şi se întreţine cu Barbu Ştirbey, între orele 18 şi 19.

mai 3, Paris – Cap Martin

– La orele 20, Nicolae Titulescu, împreună cu Savel Rădulescu, pleacă spre Cap Martin, cu „Train Bleu“. „Multă lume la gară.“ „Venit şi [Gheorghe] Anastasiu la Cap Martin.“ – nota Savel Rădulescu.

mai 3–8, Sinaia

– Constantin Cesianu, trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al României la Paris, face Regelui Carol al II-lea o amplă delaţiune privind pe Nicolae Titulescu, contactele şi convorbirile acestuia cu personalităţi politice, cu diplomaţi şi ziarişti francezi.

mai 3–iulie 9, Haga

– Cea de a 40-a sesiune a Curţii Permanente de Justiţie Internaţională.

mai 4, Bordeaux

– André Bouffard, prefectul Departamentului Gironde, informează pe preşedintele Consiliului de Miniştri, ministrul de Interne, ministrul Afacerilor Străine şi ministrul Apărării Naţionale ai Franţei că Asociaţia ofiţerilor mutilaţi şi a foştilor combatanţi

intenţionează să ceară lui Nicolae Titulescu să prezideze Congresul acestei asociaţii, preconizat să aibă loc la Bordeaux, la 26–27 iunie.
- André Bouffard, prefectul Departamentului Gironde, transmite lui Jacques Bouffard, consulul României la Bordeaux, scrisoarea adresată primului-ministru şi miniştrilor de Externe, de Interne şi al Apărării Naţionale privind Congresul Asociaţiei ofiţerilor mutilaţi şi a foştilor combatanţi.
- Jacques Bouffard, consulul României la Bordeaux, informează pe Constantin (Dinu) Cesianu, trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al României la Paris, despre organizarea Congresului Asociaţiei ofiţerilor mutilaţi şi a foştilor combatanţi, a cărui preşedinţie a fost încredinţată lui şi acceptată de Nicolae Titulescu.

mai 4, Cap Martin
- La orele 11, Nicolae Titulescu şi Savel Rădulescu sosesc la Menton, în gară fiind salutaţi de Constantin Vişoianu şi Gheorghe Assan.

mai 5, Cap Martin
- Savel Rădulescu notează: „F. frumos articol în «Le Temps» asupra plecării dlui Titulescu şi decoraţia mea".
- La orele 10,40, Gheorghe Anastasiu pleacă din Cap Martin spre Paris. „Regret mult plecarea lui. Îl iubesc foarte mult", nota Savel Rădulescu.

mai 5, Bordeaux
- Consulul României la Bordeaux, Jacques Bouffard, se adresează în scris lui Constantin (Dinu) Cesianu, cerându-i instrucţiuni privind răspunsul pe care trebuie să-l dea Prefecturii Departamentului Gironde în legătură cu Congresul Asociaţiei ofiţerilor mutilaţi şi a foştilor combatanţi.

mai 7, Bucureşti
- Se dă publicităţii declaraţia făcută de Nicolae Titulescu ziarului „Epoca" privind vizita şi convorbirile sale la Paris, abordând raporturile dintre Franţa şi România.

mai 9, Cap Martin–Geneva–Paris
- Sergiu (Gigi) Nenişor pleacă împreună cu Constantin Vişoianu la Geneva şi apoi la Paris.

mai 9, Monte Carlo
- Nicolae Titulescu dejunează cu Savel Rădulescu la Café de Paris.

mai 9, Cap Martin–Nisa
- Savel Rădulescu vizitează la Nisa pe Alexandrina (Adina) Boldescu, vară primară cu Maria Titulescu, mama lui Nicolae Titulescu.

mai 11, Cap Martin
- Aurel Cosma şi soţia acestuia sosesc la Cap Martin, venind de la Belgrad, în drum spre Paris.

mai 12, Bucureşti

– Carol al II-lea primeşte pe Victor Antonescu, ministrul de Externe. „După masă – nota Suveranul – Victor Antonescu, încă foarte plictisit de cele ce-a făcut Titulescu la Paris; are, totuşi, impresia că se dreg lucrurile“.

mai 12, Londra

– Ceremonia de încoronare a Regelui George al VI-lea. Din partea României au participat Marele Voievod Mihai, Radu Irimescu şi colonelul Preda C. Fundăţeanu.

mai 13, Cap Martin

– Din Bucureşti, lui Nicolae Titulescu şi Savel Rădulescu li se aduce la cunoştinţă că s-au luat măsuri disciplinare împotriva fidelilor fostului ministru de Externe. Savel Rădulescu notează: „[Iosif] Fermo îmi telefonează că [Gheorghe] Anastasiu a fost mutat la Oslo, [Grigore Niculescu] Buzeşti la Stockholm. Curios! Pedepsiţi că au venit să ne vadă?“
– Familia Titulescu are oaspete la dejun pe Alexandrina (Adina) Boldescu.
– În cursul după-amiezii, Nicolae Titulescu primeşte pe Ilie Rădulescu, directorul ziarului „Porunca vremii“. Savel Rădulescu nota: „Lungă discuţie cu dl Titulescu; a ieşit complet schimbat în idei“.
– Iosif Igiroşianu, secretar de legaţie la Legaţia României la Geneva, şi soţia sa, împreună cu doamna Bălăceanu, vin să vadă familia Titulescu şi pe Savel Rădulescu.

mai 14, Bucureşti

– Armand Călinescu notează: „Sunt primit în audienţă de Rege o oră şi jumătate. // Îi raportez mai întâi conversaţia cu Titulescu. Când pomenesc de proiectul mergerii la Moscova, Rex mă întreabă: «Crezi că face bine?» Răspund că nu şi că eu l-am consiliat să vină în ţară. Rex îmi subliniază greşelile lui Titulescu şi ocoleşte problemele… ca un «simplu avocat». Îmi citează un caz: «Era aici, pe scaunul pe care stai d-ta – spune Rex –, când am discutat chestiunea Strâmtorilor. I-am spus că formula lui nu era bună, căci dacă suntem amici cu turcii, în caz de război ne vor lăsa să trecem chiar până [text lipsă], iar dacă vom fi inamici, ne vor închide drumul chiar cu [text lipsă]. Nu este aşa? Titulescu a recunoscut şi apoi l-am întrebat de ce vrea să încheie acordul? „Ca să pot protesta în caz de nerespectare!“ a răspuns Titulescu. Iată, deci, cu ce mentalitate lucra». Am impresa că Rex şi-a pierdut încrederea în el.“

mai 14, Monte Carlo

– Aflat la Monte Carlo, Iuliu Maniu îi telefonează lui Nicolae Titulescu la Cap Martin.

mai 14, Cap Martin

– Nicolae Titulescu dejunează la Café de Paris cu Aurel Cosma, soţia acestuia şi Savel Rădulescu.
– În cursul serii, Nicolae Titulescu are o convorbire telefonică cu Iuliu Maniu, aflat la Monte Carlo.

mai 15, Cap Martin

– Nicolae Titulescu are ca invitaţi la dejun pe Iuliu Maniu, [Ion] Răchiţan şi [Aurel] Leucuţia. „Maniu şi prietenii dsale au descins la Cap Martin la acelaşi hotel“.

mai 16, Cap Martin

– În cursul după-amiezii, Nicolae Titulescu are o discuţie cu Iuliu Maniu.

mai 16, Menton

- Nicolae Titulescu ţine un „discurs“ la „Congres de l’enfance à la mer“ şi dejunează cu congresiştii.

mai 16–17

- Tewfik-Rüstü Aras, ministrul de Externe al Turciei, face o vizită în România.

mai 17, Bucureşti

- Sunt condamnaţi legionarii care au iniţiat şi întreprins acte de dezordine la Congresul Studenţesc de la Târgu Mureş (Alexandru Cantacuzino, Paul Craja, Ştefan Georgescu, Gheorghe Furdui, Teodor Ionaş, Pârvulescu şi Crudu).
- Carol al II-lea notează: „În drum spre Geneva, Rüstü Aras s-a oprit două zile aci, în Bucureşti; l-am avut astăzi la masă. E trepăduş, într-adevăr, dar mult mai agreabil de când nu-l mai agită încontinuu Titulescu. Văd cu plăcere că se înţelege bine cu [Victor] Antonescu“.

mai 17, Cap Martin

- Nicolae Titulescu dejunează cu Iuliu Maniu, Ion Răchiţan, Aurel Leucuţia, Savel Rădulescu.
- În cursul după-amiezii, Nicolae Titulescu are o conversaţie cu Iuliu Maniu, la care participă şi Savel Rădulescu.
- În cursul serii, Nicolae Titulescu, Iuliu Maniu şi Savel Rădulescu se duc la Café de Paris, unde servesc sucuri răcoritoare.

mai 17, Moscova

- Reinstaurarea comisarilor politici pe lângă trupele Armatei Roşii.

mai 17, Spania

- Socialiştii spanioli formează un nou guvern, sub conducerea lui Juan Negrin, reprezentant al socialiştilor, care a cooptat şi membri ai altor partide de stânga, cu excepţia anarho-sindicaliştilor. Noul cabinet susţine că trebuie câştigat războiul înainte de continuarea revoluţiei sociale în Spania.

mai 18, Bucureşti

- Armand Călinescu notează: „Dejunez la Ostrovski, care îmi spune că anul trecut, când a fost prima criză provocată de demisia lui Titulescu, miniştrii puterilor amice: francez, cehoslovac, turc şi rus au primit instrucţii de la guvernele lor să facă tot posibilul spre a împiedica plecarea lui Titulescu. S-au întâlnit toţi la o masă spre a se consfătui asupra mijlocului potrivit.“

mai 18, Cap Martin

- Nicolae Titulescu are o convorbire cu Iuliu Maniu, la care asistă şi Savel Rădulescu.
- Savel Rădulescu notează: „[Charles] Rochat anunţat dna Titulescu că Gigi [Sergiu Nenişor] a fost decorat cu Comandor Legiune“.

mai 20, Cap Martin

- În cursul după-amiezii, Nicolae Titulescu are o discuţie cu Iuliu Maniu, la care asistă şi Savel Rădulescu.

mai 21, Cap Martin

- Savel Rădulescu notează: „[Grigore] Filipescu dat interviu «Paris Soir» spunând că dl Titulescu va reveni la Min. de Ext. pe care nu ar fi trebuit să-l părăsească niciodată“.

mai 21, Praga

- Gheorghe Aurelian, trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al României în Cehoslovacia, informează Ministerul Afacerilor Străine de la Bucureşti că Nicolae Titulescu va sosi la Praga, la 16 iunie, iar la 19 iunie va pleca la Bratislava pentru primirea titlului de doctor *honoris causa.*

mai 21, Paris

- Constantin (Dinu) Cesianu, trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al României la Paris, informează Ministerul Afacerilor Străine de la Bucureşti că, în luna iunie, Nicolae Titulescu intenţiona să ţină conferinţe la Paris, la care urma să fie invitat tot corpul diplomatic, precum şi membrii legaţiei României.

mai 21–24, Cap Martin

- Aflat la Cap Martin, Nicolae Titulescu face însemnări privind *Mijloacele practice de a menţine pacea actuală* (40 de pagini manuscris în limba franceză).

mai 22, Cap Martin

- Savel Rădulescu menţionează: „Victor Antonescu dat comunicat privitor politica externă şi în special referire Polonia în urma vizitei col[onelului] Beck“.

mai 23, Cap Martin

- „Citit discursul lui Vaida astăzi o săptămână“ – nota Savel Rădulescu.

mai 24, Paris

- Inaugurarea expoziţiei internaţionale „Arta şi tehnica prezentului“.

mai 24–25, Polonia

- A.S.R. Marele Voevod Mihai face o vizită în Polonia.

mai 24–28, Cap Martin

- Aflat la Cap Martin, Nicolae Titulescu face însemnări privind *Problema sancţiunilor* (30 de pagini manuscris în limba franceză).

mai 24–29, Geneva

- Cea de a 97-a sesiune a Consiliului Ligii Naţiunilor.

mai 26

- Egiptul devine membru al Societăţii Naţiunilor.

mai 27, Cap Martin–Geneva

- La orele 18, Savel Rădulescu pleacă spre Geneva, însoţit de Gou [Grigore Gr. Constantinescu], care sosise în cursul dimineţii la Cap Martin.

mai 28, Londra

– Demisia lui Stanley Baldwin. Arthur Neville Chamberlain devine prim-ministru. Promovează o politică externă care va deveni cunoscută ca „Policy of Appeasement“.

mai 28, Geneva, Talloires, Lausanne, Paris

– Savel Rădulescu notează: „Sosit Geneva ora 9 dimineaţa. Întâlnit Gigi [Sergiu Nenişor] în gară. Plecat la Talloires. Venit Litvinov, care dejunat cu dl Titulescu. Plecat 5 spre Geneva şi continuat cu trenul la Lausanne. Dinat cu Const. Antoniade care a venit de la Berna. Plecat ora 1 noaptea cu Simplonul la Paris“.

mai 28, Talloires

– Nicolae Titulescu are convorbiri cu Maksim Maksimovici Litvinov, comisar al poporului pentru Afacerile Externe al U.R.S.S., în care sunt abordate actualitatea şi perspectivele relaţiilor româno-sovietice, evoluţiile politice generale în Europa Centrală şi Răsăriteană, securitatea colectivă, viitorul Societăţii Naţiunilor.
– În discuţia prelungită timp de câteva ore cu Maksim Maksimovici Litvinov, comisarul poporului pentru Afaceri Externe al U.R.S.S., Nicolae Titulescu, fost ministru al Afacerilor Străine al României, îşi exprimă dorinţa de a vizita Moscova, cândva în perioada iunie–iulie–august. Litvinov l-a descurajat să facă o vizită în această perioadă, afirmând că ar fi mai potrivită în toamnă, dar nu i-a adresat o invitaţie în acest sens. După informaţiile lui Litvinov, Titulescu avea deja pregătit textul conferinţei pe care intenţiona să o susţină la Moscova.

mai 28, Geneva

– Reprezentanţii statelor membre ale Micii Înţelegeri examinează problema reînarmării Ungariei. Se hotărăşte ca, în cazul realizării unui acord între Mica Înţelegere şi Ungaria, să se menţină hotărârile din sesiunea din 1–2 aprilie de la Belgrad, să se susţină necesitatea încheierii unui pact în patru sau a unor acorduri bilaterale de amiciţie şi de încredere cu Ungaria, negociate de comun acord şi încheiate simultan. În cazul înarmării Ungariei printr-un act unilateral, cele trei guverne au hotărât să publice o declaraţie de protest (al cărei text a fost convenit în noiembrie 1936), să suspende Tratatul minorităţilor, să oprească orice colaborare în cadrul Tribunalelor arbitrale mixte şi să suspende obligaţiile financiare rezultând din Tratatul de la Trianon.

mai 29, Paris, Londra, Bournemouth

– Savel Rădulescu notează: „Sosit ora 8 Paris; continuat spre Londra, ajuns ora 6 [18], plecat 6,20 [18,20] spre Bournemouth cu [Constantin] Laptew. Sosit ora 9 [21]. Obosit“.

mai 29–30, Praga, Bucureşti

– În ziarele „Pestry Tyden“, „Universul“ şi „Le Moment“ apare prefaţa scrisă de Nicolae Titulescu la o carte dedicată lui Edvard Beneš, preşedintele Cehoslovaciei.

mai 30, Bournemouth

– Savel Rădulescu conferă cu Constantin Laptew. „Mă bucur de a-l fi văzut.“ La Bournemouth soseşte şi Sergiu (Gigi) Nenişor.

mai 31, Bournemouth–Londra

– La orele 6,20, Savel Rădulescu pleacă din Bournemouth spre Londra. La gară este salutat de Bianu, Brutus Coste. Dinează cu Constantin Laptew, Gigi [Sergiu] Nenişor, Bianu, Brutus Coste. Se întâlneşte, de asemenea, cu Sacha Roman.

mai 31, Paris

- Anton Bibescu îşi exprimă îngrijorarea faţă de o posibilă poziţie a Sovietelor în favoarea lui Nicolae Titulescu. „Sovietele – scria el lui Martha Bibescu – se fac forte pentru a readuce pe Titulescu ca ministru. Vor triumfa oare?“

sfârşit mai, Paris

- Anton Bibescu, duşman neîmpăcat al lui Nicolae Titulescu, conferă cu Léon Blum şi Yvon Delbos, prim-ministru şi, respectiv, ministru de Externe ai Franţei, încercând să prezinte „caracterul nedorit“ al reîntoarcerii lui Nicolae Titulescu pe scena politică românească.

mai 31–iunie 3, Londra–Bucureşti

- Corespondentul ziarului „Universul“ la Londra informează că în perioada 31 mai–3 iunie 1937, Nicolae Titulescu a avut întrevederi şi convorbiri cu personalităţi britanice, printre care: lord Robert Arthur James Cranborne, subsecretar de stat parlamentar la Foreign Office şi delegat la Societatea Naţiunilor; Reginald Wilding Allen Leeper, directorul Presei şi Informaţiilor de la Foreign Office; istoricul şi publicistul Robert William Seton-Watson; Sir Frederic Leith-Ross, prim consilier economic al Marii Britanii; D. Waley, înalt funcţionar al Trezoreriei britanice. Sursele de care dispunem nu precizează data exactă a acestor întâlniri.

iunie 1, Paris

- Anton Bibescu este primit de Albert Lebrun, preşedintele Republicii Franceze. A doua zi scria lui Martha Bibescu: „Am văzut ieri pe preşedintele Republicii, la curent cu totul, nelăsându-se prins de toate calomniile pe care amicul nostru le răspândeşte la Paris cu privire la România, cu speranţa de a ajunge la putere. // Titulescu are câţiva prieteni la Paris, dar el are, de asemenea, mulţi oameni care-l judecă cu aceeaşi clarviziune ca mine şi ca aceia care l-au părăsit“.

iunie 1, Londra

- Nicolae Titulescu dejunează cu lord William George Tyrrell of Avon, fost subsecretar de stat permanent la Foreign Office şi, ulterior, ambasador la Paris, şi cu publicistul E.D. Madge.
- Alexandru Popescu-Necşeşti soseşte cu avionul venind direct de la Paris.
- Savel Rădulescu dejunează cu Alexandru Popescu-Necşeşti şi Constantin Laptew la „Ritz“.

iunie 2, Londra

- Nicolae Titulescu dejunează şi conversează cu Sir Robert Gilbert Vansittart of Denham, subsecretar de stat permanent la Foreign Office.
- După dejunul luat cu Sir Robert Gilbert Vansittart of Denham, Nicolae Titulescu face o vizită văduvei lui Austen Chamberlain.
- Savel Rădulescu se întreţine cu Alexandru Popescu-Necşeşti şi dejunează cu Alexandru Popescu-Necşeşti şi Constantin Laptew.

iunie 2–14, Londra

- În capitala Marii Britanii, Nicolae Titulescu are întâlniri şi convorbiri cu: deputatul Rothschild; cu fostul ministru John Robert Clynes şi cu Hugh Dalton, preşedintele

Partidului Laburist. Sursele de care dispunem nu precizează data exactă a acestor întâlniri.

iunie 3, Londra

- Savel Rădulescu notează: „Dejunat la deputatul [Ernest] Brown cu d. Titulescu, Laptew, Gigi şi un grup de deputaţi. Discutat mult cu gen[eralul] Spears şi mai puţin cu Sir George Penn".
- La orele 15,30, Nicolae Titulescu se întâlneşte şi discută cu Anthony Eden, ministrul de Externe al Marii Britanii.
- După dejunul luat cu un grup de parlamentari britanici, Nicolae Titulescu este invitat, la orele 16,30, la ceai, la Camera Comunelor.
- Nicolae Titulescu rosteşte, la orele 17, în Camera Comunelor, conferinţa „Despre metodele practice de a păstra pacea existentă" (Savel Rădulescu o citează cu titlul „Mijloacele pentru a menţine pacea existentă"), în faţa unui mare număr de parlamentari şi a unui numeros public. După susţinerea conferinţei, aplaudată călduros de parlamentarii britanici, lui Nicolae Titulescu i s-au pus numeroase întrebări cu privire la politica internaţională.

iunie 4, Oxford

- Înainte de a-şi susţine conferinţa la Universitatea din Oxford (Savel Rădulescu o citează cu titlul „Situaţia internaţională actuală"), Nicolae Titulescu a participat la un dejun la New College, organizat în cinstea sa, la care au participat cele mai reprezentative figuri ale Universităţii din Oxford, ale ştiinţei şi culturii britanice.
- Nicolae Titulescu rosteşte la New College al Universităţii din Oxford discursul „Situaţia internaţională a Europei", în faţa a 50 de profesori. Timp de două ore, Nicolae Titulescu a răspuns unui larg set de întrebări, dezvoltând pe larg chestiunile: revizionismul, spiritualizarea constantă şi progresivă a frontierelor. Pe marginea conferinţei susţinute de Nicolae Titulescu, Savel Rădulescu notează: „D. Titulescu foarte mulţumit".

iunie 4, Londra

- Savel Rădulescu dejunează cu publicistul E.D. Madge.

iunie 4, Oxford–Bournemouth

- După susţinerea conferinţei la Universitatea din Oxford, la orele 18,20, Nicolae Titulescu, însoţit de Savel Rădulescu şi Sergiu Nenişor, se duce la Bournemouth, de unde urma să plece, la 7 iunie 1937, spre Cambridge, pentru cea de a treia sa conferinţă, cu titlul „Securitatea colectivă".

iunie 4, Sinaia-Bucureşti

- În drum de la Sinaia la Bucureşti, Victor Antonescu îi face un amplu raport oral lui Carol al II-lea privind contactele şi convorbirile avute la Geneva şi Paris.

iunie 5, Bournemouth

- Savel Rădulescu notează: „În «Daily Telegraph» apărut nota că Negusul va fi prezent la conferinţa dlui Titulescu la Cambridge, când va vorbi despre securitatea colectivă. Aflat prima oară din ziar, dl Titulescu şi-a amânat conferinţa. Telegrafiat la Cambridge, dat nota în «Universul» spre a explica. Scris la ziare din Londra p[entru a] anunţa amânarea".

iunie 7, Londra

- Savel Rădulescu notează: „În «Daily Telegraph» apărut nota (în acelaşi loc unde a fost publicată şi prima notă, sâmbătă), arătând că dl Tit[ulescu] a aflat din ziare chestia cu Negus la Cambridge şi [şi-a] amânat conferinţa spre a nu intra în chestiuni controversate cu Anglia“.
- Vasile Grigorcea, trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al României în Marea Britanie, informează Ministerul Afacerilor Străine de la Bucureşti că Nicolae Titulescu a renunţat la conferinţa despre securitatea colectivă pe care urma să o ţină la Cambridge.
- Savel Rădulescu părăseşte, împreună cu Sergiu (Gigi) Nenişor, la orele 17, localitatea Bournemouth cu autoturismul şi ajunge la orele 20 la Londra.
- În cursul serii, Nicolae Titulescu primeşte în vizită pe Jan Masaryk, trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al Cehoslovaciei la Londra.
- Savel Rădulescu notează: „Const. Antoniade rechemat. «Le Temps» anunţă că dat fiind că a fost chemat la Talloires. Inexact. Fals.“

iunie 7–9, Bucureşti

- Ignacy Mościcki, preşedintele Poloniei, efectuează o vizită oficială în România.

iunie 8, Chartwell

- Nicolae Titulescu, împreună cu Savel Rădulescu, dejunează la ţară, cu Winston Churchill şi Mrs Clementine Churchill. „Splendidă proprietate: 88 hectare de parc şi pădure şi se plânge că e mică. Discuţie foarte interesantă la masă. Churchill excepţional inteligent“.

iunie 9, Londra

- Invitat de fracţiunea laburistă din Parlamentul englez, Nicolae Titulescu rosteşte discursul „Orientarea în politica internaţională a democraţiilor europene“. Au fost prezenţi 150 de deputaţi laburişti, în frunte cu liderul lor, Clement Richard Attlee.
- La Chatham House (Royal Institute for Foreign Affairs), Nicolae Titulescu susţine, la orele 20,30, discursul „Este de dorit reforma Pactului Societăţii Naţiunilor?“. După informaţiile lui Savel Rădulescu, au participat cca 300 persoane, reuniunea fiind prezidată de lord Edgar Algernon Robert Cecil, care a făcut un călduros elogiu omului politic român. „Multe întrebări (lord Arnold, [Wickham] Steed).“ „Succes.“
- Savel Rădulescu notează: „Văzut pe [Brutus] Coste şi fost cu d. Titulescu la lady Derwent“.
- Savel Rădulescu dejunează cu lord şi lady Sysonby.
- Savel Rădulescu dinează cu Constantin Laptew la Alexander Montagu George Cadogan.

iunie 9, Bucureşti

- Prin Decretul Regal nr. 2 516 din 9 iunie 1937, Constantin Antoniade, trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al României la Berna, este rechemat în ţară pe ziua de 10 iunie 1937.

iunie 10, Londra

- Aflaţi la Londra, Nicolae Titulescu şi Savel Rădulescu sunt invitaţi la dejun de lord Edgar Algernon Robert Cecil, împreună cu Sir Archibald Sinclair, preşedintele

Partidului Liberal; profesorul Gilbert Murray, marele elenist; Malkin, de la Foreign Office; Forster; Williams ş.a.
- Nicolae Titulescu este primit de şi are o densă convorbire pe probleme politice cu Arthur Neville Chamberlain, prim-ministru al Marii Britanii.
- Nicolae Titulescu adresează lui Westminster Bank Limited solicitarea de a i se acorda un credit.
- Diplomatul român V. Stîrcea, care funcţiona la Legaţia României din capitala Marii Britanii, comunică lui Savel Rădulescu informaţii privind conspiraţia Germaniei împotriva lui Nicolae Titulescu, a cărui vizită în Marea Britanie, conferinţele sale publice şi contactele sale politice au provocat Berlinului o profundă îngrijorare.
- Savel Rădulescu dinează cu Brutus Costea şi soţia acestuia.

iunie 11, U.R.S.S.
- La capătul unei noi campanii de epurări lansată de Stalin contra pretinşilor troţkişti, 8 ofiţeri superiori de rang înalt din Armata Roşie (mareşalul Mihail Nikolaevici Tuhacevski, comisar adjunct al poporului pentru Apărare; Ionna Emmanuilovici Iakir; Ieronim Petrovici Uborevici) sunt condamnaţi la moarte şi executaţi.

iunie 11, Bucureşti
- Guvernatorul Băncii Naţionale, Mitiţă Constantinescu, înaintează guvernului un memoriu în care protestează împotriva cliringului pe baza căruia se desfăşura comerţul cu Germania.
- Se publică Protestul Societăţii „Louis Barthou“ împotriva campaniei denigratoare la adresa activităţii de politică externă a lui Nicolae Titulescu. Societatea „Louis Barthou“ exprimă în acelaşi timp preţuirea şi recunoştinţa pentru demnitatea cu care Nicolae Titulescu s-a dăruit apărării hotarelor şi intereselor ţării, politicii de înţelegere şi colaborare.

iunie 11, Londra
- Westminster Bank Limited aprobă lui Nicolae Titulescu deschiderea unui cont cu facilitarea unui sold debitor până la concurenţa sumei de 5.000 de lire.
- Nicolae Titulescu ia dejunul cu David Lloyd George, fost prim-ministru al Marii Britanii.
- După dejunul cu David Lloyd George, Nicolae Titulescu vizitează pe ducesa de Atholl şi apoi primeşte pe publiciştii Wickham Steed şi Charles Vernon Oldfield Bartlett.
- Diplomatul român Anton Bibescu, oponent declarat al lui Nicolae Titulescu, are o discuţie cu un înalt funcţionar de la Foreign Office, prin care încearcă să contracareze ceea ce el a numit „maşinaţiunile domnului Titulescu“. Din precizările făcute pe nota de convorbiri, aflăm că primise din partea autorităţilor guvernamentale de la Bucureşti suma de 2 000 de lire sterline pentru propagandă anti-Titulescu.
- Savel Rădulescu dejunează cu ziaristul E.D. Madge şi soţia acestuia; Constantin Laptew.

iunie 12, Londra
- Satisfăcut de efectele acţiunii anti-Titulescu în cercurile politice şi diplomatice londoneze, Anton Bibescu scria lui Martha Bibescu: „La Foreign Office mulţi oameni îl preferă pe [Victor] Antonescu lui Titulescu. Detalii în curând“.

- Diplomatul român V. Stîrcea aduce la cunoştinţa lui Nicolae Titulescu că – potrivit informaţiilor dobândite din partea unui diplomat german acreditat la Londra – Ambasada Germaniei alcătuia un „dosar Titulescu“ spre folosinţa lui Carol al II-lea.
- Nicolae Titulescu dejunează la Wickham Steed. Savel Rădulescu notează: „Dejunat la Steed cu d. Titulescu şi Laptew. Întâlnit [Demetrios] Caclamanos, dr. Giordani, [ziaristul R.] Lacoste etc. // Opinia publică engleză impresionată“.

iunie 12, Praga

- Nicolae Titulescu este felicitat de preşedintele Consiliului de Miniştri al Cehoslovaciei, Milan Hodža, cu ocazia decernării titlului de doctor *honoris causa* al Universităţii din Bratislava.

iunie 13, [Geneva]

- În scrisoarea adresată lui Mihail Semionovici Ostrovski, trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al U.R.S.S. la Bucureşti, Maksim Maksimovici Litvinov, comisar al poporului pentru Afaceri Străine al U.R.S.S., referindu-se la prezenţa lui Nicolae Titulescu în Marea Britanie, scria: „A plecat, după cum ştiţi, la Londra, unde face expuneri în Parlament şi ţine cursuri [conferinţe] la diferite universităţi. Din informaţiile pe care le avem de la Londra, el susţine acolo cu mult succes ideea unei colaborări franco-sovietice şi tună şi fulgeră împotriva tuturor celor care-l contrazic“.

iunie 13, Londra

- Savel Rădulescu dejunează cu Constantin Laptew şi Sergiu (Gigi) Nenişor.

iunie 13, Guilford

- Savel Rădulescu vizitează la ţară pe lord Sysonby. „Întâlnit lady Dealty, lord şi lady Earn. Casa veche de 1000 de ani, biblioteca frumoasă.“

iunie 13, Praga

- Gheorghe Aurelian, trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al României în Cehoslovacia, informează Ministerul Afacerilor Străine de la Bucureşti despre caracterul privat al vizitei lui Nicolae Titulescu la Praga.

iunie 14, Londra

- Nicolae Titulescu vorbeşte în faţa Comitetului pentru Pace şi Apărare din Marea Britanie, prezidat de Winston Churchill, în legătură cu evoluţia situaţiei internaţionale şi atitudinea Marii Britanii faţă de evenimentele europene.
- Nicolae Titulescu este invitat la dejun de Winston Churchill, alături de alte 40 de personalităţi, la „Savoy“. Printre participanţi, Savel Rădulescu reţine: lady Chamberlain; Katharine Stewart-Murray, ducesă de Atholl; Norman Angell; Miss Helen Violet Bonham-Carter, baroană Asquith of Yarnbury, „foarte apreciată p[entru] oratorie“; lord Lloyd; James Rothschild; Sir Archibald Sinclair; deputatul Philip Noel Baker; Wickham Steed; ambasadorul Sir Malcolm Arnold Robertson ş.a.
- Nicolae Titulescu şi Savel Rădulescu sunt invitaţi la dineu de către Sir Robert Gilbert Vansittart of Denham. Savel Rădulescu notează: „F. frumoasă casă, el f. deştept“.
- În cursul după-amiezii, Savel Rădulescu primeşte vizita lui Robert William Seton-Watson, cu care ia ceaiul; se întâlneşte, de asemenea, cu Vasile Grigorcea şi [Victor Rădulescu-] Pogoneanu.

iunie 15, Berna

- Cu toate că a participat parţial la sancţiunile impuse Italiei ca reacţie la criza etiopiană, guvernul elveţian a hotărât să recunoască cucerirea Etiopiei de către Italia. Aspiraţiile fasciste de încorporare a cantoanelor italofone ale Elveţiei, formarea Axei Roma–Berlin şi prăbuşirea sistemului de securitate colectivă al Societăţii Naţiunilor au convins Elveţia că trebuie să evite tensiunile cu italienii.

iunie 15, Londra

- Savel Rădulescu notează: „Fost la bancă. Dejunat cu Madge, Voss, d. Titulescu şi Laptew".
- Savel Rădulescu notează: „Văzut Bianu. Dinat cu lord şi lady Derwent. Făcut bagaje".

iunie 15, Bucureşti

- În *Însemnări zilnice,* Armand Călinescu notează informaţiile date de Dimitrie Dimăncescu în legătură cu turneul de conferinţe al lui Nicolae Titulescu în Marea Britanie şi contactele cu personalităţi politice, diplomatice, ziarişti.

iunie 15–17

- Premierul cehoslovac, Milan Hodža, efectuează o vizită în România.

ante iunie 16, Londra

- Nicolae Titulescu se întâlneşte şi discută cu Ivan Mihailovici Maiski, ambasadorul Uniunii Sovietice la Londra, despre problemele politice şi militare pe plan european şi proiectele personale.

iunie 16, Londra–Paris–Praga

- Însoţit de colaboratori (Savel Rădulescu, Sergiu Nenişor), Nicolae Titulescu părăseşte Londra la orele 9. La orele 16, ajunge la Paris. După o şedere de o oră la „Ritz", după ce i se alătură Catherine Titulescu şi G. Răutu, pleacă, la orele 17,40, spre Praga.

iunie 17, România

- Are loc o întâlnire pe Dunăre, pe vasul „Carol al II-lea", între Gheorghe Tătărescu, Victor Antonescu, Milan Stojadinović şi Milan Hodža, în cursul căreia se face o trecere în revistă a situaţiei internaţionale şi se reafirmă voinţa celor trei părţi de colaborare cu Ungaria, pentru crearea unui climat de destindere în bazinul dunărean.

iunie 17, Praga

- La orele 6,05 (18,05), Nicolae Titulescu, însoţit de colaboratori, soseşte la Praga. La gară este salutat de reprezentanţi ai preşedintelui Cehoslovaciei, Edvard Beneš, ai ministrului de Externe, Kamil Krofta, ca şi de fostul trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al Cehoslovaciei la Bucureşti, Jan Šeba.
- Nicolae Titulescu are convorbiri cu Kamil Krofta privind diferite aspecte politice europene, în special semnificaţia şi consecinţele pactului bulgaro-iugoslav asupra configuraţiei şi evoluţiei politico-militare din Europa de Sud-Est, asupra slăbirii Înţelegerii Balcanice, alunecată într-un proces de disoluţie.
- Ministerul de Externe al Cehoslovaciei oferă un dineu în onoarea lui Nicolae Titulescu, la care participă Abatele Metodiu Zavoral (Jan Nepomicky); Zdenek Fierlinger; Catherine Titulescu; Savel Rădulescu; Sergiu Nenişor; decanul Peka; Tomeš; Spacik.

iunie 18, Praga

- La orele 12, Nicolae Titulescu este primit în audienţă, pentru o convorbire de 75 de minute, de către Edvard Beneš, preşedintele Cehoslovaciei.
- Edvard Beneš şi soţia au drept invitaţi la dejun, la orele 13,15, pe Nicolae Titulescu şi Catherine Titulescu, precum şi pe Savel Rădulescu şi pe Sergiu (Gigi) Nenişor. „Interesantă discuţie".
- Nicolae Titulescu şi Savel Rădulescu se întâlnesc cu Jan Masaryk, trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al Cehoslovaciei la Londra.
- Nicolae Titulescu părăseşte Praga, la orele 16, cu destinaţia Bratislava, unde ajunge la orele 22. La sosirea la Bratislava, Nicolae Titulescu este salutat în gară de oficialităţile oraşului, de Mihai Arion şi soţia acestuia, Nicolae Raicoviceanu, senatorul Grigore Ciuntu, [Ştefan] Neniţescu, [Gheorghe] Popescu ş.a.
- Savel Rădulescu are o lungă convorbire, până dimineaţa, cu Mihai Arion şi Nicolae Raicoviceanu.

ante iunie 19, Bucureşti

- Într-o convorbire purtată pe probleme externe şi interne, Carol al II-lea cere informaţii lui Alexandru Popescu-Necşeşti despre Nicolae Titulescu, pe care omul politic şi ziaristul român îl întâlnise în Marea Britanie şi ale cărui conferinţe în Parlament le urmărise în mod direct.

iunie 19, Bratislava–Viena

- Universitatea Komensky din Bratislava îi conferă lui Nicolae Titulescu, la orele 11, titlul de doctor *honoris causa.*
- Cu ocazia acordării titlului de doctor *honoris causa,* Nicolae Titulescu rosteşte cuvântarea *Ordinea în gândire,* amplă analiză a situaţiei internaţionale de la acea dată, prilejuind o subliniere a dezideratelor politice şi morale ale momentului. Savel Rădulescu notează: „D. Tit[ulescu] făcut f. frumoasă şi interesantă conferinţă".
- La orele 13, are loc un mare dejun organizat în onoarea lui Nicolae Titulescu, la care participă numeroase personalităţi politice, militare, universitare ş.a. Abatele Metodiu Zavoral (Jan Nepomicky) rosteşte un emoţionant discurs.
- La orele 16, Nicolae Titulescu părăseşte Bratislava, cu destinaţia Viena, împreună cu Savel Rădulescu, Sergiu (Gigi) Nenişor, Mihai Arion şi soţia, Nicolae Raicoviceanu, ziaristul Iosif Fermo, Ştefan Neniţescu.
- La orele 18, Nicolae Titulescu ajunge la Viena, împreună cu suita.

iunie 20, Viena

- Nicolae Titulescu şi Savel Rădulescu se întâlnesc şi se întreţin cu ziaristul Benno Brănişteanu.
- Nicolae Titulescu dejunează cu Savel Rădulescu şi alţi colaboratori.

iunie 20, Viena–Jáchimov

- Mihail Arion şi soţia sa părăsesc în cursul serii Viena cu destinaţia Jáchimov.

iunie 20, Viena–Bucureşti

- Nicolae Raicoviceanu părăseşte Viena, la orele 15, cu direcţia Bucureşti.

iunie 21, Viena–Paris

- La orele 22,20, Nicolae Titulescu, însoţit de Savel Rădulescu, părăseşte Viena, cu destinaţia Paris.

iunie 21–25, România

- Ministrul Aerului în guvernul francez, Pierre Cot, efectuează o vizită oficială în România.

iunie 22, Praga

- Gheorghe Aurelian, trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al României în Cehoslovacia, informează Ministerul Afacerilor Străine de la Bucureşti privind afirmaţiile făcute de Nicolae Titulescu cu prilejul vizitei sale în Cehoslovacia şi convorbirile cu lideri cehoslovaci în legătură cu: trecerea trupelor sovietice pe teritoriul României; pactul de asistenţă mutuală cu U.R.S.S.; slăbirea Înţelegerii Balcanice în urma pactului bulgaro-iugoslav; politica lui Milan Stojadinović, preşedintele Consiliului de Miniştri şi ministru de Externe al Iugoslaviei.

iunie 22, Bucureşti

- Printr-o Notă a Serviciului Secret de Informaţii se aduce la cunoştinţă Poliţiei de Siguranţă că Ioan Belgea, comandantul „Corpului Răzleţi“, şeful Serviciului de Informaţii al Mişcării Legionare, subordonat conducerii partidului „Totul pentru Ţară“, primise dispoziţii din partea lui Corneliu Zelea Codreanu să supravegheze îndeaproape activitatea diplomatului român Nicolae Titulescu, care exprima opinii vehement antilegionare.

iunie 22, Paris

- Nicolae Titulescu, cu suita, soseşte la Paris, la orele 9. La gară este salutat de Alexandru Zeuceanu, ziaristul E. Schachman.
- Nicolae Titulescu are invitaţi la dejun pe Iuliu Maniu, Savel Rădulescu şi E. Schachman.

iunie 23, Paris

- Iuliu Maniu are invitaţi la dejun pe Nicolae Titulescu, Catherine Titulescu, Savel Rădulescu, Sergiu (Gigi) Nenişor, Aurel Leucuţia, Pavel Pavel.

iunie [23], Paris

- Potrivit mărturiilor lui Corneliu Coposu, Nicolae Titulescu redactează un testament prin care desemnează ca executor testamentar pe Iuliu Maniu, exprimând dorinţa ca la moartea sa să fie îngropat pe muntele Tâmpa din Braşov, pentru a adeveri dragostea sa fierbinte pentru Transilvania şi străduinţele sale pentru întregirea scumpei sale ţări. „Subsemnatul Nicolae Titulescu încredinţez pe prietenul meu bun, Iuliu Maniu, ca executor testamentar. Ultima mea dorinţă este ca la moartea mea să fiu îngropat pe muntele Tâmpa din Braşov, pentru a adeveri dragostea mea adâncă pentru Transilvania şi străduinţele mele pentru întregirea scumpei mele ţări. Vreau ca generaţiile viitoare să ştie că firul luminos care m-a călăuzit în zbuciumata mea viaţă a fost iubirea de patrie şi gloria eternă a neamului românesc. Rămân recunoscător şi dincolo de viaţă, celor care m-au sprijinit în lupta mea şi iert pe cei care mi-au făcut nedreptate şi cauzat suferinţe. Iunie 1937. Nicolae Titulescu“.

iunie 24, Paris

- Savel Rădulescu notează: „Întâlnit pe Maniu şi însoţitorii dsale la «Florian»“.

iunie 25, Bucureşti

- Apare interviul acordat de Nicolae Titulescu ziarului „Universul“, relativ la întrevederile pe care le-a avut la Londra şi la Paris, convorbirea cu Evard Beneš, preşedintele Cehoslovaciei, şi Kamil Krofta, ministrul de Externe al Cehoslovaciei, la întrevederea cu Maksim Maksimovici Litvinov, comisar al Afacerilor Externe al U.R.S.S. ş.a.
- Nicolae Titulescu îşi reafirmă dorinţa ca, o dată cu revenirea în ţară, să-şi reia activitatea de profesor şi parlamentar (fiind senator pe viaţă).

iunie 26, Paris–Bordeaux

- Nicolae Titulescu şi Sergiu (Gigi) Nenişor pleacă cu avionul la Bordeaux de la aerodromul Vélizy Villacoublay pilotat de renumitul aviator Maurice Rossi.

iunie 26, Bordeaux

- Nicolae Titulescu conferenţiază, la orele 17,30, în faţa participanţilor la Congresul Asociaţiei ofiţerilor mutilaţi şi a foştilor combatanţi, avertizând asupra primejdiei unui nou război mondial, subliniind, deopotrivă, exigenţa realizării de eforturi conjugate pentru a preîntâmpina tragedia unei catastrofe planetare. Savel Rădulescu notează: „F[oarte] interesantă conferinţă […]. Mare succes. D. Tit[ulescu] a expus f[oarte] multe adevăruri în formă admirabilă“.
- După susţinerea conferinţei la Grand Théatre în faţa participanţilor la Congresul Asociaţiei ofiţerilor mutilaţi şi a foştilor combatanţi, Nicolae Titulescu a făcut o vizită la redacţia ziarului „La Petite Gironde“, întreţinându-se cu redactorii publicaţiei. Cu această ocazie, Nicolae Titulescu face o declaraţie scrisă – întru apărarea legii internaţionale – ziarului „La Petite Gironde“.
- Conducerea ziarului „La Petite Gironde“ oferă, în cursul serii, un dineu intim în onoarea lui Nicolae Titulescu, la care participă mai multe personalităţi politice şi ziaristice franceze.

iunie 26–30, Polonia

- Regele Carol al II-lea efectuează o vizită în Polonia. Cu acest prilej, Regele României şi preşedintele Poloniei hotărăsc în principiu ridicarea relaţiilor diplomatice dintre cele două state la nivel de ambasadă.

iunie 27, Bordeaux

- Nicolae Titulescu onorează banchetul participanţilor la Congresul Asociaţiei ofiţerilor mutilaţi şi a foştilor combatanţi.

iunie 27, Bordeaux–Paris

- După-amiază, Nicolae Titulescu, însoţit de Jacques Chastenet de Castaing, directorul ziarului „Le Temps“, şi Sergiu (Gigi) Nenişor revine la Paris, de la Bordeaux, adus pe aeroportul militar Vélizy Villacoublay de renumitul aviator Maurice Rossi.

iunie 27, Paris

- Savel Rădulescu dejunează cu Catherine Titulescu, G. Răutu, Iuliu Maniu, doamna Madgearu, Aurel Leucuţia, E. Schachman şi soţia acestuia.
- La orele 17,30, Savel Rădulescu întâmpină, la aerodromul Vélizy Villacoublay, pe Nicolae Titulescu, Sergiu (Gigi) Nenişor şi Jacques Chastenet de Castaing, codirector al publicaţiei „Le Temps“, la întoarcerea de la Bordeaux.

– În „Le Temps“ apare un amplu *compte-rendu* privind conferinţa lui Nicolae Titulescu de la Bordeaux.

iunie 28, Paris

– Savel Rădulescu notează: „Venit Cotty [Stoicescu], [Constantin] Laptew şi G[eorge] Oprescu. Dejunat cu [E. Edouard] Tavernier la «Ritz» […] Sosit [Virgil] Madgearu la Paris“.

iunie 28, Bordeaux

– Consulul României la Bordeaux, Jacques Bouffard, informează pe Constantin (Dinu) Cesianu, trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Paris, că nu a luat cuvântul nici la Congresul Asociaţiei ofiţerilor mutilaţi şi a foştilor combatanţi , nici la banchetul ce i-a urmat.

iunie 28–iulie 3, Geneva

– Sub auspiciile Societăţii Naţiunilor, are loc cea de a X-a sesiune a Conferinţei de studii internaţionale consacrată promovării relaţiilor internaţionale.

iunie 29, Paris

– Nicolae Titulescu are invitaţi la dejun pe Iuliu Maniu, Virgil Madgearu, Savel Rădulescu, E. Schachman.
– Savel Rădulescu menţionează venirea la Paris a lui Pavel Pavel.

iunie 30, Paris

– Nicolae Titulescu dejunează cu Pierre-Étienne Flandin, fost prim-ministru; dr. C. Angelescu; Savel Rădulescu; ziariştii Émile Burré şi John Eppstein, „invitaţi de aceştia din urmă la Restaurant «Escargot»“.
– Savel Rădulescu se întâlneşte şi discută cu Pierre-Étienne Flandin. „Mulţumit. Nu înţeleg însă de ce apropierea ruso-germană < periculoasă ca cea anglo-germană.“
– Savel Rădulescu se întâlneşte şi discută, în cursul după-amiezii, cu ziaristul Henri Geraud (Pertinax); cu Eugen Neculcea; Jagolnitza; Alexandru Stănescu.
– Sergiu Nenişor părăseşte, în cursul serii, Parisul, cu destinaţia Geneva–Cap Martin.

iulie 1, Paris

– Iuliu Maniu părăseşte Parisul.

iulie 2, Paris

– Nicolae Titulescu dejunează la „Ritz“ cu Savel Rădulescu; Gheorghe Assan, trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al României în Danemarca; Constantin Laptew.

iulie 3, Paris

– Nicolae Titulescu, Savel Rădulescu şi Sergiu Nenişor dejunează la Štefan Osusky, trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al Cehoslovaciei la Paris.

iulie 4, Paris

– Ionel Christu, ministru plenipotenţiar, nepotul lui Nicolae Titulescu, soseşte la Paris.
– Nicolae Titulescu dejunează cu Virgil Madgearu şi soţia acestuia; E. Schachman şi soţia acestuia; Gheorghe Assan; Sergiu Nenişor; Ionel Christu; N. Tolu; George Oprescu.

– Petrache Ciolan, consulul general al României la Paris, adresează lui Victor Cădere, ministrul României la Belgrad, o amplă scrisoare-raport privind evoluţii şi personalităţi politice, întâlniri şi convorbiri, o atenţie specială fiind acordată întrevederilor lui Maniu cu Titulescu, precum şi stării fizice şi psihice a omului politic şi diplomatului român.

iulie 5, Paris

– În cursul dimineţii, Savel Rădulescu conferă cu Virgil Madgearu.

iulie 5, Paris–Cap Martin

– În cursul serii, Nicolae şi Catherina Titulescu, Savel Rădulescu şi Constantin Laptew părăsesc Parisul cu direcţia Cap Martin.

iulie 5–9, Paris

– Sub auspiciile Societăţii Naţiunilor, are loc cea de a doua Conferinţă generală a comisiilor naţionale pentru cooperare intelectuală, având ca obiectiv protejarea drepturilor de proprietate intelectuală.

iulie 6

– Se dă publicităţii un plan de împărţire a teritoriilor Palestinei sub mandat britanic.

iulie 6, Cap Martin

– Nicolae Titulescu, soţia acestuia, Savel Rădulescu şi Constantin Laptew sosesc la orele 11 la Cap Martin; sunt întâmpinaţi la gară de Gabriela (Gaby) şi Mariella Nenişor.

iulie 7, Lukuchio, aproape de Beijing

– „Incidentul de pe podul Marco Polo“. Începutul războiului Japoniei împotriva Chinei, desfăşurat între anii 1937–1945.

iulie 8, Saadabad

– Constituirea Antantei Orientului Apropiat (Iran, Irak, Turcia, Afganistan) – înţelegere islamică pentru contracararea tensiunilor internaţionale.

iulie 9, Washington

– Congresul S.U.A. adoptă Pitman Act, care asigură guvernului chinez accesul la credite externe pentru achiziţionarea de echipament militar.

iulie 9, Cap Martin

– Venind de la Paris, Ionel Christu, în drum spre ţară, se opreşte un timp la Cap Martin.

iulie 11, Cap Martin

– Savel Rădulescu notează: „M.S. Regele a sosit cu Simplonul la Paris (incognito). Mâine va dejuna la preş[edintele] Lebrun“.

iulie 17

– Tratatul naval anglo-german şi Tratatul naval anglo-sovietic privind stabilirea parităţii navale şi prevenirea declanşării unui război major.

iulie 17, Cap Martin

– Savel Rădulescu notează: „1 an de la începerea războiului civil în Spania!“

iulie 19, München

– Regimul nazist inaugurează expoziţia „Arta degenerată“. Celebri pictori şi sculptori germani ce nu răspund criteriilor ideologice ale regimului sunt supuşi oprobriului public (Paul Klee, Emil Nolde, Oskar Kokoschka, Max Beckmann, Vasili Kandinski, Otto Dix, Ernst Barlach ş.a.). La încheierea expoziţiei, o serie de exponate ale „Artei degenerate“ au fost strânse şi arse în pieţe publice sau vândute în exterior la licitaţie. Mii de lucrări au fost scoase din muzee şi distruse. Artiştii vizaţi de aceste măsuri au căzut victime şi „interdicţiei de a crea“.

iulie 19(?), Dover

– Carol al II-lea notează: „Consider această călătorie [în Marea Britanie] de cea mai mare importanţă, căci de la plecarea lui Titulescu din guvern, legăturile cu Anglia s-au mai slăbit şi miniştrii respectivi, [Reginald] Hoare şi [Vasile] Grigorcea, nu sunt destul de activi spre a le întări“.

iulie 19, Cap Martin

– Savel Rădulescu notează: „M.S. Regele s-a dus la Londra incognito“.
– Savel Rădulescu notează sosirea din ţară a deputatului Aurel Cosma.

iulie 24, Cap Martin–Vichy

– La orele 19, Savel Rădulescu pleacă împreună cu Aurel Cosma la Vichy–Mont Doré.

iulie 24–28, Bucureşti

– Ziarul „Universul“ publică integral, în serial, discursul ţinut de Nicolae Titulescu la Universitatea Komensky din Bratislava, cu ocazia acordării titlului de doctor *honoris causa*.

iulie 25, Vichy–Mont Doré

– Savel Rădulescu notează: „Ajuns ora 6½, Mont Doré. Întâlnit pe dl, dna I. Gigurtu“.

iulie 28, China

– Trupele japoneze ocupă oraşul Pekin.

iulie 28, Mont Doré

– Savel Rădulescu notează: „Funeraliile mitropolitului Dornala (?!) la Belgrad. Nici Prinţul Regent, nici membrii guv[ernului] la funeralii. Miniştrii şi deputaţii ortodocşi, care au votat Concordatul, au fost excomunicaţi de Biserica Ortodoxă Iugoslavă. Tensiune mare în Iug[oslavia] pe această chestiune a Concordatului. Mulţimea impresionată, mai ales la 2–3 ore după vot. Patriarhul Varnava a murit. Se crede a fi fost otrăvit“.

iulie 30, Mont Doré

– Savel Rădulescu se întâlneşte şi discută cu Em. Pantazi.

august 1, Ruse (Rusciuk)–Giurgiu

– În prezenţa oficialităţilor bulgare şi române din cele două oraşe, are loc o ceremonie impresionantă de aducere în ţară a osemintelor a 1.274 soldaţi români căzuţi în Bulgaria în timpul Războiului din 1877–1878.

august

– Nicolae Titulescu se află la odihnă la Jáchimov, în Cehoslovacia.

august 2, Mont Doré

– Savel Rădulescu notează: „Sosit Mr. Borach din Paris. Mi-a făcut mare plăcere să-l revăd".

august 4, Mont Doré

– Savel Rădulescu notează plecarea lui Mr. Borach la Nisa.

august 5, Mont Doré

– Savel Rădulescu menţionează sosirea omului politic N.N. Săveanu la Mont Doré.

august 6

– S.U.A. şi U.R.S.S. semnează un Acord economic destinat să promoveze comerţul între cele două ţări.

august 7, Mont Doré

– Savel Rădulescu notează sosirea de la Paris a lui Jagolnitza.

august 8, Mont Doré

– Savel Rădulescu menţionează plecarea spre Paris a lui Jagolnitza.

august 10, Mont Doré

– Savel Rădulescu notează: „Sosit Segal, prieten cu [N.N.] Săveanu, şi actual consul onorar la Bruxelles. Deştept, prea vorbăreţ".

august 11, Zürich

– Congresul mondial sionist anunţă opoziţia sa faţă de planul britanic de împărţire a Palestinei.

august 11, Mont Doré

– Savel Rădulescu notează: „Sosit [Louis] Steuerman de la Paris să mă vadă?!"

august 15, Mont Doré–Paris

– La orele 9, Savel Rădulescu pleacă din Mont Doré, împreună cu Aurel Cosma. La orele 17, sosesc la Paris.

august 16, Paris

– Savel Rădulescu cinează cu G. Răutu, Aurel Cosma şi inginer [Grigore C.?!] Vasilescu.

august 17, Paris

– Savel Rădulescu dejunează cu Ion Lugoşianu.

august 18, Paris

- Savel Rădulescu notează plecarea lui Aurel Cosma spre ţară, la orele 16.
- Savel Rădulescu cinează cu Ion Lugoşianu şi soţia acestuia, Elena Lugoşianu.

august 19, Paris

- Savel Rădulescu dejunează cu G. Răutu.

august 20, Karlovy Vary

- Savel Rădulescu soseşte la Karlovy Vary la orele 12,30, fiind întâmpinat la gară de fratele său, medicul Nicolae (Nicuşor) Rădulescu şi Sergiu (Gigi) Nenişor.

august 21, Nanjing

- Semnarea Tratatului de neagresiune chino-sovietic. Părţile semnatare renunţă la război ca mijloc de rezolvare a litigiilor internaţionale, obligându-se să se obţină „de la orice agresiune a uneia împotriva celorlalte, atât singure, cât şi împreună cu una sau mai multe părţi terţe".

august 24, Karlovy Vary–Jáchimov

- Savel Rădulescu dejunează cu Gheorghe Assan, Alexandru Popescu-Necşeşti, la Jáchimov.

august 25, Karlovy Vary

- Savel Rădulescu notează plecarea lui Alexandru Popescu-Necşeşti către ţară.

august 25, China

- Guvernul japonez decretează o blocadă navală a coastei de sud a Chinei.

august 27, Vatican

- Ca răspuns la anticlericalismul guvernului republican spaniol, Papa Pius al XI-lea sprijină guvernul generalului Francisco Bahamonde Franco şi recunoaşte formal guvernul naţionalist din Spania.

august 28, Karlovy Vary

- Savel Rădulescu notează sosirea, la orele 9,20, a lui Gheorghe Anastasiu. „Sunt atât de mulţumit de a-l revedea." „Vorbit mult cu el."

august 29, Jáchimov

- Savel Rădulescu notează: „Dejunat la Jáchimov, un an de la debarcare, cu d. Tit[ulescu], Gigi [Sergiu Nenişor], [Gheorghe] Anastasiu, [Ştefan] Neniţescu, [Iosif] Fermo, Gou [Grigore Gr. Constantinescu], [Aurel] Cosma. Discuţie cu d. Tit[ulescu], care apoi ne-a vorbit de «liberare». Am plecat de la această masă, simbol de fidelitate, trist şi rău impresionat. Am impresia netă de a fi avut dreptate în discuţie. Te întrebi la ce servă a avea caracter".
- Savel Rădulescu adaugă: „Plecat Nenişor spre Bucureşti. Trist, am rămas singur".

august 30, Sinaia

- Ministrul ungar la Bucureşti, László Bárdóssy, are o întrevedere la Sinaia cu Victor Antonescu, în cursul căreia prezintă punctul de vedere al guvernului său cu privire la relaţiile cu ţările Micii Înţelegeri: încheierea unui Protocol care să cuprindă

recunoaşterea caducităţii clauzelor militare ale tratatului de la Trianon; recunoaşterea egalităţii în drepturi în domeniul înarmării pentru Ungaria; asumarea obligaţiei de către Ungaria de a nu recurge la forţă în relaţiile cu cele trei state; o situaţie specială pentru minorităţile maghiare din cele trei state. Victor Antonescu a respins ultima cerinţă, declarând că problema minorităţilor este de competenţa exclusivă a guvernului fiecărei ţări; el a calificat propunerea guvernului ungar drept un amestec în treburile interne ale celor trei state.

august 30–31, Sinaia

- Are loc sesiunea ordinară a Consiliului Permanent al Micii Înţelegeri, la care participă Victor Antonescu, Kamil Krofta şi Milan Stojadinović. Cei trei miniştri hotărăsc în principiu să ridice nivelul reprezentării diplomatice a celor trei state la nivel de ambasadă şi întărirea colaborării economice dintre ţările membre, precum şi dintre acestea şi Austria, Ungaria şi Bulgaria. Sunt examinate proiectele unor acorduri de asistenţă mutuală între statele Micii Înţelegeri, precum şi între Mica Înţelegere şi Franţa (în această problemă s-a considerat că „încă nu a sosit momentul prielnic pentru acceptarea propunerii“, ea urmând să fie discutată la viitoarea conferinţă sau mai devreme, dacă situaţia o va permite; în perioada următoare nici guvernul francez , orientat spre o politică de conciliere cu Germania, nu a mai ridicat această problemă). Cu privire la situaţia din Spania, cei trei miniştri îşi exprimă speranţa unei destinderi care să facă posibilă aplicarea compromisului de la Londra (14 iulie) privind controlul şi retragerea voluntarilor. În ceea ce priveşte situaţia din Etiopia, cei trei miniştri consideră „că divergenţa între situaţia de fapt şi situaţia de drept trebuie să dispară cât mai curând posibil“, prin recunoaşterea imperiului creat de Italia, să considere problema lichidată pentru ţările lor şi la Societatea Naţiunile să sprijine propunerea engleză, ce dă deplină libertate ţărilor să hotărască.

august 31, Sinaia

- Victor Antonescu, ministrul Afacerilor Externe, informează amplu pe Carol al II-lea asupra desfăşurării lucrărilor Consiliului Permanent al Micii Înţelegeri.

august 31, Karlovy Vary

- Telegramă de mulţumire a lui Nicolae Titulescu către Nicolae Raicoviceanu.

septembrie 1, Karlovy Vary

- Savel Rădulescu cinează cu [Gheorghe] Grigorcea, Catherine Titulescu, Gabriela (Gabi) Nenişor, Gou [Grigore Gr. Constantinescu] la consulul Harden (?).

septembrie 1–6, Bucureşti

- Al XVII Congres internaţional de antropologie şi arheologie preistorică.

septembrie 2, Karlovy Vary

- Savel Rădulescu notează plecarea, la orele 8, a lui Gheorghe Anastasiu, la Oslo. „Trist“.

septembrie 2, Karlovy Vary–Paris

- La orele 18,30, Nicolae Titulescu, împreună cu Savel Rădulescu şi Sergiu (Gigi) Nenişor, pleacă la Paris. La gară, sunt salutaţi de [Alexandru] Ottulescu, [Alexandru] Orăscu, [Ştefan] Neniţescu, Grigore Gr. Constantinescu (Gou).

septembrie 3, Paris

- La orele 10,30, Nicolae Titulescu, însoţit de Savel Rădulescu şi Sergiu Nenişor, soseşte la Paris. La gară sunt salutaţi de Grigore Filipescu, Nicolae Tabacovici.
- Nicolae Titulescu dejunează cu Savel Rădulescu, Gheorghe Assan şi Sergiu Nenişor.
- În cursul serii, Nicolae Titulescu pleacă spre Cap Martin, iar Savel Rădulescu spre Geneva.

septembrie 3–noiembrie 9, China

- Trupele japoneze avansează rapid în nordul Chinei, fără a întâlni o rezistenţă puternică din partea trupelor chineze, care nu dispun de armament suficient şi echipament adecvat. Începând cu luna noiembrie, rezistenţa trupelor chineze, care dobândesc o mai bună organizare, reuşeşte să încetinească avansul trupelor japoneze.

septembrie 4, Geneva

- Savel Rădulescu dejunează cu Ionel Stîrcea.

septembrie 5, China

- Guvernul japonez extinde blocada la nivelul întregii coaste a Chinei, cu excepţia porturilor Qingdao (Tsingtao), Hong Kong, Macao şi Guangzhou (Canton), în care Marile Puteri aveau drepturi speciale.

septembrie 5, Cap Martin

- La orele 11, Savel Rădulescu soseşte la Cap Martin.

septembrie 6, Cap Martin

- Catherine Titulescu, Gabriela Nenişor şi Mariella Nenişor sosesc la Cap Martin venind de la Jáchimov.

septembrie 8, Cap Martin

- Savel Rădulescu notează sosirea la Cap Martin a lui Nicolae Titulescu şi a senatorului Nicolae Penescu.

septembrie 10–14, Nyon

- În Elveţia are loc Conferinţa consacrată libertăţii navigaţiei în Marea Mediterană. Determinată de intensificarea acţiunilor piratereşti ale Germaniei şi Italiei în Marea Mediterană, ca urmare a intervenţiei directe a acestora în Spania, Conferinţa a dezbătut şi adoptat (la 14 septembrie) textul Tratatului de la Nyon, semnat de Marea Britanie, Franţa, Bulgaria, Egipt, Grecia, Iugoslavia, România (22 octombrie), Turcia şi U.R.S.S. Punerea în practică a prevederilor tratatului a dus la lichidarea acţiunilor piratereşti din Marea Mediterană.

septembrie 10–16, Geneva

- Cea de a 98-a sesiune a Consiliului Societăţii Naţiunilor.

septembrie 13–octombrie 6, Geneva

- Cea de a XVIII-a sesiune a Adunării Societăţii Naţiunilor dezbate „problema spaniolă“. Cea de a VI-a Comisie a Adunării a adoptat un proiect pe care l-a supus aprobării Adunării. Proiectul amintea datoria tuturor statelor de a respecta integritatea teritorială şi independenţa politică a altor state, reamintea angajamentele asumate de

statele ce au aderat la acordul de neintervenţie, exprimând regretul că, în ciuda eforturilor Comitetului de neintervenţie, trupe nespaniole continuau să participe la lupte, ceea ce era sinonim cu intervenţia străină în afacerile interne ale Spaniei. În proiect se exprima speranţa că iniţiativele diplomatice întreprinse de Marile Puteri în acea perioadă puteau asigura retragerea imediată şi completă a combatanţilor străini din Spania. În cadrul Adunării, un număr de 32 de state au aderat la acest proiect, dar acesta nu a fost adoptat ca rezoluţie, deoarece contra lui au votat Portugalia şi Albania.

septembrie 14, Cap Martin

- Savel Rădulescu notează: „Azi un an de la prima transfuzie făcută dlui Titulescu. Ce zile de îngrijorare am trecut (sic!) atunci!“

septembrie 14

- Moartea filosofului, sociologului şi omului politic şi de stat cehoslovac Thomáš Garrigue Masaryk.

septembrie 16, Cap Martin

- Savel Rădulescu notează sosirea la Cap Martin a lui G. Răutu.

septembrie 16–21, Bucureşti

- Al V-lea Congres internaţional de oto-rino-laringologie.

septembrie 16–22, Dubrovnik

- Se desfăşoară lucrările celei de-a IX-a sesiuni a Consiliului Economic al Micii Înţelegeri.

septembrie 17, Cap Martin

- Savel Rădulescu notează plecarea spre Bucureşti a lui Nicolae Tabacovici şi a senatorului Nicolae Penescu.

septembrie 19, Cap Martin

- Savel Rădulescu menţionează plecarea spre ţară a lui Aurel Cosma şi a soţiei sale.

septembrie 20, Cap Martin

- Savel Rădulescu notează sosirea la Cap Martin a lui Ion Dragu.

septembrie 20–noiembrie 6, Haga

- Cea de a 41-a sesiune a Curţii Internaţionale de Justiţie.

septembrie 21–22, Sighetu Marmaţiei

- Prim-miniştrii României şi Cehoslovaciei, Gheorghe Tătărescu şi Milan Hodža au convorbiri în legătură cu unele probleme de interes reciproc.

septembrie 22, China

- Partidul Comunist Chinez şi Gomindanul încheie o convenţie cu privire la crearea frontului unic de luptă împotriva agresiunii imperialismului japonez.

septembrie 23, Cap Martin

- Savel Rădulescu dejunează cu Nicolae Tolu şi Ion Dragu.

septembrie 25–28, Berlin

- Benito Mussolini face o vizită de stat în capitala Germaniei. Şefii celor două guverne, german şi italian, reafirmă scopurile şi obiectivele Axei Roma–Berlin.

septembrie 26, Cap Martin

- Savel Rădulescu menţionează sosirea lui Iosif Fermo de la Geneva şi a lui Alexandru Stănescu de la Bruxelles.
- Savel Rădulescu notează plecarea lui Constantin Antoniade la Geneva.

septembrie 27, Geneva

- Consiliul Permanent al Micii Înţelegeri are un schimb de vederi referitor la ordinea de zi a sesiunii Adunării Societăţii Naţiunilor şi la situaţia negocierilor cu Ungaria privind recunoaşterea egalităţii în drepturi în domeniul înarmării. S-a căzut de acord ca fiecare stat al Micii Înţelegeri să poată duce tratative cu Ungaria, cu obligaţia de a-şi informa aliaţii asupra mersului negocierilor şi de a nu semna nici un acord decât concomitent.

septembrie 28, Moscova

- Printr-o scrisoare-raport adresată lui Vladimir Petrovici Potemkin, comisar adjunct al poporului pentru Afacerile Străine al U.R.S.S., Boris D. Vinogradov, însărcinat cu afaceri al U.R.S.S. la Varşovia, relatează conţinutul unei convorbiri avute „întâmplător“ cu Nicolae Titulescu în Sudul Franţei (fără a preciza data): intenţiile lui Nicolae Titulescu privind acţiunea politică viitoare; problema Basarabiei; chestiunea tranzitării Armatei Roşii prin România, tratatul de asistenţă mutuală româno-sovietic; procesul Tuhacevski ş.a.

septembrie 28, Cap Martin

- Savel Rădulescu notează plecarea lui Iosif Fermo la Paris şi a lui Alexandru Stănescu la Florenţa.

septembrie 29, Cap Martin

- Savel Rădulescu are o discuţie cu Nicolae Titulescu.
- Savel Rădulescu dejunează cu Carol (Citta) Davila.

septembrie 29–octombrie 5, Geneva

- Cea de a 99-a sesiune a Consiliului Ligii Naţiunilor.

octombrie 1, Cap Martin

- Nicolae Titulescu adresează o scrisoare lui Nicolae Raicoviceanu privind pregătirea locuinţei pentru şoferul său englez, John Corley, care urma să-l însoţească la Bucureşti.
- Savel Rădulescu notează sosirea ziaristului Michel Pobers de la Geneva.

octombrie 1–15, România

- Generalul Maurice Gustave Gamelin, şeful Marelui Stat Major francez, efectuează o vizită în România.

octombrie 2, Cap Martin

- Savel Rădulescu menţionează sosirea diplomatului român Edmond Ciuntu din Paris.

– Savel Rădulescu notează plecarea în cursul serii a ziaristului Michel Pobers.

octombrie 3–24, Bruxelles

– Conferinţa statelor membre ale Tratatului de la Washington (Tratatul celor nouă) discută agresiunea Japoniei împotriva Chinei. Japonia şi Germania refuză să participe la lucrările Conferinţei, care astfel eşuează.

octombrie 5, Washington

– Contrar sentimentelor izolaţioniste din Statele Unite ale Americii, preşedintele Franklin Delano Roosevelt s-a pronunţat pentru şi a chemat la instituirea unei carantine internaţionale a agresorilor ca singurul mijloc de a prezerva pacea globală. În ciuda perseverării sentimentelor izolaţioniste, cuvântarea lui Franklin Delano Roosevelt a încurajat amplificarea boicotului american împotriva produselor japoneze.

octombrie 5–6

– Societatea Naţiunilor şi guvernul Statelor Unite ale Americii au condamnat atacul japonez împotriva Chinei. Ca rezultat al acestei acţiuni, China a putut achiziţiona avioane militare şi a importa mari cantităţi de muniţii pentru a putea susţine efortul de război împotriva Japoniei.

octombrie 6, Iugoslavia

– Partidele politice de opoziţie din Iugoslavia au strâns rândurile şi au format Partidul Agrar Democratic. Această organizaţie a reunit democraţi croaţi şi sârbi şi a cerut imediat sfârşitul regimului de dictatură condus de Milan Stojadinović şi restaurarea unui guvern democratic. Creşterea opoziţiei politice l-a forţat pe premierul Milan Stojadinović să-şi dubleze eforturile pentru câştigarea naţionaliştilor croaţi, dar eforturile sale n-au avut succes.

octombrie 6, Cap Martin

– În cursul dimineţii, Nicolae Titulescu lucrează cu Savel Rădulescu.

octombrie 7, Monte Carlo

– Savel Rădulescu notează: „Ne-am mutat de la Cap Martin la Monte Carlo“.

octombrie 9, Bucureşti

– Moare generalul Gheorghe Cantacuzino-Grănicerul, şeful Partidului Totul pentru Ţară.

octombrie 9, Monte Carlo

– Savel Rădulescu notează: „A plecat Ed. Ciuntu; mi-a părut f. rău“.
– Savel Rădulescu se întâlneşte şi se întreţine cu Carol (Citta) Davila.

octombrie 10, Monte Carlo

– Savel Rădulescu menţionează sosirea lui Alexandru Stănescu de la Capri.

octombrie 11, Ungaria

– Partidul Agrarian s-a unit cu legitimiştii pentru a forma un nou bloc politic dedicat restaurării monarhiei Habsburgilor ca cel mai bun mijloc de a bloca elementele fasciste în Ungaria. Chiar şi social-democraţii au considerat restaurarea Habsburgilor ca o opţiune viabilă pentru a bloca pe naţional-socialişti.

octombrie 11, Monte Carlo

- În cursul dimineţii şi în cursul după-amiezii, Savel Rădulescu se întâlneşte şi se întreţine cu Carol (Citta) Davila.
- Savel Rădulescu menţionează plecarea lui Alexandru Stănescu la Bruxelles.

octombrie 12, Bucureşti

- Gheorghe Clime, comandant al Bunei Vestiri, este proclamat şef al Partidului Totul pentru Ţară.

octombrie 12, Monte Carlo

- Savel Rădulescu dejunează cu Carol (Citta) Davila.
- Savel Rădulescu notează sosirea lui Dimitrie Negulescu şi a soţiei sale.

octombrie 11–19, Trenčianské Teplice

- Au loc lucrările celei de-a X-a sesiuni a Consiliului Economic al Micii Înţelegeri.

octombrie 15, [Franţa]

- Scrisoare a lui Nicolae Titulescu către Nicolae Raicoviceanu cu indicaţii pentru întărirea securităţii casei din Bucureşti.

octombrie 15, Monte Carlo

- Savel Rădulescu menţionează plecarea la Paris a lui Dimitrie Negulescu şi a soţiei sale, precum şi a lui Sergiu (Gigi) Nenişor.

octombrie 16, Ungaria

- Câteva organizaţii fasciste s-au unit pentru a forma Partidul Naţional Socialist Ungar, sub conducerea lui Ferenc Szalasi. Noul partid politic a sprijinit puternic pe regentul Miklós Horthy şi s-a pronunţat pentru urcarea sa pe tron, respinsă însă de amiralul ungur.

octombrie 16, Teplitz

- Poliţia cehoslovacă a suprimat violent o întâlnire a Partidului Naţional Socialist Sudet. Liderul acestuia, Konrad Henlein, a protestat împotriva atacurilor guvernamentale brutale şi a cerut completa autonomie pentru cei 3,5 milioane de germani din Cehoslovacia.

octombrie 20, Monte Carlo

- Savel Rădulescu este foarte afectat de rezultatele unei radiografii a coloanei vertebrale: „Demoralizat. Cauza? Sunt impresionat de boala tatei şi similitudinea cu a mea. Doctorii mă asigură că nu e neoplasm. Dar anchiloza? Gigi, Mariella, dna Titulescu f. drăguţi şi înţelegători. Sosit Răutu. Făcut şedinţă unde scurte. Telegrafiat lui Nicuşor [Rădulescu]. Doresc să vină cu mine la Paris. De nu poate, voi ruga pe Jean [Rădulescu]“.

octombrie 21, Monte Carlo

- Savel Rădulescu notează: „Vorbit cu Jean [Rădulescu] la telefon. Nicuşor [Rădulescu] cu [Gheorghe] Anastasiu sunt la Viena. Voi vorbi mâine să vină spre a merge cu mine Paris să văd doctorii necesari“.

– Savel Rădulescu notează: „Mircea vrea să vândă «Agenţia Sud-Est». Cui? Friedman a fost aici p[entru] aceasta. Mă aşteptam, nu mă surprinde. E bolnav rău (Mircea)“.

octombrie 22

– România semnează Pactul de la Nyon din 14 septembrie privind măsurile colective de luptă împotriva acţiunilor piratereşti ale submarinelor statelor fasciste în Marea Mediterană în timpul intervenţiei italo-germane în Spania.

octombrie 22, Monte Carlo

– Savel Rădulescu notează: „Vorbit seara cu Nicuşor [Rădulescu] la Viena. // Mama, la aceeaşi vârstă, a avut sacralizarea de care suferă. Exclude cancer. Voieşte să stea 3 zile cu [Gheorghe] Anastasiu. Poate fi la Paris joi dimineaţă. Nu voieşte să treacă prin Monte Carlo. Mă aşteptam mai mult de la Nicuşor. Voi vorbi luni dimineaţa din nou“.

octombrie 23, Monte Carlo

– Savel Rădulescu menţionează plecarea lui G. Răutu la Paris.

octombrie 24, Bucureşti

– Carol al II-lea aprobă Regulamentul consular al României, înaintat cu o zi înainte de Victor Antonescu, ministrul Afacerilor Străine, care înlocuia Regulamentul consular din 12 ianuarie 1889 cu modificările sale ulterioare.

octombrie 24, Monte Carlo

– Savel Rădulescu notează: „Vorbit cu Jean [Rădulescu] telefonat Bucureşti. F. drăguţ, dispus să vină cu mine. M-a mişcat mult“.

octombrie 25, Monte Carlo

– Savel Rădulescu notează: „Dureri, plictisit. Vorbit cu Nicuşor. Acum spune că nu poate veni, că e la Viena să vadă un doctor, că trebuie să fie în ţară! Profund decepţionat. Deşi doctor, câtă [in]comprehensiune. Mă voi duce singur la Paris“.

octombrie 27, Monte Carlo–Paris

– În cursul dimineţii, Nicolae Titulescu merge cu Savel Rădulescu, Sergiu (Gigi), Gabriela (Gaby) şi Mariella Nenişor să vadă vila situată între Primavera-Cap şi Cazinoul din Monte Carlo.

octombrie 27–31

– Primul-ministru al României, Gheorghe Tătărescu, efectuează o vizită în Turcia.

octombrie 28– noiembrie 4, Ankara

– La conferinţa şefilor de State Majore ale ţărilor membre ale Înţelegerii Balcanice este analizat modul de acţiune al celor patru armate, conform convenţiei cvadripartite din 10 martie Totodată, la 3 noiembrie, şeful Marelui Stat Major turc, mareşalul Fawzi Çakmak, adresează o scrisoare şefului Marelui Stat Major român, general Ion Sichitiu, în care arată că în cazul unui atac bulgar împotriva României, produs concomitent cu un atac sovietic, Turcia îşi va respecta obligaţiile rezultând din Pactul Balcanic şi va ataca Bulgaria, întrucât aceasta ar acţiona din propria sa iniţiativă, deoarece conform Tratatului de prietenie şi neagresiune dintre Turcia şi U.R.S.S. nici una dintre părţi nu poate intra într-o „combinaţie“ cu unul dintre statele vecine ale celeilalte părţi fără

consimţământul acesteia. Se atenuează, astfel, rezerva făcută de guvernul turc la semnarea Pactului.

octombrie 29, Paris

- Savel Rădulescu are o lungă convorbire cu E. Schachman.
- Savel Rădulescu vizitează pe Stelian Popescu.
- Savel Rădulescu dejunează cu G. Răutu; în timpul mesei li se alătură Dimitrie Ciotori.
- Savel Rădulescu notează: „Văzut seara pe [Wladimir] d'Ormesson, fostul min. al Franţei la Bucureşti şi actual ambasador la Rio de Janeiro. Emoţionaţi a ne revedea".

octombrie 31, Paris

- Savel Rădulescu notează: „Ambasadorul Italiei la Paris (Cerruti), trimis în concediu nelimitat p[entru] ca Italia să rămână numai cu chargé d'affaires, ca şi Franţa la Roma, care nu trimite pe St. Quentin (numit ambasador din 1936), căci Italia cere ca scrisorile de acreditare să menţioneze «Împărat al Etiopiei». Tratament inegal căci Italia nu a avut aceeaşi exigenţă cu ambasadorul St. Unite".
- Savel Rădulescu se întâlneşte cu Cuza Hotta, Dimitrie Ciotori, Constantin Antoniade.
- Savel Rădulescu merge la Versailles cu Stelian Popescu şi soţia acestuia, cu Catherine Titulescu, Gabriela şi Mariella Nenişor. Dejunează împreună la Trianon Palace.

noiembrie 1, Paris

- Savel Rădulescu dejunează cu Nicolas Hiott.
- În cursul după-amiezii, Savel Rădulescu primeşte pe Cuza Hotta.
- Savel Rădulescu vizitează pe Constantin Antoniade.
- Savel Rădulescu primeşte pe Jagolnitza şi A[lexandru] Popp.

noiembrie 1–16, Geneva

- Conferinţa pentru prevenirea şi reprimarea terorismului organizată sub auspiciile Societăţii Naţiunilor.

noiembrie 2, Paris

- Savel Rădulescu se întâlneşte cu Stelian Popescu şi G. Răutu.
- Savel Rădulescu dejunează cu Dimitrie Ciotori, Gabriela şi Mariella Nenişor.
- În cursul serii, Savel Rădulescu conferă îndelung cu G. Răutu.

noiembrie 3, Paris

- În cursul dimineţii, Savel Rădulescu vizitează pe Stelian Popescu.
- Savel Rădulescu dejunează cu Răutu, Catherine Titulescu, Gabriela şi Mariella Nenişor.

noiembrie 3, Paris–Monte Carlo

- Savel Rădulescu părăseşte în cursul serii Parisul cu direcţia Monte Carlo.

noiembrie 3–24, Bruxelles

- Statele semnatare ale Tratatului de la Washington (Tratatul celor Nouă), cu excepţia Japoniei, s-au întâlnit în capitala Belgiei pentru negocieri care să pună capăt războiului în China. Neparticiparea Japoniei şi Germaniei la convorbiri a făcut ca acestea să eşueze.

noiembrie 4, Monte Carlo

- Plecat de la Paris, sosit la Monte Carlo, la orele 11. Se întâlneşte cu E. Schachman.
- Savel Rădulescu notează: „Aflat că Jean [Rădulescu] a telefonat dlui Tit[ulescu] a avea veşti de mine. // Primit scrisoare extrem de afectuoasă".

noiembrie 6

- Semnarea unui acord polono-german privind minorităţile.

noiembrie 6, Roma

- Italia aderă la „Pactul anticomintern" (semnat între Germania şi Japonia, la 25 noiembrie 1936); se constituie astfel „Axa Berlin-Roma-Tokyo".

noiembrie 7, Monte Carlo

- Savel Rădulescu menţionează sosirea lui G. Răutu de la Paris.

noiembrie 8

- Moartea omului politic britanic James Ramsay MacDonald, fost prim-ministru al Marii Britanii.

noiembrie 8–9, Monte Carlo–Paris

- G. Răutu părăseşte Monte Carlo (8 noiembrie); pleacă din Paris spre Bucureşti (9 noiembrie).

noiembrie 9, Shanghai

- Trupele japoneze cuceresc oraşul Shanghai.

noiembrie 9, Paris

- Savel Rădulescu nota că Ramsay MacDonald a murit pe vapor, între Londra şi America de Sud.

noiembrie 12, Bucureşti

- Primind în audienţă pe Ion Mihalache, preşedintele Partidului Naţional Ţărănesc, Carol al II-lea condiţionează ajungerea la guvernare de o aşa-zisă „lărgire a bazei de guvernare", prin care înţelegea includerea în Cabinet a unor reprezentanţi ai Frontului Românesc condus de Alexandru Vaida-Voevod şi a unor persoane propuse de Suveran.

noiembrie 14, Bucureşti

- Delegaţia permanentă a Partidului Naţional Ţărănesc respinge condiţiile formulate de Suveran, aducând la cunoştinţă această hotărâre prin vocea lui Ion Mihalache, preşedintele Partidului Naţional Ţărănesc.
- Demisia guvernului condus de Gheorghe Tătărescu.

noiembrie 14, Cehoslovacia

- Ca răspuns la tensiunile politice ce au urmat interzicerii unui miting al Partidului Naţional Socialist Sudet, guvernul cehoslovac a amânat alegerile la nivel naţional şi a interzis întâlnirile politice. Situaţia a degenerat într-o criză între guvernele german şi cehoslovac.

mijloc noiembrie, Bucureşti

- În perspectiva revenirii lui Nicolae Titulescu în ţară, autorităţile române au asigurat imprimarea în Tipografia Poliţiei a unor manifeste care îndemnau pe „studenţi“ să primească pe călăul tineretului „aşa cum se cuvine“. În octombrie 1944, „Fapta“ scria: „«Călăul tineretului» era aceeaşi formulă germană întrebuinţată şi atunci când a fost ucis Nicolae Iorga. În ajun, acelaşi titlu fusese pus la articolul lui Prundeni care îndemnase pe legionari să ucidă pe Iorga“.

noiembrie 15, Monte Carlo

- Catherine Titulescu îşi face testamentul prin care instituie, după moartea sa, pe soţul ei, Nicolae Titulescu, legatar universal, succesor pentru orice avere mobilă sau imobilă.

noiembrie 16, Geneva

- Conferinţa internaţională pentru prevenirea şi reprimarea terorismului, desfăşurată la Geneva, adoptă: *Convenţia pentru prevenirea şi reprimarea terorismului; Convenţia pentru crearea Curţii Penale Internaţionale; Actul final.*

noiembrie 17, Bucureşti

- Noul guvern, condus tot de Gheorghe Tătărescu, depune jurământul.

noiembrie 17, Praga

- Semnarea Acordului comercial între Cehoslovacia şi Ungaria.

noiembrie 17–21, Germania

- Lord Halifax, membru al Cabinetului britanic, a făcut o vizită în Germania. S-a întâlnit şi a conferit, la Berchtesgarden, cu Adolf Hitler, cu scopul de a cunoaşte profund obiectivele germane şi de a negocia o reglementare de pace. Această vizită a marcat primul pas al politicii de conciliere a lui Arthur Neville Chamberlain.

noiembrie 18, Franţa

- Guvernul francez descoperă un complot al cagularzilor de răsturnare a republicii şi de restaurare a monarhiei.

noiembrie 18, Monte Carlo

- Nicolae Titulescu întocmeşte un codicil la testamentul său, prin care instituie drept moştenitoare pe Catherine Titulescu în privinţa tuturor bunurilor mobile sau imobile, iar pe Savel Rădulescu îl instituie moştenitor în privinţa tuturor înscrisurilor sale, „pentru a restabili adevărul în interesul ţării şi al meu“.
- Catherine Titulescu, Gaby (Gabriela) şi Mariella pleacă cu automobilul (condus de şoferul englez John Corley) spre ţară.

noiembrie 19, Bucureşti

- Se anunţă dizolvarea Parlamentului şi organizarea de alegeri, la 20 decembrie pentru Adunarea Deputaţilor şi la 23–28 decembrie pentru Senat.

noiembrie 22, Monte Carlo

- Savel Rădulescu notează: „Preparative bagaje. Plecat seara la Paris cu dl Titulescu spre a ne reîntoarce în ţară“.

noiembrie 23, Europa

- Guvernele Austriei, Ungariei şi Italiei au căzut de acord să extindă pactul lor defensiv („Pactul danubian“) până la 30 iulie 1938, ca mijloc de a împiedica expansiunea germană în Europa Centrală.

noiembrie 23, Paris

- La orele 12, Nicolae Titulescu soseşte la Paris. Descinde la „Ritz“. Dejunează cu Dimitrie Negulescu; Constantin Antoniade; Gheorghe Assan; Sergiu (Gigi) Nenişor; E. Schachman; Nicolas Hiott ş.a.

noiembrie 24, Paris

- Savel Rădulescu vizitează pe Constantin Antoniade.

noiembrie 25, Bucureşti

- Se încheie un pact de neagresiune electorală între Iuliu Maniu, preşedintele Partidului Naţional Ţărănesc, şi Corneliu Zelea Codreanu, şeful Mişcării legionare, la care au aderat, în aceeaşi zi, Gheorghe I. Brătianu, şeful grupării liberalilor-georgişti, şi Constantin Argetoianu, preşedintele Uniunii Agrare. La acest pact au participat şi Partidul Evreesc (dr. W. Filderman) şi Partidul Ţărănesc Maghair (dr. Retty Imre). Pactul era îndreptat împotriva guvernului liberal şi, indirect, a Regelui Carol al II-lea. Semnatarii subliniau că pactul „nu împiedică afirmarea ideologiei proprii“, obiectivul pactului fiind să împiedice falsificarea rezultatelor alegerilor de către guvern.

noiembrie 25, Paris

- Savel Rădulescu dejunează cu Leon (?) Barety.
- Savel Rădulescu cinează cu Gheorghe Assan.

noiembrie 26, Paris

- Savel Rădulescu notează: „Dl Tit[ulescu] a văzut zilele acestea pe [Yvon] Delbos, Alexis Léger, [Anatole] de Monzie“.
- Savel Rădulescu cinează cu Nicolae Tolu.

noiembrie 27, Bucureşti

- Iuliu Maniu, preşedintele Partidului Naţional Ţărănesc vizitează în cursul după-amiezii pe Catherine Titulescu la locuinţa familiei din Şoseaua Kiseleff.

noiembrie 27, Paris

- Nicolae Titulescu pleacă în cursul serii spre Bucureşti, însoţit de Savel Rădulescu, Sergiu Nenişor şi G. Răutu, delegatul României la Institutul de Cooperaţie Intelectuală de la Paris, „care a sosit dimineaţa din ţară“.

noiembrie 28, Curtici

- Nicolae Titulescu soseşte în România.
- În gara Curtici, Nicolae Titulescu face declaraţii ziarului „Universul“.

noiembrie 28, Curtici–Arad–Braşov–Câmpina

- La Curtici, Nicolae Titulescu este salutat de colonelul Dimitrescu, comandantul gărzilor ţărăneşti; la Arad – de Constantin Vişoianu; la Braşov – de Nicolae Raicoviceanu; la Câmpina – de Constantin Gongopol.

noiembrie 29, Bucureşti

- Autorităţile guvernamentale din România au încercat să blocheze sosirea lui Nicolae Titulescu în Gara de Nord din Bucureşti, încercând să-l determine să descindă în Gara Mogoşoaia.

noiembrie 29, Chitila

- Savel Rădulescu nota: „În Gara Chitila, unde Vintilă Ionescu şi V. Parizianu de la Siguranţă a venit să ne comunice că descinderea dlui Titulescu în Gara de Nord este periculoasă şi propun a ne da jos la Chitila, având şi automobile la dispoziţie. Refuzat după consultare cu Gigi [Sergiu Nenişor] imediat. Dl Titulescu informat le-a răspuns: «Să spuneţi că Nicolae Titulescu preferă să fie asasinat în Gara de Nord, decât să intre pe poarta mică în Bucureşti.»".

noiembrie 29, Bucureşti

- Nicolae Titulescu, fostul ministru de Externe al României, soseşte în Bucureşti, în Gara de Nord, la orele 12,30, însoţit de Savel Rădulescu, Constantin Vişoianu, Sergiu Nenişor. Partidul Naţional Ţărănesc i-a organizat şi asigurat o primire triumfală. A fost întâmpinat de zeci de oameni politici, personalităţi ştiinţifice şi culturale, universitari, ziarişti, numeroşi oameni de rând. Pe peron este salutat de: Ion Mihalache, dr. N. Lupu, Virgil Madgearu, Mihai Popovici, Grigore Filipescu, Stelian Popescu, Catherine Titulescu, Teodor Emandi, Al. Buzdugan, prof. G. Taşcă, general Gabriel Negrei, Constantin Vălimărescu, Nicolae Tabacovici, ing. Hoisescu, Romulus Georoceanu, dr. D. Popovici, Mihail Arion, general Gr. Stoica, Gh. Buzdugan, Jean Rădulescu, Mişu Fotino, Octav Livezeanu, Gh. Hârsu, Cuza Hota, dr. A. Scurtopol, prof. G.K. Constantinescu, dr. Lucian Stănculescu, Octav Udrea, I. Băsceanu, I.M. Leon, colonel Marin Şeinescu, I. Vinea, Petre Pandrea, profesor Corodeanu, I.V. Popescu-Mehedinţi, N.N. Vasiliu, profesor H. Popa, Paul Teodorescu, C. Ciudin, George Trancu, Titu Mihăilescu, dra Ciudin, Nicolae Carandino, judecător Istrate, N.N. Petrescu Trotuşanu, Em. Bologa, Melinte, Dospinescu, P. Bruteanu, C.N. Negoiţă, V.V. Protopopescu, profesor Lăpuşneanu, colonel dr. Dafu, Gh. Stavri, I. Micko, I. Nicolau, R. Mărculescu, G. Angelescu, N. Nicolau, T. Voinescu, G. Bolboroiu, S. Toma etc. etc.
- Nicolae Titulescu face o declaraţie presei la sosirea în capitala României.
- În numele tuturor celor prezenţi la Gara de Nord, dr. N. Lupu adresează lui Nicolae Titulescu, fostul ministru de Externe, un călduros bun-venit.
- Nicolae Titulescu răspunde emoţionat urării de bun venit adresate de dr. N. Lupu, făcând o scurtă declaraţie publică.
- La ieşirea din Gara de Nord, Nicolae Titulescu a fost salutat de mii de cetăţeni, care au defilat apoi pe Calea Griviţei, în frunte cu conducătorii Partidului Naţional Ţărănesc.

noiembrie 30, Bucureşti

- Corneliu Zelea Codreanu îşi expune programul de politică externă. „Eu sunt contra marilor democraţii occidentale, eu sunt contra «Micii Înţelegeri», eu sunt contra «Înţelegerii Balcanice» şi n-am niciun ataşament pentru Societatea Naţiunilor, în care eu nu cred. Eu sunt pentru o politică externă alături de Roma şi Berlin. […]. În 48 de ore după biruinţa legionară, România va avea o alianţă cu Roma şi Berlin."

noiembrie–decembrie

- La Bucureşti apar o serie de articole ostile (semnate de Octavian Goga, Nicolae Iorga, Pamfil Şeicaru ş.a.) lui Nicolae Titulescu.

decembrie 1, Bucureşti

- Nicolae Titulescu se întâlneşte şi conferă cu Iuliu Maniu. La partea finală, participă şi Savel Rădulescu.

decembrie 1–17, Europa Răsăriteană

- Yvon Delbos, ministrul Afacerilor Străine al Franţei, face vizite oficiale în Polonia, România, Iugoslavia şi Cehoslovacia, cu scopul de a revigora sistemul de alianţe şi de a preveni orice eforturi germane în zonă. Puţine dintre guvernele ţărilor est-europene s-au dovedit gata să adopte o poziţie fermă faţă de politica guvernului german. Polonia şi Iugoslavia au exprimat hotărârea de a-şi menţine „mâinile libere" în definirea şi promovarea politicii externe.

[decembrie 2–5, Bădăcin]

- Nicolae Titulescu are mai multe convorbiri cu Iuliu Maniu. Potrivit informaţiilor date de Corneliu Coposu, cei doi au largi schimburi de păreri privind evoluţiile politice interne, se opresc îndelung asupra lucrării lui Nicolae Titulescu, *Politica externă a României* (mai mult ca sigur asupra substanţei şi validităţii concluziilor analizei făcute de fostul ministru de Externe român, asupra impactului şi consecinţelor publicării acestei lucrări) aflată în faze de definitivare. Cu această ocazie, potrivit mărturiilor aceluiaşi Corneliu Coposu, Nicolae Titulescu înmânează lui Iuliu Maniu, pe care îl desemnează ca executor testamentar (unul dintre ei), un testament, redactat în iunie 1937, prin care reafirmă dragostea de ţară, în general, şi faţă de Transilvania, în particular, şi reînnoieşte dorinţa de a fi îngropat pe muntele Tâmpa din Braşov. Corneliu Coposu pretinde că a copiat acest text în caietele sale personale.

decembrie 4, Bucureşti

- Într-un interviu acordat ziarului „Dreptatea", Iuliu Maniu neagă înscrierea lui Nicolae Titulescu în Partidul Naţional Ţărănesc.

decembrie 6, Bucureşti

- Savel Rădulescu se duce la Nicolae Titulescu, împreună cu Gheorghe Anastasiu, Mihail Arion şi soţia acestuia. „Dejunat acolo cu multă lume la 3."
- Savel Rădulescu se întâlneşte în cursul după-amiezii cu Nicolae Titulescu.
- În cursul serii, Savel Rădulescu se întâlneşte, din nou, cu Nicolae Titulescu.
- În cursul serii, Savel Rădulescu conduce la gară pe G. Răutu şi Nicolae Tabacovici.

decembrie 7, Bucureşti

- Nicolae Titulescu se decide să candideze pentru un post de deputat în judeţul Olt, pe listele Partidului Naţional Ţărănesc.
- Savel Rădulescu menţionează sosirea în Bucureşti a lui [Aurel] Cosma.
- Savel Rădulescu vizitează pe Ion Lugoşianu la orele 12,30 „mirat şi mâhnit că dl Tit[ulescu] a fost supărat pe dânsul".
- Savel Rădulescu dejunează la Virgil Madgearu. „Lungă discuţie neterminată." „Ora 4 [16], venit min. Turciei, [Hamdullah Suphi] Tanriöver; ora 5 [17], venit min. U.R.S.S., [Mihail Semionovici] Ostrovski; ora 7 [19], venit [N.N.] Petraşcu, ziarişti."
- La orele 20, Savel Rădulescu se duce la Nicolae Titulescu. Savel Rădulescu notează: „Fost la dl Tit[ulescu] ora 8 [20]. // Lungă discuţie cu d. Tit[ulescu]. Va candida probabil la Olt. Mi-a vorbit de Vivi [Constantin Vişoianu], în alegeri generale; eu în

alegeri parţiale; neclar. Amărât. Fost la Gigi, apoi povestit conversaţia în chestia alegeri. Refuzat a merge cu d. Tit[ulescu] în Olt pt. alegeri“.

ante decembrie 8, Bucureşti

- Carol al II-lea face cunoscut că nu doreşte să-l primească pe Nicolae Titulescu.

decembrie 8, Bucureşti

- Armand Călinescu notează: „Vine Titulescu. Garda anunţă că-i va combate candidatura pe listele noastre. Va fi prezentat în Olt.“
- Armand Călinescu notează: „Se anunţă vizita lui Delbos. Partidul dă un comunicat în care anunţă că membrii săi nu vor participa la recepţie. Gestul îndreptat contra lui Thierry. La Legaţia Franţei, după dineul la care a participat Regele, s-a dat o recepţie restrânsă cu membrii guvernului. Se zice că Rex a cerut să nu fie invitaţi Maniu şi Titulescu. Cei de la Legaţia franceză, emoţionaţi de hotărârea n[aţional]-ţ[ărăniştilor], cred că este o greşeală. De altfel, sunt din ce în ce mai nemulţumiţi de întorsătura luată de evenimente.“

decembrie 8–11, Bucureşti

- Yvon Delbos, ministrul de Externe al Franţei, efectuează o vizită oficială în România.

decembrie 9, Bucureşti

- Savel Rădulescu notează: „Comunicat Part. Naţ. Ţăr. că nu va participa la festivitate în onoarea lui Delbos. Idem Gh. Brătianu. Dineu la Leg. Franţei, fără ca şefii de partide să fie invitaţi. Revenit asupra acestei hotărâri, însă şefii de partid au refuzat“.
- Armand Călinescu notează: „Văd pe Mihalache, îi spun că nu înţeleg gestul faţă de Franţa. Îmi explică motivele: noi am sugerat [ca Delbos] să nu vie acum, spre a nu se interpreta ca un concurs dat guvernului Tătărescu; Thierry a dat o recepţie pentru dra Tătărescu în timpul crizei! Fleacuri. Se pare că tot sugestia lui Titulescu şi Filipescu.“

decembrie 10, Bucureşti

- Nicolae Titulescu ia cuvântul în faţa Consiliului Facultăţii de Drept a Universităţii din Bucureşti, făcând un larg expozeu asupra liniilor directoare ale politicii externe româneşti pe care o urmase, precum şi asupra atitudinilor adoptate în planul politicii interne.
- Nicolae Titulescu primeşte vizita lui Iuliu Maniu, preşedintele Partidului Naţional Ţărănesc.
- Victor Slăvescu notează: „La 11½, la «Viitorul», unde găsesc pe Maniu foarte amărât şi decepţionat de tot ce se întâmplă. Aflu că Titulescu şi-a pierdut cu totul buna judecată şi face mari greşeli“.
- Nicolae Titulescu este vizitat de Charles Rochat, directorul de cabinet al ministrului de Externe al Franţei, Yvon Delbos.
- Potrivit unor informaţii date de „Porunca Vremii“ (care se cer confirmate şi de alte surse), Nicolae Titulescu a avut o întâlnire cu Yvon Delbos, ministrul de Externe al Franţei, între orele 20–21,30.
- Nicolae Titulescu primeşte vizita şi se întreţine cu ziariştii francezi care îl însoţesc pe ministrul de Externe francez Yvon Delbos în călătoria oficială în România.
- Armand Călinescu notează: „În atitudinea faţă de Delbos am ieşit complet ridicoli. [Grigore] Filipescu care a montat chestia, a sfârşit prin a participa la recepţie. Titulescu a dat o lungă telegramă secretarului general de la Externe, la Paris, în care

spune că a suferit şi s-a sacrificat pentru Franţa şi acum el nu găseşte nici un loc în casa Franţei. Telegrama a fost publicată la Paris, dar a avut un ecou defavorabil pentru Titulescu. Delbos a vorbit cu Gafencu şi i-a spus că nu înţelege nimic. Thierry [text lipsă] să arate la Palat lista invitaţilor. Ca să nu froaseze pe nimeni, nu a invitat nici pe Dinu Brătianu, mărginindu-se la oficialităţi. // Eu am depus cărţi de vizită la legaţie pentru Delbos şi Thierry. Mi-au răspuns imediat."

decembrie 10, Bucureşti–Slatina

- Savel Rădulescu, însoţit de Constantin Vişoianu şi Ghiţă Ionescu, se deplasează la Slatina, în propagandă electorală pentru Nicolae Titulescu.

decembrie 10, Viena

- Guvernul austriac a hotărât să restituie Habsburgilor proprietăţile, ca un pas spre restaurarea monarhiei habsburgice.

decembrie 11, Slatina

- Savel Rădulescu şi cei care îl însoţesc iau contact cu membrii organizaţiei P.N.Ţ. din Slatina.

decembrie 11, Roma

- Marele Consiliu Fascist hotărăşte retragerea imediată a Italiei din Societatea Naţiunilor.

decembrie 12, Bucureşti

- Înainte de a pleca în Ardeal, în cursul serii, Iuliu Maniu a avut o lungă întrevedere cu Nicolae Titulescu.

decembrie 12, Slatina

- Savel Rădulescu notează: „Plecat cu Căpăţâneanu *père* şi *fils* la Bălteni, Peneţi, Mierleşti şi Greci. Vorbit în fiecare comună. Prima oară vorbit în aer liber şi p. alegeri. [Dumitru] Căpăţâneanu talentat orator şi voce extrem de puternică". Seara revine la Slatina.

decembrie 12, Bucureşti

- În ziarul „Universul", Nicolae Titulescu publică articolul *Eu şi Garda de Fier,* în care se pronunţă împotriva mişcărilor extremiste, analizează atitudinea forţelor politice din România faţă de Garda de Fier şi reaminteşte responsabilităţile privind scoaterea acesteia în afara legii.
- Scrisoare trimisă de Grigore G. Duca lui Nicolae Titulescu, ca reacţie virulentă la articolul *Eu şi Garda de Fier*. Dată publicităţii de ziarul „Universul" la 15 decembrie 1937 şi de ziarul „Dimineaţa" la 13 decembrie 1937.
- Scrisoare adresată de Grigore G. Duca foştilor membri ai Cabinetului condus de I.G. Duca, făcând apel la aceştia să intervină în dezbaterea pentru lămurirea aspectelor contestate generate de apariţia articolului *Eu şi Garda de Fier,* semnat de Nicolae Titulescu. Dată publicităţii la 15 decembrie 1937.

decembrie 13, Bucureşti

- Nicolae Titulescu trimite o scrisoare lui Stelian Popescu, directorul ziarului „Universul", menţionând că îşi rezervă dreptul de a reveni asupra întregii chestiuni după precizările ce ar urma să fie date de membrii Cabinetului condus de I.G. Duca la

scrisoarea ce le-a fost adresată de Grigore G. Duca. Dată publicităţii la 16 decembrie 1937.

- Armand Călinescu notează: „Titulescu a trimis o telegramă la Paris lui [Alexis Léger] Léger, spunând că «el, care a luptat şi s-a sacrificat pentru Franţa, nu e primit acum în casa francezilor».
- În aceeaşi ordine de idei, Armand Călinescu adaugă: „[Grigore] Gafencu a văzut pe [Yvon] Delbos, care i-a spus că nu mai înţelege nimic din atitudinea noastră. [Adrien] Thierry a procedat corect. El era dator să arate lista invitaţilor la Palat din moment ce venea Rex [Carol al II-lea]. Văzând că Titulescu şi Maniu nu sunt dezirabili, a schimbat natura recepţiei şi a chemat numai miniştri. Ca probă, nu a fost invitat nici Dinu Brătianu."
- Armand Călinescu reţine că: „Sauerwein a spus lui Gafencu că a văzut pe Titulescu şi că acesta a ameninţat că el va împăca Moscova cu Berlinul!"
- Armand Călinescu notează: „Titulescu publică în «Universul» un lung articol – *Eu şi Garda de Fier* – în care susţine că el s-a opus la dizolvare în 1933 şi că actul se datoreşte lui [Ion G.] Duca. Articol mediocru şi dovedeşte laşitate. Grigore Duca îi face o scrisoare de răspuns drastic, în care notează actul lui Titulescu drept monstruozitate."

decembrie 13, China

- Japonezii ocupă, după grele lupte, oraşul Nanjing. Soldaţii japonezi comit oribile atrocităţi împotriva civililor chinezi. Forţele chineze se retrag în ordine. Toate facţiunile, inclusiv comuniştii, au respectat ordinele guvernului naţionalist Chiang Kai-shek, bucurându-se de sprijin popular, a anunţat că nu va face nici un compromis cu japonezii ca urmare a pierderii unor părţi din teritoriu.

decembrie 13–15, judeţul Olt

- Savel Rădulescu desfăşoară în continuare campanie electorală în favoarea lui Nicolae Titulescu.
- Sub presiunea ameninţărilor fizice, Nicolae Titulescu nu se deplasează în judeţul Olt pentru întâlniri cu alegătorii, trimiţând plăci de patefon pe care e imprimat un discurs adresat ţăranilor.

post decembrie 13, Galaţi

- Victor Slăvescu, fost subsecretar de stat în guvernul Ion G. Duca, trimite scrisori primului-ministru, Gheorghe Tătărescu, şi lui Grigore Duca, fratele lui Ion G. Duca, prin care îşi exprimă acordul ca toţi membrii guvernului Ion G. Duca să facă o declaraţie publică privind împrejurările în care s-a procedat la dizolvarea Gărzii de Fier şi responsabilităţile politice.

decembrie 14, Bucureşti

- Răspunsul foştilor membri ai Cabinetului condus de I.G. Duca, la scrisoarea ce le fusese adresată de Grigore G. Duca, prin care acesta din urmă cerea o punere la punct a afirmaţiilor lui Nicolae Titulescu făcute prin şi în cadrul articolului *Eu şi Garda de Fier*. (Răspunsul poartă data de 14 decembrie 1937). Dată publicităţii la 16 decembrie 1937.
- Alexandru Popescu-Necşeşti, fost subsecretar de stat în guvernul Ion G. Duca, dă un răspuns solicitării făcute prin scrisoarea adresată de Grigore G. Duca foştilor membri ai Cabinetului Ion G. Duca. Alexandru Popescu-Necşeşti o face individual, susţinând,

cu câteva nuanţe, aproape integral toate afirmaţiile lui Nicolae Titulescu. Dată publicităţii la 16 decembrie 1937.

decembrie 15, Timişoara

- În declaraţiile făcute ziarului „Dreptatea“, Iuliu Maniu apreciază că afirmaţiile lui Nicolae Titulescu din articolul *Eu şi Garda de Fier* sunt conforme cu realitatea, exprimându-şi, în acelaşi timp, satisfacţia că fostul ministru de Externe român candidează pentru un post de deputat pe listele Partidului Naţional Ţărănesc.

decembrie 15–18, Praga

- A 10-a consfătuire a şefilor Marilor State Majore ale ţărilor membre ale Micii Înţelegeri.

decembrie 16, Slatina

- Sergiu (Gigi) Nenişor dă citire, într-o adunare publică, „declaraţiei“ lui Nicolae Titulescu adresată alegătorilor cu ocazia alegerilor.
- Întrunirea electorală, organizată de Partidul Naţional Ţărănesc. în favoarea lui Nicolae Titulescu, a fost întreruptă pentru scurt timp de o demonstraţie ostilă a membrilor şi partizanilor Gărzii de Fier.
- Cu ocazia întrunirii electorale, organizată de Partidul Naţional Ţărănesc în sprijinul lui Nicolae Titulescu, iau cuvântul Savel Rădulescu, Constantin Vişoianu şi Dumitru Căpăţâneanu.
- Savel Rădulescu notează: „Întrunire la «Invalidul» în Slatina. Gigi citit declaraţia dlui Titulescu. Vorbit apoi Nic. Ionescu. În acest răstimp manifestat Garda de Fier cântând la uşi spre a împiedica întrunirea. S-au potolit după vreo 10 minute. Vorbit eu despre politica externă şi internă a dlui Titulescu. Apoi Vişoianu despre d. Tit[ulescu]. La sfârşit, Căpăţâneanu admirabil, răscolitor“.

decembrie 17, Bucureşti

- Nicolae Titulescu adresează o scrisoare deschisă directorului ziarului „Universul“, Stelian Popescu, în care, considerându-se solidar cu I.G. Duca în privinţa măsurii de dizolvare a Gărzii de Fier, nu admite reproşul de a fi fost inspiratorul acestei măsuri. Scrisoarea este urmarea intervenţiei lui Grigore Duca şi a răspunsului a 15 dintre foştii colaboratori ai lui I.G. Duca după apariţia articolului lui Nicolae Titulescu intitulat *Eu şi Garda de Fier*.
- Nicolae Titulescu intervine pentru ultima dată în dezbaterea articolului *Eu şi Garda de Fier*, dând o replică afirmaţiilor cuprinse în scrisoarea publică a foştilor membri ai Cabinetului Ion G. Duca.

decembrie 18, Iaşi

- Victor Iamandi ia cuvântul în faţa Sfatului negustoresc din Iaşi, respingând integral şi categoric afirmaţiile făcute de Nicolae Titulescu în articolul *Eu şi Garda de Fier*.

decembrie 18, Slatina

- Savel Rădulescu notează: „Dl Tit[ulescu] a renunţat de a veni de acum câteva zile [în judeţul Olt]; e bolnav“.

decembrie 19, Spania

- Forţele republicane reuşesc să ocupe oraşul Teruel, dar lipsa mijloacelor le împiedică să-şi continue ofensiva.

decembrie 20, România

- Alegeri parlamentare fără ingerinţe, la care participă 13 partide politice principale şi 53 de grupări secundare, fapt care atestă pulverizarea extremă a spectrului politic; P.N.L. obţine 35,92% din voturi; P.N.Ţ. – 20,40%; partidul Totul pentru Ţară (legionarii) – 15,58%. Neobţinând cota de 40%, P.N.L. nu a putut primi prima majoritară (20%), care i-ar fi dat dreptul să formeze un guvern cu majoritate parlamentară absolută. Singurul caz din istoria României, când partidul aflat la putere a pierdut practic alegerile. De altfel nici un partid nu a obţinut majoritatea necesară (cele 40 de procente), iar Parlamentul rezultat din aceste alegeri a fost dizolvat în ianuarie 1938, fără a se întruni vreodată, iar noile alegeri fixate la 2 martie n-au mai avut loc.

decembrie 20, Slatina

- Savel Rădulescu notează: „Dimineaţa la 6 la Secţia de vot Şcoala de [arte şi] meserii. Tremurat afară de frig. Intrat la 7 cu magistratul preşedinte secţiei Pantelimonescu (Roşiori de Vede). Cunoscut pe Milcoveanu şi fiu lui Garda de Fier. F. gentili. Magistratul extrem de scrupulos şi f. integru. // Dejunat la Puiu Protopopescu. Stat şi la despuierea scrutinului până noaptea 12. La Ilie Ionescu, reuniune. La început rezultate proaste. La urmă, rezultatul de la Urşi şi Gura Boului extrem de bine, ameliorat şi schimbat situaţia. Procent 20,5%. Luat locul de deputat. Culcat la 4 dim[ineaţa]. 23 ore de nesomn“.

decembrie 21, Bucureşti

- Convorbirea lui Victor Antonescu, ministrul de Externe al României, cu Ferdinand Veverka, trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al Cehoslovaciei la Bucureşti, privind eliberarea scrisorilor de acreditare pentru noul trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al României la Roma, precum şi la ofertele pe care Nicolae Titulescu le-ar fi făcut Germaniei, în calitatea de ministru de Externe, pentru încheierea unui pact de asistenţă mutuală germano-român.

decembrie 21, Slatina–Bucureşti

- Savel Rădulescu notează: „Făcut vizitele de plecare. Luat trenul la 7, ajuns Buc[ureşti] la 10½. Văzut în aceeaşi seară pe d. Titulescu. M-am opus să plece la St.-Moritz“.

decembrie 21, Saint Paul

- Moare juristul, omul politic şi diplomatul american Frank Billings Kellogg.

decembrie 24–27, China

- Japonezii ocupă două mari oraşe în centrul Chinei: Hangzou (Hangchow), la 24 decembrie, şi Jinan (Tsinan), la 27 decembrie.

decembrie 25, Bucureşti

- Savel Rădulescu îl vizitează acasă, după-amiază, pe Nicolae Titulescu. „Multă lume“.

decembrie 26, Bucureşti

- Savel Rădulescu notează: „Dejunat la dl Titulescu. Multă lume. Lungă discuţie seara între dl Tit[ulescu] şi mine.“

decembrie 27, Bucureşti

– Savel Rădulescu notează: „Fost la dl Titulescu, care plecat cu Gigi ora 7,35 [19,35] la Viena spre a consulta doctori şi apoi la St.-Moritz pentru 3 săptămâni“.

decembrie 28, Bucureşti

– Catherine Titulescu şi Gabriela Nenişor părăsesc Capitala cu destinaţia St.-Moritz.
– Demisia guvernului liberal prezidat de Gheorghe Tătărescu. Se formează un guvern naţional-creştin (Partidul Naţional-Creştin obţinuse la alegeri 9,15% din voturi), în frunte cu Octavian Goga, secondat de A.C. Cuza. Această guvernare a fost o etapă de tranziţie spre instaurarea regimului autoritar al Regelui Carol al II-lea.
– În noul guvern, postul de ministru al Afacerilor Străine i se încredinţează lui Istrate Micescu.

decembrie 29, Irlanda

– Declararea independenţei şi suveranităţii Irlandei, sub numele de „Statul suveran Eire“, în cadrul Comunităţii Britanice de Naţiuni (Commonwealth); recunoscut de Marea Britanie în 1945.

decembrie 29, Bucureşti

– Savel Rădulescu are o convorbire telefonică cu Nicolae Titulescu, aflat la Viena, „care pleacă astăzi seară la St.-Moritz“.
– Sunt excluşi din Partidul Naţional Ţărănesc Armand Călinescu şi alţi trei fruntaşi naţional-ţărănişti, care acceptaseră intrarea în guvernul Goga-Cuza.

decembrie 31 (?), Saint-Moritz

– Printr-o telegramă adresată din Saint-Moritz lui Iuliu Maniu, Nicolae Titulescu cere înscrierea în Partidul Naţional Ţărănesc.

decembrie 31–ianuarie 1, 1938, Bucureşti

– Savel Rădulescu notează: „Făcut revelionul la Ionel Christu. Gigi la 12½ noaptea m-a anunţat că dl Titulescu mi-a transmis o telegramă prevenindu-mă că s-a înscris în Partidul Naţ[ional] Ţăr[ănesc]“.

ianuarie 4, 1938, Bucureşti

– Se publică telegrama prin care Iuliu Maniu mulţumeşte lui Nicolae Titulescu pentru intrarea în Partidul Naţional Ţărănesc.
– Se publică, de asemenea, informaţia că Savel Rădulescu, fost subsecretar de stat la Ministerul Afacerilor Străine, şi colonelul Sergiu Nenişor, secretar particular al lui Nicolae Titulescu, se înscriu în Partidul Naţional Ţărănesc.

NOTE BIOGRAFICE

Abraham (Avraam). Patriarh biblic. Considerat strămoş al israeliţilor, prin fiul său Isaac, născut din căsătoria sa cu Sara, şi al arabilor, prin Ismail, alt fiu, născut din legătura sa cu Agar.

Aga Khan (Aga Sultan Sir Mohamed Shah) (1877–1957). Delegat la sesiunile Adunării Societăţii Naţiunilor (1932; 1934–1936). Preşedinte al celei de-a XVIII-a sesiuni a Adunării Societăţii Naţiunilor (1937). În această calitate, a inaugurat Palatul Naţiunilor de la Geneva.

Agârbiceanu, Ion (1882–1963). Preot, scriitor, ziarist, om politic român. Licenţiat al Facultăţii de Teologie a Universităţii de la Budapesta. Preot în diverse localităţi din Transilvania, Vechiul Regat, Basarabia. Preot în Corpul voluntarilor ardeleni. A colaborat la diverse publicaţii ale vremii: „Familia“; „Luceafărul“; „Ramuri“; „Revista Politică şi Literară“; „Tribuna“; „Tribuna Literară“; „Viaţa Românească“ ş.a. Director al ziarului „Patria“ (1919–1927) şi al revistei „Transilvania“ (1928–1930). În 1938 a înfiinţat revista „Tribuna“. Bogată operă literară (peste 40 de volume publicate). În fiecare an a publicat unul sau mai multe volume, culegeri de nuvele, schiţe şi povestiri. În 1927 a primit Premiul naţional de proză. Secretar al secţiunilor ştiinţifico-literare ale „Astrei“ (din 1928). Membru al Comitetului Executiv al Partidului Naţional Român din Transilvania (1919). Deputat (1919–1920; 1922–1926). Mai târziu, senator şi vicepreşedinte al Senatului. Din 1935, membru marcant al Frontului Românesc. Fost preşedinte al Sindicatului ziariştilor din Transilvania. Membru corespondent (5 iunie 1919) şi membru de onoare (2 iulie 1955) al Academiei Române.

Aguero y Bethancourt, Aristide de (1865–1931/1933). Diplomat cubanez. Profesor la Universitatea din Havana (1890–1904). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar în Germania şi Austro-Ungaria (1904–1910); în Argentina (1910–1912); în Norvegia (1912–1914); în Ţările de Jos şi Elveţia (1917–1920). Delegat al Cubei la Societatea Naţiunilor timp de 20 de ani, din care, între 1927 şi 1930, membru al Consiliului Societăţii Naţiunilor. A prezidat Conferinţa Internaţională asupra Emigraţiei de la Roma, în 1924, şi cea de-a treia Conferinţă a Comunicaţiilor şi Tranzitului de la Geneva, în 1927.

Ahasverus (Jidovul rătăcitor sau **Buttadaeus)** a fost blestemat la nemurire de Iisus Hristos. Când Mântuitorul urca cu Crucea pe dealul Golgotei, Ahasverus, pe vremea aceea portar în serviciul lui Pilat, l-a lovit şi l-a batjocorit, spunându-i că merge prea încet. Iisus Hristos i-a spus insolentului portar: „de acum încolo să mergi şi tu mereu, până la a doua Mea Venire“. În unele versiuni, Ahasverus este un ofiţer din ordinul preoţilor evrei Sanhedrim, iar în altele este un simplu cizmar foarte iute la mânie. Oricare ar fi fost originile sale, în toate versiunile se afirmă că Jidovul Rătăcitor s-a lepădat curând de păcate şi a fost botezat catolic. Se spune că a îmbătrânit normal şi când a ajuns la vârsta de 100 de ani şi-a lepădat pielea şi a întinerit, devenind un om de 30 de ani. Legenda Jidovului Rătăcitor şi personificarea lui ca impostor, nebun, pocăit, cinic a făcut obiectul, mai ales în secolul al XIX-lea, unui mare număr de opere literare, muzicale, sau reprezentări picturale.

Alexandru I Karadjordjević (1888–1934). Fiu al Regelui Petru Karadjordjević. A studiat Ştiinţele Militare la Belgrad şi Petrograd. Prinţ moştenitor (1909). Regent (1914–1921). Rege al Iugoslaviei (1921–1934). A instaurat un regim dictatorial în 1929. În politica externă s-a sprijinit pe Franţa. La 9 octombrie 1934, în timpul unei vizite

oficiale în Franţa, a fost ucis, împreună cu ministrul de Externe al Franţei, Jean-Louis Barthou, la Marsilia, de către terorişti croaţi.

Alexandru (Aleksandr) al II-lea Nikolaevici (1818–1881). Ţar al Rusiei (1855–1881). Fiul lui Nicolae I al Rusiei. Mare Duce al Finlandei. A înfăptuit reforma agrară din 1861 prin care erau eliberaţi ţăranii de şerbie şi aveau dreptul să cumpere pământul pe care îl munceau (cu termen de plată în 49 de ani). A continuat politica de cuceriri: 1858 – anexează ţinutul Amuriei, care aparţinea Chinei; 1859 – supune Caucazul de Răsărit, după un război care a durat aproape 50 de ani; 1863 – înăbuşeşte răscoala din Polonia, urmată de represalii sângeroase; 1864 – supune Caucazul de Apus; 1865 – cucereşte Taşkentul; 1867 – cucereşte Turkestanul; 1868 – cucereşte Samarkand şi Buhara; 1873 şi 1876 – cucereşte hanatele Hiva şi Kokand, din Asia Centrală; 1877–1878 – poartă războiul ruso-româno-turc. În martie 1881 este asasinat de anarhişti.

Alimăneşteanu (Alimănişteanu), familia:

-Alexandru Alimăneşteanu (1874–m.?). Economist, proprietar, om politic român. Studii universitare la Paris, Berlin şi Londra în ştiinţe economice şi financiare. Membru al Partidului Naţional Liberal. Deputat. Senator. Şeful organizaţiei Olt a Partidului Naţional Liberal;

-Dumitru Alimăneşteanu (1898–m.?). Inginer şi om politic român. Studii universitare la Paris. Membru al Partidului Naţional Liberal. Deputat. Subsecretar de stat la Ministerul de Finanţe.

-Vasile Alimăneşteanu (1884–m.?). Inginer, proprietar agricol şi om politic român. Membru al Partidului Naţional Liberal. Deputat (din 1927). Senator (1931–1933). Prefect de Olt (1918–1926).

-Virgil Alimăneşteanu (1882–m.?). Inginer şi om de afaceri român. Studii universitare în Belgia. În conducerea mai multor societăţi: „Lignitul"; „Creditul Minier"; „Petrolul Românesc"; „Petrolul Govora".

Aloisi, Pompeo (1875–1949). Diplomat italian. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar în Danemarca (1920–1922), România (1923–1925), Albania (1926–1927); ambasador în Japonia (1928–1930), Turcia (1930–1932); reprezentant al Italiei la Societatea Naţiunilor (1932–1936).

Alvarez, Alejandro (1868–1960). Jurist şi diplomat chilian. Profesor de drept civil al Universităţii din Santiago de Chile (1895). Secretar general al Institutului American de Drept Internaţional, pe care l-a fondat împreună cu James Brown Scott. A participat la mai multe conferinţe internaţionale: secretar al delegaţiei chiliene la Conferinţa panameză (1901); delegat tehnic la cea de-a IV-a Conferinţă panameză (1910); delegat din partea statelor Chile, Costa Rica şi Ecuador la Conferinţa americană a juriştilor pentru codificarea dreptului internaţional (Rio de Janeiro, 1912); delegat tehnic la prima Conferinţă Generală a Comunicaţiilor şi Transporturilor (Barcelona, 1921); delegat la cea de-a V-a Conferinţă panameză. Consilier juridic al Ministerului Afacerilor Străine chilian (1906–1912). Consilier juridic pentru legaţiile chiliene din Europa (1913). Consilier al delegaţiei chiliene la Societatea Naţiunilor. Consilier al misiunii diplomatice chiliene la Conferinţa de la Washington pentru soluţionarea conflictului dintre Chile şi Peru. Membru al Curţii Permanente de Arbitraj de la Haga (1907–1920). Judecător al Curţii Permanente de Justiţie Internaţională (1945). Membru corespondent al Institutului Franţei. Vicepreşedinte al Institutului de Drept Internaţional.

Amir Bey. Diplomat turc.

Anastasiu, Gheorghe (George) (1905–1992). Diplomat român. Licenţiat în drept al Universităţii din Bucureşti şi diplomat al Academiei de Drept Internaţional de la Haga. Cancelar cls. IV (1930); vice-consul (1933); ataşat de legaţie (1934); secretar de legaţie cls. III (1936); secretar de legaţie cls. II (1939). A ocupat posturi diplomatice la Oslo (1937); Budapesta (1938); Vichy (1942); Berna (1943). În 1934 devine şef de cabinet al lui Nicolae Titulescu. În toamna anului 1935, aflat în vacanţă la Cap Martin, Nicolae Titulescu – de acord cu Catherine Titulescu, Savel Rădulescu, Nicolae Raicoviceanu – încredinţează lui G. A. trierea arhivelor sale aflate într-un cufăr la Londra, ca bază a viitoarelor memorii ale ministrului Afacerilor Străine. În această situaţie, G. A. intră în posesia a patru saci cu note, telegrame, discursuri şi declaraţii. A fost rugat de către Nicolae Titulescu să se ocupe de editarea versiunii române a cărţii *Politica externă a României (1937).* La cererea lui Constantin Vişoianu, ca ministru al Afacerilor Străine, a depus 6 milioane de franci elveţieni într-o bancă elveţiană, pe numele lui Alexandru Cretzianu, pe atunci ministru al României la Ankara (din fondul secret aflat la Legaţia României la Berna, de care putea dispune doar titularul Afacerilor Străine). Intermediar între Constantin Vişoianu, preşedintele Comitetului Naţional Român, şi Regele Mihai. La 26 septembrie 1986, G. A. desemnează ca moştenitor al tuturor lucrurilor sale din Elveţia (inclusiv cele având ca sursă pe Nicolae Titulescu) pe Gilbert Monney Câmpeanu. În 1964, Catherine Titulescu a dat lui G. A. depline puteri privind rămăşiţele pământeşti ale lui Nicolae Titulescu. În anii 1981–1982, G. A. are la „Europa Liberă“ o suită de convorbiri cu un redactor al respectivului post de radio privind omul politic şi diplomatul român cu ocazia împlinirii a 100 de ani de la naştere.

Ancuşa. Preot. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Anderco. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Angelescu, Constantin (1869–1948). Medic, diplomat, om politic şi de stat român. Studii universitare în Franţa. Doctor în medicină la Paris (1897). Profesor şi director al Clinicii chirurgicale a Facultăţii de Medicină din Bucureşti. Membru marcant al Partidului Naţional Liberal. Deputat. Senator. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Washington (1 octombrie 1917–25 martie 1918). Membru al Consiliului Naţional al Unităţii Române de la Paris. Membru al delegaţiei române la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920). Preşedinte al Consiliului de Miniştri (29 decembrie 1933–3 ianuarie 1934). Ministru în mai multe rânduri: al Lucrărilor Publice (4 ianuarie 1914–11 decembrie 1916); al Cultelor şi Instrucţiunii (12 decembrie 1918–12 septembrie 1919); al Instrucţiunii (9 ianuarie 1922–27 martie 1926; 22 iunie 1927–3 noiembrie 1928; 2 octombrie 1934–29 august 1936); al Instrucţiunii, Cultelor şi Artelor (14 noiembrie 1933–3 ianuarie 1934; 5 ianuarie–1 octombrie 1934); al Educaţiei Naţionale (29 august 1936–14 noiembrie 1937; 17 noiembrie–28 decembrie 1937); ministru secretar de stat (10 februarie–30 martie 1938). Consilier regal (1938–1940). Preşedinte al Ligii Culturale (1941–1947). Preşedinte al Academiei de Ştiinţe din România (1941–1948). Membru de onoare al Academiei Române (24 mai 1934). Repus în drepturi (3 iulie 1990) ca membru de onoare al Academiei Române.

Anghelescu, Paul (1872–1949). General şi om de stat român. A absolvit Şcoala Militară (1892) şi Şcoala Superioară de Război (1903) din Bucureşti. În timpul Primului Război Mondial a comandat mai multe mari unităţi, printre care şi Divizia 15 infanterie în luptele de la Mărăşeşti. La 14 aprilie 1919 a fost avansat la gradul de general de divizie, iar în 1932 la cel de general de corp de armată adjutant. Între 15

mai 1920 şi 1 aprilie 1921, a fost numit şef al Curţii Militare Regale. Ministru de Război (al Apărării Naţionale) în mai multe rânduri (4–20 iunie 1927; 21 iunie 1927–3 noiembrie 1928; 2 octombrie 1934–29 august 1936; 29 august 1936–28 august 1937). A fost senator de drept.

Angell, Sir Norman (Ralph Norman Angell-Lane) (1872–1967). Economist, jurnalist, scriitor, om politic britanic. Membru al Parlamentului britanic din partea Partidului Laburist (1929–1931) Înnobilat în 1931. Membru al Consiliului Institutului Regal pentru Afaceri Internaţionale, membru executiv al Comitetului Mondial de Luptă împotriva Războiului şi Fascismului, membru activ al Comitetului Executiv al Asociaţiei Uniunilor pentru Societatea Naţiunilor din Marea Britanie. După absolvirea studiilor la Paris, Geneva, Londra şi Statele Unite ale Americii, s-a lansat în jurnalism („St. Louis Globe", „San Francisco Chronicle", „Messenger", "Daily Mail"), abordând, în general, probleme de politică externă şi economice. După 1912, a optat pentru o carieră literară şi de activism politic, de luptă împotriva războiului şi de apărare a păcii. Autor al unui număr impresionant de volume, distinse pentru raţionalismul, claritatea, analiza pertinentă şi stilul lor plăcut, plin de umor, cartea care i-a câştigat celebritatea rămâne totuşi *The Great Illusion* (1910; ed. revizuită, 1933, tradusă în peste 12 limbi străine). Premiul Nobel pentru Pace (1933).

Antić, Boško Ciolac. Diplomat sârb. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al Serbiei în Bulgaria (1914); al Regatului Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor în Suedia (1918) şi în România (din 1921).

Antonescu, Eftimie (1876–m.?). Jurist, magistrat, profesor şi om politic român. Licenţiat în drept al Universităţii din Bucureşti. Doctor în drept al Universităţii din Iaşi. Custode la Biblioteca Centrală Bucureşti. Ajutor de judecător; procuror de secţie; judecător de şedinţă; judecător de instrucţie; judecător sindic; prim-procuror. Profesor definitiv (1924) la Academia de Înalte Studii Comerciale şi Industriale la Catedra de drept internaţional public şi privat. Consilier la Înalta Curte de Casaţie. Secretar general al delegaţiei române la conferinţele internaţionale de drept de la Viena, Roma şi Paris (1920–1928) şi delegat la alte conferinţe internaţionale. Senator de Gorj.

Antonescu, Emanuel (Nolică) N. (1870–m.?). Jurist şi om politic român. Studii universitare la Bucureşti şi Berlin. Licenţiat al Facultăţii de Drept din Bucureşti (1893). Doctor în drept al Universităţii din Berlin (1897). Deputat (1899; 1911). Profesor de drept civil la Universitatea din Iaşi (1901) şi la Universitatea din Bucureşti (1904). Membru al Baroului din Bucureşti. Preşedintele Ligii contra cametei.

Antonescu, Ion (1882–1946). Mareşal şi om de stat român. A urmat cursurile Şcolii Militare de Ofiţeri de Infanterie şi Cavalerie din Bucureşti (1902–1904), Şcolii Speciale de Cavalerie din Târgovişte (1906), Şcolii Superioare de Război din Bucureşti (1909–1911). A absolvit Cursul postacademic de informaţii al armatei franceze de la Versailles. A parcurs toate treptele ierarhiei militare, de la sublocotenent (1904) la general de brigadă (1931), general de divizie (1937) şi mareşal (1941). În timpul Primului Război Mondial a fost şeful Biroului Operaţii al Marelui Cartier General. În această calitate, a contribuit la elaborarea planurilor de operaţii ale armatei române în cele trei campanii: 1916, 1917 şi 1918–1919. Comandant al Centrului de instrucţie al cavaleriei din Sibiu (1926–1927) şi al Şcolii Superioare de Război (1927–1929; 1931–1933). Ataşat militar al României la Paris (30 august 1922) şi la Londra (inclusiv Bruxelles), între 22 mai 1923 şi 14 iulie 1926. Nicolae Titulescu l-a desemnat ca delegat la Conferinţa Reparaţiilor de la Londra (1924) şi la Conferinţa pentru Dezarmare de la Geneva. Şef al Statului Major General (1933–1934). Ministru al

Apărării Naţionale (28 decembrie 1937–10 februarie 1938; 10 februarie–30 martie 1938). Ministru *ad-interim* al Aerului şi Marinei (februarie–martie 1938). A protestat energic împotriva acceptării notelor ultimative ale guvernului sovietic din 26–27 iunie 1940, cerând apărarea teritoriului naţional. Internat la Mănăstirea Bistriţa din dispoziţia Regelui Carol al II-lea (iulie 1940). În urma Dictatului de la Viena, a fost însărcinat cu formarea guvernului (4 septembrie 1940), fiind investit cu depline puteri. A impus Regelui Carol al II-lea să abdice (6 septembrie 1940), succesiunea tronului revenind lui Mihai I. În ianuarie 1941, a înăbuşit rebeliunea legionară. A condus ţara prin decrete-legi. A promovat o politică externă alături de Germania şi Italia. În iunie 1941 a decis intrarea României în război pentru recuperarea Basarabiei şi a nordului Bucovinei. A acceptat continuarea operaţiilor armatei române şi dincolo de Nistru. După înfrângerea de la Stalingrad, a permis şi iniţiat tratative secrete privind scoaterea ţării din război. A fost înlăturat de la putere prin lovitura de stat de la 23 august 1944. Preluat de Armata Roşie (septembrie 1944), a fost ţinut în URSS până în aprilie 1946. În 1946 a fost adus în ţară şi judecat de „Tribunalul poporului“ din Bucureşti. A fost condamnat la moarte şi executat la închisoarea Jilava (1 iunie 1946).

Antonescu, Mihai A. (1904–1946). Jurist şi om de stat român. A urmat cursurile Facultăţii de Drept din Bucureşti, unde şi-a obţinut doctoratul. Începând cu anul 1929 va funcţiona ca asistent de drept internaţional la Academia de Studii Comerciale şi Industriale din Bucureşti, în acelaşi timp profesând şi avocatura. În 1938 l-a cunoscut pe generalul Ion Antonescu, de care s-a legat cu o sinceră prietenie. A fost alături de el în furtunosul an 1940; începând cu 9 septembrie 1940 şi până în ianuarie 1941, ocupă scaunul de ministru al Justiţiei. A îndeplinit concomitent, începând din iunie 1941 şi până la 23 august 1944 funcţiile: ministru al Afacerilor Străine, al Propagandei Naţionale, vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri şi, în absenţa mareşalului, preşedinte al Consiliului de Miniştri. Activitatea şi preocupările sale în vederea ieşirii României din alianţa cu Germania, au fost curmate prin arestarea sa la 23 august 1944. După detenţia în URSS în perioada septembrie 1944–aprilie 1946 a fost readus în ţară, judecat, condamnat la moarte şi executat la 1 iunie 1946 la închisoarea Jilava, împreună cu Ion Antonescu, Constantin Vasiliu şi Gheorghe Alexianu.

Antonescu, Victor (1871–1947). Diplomat, om politic şi de stat român. Unul dintre liderii Partidului Naţional Liberal. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Paris (11 octombrie 1917–25 martie 1918; 5 noiembrie 1918–20 decembrie 1919; 16 martie 1922–1 august 1924); Lisabona (1922–1927); Madrid (1922–1927). Delegat la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920). A fost ministru în mai multe rânduri: de Justiţie (1914–1916; 1933–1935); de Finanţe (1916–1917; 1935–1936); al Afacerilor Străine (29 august 1936–28 decembrie 1937). Ca şef al diplomaţiei române a promovat linia politică a lui Nicolae Titulescu. Membru al Academiei Diplomatice Internaţionale (1932).

Antoniade, Constantin (1880–1954). Jurist, magistrat, filosof, istoric al culturii şi diplomat român. Licenţiat în drept (1902) şi doctor în litere şi filosofie (1907) al Universităţii din Bucureşti. A practicat magistratura, parcurgând succesiv mai multe trepte. Consilier la Curtea de Apel (1915–1925). Membru al Consiliului Superior Legislativ. Secretar general al delegaţiei române la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920). Arbitru pe lângă tribunalele arbitrale mixte (1921–1928). Delegat la Societatea Naţiunilor (1928–1936). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al României pe lângă Societatea Naţiunilor la Geneva (1928–1936); la Berna (1936–1937). Membru asociat al Academiei Diplomatice Internaţionale (1929). Ca filosof, a criticat teoria kantiană şi postkantiană a cunoştinţei, susţinând că existenţa şi existenţa fenomenală

sunt ideatice, de vreme ce lumea numenală nu poate fi niciodată cunoscută. Lucrări: *Iluziunea realistă* (1907), teză de doctorat; *Thomas Carlyle* (1909); *Filosofia lui Henri Bergson* (1910); *Imperialismul culturii germane* (1915); *Machiavelli. Omul. Timpul. Opera* (1931).

Apponyi Albert, conte (1846–1933). Om politic şi de stat, diplomat ungur. Rând pe rând, şef al Partidului Conservator, al Partidului Liberal şi al Partidului Independenţei Maghiare. Ca ministru al Cultelor şi al Instrucţiunii Publice (1906–1910), a dus o politică de maghiarizare forţată, elaborând în acest scop în 1907 două legi şcolare (*lex Apponyi*). Prim-delegat la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920). Şeful delegaţiei ungare la Conferinţa de Pace de la Trianon (1920). Delegat la Societatea Naţiunilor (1923–1933).

Aras, Tevfik Rüstü (Tevfik Rüstü Bey) (1883–1972). Diplomat, om politic şi de stat turc. Deputat în Marea Adunare Naţională a Turciei (1920–1923) – raportor pe probleme internaţionale. Ministru de Externe (1925–1938). A contribuit la întărirea relaţiilor de prietenie dintre Turcia şi URSS. A semnat Tratatul turco–sovietic (1925); Convenţia pentru definirea agresiunii de la Londra (1933); Pactul Înţelegerii Balcanice (1934); Convenţia privind Strâmtorile Mării Negre (1936). Ambasador al Turciei în Marea Britanie (1939–1942).

Arciszewski, Miroslaw (1892–1963). Diplomat polonez. Secretar al delegaţiei polone la Societatea Naţiunilor (1920). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al Poloniei la Riga (1929–1933) şi Bucureşti (1933–1938). Subsecretar de stat la Ministerul Afacerilor Străine (1938).

Argetoianu, Constantin (1871–1955). Medic, om politic şi de stat român. Doctor în medicină şi licenţiat în drept şi litere la Paris. În diplomaţie (1898–1913). A parcurs treptele de la ataşat până la consilier de legaţie. A funcţionat la Constantinopol, Roma, Viena şi Paris. A demisionat şi a intrat în politică. Conservator, averescan, iorghist, naţional-liberal. Şef al delegaţiei române la preliminariile de pace de la Buftea (5 martie 1918). Preşedinte fondator al Partidului Agrar (1932). Ministru în mai multe rânduri: de Justiţie (1918); de Interne (1920–1921); de Finanţe (1920; 1931–1932); al Agriculturii şi Domeniilor (1927–1928); al Industriei şi Comerţului (1938); al Afacerilor Străine (28 iunie–4 iulie 1940). Prim-ministru (28 septembrie–23 noiembrie 1939). Unul dintre sprijinitorii regimului autoritar instaurat de Carol al II-lea. La începutul anului 1944 a plecat în Elveţia. Revenit în ţară, în noiembrie 1946, a încercat să reintre în viaţa politică, înfiinţând partidul Uniunea Naţională Muncă şi Refacere (s-a autodizolvat în ianuarie 1948). Arestat în mai 1950. A murit în închisoarea de la Sighet.

Aricescu, Grigore. General român.

Arie, Napoleon. Publicist român.

Arion, Constantin C. (1855–1923). Jurist, om politic şi de stat român. Doctor în drept (Paris). Diplomat al Înaltei Şcoli de Ştiinţe Politice (Paris). În magistratură. Membru al Partidului Naţional Liberal; ulterior al Partidului Constituţional („Junimist“), al Partidului Conservator, al Partidului Conservator Progresist. În mai multe rânduri ministru: Culte şi Instrucţiune (7 iulie 1900–13 februarie 1901; 29 decembrie 1910–27 martie 1912; *ad interim* 28 martie–14 octombrie 1912); Interne (28 martie–14 octombrie 1912); Agricultură şi Domenii (5 aprilie–31 decembrie 1913); Afaceri Străine (5 martie–24 octombrie 1918). Membru de onoare al Academiei Române (21 mai 1912).

Aristide (c. 540–c. 467 î.Hr.). Om politic atenian. Conducător al grupării oligarhice, principalul adversar al lui Temistocle. A participat la bătăliile de la Maraton, Salamina şi Plateea. Principalul organizator al Ligii Maritime de la Delos (478/477 î.Hr.).

Aristotel (384 î.Hr.–322 î.Hr.). Unul din cei mai importanţi filosofi ai Greciei Antice, clasic al filosofiei universale, spirit enciclopedic, fondator al şcolii peripatetice. A întemeiat şi sistematizat domenii filosofice ca metafizica, logica formală, retorica, etica. De asemenea, forma aristotelică a ştiinţelor naturale a rămas paradigmatică mai mult de un mileniu în Europa.

Arnal, Pierre (1892–1971). Diplomat francez, însărcinat cu afaceri al Franţei la Berlin.

Assan, Gheorghe Gheorghe (1896–m.?). Om politic şi diplomat român. Studii universitare la Paris, unde şi-a luat doctoratul în drept şi economie politică. A participat ca expert în delegaţia română la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920). A fost ataşat comercial la Paris şi consilier economic pe lângă legaţiile din Paris şi Bruxelles. Membru al Partidului Naţional Liberal. Deputat (1933). Subsecretar de stat în Ministerul Industriei şi Comerţului (1934). La 20 iunie 1934 intră în Ministerul Afacerilor Străine cu gradul de ministru plenipotenţiar cls. II şi numit trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Copenhaga, până la 1 mai 1938.

Attlee, Clement Richard (1883–1967). Jurist, om politic şi de stat britanic. A studiat dreptul la Hailesbury şi University College, Oxford. După absolvirea studiilor universitare, şi-a început cariera ca avocat pledant şi a lucrat ca voluntar pentru ajutorarea copiilor săraci din East End, Londra. Această activitate din mahalalele Londrei, precum şi lectura lucrărilor lui John Ruskin şi William Morris, explică atracţia sa vremelnică către socialism. În 1908 părăseşte însă Societatea Fabiană şi se înscrie în Partidul Laburist Independent. Se dedică profesiei universitare, ca lector la London School of Economics. La izbucnirea Primului Război Mondial, se înrolează în Armata britanică şi participă la luptele de la Gallipoli şi din Mesopotamia. Este grav rănit, dar după însănătoşire este trimis în Franţa în 1918 şi luptă pe Frontul de Vest până la sfârşitul războiului, când este demobilizat cu gradul de maior. Îşi reia cariera didactică la London School of Economic. Devine primar al districtului londonez Stepney (1919) şi în 1922 îşi începe cariera parlamentară (din partea Partidului Laburist) şi este numit secretar parlamentar (1922–1924) al lui Ramsay MacDonald, liderul Partidului Laburist în Camera Comunelor. Ocupă diverse posturi ministeriale în primele două guverne laburiste: subsecretar de stat la Ministerul de Război (1924); cancelar al Ducatului Lancaster; ministru al Poştelor (1929–1931). În 1935, devine lider al opoziţiei. În guvernul (Churchill) de coaliţie din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, ocupă diverse funcţii ministeriale: Lord al Sigiliului Privat (1940–1942); secretar pentru Dominioane (1942–1943); viceprim-ministru (1943); preşedinte al Consiliului de Coroană (1943–1945). După alegerile din 1945 şi revenirea laburiştilor la putere, devine prim-ministru (26 iulie 1945–26 octombrie 1951). Conduce Partidul Laburist până în 1955. La 16 decembrie 1955 este înnobilat şi devine membru al Camerei Lorzilor.

Aubry, Octave (1881–1946). Istoric francez. Ofiţer al Legiunii de Onoare. Membru al Academiei Franceze (1946). S-a concentrat mai ales asupra istoriei (romane istorice şi lucrări erudite dedicate marilor personaje istorice ale secolului XIX). Subiectul său de predilecţie a fost epopeea napoleoniană.

August, Caius Iulius Caesar Octavianus Augustus. Primul împărat roman (27 î.Hr.–14 d.Hr.). Nepot şi fiu adoptiv al lui Cezar. Reorganizator al administraţiei şi armatei. A promovat ştiinţele şi artele, înconjurându-se de cei mai iluştri poeţi ai timpului.

Aurelian, George P.S. (1882–m.?). Diplomat român. Licenţiat al Facultăţii de Drept din Bucureşti. Grade diplomatice: ataşat de legaţie (1904), secretar de legaţie cls. III (1907), secretar de legaţie cls. II (1910), secretar de legaţie cls. I (1916), consilier de legaţie (1921), ministru plenipotenţiar cls. II (1928), ministru plenipotenţiar cls. I (1936). Şi-a desfăşurat activitatea diplomatică la Bruxelles, Berna, Constantinopol, Atena, Petersburg, Haga, Berlin, Helsingfors, Tirana, Praga. Însărcinat cu afaceri al României la Atena (1912), Petersburg (1912), Haga (1914) şi Bruxelles (1914). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Tirana (1 mai 1934–10 august 1936); la Praga (15 decembrie 1936–1 mai 1938). Delegat în Comisiunea Europeană a Dunării. Pus în retragere la 1 ianuarie 1939.

Avenol, Joseph Louis Anne (1879–1952). Expert economic, financiar şi diplomat francez. Între 1905 şi 1923, a ocupat înalte funcţii în cadrul Ministerului Afacerilor Străine al Franţei. Sub aspect politic, a fost influenţat în întreaga carieră de vederile sale de dreapta. A jucat un rol important în reconstrucţia financiară a Europei după Primul Război Mondial. Membru al Comitetului Consultativ Economic şi Financiar al Societăţii Naţiunilor (1919). Expert financiar la conferinţele de la Londra, San Remo, Spa, Bologna, Cannes, Genova, Bruxelles ş.a. Din 1923, secretar general adjunct al Societăţii Naţiunilor, iar din 1933 până în 1941, secretar general al Societăţii Naţiunilor. În această funcţie, nu s-a bucurat de aprecierea contemporanilor şi nici, mai târziu, de cea a istoricilor.

Averescu, Alexandru (1859–1938). Mareşal, om politic şi de stat român. A urmat cursurile Şcolii Divizionare de la Mănăstirea Dealu (Târgovişte), pe care a absolvit-o în 1881, şi ale Şcolii Superioare de Război din Torino (1884–1886). A parcurs toate gradele militare, de la sublocotenent (1881) la general de brigadă (1906) şi mareşal (1930). Comandant al Şcolii Superioare de Război (1894–1895). Ataşat militar la Berlin (1895–1898). Ministru de Război (13 martie 1907–27 decembrie 1908; 27 decembrie 1908–4 martie 1909). Şef al Marelui Stat Major (1911–1913). A elaborat planul de luptă al armatei române pentru cel de-al Doilea Război Balcanic. Excepţional comandant de oşti, erou al Primului Război Mondial. A obţinut răsunătoarele victorii de la Mărăşti şi Oituz (1917). În timpul Primului Război Mondial a comandat armatele 2 şi 3 române. A dovedit calităţi deosebite de teoretician şi gânditor militar. După război a intrat în politică. A înfiinţat Liga Poporului (1918). Din 1920 şi-a schimbat denumirea în Partidul Poporului. Prim-ministru (29 ianuarie–27 februarie 1918, 13 martie 1920–13 decembrie 1921, 30 martie 1926–4 iunie 1927). Ministru de Interne (1–13 decembrie 1919, 13 martie–13 iunie 1920). Ministru secretar de stat şi consilier regal (1938). A militat pentru consolidarea statului naţional unitar român, împotriva curentelor extremiste şi pentru un regim parlamentar–constituţional. Membru de onoare al Academiei Române (7 iunie 1923).

Azcárate y Florez, Pablo de (1890–1971). Diplomat spaniol. Membru al Secretariatului Societăţii Naţiunilor (1922–1936). Director al Secţiunii Minorităţi (1930–1933). Secretar general adjunct al Societăţii Naţiunilor (1933–1936). Ambasador la Londra (1936).

Bacon jr., Walter Meredith. Istoric american. Specialist în istoria diplomaţiei româneşti din secolul al XX-lea. A studiat istoria la Colorado College; doctor în relaţii internaţionale la University of Denver. În anii 1971–1972, s-a aflat la Bucureşti ca bursier al IREX pentru finalizarea cercetărilor privind aspecte ale politicii externe a României în perioada interbelică. Din 1976, a făcut parte din corpul profesoral al Facultăţii de Ştiinţe Politice de la University of Nebraska at Omaha. Autor al lucrării *Nicolae Titulescu şi politica externă a României (1933–1934).* A scris numeroase studii despre

istoria interbelică a României, civilă şi militară. A fost o vreme preşedintele Societăţii americane de studii româneşti.

Bainville, Jacques (1879–1936). Istoric, critic literar, publicist şi om politic francez. În primii ani ai secolului XX, s-a dedicat în special jurnalismului („La Gazette de France"; „L'Action Française": „La Liberté"; „Petit Parisien"; „La Nation Belge"; „La Revue Universelle"). Deşi a abordat o tematică complexă (politică externă, critică literară, chestiuni financiare), subiectul său predilect a fost istoria, căreia i-a dedicat numeroase lucrări, printre care *Histoire de France, Bismarck et la France, L'Allemagne romantique et réaliste, Histoire de deux peuples, La Guerre et l'Italie, Comment est née la Révolution russe, Histoire de trois générations, Les Conséquences politiques de la paix, Le Dix-huit brumaire, Napoléon, Histoire de la IIIe République, Les Dictateurs.* Membru al Academiei franceze (1935).

Baldwin, Stanley, conte de Bewdley (1867–1947). Om politic şi de stat britanic. Membru al Parlamentului din partea Partidului Conservator (1908–1937). Lider al Partidului Conservator. Ministru al Comerţului (1921–1922); de Finanţe (1922–1923). Prim-ministru (22 mai 1923–22 ianuarie 1924; 4 noiembrie 1924–4 iunie 1929; 7 iunie 1935–28 mai 1937). Aparenta sa miopie politică faţă de renaşterea Germaniei naţionaliste, în anii 1935–1937, a fost puternic criticată. Deschiderea arhivelor a făcut totuşi clar că Stanley Baldwin a fost mai preocupat decât Neville Chamberlain de făurirea şi consolidarea unui sistem de securitate.

Balfour, Arthur James, conte de (1848–1930). Diplomat, om politic şi de stat englez. Conservator. A intrat în Parlament în 1874. A participat la Congresul de Pace de la Berlin (1878). Secretar de stat pentru Irlanda (1887–1891). În 1891, a devenit liderul Camerei Comunelor. Prim-ministru (12 iulie 1902–4 decembrie 1905). Lord al Amiralităţii, la începutul Primului Război Mondial. Ministru al Afacerilor Străine (1916–1919). Este autorul celebrei „Declaraţii Balfour" (noiembrie 1917), prin care guvernul britanic se arăta favorabil creării unui cămin naţional pentru poporul evreu, fără aducerea niciunui fel de prejudiciu drepturilor civile şi religioase ale comunităţilor neevreieşti. A făcut parte din delegaţia britanică la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920), având o substanţială contribuţie în Comisia pentru reglementări teritoriale şi în Comisia pentru elaborarea Pactului Societăţii Naţiunilor. Prim-delegat la Societatea Naţiunilor (1921–1923). Preşedinte al Consiliului Privat (1925–1929).

Balint. Profesor. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Baltazar, Camil (pseudonim al lui **Leibu Goldstein**) (1902–1977). Poet, traducător, publicist român. Pseudonimul lui Lupy Goldstein. A debutat în „Sburătorul literar". A colaborat la mai multe publicaţii: „Epoca"; „Reporter"; „România Literară" ş.a. Traduceri din Ludwig Renn, Thomas Mann, Franz Werfel şi din literatura rusă. Memorialistică.

Barna, Augustin. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Barnoschi, D[imitrie] V. (1884–1954). Scriitor român. Absolvent al Facultăţii de Drept din Bucureşti. În timpul Primului Război Mondial se apropie de Partidul Conservator, iar pe vremea ocupaţiei germane este prefect al judeţului Prahova. Practică avocatura la Bucureşti, dar se simte atras de literatură. Înfiinţează revista „Cărvunarii", apărută în două serii (1927 şi 1931), adresată „întregii elite sociale a ţării". Este un democrat convins şi un adversar al exceselor de ordin politic şi social, atitudini vizibile în colaborările sale de mai bine de un deceniu la „Adevărul Literar şi Artistic". Scrieri principale: *Reacţiune* (1918), *Originile democraţiei române* (1922), *Cărvunarii* (1928), *Neamul Coţofănesc* (1930), *Nudismul* (1934), *Conspiraţia Dărmănesculuí*

(1936), *Calea împărătească* (1938), *Moşierii şi a doua lor chemare* (1940), *Sarea Pământului* (1942), *Stăvilare. Se aleg apele* (1942).

Barrès, Philippe (1896–1975). Jurnalist francez. Redactor şef al cotidianului „Le Matin". La sfârşitul anilor '20 a fost membru al organizaţiei de orientare fascistă „Faisceau". În timpul celui de-al Doilea Război Mondial a trăit în Statele Unite şi a scris pentru ziare şi reviste de limbă franceză.

Barthou, Jean-Louis (1862–1934). Diplomat, om politic şi de stat francez. Deputat (1889–1922). Senator (1922–1934). În mai multe rânduri ministru (Lucrări Publice; Interne; Justiţie). Prim-ministru (22 martie–2 decembrie 1913). A participat la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920). A condus delegaţia franceză la Conferinţa de la Genova (1922). Ca ministru de Externe (februarie–octombrie 1934) a urmărit menţinerea *statu-quo*-ului postbelic şi asigurarea securităţii colective în Europa. Preşedinte al Comisiei interaliate privind reparaţiile (1922–1926). Delegat la Conferinţa de Dezarmare de la Geneva (1932–1933). Cetăţean de onoare al României (1934). Membru de onoare al Academiei Române (22 iunie 1934). Asasinat, odată cu Regele Alexandru I al Iugoslaviei, la Marsilia, la 9 octombrie 1934, de către ustaşii croaţi.

Bartlett, Charles Vernon Oldfield (1894–1983). Ziarist, diplomat şi om politic britanic. Şi-a început cariera jurnalistică la „Daily Chronicle" şi „Picture Post". S-a împotrivit politicii de compromisuri cu Germania nazistă susţinută de Neville Chamberlain. Membru al Parlamentului (1938–1950). În timpul celui de-al Doilea Război Mondial a fost director adjunct al Propagandei şi director al Serviciilor de Presă Britanice. Unul dintre fondatorii Partidului Common Wealth, de orientare socialistă. Funcţionar în Secţia Informaţii a Secretariatului Societăţii Naţiunilor. După război s-a înscris în Partidul Laburist. Reporter, corespondent străin, comentator politic: „Daily Mail"; „Reuters"; „News Chronicle"; „Postscript"; „Manchester Guardian". Director al Biroului Londra al Societăţii Naţiunilor (1922–1932).

Basdevant, Jules (1877–1968). Jurist şi diplomat francez. Profesor universitar de drept la Rennes, Grenoble, Paris (1903–1940). Membru în mai multe delegaţii: la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920), la conferinţele de drept internaţional privat (1925 şi 1928), la Conferinţa pentru Limitarea Armamentului Naval (1930), la Conferinţa pentru Codificarea Dreptului Internaţional, la Conferinţa pentru Reprimarea Terorismului. Jurisconsult în Ministerul Afacerilor Străine al Franţei. Delegat adjunct la Societatea Naţiunilor (1930). Judecător (1946–1964) şi preşedinte (1949–1952) al Curţii Permanente de Justiţie Internaţională de la Haga.

Bastid, Paul (1892–1974). Jurist, ziarist, om politic şi de stat francez. Ministru al Comerţului (4 iunie 1936–22 iunie 1937). Membru al Consiliului Naţional al Rezistenţei în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. În 1944, împreună cu Robert Lazurick şi Jean Piot, fondează ziarul „L'Aurore".

Batalha Reis, Jaime. Diplomat portughez. A îndeplinit în perioada interbelică diferite funcţii şi misiuni diplomatice la Londra, Berlin, Haga şi Sankt Petersburg.

Baydur, Hüseyin Ragýp (1891–m.?). Diplomat turc. Profesor la Istanbul (1911–1916). Director al Direcţiei Presei din Ministerul de Externe al Turciei (1920). Redactor şef al ziarului „Ulus". Însărcinat cu afaceri la Paris; trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Bucureşti (1924); ambasador la Moscova (1929); Roma (1935); Moscova (1943); Washington (1945). Delegat la Conferinţa de la San Francisco (1946). Delegat la O.N.U. (1946). Membru al Academiei Diplomatice Internaţionale (1934).

Bădulescu, Victor (1892–1953). Jurist, economist, finanţist, om politic şi de stat român. Studii universitare la Paris. Licenţiat în economie (1914). Licenţiat în drept (1916). Doctorat în ştiinţe economice şi financiare la Paris (1923). Profesor la Facultatea de Drept din Bucureşti (din 1928, titular al cursului de finanţe şi economie politică şi ulterior al unor cursuri de legislaţie agrară şi industrială şi de economie politică). Membru al Partidului Naţional Liberal. Membru al Comisiei de legislaţie fiscală (1922–1925). A funcţionat în calitate de expert financiar al delegaţiei române la Societatea Naţiunilor (1925), membru al delegaţiei române la negocierile de la Londra pentru reglementarea despăgubirilor de război (1926). Secretar general al Ministerului de Finanţe (iunie 1927–noiembrie 1928), membru permanent în Consiliul economic al Micii Înţelegeri şi, ulterior, şi în Consiliul economic al Înţelegerii Balcanice. Subsecretar de stat la Ministerul de Finanţe (7 februarie 1935–29 august 1936) şi la Ministerul Afacerilor Străine (29 august 1936–28 decembrie 1937). Director al Băncii de Credit. Administrator la Banca Naţională a României. Membru în Consiliul Superior Bancar. A fost cooptat membru în delegaţia română la Conferinţa de Pace de la Paris (1946), în calitate de expert tehnic. În 1950, a fost arestat şi întemniţat la Sighet, unde a şi murit. Membru corespondent al Academiei Române (24 mai 1945). Repus în drepturi ca membru corespondent al Academiei Române la 3 iulie 1990.

Bălan, Nicolae (1882–1955). Teolog şi înalt ierarh român. Absolvent al Facultăţii de Teologie de la Cernăuţi (1904), de unde obţine şi doctoratul (1905); specializare la Facultăţile de Teologie protestantă şi catolică din Breslau (azi Wroclaw) (1904–1905). Profesor provizoriu (1905), apoi definitiv (1909) la Catedra de dogmatică, apologetică şi morală de la Institutul Teologic-Pedagogic din Sibiu (până în 1920); membru în Sinodul Arhiepiscopiei Sibiului şi în Congresul Naţional Bisericesc al Mitropoliei Ardealului; fondator şi redactor al „Revistei Teologice“ de la Sibiu; redactor al publicaţiei „Gazeta poporului“, Sibiu. A publicat sute de studii, articole, predici, pastorale, discursuri parlamentare, recenzii, note în afară de „Revista Teologică“, în „Telegraful Român“. La 14/27 februarie 1920 a fost ales mitropolit al Ardealului (hirotonit şi instalat la Sibiu la 17/30 mai 1920). Ca mitropolit, a luptat pentru acceptarea principiilor Statutului Organic şagunian în Legea şi Statutul de organizare a Bisericii Ortodoxe Române, apărând autonomia Bisericii. În cursul păstoririi sale, a rectitorit mănăstirea brâncovenească de la Sâmbăta de Sus, a ridicat schitul şi căminul de la Păltiniş, paraclisul şi biblioteca Academiei teologice „Andreiane“, iar în eparhie s-au construit peste 150 de biserici şi peste 150 de case parohiale, s-au înfiinţat parohii şi protopopiate noi. A fost unul din marii ecumenişti din perioada interbelică. În şedinţa Consiliului de Coroană din 29–30 august 1940, a protestat împotriva Dictatului de la Viena, iar în anii următori a militat pentru reîntregirea teritorială a ţării. Membru de onoare al Academiei Române (10 iunie 1920).

Bălăceanu, Ioan (Iancu) (1825/1828–1911/1914). Om politic şi diplomat român. După studii de drept la Paris, se întoarce în ţară şi participă la Revoluţia de la 1848. După înăbuşirea mişcării revoluţionare, se refugiază la Paris, unde militează pentru dezideratele naţionale ale românilor. În 1856, revine în ţară şi ia parte la evenimentele premergătoare Unirii. Este trimis de Cuza în Franţa pentru a susţine recunoaşterea dublei alegeri. Ca membru al lojii „Sages d'Heliopolis“ a desfăşurat o importantă campanie pentru îndepărtarea domnitorului Alexandru Ioan Cuza de la conducerea ţării. Ministru de Externe (30 ianuarie–4 aprilie 1876). A îndeplinit numeroase funcţii diplomatice, reprezentând interesele României pe lângă Marile Puteri: agent diplomatic (Paris, 15 februarie 1866–17 mai 1867; Constantinopol, 31 decembrie 1870–26 martie 1871; Viena, 19 mai 1876–11 septembrie 1878); trimis extraordinar şi

ministru plenipotenţiar (Viena, 11 septembrie 1878–31 octombrie 1882; Roma, 31 octombrie 1882–24 septembrie 1884; Paris, 24 septembrie 1884–31 ianuarie 1885; Constantinopol, 10 aprilie 1886–16 martie 1889; Londra, 1 aprilie 1893–1 decembrie 1900). Delegat în Comisia Europeană a Dunării (1 iulie 1889–1 aprilie 1893).

Bălănescu, George. Preşedinte activ al Asociaţiei de Studii Internaţionale „Louis Barthou".

Bălcescu, Nicolae (1819–1852). Istoric, economist, gânditor democrat revoluţionar, om politic român. Unul dintre conducătorii Revoluţiei de la 1848 din Ţara Românească, membru în guvernul provizoriu. În anii 1848–1849 a militat pentru drepturile naţionale ale românilor din Transilvania şi pentru unirea forţelor revoluţionare române şi maghiare. În emigraţie, a luptat pentru unitatea naţională şi pentru colaborarea cu revoluţionarii italieni şi francezi şi cu emigranţii unguri şi poloni. A murit în Italia, la Palermo.

Bănescu, Petre. Publicist român.

Bărnuţiu, Simion (1808–1864). Om politic şi gânditor român. Fruntaş al Revoluţiei de la 1848–1849 din Transilvania; vicepreşedinte al Adunării Naţionale de la Blaj din 3–5/15–17 mai 1848. A sprijinit politica de reforme a lui Al.I. Cuza („Dreptul public al românilor"). A introdus predarea în limba română a filosofiei în Transilvania, promovând kantianismul şi atitudinea critică (*Psihologia empirică şi logică; Estetica; Metafizica*).

Beauverger. Diplomat francez (?).

Beck, Józef (1894–1944). Militar, om politic şi de stat polonez. Secretar particular al mareşalului Jósef Piłsudski. Ministru de Externe (2 noiembrie 1932–17 mai 1939). Delegat la sesiunile ordinare şi extraordinare ale Adunării Societăţii Naţiunilor (1933–1937). Iniţial partizan al unor alianţe cu Franţa şi România, a promovat ulterior o politică de apropiere faţă de Germania hitleristă. După invadarea Poloniei de către trupele germane, s-a refugiat în România, unde a şi murit. În 1991, osemintele sale au fost reînhumate în Polonia.

Bejan, Ioan (1890–m.?). Preot şi om politic român. Licenţiat al Academiei Teologice de la Blaj. Fost preot militar al Legiunii române din Italia în timpul Primului Război Mondial. Arhiepiscop greco-catolic. Membru al Frontului Românesc. Preşedintele organizaţiei de Hunedoara a Frontului Românesc. Senator de Caraş (1932–1933).

Beleaşcu. Preot şi om politic român. Preşedinte al organizaţiei Sibiu a Frontului Românesc.

Belgea, Ion (1909–1939). Om politic român. Fruntaş al Mişcării Legionare. Licenţiat în litere şi filosofie. Membru al primului cuib legionar întemeiat la Bucureşti. Apropiat al lui Corneliu Zelea Codreanu. Din aprilie 1938, şef al Comandamentului legionar de prigoană, în urma arestării şi condamnării lui Corneliu Zelea Codreanu. Arestat; asasinat în lagărul de la Vaslui în noaptea de 21/22 septembrie 1939.

Bélin, Édouard (1876–1963). Fotograf francez. Preşedinte al Societăţii Franceze de Fotografie. Este inventatorul belinografului (1907), un sistem capabil să trimită fotografii la distanţă, prin reţelele telefonice şi telegrafice. După 1914, s-au putut transmite fotoreportaje prin belinograme. Perfecţionează procedeul în 1921, imaginile putând fi transmise şi prin unde radio. Telecopiatoarele şi fotocopiatoarele moderne utilizează acelaşi principiu.

Benda, Julien (1867–1956). Scriitor şi filosof francez. Umanist şi raţionalist în gândire, a fost unul din promotorii de seamă ai mişcării antiromantice şi un apărător al raţiunii şi

spiritului împotriva intuiţionismului filosofic al lui Henri Bergson. Şi-a început cariera literară cu articole despre Afacerea Dreyfus (1898) şi cu lucrarea polemică *Le Bergsonisme.* Şi-a clădit o solidă reputaţie literară încă de la primul roman, publicat în acelaşi an (*L'Ordination*), urmat de *Belphégor* (1919) şi *La France byzantine* (1945). În opera sa de capătâi, *La Trahison des clercs* (1927), a denunţat capitularea intelectualilor francezi, pe care i-a acuzat că şi-au trădat misiunea de apărători ai raţionalismului democratic. Evoluţia gândirii sale poate fi urmărită în două lucrări autobiografice: *La Jeunesse d'un clerc* (1937) şi *Un Régulier dans le siècle* (1938). Lui i se datorează şi admirabilul *Discours à la Nation européenne.*

Beneš, Bohuslav. Ziarist cehoslovac. Nepot al lui Edvard Beneš. După ocuparea Cehoslovaciei a ales calea exilului, desfăşurând activitate publicistică la Londra, în cadrul publicaţiilor destinate cercurilor politice britanice, dar şi emigranţilor din propria ţară. la Londra, între 21 iulie 1940 şi 4 aprilie 1945, apoi în anii 1945–1948).

Beneš, Edvard (1884–1948). Diplomat, om politic şi de stat cehoslovac. Adept al liniei politice şi sociale a lui Tomáš Garrigue Masaryk. În anii 1915–1919, a desfăşurat o intensă activitate la Paris pentru cauza independenţei Cehoslovaciei. Ministru de Externe (1918–1935). Prim-ministru (26 septembrie 1921–7 octombrie 1922). Membru al Consiliului Societăţii Naţiunilor (1923–1927). Preşedinte al celei de a XVI-a sesiuni a Adunării Societăţii Naţiunilor. A participat la numeroase conferinţe şi reuniuni internaţionale: Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920); Locarno (1925); Haga (1930); Paris (1930); Lausanne (1932). A semnat tratatul de alianţă cu Franţa (1924); tratatul de arbitraj cu Polonia (1925); tratatul de arbitraj cu Austria (1926); pactul de neagresiune cu URSS (1933); tratatul de asistenţă mutuală cu URSS (1935). Cofondator al Micii Înţelegeri. Preşedinte al Cehoslovaciei (1935–1938; în exil, la Londra, 21 iulie 1940–4 aprilie 1945, apoi în ţară, 4 aprilie 1945–7 iunie 1948). Membru de onoare al Academiei Române (30 mai 1934).

Bérenger, Henry (1867–1952). Jurnalist, diplomat, om politic şi de stat francez. Fondator şi director al ziarelor „Action" (1903), „Le Siècle" (1908) şi „Paris-Midi" (1911). În 1912 este ales senator de Guadelupa în Parlamentul Franţei. Înalt Comisar al Benzinelor şi Petrolului în Cabinetul de Război al lui Georges Clemenceau (1917–1920). Ales în 1924 membru al Comisiei de Afaceri Străine, a fost desemnat de guvern, în august 1925, prim-delegat parlamentar al Misiunii franceze de la Washington. În calitate de ambasador al Franţei la Washington (1926) a fost şi negociator plenipotenţiar pentru reglementarea datoriilor de război ale Franţei şi semnatar al acordului Mellon–Bérenger, ratificat de Parlamentul francez în 1929. După ce a mai fost numit de două ori ambasador al Franţei la Washington, şi-a reluat activitatea în Senatul francez, unde a fost membru al Comisiilor de Afaceri Străine (vicepreşedinte şi apoi preşedinte, 1931), Finanţe şi Învăţământ. Delegat al Franţei la Societatea Naţiunilor (1932) şi şef al delegaţiei franceze la sesiunea Consiliului Societăţii Naţiunilor consacrată alegerii noului secretar general al acestei organizaţii internaţionale. Membru în Biroul Academiei Diplomatice Internaţionale (din 1936).

Bernigec. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Berthelot, Philippe (1866–1934). Diplomat francez. Adjunct al şefului de Cabinet al primului-ministru şi al ministrului Afacerilor Străine (1905). Subdirector pentru relaţiile cu Asia (1907). Ministru plenipotenţiar (1911). Delegat cu funcţiile de şef al Cabinetului ministrului Afacerilor Străine şi şef al Personalului (1913). Director adjunct *ad-interim* al Direcţiei Afacerilor Politice şi Comerciale (1913). Subdirector al Direcţiei Europa, Africa şi Orient (1914) în Ministerul Afacerilor Străine. Director

adjunct al Direcţiei Afaceri Politice. Secretar general al Ministerului Afacerilor Străine (1920). Avansat ambasador. Membru al delegaţiei pentru Conferinţa de la Washington asupra Limitării Armamentelor (1921). Ca umare a afacerii Băncii Industriale a Chinei, condusă de fratele său, a fost scos din funcţie de Raymond Poincaré (1921). Tradus în faţa unui consiliu de disciplină, prezidat de Raymond Poincaré, a fost condamnat la 10 ani de eliminare din serviciu şi îndepărtat de la Quai d'Orsay. În 1925 a beneficiat de o lege de amnistie. Edouard Herriot l-a reintegrat în funcţii. Membru al delegaţiilor franceze participante la Conferinţele de la Londra (1925) şi Locarno (1925). L-a însoţit pe Aristide Briand la Londra (1925). A purtat negocieri cu Cicerin, comisarul poporului pentru Afacerile Externe al URSS, privind reluarea relaţiilor diplomatice franco-sovietice. A dirijat, practic, politica externă a Franţei până în februarie 1933.

Bethlen István, conte (1874–1948). Om politic şi de stat ungur. Deputat (1901). Luptător împotriva centralismului austro-ungar şi pentru o Ungarie complet independentă. A militat pentru constituirea unei armate naţionale ungureşti. A pregătit documentele privind Transilvania, pe care delegaţia ungară le-a prezentat la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920). A avut un rol important la intrarea Ungariei în Societatea Naţiunilor (18 septembrie 1922). A pregătit Conferinţa de la Veneţia, care a rezolvat unele probleme teritoriale între Austria şi Ungaria. Artizan al Pactului de prietenie italo-ungar (1927). Iniţiator al tratatelor de prietenie cu Turcia (1923) şi Bulgaria (1923). A participat la cea de-a V-a sesiune a Adunării Societăţii Naţiunilor (1924). A conferenţiat în Italia şi Marea Britanie pe tema revizuirii Tratatului de Trianon. Prim-ministru (15 aprilie–14 noiembrie 1921; 3 decembrie 1921–19 august 1931). Membru al Academiei Diplomatice Internaţionale (1929). Deportat în URSS, unde a şi murit.

Bibescu, Anton (1878–1950). Diplomat român. Studii liceale în Marea Britanie şi Franţa. Licenţiat în litere şi drept la Paris. A intrat în diplomaţie în 1900. Secretar de legaţie la Paris. Consilier de legaţie la Londra, Petrograd. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Washington (1 noiembrie 1920–1 februarie 1926); Madrid (1 martie 1927–1 august 1929; 16 februarie 1930–1 iulie 1933). Pus în disponibilitate la 22 noiembrie 1933.

Bismarck, Otto Eduard Leopold (1815–1898). Diplomat şi om de stat german. Ambasador la Sankt Petersburg (1859–1862). Cancelar (21 martie 1871–20 martie 1880). Este autorul iniţiativei „Alianţa celor trei împăraţi" (Germania, Austro-Ungaria şi Rusia), încheiată în 1873, reînnoită în 1881 şi 1884. În 1887, a semnat cu Rusia aşa-numitul Tratat de reasigurare. Considerând că războiul cu Rusia ar putea fi periculos pentru Germania, el s-a pronunţat împotriva cercurilor militare germane care susţineau declanşarea unui război preventiv împotriva Rusiei.

Blaga, Lucian (1895–1961). Poet, dramaturg, filosof şi diplomat român. Studii universitare la Sibiu şi Viena. A participat la Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918. Profesor universitar. A onorat mai multe posturi diplomatice la Varşovia, Belgrad, Praga, Berna, Viena. Subsecretar de stat la Externe (28 decembrie 1937–1 aprilie 1938). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Lisabona (1 aprilie 1938–1 aprilie 1939). Este autorul unui sistem filosofic original, organizat trilogial, care cuprinde cele cinci orientări ale filosofiei în tradiţia kantiană: cunoaştere, cultură, valori, cosmologie şi antropologie, având în centru ideea de mister. Membru al Academiei Române (28 mai 1936). Repus în drepturi (3 iulie 1990) ca membru al Academiei Române.

Blum, Léon (1872–1950). Scriitor, om politic şi de stat francez. Deputat. Lider al Partidului Socialist Francez. Prim-ministru în guvernele Frontului Popular (4 iunie 1936–21 iunie 1937; 13 martie–8 aprilie 1938; 16 decembrie 1946–16 ianuarie 1947). Pe plan extern, a promovat o politică de neintervenţie în războiul civil din Spania. Deportat la Buchenwald (1943–1945).

Blumenfeld, Clement (a folosit pseudonimele **Scrutator, Sever**). Ziarist român. Doctor în medicină şi licenţiat în drept. A intrat în presă la „Evenimentul", după care a colaborat la „Opinia" (director din 1911) şi „Adevărul". Din 1925 a funcţionat ca redactor politic al ziarelor „Adevărul" şi „Dimineaţa".

Bocu, Sever (1874–1951). Economist, ziarist, om politic şi de stat român. Membru al Partidului Naţional Român. Prim-redactor al ziarului „Tribuna" din Arad. După 1914, ia parte la mişcarea ce viza intrarea României în război de partea Antantei. În timpul Primului Război Mondial, acţionează pentru organizarea corpului voluntarilor români din Rusia. Membru al Comitetului Naţional al românilor emigraţi din Austro-Ungaria (constituit la Odessa în ianuarie 1918), după care, la Paris, a făcut parte din Consiliul Naţional pentru Unitatea Românilor (1918). Ia parte la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920). După fuziunea din 1926, se numără printre fruntaşii Partidului Naţional-Ţărănesc. Deputat (din 1919). A fondat ziarul „Vestul" (1929). Ministru de stat (10 noiembrie 1928–7 iunie 1930). După cel de-al Doilea Război Mondial, în alegerile parlamentare din noiembrie 1946, a fost ales deputat din partea P.N.Ţ. În 1950, este arestat şi întemniţat la Sighet, unde moare în 1951.

Boilă, Romul (Romulus) (1881–1946). Jurist, om politic român. Doctor în ştiinţe juridice şi politice. Specialist în drept constituţional. Profesor titular de drept constituţional la Facultatea de Drept a Universităţii din Cluj (din 1919). Membru al Consiliului Dirigent din Ardeal şi şeful Departamentului Comunicaţiilor şi Alimentării (2 decembrie 1918–5 aprilie 1920). Membru marcant al Partidului Naţional Român şi al Partidului Naţional Ţărănesc. Deputat. Senator; vicepreşedinte al Senatului (1928–1929). Decan (1923–1924; 1929–1930; 1932–1935) şi prodecan al Facultăţii de Drept a Universităţii din Cluj. Autor al mai multor studii şi lucrări de drept constituţional.

Bon, Hans. Hotelier. Preşedinte al Sindicatului hotelierilor de la Saint-Moritz. Director şi coproprietar al „Suvretta House" (în anii '30).

Bonham-Carter, Helen Violet, baroană **Asquith of Yarnbury** (1887–1969). Scriitoare şi om politic britanic. Fiica lui Herbert Henry Asquith. Din fragedă tinereţe a avut aplecare spre problemele politice, pe care le discuta cu tatăl ei, prim-ministru al Marii Britanii. L-a însoţit pe acesta în toate campaniile sale electorale, pentru ca, în 1945 şi 1951, să candideze ea însăşi pentru un loc în Parlament. Educaţia liberală primită în familie a ajutat-o să se impună în rândurile de frunte ale Partidului Liberal şi, ca urmare, a ocupat de două ori funcţia de preşedintă a Federaţiei Liberale a Femeilor (1923–1925; 1939–1945). În anii 1945–1947, a fost preşedinte al Partidului Liberal, prima femeie ce a deţinut o astfel de funcţie. În aceeaşi perioadă a funcţionat şi ca director al BBC. Membră a Comisiei Regale pentru Presă (1947–1949). Dăruită cu un mare talent oratoric, se adresa unor auditorii diverse, abordând o gamă foarte largă de subiecte. În 1963, a fost prima femeie care a susţinut o conferinţă „Romanes" la Universitatea din Oxford despre *Impactul personalităţii asupra politicii.* A avut emisiuni permanente la radio şi televiziune. Scria articole pentru reviste, mai ales pentru femei, şi în ziare despre chestiuni de interes naţional şi internaţional. A scris o biografie a prietenului ei de o viaţă, Winston Churchill, *Churchill as I Knew Him* (vol.

I, 1965), dar din păcate nu a terminat şi volumul al doilea. A fost înnobilată în 1964, devenind membră a Camerei Lorzilor (25 ianuarie 1965).

Boris III (de Saxa-Coburg) (1894–1943). Rege (ţar) al Bulgariei (1918–1943). Fiu al lui Ferdinand I, s-a urcat pe tronul ţării după abdicarea tatălui său, ca urmare a înfrângerii Bulgariei în Primul Război Mondial. A domnit constituţional până în 1934, când a instituit dictatura militară, sub guvernarea premierului Kimon Gheorghiev, iar în 1935 a impus dictatura personală. S-a alăturat puterilor Axei şi în 1940 a obligat România să cedeze Bulgariei Cadrilaterul. În ciuda alianţei sale cu Germania nazistă, a refuzat deportarea la Auschwitz a celor 50 000 de evrei din Bulgaria şi, deşi a acceptat să declare război Marii Britanii şi Statelor Unite ale Americii, a refuzat să declare război Uniunii Sovietice. Curând după aceea, Boris III a murit în urma unui atac de cord, deşi numeroşi analişti sunt de părere că Hitler a ordonat asasinarea lui prin otrăvire pentru a-şi asigura în Bulgaria o conducere mai obedientă. I-a succedat la tron fiul său în vârstă de 6 ani, Simeon II.

Boroş, V. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Botezatu. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Bouffard, André. Prefect al Departamentului Gironde.

Bouffard, Jacques. Consul al României la Bordeaux.

Bouisson, Fernand (1874–1959). Om politic şi de stat francez. Membru al Partidului Socialist. Deputat (1909). Preşedinte al Camerei Deputaţilor (11 ianuarie 1927–4 iunie 1936). A fost în fruntea unui guvern de largă concentrare (1–7 iunie 1935).

Brabeţianu, Victor (1897–m.?). Diplomat român. Licenţiat al Facultăţii de Drept din Bucureşti. Ataşat de legaţie (1920); secretar de legaţie cls.III (1921); secretar de legaţie cls.II (1927); secretar de legaţie cls.I (1928); consilier de legaţie (1934); consilier de ambasadă (1939); ministru plenipotenţiar cls.II (1940). A funcţionat la Atena, Roma, Berlin, Stockholm. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al României la Stockholm (1 martie 1941–1 septembrie 1943).

Bratu, Traian (1875–1940). Om politic român. Profesor universitar la Iaşi. Excelent organizator al vieţii universitare. Fruntaş al Partidului Naţional Ţărănesc.

Brănişteanu, Benno (1874–1947). Ziarist român. A mai semnat: B.R.; B.Br.; B. Branişte-Berlin; B. Brănişteanu-Roman; Gal. A avut colaborări la „Adevărul“; „Adevărul Literar şi Artistic“; „Contemporanul“; „Cronica“; „Dimineaţa“; „Jurnalul de Dimineaţă“; „Lumea Nouă“; „Lupta“; „Viaţa Românească“. A fost unul dintre ziariştii apropiaţi lui Nicolae Titulescu.

Brătianu, Constantin (Bebe) I.C. (1887–1956). Om politic şi de stat român. Studii universitare la Paris, unde ia doctoratul în drept. Membru marcant al Partidului Naţional Liberal: secretar general al P.N.L. (ianuarie 1934). Ca secretar al lui Ion I.C. Brătianu, ia parte la Conferinţa de Pace de la Paris (1919). Secretar general (numit la 20 ianuarie 1922) şi subsecretar de stat al Preşedinţiei Consiliului de Miniştri (3 august 1927–3 noiembrie 1928). Deputat (din 1922). Ocupă fotoliul de ministru al Producţiei de Război în guvernele C. Sănătescu şi N. Rădescu (4 noiembrie–6 decembrie 1944; 6 decembrie 1944–28 februarie 1945). Arestat în anul 1950, este întemniţat la Sighet. Eliberat în 1955, grav bolnav, este internat la Spitalul Colţea, unde încetează din viaţă.

Brătianu, Constantin (Dinu) I.C. (1866–1950). Inginer, om politic şi de stat român. Absolvent al Şcolii Naţionale de Mine din Franţa. Deputat (din 1895). Senator. În

timpul Războiului de Întregire, este numit membru al Comisiei centrale interaliate. Vicepreşedinte (1930–1933) şi preşedinte (1934–1947) al Partidului Naţional Liberal. De mai multe ori ministru. Ministru de Finanţe (14 noiembrie 1933–3 ianuarie 1934). A militat pentru aplicarea regimului democratic întemeiat de Constituţia din 1923. S-a opus regimului de autoritate monarhică (1938–1940) şi a protestat împotriva amputărilor teritoriale din vara anului 1940. Şi-a dat asentimentul la instaurarea regimului lui Ion Antonescu (septembrie 1940), dar nu l-a susţinut. În activitatea politică, alături de Iuliu Maniu, s-a opus aderării României la Pactul Tripartit. Unul dintre fondatorii Blocului Naţional Democratic (iunie 1944). Fervent susţinător al libertăţilor şi valorilor democratice, a luat atitudine împotriva regimurilor dictatoriale şi totalitare. A participat la pregătirea şi desfăşurarea loviturii de stat din 23 august 1944, iar apoi s-a împotrivit comunizării şi sovietizării României. Face parte din primul guvern Constantin Sănătescu ca ministru secretar de stat (23 august–4 noiembrie 1944), dar a refuzat să facă parte din guvernul dr. Petru Groza. Arestat în 1950, întemniţat la Sighet, moare în închisoare.

Brătianu, Gheorghe (George) I. (1898–1953). Istoric şi om politic român. Studii universitare la Iaşi şi Paris. Doctor în filosofie al Universităţii din Iaşi. Doctor în literatură al Universităţii din Paris. Profesor la Universitatea din Iaşi şi ulterior la Universitatea din Bucureşti. Director al Institutului de Istorie Universală din Iaşi (1935–1940) şi al Institutului de Istorie Universală din Bucureşti (1941–1947). În 1930 a înfiinţat o dizidenţă a Partidului Naţional Liberal. Creator de şcoală în istoriografia românească. Cercetări asupra unor probleme majore ale istoriei româneşti şi universale. S-a bucurat de o unanimă apreciere în ţară şi în străinătate. Arestat în 1948. Moare în închisoare. Membru al mai multor organisme ştiinţifice internaţionale: Comitetul naţional al istoricilor români; Institutul „Kondakov" din Praga; Societa Ligura di Storia Patria din Genova; Societatea regală de ştiinţe şi litere din Boemia; Comitetul internaţional al studiilor istorice. Membru corespondent (2 iunie 1928) şi membru titular (28 mai 1942) al Academiei Române. Repus în drepturi ca membru titular (3 iulie 1990) al Academiei Române.

Brătianu, Ion C. (1821–1891). Om politic şi de stat român. Preşedintele Partidului Naţional Liberal (1875–1891). Ministru în mai multe rânduri. Prim-ministru (1876–1881; 1881–1888). A condus delegaţia României la Congresul de Pace de la Berlin (1878).

Brătianu, Ion (Ionel) I.C. (1864–1927). Inginer, om politic şi de stat român. Începând din 1883, a studiat la Paris: un an ştiinţele matematice, apoi Şcoala Superioară Politehnică şi Şcoala de Poduri şi Şosele. A revenit în ţară şi a lucrat ca inginer la CFR, în serviciul condus de Anghel Saligny (1889–1895). După 1895, s-a dedicat activităţii politice. Membru al Partidului Naţional Liberal. Preşedinte al Partidului Naţional Liberal (1909–1927). De mai multe ori ministru: al Lucrărilor Publice (1897–1899; 1901–1902); al Afacerilor Străine (1902–1904; 1916–1918; 1918–1919); de Interne (1907–1908; 1908–1909; 1909–1910; 1923–1926); de Război (1914–1916; 1922). Prim-ministru (27 decembrie 1908–4 martie 1909; 4 martie 1909–28 decembrie 1910; 4 ianuarie 1914–11 decembrie 1916; 11 decembrie 1916–26 ianuarie 1918; 29 noiembrie 1918–27 septembrie 1919; 19 ianuarie 1922–27 martie 1926; 21 iunie–24 noiembrie 1927). Şeful delegaţiei române la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920). A avut un rol hotărâtor în structurarea şi definitivarea instituţiilor României Mari. Membru de onoare al Academiei Române (7 iunie 1923).

Brătianu, Vintilă I.C. (1867–1930). Inginer, om politic şi de stat român. Licenţiat al Şcolii Centrale de Arte şi Manufacturi din Paris. Preşedinte al Partidului Naţional Liberal (1927–1930). Director al Regiei Monopolurilor Statului (1897). Secretar general al

Ministerului Finanţelor (1900–1902). Deputat (1903). Primar al Bucureştilor (1907–1910). Principalul promotor al concepţiei dezvoltării economice „prin noi înşine“. Ministru în mai multe rânduri: de Război (11 decembrie 1916–10 iulie 1917; 10–20 iulie 1917); al Materialelor de Război (10 iulie 1917–26 ianuarie 1918); de Finanţe (19 ianuarie 1922–27 martie 1926; 21 ianuarie 1927–3 noiembrie 1928), al Afacerilor Străine *ad-interim* (4 august–15 septembrie 1928). Preşedinte al Consiliului de Miniştri (24 noiembrie 1927–3 noiembrie 1928). Membru de onoare al Academiei Române (28 mai 1929).

Breban. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Brediceanu, Caius (1879–1953). Jurist, diplomat, om politic şi de stat român. Studii universitare la Paris, Montpellier şi Viena. Doctor în drept şi în ştiinţe politice. Subsecretar de stat la Ministerul Afacerilor Străine (1919). Delegat al României la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920) reprezentând interesele Banatului. Ministru de stat în guvernul Take Ionescu (17 decembrie 1921–17 ianuarie 1922). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Rio de Janeiro (1 februarie 1928–16 iunie 1929); Buenos Aires (15 martie 1928–16 iunie 1929); Vatican (16 iunie 1929–1 martie 1930); Viena (1 martie 1930–1 noiembrie 1936); Helsingfors (1 noiembrie 1936–1 ianuarie 1939). A semnat, la 7 iulie 1929, împreună cu Cardinalul Pietro Gasparri, procesul-verbal privind ratificarea Concordatului cu România. Membru al Partidului Naţional Ţărănesc. Deputat (1919 şi 1926–1927). Trecut în retragere la 1 ianuarie 1939 ca ministru plenipotenţiar cls. I.

Brezulescu, Lucia (Lucette). Născută Burcă. Soră cu Ecaterina Titulescu. Căsătorită cu Dimitrie Brezulescu. Recăsătorită cu Mircea Victor Puşcariu.

Briand, Aristide (1862–1932). Jurist, ziarist, diplomat, om politic şi de stat, strălucit orator francez. Deputat (1902–1919). A avut una dintre cele mai lungi cariere ministeriale din timpul celei de a treia Republici (de 11 ori prim-ministru şi de 26 de ori ministru). Prim-ministru (24 iulie 1909–2 martie 1911; ianuarie–martie 1913; 29 octombrie 1915–20 martie 1917; 16 ianuarie 1921–15 ianuarie 1922; 28 noiembrie 1925–19 iulie 1926; 29 iulie–3 noiembrie 1929). Ministru de Externe în repetate rânduri (1925–1932). Delegat al Franţei la Societatea Naţiunilor. Unul dintre iniţiatorii Conferinţei de la Locarno (1925), al Pactului Kellogg-Briand (1928) şi al proiectului creării blocului „Pan-Europa“, sub hegemonia Franţei. De numele său se leagă un Memorandum pentru crearea Statelor Unite ale Europei (1930). În 1926 a împărţit cu Gustav Stresemann Premiul Nobel pentru Pace.

Brouckère, Louis Gustave Jean Marie de (1870–1952). Om politic şi diplomat belgian. Profesor la Universitatea din Bruxelles (1919). Senator (1925–1933). Delegat la cea de-a VIII-a sesiune a Adunării şi la sesiunile a XLII-a şi a XLVI-a ale Consiliului Societăţii Naţiunilor. Membru în delegaţia participantă la Conferinţa Internaţională a Muncii (1926). Membru al Academiei Diplomatice Internaţionale (1930).

Brüning, Heinrich (1885–1970). Om politic şi de stat german. A studiat dreptul, filosofia, istoria, ştiinţele politice la Universitatea din Strasbourg, London School of Economics şi Universitatea din Bonn, unde a obţinut doctoratul în economie. Preşedinte executiv al Sindicatelor (1920–1930). Ales în Reichstag (1924), s-a impus ca expert financiar şi a introdus Legea Brüning privind desfiinţarea impozitului pe salariu. Preşedinte al fracţiunii Partidului de Centru în Reichstag. Cancelar al Germaniei (30 martie 1930–30 mai 1932). În această calitate a interzis în 1932 organizaţiile comuniste (Rotfrontkämpferbung) şi naziste (Sturmabteilung), ceea ce i-au îndepărtat sprijinul cercurilor de dreapta. În politica externă, a încercat să reducă plăţile pentru reparaţii de

război şi să obţină egalitatea pentru Germania în problema reînarmării. În 1934, pentru a scăpa de epurările politice ordonate de Hitler, se exilează în Marea Britanie. În 1939, devine profesor de ştiinţe politice la Universitatea Harvard; avertizează opinia publică americană asupra planurilor belicoase ale lui Hitler şi asupra expansionismului sovietic. Se reîntoarce în Germania în 1947 şi predă la Universitatea din Köln. Critică politica de integrare apuseană a lui Adenauer; renunţă la cariera politică, reîntorcându-se în Statele Unite. Publică un volum de *Discursuri şi eseuri* (1968). Postum apare volumul său de *Memorii 1918–1934.*

Budişteanu, George N. Om politic român. Magistrat şi avocat. Preşedinte al organizaţiei Partidului Conservator din judeţul Ilfov şi membru în Comitetul Executiv al Partidului Conservator.

Budurescu, Nicolae (1888–1974). Jurist, publicist, om politic român. Licenţiat în litere (Bucureşti); licenţiat în drept (Bucureşti). Avocat în Baroul de Ilfov. Membru al Partidului Naţional Liberal. Apropiat al lui I.G. Duca. Deputat (din 1919). Secretar general al Ministerului Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirii Sociale (1924) şi al Ministerului de Interne (1927–1928). Subsecretar de stat la Preşedinţia Consiliului de Miniştri (14 noiembrie 1933–3 ianuarie 1934; 5 ianuarie–4 iunie 1934). Membru al Consiliului superior naţional al Frontului Renaşterii Naţionale (1939).

Buharin, Nikolai Ivanovici (1888–1938). Revoluţionar bolşevic, om de stat sovietic. A participat la acţiuni studenţeşti în Universitatea din Moscova pentru sprijinirea Revoluţiei ruse din 1905. A intrat în Partidul Social Democrat al Muncii din Rusia în 1906, devenind membru al facţiunii bolşevice. Împreună cu Grigori Sokolnikov, a organizat la Moscova, în 1907, Conferinţa Naţională a Tineretului, care a fost considerată mai târziu actul de naştere al Komsomolului. Membru al Comitetului de partid al oraşului Moscova (1908). Acest comitet era însă puternic infiltrat de agenţi ai poliţiei secrete ţariste, Ohrana. Datorită poziţiei lui importante în partid, a început să fie urmărit îndeaproape. În 1911, după o scurtă întemniţare, Buharin a fost exilat la Onega, în Arhangelsk, dar a evadat şi la scurtă vreme a ajuns în Hanovra. Pe toată durata exilului şi-a continuat studiile, devenind unul dintre teoreticienii de frunte ai bolşevicilor. A început să fie interesat şi de teoriile economice nemarxiste, precum erau acelea ale lui Alexandr Bogdanov, care se îndepărtau de la linia bolşevică. Pe vremea când a fost în exil, Buharin a scris mai multe cărţi şi a editat ziarul „Novîi Mir“ (împreună cu Lev Troţki şi Alexandra Kollontai). În timpul Primului Război Mondial, a scris o broşură despre imperialism din care, mai târziu, Vladimir Ilici Lenin a extras câteva idei pe care le-a dezvoltat în lucrarea mai cunoscută *Imperialismul – cel mai înalt stadiu de dezvoltare al capitalismului*. După întoarcerea în Rusia, Buharin a devenit unul dintre cei mai importanţi bolşevici din Moscova şi a fost ales în Comitetul Central. După victoria Revoluţiei din Octombrie, a devenit şi editor al cotidianului „Pravda“. Buharin a condus opoziţia comuniştilor de stânga faţă de Tratatul de la Brest-Litovsk, cerând continuarea efortului de război şi transformarea lui în scânteia care avea să aprindă revoluţia proletară mondială. În 1921, şi-a schimbat poziţia şi a acceptat politica lui Lenin, fiind iniţiatorul şi susţinătorul Noii Politici Economice (NEP). Unii istorici consideră că Lenin a avut dreptate în testamentul său când a remarcat că Buharin nu a înţeles niciodată pe de-a întregul marxismul şi dialectica. După moartea lui Lenin, Buharin a devenit membru plin al Biroului Politic al CC al PCUS în 1924 şi preşedinte al Internaţionalei Comuniste (Comintern) în 1926. După 1923, Buharin, perceput la acea vreme ca şef al aripii de dreapta a partidului, a devenit un aliat al centriştilor din partid şi al lui Stalin, alături de care a făcut parte din grupul conducător al partidului, după ce Stalin a rupt alianţa

cu Kamenev şi Zinoviev. Buharin a fost cel care a dezvoltat teoria „Socialismul într-o singură ţară“. Când Buharin s-a opus colectivizării agriculturii, Stalin i-a atacat vederile economice şi politice şi l-a forţat să renunţe la ele. Ca urmare, Buharin şi-a pierdut poziţia în Comintern în aprilie 1929 şi a fost exclus din Biroul Politic în luna noiembrie a aceluiaşi an. Buharin a fost reabilitat de Stalin, care l-a numit editor al „Izvestia“ în 1934, dar a fost arestat în 1937 pentru „conspiraţie pentru răsturnarea statului sovietic“. A fost judecat în martie 1938 în Procesul celor 21 în timpul Marii Epurări şi a fost executat prin împuşcare de NKDV. Buharin a fost reabilitat în mod oficial în 1988 pe vremea perestroicii lui Mihail Sergheevici Gorbaciov.

Buhăţel. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Buré, Emile (1876–1952). Ziarist francez. Fondatorul influentului cotidian francez „L'Ordre“ (1929).

Buzdugan, Alexandru (1892–1938). Inginer, jurist şi diplomat român. Frate cu Constantin Buzdugan. A făcut parte din delegaţii ale României la diverse tratative economico-financiare la Paris, Roma şi Londra. Deputat (1927). Administrator la Banca Naţională a României (1928). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Tirana (16 august 1932–1 mai 1934); Buenos Aires (1 mai 1934–17 iulie 1937). Demisionează din diplomaţie (1937).

Buzdugan, Dimitrie G. (1899–m.?). Diplomat român. Licenţiat în drept al Universităţii din Bucureşti. A funcţionat (trecând prin diverse posturi: ataşat, secretar de legaţie cls. III–cls. I, consilier de legaţiune) la Paris, Londra, Roma. Ministru plenipotenţiar cls. II (mai 1941). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Zagreb (20 mai 1941–15 februarie 1944).

Buzdugan, Gheorghe (1867–1929). Jurist, om politic şi de stat român. Licenţiat al Facultăţii de Drept din Bucureşti. Judecător la Tribunalul Covurlui (1895). Preşedinte al Tribunalului Dorohoi (1900). Preşedinte al Secţiei a III-a a Tribunalului Ilfov. Consilier la Curtea de Apel din Bucureşti (1905) şi preşedinte al Secţiei a IV-a a aceleiaşi Curţi (1910). Consilier la Curtea de Casaţie (1910). Preşedinte al Secţiei I al Înaltei Curţi de Casaţie (1919). Prim-preşedinte al Înaltei Curţi de Casaţie (1924–1927). Membru al Regenţei (1927–1930) în timpul primei domnii a lui Mihai I. Membru de onoare al Academiei Române (28 mai 1929).

Caclamanos (Kaklamanos), Demetrios (1867–1949). Diplomat grec. A îndeplinit misiuni diplomatice la Odessa, Philippoli, Beirut, Paris, Roma, Washington, Madrid, Petrograd, Stockholm, Londra. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Washington (1916); Madrid (1916); Petrograd (1917); Stockholm (1917); Londra (1918–1920; 1923–1934).

Cadogan, Sir Alexander Montagu George (1884–1968). Diplomat britanic. Secretar de legaţie la Viena (1913). Consilier ministerial (1928). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar (1933); ambasador (1935) la Pekin. Subsecretar de stat (1936–1937). Subsecretar de stat permanent la Foreign Office (1938–1946). I-a însoţit pe Winston Churchill şi Anthony Eden la toate Conferinţele în Trei. A contribuit substanţial la primul proiect al Cartei Atlanticului (1941) Şef al delegaţiei britanice la Conferinţa de la Dumberton Oaks (1944). Delegat la Conferinţa de la San Francisco (1945). Reprezentant permanent în Consiliul de Securitate al ONU şi în Comisia pentru Energie Atomică (1946–1950).

Caesar (Cezar), Caius Iulius (100–44 î.Hr.). Om politic, general, scriitor şi orator roman. Unul dintre cei mai străluciţi strategi ai antichităţii. A fost ucis la Idele lui Marte (15

martie 44 î.Hr.) în Senat, de o conjuraţie condusă de Brutus şi Cassius. Scriitor talentat. Este autorul lucrărilor *Comentarii de Bello Gallico* şi *Comentarii de Bello civili.*

Caillaux, Joseph-Marie-Auguste (1863–1944). Om politic şi de stat francez. Membru al Camerei Deputaţilor (1898). Ministru de Finanţe în câteva rânduri (1925, 1926, 1935). Prim-ministru (1911–1912). A favorizat o politică de conciliere cu Germania; a fost nevoit să demisioneze din funcţia de prim-ministru după ce a negociat un tratat controversat cu Germania privind cea de-a doua criză marocană. Opoziţia sa faţă de Primul Război Mondial şi prietenia cu agenţi germani au dus la arestarea şi inculparea sa pentru trădare în 1918. Amnistiat în 1924 şi reabilitat, a fost ales în Senat şi a devenit şeful Comisiei de Finanţe (1927–1940). Şi-a continuat cariera politică până la căderea Franţei în 1940.

Cancel, Petru (1890–m.?). Licenţiat în litere şi drept (Universitatea din Praga). Profesor de limbi slave la Universitatea din Bucureşti. Opere mai importante: *Când au împrumutat românii alfabetul chirilic,* Craiova, 1921; *Despre „rumân" şi unele probleme lexicale vechi slavo-române,* Bucureşti, 1921; *Originea poeziei populare,* 1922; *Despre bolşevism* de T.G. Masaryk (traducere de P. Cancel, 1923).

Cantacuzino, Ion (Ioan, Jean) (1863–1934). Medic, bacteriolog, om politic şi de stat român. Descendent al unei vechi familii boiereşti cu origine domnească bizantină. Studii universitare în filosofie (1885), ştiinţele naturii (1891) şi medicină la Paris. Doctorat în medicină (1894), la Paris. Profesor de morfologie animală la Facultatea de Ştiinţe din Iaşi (din 1894). Între 1895 şi 1901, a activat în Franţa pe tărâmul cercetării ştiinţifice, la Institutul Pasteur. După 1901, revenit în ţară, a funcţionat ca profesor la Catedra de medicină experimentală (atunci nou înfiinţată) a Facultăţii de Medicină din Bucureşti (1901–1934). Director general al Serviciului Sanitar (1907–1910). În timpul celui de-al Doilea Război Balcanic (1913), a condus acţiunea de combatere a epidemiei de holeră. Director general al Sănătăţii Publice civile şi militare (1917–1918). Director general al Institutului de seruri şi vaccinuri, înfiinţat din iniţiativa sa în 1921. Fondator al şcolii române de microbiologie şi medicină experimentală. Reprezentant al României în Comitetul de Igienă al Societăţii Naţiunilor. Sub aspect politic, a fost membru al Partidului Naţional Liberal (din 1907). A militat pentru intrarea României în Primul Război Mondial alături de Tripla Înţelegere. Din 1918, a activat la Paris în sprijinul unităţii naţional-statale româneşti. Membru marcant în Consiliul Naţional pentru Unitatea Românilor, constituit la Paris în toamna anului 1918. Membru al delegaţiei României la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920). La 4 iunie 1920, semnează împreună cu Nicolae Titulescu Tratatul de Pace de la Trianon între Puterile Aliate şi Asociate, pe de o parte, şi Ungaria, pe de altă parte, prin care se recunoaşte pe plan internaţional unirea Transilvaniei, Banatului, Crişanei şi Maramureşului cu România. Ministru de stat (1 decembrie 1919–13 martie 1920). Ministru al Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale (18 aprilie 1931–31 mai 1932). Senator (1931). A fondat publicaţiile „Revista ştiinţelor medicale" (1905); „Annales de biologie" (1911); „Archives roumanies de pathologie expérimentale et de microbiologie" (1928). Membru a numeroase organisme ştiinţifice din ţară şi de peste hotare: Academia de Medicină din Paris, Academia de Medicină din Bruxelles, Academia Franceză de Ştiinţe, Societatea de patologie exotică din Paris, Comitetul de igienă al Societăţii Naţiunilor ş.a. Doctor *honoris causa* al universităţilor din Atena, Bordeaux, Bruxelles, Lyon, Montpellier. Membru corespondent (24 mai 1911) şi membru titular (30 mai 1925) al Academiei Române.

Cantacuzino, Mihail (Mişu) G. (1867–1928). Jurist, om politic şi de stat român. Licenţiat în litere (1889) şi doctor în drept şi ştiinţe politice (1894) al Universităţii din Paris. Magistrat. Membru al Partidului Conservator. Deputat. Efor al Spitalelor civile. Primar al Capitalei (decembrie 1904–aprilie 1907). Ministru de Justiţie (29 decembrie 1910–28 martie 1912; 28 martie–14 octombrie 1912; 14 octombrie 1912–21 decembrie 1913; 11 decembrie 1916–26 ianuarie 1918). După dezagregarea Partidului Conservator-Democrat, intră în Partidul Naţional Român, având calitatea de vicepreşedinte pentru organizaţiile din Vechiul Regat.

Cantacuzino, Nicolae B. (1864–m.?). Diplomat român. Licenţiat al Facultăţii de Drept din Iaşi. Grade diplomatice: ataşat de legaţie (1890), secretar de legaţie cls. III (1893), secretar de legaţie cls. II (1893), secretar de legaţie cls. I (1899), consilier de legaţie (1905), ministru plenipotenţiar cls. II (1909), ministru plenipotenţiar cls. I (1920). Şi-a desfăşurat activitatea diplomatică la Budapesta, Atena, Viena, Petersburg, Berna şi Paris. A mai îndeplinit funcţia de secretar general al Ministerului Afacerilor Străine (1909). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Viena (1 octombrie 1920–15 octombrie 1922), apoi ministru-consilier la Legaţia României de la Paris. În retragere de la 31 decembrie 1930.

Cantemir, Dinu Ion (1911–m.?). Diplomat român. Licenţiat în drept al Universităţii din Bucureşti. Ataşat de legaţie (1933); secretar de legaţie cls. III (1936), secretar de legaţie cls. II (1939). A avut misiuni la Geneva (1936); Berlin (1937); Viena (1937); Berna (1938); Helsinki (1941).

Cantilo, José Maria (1877–1953). Om politic şi diplomat argentinian. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Asunción (1916–1919); la Lisabona (1919–1927); Berna (1927–1931); ambasador la Montevideo (1931–1933); Roma (1933–1936). Delegat la Societatea Naţiunilor. Membru al Academiei Diplomatice Internaţionale. Ministru al Afacerilor Externe (20 februarie 1938–30 august 1940).

Caracostea, Grigore (Greg). Avocat român. Căsătorit cu nepoata lui Nicolae Titulescu, Ella Nenişor.

Caragiale, Ion Luca (1852–1912). Dramaturg, nuvelist, pamfletar, poet, scriitor, director de teatru, comentator politic şi ziarist român. Este considerat a fi cel mai mare dramaturg român şi unul dintre cei mai importanţi scriitori români. A editat publicaţii satirico-umoristice şi, împreună cu Slavici şi Coşbuc, revista „Vatra“. Temperament de ţinută clasică, desăvârşit arhitect al construcţiei dramatice, observator profund şi minuţios al realităţilor sociale autohtone, creator al unor memorabile tipuri, Caragiale a ridicat teatrul românesc la nivel european. În comediile sale, utilizează cu remarcabil efect comicul de situaţie, de limbaj şi de nume, expresia stereotipă definitorie, umorul (inclusiv cel absurd). Instantaneele în proză prelungesc şi dezvoltă tipologia comediilor, ţintind cu precădere orizonturile micii burghezii. Drama „Năpasta“ şi unele nuvele analizează stări obsesive ajunse la paroxism, iar povestirile fantastice valorifică anecdoticul de sursă orientală sau folclorică. Membru al Academiei Române postmortem.

Caranfil, Nicolae Gh. (1893–1978). Inginer şi om de stat român. Studii la Universitatea din Gand şi la Universitatea din Cambridge. Subsecretar de stat la Ministerul Apărării Naţionale al Aerului (27 aprilie 1935–29 august 1936; 29 august–13 noiembrie 1936). Ministru al Aerului şi Marinei (13 noiembrie 1936–3 ianuarie 1937). Face parte din Comitetul Naţional Român fondat la Washington (6 aprilie 1939) şi întemeiază (împreună cu George Duca) Fundaţia română pentru asistenţa socială. Membru

corespondent al Academiei Române (23 mai 1940); repus în drepturi (3 iulie 1990) ca membru al Academiei Române. La 20 februarie 1948 i se retrage cetăţenia română.

Carol I (1839–1914). Domnitor (1866–1881) şi Rege al României (1881–1914). A încheiat cu Austro-Ungaria o alianţă politico-militară (1883), la care au aderat Germania şi Italia, legând astfel România de Puterile Centrale. În timpul domniei sale, România poartă Războiul pentru independenţă. A susţinut participarea României în Primul Război Mondial de partea Germaniei şi Austro-Ungariei.

Carol II (1893–1953). Rege al României (1930–1940). Fiul Regelui Ferdinand I şi al Reginei Maria. Membru de onoare al Academiei Române (17 martie1921), preşedinte de onoare al Academiei Române (8 iunie 1930–5 septembrie 1940). În perioada 1918–1927 a renunţat de mai multe ori la calitatea de moştenitor al tronului, părăsind ţara. Sosit incognito în ţară (6 iunie 1930), a fost proclamat rege de către Parlament. A manifestat o preocupare specială pentru dezvoltarea economică a României şi pentru viaţa culturală. Pe plan extern, a menţinut alianţa cu puterile occidentale democratice. Pe plan intern, a acţionat pentru dezbinarea şi discreditarea partidelor politice. La 10 februarie 1938, a instaurat un regim monarhic autoritar. Măsurile adoptate (o nouă constituţie, dizolvarea partidelor politice, înfiinţarea Frontului Renaşterii Naţionale, reforma administrativă, a vieţii parlamentare etc.) nu au putut asigura stabilitatea noului regim. După declanşarea celui de-al Doilea Război Mondial, a cedat presiunilor Germaniei, URSS, Italiei, Ungariei şi Bulgariei, care i-au impus importante cesiuni teritoriale din trupul ţării în vara anului 1940, prin ocuparea Basarabiei şi a nordului Bucovinei de către Armata Roşie, pierderea părţii de nord-vest a Transilvaniei anexată Ungariei şi a Cadrilaterului în favoarea Bulgariei. La 6 septembrie 1940, a fost nevoit să abdice în favoarea fiului său, Mihai, şi să părăsească ţara. Căsătorit cu: Ioana (Zizi) Lambrino (1918); principesa Elena (1921), fiica Regelui Greciei, mama Regelui Mihai I; Elena Lupescu (1947). A murit la Estoril (Portugalia) şi a fost înmormântat în cimitirul regal al mănăstirii São Vicente (Lisabona). În anul 2003, rămăşiţele pământeşti ale lui Carol II şi ale Elenei Lupescu au fost aduse în ţară şi reînhumate, separat, la Curtea de Argeş.

Carol V (Carol Quintul) din Casa de Habsburg (1500–1558). Din 1516 rege al Spaniei sub numele Carol I; din 1519, împărat al Sfântului Imperiu Roman sub numele de Carol al V-lea, de unde numele de „Carol Quintul“. Datorită faptului că s-a aflat la conducerea Regatului Spaniei (care avea colonii peste Ocean), şi totodată la conducerea Sfântului Imperiu Roman, a făcut celebra exclamaţie „În împărăţia mea soarele nu apune niciodată!“. A fost unul dintre cei mai puternici monarhi ai Europei: guvernarea exercitată şi dominată de spiritul său conservator, ambiţiile sale dinastice de păstrare şi sporire a posesiunilor Casei de Habsburg şi asumarea rolului de apărător al credinţei îi rezervau rolul unui lider politic, continuator în spirit şi faptă al primilor cruciaţi.

Carp, Niculae P. Ziarist român. Colaborator la „Mişcarea“.

Carp, Petre P. (1837–1918). Jurist, diplomat, om politic şi de stat român. Şeful Partidului Conservator (1907–1913). Deputat. Senator. De mai multe ori ministru (Afaceri Străine; Culte şi Instrucţiune; Agricultură; Industrie; Finanţe). Ministru al Afacerilor Străine (20 aprilie–14 decembrie 1870; 23 martie–11 noiembrie 1888; 12 noiembrie 1888–22 martie 1889). Secretar al Agenţiei diplomatice de la Paris (mai 1866–iulie 1867). Agent diplomatic la Viena şi Berlin (martie 1871–aprilie 1873) şi la Roma (aprilie–octombrie 1873). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Viena (31 octombrie 1882–22 septembrie 1884). A susţinut intrarea României în Primul Război Mondial alături de Puterile Centrale.

Cartier, Raymond (1904–1975). Jurnalist francez. Redactor şef al publicaţiilor „L'Echo de Paris", „L'Époque" şi director al revistei „Paris Match".

Castex, Raoul (1878–1978). Istoric naval şi mare strateg militar al Franţei. A urmat cursurile Şcolii Navale din Franţa (1896–1899). Activează în special în Extremul Orient (1900–1904) şi publică un studiu despre portul Saigon. Aghiotant al ministrului Marinei în 1913 şi 1918. Însărcinat cu crearea serviciul istoric al Marinei şi reorganizarea arhivelor. Profesor la Şcoala de Război şi la Şcoala Superioară a Marinei, publică o sinteză a războiului submarin. Şef al Biroului Statului major al Marinei (1926). Comandant al Şcolii de Război Naval (1930; 1936). Prefect maritim al Brestului (1935). Numit în 1937, membru al Consiliului Superior al Marinei, este avansat în acelaşi ani la gradul de amiral şi numit inspector general ale forţelor maritime. Preşedinte al Consiliului Superior al Apărării Naţionale (1937). În 1939 este numit Comandant al Forţelor Maritime ale Nordului la Dunkerque.

Catargi, Henri (Henry) (1860–1944). Jurist şi diplomat român. Licenţiat al Facultăţii de Drept a Universităţii din Paris. Supleant la Tribunalul din Iaşi (1887). Consilier la Curtea de Apel din Bucureşti (1896). Cenzor şi, apoi, director la Banca Naţională a României (1898–1915). Mareşal al Curţii Regale (1915–1920). Senator. La 1 iulie 1920, a intrat în Ministerul Afacerilor Străine. Ministru plenipotenţiar cls. II (1920). Ministru plenipotenţiar cls. I (1927). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Bruxelles (1 iulie 1920–1 august 1929), Haga (1922–1925). Membru al Consiliului Superior Diplomatic al României (de la 1 ianuarie 1930).

Catilina (Lucius Sergius Catilina) (108–62 î.Hr.). Om politic roman. Iniţiatorul unei conspiraţii împotriva Senatului. Demascat de către Cicero în celebrele *Catilinare*. Înfrânt şi ucis în lupta cu armata senatorială la Pistoria (Etruria).

Cădere, Victor G. (1891–1980). Jurist şi diplomat român. Licenţiat şi doctor în drept al Universităţii din Iaşi. Diplomat al Şcolii de Ştiinţe Politice de la Paris. Membru al delegaţiei române la Conferinţa de Pace de la Paris (1919). Membru al Misiunii române în America de Nord (1919). Şeful Misiunii militare în Extremul Orient (1920–1921). Profesor universitar de procedură civilă la Facultăţile de Drept din Oradea şi Cluj. Deputat (1928). Secretar general al Ministerului de Justiţie (1930); secretar general al Ministerului de Interne; director general al Siguranţei Statului (1930–1931). Rezident regal al Ţinutului Dunărea de Jos (1938–1939). Preşedinte de onoare al FIDAC. Membru al Societăţii de Legislaţie de la Paris; al Societăţii de Geografie americană de la New York. Ministru plenipotenţiar cls. II (1928). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Varşovia (1 mai 1932–15 septembrie 1935); la Belgrad (1 noiembrie 1936–31 ianuarie 1939); ambasador extraordinar şi plenipotenţiar la Belgrad (1 februarie 1939–25 noiembire 1940); trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Lisabona (15 decembrie 1941–1 septembrie 1944). Membru asociat al Academiei Diplomatice Internaţionale (1934).

Călinescu, Armand (1893–1939). Om politic şi de stat român. Unul dintre liderii Partidului Naţional Ţărănesc. Ministru în mai multe rânduri. Prim-ministru (7 martie–21 septembrie 1939). Promotor al politicii externe tradiţionale de menţinere şi dezvoltare a legăturilor cu Marea Britanie şi Franţa, inclusiv cu statele din Mica Antantă şi Înţelegerea Balcanică. Colaborator apropiat al Regelui Carol al II-lea. Apărător consecvent al independenţei şi integrităţii teritoriale a României. Adversar al Germaniei hitleriste şi al Gărzii de Fier, împotriva căreia a adoptat măsuri represive. Asasinat de legionari (septembrie 1939).

Cecil of Chelwood, lord **Edgar Algernon Robert** (1864–1958). Diplomat, om politic şi de stat britanic. Subsecretar de stat în Ministerul Afacerilor Străine şi ministru al Blocadei (10 decembrie 1916–19 august 1918), în cabinetul David Lloyd George. Membru în Parlament (1906–1910; 1923). A participat la elaborarea Pactului Societăţii Naţiunilor. Fondator al Asociaţiei britanice pentru Societatea Naţiunilor (1920), pe care a prezidat-o mai mulţi ani. Delegat la mai multe sesiuni ale Consiliului şi Adunării Societăţii Naţiunilor. Delegat în Comisia pentru Dezarmare (1926–1927). Între 20 octombrie 1927 şi 4 iunie 1929, membru al cabinetului condus de Stanley Baldwin. Laureat al Premiului Nobel pentru Pace (1937).

Cerruti, Vittorio (1881–1961). Diplomat italian. Ataşat de legaţie la Viena (1904). Secretar al delegaţiei italiene la Conferinţele de la Haga (1907) şi Viena (1909). A participat la Conferinţa de Pace de la Paris (1919). Comisar politic la Budapesta (1919). Înalt comisar (1920). Agent politic la Tiflis (1920). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Pekin (1921–1927). Plenipotenţiar la Conferinţa Internaţională de la Pekin pentru taxele vamale chinezeşti (1925). Ambasador extraordinar şi plenipotenţiar la Moscova (1927–1930); Rio de Janeiro (1930–1932); Berlin (1932–1934); Paris (1934–1936).

Cesianu, Constantin (Dinu) (1887–m.?). Jurist, ziarist şi diplomat român. A urmat dreptul şi ştiinţele politice la Paris. A colaborat în România la o gazetă sportivă. Deputat. Coleg de şcoală al Regelui Carol al II-lea, prieten al acestuia. A fost numit trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Paris (1 iulie 1930–7 decembrie 1938). A avut o atitudine ostilă faţă de Nicolae Titulescu şi a practicat o acţiune subversivă împotriva acestuia la Legaţia României de la Paris. În ciuda ecourilor şi reacţiilor negative, înregistrate în cercurile politice şi de presă din România, a demersurilor pentru schimbarea sa din postul pe care-l ocupa, a rămas la Paris până la înlocuirea sa de către Gheorghe Tătărescu, fost prim-ministru al României, ca prim ambasador extraordinar şi plenipotenţiar la Paris (1938–1939).

Chamberlain, Arthur Neville (1869–1940). Om politic şi de stat britanic. Conservator. Ministru al Sănătăţii (1923; 1924–1929); de Finanţe (1923–1924; 1931–1937). I-a succedat lui Stanley Baldwin ca prim-ministru (1937–1940). A dus o politică de conciliere cu Germania hitleristă. Semnatar al Acordului de la München (septembrie 1938), crezând că a dobândit „pacea pentru timpurile noastre“. A abandonat politica de appeasement după ocuparea de către Hitler a oraşului Praga (martie 1939). A oferit sprijin militar Poloniei. În septembrie 1939, Marea Britanie a intrat în război cu Germania hitleristă; Arthur Neville Chamberlain a continuat să aibă o poziţie ezitantă, criticată în Parlament şi de către presă. S-a retras de la conducerea cabinetului la 10 mai 1940 după ocuparea de către Germania a Danemarcei şi Norvegiei.

Chamberlain, Ivy Muriel (născută Dundas) (1878–1941). Fiica lui Henry Laurence Dundas şi Ida Constance Delisle Burowes. Soţia lui Joseph Austen Chamberlain.

Chamberlain, Joseph (1836–1914). Om de stat britanic.

Chamberlain, Sir Joseph Austen (1863–1937). Om politic şi de stat britanic. Lord al Amiralităţii (1895–1900); ministru de Finanţe (1903–1906; 1919–1921); secretar de stat pentru India (1915–1917); ministru fără portofoliu (1918–1919). Lider al fracţiunii conservatoare din Camera Comunelor şi Lord al Sigiliului Privat (1921–1923). Ministru al Afacerilor Străine (1924–1929). A avut un rol important în negocierea Pactului de la Locarno (1925). A participat la sesiunile Consiliului şi Adunării Societăţii Naţiunilor. A facilitat intrarea Germaniei în Societatea Naţiunilor. A sprijinit încheierea Pactului Briand-Kellogg. S-a împotrivit Pactului celor Patru Puteri şi a

acţionat împotriva revizuirii Tratatului de la Versailles. A împărţit, împreună cu Charles G. Dawes, Premiul Nobel pentru Pace (1925).

Chambrun, Charles, conte **de** (1875–1952). Diplomat francez. Destinat din fragedă tinereţe carierei diplomatice, a obţinut succesiv posturi de ataşat de ambasadă la Vatican, Berlin şi Washington (1903). După ce a funcţionat doi ani la Direcţia Politică de la Quai d'Orsay, a fost numit secretar I la Petersburg (1912), Londra (1917), Washington (1918); consilier (1919); şef de misiune la Constatinopol (1920); ministru-consilier la Washington (1922); şeful Servciului Informaţii şi Presă la Quai d'Orsay (1923); ministru la Atena (1924); Viena (1926); ambasador la Ankara (1928); Roma (1933–1935), unde a depus mari eforturi pentru reglementarea relaţiilor franco-italiene, care s-au soldat prin semnarea, la 7 ianuarie 1935, a acordurilor franco-italiene. Om fin şi cultivat, înscriindu-se în pura tradiţie a diplomaţiei franceze, contele de Chambrun a fost autorul mai multor lucrări, printre care *Lettres à Marie, Pétersbourg–Petrograd (1914–1918)* (1941)*; Atatürk et la Turquie Nouvelle* (1944); *L'Esprit de la diplomatie. À l'école d'un diplomate: Vergennes* (1944); *Traditions et souvenirs* (1952). Mare ofiţer al Legiunii de Onoare. Membru al Academiei Franceze (1946).

Chapon, Richard. Ziarist. Director al ziarului „La Petite Gironde".

Chastenet de Castaing, Jacques (1893–1978). Istoric, diplomat, ziarist francez. Licenţiat în istorie, doctor în drept (1918) şi diplomat al Şcolii Libere de Ştiinţe Politice (1913). Intră în Ministerul Afacerilor Externe, mai întâi ca ataşat, apoi secretar de ambasadă. Este numit secretar general al Înaltei Comisii Interaliate a Teritoriilor Renane (1920), apoi secretar general al Conferinţei Ambasadorilor (1921). După lungi sejururi în străinătate (Marea Britanie şi Statele Unite ale Americii), se consacră în perioada interbelică jurnalismului. Redactor diplomatic la publicaţiile „L'Opinion" (1924–1930) şi „Revue Politique et Parlementaire" (1930–1932) înainte de a prelua direcţia ziarului „Le Temps" (1932–1942). Autor a numeroase lucrări; de referinţă rămâne *Histoire de la III-e République (1952–1963);* eseuri privind Marea Britanie şi Statele Unite ale Americii. Vicepreşedinte al Sindicatului Presei pariziene (1934–1940). După cel de-al Doilea Război Mondial revine în diplomaţie, având diverse misiuni: membru al Misiunii militare franceze în Egipt, membru al Consiliului francez al Mişcării europene şi consilier al Uniunii Franceze (1952–1958). Membru al Academiei de Ştiinţe Morale (1947). Mare Ofiţer al Legiunii de Onoare. Membru al Academiei franceze (1956).

Chautemps, Camille (1885–1963). Om politic şi de stat francez. Deputat radical-socialist (1919). În mai multe rânduri ministru (1924–1926). Preşedinte al Consiliului de Miniştri (21–25 februarie 1930; 26 noiembrie 1933–27 ianuarie 1934; 22 iunie 1937–10 martie 1938).

Choselschi. Deputat italian.

Christu (Cristu), Ion (Ioan, Ionel) Şerban (1895–1953). Jurist, economist, diplomat, om politic şi de stat român. Nepot şi colaborator apropiat al lui Nicolae Titulescu. Doctor în drept de la Paris. Membru al Diviziei economice din Ministerul Afacerilor Străine (1928); director al Diviziei economice din Ministerul Afacerilor Străine (1933). Delegat la mai multe conferinţe pe probleme economice şi financiare (reparaţii). Delegat al României la Conferinţa Economică Mondială de la Londra (1933). Ministru plenipotenţiar cls. II (20 martie 1934), la Preşedinţia Consiliului de Miniştri. Ministru secretar de stat (9 februarie 1940). Ministru al Comerţului Exterior (16 februarie–11 mai 1940; 18 mai–28 iunie 1940). Ministru plenipotenţiar cls. I (1 aprilie 1940). Revenit în Administraţia Centrală şi numit director al Direcţiei economice din

Ministerul Afacerilor Străine (1940–1943). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al României la Sofia (1 aprilie 1943–1 august 1944). Membru al delegaţiei române care a semnat la Moscova Convenţia de armistiţiu (12 septembrie 1944). Preşedinte al Comisiei Române pentru Aplicarea Convenţiei de Armistiţiu (octombrie–noiembrie 1944). Mort în închisoare la Sighet.

Churchill, Sir Winston Leonard Spencer (1874–1965). Om politic şi de stat britanic. După terminarea studiilor universitare la Harrow şi Sandhurst şi o scurtă carieră militară, intră în viaţa politică, în anul 1900: iniţial conservator (1900–1904), apoi liberal (1904–1924) şi din nou conservator şi lider al Partidului Conservator (1940–1955). Membru al Parlamentului din partea Partidului Conservator. A deţinut numeroase funcţii de răspundere în guvernele liberale şi conservatoare în primele trei decenii ale secolului XX: ministru al Comerţului (1908–1910); de Interne (1910–1911); prim lord al Amiralităţii (1911–1915); ministru al Muniţiilor (1917–1918). Secretar de stat pentru Război şi Forţele Aeriene (1919–1921); pentru Colonii (1921–1922); de Finanţe (1924–1929). Exclus din structurile guvernamentale (1929–1939), mai ales din cauza încercărilor sale de a alerta cercurile conducătoare în privinţa pericolelor nazismului. La 10 mai 1940 devine prim-ministru şi ministru al Apărării, funcţii pe care le deţine până la 26 iulie 1945. Iniţiator al politicii sferelor de influenţă în Europa Centrală şi de Est („acordul de procentaj“ convenit cu Stalin, la Conferinţa din 9–17 octombrie 1944). În martie 1946, rosteşte la Fulton (Missouri) discursul privind „cortina de fier“, apreciat de unii politologi drept începutul războiului rece. Din nou prim-ministru (26 octombrie 1951–5 aprilie 1955). Premiul Nobel pentru Literatură (1953).

Cian Kai-Şi (Jiang Jieshi, Chiang Kai-shek, Chiang Chieh-shih, Chiang Chung-cheng) (1887–1975). Mareşal şi om politic chinez. Absolvent al cursurilor Academiei Militare Imperiale. Susţinător al lui Sun Yat-sen. Conducător al Academiei Militare de la Whampoa. În 1926 l-a înlocuit pe Sun Yat-sen în funcţia de comandant suprem al Armatei Naţionale Revoluţionare şi a început campania din nord (1926–1928) în vederea unificării ţării. În 1936 a făcut front comun cu Partidul Comunist Chinez în războiul contra Japoniei. A participat la Conferinţa de la Cairo şi a obţinut un loc pentru Republica China ca membru permanent în Consiliul de Securitate ONU (1945). S-a angajat în Războiul Civil (1946–1949); înfrânt de Armata Populară de Eliberare, a fost silit să se retragă în Taiwan (1949). Preşedinte al Republicii China (10 octombrie 1928–15 decembrie 1931; 30 mai 1943–21 ianuarie 1949; 1 martie 1950–5 aprilie 1975).

Ciano, Galeazzo (1903–1944). Diplomat, om politic şi de stat fascist italian. Ginerele lui Mussolini. Ataşat la Rio de Janeiro (1925); la Buenos Aires (1926); secretar de legaţie la Pekin (1927); consul (1929); consul general (1929) şi însărcinat cu afaceri (1931) la Pekin; ministru la Pekin (1932). Membru al delegaţiei italiene la Conferinţa Economică Mondială de la Londra (1933). Şef al Biroului de Presă al primului-ministru (1933). Subsecretar de stat pentru Presă şi Propagandă (1935). Membru al Marelui Consiliu Fascist (1935). Ambasador (1936). Ministru de Externe (1936–1943). Eşecurile politico-militare ale Axei şi nemulţumirea crescândă din ţară îl determină să ceară ieşirea Italiei din război. Demis din funcţie, arestat, judecat şi executat. A fost, alături de Ribbentrop, unul dintre „arbitrii de la Viena“ ce au impus României Dictatul din 30 august 1940.

Cicerin, Gheorghi Vasilievici (1872–1936). Om politic, de stat şi diplomat sovietic. Adjunct al comisarului poporului pentru Afacerile Externe (martie–mai 1918); comisar al poporului pentru Afacerile Externe (1918–1930) al RSFSR (din 1923 al URSS).

Membru al delegaţiei sovietice care a semnat Pacea de la Brest (1918). În 1920 a purtat tratativele cu Turcia, Iran şi Afganistan, care au condus, în 1921, la încheierea de tratate cu aceste ţări. A condus delegaţia sovietică la Conferinţa de la Genova (aprilie–mai 1922). A semnat Tratatul de la Rapallo (1922). A participat la Conferinţa de la Lausanne (1922–1923). A semnat Tratatul de prietenie şi mutualitate cu Turcia (1925) şi Tratatul de garanţii şi neutralitate cu Iran (1927).

Cicero, Marcus Tullius (106–43 î.Hr.). Filosof, orator, scriitor şi om politic roman. A dat principalilor termeni filosofici greceşti versiuni latine pătrunse de atunci în limbajul filosofului universal. Ca om politic a fost vanitos până la exces, dorindu-şi mereu să facă parte din grupul celor ajunşi la putere; a fost totdeauna în umbra unuia dintre „marii“ momentului.

Ciolan, Petrache. Consul general al României la Paris (1937).

Ciotori, Dimitrie N. (1885–1965). Literat, traducător, publicist şi diplomat român. Studii juridice la facultăţile din Stockholm şi Upsala. Studii de literatură comparată la Londra. A îndeplinit diferite funcţii pe lângă mai multe oficii diplomatice, instituţii şi la diferite conferinţe: interpret (Stockholm, 1916); vice-consul (Londra, 1920); consultările româno-sovietice (Varşovia, 1921); secretar în Secretariatul Societăţii Naţiunilor (Geneva, 1921); ataşat de presă (1921), consilier tehnic (1927) şi consilier special (1928) pe lângă Legaţia României la Londra; secretar de presă clasa I la Preşedinţia Consiliului de Miniştri (1930); consul general onorific, secretar de presă clasa I la Londra (1931); consilier de presă la Legaţia României la Londra; consilier de presă – cu însărcinări speciale – pe lângă Legaţia României la Washington (1937); Consulatul României la Montreal (1937); consilier de presă (Paris, 1937). Pus în disponibilitate în 1938. Rechemat în activitate în 1944. Din 1945, în retragere, pentru limită de vârstă. Numeroase traduceri din şi în limba engleză. Colaborator la revistele: „Flacăra“; „Luceafărul“; „Ramuri“; „Sămănătorul“. A avut o contribuţie decisivă la îmbogăţirea Bibliotecii Academiei Române cu stampe, cărţi rare, hărţi, manuscrise, pe care le-a achiziţionat sau a purtat negocieri de-a lungul anilor, în vederea achiziţionării lor, mai cu seamă a manuscriselor lui Moses Gaster (cumpărate de Nicolae Titulescu pentru Academia Română). Membru de onoare al Academiei Române (26 mai 1936). Repus în drepturi ca membru de onoare al Academiei Române (3 iulie 1990).

Cipăianu, Gheorghe (1878–1957). Economist, agronom, om politic şi de stat român. Specialist în domeniul agronomiei. A urmat cursurile Şcolii Superioare de Agricultură de la Herăstrău, absolvită în 1889. Apoi a studiat la Institutul Agronomic şi Facultatea de Ştiinţe din Leipzig, unde şi-a luat şi doctoratul. Membru al Partidului Naţional Liberal (1910). Consilier economic la Ministerul de Război (1916–1917). Prefect al judeţului Neamţ (1918). Secretar general la Ministerul Agriculturii şi Domeniilor (1918–1919). Director general al Casei Centrale a Cooperaţiei şi Împroprietăririi (1920–1922). Deputat şi senator (1922–1926). Subsecretar de stat la Ministerul Agriculturii şi Domeniilor (13 decembrie 1923–27 martie 1926; 6–20 iunie 1927; 21 iunie 1927–3 noiembrie 1928). Ministru al Agriculturii şi Domeniilor (14 noiembrie 1933–3 ianuarie1934; 5 ianuarie–26 februarie 1934). Membru în Consiliul Superior al Apelor şi în Consiliul Superior al Agriculturii (1937). Arestat şi întemniţat la Sighet (1950). Eliberat în 1955.

Ciuntu, Edmond (1894–1988). Diplomat român. Licenţiat al Facultăţii de Drept din Bucureşti (1915). A intrat în Ministerul Afacerilor Externe în 1920. Secretar de legaţie cls. III (1921), cls. II (1925), cls. I (1928). Consilier de legaţie (1933). Ministru plenipotenţiar cls. II (1933). A îndeplinit misiuni la Varşovia, Geneva, Ankara,

Moscova şi a avut diverse funcţii în Centrala Ministerului Afacerilor Externe. Director al Secretariatului Biroului român pe lângă Societatea Naţiunilor (1925–1933). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Ankara (1 februarie 1934–1 noiembrie 1934); Moscova (1 noiembrie 1934–1 februarie 1938). Pus în disponibilitate la 15 februarie 1938. Repus în activitate la 5 octombrie 1944. Membru al Comisiei pentru studiul materialelor şi pregătirea documentelor pentru Conferinţa de Pace (1945). Consilier politic în cadrul Comisiei Române pentru Aplicarea Armistiţiului (1944). Membru al Consiliului de coordonare, control şi recomandare a personalului din Ministerul Afacerilor Externe (1945). Preşedinte al Comisiei de negocieri privitoare la repatrierile româno-maghiare (1945). Pus în disponibilitate (31 august 1947).

Ciuntu, Grigore M. Jurist, publicist şi om politic român. Senator (Galaţi).

Clemenceau, Georges Benjamin (1841–1929). Om politic şi de stat francez. A studiat medicina. Deputat: radical (1871); extremă stângă (1876–1893). Opoziţia sa în diverse chestiuni politice, care a dus la căderea mai multor miniştri, i-a adus porecla „Dărâmătorul de guverne“ şi, mai târziu, pe aceea de „Tigrul“. Vederile sale republicane l-au adus în conflict cu Napoleon al III-lea, motiv pentru care a plecat în SUA. S-a reîntors în 1869. În 1870 a devenit primar de Montmartre în Paris. S-a dedicat jurnalismului, scriind, câţiva ani, articolul de fond la „La Justice“. A fondat periodicul „Le Bloc“ (1900). Senator (1902). Ministru de Interne (1906). Prim-ministru în două rânduri (25 octombrie 1906–24 iulie 1909; 16 noiembrie 1917–20 ianuarie 1920). A condus delegaţia franceză la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920). A participat la negocierea Tratatului de la Versailles. Membru al Academiei Franceze (1918).

Clime, Gheorghe (1889–1939). Om politic român. Fruntaş al Mişcării Legionare. Inginer silvic şi avocat. Organizator şi comandant al Corpului Muncitoresc Legionar. Preşedinte (după moartea generalului Gh. (Zizi) Cantacuzino-Grănicerul) al Partidului Totul pentru Ţară (1937–1938). Arestat şi deţinut la închisoarea din Râmnicu Sărat. Asasinat în noaptea de 21/22 septembrie 1939.

Clynes, John Robert (1869–1949). Om politic şi de stat britanic. Ministru de Interne (8 iunie 1929–24 august 1931).

Coandă, Constantin (1857–1932). Militar, om politic şi de stat român. General. Prim-ministru şi ministru al Afacerilor Străine (24 octombrie–29 noiembrie 1918). Preşedinte al Senatului (1920–1922; 1926–1927).

Codreanu (Zelinski), Corneliu Zelea (1899–1938). Om politic român. Şeful organizaţiei legionare Garda de Fier. Arestat şi condamnat la închisoare în mai 1938. Împuşcat în noiembrie 1938 din ordinul Regelui Carol al II-lea.

Collas, Constantin (1881–m.?). Diplomat grec. Secretar de legaţie la Paris (1917); Haga (1919); consilier de legaţie la Londra (1923); trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Sofia (1922); Bucureşti (1924); în Africa de Sud (1943); în Ţările de Jos (1946); ambasador (1939). Director al Serviciilor de Presă ale Ministerului Afacerilor Străine (1941).

Comert, Pierre (1880–1964). Diplomat şi jurnalist francez. Corespondent al ziarului „Le Temp“ în Germania (1911–1914). Director al Secţiei Informaţii din Secretariatul Societăţii Naţiunilor (1920–1938). Şeful Secţiei Informaţii şi Presă din Ministerul Afacerilor Străine (1938–1939). Subdirector pentru spaţiul America (1939–1940). În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, s-a refugiat la Londra, după care a revenit la Paris, ocupându-se de jurnalism.

Comşa. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Constant, Ovidiu. Publicist român, colaborator la ziarul „Mişcarea“ al lui Gheorghe I. Brătianu.

Constantinescu, Constantin (Atta) Al. (1896–m.?). Jurist, diplomat şi om politic. Doctor în drept. Ataşat de legaţie (1919); secretar de legaţie (1921). Şef de cabinet al lui I.G. Duca. Demisionat din diplomaţie în 1926. Şeful organizaţiei Bacău a Partidului Naţional Liberal-georgist. Deputat de Bacău în mai multe rânduri. Ministru al Lucrărilor Publice şi Comunicaţiilor (6 octombrie 1943–23 august 1944). După 23 august 1944 închis la Văcăreşti pentru crime de război (ca ministru în guvernul Antonescu). Deţinut la Jilava, Cernavodă. Supus „reeducării“ la Gherla. A decedat în închisoare.

Constantinescu, Grigore Gr. (1895–m.?). Diplomat român. Licenţiat în drept al Universităţii din Bucureşti. Grade diplomatice: ataşat de legaţie (1920); secretar de legaţie cls. III (1921); secretar de legaţie cls. II (1925); secretar de legaţie cls. I (1928); consilier de legaţie (1933); ministru plenipotenţiar cls. II (1935); ministru plenipotenţiar cls. I (1946). Şi-a desfăşurat activitatea la Roma, Londra, Paris, Teheran. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Teheran (1 octombrie 1935–1 iulie 1937). La 15 februarie 1938, a fost trecut în disponibilitate, datorită relaţiilor de amiciţie cu Nicolae Titulescu. Rechemat în activitate la 1 octombrie 1944. Director al direcţiilor Personal (1944) şi Afaceri Politice (1946) din Ministerul Afacerilor Străine.

Constantinescu, Mitiţă (Dumitru) (1890–1946). Jurist, om politic şi de stat român. După studii de Drept la Universitatea din Bucureşti (licenţa în 1912), obţine doctoratul în Drept şi Ştiinţele economice la Paris. În timpul Războiului de Întregire, cade prizonier şi este internat în lagărul de la Spandau (Germania). Se înscrie în Partidul Naţional Liberal. Şef de cabinet al lui Alexandru Constantinescu la Ministerul Industriei şi Comerţului (1919); secretar general la Ministerul Agriculturii (Comitetul Agrar) (1922–1926). Deputat (din 1926). Subsecretar de stat la Ministerul Finanţelor (5 ianuarie–1 octombrie 1934; 2 octombrie 1934–23 septembrie 1935). Guvernator al Băncii Naţionale (23 septembrie 1935–17 septembrie 1940). În timpul regimului de autoritate monarhică, este numit ministru al Industriei şi Comerţului (din 7 aprilie 1938); ministru al Economiei Naţionale (30 martie 1938–1 februarie 1939); ministru al Finanţelor (1 februarie –28 septembrie 1939; 28 septembrie–23 noiembrie 1939; 24 noiembrie 1939–11 mai 1940; 11 mai 1940–4 iulie 1940); membru al Directoratului Frontului Renaşterii Naţionale (20 ianuarie 1939). După război se angajează în rândurile Uniunii Patrioţilor, care se transformă în Partidul Naţional Popular (ianuarie 1946), Constantinescu devenind preşedintele acestuia. Face parte din delegaţia română la Conferinţa de Pace de la Paris (1946). Preşedinte al Consiliului de administraţie al Editurii „Cartea Rusă“.

Constantinide, Noti (1890–1957). Diplomat român. Studii de drept la Bucureşti şi Roma. A făcut parte, ca expert, din delegaţia condusă de Ion I.C. Brătianu la Conferinţa de Pace de la Paris. A participat la organizarea şi conducerea biroului de la Paris al oficioasei agenţii de presă „Rador“, fondată în 1921 cu sprijinul moral şi material al Ministerului Afacerilor Străine. Misiuni diplomatice la Berlin (1929–1937); Roma (1937–1938); Helsinki (1941–1942). Secretar de legaţie cls. II (1921); secretar de legaţie cls. I (1931); consilier de legaţie (1937); ministru plenipotenţiar cls. II (1941), ministru plenipotenţiar cls. I (1946). În cadrul Centralei, a funcţionat la Direcţia Politică Juridică; Direcţia Presei şi Informaţiilor; Direcţia Economică; Direcţia Consulară; Comisia de Studii a Ministerului Afacerilor Străine; Serviciul conservării şi expedierii

tratatelor; Comisia de propuneri pentru numiri, înaintări şi transferuri; Consiliul de acordare, control şi recomandare al Ministerului Afacerilor Străine; Comisia pentru studiul problemelor păcii ş.a. Pensionat, prin „comprimarea“ funcţiei, la 17 noiembrie 1947, alături de 160 diplomaţi de carieră şi funcţionari ai Ministerului Afacerilor Străine.

Contzescu (Conţescu), Constantin M. (1871–m.?). Diplomat român. Licenţiat în drept al Universităţii din Bucureşti (1896) şi absolvent al Facultăţii de Litere şi Filosofie din Bucureşti (1897). A intrat în Ministerul Afacerilor Străine în 1892, fiind, pentru început, copist (1892) şi redactor (1894). Grade diplomatice: ataşat de legaţie (1896); secretar de legaţie cls. III (1899); secretar de legaţie cls. II (1902); secretar de legaţie cls. I (1907); consilier de legaţie (1912); ministru plenipotenţiar cls. II (1916); ministru plenipotenţiar cls. I (1923). Şi-a desfăşurat activitatea diplomatică la Rusciuk, Paris, Constantinopol, Salonic, Belgrad, Atena, Haga, Kiev şi Bratislava. A fost director al cabinetului ministrului Afacerilor Străine în 1914. Din 1919, a fost numit delegat al României în Comisia Europeană a Dunării, apoi şi în Comisia Internaţională a Dunării. Din 1929, delegat în Comisia Permanentă a Regimului Apelor. Pus în retragere de la 1 septembrie 1939.

Coolidge, Calvin (1872–1933). Jurist, om politic şi de stat american. Cel de-al 30-lea preşedinte al Statelor Unite ale Americii (3 august 1923–3 martie 1929). După absolvirea studiilor de Drept (Amherst College, Massachusetts, 1895), a practicat avocatura şi a ocupat diverse posturi importante la nivelul administraţiei locale a Statului Massachusetts. A fost ales guvernator (republican) al Statului Massachusetts (1919–1920). În 1920, a fost ales vicepreşedinte al Statelor Unite ale Americii în Administraţia Warren G. Harding. După moartea acestuia (august 1923), i-a succedat la preşedinţie. A fost ales Preşedinte al Statelor Unite ale Americii (1924). Administraţia sa s-a caracterizat printr-o înflorire rapidă a monopolurile comerciale. A refuzat să mai candideze în 1928 pentru o altă investitură.

Coposu, Corneliu (1916–1995). Om politic român. Membru marcant al Partidului Naţional Ţărănesc. Secretar politic (1937–1947) al lui Iuliu Maniu. Arestat şi condamnat la muncă silnică pentru convingerile sale politice (1947–1964). După amnistie, a fost permanent supus persecuţiilor din partea autorităţilor comuniste. Preşedinte al Partidului Naţional Ţărănesc creştin-democrat (1989–1995).

Corbin, Charles (1881–1970). Diplomat francez. Consul la Madrid (1923). Director adjunct la Biroul pentru Europa în Ministerul francez al Afacerilor Străine (1924); delegat la Conferinţa franco-sovietică (1926); ministru plenipotenţiar (1926); director al Direcţiei Politice (1927); ambasador la Madrid (1929), Bruxelles (1931), Londra (1933–1940).

Cosma, Aurel (1901–m.?). Jurist, publicist şi om politic român. Absolvent al Academiei teologice (Arad). Licenţiat în drept (Bucureşti). Doctor în drept (Paris). A participat la toate conferinţele interparlamentare. Director al revistei literare „Luceafărul“ (Timişoara). Membru al Partidului Naţional Liberal. Deputat de Timişoara (1927, 1933). Secretar al Camerei Deputaţilor.

Costăchescu, Nicolae (Neculai) (1876–1939). Chimist, om politic şi de stat român. Studii superioare la Universitatea din Iaşi, luându-şi licenţa în ştiinţele fizico-chimice (1901) şi doctoratul în chimie (1905). Îşi completează specializarea la Universitatea din Zürich (1906–1908). Profesor de chimie minerală la Facultatea de Ştiinţe din Iaşi (din 1912), succedându-i lui Petru Poni şi remarcându-se ca unul dintre chimiştii de seamă ai epocii. A fost considerat drept întemeietor al şcolii române de chimia combinaţiilor

complexe. Membru fondator al Partidului Ţărănesc (decembrie 1918), iar după din 1926, membru marcant (vicepreşedinte) al Partidului Naţional Ţărănesc. A deţinut portofoliul Ministerului Instrucţiunii Publice şi Cultelor (10 noiembrie 1928–14 noiembrie 1929; 14 noiembrie 1929–7 iunie 1930; 13 iunie–8 octombrie 1930; 10 octombrie 1930–4 aprilie 1931). Deputat (din 1928) şi senator (preşedinte al Senatului: 1932–1933). Membru de onoare al Academiei Române (30 mai 1936).

Coste, Brutus (1910–1984). Diplomat român. Absolvent al Facultăţii de Drept din Bucureşti. A intrat în diplomaţie în 1932. A îndeplinit misiuni diplomatice la Paris, Londra, Washington, Lisabona. Ataşat de legaţie (1933); secretar de legaţie cls. III (1936); secretar de legaţie cls. II (1939). Însărcinat cu afaceri a.i. la Washington; ulterior însărcinat cu afaceri la Lisabona. În 1946 a refuzat să revină în ţară, înaintându-şi demisia. În timpul Conferinţei de Pace de la Paris, a fost secretar general al Biroului Românesc din Exil, condus de Grigore Gafencu, destinat să apere interesele ţării înaintea învingătorilor din cel de-al Doilea Război Mondial. După 1947 s-a stabilit în Statele Unite ale Americii. A fost consilier diplomatic al generalului Nicolae Rădescu. A colaborat frecvent cu postul de radio „Vocea Americii". În 1954 s-a numărat printre iniţiatorii şi organizatorii Adunării Naţiunilor Europene Captive, al cărei secretar general a fost în perioada 1954–1965. Consilier al Institutului de Politică Externă de pe lângă Universitatea Pennsylvania şi al Institutului de Strategie Americană din Chicago (1965–1967). În perioada 1967–1976 a fost profesor titular al Universităţii Fairleigh Dickinson din New Jersey. În 1974 a înfiinţat la New York comitetul Adevărul despre România. Lucrări: *Romania at the Peace Conference – Observation Concerning the Draft Peace Treaty with Romania*, Paris–Geneva, 1946; *An Episode in the Diplomatic History of Bassarabia and Northern Bucovina in the Tragic Plight of a Border Area*, Davis, California, 1983.

Costea, Traian. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Costinescu, Emil (1844–1921). Economist, om politic şi de stat român. Figură proeminentă a Partidului Naţional Liberal. Ministru de Finanţe (1902–1904; 1907–1908; 1908–1910; 1914–1916).

Cot, Pierre (1895–m.?). Om politic şi de stat francez. Deputat radical-socialist (1928–1940). A contribuit la unirea Partidului Radical cu Frontul Popular. Ministru al Aerului (1933; 1934; în cabinetul Blum – 1936–1937; în cabinetul Chautemps – 1937–1938). Refugiat în Statele Unite (1940). A reprezentat radical-socialiştii în Adunarea consultativă de la Alger (1943–1944). Reales deputat în Adunarea Naţională (1946). S-a apropiat în Parlament de grupul comunist. Reales în 1967 deputat de Paris.

Coulondre, Robert (1885–1959). Diplomat francez. Delegat la Conferinţa franco-sovietică (1926). Consul general (1927). Ministru plenipotenţiar (1928). Delegat la: Conferinţa Internaţională de la Haga (1929); Conferinţa celor Şapte Puteri de la Londra (1931); Conferinţa Internaţională de la Lausanne (1932); Conferinţa de la Stresa (1933). Ambasador la: Moscova (1935); Berlin (1938–1939); Berna (1940).

Cousteau, Pierre-Antoine (1906–1958). Polemist şi jurnalist francez. A colaborat la ziarul „Je Suis Partout" împreună cu Lucien Rebatet şi Robert Brasillach, căruia i-a succedat la conducerea ziarului. Iniţial om de extrema stângă, va evolua încet-încet către fascism, mai ales după întâlnirea sa cu mai mulţi jurnalişti de dreapta, în special cu Pierre Gaxotte, mentorul său. Antisemit în scrieri şi colaboraţionist, a fost condamnat la moarte în 1946 pentru „crime împotriva naţiunii", dar i s-a comutat pedeapsa în detenţie pe viaţă. Eliberat în 1951, colaborează la săptămânalul „Rivarol" şi la revista „Lectures Françaises".

Crainic, Nichifor (pseudonimul lui **Ion Dobre**) (1889–1972). Scriitor, ziarist şi om politic român. A urmat studii teologice la Bucureşti şi Viena. Profesor universitar la Chişinău şi Bucureşti. Director al revistei „Gândirea“ (1922–1944) şi al săptămânalului „Sfarmă-Piatră“. Lirică de factură tradiţionalistă, evoluând spre ortodoxism. Principalul animator al curentului gândirist. Opera sa se bazează pe o viziune teologică asupra istoriei şi artei. Împotriva imitării Occidentului a lansat ideea etnocraţiei. Militant al Ligii Apărării Naţional-Creştine. Arestat, condamnat şi întemniţat la Aiud. Membru titular al Academiei Române (21 mai 1940); exclus din Academia Română (2 iunie 1946); repus în drepturi (22 noiembrie 1995).

Craja, Paul (1910–1939). Om politic român. Fruntaş al Mişcării Legionare. Doctor în medicină. Preşedinte al Societăţii Studenţilor Medicinişti din Bucureşti. Arestat; asasinat în închisoarea de la Râmnicu Sărat în noaptea de 21/22 septembrie 1939.

Cranborne, Robert Arthur James Cecil (1893–m.?). Om politic şi diplomat britanic. Subsecretar de stat parlamentar la Foreign Office. Delegat al Marii Britanii la Societatea Naţiunilor (1935–1938). Secretar de stat pentru Dominioane (1940; 1943; 1945). Lord al Sigiliului Privat (1942). Delegat la Conferinţa de la San Francisco (1945). Secretar de stat pentru relaţii cu ţările asociate şi problemele Commonwealth-ului (1952). Lord-preşedinte al Consiliului Privat (Consiliul de Stat) (1955–1957).

Crăciun, Eugen C. (1889–m.?). Jurist, om politic şi publicist român. Licenţiat al Facultăţii de Drept (Bucureşti); doctor în ştiinţe juridice al Universităţii Sorbona (Paris). Membru al P.N.Ţ. de la înfiinţare. Prim redactor al ziarului „Ţara Nouă“, cel dintâi oficios al acestui partid. A mai colaborat la „Aurora“, „Dreptatea“, „Argus“. A întemeiat, împreună cu alţii, revista săptămânală „Fapta“. Deputat naţional-ţărănist de Tulcea (1928–1931; 1932–1933). A reprezentat în repetate rânduri Asociaţia Română pentru Societatea Naţiunilor la reuniunile plenare de la Madrid, Geneva, Danzig, Paris şi la cele două conferinţe Balcanice – Atena, 1930; Istanbul, 1931.

Cretzianu (Creţianu), Alexandru (1895–1979). Diplomat român. Licenţiat în drept al Universităţii din Iaşi. Grade diplomatice: ataşat de legaţie (1918), secretar de legaţie cls. III (1920), secretar de legaţie cls. II (1922), secretar de legaţie cls. I (1926), consilier de legaţie (1930), ministru plenipotenţiar cls. I (1940). A îndeplinit misiuni diplomatice la Londra, Roma, Berna, Ankara. Director adjunct al Direcţiei Politică Orientală (1931–1936). Delegat la Societatea Naţiunilor (1930–1937). Director al Direcţiei Politice din Ministerul Afacerilor Străine. Secretar general al Ministerului Afacerilor Străine (1937; 1938–1940; 1940–1941). A participat la sesiunile C (25 ianuarie–2 februarie 1938) şi CII (9–19 septembrie 1938) ale Consiliului Societăţii Naţiunilor. Pus în disponibilitate (octombrie 1941). Rechemat în activitate după 2 ani. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al României la Ankara (15 septembrie 1943–15 august 1945). Suspendat din serviciu (iulie 1946). A refuzat să se întoarcă în ţară. Condamnat în contumacie la muncă silnică pe viaţă. Membru al Comitetului Naţional Român, fiind însărcinat cu conducerea provizorie a Secretariatului General. A avut un rol controversat în administrarea „Fondului naţional“, constituit în Elveţia pentru asigurarea emigraţiei române. Autor al lucrării *Captive Romania,* Prager, New York, 1956.

Crommelin, Michael. Secretar general al Curţii Permanente de Arbitraj.

Crutzescu (Cruţescu), Gheorghe (1890–1948). Diplomat român. Licenţiat în drept al Universităţii din Bucureşti. Grade diplomatice: ataşat de legaţie (1 octombrie 1918); secretar de legaţie cls. III (15 septembrie 1920); secretar de legaţie cls. II (15 iunie 1922); secretar de legaţie cls. I (1 iunie 1926); consilier de legaţie (1 iulie 1932);

ministru plenipotenţiar cls. II (1 aprilie 1937). A îndeplinit misiuni la Roma, Berlin, Viena, Cairo, Geneva, Budapesta. Membru al delegaţiei române în Comisia Internaţională a Dunării de la Viena (16 septembrie 1928); însărcinat cu afaceri la Legaţia României de la Cairo (1 iulie 1929); director al Protocolului Cancelariei Ordinelor (1 iulie 1932); delegat permanent al României pe lângă Societatea Naţiunilor (15 noiembrie 1936–1 martie 1939); director al Protocolului şi Cancelariei Ordinelor (1 martie 1939); trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Budapesta (1 octombrie 1939–1 iunie 1941); Copenhaga (1 august 1943–1 octombrie 1944); directorul Personalului (3 iulie 1941). Membru al Comisiei Consultative pentru înaintări din Ministerul Afacerilor Străine. Considerat demisionat la 18 aprilie 1947.

Crutzescu (Cruţescu), Radu G. (1892–m.?). Diplomat român. Licenţiat în drept al Facultăţii de Drept din Paris (1913). A intrat în Ministerul Afacerilor Străine la 16 februarie 1918. A parcurs toată scara ierarhică: ataşat de legaţie (16 februarie 1918); secretar de legaţie cls. III (1 aprilie 1920); secretar de legaţie cls. II (1 aprilie 1923); secretar de legaţie cls. I (1 iunie 1926); consilier de legaţie (1 iunie 1930); ministru plenipotenţiar cls. II (16 noiembrie 1936); ministru plenipotenţiar cls. I. A îndeplinit misiuni la: Varşovia, Bruxelles, Praga, Sofia, Berlin, Ankara. În administraţia centrală: director adjunct al Afacerilor Politice (1 iulie 1932); director al Afacerilor Politice (15 ianuarie 1939). Membru al Comisiei Consultative a M.A.S. privind numiri şi înaintări în grad. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Sofia (16 noiembrie 1936–1 mai 1938); Praga (1 mai 1938–15 ianuarie 1939); Berlin (1 martie 1939–1 iunie 1940). Ambasador extraordinar la Ankara (1 iunie–15 octombrie 1940). După încheierea celui de-al Doilea Război Mondial: preşedinte al Comisiei constituite pe lângă M.A.S. în vederea aplicării legii pentru purificarea administraţiilor publice (25 octombrie 1944); membru al Comisiei pentru pregătirea unei noi legi de organizare a M.A.S. (8 noiembrie 1944). Pus în retragere (31 august 1947).

Cucu, D.I. Publicist român, colaborator la „Ţara Noastră“.

Curzon of Kedlestone, George Nathaniel (1859–1925). Om politic şi de stat britanic. Secretar personal al Lordului Salisbury (1885). În Parlament (din 1886). Subsecretar de stat pentru India (1891–1892) şi pentru Afacerile Străine (1895–1898). Guvernator general şi vicerege al Indiei (1899–1904; 1904–1905). Lord al Sigiliului Privat (1915). Preşedinte al Comitetului Aerului (1916). Preşedinte al Camerei Lorzilor, alias Preşedinte al Consiliului Privat (Consiliul de Stat) (10 decembrie 1916–10 ianuarie 1919; 6 noiembrie 1924–20 noiembrie 1925). Ministru de Externe (24 octombrie 1919–19 octombrie 1922; 24 octombrie 1922–22 ianuarie 1924). Principalul autor al Tratatului de la Lausanne (1923).

Cuza, Alexandru C. (1857–1947). Profesor, publicist, om politic şi de stat român. Studii universitare juridice, politice şi economice la Paris, Berlin, Bruxelles. Doctor în ştiinţe politice şi economice (1882). Doctor în drept (1886). A fost succesiv în mai multe formaţiuni (partide) politice: junimist; conservator; naţional-democrat ş.a. Deputat. Senator. Profesor universitar. Amplă activitate publicistică („Contemporanul“; „Convorbiri Literare“; „Biblioteca Ligii contra alcoolismului“; „Apărarea Naţională““). În 1923, a pus bazele Ligii Apărării Naţional-Creştine, contopită, în 1935, cu Partidul Naţional-Agrar al lui Octavian Goga, formând în consecinţă Partidul Naţional-Creştin. Ministru secretar de stat (28 decembrie 1937–10 februarie 1938). Membru al Consiliului Superior al Frontului Renaşterii Naţionale. Consilier regal. Membru corespondent (1 aprilie 1903) şi membru titular (25 mai 1936) al Academiei Române.

Daladier, Édouard (1884–1970). Om politic şi de stat francez. Deputat radical-socialist (1919–1940). De mai multe ori ministru. Preşedinte al Consiliului de Miniştri (31 ianuarie–24 octombrie 1933; 30 ianuarie–7 februarie 1934; 10 aprilie 1938–20 martie 1940). Semnează Acordurile de la München (septembrie 1938). Deportat în Germania (1943–1945). Reales deputat radical după Eliberare (1946–1958).

Dalton, Hugh (Edward Hugh John Neale Dalton, baron **Dalton)** (1887–1962). Economist, om politic şi de stat britanic. După absolvirea studiilor la Eton College, King's College, Cambridge, London School of Economics şi Middle Temple în 1914, va lupta în Primul Război Mondial şi se va distinge pe fronturile francez şi italian (decorat cu Medaglio al Valore Militare, 1917). După sfârşitul războiului, revine la London School of Economics (1919) şi la University of London (1920–1936) în calitate de conferenţiar (1919). În 1929, este ales deputat în Camera Comunelor din partea Partidului Laburist şi va ocupa, până în 1951, diverse funcţii ministeriale (subsecretar de stat, Foreign Office – 1929–1931; ministru al Războiului Economic – 1940–1942; ministru al Comerţului – 1942–1945; ministru de Finanţe – 1945–1947; Cancelar al Ducatului Lancaster – 1948–1950; ministru al Sistematizării Urbane şi Rurale – 1950–1951; ministru al Administraţiei Locale şi Sistematizării – 1951). Preşedinte al Partidului Laburist (1936–1937). A fost înnobilat în 1960. S-a remarcat şi ca autor de cărţi economice şi politice, printre care demne de menţionat sunt *With British Guns in Italy; Inequality of Incomes in Modern Communities; Principles of Public Finance; The Peace of Nations; Practical Socialism for Britain; Hitler's War; Call Back Yesterday; The Fateful Years; High Tide and After.*

Damocles. Curtean al tiranului Siracuzei, Dionysios cel Bătrân (405–367 î.Hr.), căruia îi lăuda bogăţia. Potrivit lui Cicero, acesta l-a invitat la un festin, l-a primit ca pe un prinţ, dar a suspendat deasupra capului său o sabie grea, legată doar de un fir de păr de cal, pentru a-i arăta fragilitatea fericirii pe care pericole o ameninţă fără încetare. De-aici şi expresia „sabia lui Damocles".

Dan, T. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

D'Annunzio, Gabriele, prinţ **de Monte Nevoso** (1863–1938). Scriitor italian. Principal reprezentant al decandentismului italian; erou al Primului Război Mondial. Traiectoria sa politică originală l-a condus la susţinerea fascismului. Ca absolvent al Universităţii La Sapienza din Roma, intră în diverse cercuri literare, printre care *Cronanca Bizantina*, şi scrie articole de critică literară pentru presa locală. După publicarea câtorva romane (*Il Piacere* – 1889; *L'Innocente* – 1891 şi *Giovanni Episcopo* – 1892), intră în viaţa politică şi în 1897 este ales pentru un mandat de trei ani în Camera Deputaţilor. La puţin timp după declanşarea Primului Război Mondial ţine numeroase discursuri publice în favoarea intrării Italiei în război de parte Aliaţilor. Primul Război Mondial îi întăreşte ideile naţionaliste şi iredentiste şi susţine o campanie deschisă pentru ca Italia să devină o putere europeană de prim rang. Nu s-a implicat niciodată în guvernarea fascistă la putere din 1923. A fost înnobilat prinţ de Monte Nevoso în 1924; în 1937 a fost numit preşedinte al Academiei Regale Italiene. Fundamental antinazist, s-a opus apropierii Italiei de Germania nazistă; Mussolini îi acordă totuşi onoarea unor funeralii naţionale.

Darányi, Kálmán (Koloman) de Pustaszentgyörgy et Tetétlen (1886–1939). Om politic şi de stat ungar. A absolvit Facultatea de Drept (1909) şi a lucrat iniţial în administraţia publică. Către sfârşitul Primului Război Mondial s-a alăturat grupării ungurilor conservatori şi a participat la eliminarea guvernării comuniste a lui Bela Kun. Membru al Parlamentului (1927). Ministru al Agriculturii (1935). Prim-ministru (10 octombrie

1936–14 mai 1938). A fost asociat în politică cu dreapta radicală şi deşi nu-i simpatiza pe fasciştii unguri, a dus în interior o politică din ce în ce mai autoritară (a limitat libertatea presei şi a introdus legi antisemite), iar pe plan extern a susţinut alianţa cu Germania nazistă şi Italia fascistă. A fost demis de Horthy în mai 1938.

Darwin, Charles (1809–1882). Naturalist (geolog, biolog, psiholog) englez. Unul dintre principalii teoreticieni ai transformismului. Teoria lui Darwin (darwinism) s-a bucurat de sprijinul multor savanţi, dar a fost lung timp violent combătută în toate cercurile conservatoare şi religioase dincolo de orice motive şi raţiuni ştiinţifice.

Dawes, Charles G. (1865–1951). Bancher american. Autor al Planului Dawes privind reparaţiile de război. A împărţit, împreună cu Sir Joseph Austen Chamberlain, Premiul Nobel pentru Pace (1925).

Davidescu, Gheorghe (1882–m.?). Diplomat român. Doctor în drept al Universităţii din Budapesta. Secretar de legaţie cls. III (1920); cls. II (1924); cls. I (1928). Consilier de legaţie (1932). Ministru plenipotenţiar cls. II (1935); cls. I (1941). A îndeplinit funcţii diplomatice la Varşovia, Tallinn, Moscova. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Tallinn (1 octombrie 1935–1 martie 1939); la Moscova (1 octombrie 1939–10 august 1940). Director al Direcţiei Afacerilor Politice (1939); Director al Direcţiei Tratatelor (1940); Director al Direcţiei Afacerilor Politice (1940). Membru în Comisiunea consultativă pentru înaintări (1940). Secretar general al Ministerului Afacerilor Străine (1941).

Davila, Carol (Citta) A. (1886–1963). Om politic, publicist şi diplomat român. Licenţiat în drept. Ministru plenipotenţiar cls. II (1927); ministru plenipotenţiar cls. I (1936). Trimis extrordinar şi ministru plenipotenţiar la Varşovia (1 iulie 1927–15 iulie 1929) şi la Washington (15 iulie 1929–31 ianuarie 1938). Apropiat de Nicolae Titulescu şi după demiterea acestuia, la 29 august 1936. În 1938, şi-a prezentat demisia din diplomaţie. La începutul celui de-al Doilea Război Mondial a devenit purtătorul de cuvânt al lui Iuliu Maniu în SUA, ceea ce i-a atras ridicarea cetăţeniei române de către regimul antonescian. Şef al Secţiei române de cercetări şi presă şi director al revistei „Cronica Românească“ (1950–1954) în cadrul Comitetului Naţional Român. În 1954, a demisionat şi, împreună cu Nicolae Rădescu, Grigore Gafencu şi alte personalităţi române din emigraţie, a participat la înfiinţarea Ligii Românilor Liberi şi a Asociaţiei Românilor din Statele Unite şi Canada. După 1954, membru în delegaţia română a Organizaţiei Naţiunilor Captive. Membru în comitetul de direcţie al Ligii Internaţionale pentru Drepturile Omului. Colaborator al postului de radio „Vocea Americii“.

Dăncuş. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc (Maramureş).

Delbos, Yvon (1885–1956). Om politic şi de stat francez. Vicepreşedinte al Partidului Radical-Socialist (1922). Deputat (1924). Membru al Comisiei însărcinate cu pregătirea reluării relaţiilor cu URSS. În mai multe rânduri ministru: Instrucţiune Publică (în cabinetul Painlevé); Justiţie (în cabinetul Sarraut); Externe (în primul, cel de al doilea şi cel de al treilea cabinet al Frontului Popular, conduse de Léon Blum – 1936–1937; Camille Chautemps – 1937–1938; Léon Blum – 1938); Educaţie Naţională (în guvernul Daladier – 1939 şi 1948); ministru de stat (1947). Deportat în Germania (1943–1945). Reales deputat începând cu 1945. A ocupat ulterior posturi ministeriale, care s-au succedat în anii 1947–1950, în guvernele Paul Ramadier, André Marie, Henri Queuille, Georges Bidault). Membru al Academiei Diplomatice Internaţionale (1936). A depus eforturi susţinute pentru neintervenţia în Războiul civil

spaniol; ameliorarea relaţiilor franco-germane; partizan al securităţii colective; s-a pronunţat în favoarea Pactului franco-sovietic.

Delmas. Ofiţer francez. Colonel. Ataşat militar al Franţei la Bucureşti.

Diamandi (Diamandy), Constantin I. (1860–1931). Diplomat român. A îndeplinit diferite misiuni diplomatice la Belgrad, Atena, Sofia, Roma, Petrograd, Budapesta, Paris. Secretar general al Ministerului Afacerilor Străine (1910). Trimis extrordinar şi ministru plenipotenţiar la Sofia (18 iunie 1909–1 noiembrie 1911), Roma (1 noiembrie 1911–1 octombrie 1913), Petrograd (1 octombrie 1913–13 ianuarie 1918). Colaborator apropiat al lui Ion I.C. Brătianu. A semnat, în 1914, Convenţia secretă ruso-română (Acordul Sazonov-Diamandy). Arestat de autorităţile bolşevice (decembrie 1917–ianuarie 1918) drept represalii împotriva guvernului român. Delegat la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920). Membru al Comisiei de redactare a Pactului Societăţii Naţiunilor. Înalt-comisar la Budapesta (1919). Delegat la conferinţele de la Genova (1922), Haga (1922) şi Lausanne (1922). Trimis extrordinar şi ministru plenipotenţiar la Paris (10 decembrie 1924–10 iunie 1930). Membru al Academiei Diplomatice Internaţionale (1927).

Dianu, Nicolae (1889–1959). Jurist şi diplomat român. Doctor în drept la Paris. Secretar de legaţie la Atena (1913) şi Roma (1919). Consilier tehnic la Societatea Naţiunilor (1925). Director al Direcţiei Presă şi Informaţii din Ministerul Afacerilor Străine. Însărcinat cu afaceri la Stockholm, Copenhaga, Oslo şi Helsigfors (1928). Director adjunct al Protocolului Ministerului Afacerilor Străine (1929). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Santiago de Chile (1 octombrie 1935–1 mai 1938); Moscova (1 mai 1938–1 octombrie 1939); Haga (15 octombrie 1939–15 iulie 1940). A îndeplinit, de asemenea, funcţia de director general la Preşedinţia Consiliului de Miniştri. Membru asociat al Academiei Diplomatice Internaţionale (1930). Trecut în retragere la 1 mai 1941. După anul 1945 s-a stabilit în Franţa.

Dimăncescu, Dimitrie Dem. (1896–m.?). Inginer şi diplomat român. Studii la Institutul Politehnic Carnegie din Pittsburg – SUA A fost numit în şi a ocupat posturi consulare în SUA (Pittsburg, Washington, San Francisco). La 1 decembrie 1936 i se conferă gradul de consilier de presă. Funcţionează în această calitate la Legaţia României la Londra (1936–1938; 1938–1940), iar în calitate de consul general la Dublin. La 15 octombrie 1940, demisionează din postul pe care îl ocupa, declarând că „nu voi tolera niciun moment să fiu asociat cu prezentul guvern (legionar), care este unul care a supus ţara unei puteri străine!“ După aceasta, duce o activitate propagandistică în Anglia contra guvernului Antonescu, fiind trimis în judecată şi condamnat pentru trădare. La 7 mai 1946 este reprimit în serviciu; la 1 august 1946 este transferat la Legaţia României la Londra. La 15 noiembrie 1947 îşi dă demisia.

Dimitriu, Constantin D. (1872–1945). Jurist, om politic şi de stat român. Licenţiat în drept (1894) şi în litere şi filosofie (1895) al Universităţii din Bucureşti. Avocat. Membru al Partidului Naţional Liberal. Prefect al judeţului Dâmboviţa. Deputat şi senator în mai multe rânduri. Vicepreşedinte al Senatului. Preşedinte al Senatului (15 noiembrie 1935–18 noiembrie 1936). Secretar general al Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice (1916–1919). Ministru: al Comunicaţiilor (1927–1928) şi al Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale (1933–1934). Vicepreşedinte al Institutului Naţional de Ştiinţe Administrative.

Dissescu, Constantin G. (1854–1932). Om politic şi de stat român. Urmând tradiţia familie (a fost fiu de magistrat), după terminarea Liceului Sf. Sava din Bucureşti, a urmat cursurile Facultăţii de Ştiinţe Juridice din Paris, dar şi pe cele ale Facultăţii de Istorie.

În anul 1877 şi-a luat doctoratul în drept. Revenit în ţară este numit judecător la Tribunalul Ilfov, unde lucrează până în anul 1880. Din 1879, îndeplineşte şi funcţia de profesor suplinitor la Catedra de drept comercial a Facultăţii de Drept din Bucureşti. A fost profesor de drept penal la Universitatea din Iaşi (1883) şi profesor de drept public roman la Universitatea din Bucureşti (1884). Între anii 1909–1913 a fost decan al Facultăţii de Drept din Bucureşti. A publicat numeroase studii juridice, dar şi eseuri literare sau sociale. Intră în politică în calitate de membru al Partidului Naţional Liberal, dar în anul 1885 se retrage din aceasta formaţiune şi se înscrie în Partidul Conservator. Din februarie 1908 se numără printre fruntaşii noului Partid Conservator-Democrat, iar după Primul Război Mondial revine în rândurile Partidului Naţional Liberal, fiind unul dintre creatorii Constituţiei de la 1923. A fost ales de mai multe ori deputat şi senator în Parlamentul României, iar în perioada 1892–1895 a fost avocat al statului. A deţinut funcţiile de ministru al Justiţiei (11 aprilie 1899–7 iulie 1900), ministru al Cultelor şi Instrucţiunii (24 octombrie 1906–12 martie 1907; 14 octombrie 1912–31 decembrie 1913).

Djurić, Djordje (1880–m.?). Jurist, economist, diplomat şi om de stat sârb (iugoslav). Profesor de drept la Universitatea din Belgrad. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Londra (1925–1930). Ministru de Finanţe (1931–1932). Din nou trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Londra (1932–1935).

Dobrin. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Dollfuss, Engelbert (1892–1934). Jurist, om politic şi de stat austriac. A studiat dreptul la Universitatea din Viena. Unul dintre liderii Partidului Social-Creştin. Cancelar al Austriei (20 mai 1932–25 iulie 1934). A introdus un regim autoritar. În mai 1934 a promulgat o constituţie fascistă austriacă. S-a opus Anschluss-ului. Asasinat la Viena de naziştii austrieci care au încercat o lovitură de stat.

Donnadieu, James. Ziarist francez. În perioada interbelică a făcut parte din Asociaţia jurnaliştilor acreditaţi la Societatea Naţiunilor. A colaborat la „Le Figaro“.

Doriot. Publicist francez, colaborator la ziarul „La Liberté“.

Doumergue, Gaston (1863–1937). Om politic şi de stat francez. A optat pentru Partidul Radical-Socialist. Deputat (1893). Vicepreşedinte al Camerei Deputaţilor (1905–1906). Senator (1910). Preşedinte al Senatului (1923). Ministru în mai multe rânduri: al Coloniilor; al Comerţului; al Muncii şi Industriei; al Instrucţiei Publice; al Afacerilor Străine. Prim-ministru (9 decembrie 1913–9 iunie 1914; 9 februarie–8 noiembrie 1934). Preşedinte al Franţei (13 iunie 1924–13 iunie 1931). Se retrage din viaţa politică în 1934.

Dovgalevski, Valerian Savelievici (1885–1934). Diplomat sovietic. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar în Elveţia (1924–1927), în Japonia (1927), în Franţa (1927–1934). La 29 noiembrie 1932 a semnat, din partea sovietică, Pactul de neagresiune dintre URSS şi Franţa. A luat parte, în anul 1933, la Conferinţa de Dezarmare.

Doynel de Saint-Quentin, René (1883–m.?). Diplomat francez. A ocupat diverse posturi diplomatice în Turcia, Germania, Maroc. Ambasador în SUA (1938–1940) şi Brazilia (1940–1943).

Drăghicescu, Dumitru (Dimitrie) (1875–1945). Filosof, sociolog şi diplomat român. Profesor de sociologie, etică şi estetică la Universitatea din Bucureşti. Promotor al neoliberalismului. Concepţie sociologică deterministă. Senator (1925). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar în Mexic (1 octombrie 1935–1 aprilie 1937).

Drummond, Sir James Eric, conte **de Perth** (1876–1951). Diplomat, om politic şi de stat britanic. Secretar particular al unor mari oameni politici – Herbert Henry Asquith, Edward Grey şi Arthur-James de Balfour. Delegat la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920). La propunerea preşedintelui american Woodrow Wilson, a fost numit secretar general al Societăţii Naţiunilor (1920–1933). Secretar general al Conferinţei pentru Dezarmare (1933). Ambasador la Roma (1933–1939). Ministru al Informaţiilor (1939–1940).

Duca, Grigore G. Agricultor, om politic român. Membru al Partidului Naţional Liberal. Deputat de Lăpuşna (1936). Frate cu I.G. Duca.

Duca, Ion Gheorghe (1879–1933). Jurist, publicist, om politic şi de stat român. Doctor în drept al Universităţii din Paris (1902). Orator de mare talent. Director al ziarului „Viitorul“ (1911–1914). Unul dintre ideologii liberalismului din România. Preşedinte al Partidului Naţional-Liberal (1930–1933). Colaborator apropiat al lui Ion I.C. Brătianu în pregătirea diplomatică şi politică a reîntregirii României. De mai multe ori ministru (al Cultelor şi Instrucţiunii Publice; al Afacerilor Străine; de Interne). Prim-ministru (14 noiembrie–21 decembrie 1933). A avut un rol important în fundamentarea politicii externe a României. Adversar al mişcărilor totalitare, a dizolvat Garda de Fier. Asasinat de un comando legionar pe peronul gării Sinaia, la 29 decembrie 1933.

Dumitrescu. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Ecaterina (Ekaterina) II cea Mare (1729–1796). Împărătească a Rusiei (1762–1796). Soţia lui Petru III, pe care l-a înlăturat în 1762, devenind împărătească. A întărit autocraţia şi procesul de aservire a ţărănimii, înăbuşind (1775) răscoala lui Pugaciov. A purtat războaie cu Imperiul Otoman şi Suedia, anexând importante teritorii.

Eckhardt, Tibor (1888–1972). Om politic ungar. Membru al Parlamentului. Preşedinte al Partidului Micilor Agrarieni. A fost o personalitate puternică şi influentă a vieţii politice din Ungaria de la sfârşitul Primului Război Mondial până în 1941, când a emigrat în Statele Unite. Cariera sa a înregistrat contacte personale cu unele dintre cele mai controversate şi importante personalităţi ale secolului XX, printre care Adolf Hitler, Franklin Delano Rossevelt, dr. Otto von Habsburg, Paul Teleki, Edvard Beneš şi Winston Churchill. După emigrarea în Statele Unite a devenit un sprijinitor al arhiducelui Otto. Ulterior, ca membru al Consiliului Naţional Ungar cu sediul la New York (1948–1956), Eckhardt a devenit un avocat al tradiţionalismului, conservatorismului şi al monarhismului.

Eden, Robert Anthony, conte de Avon (1897–1977). Om politic şi de stat şi diplomat britanic. Deputat conservator (1923–1957). Subsecretar de stat pentru Afacerile Străine (1931–1933). Lord al Sigiliului Privat (1934–1935). Ministru, fără portofoliu, pentru problemele Societăţii Naţiunilor (1934–1935). Secretar de stat pentru Afacerile Externe (1935–1938; 1940–1945; 1951–1955). Prim-ministru (6 aprilie 1955–9 ianuarie 1957).

Eisenlohr, dr. Ernst (1882–1959). Diplomat german. Viceconsul la Londra (1913), apoi la Ankara. Consul la Lisabona, la Belgrad (1925–1931). Ministru plenipotenţiar la Atena (1935); Praga (1936–1938).

Emandi, Theodor G. (1868–m.?). Magistrat, om politic şi diplomat român. Licenţiat şi doctor în drept. Deputat şi senator în mai multe rânduri (6 legislaturi). În 1920 a intrat în Ministerul Afacerilor Străine cu gradul diplomatic de ministru plenipotenţiar cls. II. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al României la Belgrad (1 august 1920–1

februarie 1928) şi la Praga (1 februarie 1928–15 decembrie 1936). Din 1930 a fost avansat ministru plenipotenţiar cls. I. În retragere din anul 1936.

Eppstein, John. Ziarist britanic. În perioada interbelică, a fost corespondent la Liga Naţiunilor. A colaborat la publicaţiile „Catholic Times"; „Headway"; „League of Nations News Sheet".

Esclarmonde. Secretar general al Secţiei din Bordeaux a Asociaţiei Ofiţerilor Mutilaţi şi a Foştilor Combatanţi.

Fabricius, Wilhelm (1882–1964). Diplomat german. Ministru al celui de-al Treilea Reich la Bucureşti (1936–1941).

Facendis, Domenico de (1884–m.?). Diplomat italian. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al Italiei în Iran (1926); Cehoslovacia (1938).

Faruk I (1920–1965). Rege al Egiptului (1936–1952). Fiu al Regelui Fuad I. Până la 29 iulie 1937 s-a aflat sub tutela unui consiliu de regenţă.

Ferdinand I (1865–1927). Rege al României (1914–1927). Al doilea fiu al prinţului Leopold de Hohenzollern-Sigmaringen şi al Antoniei de Portugalia şi nepot al Regelui Carol I. A fost desemnat succesor la tronul României în 1889. S-a căsătorit, la 10 ianuarie 1893, la Sigmaringen, cu Maria, fiica lui Alfred, duce de Edinburgh şi de Saxa-Coburg-Gotha, şi nepoată de bunică a Reginei Victoria şi a Ţarului Alexandru al II-lea. A urmat cursurile universitare la Lipsca, pe care le va termina în 1889. A urcat pe tronul României în 1914. După doi ani de neutralitate a României (1914–1916), a decis intrarea ţării în Primul Război Mondial alături de Antanta. În 1922, a fost încoronat Rege al României întregite.

Fermo, Iosif Marco (1879–1953). Ziarist român. Colaborator al ziarului „Universul". Arestat la 18 iulie 1950. Condamnat la închisoare pentru spionaj în favoarea Franţei. A murit în timpul detenţiei la penitenciarul Aiud.

Fernandes, Raúl (1877–1968). Deputat, om politic şi de stat brazilian. Delegat la sesiunile Adunării Societăţii Naţiunilor din perioada interbelică. Ministru al Relaţiilor Externe (1946–1951; 1954–1955). Şef al delegaţiei braziliene la Adunarea Generală a ONU (1948).

Filipescu, Grigore N. (1886–1938). Jurist, inginer, om politic român. Licenţiat al Politehnicii din Zürich şi al Facultăţii de Drept din Paris. Deputat în două rânduri, senator în două rânduri. Fiu al omului politic Nicolae Filipescu. Preşedinte al Partidului Conservator (1932–1938). Director al ziarului „Epoca" (1918–1938).

Filipescu, Nicolae (1862–1916). Jurist, om politic şi de stat român. Fruntaş al Partidului Conservator. A fondat (1884) şi condus ziarul „Epoca". Ministru al Domeniilor şi Agriculturii (1900–1901; 1912–1913); ministru de Război (1910–1912). Adept al intrării României în Primul Război Mondial de partea Antantei; a militat pentru desăvârşirea unităţii naţionale a poporului român.

Finaly, Horace (1871–1945). Bancher francez. Director al Băncii Paribas (1919–1937). Apropiat al lui Léon Blum.

Finţescu, Ion N. (1888–m.?). Jurist român. Profesor universitar de drept comercial şi procedură.

Fischer, Rudolf. Redactor de politică externă la cotidianul „Berliner Tageblatt".

Flandin, Pierre-Étienne (1889–1958). Om politic şi de stat francez. Vicepreşedinte al Camerei Deputaţilor (1928–1929). În mai multe rânduri ministru: Comerţ şi Industrie (1929–1930); Finanţe (1931–1932); Bugetului (1932). A avut un rol important în elaborarea şi adoptarea reglementărilor aeriene internaţionale, ca şi în adoptarea unor utile reforme interne. Preşedinte de Consiliu (8 noiembrie 1934–31 mai 1935). Ministru de Externe (14 ianuarie–4 iunie 1936). A condamnat categoric ocuparea zonei demilitarizate renane, fie în Consiliul Societăţii Naţiunilor, fie în convorbirile cu membrii altor cabinete, în primul rând cel britanic.

Flers, Robert Pellevé de La Motte-Ango, marchiz **de** (1872–1927). Scriitor, jurnalist şi diplomat francez. Studii universitare în Litere şi Drept. A lucrat la Paris la periodicele „Le Soleil"; „Le Figaro"; „Le Gaulois". Un mare prieten al poporului român, înfocat susţinător al idealului naţional românesc. În anii Primului Război Mondial a contribuit la menţinerea legăturii Marelui Cartier General român cu trupele Aliate de pe frontul de la Salonic, efectuând un zbor cu avionul de la Iaşi la Salonic. După terminarea războiului, s-a reîntors la Paris, unde a fost director literar al revistei „Le Figaro" (1921). Membru al Academiei Franceze (1920). Membru de onoare străin al Academiei Române (11 iunie 1919).

Florescu, Ioan (Jean) Theodor (1871–1950). Diplomat, om politic şi de stat român. Studii universitare în drept la Bucureşti şi Paris. Vicepreşedinte al Adunării Deputaţilor de la Iaşi (1916–1917). Însărcinat cu o misiune în Franţa; membru al Consiliului Naţional al Unităţii Române. Ministru al Justiţiei (19 ianuarie 1922–30 octombrie 1923); a făcut să se voteze Constituţia României. Decan al Baroului din Bucureşti (1924). A fost membru al Partidului Conservator (1904); Partidului Conservator-Democrat (1908); Partidului Naţional Liberal; fondator al Grupării „Omul liber" din PNL, care se transformă, în 1931, în Partidul Liber Democrat. Preşedintele Partidului Naţional al Luptătorilor. Deputat în mai multe rânduri. Senator pe viaţă. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar în Spania (1 octombrie 1935–1 martie 1937). Membru al Academiei Diplomatice Internaţionale.

Foch, Ferdinand (1851–1929). Mareşal al Franţei. A intrat în armată în 1871. Între 1907 şi 1911 a fost director al Şcolii de Război. Mareşal al Franţei (iulie 1918). Comandantul suprem al Forţelor Aliate în ultimul an al Primului Război Mondial. A semnat armistiţiul general de la Compiègne (11 noiembrie 1918), care a pus capăt Primului Război Mondial. A avut un rol important în calitate de consilier pentru probleme militare la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920). Membru al Academiei Franceze (1918).

Fotić, Constantin Alexandru (1891–1959). Diplomat şi om de stat sârb. Grade diplomatice şi locuri unde şi-a desfăşurat activitatea: secretar de legaţie la Stockholm (1919), Viena (1920) şi Londra (1921); consul la Constantinopol (1924); consilier de legaţie la Roma (1926); trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Moscova (1929) şi Berna (1933); ambasador la Washington (1935–1944). Ministru adjunct al Afacerilor Străine. Membru al delegaţiei sârbe la lucrările Conferinţei de Pace de la Paris (1919–1920) şi ale Conferinţei de la Londra (1921). Delegat permanent al Iugoslaviei la Societatea Naţiunilor (1927–1935). A participat la sesiunile a LXII-a (19–24 ianuarie 1931), a LXV-a (19–30 septembrie 1931; 13–24 octombrie 1931; 16 noiembrie–10 decembrie 1931), a LXVI-a (25 ianuarie–29 februarie 1932; 12–15 aprilie 1932) şi a LXVII-a (9 mai–15 iulie 1932) ale Consiliului Societăţii Naţiunilor. S-a refugiat în SUA (1944). În 1946 a fost judecat în lipsă şi condamnat la 20 de ani de muncă silnică de către guvernul Tito.

Franasovici, Richard (1883–1964). Jurist, diplomat, om politic şi de stat român. Licenţiat al Facultăţii de Drept din Bucureşti (1904). Magistrat. Avocat. Membru al Partidului Conservator. După 1908, membru al Partidului Conservator-Democrat. Din 1918, membru al Partidului Naţional Liberal. Deputat (din 1919). Director al ziarului „L'Indépendance Roumaine". Secretar general al Ministerului de Interne (ianuarie 1922). Subsecretar de stat la Ministerul de Interne (30 octombrie 1923–20 octombrie 1924; 21 iunie 1927–3 noiembrie 1928). Ministru în mai multe rânduri: al Lucrărilor Publice şi Comunicaţiilor (14 noiembrie 1933–3 ianuarie 1934; 5 ianuarie 1934–18 noiembrie 1937), de Interne (18 noiembrie–28 decembrie 1937). Apropiat al camarilei lui Carol al II-lea. Ambasador la Varşovia (1 mai 1938–30 august 1939) şi Paris (30 august 1939–15 octombrie 1940). Cofondator, împreună cu Gheorghe Tătărescu, al Partidului Naţional Liberal (dizident) (decembrie 1944). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Berna (1 iulie 1945–14 martie 1946). Reprezentant politic al guvernului român la Londra (februarie 1946–noiembrie 1947). Membru al delegaţiei române la Conferinţa de Pace de la Paris (1946). Şi-a dat demisia din postul diplomatic ocupat în noiembrie 1947, alegând calea exilului. La 20 februarie 1948 i s-a retras cetăţenia română.

Franco Bahamonde, Francisco (1892–1975). General, om politic şi de stat spaniol. Comandant al Legiunii străine în Maroc (1923–1927). Comandant-şef al forţelor naţionaliste în timpul Războiului civil. S-a proclamat conducător (caudillo) al statului şi şef al armatei (1936–1975); şef al guvernului (31 ianuarie 1938–8 iunie 1973). În 1969, în urma unui referendum, l-a desemnat pe Juan Carlos de Bourbon ca viitor Rege al Spaniei după moartea sa.

François I (1494–1547). Rege al Franţei (1515–1547). Situaţia externă dificilă în care se găsea în urma celor două războaie purtate cu Carol al V-lea (1521–1526; 1526–1529) l-a determinat să caute noi aliaţi şi să încheie noi alianţe. În 1526 va semna un tratat de alianţă cu Turcia, comportând atât clauze politice, cât şi clauze militare.

François-Poncet, André (1887–m.?). Diplomat francez. Ambasador la Berlin (1931–1938); Roma (1938–1940). A pus de mai multe ori în gardă guvernul francez cu privire la pericolul de război. Deportat (1943–1944). Ambasador al Franţei în Germania (1953–1955). Membru al Academiei Franceze (1952).

Franz Joseph (1830–1916). Împărat al Austriei (1848–1916) şi Rege al Ungariei (1867–1916). A guvernat într-o manieră autoritară, sprijinindu-se pe armată, pe poliţie şi pe burghezia germană, prin intermediul unei birocraţii centralizate pe care a impus-o întregului imperiu. A înăbuşit revoluţia de la 1848–1849 din Ungaria şi Transilvania. A reprimat mişcările naţionale din Imperiul habsburgic. În timpul domniei sale, s-a creat statul dualist austro-ungar (1867). A participat la crearea Triplei Alianţe şi a dus o politică expansionistă în Sud-Estul Europei.

Frederic II cel Mare (1712–1786). Rege al Prusiei (1740–1786) din dinastia Hohenzollern. A dus o politică de reforme în spiritul mercantilismului şi absolutismului luminat şi a acordat o deosebită atenţie organizării armatei, care a devenit cea mai puternică şi numeroasă armată din Europa. A participat la Războiul de Succesiune la Tronul Austriei (1740–1748), la Războiul de 7 Ani (1756–1763) şi la cel de Succesiune la Tronul Bavariei (1778–1779). A anexat Silezia şi a reuşit, printr-un şir de alianţe, să consolideze poziţia internaţională a Prusiei, slăbind influenţa Habsburgilor asupra statelor germane. A participat la prima împărţire a Poloniei (1772). Sprijinitor al culturii şi artelor. Din iniţiativa sa s-a construit (1745–1747) palatul de la Sans-Souci

din Potsdam. Admirator al culturii franceze; prieten cu Voltaire. Autor al unor lucrări filosofice (*Anti-Machiavelli; Istoria timpului meu).*

Friedman, Mircea (n.?–1938). Ziarist român. A colaborat la mai multe publicaţii franceze şi engleze, printre care şi „Daily Mail".

Furdui, Gheorghe (1910–1939). Om politic român. Fruntaş al Mişcării Legionare. Doctor în teologie. A prezidat Congresul studenţesc de la Târgu Mureş din 2–3 aprilie 1936. Arestat; asasinat în închisoarea de la Râmnicu Sărat în noaptea de 21/22 septembrie 1939.

Gafencu, Grigore (1892–1957). Jurist, diplomat, publicist, om politic şi de stat român. Licenţiat în drept al Universităţii din Geneva. Doctor în drept la Paris (1914). A urmat Şcoala de observatori aerieni din cadrul Aeronauticii militare (1914). A luat parte la Primul Război Mondial ca locotenent aviator. După război a practicat ziaristica şi avocatura. A înfiinţat „Revista Vremii" (1921). Director al ziarelor „Argus" (1932) şi „Timpul" (1937). S-a numărat printre fondatorii agenţiei de presă „Orient Radio" („Rador"), în 1921. Membru al Partidului Ţărănesc şi, după 1926, unul dintre fruntaşii Partidului Naţional Ţărănesc. Deputat (din 1928). Senator. Secretar general al Ministerului Afacerilor Străine (1928). Subsecretar de stat la: Ministerul Lucrărilor Publice şi Comunicaţiilor (14 noiembrie 1929–7 iunie 1930; 7–8 iunie 1930); Preşedinţia Consiliului de Miniştri (13 iunie–8 octombrie 1930); Ministerul Afacerilor Străine (9 iunie–10 august 1932; 11 august–21 octombrie 1932); Ministerul Industriei şi Comerţului (14 iunie–9 noiembrie 1933). A fost favorabil instituirii regimului de autoritate monarhică. Ministru de Externe (21 decembrie 1938–1 februarie 1939; 1 februarie–28 septembrie 1939; 28 septembrie–23 noiembrie 1939; 24 noiembrie 1939–11 mai 1940; 11 mai–1 iunie 1940). A făcut parte din Directoratul Frontului Renaşterii Naţionale (1939). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Moscova (10 august 1940–22 iunie 1941). A promovat o politică de consolidare a Înţelegerii Balcanice şi de contracarare a tendinţelor revizioniste ale statelor vecine. Scos din cadrele Ministerului Afacerilor Străine (4 august 1941). Stabilit în Elveţia (noiembrie 1941), a desfăşurat o intensă activitate diplomatică pentru ieşirea României din război şi, apoi, pentru susţinerea intereselor naţionale la Conferinţa de Pace de la Paris (iulie–octombrie 1946). După 1945, s-a impus drept unul dintre liderii marcanţi ai emigraţiei române anticomuniste. În urma procesului liderilor Partidului Naţional Ţărănesc (octombrie–noiembrie 1947), a fost condamnat (în contumacie) la 20 ani muncă silnică. În 1947, a întreprins un turneu de conferinţe şi a ţinut cursuri în SUA. A fost membru al Comitetului Naţional Român (1949–1950). I s-a retras cetăţenia română (20 februarie 1948). A participat la înfiinţarea Ligii Românilor Liberi (1950). A colaborat cu Comitetul Europa Liberă. Membru al Academiei Diplomatice Internaţionale (1938).

Gajzágó Ladislau (1883–m.?). Jurist şi diplomat ungur. A participat ca expert la mai multe conferinţe internaţionale: Genova (1922), Haga şi Paris (1930), Londra (1931), Lausanne (1932). Agent pentru tribunalele arbitrale mixte. Expert în domeniul protecţiei minorităţilor. În calitate de delegat al Ungariei la Societatea Naţiunilor, a pledat în chestiunea optanţilor unguri, la sesiunea din martie 1927. Profesor de drept la Universitatea din Budapesta. Membru asociat al Academiei Diplomatice Internaţionale (1930).

Gallin, George Traian (1892–m.?). Jurist român. Consul al României. Licenţiat în drept la Iaşi. Copist la consulatul general de la Cernăuţi (1910). Subşef de birou, detaşat pe

lângă Guvernul Bucovinei (1918–1919). Viceonsul (1920). Consul la Varşovia (1922). Consul general (1923) la Lwow (1927), Hamburg (1936), Berlin (1941).

Gamelin, Maurice Gustave (1872–1958). General francez. Absolvent la Saint-Cyr. Membru al Statului Major al lui Joffre (1902–1911), al cărui şef de cabinet devine în 1914. Participă la Primul Război Mondial. Ulterior este trimis în Siria în fruntea trupelor franceze din Levant pentru a reprima revolta druzilor (1925–1927). Membru al Consiliului Superior de Război (1930); şef al Statului Major (1938). Comandant şef al forţelor aliate (septembrie 1939); înlocuit de Weygand în mai 1940. A compărut la procesul de la Riom (1942) alături de Blum, Daladier şi alţii, fiind acuzat de înfrângerea din 1940. Internat la Portalet, apoi deportat în Germania (1943); eliberat în 1945.

Garvin, James Louis (1868–1947). Jurnalist şi scriitor britanic. După studii elementare, a lucrat ca funcţionar, apoi în 1891 a intrat corector la ziarul „Newcastle Chronicle", cu opţiunea de a scrie articole fără retribuţie. Reportajul său despre funeraliile lui Charles Stewart Parnell (1846–1891) l-a lansat ca ziarist. În 1899 devine reporter special la „Daily Telegraph", pentru ca în 1908 să fie editor şi director la „Observer", un post pe care l-a deţinut până în 1942. Şi-a încheiat cariera de jurnalist la cotidianul „Daily Telegraph", după o scurtă activitate la „Sunday Expres". A fost editorul ediţiilor 13 şi 14 ale *Enciclopediei Britannica,* precum şi a unei ediţii în trei volume a lucrării *Life of Joseph Chamberlain* (1932–1934).

Gaster, rabin Moses (1856–1939). Filolog român de origine evreu. Studii universitare în Germania. Doctor în filologie al Universităţii din Halle (1877). A ţinut cursuri de istoria literaturii române şi de mitologie comparată la Facultatea de Litere a Universităţii din Bucureşti. Expulzat din ţară în 1885, s-a stabilit în Marea Britanie. Profesor la Universitatea din Oxford. Mare rabin al comunităţii israelite din Londra. Studii de literatură română veche. A tradus în engleză legende şi basme româneşti. Membru de onoare al Academiei Române (1919).

Gaşpar. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Gaultier de Laguionie, Jules Achille de (1858–1942). Filosof şi eseist francez. Puternic influenţat de Arthur Schopenhauer. Colaborator la „Mercure de France" şi unul din principalii reprezentanţi ai nietzscheismului la modă în cercurile literare din vremea aceea, cunoscut în special datorită teoriei sale despre bovarism, prin care înţelegea necesitatea permanentă a omului de a se „concepe altfel decât este", de a se minţi pe sine însuşi. Printre operele sale cele mai cunoscute sunt *De Kant à Nietzsche* (1900); *Le Bovarisme, essai sur le pouvoir d'imaginer* (1902). Unul din citatetele sale celebre este „Imaginaţia este singura armă în războiul împotriva realităţii".

Gaus, Friedrich. Jurist şi diplomat german. Consilier juridic şi, apoi, şef al Secţiei juridice din Ministerul Afacerilor Străine de la Berlin (1933). Secretar de stat în Ministerul Afacerilor Străine (1938). În procesul de la Nürenberg a contribuit la condamnarea unor oameni politici germani învinuiţi de a fi fost criminali de război.

George V (1865–1936). Rege al Marii Britanii şi Irlandei de Nord şi împărat al Indiei (1910–1936). Domnia sa a fost marcată de participarea Marii Britanii la Primul Război Mondial, de dificultăţile economice şi sociale care i-au succedat şi de constituirea Commonwealth-ului. Atitudinea democratică şi constituţională a contribuit la popularitatea Coroanei.

George VI (1895–1952). Rege al Marii Britanii şi Irlandei de Nord (1936–1952) şi împărat al Indiei (1936–1948). Cel de-al doilea fiu al lui George V; îi succede fratelui său,

Eduard VIII, după abdicare. S-a bucurat de o oarecare popularitate în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

Georgescu-Cocoş, Nicolae (1887–m.?). Jurist, om politic şi publicist român. Licenţiat în drept. Doctor în ştiinţe economice şi sociale. Director al ziarului „Neamul Românesc". Deputat averescan de Teleorman (1920) şi iorghist de Ilfov (1931–1932). Chestor al Camerei Deputaţilor. Secretar general la Ministerul Cultelor şi Artelor (decembrie 1937–februarie 1938).

Geraud, Henri (cunoscut sub pseudonimul **Pertinax**). Renumit ziarist francez pe probleme de politică externă.

Ghelmegeanu, Mihai (1896–1984). Jurist, om politic şi de stat român. Doctor în drept al Universităţii din Paris. Membru al Partidului Ţărănesc; din 1926, după fuziune, membru al Partidului Naţional Ţărănesc. Deputat. Subsecretar de stat al Ministerului Agriculturii şi Domeniilor (7 iunie–10 august 1932; 11 august–17 octombrie 1932; 21 octombrie 1932–12 ianuarie 1933; 14 ianuarie–14 iunie 1933). Subsecretar de stat la Finanţe (14 iunie–9 noiembrie 1933). Ministru al Lucrărilor Publice (30 martie 1938–1 februarie 1939; 1 februarie–28 septembrie 1939; 28 septembrie–23 noiembrie 1939) şi Ministru de Interne (30 noiembrie 1939–11 mai 1940; 11 mai–4 iulie 1940). Membru al Directoratului Frontului Renaşterii Naţionale. Vicepreşedinte al Frontului Plugarilor. Preşedinte al Comisiei române pentru aplicarea Convenţiei de armistiţiu (11 aprilie 1945–23 iunie 1946). Deputat în M.A.N. Profesor la Facultatea de Drept din Bucureşti; cercetător la Institutul de Cercetări Juridice al Academiei R.P.R. (1954–1964). Vicepreşedinte al Societăţii pentru Răspândirea Cunoştinţelor Cultural Ştiinţifice. Vicepreşedinte al Comitetului de Stat pentru Cultură şi Artă (1955–1962).

Ghigi, Pellegrino (1899–m.?). Diplomat italian. Participant la mai multe conferinţe internaţionale (reparaţii, despăgubiri de război ş.a.). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Tanger (1932), Viena (1937), Bucureşti (1938).

Ghimbăşeanu, Bubi. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Ghiţescu, Stan (1882–1952). Om politic şi de stat român. Licenţiat în Drept al Universităţii din Bucureşti. Avocat în Baroul de Teleorman. Membru al Partidului Poporului; ulterior al Partidului Naţional-Agrar (aprilie 1932), al Partidului Naţional-Creştin (iulie 1935). Secretar general al Partidului Naţional-Creştin. Deputat. Senator. Ministru al Cooperaţiei (la Ministerul Agriculturii şi Domeniilor) (28 decembrie 1937–10 februarie 1938). Ministru al Muncii (4 iulie–14 septembrie 1940). În 1950 este arestat şi întemniţat la Sighet, unde şi moare.

Gigurtu (Gigârtu), Ion (1886–1959). Inginer de mine, om politic şi de stat român. Studii universitare la Freiburg şi Charlottenburg (Germania). Director general al Societăţii „Mica"; preşedinte al Societăţii „Nitrogen"; preşedinte al Băncii de Scont. Ministru al Industriei şi Comerţului (28 decembrie 1937–10 februarie 1938). Ministru al Lucrărilor Publice şi Comunicaţiilor (24 noiembrie 1939–11 mai 1940; 11 mai–1 iunie 1940). Ministru al Afacerilor Străine (1–28 iunie 1940). Ministru secretar de stat (28 iunie–4 iulie 1940). Preşedinte al Consiliului de Miniştri (4 iulie–4 septembrie 1940). Membru al Directoratului Frontului Renaşterii Naţionale. Arestat şi întemniţat la Sighet, Malmaison; moare în închisoare.

Giolitti, Giovanni (1842–1928). Om politic şi de stat italian. Deputat (1882). Ministru de Finanţe (1889–1890); ministru de Interne (1901–1903). Prim-ministru (15 mai 1892–10 decembrie 1893; 3 noiembrie 1903–16 martie 1905; 29 mai 1906–10 decembrie 1909; 27 martie 1911–21 martie 1914; 16 iunie 1920–4 iulie 1921). Crezând că poate

„absorbi“ forţele fasciste, Giolitti a susţinut un timp regimul Mussolini. A trecut în opoziţie după asasinarea deputatului socialist Matteotti (1924). A rămas până la moarte membru al Parlamentului.

Glatz, Alexandru (1882–1953). Militar român. Studii: Şcoala de artilerie şi geniu; Şcoala Superioară de Război. Ataşat militar în Turcia (1920). Şef al Secţiei a II-a informaţii a Marelui Stat Major (1925). Secretar al Consiliului Superior al Apărării Naţionale (1929). General de brigadă (15 aprilie 1933). General de divizie (1 iunie 1938). Secretar general al Ministerului Apărării Naţionale (1933). Subsecretar de Stat la Ministerul Apărării Naţionale (23 februarie–14 noiembrie 1937; 17 noiembrie–28 decembrie 1937; 30 martie–14 octombrie 1938). Arestat la 5/6 martie 1950; întemniţat la Sighet, unde a şi murit.

Goebbels, Joseph Paul (1897–1945). Om politic şi de stat fascist german. Unul dintre principalii criminali de război. A aderat la naţional-socialism (1922). În 1926 este numit şef al organizaţiei NSDAP din Berlin. În perioada 1926–1933 conduce periodicul „Der Angriff“. Însărcinat cu conducerea serviciilor de propagandă ale NSDAP în 1928, i s-a încredinţat de către Hitler acţiunea politică şi ideologică asupra poporului german în vederea aderării la obiectivele şi mijloacele regimului. Din 1933, până la moarte, ministru al Propagandei şi Informaţiilor. A manifestat o fidelitate absolută faţă de Hitler. În august 1944 a fost însărcinat cu conducerea „războiului total“. S-a otrăvit, împreună cu întreaga familie, la 1 mai 1945.

Goga, Octavian (1881–1938). Poet, ziarist, traducător, om politic şi de stat român. Studii universitare de filologie şi filosofie la Budapesta şi Berlin. Membru al Societăţii academice studenţeşti „Petru Maior“. A tradus din creaţia lui Petöfi Sándor, Endre Ady, Madach Imre ş.a. A luptat pentru eliberarea naţională a românilor transilvăneni, pentru desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român. Mentor al „tribuniştilor“ din cadrul Partidului Naţional Român. Acuzat de autorităţile austro-ungare de publicarea unor articole considerate subversive, i s-au intentat o serie de procese de presă, încheiate cu întemniţarea sa la Budapesta (1909) şi Seghedin (1912). În 1910 a venit la Bucureşti, unde a susţinut intrarea României în Primul Război Mondial alături de puterile Antantei. În timpul războiului, împreună cu Mihail Sadoveanu, Barbu Ştefănescu Delavrancea, Alexandru Vlahuţă, Lucian Blaga ş.a., a contribuit la apariţia ziarului „România“. Fondator al Partidului Naţional-Agrar (1932–1935), desprins din Partidul Poporului. În 1935, partidul fuzionează cu Liga Apărării Naţional-Creştine (A.C. Cuza), rezultând Partidul Naţional-Creştin, al cărui preşedinte activ a fost până în martie 1938. Ministru în mai multe rânduri: al Instrucţiunii Publice şi Cultelor; al Cultelor şi Artelor; de Interne. Preşedinte al Consiliului de Miniştri (28 decembrie 1937–10 februarie 1938). A sprijinit instituirea regimului autorităţii regale (februarie 1938). Membru corespondent (29 mai 1914) şi membru titular (4 iunie 1919) al Academiei Române. Vicepreşedinte (31 mai 1930–30 mai 1932) al Academiei Române.

Gömbös Gyula (1886–1936). General, om politic şi de stat ungur. Ministru de Război în cabinetul István Bethlen (1921–1931) şi în cabinetul Gyula Károlyi (1931–1932). Prim-ministru (1 octombrie 1932–6 octombrie 1936). În această calitate a condus ţara cu metode autoritare şi a introdus în legislativ legi antisemite. Cu toate că a favorizat un tip naţional de fascism în interior, s-a opus răspândirii influenţei Germaniei naziste şi în acest scop s-a apropiat de Italia şi Austria. După moartea sa subită, Ungaria s-a îndreptat către noua Axă Roma-Berlin.

Gondra, Manuel (1871–1927). Om politic şi de stat paraguayan. A fost în două rânduri ministru de Externe (1912, 1913 – 1918) şi preşedinte al Republicii Paraguay (25 noiembrie 1910–17 ianuarie 1911; 15 august 1920–31 octombrie 1921).

Göring, Hermann (1893–1946). Mareşal, om politic şi de stat fascist german. Unul dintre principalii criminali de război fascişti. Aderă la Partidul Naţional Socialist al Muncii din Germania (NSDAP) (1922). Şef al S.A. A participat la puciul ratat de la München (1923). Deputat (1928). Preşedinte al Reichstagului (1923). A contribuit în mare măsură la aducerea lui Hitler la putere (1933). Ministru al Aerului şi comandant al Luftwaffe (1935). Feldmareşal (1938); mareşal al Reichului şi şeful suprem al economiei de război (1940). Succesor desemnat al Führerului din 1939 până în 1945. Unul dintre iniţiatorii organizării Gestapo-ului (Geheime Staatspolitzei – Poliţia secretă de stat) şi al lagărelor de concentrare. Expulzat din partid (1945). Condamnat la moarte de către Tribunalul de la Nürnberg; s-a sinucis în închisoare.

Govella, Constantin (1907–m.?). Diplomat român. Licenţiat al Facultăţii de Drept din Bucureşti. Intrat în Ministerul Afacerilor Externe în 1934. Ataşat de legaţie (4 iulie 1934); secretar de legaţie cls. III (1 decembrie 1936); secretar de legaţie cls. II (1 decembrie 1939). A funcţionat la Moscova, Helsinki. Consilier de legaţie. Comprimat din Ministerul de Externe la 17 noiembrie 1947.

Graeff, Jonkheer Andries Cornelis Dirk de (1872–1957). Om de stat şi diplomat olandez. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Tokio (1920); la Washington (1922). Ministru de Externe (26 mai 1933–25 mai 1937). Delegat la Societatea Naţiunilor (1933–1937). Delegat la Conferinţa de Dezarmare (1934).

Grandi di Mordano, conte **Dino** (1895–1988). Om politic, diplomat şi om de stat fascist italian. Şef al Statului Major al „Quadrumvira" pentru Marşul asupra Romei. Deputat. Vicepreşedinte al Camerei Deputaţilor. Membru al Marelui Consiliu Fascist (1932–1936). Consilier general adjunct la Emigraţii (1922). Subsecretar de stat la Ministerul de Interne (1924). Subsecretar de stat şi director al Direcţiei Politice din Ministerul Afacerilor Străine (1925–1929). Ministru în mai multe rânduri: al Afacerilor Străine (12 septembrie 1929–20 iulie 1932); de Justiţie (12 iulie 1939–15 februarie 1943). Delegat al Italiei la Societatea Naţiunilor (1925–1932). Reprezentant permanent în Consiliul Societăţii Naţiunilor (1929–1932). A participat la diverse conferinţe internaţionale: Locarno (1925); Washington şi Londra (1925–1926), pentru reglementarea datoriilor de război ale Italiei faţă de SUA şi Marea Britanie; Paris şi Londra (1931), pentru aplicarea propunerii Hoover; Geneva (1932), pentru dezarmare; Londra (1932), pentru proiectul Pactului celor Patru Mari Puteri; Lausanne (1932), pentru reglementarea problemei reparaţiilor; Londra (1935–1936), privind înarmarea navală. Ambasador la Londra (1932–1939). Preşedinte al Camerei Deputaţilor. Conte din 1937. S-a plasat în fruntea conspiraţiei împotriva lui Benito Amilcare Andrea Mussolini. La 22 iulie 1943, i-a cerut acestuia demisia. S-a refugiat în Portugalia, după care s-a stabilit în Brazilia, la Sao Paolo, practicând avocatura. Membru al Academiei Diplomatice Internaţionale (1929).

Grecianu, Dimitrie A. (1859–1920). Jurist, om politic şi de stat român. Licenţiat în drept al Universităţii din Paris. A ocupat diverse posturi în magistratură. Fruntaş al Partidului Conservator. Deputat. Prefect de Iaşi (1900). Primar al oraşului Iaşi (1911–1912). În mai multe rânduri ministru: Justiţie (15 iunie 1906–12 martie 1907; *ad interim* 27 august–16 noiembrie; 16 noiembrie–8 decembrie 1920); Lucrări Publice (11 decembrie 1916–26 ianuarie 1918; 13 iunie–16 noiembrie 1920). În anii neutralităţii,

se află în primele rânduri ale antantiştilor. Se înscrie în Partidul Conservator-Democrat al lui Take Ionescu. Victimă a atentatului de la Senat din 8 decembrie 1920.

Grigorcea, Vasile (1883–1949). Jurist şi diplomat român. Licenţiat în drept. Grade diplomatice: consilier de legaţie (1921), ministru plenipotenţiar cls. II (1928), ministru plenipotenţiar cls. I (1936). A ocupat diverse posturi diplomatice în Polonia, Ungaria, Marea Britanie, Vatican şi Italia. Deputat (1922). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Budapesta (1 septembrie 1928–1 noiembrie 1936); Londra (11 noiembrie 1936–28 noiembrie 1938); Sf. Scaun (15 noiembrie 1940–25 martie 1941); Roma (25 martie 1941–1 octombrie 1943). Secretar general delegat al Ministerului Afacerilor Străine (septembrie–noiembrie 1936). A fost pus în disponibilitate timp de doi ani (28 noiembrie 1938–15 noiembrie 1940).

Gropşoreanu. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Grosu, Gurie (1877–1943). Teolog şi înalt prelat român. Studii teologice la Seminarul teologic din Chişinău (1892–1898) şi la Academia duhovnicească din Kiev (1898–1902). Magistru în teologie. Militant pentru realizarea statului naţional unitar român. Arhiereu-vicar al Mitropoliei Moldovei (cu titlul „Botoşăneanul“) (hirotonisit la Iaşi, la 15 iulie 1918); arhiereu-vicar la Arhiepscopia Chişinăului (cu titlul „de Bălţi“) (1918); locţiitor al arhiepiscopului Chişinăului şi Hotinului (1 ianuarie 1920), iar la 21 februarie 1921 este ales titular; mitropolit al Basarabiei (18 aprilie 1928–11 noiembrie 1936).

Grotius, Hugo (1583–1645). Teolog, jurist, istoric şi diplomat olandez. A sistematizat pentru prima oară dreptul internaţional (*Despre dreptul războiului şi al păcii*).

Gruia, Basil. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Guerrero, José Gustavo (1876–1958). Diplomat, om politic şi de stat salvadorian. Doctor în drept al facultăţilor din Salvador şi Guatemala. Şi-a început cariera diplomatică în 1902, ca secretar de legaţie la Washington. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Roma (1911; 1928); Madrid (1912); Paris (1912); Vatican (1928). Între 1920 şi 1930, a fost şeful delegaţiei salvadoriene la sesiunile Adunării Societăţii Naţiunilor. Participant la mai multe sesiuni ale Adunării şi Consiliului Societăţii Naţiunilor. Membru al Consiliului Societăţii Naţiunilor (1927–1930). Preşedinte al celei de-a X-a sesiuni ordinare a Adunării Societăţii Naţiunilor (2–25 septembrie 1929). Rol important în mai multe conferinţe, comitete şi comisii: membru al Comitetului Societăţii Naţiunilor însărcinat cu codificarea dreptului internaţional; vicepreşedinte al Conferinţei internaţionale privind traficul de arme, muniţii şi materiale de război (17 iunie 1925); preşedinte al Comisiei Politice a celei de-a VIII-a sesiuni a Adunării Societăţii Naţiunilor (5–27 septembrie 1927). Ministru al Afacerilor Străine (1927–1928; 1928). Judecător la Curtea Permanentă de Justiţie Internaţională de la Haga (1931–1942). Preşedinte (1936–1942) al Curţii Permanente de Justiţie Internaţională. Vicepreşedinte (1929) şi preşedinte (1940) al Academiei Diplomatice Internaţionale. A reprezentat Salvadorul, ca ambasador, la prima sesiune a ONU de la Londra, din 1946.

Guimier, Pierre. Jurnalist francez. Administrator principal al Agenţiei „Havas“ şi director politic al publicaţiei „Journal“ (din 27 ianuarie 1937).

Gurănescu, Alexandru (1882–m.?) Diplomat român. Licenţiat în drept al Universităţii din Bucureşti. Grade diplomatice: ataşat de legaţie (1905); secretar de legaţie cls. III (1909); secretar de legaţie cls. II (1912); secretar de legaţie cls. I (1918); consilier de legaţie (1926); ministru plenipotenţiar cls. II (1930); ministru plenipotenţiar cls. I

(1937). A funcţionat la Sofia, Helsingfors, Stockholm, Lisabona, Belgrad şi Berna. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Lisabona (20 iunie 1930–1 ianuarie 1931); Belgrad (1 ianuarie 1931–1 noiembrie 1936); Berna (1 aprilie 1938–15 octombrie 1940). Pus în retragere la 1 mai 1941.

Gusti, Dimitrie (1880–1955). Profesor, filosof, sociolog, estetician, om politic şi de stat român. A urmat Facultatea de Litere la Iaşi. A mai studiat filosofia, psihologia, economia politică şi dreptul la Berlin şi Leipzig. Doctorat în filosofie (1904). Profesor de istoria filosofiei antice, etică şi sociologie la Universitatea din Iaşi (1910). A pus bazele învăţământului sociologic modern. A înfiinţat, la Iaşi, Seminarul de sociologie şi etică (1911). Profesor la Catedra de sociologie, etică, politică şi estetică a Facultăţii de Litere şi Filosofie a Universităţii din Bucureşti (1920). Fondator şi director al: Asociaţiei pentru ştiinţa şi reforma socială (1919–1921); Institutului Social Român (1921–1939; 1944–1948); Institutului de Ştiinţe Sociale al României (1939–1944); Consiliului Naţional de Cercetări Ştiinţifice (1947–1948). Întemeietor de sistem sociologic. A fondat şi a condus revistele: „Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială“ (1919–1943); „Sociologia românească“ (1936–1944). A înfiinţat Muzeul Satului din Bucureşti (1936). Senator (1939). Ministru al Instrucţiunii, Cultelor şi Artelor (9 iunie–10 august 1932; 11 august–17 octombrie 1932; 20 octombrie 1932–12 ianuarie 1933; 14 ianuarie–9 noiembrie 1933). Din 1934, director al Fundaţiei Culturale Regale „Principele Carol“. Membru corespondent al Academiei Române (10 octombrie 1918) şi membru titular (4 iunie 1919). Vicepreşedinte (6 iunie 1923–11 iunie 1925; 1 iunie 1943–2 iunie 1944) şi preşedinte (2 iunie 1944–8 iunie 1946) al Academiei Române. Pensionat, din oficiu, din învăţământ, la 1 septembrie 1947. A fost repus în drepturi, ca membru titular al Academiei Române, la 3 iulie 1990.

Habsburg, Casa de ~. Dinastie care a domnit în Austria (1282–1918; duci din 1282, arhiduci din 1453 şi împăraţi din 1804), în Cehia şi Ungaria (1526–1918), în o parte a Italiei (sec. 16–1866), în Sfântul Imperiu Roman de Naţiune Germană (1273–1291, 1298–1308, 1438–1740, 1745–1806), în Spania (1516–1700) etc. Denumită după cetatea Habsburg (Habichtsburg), construită (sec. 11) în Elveţia (cantonul Aargau). Cei mai cunoscuţi suverani: Carol Quintul, Maximilian I, Maximilian II, Rudolf II, Leopold I, Filip II, Maria Tereza, Iosif II, Francisc II, Franz Joseph.

Hailé Selassié I (1892–1975). Născut Tafari Makonnen. Ras Tafari (cum era cunoscut) a fost ales regent la vârsta de 24 de ani, iar în 1930 a fost încoronat ca împărat al Etiopiei (1930–1974), luându-şi numele Hailé Selassié. În timpul ocupaţiei italiene (1936–1941) s-a aflat în exil la Londra. În 1940, s-a dus în Egipt, unde a format o armată cu care, în ianuarie 1941, a intrat în Etiopia alături de forţele britanice, fiind reinstalat pe tron la 5 mai. Figură influentă pe plan mondial, în cadrul ONU şi al Organizaţiei Unităţii Africane (OUA). Înlăturat de la putere în 1974 printr-o lovitură de stat militară, în contextul accentuării marilor dificultăţi economice şi alimentare şi al conflictelor interetnice. A murit în captivitate, probabil asasinat.

Halippa, Pantelimon (Pan) (1883–1979). Publicist, om politic şi de stat român. A acţionat în fruntea unui grup de studenţi pentru redeşteptarea spiritului naţional al românilor basarabeni. Anchetat şi arestat de autorităţile ţariste. Iniţiază, fondează şi conduce publicaţii de orientare naţională, patriotică: „Basarabia“ (1906); „Cuvântul Moldovenesc“ (1913). A avut un rol important în mişcarea naţională a românilor din Basarabia şi în unirea acesteia cu Ţara. Fondator al Partidului Naţional Moldovenesc (1917). Secretar general – aprilie 1917; vicepreşedinte – 21 noiembrie 1917; preşedinte – 25 noiembrie 1918 al Sfatului Ţării, care a hotărât unirea Basarabiei cu România. Preşedinte al Partidului Ţărănesc din Basarabia (august 1918–mai 1921). În

iulie 1921, se angajează politic în cadrul Partidului Ţărănesc (Ion Mihalache), iar după 1926 în Partidul Naţional Ţărănesc. Deputat în Parlamentul României (din 1919) şi senator. De mai multe ori ministru. După război, de mai multe ori arestat, închis la Sighet (1950); în 1952 este predat autorităţilor sovietice; judecat de acestea, este condamnat la 25 de ani de muncă silnică în Siberia; predat din nou guvernului român (1955); este închis la Gherla (până în 1957). Membru corespondent (15 octombrie 1918) al Academiei Române; repus în drepturi (3 iulie 1990) ca membru corespondent al Academiei Române.

Hamel, Joost Adriaan van (1880–1964). Jurist şi diplomat olandez. Profesor de drept penal la Universitatea din Amsterdam (1910). Director al Secţiei juridice din cadrul Secretariatului Societăţii Naţiunilor. Înalt Comisar al Societăţii Naţiunilor la Danzig (1925–1929).

Hasdeu, Bogdan-Petriceicu (1838–1907). Scriitor, lingvist, filolog, folclorist şi istoric român. A condus publicaţii satirice („Aghiuţă“, „Satyrul“), istorice („Columna lui Traian“, Arhiva istorică a României“), literare („Revista nouă“). Militant unionist, antidinastic, antijunimist. Versuri romantice („Sarcasm şi ideal“); proză de notaţie realistă, cu influenţe livreşti („Duduca Mamuca“) sau de evocare a trecutului („Ursita“); drama istorică în versuri „Răzvan şi Vidra“, prima reuşită a genului din literatura română. Primul lingvist român care a folosit metoda comparativ-istorică („Principii de filologie comparativă ario-europea“) şi a atras atenţia asupra substratului dacic („Perit-au dacii?“). A formulat pentru întâia oară, în mod argumentat, teoria circulaţiei cuvintelor. A proiectat un vast dicţionar al limbii române („Etymologicum Magnum Romaniae“, elaborat până la cuvântul *bărbat*), conceput ca o enciclopedie a traiului, credinţelor şi psihologiei poporului român. Unul dintre fondatorii folcloristicii comparate în România, a studiat geneza motivelor (vol. II din „Cuvinte din bătrâni“). Bun cunoscător al limbilor slave, a publicat documente slavone, ruseşti, sârbeşti şi polone privind istoria Ţărilor Române. Admirator al lui Bălcescu, a scris în formula romantică a acestuia monografia „Ion-Vodă cel Cumplit“ şi „Istoria critică a românilor“. Spre sfârşitul vieţii, zdruncinat de moartea fiicei sale, Iulia, a cultivat spiritismul („Sic cogito“).

Haţiegan, Emil (1878–1959). Jurist, om politic şi de stat român. Studii la Facultatea de Drept din Cluj, de unde obţine şi doctoratul. Intră în magistratură. Membru al Partidului Naţional Român. Editor al revistei „Curierul judiciar“ din Cluj (1912–1918). Preşedinte al Consiliului Naţional Român din Cluj (ales în 1918). Ia parte la Adunarea Naţională de la Alba Iulia, fiind numit în Consiliul Dirigent, la resortul Codificare (1918–1920); deputat (din 1919). Profesor suplinitor la Catedra de drept comercial (1925–1930). Rector al Universităţii din Cluj (1928–1929). După fuziunea din 1926, devine membru marcant al Partidului Naţional Ţărănesc. Subsecretar de stat la Ministerul Justiţiei (7-8 iunie 1930). Ministru în câteva rânduri: ministrul Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirii Sociale (10 octombrie 1930–4 aprilie 1931); Ministru de stat (6 iunie–10 august 1932; 11 august–17 octombrie 1932; 14 ianuarie–9 noiembrie 1933). Se încadrează în Frontul Românesc (1935–1937) fiind unul din liderii regionali. Pensionat din învăţământ (1 decembrie 1938). La 14 septembrie 1940, după ocuparea Clujului de autorităţile ungare, este ales în fruntea Comunităţii naţionale a românilor din Ungaria şi întemeiază ziarul „Tribuna Ardealului“. Arestat şi închis lângă Budapesta, este eliberat în toamna anului 1944. Preşedinte de onoare al Uniunii Democratice Române din Ardealul eliberat (17 noiembrie 1944–15 martie 1945). După Conferinţa de la Moscova a miniştrilor de Externe din URSS, SUA şi Marea Britanie (decembrie 1945), Partidul Naţional Ţărănesc îl desemnează reprezentant în

guvernul dr. P. Groza, ca ministru secretar de stat (7 ianuarie–29 noiembrie 1946). Este ales membru de onoare al Academiei Române (2 iunie 1945). Preşedinte al consiliului de administraţie al Băncii Agrare din Cluj, este judecat şi condamnat la 1 decembrie 1948, sub acuzaţia de politică ilegală de credite, la 2 ani închisoare corecţională. Arestat din nou şi întemniţat la Sighet, în 1950; eliberat în iulie 1955.

Haţieganu, Ionel. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Hébrard, Adrien (1833–1914). Jurnalist, director de ziare şi om politic francez. După absolvirea studiilor de Drept la Paris, practică avocatura, înainte de a se dedica unei cariere de jurnalist. Colaborează mai întâi la „Courrier de Paris“. Apoi, în 1861, se angajează la cotidianul „Le Temps“. În 1867, este numit administrator general, pentru ca în 1872, să răscumpere toate acţiunile fondatorului ziarului. Nefftzer. Impune anonimatul pentru toate articolele politice şi îmbogăţeşte considerabil rubricile consacrate vieţii intelectuale, recrutându-i pe Marcellin Berthelot pentru ştiinţe, pe Ernest Legouvé, apoi pe Anatole France pentru literatură, Jules Soury, apoi pe Albert Sorel pentru istorie, şi pe Félix Pécaut pentru învăţământ. În decembrie 1871, participă la formarea noii societăţi a publicaţiei „Globe“. În 1873, cumpără „Journal des travaux publics“, cu ajutorul căruia face afaceri profitabile. Obţinând şantiere pentru numeroasele societăţi la care este acţionar, investeşte în lucrări publice, electricitate, telefon, metalurgie. Senator de Haute-Garonne (1879–1897). În timpul acestei îndelungate cariere parlamentare, a luat cuvântul o singură dată (3 iulie 1880) în legătură cu amnistierea comunarzilor. Preşedinte al Asociaţiei Sindicale a Presei Pariziene (1886–1897). În timpul afacerii Dreyfus a păstrat în „Le Temps“ o poziţie de neutralitate binevoitoare, care s-a dovedit utilă cauzei lui Dreyfus. În 1892, Édouard Drumont l-a acuzat de complicitate la escrocheriile din scandalul Panama. Audiat în 1893 de către colegii săi din Senat, a recunoscut că a primit 1,6 milioane de franci de la Gustave Eiffel, pe care l-a ajutat să obţină o piaţă importantă cu societatea Canalului Panama.

Hefter, Alfred (1892–m.?). Ziarist român. Studii la Iaşi şi Paris. Doctor în filosofie. A colaborat până în 1918 la ziarul „Lumea“ din Iaşi (mai întâi redactor, apoi director). Ulterior, până în 1925, a funcţionat la „Politica“ din Bucureşti. Din 1932, director al ziarului „Le Moment“ (1932–1934, la Geneva; din 1934, la Bucureşti).

Henderson, Arthur (1863–1935). Om politic şi de stat britanic. Lider laburist. Ministru: Comerţ (1915); Interne (1924); Afaceri Străine (8 iunie 1929–29 august 1931). A colaborat la Geneva la elaborarea Protocolului de reglementare pacifică a conflictelor internaţionale, aprobat de Partidul Laburist, dar respins mai târziu de Partidul Conservator. Ca ministru de Externe, a procedat la recunoaşterea totală a guvernului sovietic. Preşedintele Conferinţei de Dezarmare de la Geneva (1932–1933). În 1933 a primit mandatul de a purta negocieri private în Italia, Germania şi Franţa în problemele dezarmării, care nu au condus la rezultate concrete notabile. A primit Premiul Nobel pentru Pace (1934).

Henlein, Konrad (1898–1945). Om politic ceh, lider al separatiştilor germani sudeţi, apoi politician german. În prima jumătate a anilor ’30 a avut în discursurile sale o atitudine clar pro-cehă şi deschis antinazistă, până în 1937, când facţiunea progermană din Partidul German al Sudeţilor (SdP), reprezentat de Karl Hermann Frank, a repurtat victoria. S-a aliniat apoi sloganului „Un popor, o ţară, un conducător“. Dominaţia politică a partidului lui Henlein în Sudeţi din anii ’30 a condus în cele din urmă la Acordul de la München (30 septembrie 1938), la realizarea căruia Henlein a avut o contribuţie însemnată prin influenţarea lordului Runciman, cu ocazia vizitei acestuia în

Cehoslovacia. În septembrie 1938, a contribuit la organizarea unor revolte civile în zonele de graniţă ale Cehoslovaciei, locuite de germani. Fiind rapid înăbuşite de forţele cehe, Henlein a fugit în Germania şi a făcut numeroase incursiuni pe teritoriul cehoslovac, în calitate de comandant al grupărilor de gherilă germane sudete ale Freikorps. După secesiunea Sudeţilor, partidul lui Henlein s-a unit cu partidul nazist al lui Hitler (5 noiembrie 1938), iar el a devenit Oberguppenführer SS şi deputat în Reichstag. A fost numit Gauleiter al Sudeţilor (1 mai 1939). S-a sinucis la 10 mai 1945, în captivitate americană, în baracamentele de Plzeň.

Hentzescu, Constantin (1890–m.?). Avocat, om politic şi ziarist român. Liberal-georgist. Deputat de Durostor (1927–1928). Preşedintele Societăţii Culturale „Acţiunea Românească din Durostor". Director al ziarului „Mişcarea".

Herriot, Édouard Marie (1872–1957). Scriitor, profesor, om politic şi de stat francez. Doctor în Litere (1904). Profesor la Universitatea din Nantes şi, apoi, la cea din Lyon. Primar al oraşului Lyon (din 1905 până la moarte, cu excepţia perioadei celui de-al Doilea Război Mondial). Lider al Partidului Radical-Socialist (1919–1957). Senator (1912–1919). Deputat (1919–1940). Preşedinte al Camerei Deputaţilor (1936–1940). Arestat în 1942, deportat în Germania în 1944. Preşedinte al Adunării Deputaţilor (1947–1954). Ministru în mai multe rânduri: Lucrări Publice (1916–1917); Afaceri Străine (14 iunie 1924–17 aprilie 1925); Instrucţiune Publică (14 iulie 1926–12 noiembrie 1928). Prim-ministru (14 iunie 1924–17 aprilie 1925; 19–23 iulie 1926; 3 iunie–18 decembrie 1932). Delegat la cea de-a LXXXIX-a sesiune a Consiliului Societăţii Naţiunilor (17 septembrie–18 decembrie 1935). Membru al Academiei Diplomatice Internaţionale (1930) şi al Biroului Academiei Diplomatice Internaţionale (1946). Membru al Academiei Franceze (1946).

Hindenburg, Paul von (Paul Ludwig Hans Anton von Beneckendorff und von Hindenburg) (1847–1934). Feldmareşal, om politic şi de stat german. Comandant al armatelor germane pe Frontul de Est (1914–1916). A învins armatele ruseşti la Tannenberg şi Lacurile Mazuriene. Şef al Marelui Cartier General al armatei germane (1916–1918). Preşedinte al Germaniei (12 mai 1925–2 august 1934). A favorizat ascensiunea la putere a naţional-socialiştilor, numindu-l pe Hitler cancelar, la 30 ianuarie 1933.

Hiott, Dinu Constantin (1896–m.?). Jurist şi diplomat român. Licenţiat în drept al Universităţii din Iaşi. Grade diplomatice: ataşat de legaţie (1921); secretar de legaţie cls. III (1923); secretar de legaţie cls. II (1926); consilier de legaţie (1934); consilier de ambasadă (1939); ministru plenipotenţiar cls. II (1939). A avut misiuni la Praga (1921); Londra (1927); Varşovia (1934); Budapesta (1937); Bratislava (1939). Secretar general al Comisiei de Studii şi delegat cu funcţie de Director al Oficiului de Studii din Ministerul Afacerilor Străine. Membru supleant în delegaţia română la tratativele cu Ungaria de la Turnu Severin (august 1940). Însărcinat cu afaceri la Bratislava (15 septembrie 1939–1 martie 1940). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Vichy (15 octombrie 1940–1 octombrie 1944).

Hitler (Schicklgruber), Adolf (1889–1945). Om politic fascist german. Şeful Partidului Naţional Socialist al Muncii din Germania (N.S.D.A.P.) (din 1921). Cancelar (din ianuarie 1933) şi conducător (Führer) al statului german (din august 1934). Unul din creatorii doctrinei naziste (*Mein Kampf*), întemeiată pe antidemocratism şi rasism. Dizolvă partidul comunist şi proclamă partidul nazist drept partid unic. A instalat în Germania o dictatură sângeroasă, a promovat o politică externă agresivă – în numele „spaţiului vital" – care a provocat declanşarea celui de al Doilea Război Mondial şi a

supus aproape întreaga Europă unui regim de dominaţie şi de teroare. Spre sfârşitul războiului, când zdrobirea Germaniei devenise evidentă, s-a sinucis.

Hoare, Samuel John Gurney, viconte **de Templewood** (1880–1959). Om politic şi de stat, diplomat britanic. Membru al Parlamentului (din 1910). Secretar de stat al Aerului (1922–1924; 1924–1929; 1940). Secretar de stat pentru India (1931). Ministru de Externe (7 iunie–18 decembrie 1935). Prim Lord al Amiralităţii (6 iunie 1936–28 mai 1937). Ministru de Interne (28 mai 1937–3 noiembrie 1939). Ambasador în Spania (1940–1944).

Hoden, Marcel Desiré (1888–m.?). Diplomat francez. Funcţionar la Secţia Informaţii a Biroului secretarului general din cadrul Secretariatului Societăţii Naţiunilor şi la Biroul asistentului secretarului general pentru supervizarea organizaţiilor tehnice.

Hodoş, Alexandru (1893–1967). Scriitor, ziarist, om politic şi de stat român. După absolvirea Facultăţii de Drept se consacră ziaristicii, scriind la „Minerva“. Se află între conducătorii ziarului „Renaşterea Română“, apărut la Iaşi şi Bucureşti (martie 1918–februarie 1919); corespondent al ziarului „Universul“ pentru Transilvania; prim-redactor al ziarului „Ţara Noastră“ , scos de Octavian Goga la Cluj (1922), apoi director al acestuia după transferarea ziarului la Bucureşti (1932). Din punct de vedere politic, îl urmează pe Octavian Goga în Partidul Poporului, în Partidul Naţional Agrar (aprilie 1932) şi în Partidul Naţional-Creştin (iulie 1935); deputat (din 1926). Subsecretar de Stat la Preşedinţia Consiliului de Miniştri (28 decembre 1937–10 februarie 1938). Este numit de Regele Carol II membru în Consiliul Superior Naţional al Frontului Renaşterii Naţionale (20 ianuarie 1939), iar în timpul regimului antonescian, a fost şef al serviciului de presă la Legaţia României din Berlin. După război, la 10 noiembrie 1944, este eliminat din Societatea Scriitorilor Români. Implicat în procesul ziariştilor „naţionalişti“, este condamnat la 4 iunie 1945 de Tribunalul Poporului, sub acuzaţia de „propagandă fascistă sau hitleristă“, de „susţinerea unui regim odios“, de „contribuţie la dezastrul ţării“, la 20 de ani de detenţie. După eliberare, reuşeşte să publice doar la ziarul „Glasul Patriei“, publicaţie ce se adresa exclusiv exilului românesc.

Hodža, Milan (1878–1944). Ziarist, istoric, diplomat, om politic şi de stat cehoslovac. Lider al Partidului Agrarian. Profesor de istorie la Universitatea din Bratislava. Ministru la Budapesta (1918). Delegat la Adunarea naţională (1919). Ministru al Agriculturii (1925–1926), Instrucţiunii Publice (1926–1929). Ministru de Externe (1935–1936). Prim-ministru al Cehoslovaciei (5 noiembrie 1935–22 septembrie 1938). Milan Hodža a acţionat, fără succes însă, pentru crearea unei federaţii a Europei Centrale, care să cuprindă Austria, Ungaria, Cehoslovacia, Polonia, România, Iugoslavia, Bulgaria, Grecia. Demisionează în urma Acordului de la München (1938), care hotărăşte dezmembrarea Cehoslovaciei. În exil.

Hohenzollern. Familie germană care îşi trage numele de la castelul Hohenzollern, din apropiere de Sigmaringen, în Suabia. În 1576, linia suabă se împarte în două ramuri: Hohenzollern-Hechingen şi Hohenzollern-Sigmaringen.

Horthy Miklós, de Nagybánya Nagybánya (1868–1957). Amiral, om politic şi de stat ungur. Licenţiat al Academiei Navale din Fiume. În timpul Primului Război Mondial a fost avansat amiral al Marinei Militare austro-ungare. După război, s-a întors în Ungaria şi a organizat lupta împotriva guvernului comunist a lui Béla Kun. În 1919, a fost numit comandant suprem al Forţelor Armate ungare. În anul următor, Adunarea Naţională l-a ales Regent (1 martie 1920–15 octombrie 1944). În martie şi octombrie 1921, susţinut fiind de guvernul de la Budapesta, a reuşit să dejoace planurile lui Carol

I, fostul împărat al Austriei şi rege al Ungariei, de a veni pe tronul Ungariei. Guvernarea horthystă a reprezentat primul regim dictatorial naţionalist instaurat în Europa, după Primul Război Mondial, suprimând opoziţia politică. În anii 1930, guvernarea horthystă, sprijinită de o puternică mişcare naţionalistă, a militat pentru revizuirea Tratatului de la Trianon. După Dictatul de la München (1938), regimul horthyst a cerut Franţei şi Angliei, fără succes însă, o porţiune din Cehoslovacia. După această dată, guvernarea horthystă s-a îndreptat spre Germania nazistă şi Italia fascistă, care au promis să arbitreze cererile Ungariei. Aşa s-au născut cele două dictate de la Viena, din 1938 şi din 1940, prin care au fost luate teritorii din Cehoslovacia şi România. În schimbul acestor câştiguri teritoriale, Ungaria s-a angajat să intre în război alături de Germania şi Italia. În 1942, guvernul horthyst, simţind că Germania va pierde războiul, a încercat să ducă tratative cu Coaliţia antihitleristă. În 1944, Germania ocupând Ungaria, Horthy a ales soluţia formării unui guvern progerman. Când armatele sovietice şi române au intrat în Ungaria, s-a încercat de guvernul horthyst încercuirea trupelor germane. Planul a fost dejucat şi Horthy arestat. A fost capturat de armata americană în Bavaria şi ţinut în custodie până la sfârşitul anului 1945, după care a plecat în Portugalia.

Hotineanu, Romulus. Colonel şi magistrat român. Comisar regal al Consiliului de Război. Conducătorul cenzurii. Arestat pentru că, în 1933, a fost prezent la greva de la uzinele Griviţa şi a ordonat să se folosească forţa şi să fie trimişi în judecată capii comunişti ai grevei. Condamnat la închisoare.

House, Edward-Mandell (1858–1937). Diplomat american. Prieten şi confident al preşedintelui Woodrow Wilson, la al cărui succes în alegerile din 1912 şi 1916 a contribuit în mod decisiv. Reprezentant personal al preşedintelui pe lângă naţiunile europene (1914, 1915, 1916). A fost însărcinat să reprezinte Statele Unite la conferinţele interaliate pentru coordonarea acţiunilor militare şi navale (1917). A fost desemnat de către preşedinte să acţioneze în numele Statelor Unite în cadrul negocierilor de armistiţiu cu Puterile Centrale (1918). Membru al comisiei americane de negociere a păcii (1918–1919). Membru al comisiei de redactare a Pactului Societăţii Naţiunilor.

Hurst, Sir Cecil James Barrington (1870–1963). Jurist şi diplomat englez. Avocat (1893). Consilier juridic adjunct la Foreign Office (1902) şi consilier juridic la acelaşi departament (1918–1929). Delegat tehnic al Marii Britanii la cea de-a doua Conferinţă de la Haga (1907). Delegat la Conferinţa Navală de la Londra (1908). Membru al Comisiei însărcinate cu pregătirea raportului asupra afacerii Alsop (1910). Agent şi consilier în Comisia pentru revendicări pecuniare între Marea Britanie şi SUA (1912). Membru în delegaţia britanică la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920). Membru în Comisia juriştilor a Conferinţei Ambasadorilor. Delegat la cea de-a XXXI-a (27–31 octombrie 1924) şi a LII-a (12–26 septembrie 1928) sesiuni ale Consiliului Societăţii Naţiunilor. Judecător (1929–1942) şi preşedinte (1934–1936) al Curţii Permanente de Justiţie Internaţională.

Husayn (Husein) ibn Ali (1856–1931). Şeic al Meccăi şi apoi Rege al Hedjaz-ului (1916–1924). Considerat ca descendent al familiei haşemiţilor, el conduce cu ajutorul Marii Britanii mişcarea pan-arabă a Orientului Mijlociu. În timpul Primului Război Mondial, ia parte la luptele împotriva trupelor turco-germane. Devenit suveran al Hedjaz-ului, a fost înfrânt de emirul Abd al Azziz III Ibn Saud, care cucereşte Mecca (1919) şi îl obligă să abdice. Fiii săi au fost, pe rând, rege haşemit al Irakului şi emir al Transiordaniei, apoi rege haşemit al Iordaniei.

Hymans, Paul (1865–1941). Istoric, diplomat, om politic şi de stat belgian. Liberal naţionalist. Deputat de Bruxelles (1900). Profesor (1898–1914) de istorie parlamentară comparată la Universitatea din Bruxelles (Şcoala de ştiinţe politice şi sociale). Ministru de stat (din 2 august 1914). Trimis în misiune în SUA, unde a prezentat preşedintelui Woodrow Wilson primele documente privind atrocităţile germane comise în Belgia. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Londra (1915–1917). Participant la şedinţele Consiliului de Miniştri, în calitate de ministru fără portofoliu (1916). Prim-delegat al Belgiei la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920). Semnatar al Tratatului de la Versailles. A reprezentat guvernul belgian la conferinţele de la San Remo, Boulogne, Bruxelles şi Spa (1920). Reprezentant al Belgiei în Consiliul Societăţii Naţiunilor (1920–1925). Preşedintele primei sesiuni a Adunării Societăţii Naţiunilor (1920). Ministru în mai multe rânduri: de Finanţe (1917); al Afacerilor Străine (22 noiembrie 1918–17 noiembrie 1919; 27 noiembrie 1919–3 noiembrie 1920; 11 martie 1924–5 aprilie 1925; 22 noiembrie 1927–26 noiembrie 1929; 4 decembrie 1929–21 mai 1931; 5 iunie 1931–18 mai 1932; 23 mai–18 octombrie 1932; 22 octombrie–13 decembrie 1932; 18 decembrie 1932–6 iunie 1934; 19 noiembrie 1934–19 martie 1935); al Justiţiei (20 mai 1926–21 noiembrie 1927). Participant la marile conferinţe consacrate despăgubirilor şi reparaţiilor de război (de la Londra, privind Planul Dawes; de la Haga, privind Planul Young). Vicepreşedinte al Conferinţei de Dezarmare (1932). Preşedinte al Sesiunii extraordinare a Adunării Societăţii Naţiunilor consacrată conflictului dintre China şi Japonia (1932). Membru al Academiei Diplomatice Internaţionale (1926).

Iacobescu, Barbu. Secretar general al Asociaţiei de Studii Internaţionale „Louis Barthou“.

Iamandi, Victor (1891–1940). Jurist, istoric, publicist, om politic şi de stat român. Licenţiat în drept (1913) şi în litere, specialitatea istorie (1914) al Universităţii din Iaşi. Membru al Partidului Naţional Liberal. Director al ziarului „Mişcarea“ (1918–1920). Deputat. Subsecretar de stat la Ministerul de Interne (14 noiembrie 1933–3 ianuarie 1934; 5 ianuarie–1 octombrie 1934). Ministru secretar de stat (2 octombrie 1934–29 august 1936). Ministru al Cultelor şi Artelor (Ministerul Instrucţiunii, Cultelor şi Artelor până la 10 martie 1937) (29 august 1936–14 noiembrie 1937; 17 noiembrie–28 decembrie 1937). Ministru al Educaţiei Naţionale şi *ad interim* al Ministerului Cultelor şi Artelor (10 februarie–30 martie 1938). Ministru al Justiţiei (30 martie 1938–1 februarie 1939; 1 februarie–28 septembrie 1939; 28 septembrie–23 noiembrie 1939). Consilier regal. Membru al Directoratului Frontului Renaşterii Naţionale. Arestat şi întemniţat la Jilava; asasinat de legionari la 26/27 noiembrie 1940.

Ibsen, Henrik (1828–1906). Dramaturg norvegian. Influenţat de Kierkegaard. Piese romantice („Pretendenţii la coroană“), poeme dramatice („Peer Gynt“), drame sociale („Nora sau O casă cu păpuşi“, „Strigoii“) şi de idei („Hedda Gabler“, „Constructorul Solness“). A inaugurat în literatura universală teatrul de idei.

Igiroşianu, Iosif I. (1905–m.?). Jurist, diplomat şi scriitor român. Licenţiat în drept al Universităţii Bucureşti (1928). Doctor în drept (drept public) al Universităţii din Paris (1931). Diplomat al Institutului de Înalte Studii Internaţionale (Paris). A intrat în Ministerul Afacerilor Străine în 1934. A urcat treptele diplomatice de: ataşat de legaţie (4 iulie 1934); secretar de legaţie cls. III (1 decembrie 1936), cls. II (1 decembrie 1939), cls. I (1 noiembrie 1943). Consul cls. I (1944). A îndeplinit misiuni la legaţiile de la Geneva, Varşovia, Sofia, Paris, Madrid. Comprimat la 15 noiembrie 1947. Membru fondator al Fundaţiei Europene Titulescu (1991).

Inculeţ, Ion (1884–1940). Fizician, om politic şi de stat român. A absolvit Seminarul Teologic la Chişinău (1906), după care a studiat fizica şi matematica la Facultăţile de ştiinţe din Juriev şi Petrograd. Fizician la Observatorul meteorologic principal din Rusia (1914). Profesor la Şcoala comercială din Petrograd. Adept al ideilor socialiste. A fost ales membru în Sovietul deputaţilor muncitorilor, ţăranilor şi soldaţilor (1917). A militat pentru unirea Basarabiei cu România. Preşedinte al Sfatului Ţării (21 noiembrie 1917–27 martie 1918). Preşedinte al Republicii Democratice Moldoveneşti (2 decembrie 1917–27 martie 1918). După realizarea unirii Basarabiei cu România (27 martie 1918), a reprezentat interesele Basarabiei în guvernul României cu rangul de ministru secretar de stat (9 aprilie–24 octombrie 1918; 24 octombrie–29 noiembrie 1918; 29 noiembrie 1918–12 septembrie 1919; 27 septembrie–28 noiembrie 1919; 1 decembrie 1919–13 martie 1920; 18 martie–2 mai 1920). Deputat sau senator în întreaga perioadă 1918–1938. A făcut parte din conducerea Partidului Socialist Revoluţionar; Partidului Ţărănesc din Basarabia. Din 1923, membru al Partidului Naţional Liberal. Între 1927 şi 1940, a deţinut mai multe portofolii ministeriale: Sănătate şi Ocrotiri Sociale (1927–1928); Interne (1933–1936); Lucrări Publice şi Comunicaţii (1937). Ministru secretar de stat (1940). Vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (1936–1937). Membru al Academiei Române (10 octombrie 1918).

Ioan-Olimp, Grigore (1881–m.?). Ziarist român. Studii liceale şi superioare la Paris, unde îşi ia şi licenţa în drept. Ca student a colaborat la ziare şi reviste literare din Paris. În octombrie 1904, a intrat la ziarul „L'Independance Roumaine", unde a stat 19 ani. Redactor pentru politică externă la „Universul", prim-redactor la „Roumanie Nouvelle", corespondent al „Gazetei de Praga" şi al altor ziare şi reviste franceze. Pseudonim: Saint-James. A scos revista „Pétrole, Mine et Industrie".

Ioaniţescu, Dumitru R. (1885–1970). Om politic şi de stat român. Licenţiat şi doctor în drept la Universitatea din Bucureşti (1912). Profesor de politică socială la Academia Comercială din Bucureşti (din 1913). După 1918 se încadrează în Partidul Poporului, apoi în Partidul Naţional Român. Deputat (din 1919) şi senator. Secretar general al Ministerului Muncii şi Ocrotirilor Sociale (1920). După fuziunea din 1926, devine membru marcant al Partidului Naţional Ţărănesc. Subsecretar de stat la Ministerul de Interne (10 noiembrie 1928–7 iunie 1930). Ocupă portofoliul de ministru al Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale în câteva cabinete succesive (7–8 iunie 1930; 9 iunie–10 august 1932; 11 august–17 octombrie 1932; 20 octombrie 1932–12 ianuarie 1933). Din februarie 1935, fruntaş al Frontului Românesc (până în ianuarie 1938, când îşi dă demisia). Ministru al Agriculturii şi Domeniilor (7 ianuarie–10 februarie 1938). A creat Institutul de Studii şi Educaţie Muncitorească (1938). După război, în ianuarie 1946, este ales secretar general al noului Partid Ţărănesc-Democrat. Arestat şi întemniţat la Sighet, este eliberat în iulie 1955, suportând apoi o perioadă de domiciliu obligatoriu la Măzăreni, în Bărăgan.

Ionescu, Dumitru (Take, Tache) (1858–1922). Jurist, avocat, publicist, om politic şi de stat român. Doctorat în drept la Paris (1881). Membru al Partidului Naţional Liberal. Deputat (din 1884). A colaborat succesiv la ziarele „Românul" şi „Timpul". A condus ziarul „La Liberté Roumaine" (1889–1890). Membru al Partidului Conservator (1886). Lider al Partidului Conservator-Democrat (1908), al Partidului Conservator Naţionalist, al Partidului Conservator Democrat Unionist. De mai multe ori ministru: al Cultelor şi Instrucţiunii (27 noiembrie 1891–3 octombrie 1895; 11 aprilie 1899–9 ianuarie 1900); de Finanţe (9 ianuarie–7 iulie 1900; 22 decembrie 1904–12 martie 1907; 17 decembrie 1921–17 ianuarie 1922); de Interne (14 octombrie 1912–31 decembrie 1913); ministru de stat (11 decembrie 1916–10 iulie 1917); al Afacerilor

Străine (13 iunie 1920–17 decembrie 1921); de Justiţie *ad-interim* (9 decembrie 1920–1 ianuarie 1921). Vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (10 iulie 1917–26 ianuarie 1918). Prim-ministru (17 decembrie 1921–17 ianuarie 1922). Adept al intrării României în război alături de Antanta. În 1918, a plecat la Paris pentru a susţine interesele naţionale. Preşedinte al Consiliului Naţional al Unităţii Române (din 3 octombrie 1918). A colaborat la publicaţia „La Roumanie". Ca ministru al Afacerilor Străine, a fost unul dintre iniţiatorii şi creatorii Micii Înţelegeri. A patronat intrarea lui Nicolae Titulescu în viaţa politică, cooptându-l la guvernare, ca ministru de Finanţe, şi încredinţându-i, între 1920 şi 1921, importante responsabilităţi în străinătate.

Ionescu, Toma (Thoma) (1860–1926). Chirurg, anatomist şi diplomat român. Fondator al Şcolii române de chirurgie şi de anatomie topografică. Profesor universitar la Bucureşti şi Paris. Delegat al României la sesiunile Adunării Societăţii Naţiunilor (1920–1921). Membru de onoare al Academiei Române (5 iunie 1925).

Iorga, Nicolae (1871–1940). Istoric, profesor, scriitor, publicist, om politic şi de stat român. Licenţiat al Facultăţii de Litere din Iaşi (1889). A urmat, apoi, cursurile Şcolii de Înalte Studii de la Paris (1892) şi ale universităţilor din Berlin şi Leipzig. Doctorat în filosofie la Leipzig (1893). Profesor (suplinitor, în 1893; titular, în 1895) la Catedra de istorie medie, modernă şi contemporană a Universităţii din Bucureşti. Fondator sau cofondator ale unor importante instituţii de ştiinţă şi cultură din ţară sau din străinătate: Liga culturală (1890); Universitatea populară de la Vălenii de Munte (1908); Institutul de Studii Est-Europene (1914); Şcoala română de la Paris (Fontenay-aux-Roses); Casa romena din Veneţia; Institutul de studii bizantine; Institutul de Istorie Universală (1937). Creator, editor şi conducător de publicaţii pentru publicul larg, dar şi al unor prestigioase reviste de specialitate. Operă monumentală, contribuţii fundamentale în istoria României şi universală. Bibliografia sa îl acreditează ca unul dintre cei mai prolifici scriitori din istoria umanităţii. Membru al mai multor academii şi al altor instituţii şi societăţi ştiinţifice din lume. Doctor *honoris causa* a numeroase universităţi de peste hotare (Alger, Barcelona, Bratislava, Cambridge, Cernăuţi, Geneva, Lyon, Oxford, Paris, Roma, Strasbourg, Vilnius ş.a.). Cofondator şi lider al Partidului Naţional Democrat (1910). Fondator al Partidului Naţionalist al Poporului (1924). Deputat. Preşedinte al Adunării Deputaţilor (9 decembrie 1919–26 martie 1920). Senator. Preşedinte al Senatului (9 iunie–13 iunie 1939). În timpul neutralităţii ţării (1914–1916) s-a pronunţat pentru intrarea României în luptă de partea Antantei. A avut un rol important în făurirea României Mari. A susţinut revenirea pe tron a lui Carol al II-lea. Prim-ministru (18 aprilie 1931–31 mai 1932). Ministru secretar de stat (10 februarie–30 martie 1938). Consilier regal (1938–1940). Adversar al curentelor de extremă stângă şi de extremă dreaptă. A fost asasinat, în noaptea de 27/28 noiembrie 1940, de o „echipă a morţii" a legionarilor. Membru corespondent (9 aprilie 1897) şi membu titular (26 mai 1910) al Academiei Române.

Irimescu, Radu-Mihail I. (1890–m.?). Inginer, om politic şi de stat, diplomat român. Studii superioare în România, Germania şi SUA. A urmat (1907–1908) şi absolvit Şcoala de Artilerie şi Geniu. Absolvent al Academiei Navale din Kiel. Absolvent, cu diplomă de inginer, al Şcolii de Mine a Universităţii Columbia (1920). Director al Băncii Chrissoveloni–Sucursala New York (1919–1931). Director şi vicepreşedinte al Casei de Bancă Bertron, Griscom & Co. Inc. (1928–1931). Director al Uzinelor Reşiţa (1935–1937). Director comercial al Societăţii Generale de Gaz şi Electricitate Bucureşti (din 1932). Senator. Subsecretar de stat la Ministerul Apărării Naţionale al Aerului (19 iulie–10 august 1932; 11 august–17 octombrie 1932; 21 octombrie 1932–12 ianuarie 1933; 14 ianuarie–9 noiembrie 1933; 14 noiembrie 1933–3 ianuarie 1934;

5 ianuarie–1 octombrie 1934; 2 octombrie 1934–27 aprilie 1935). Preşedinte al Comitetului Superior al Aerului şi Marinei (1 ianuarie 1937). Ministru al Aerului şi Marinei (7 ianuarie–14 noiembrie 1937; 17 noiembrie–28 decembrie 1937; 28 decembrie 1937–10 februarie 1938). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Washington (1 aprilie 1938–15 octombrie 1940). A refuzat să se întoarcă în ţară. În 1942 a obţinut cetăţenia americană. În 1948, i s-a retras cetăţenia română.

Isac. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Iuca, Dumitru (1882–1940). Jurist, om politic şi de stat român. Avocat în Baroul de Vlaşca. Membru al Partidului Naţional Liberal. Prefect al judeţului Vlaşca. Primar al oraşului Giurgiu. Subsecretar de stat la Ministerul de Interne (14 noiembrie 1933–3 ianuarie 1934; 5 ianuarie–1 octombrie 1934; 2 octombrie 1934–29 august 1936). Ministru de Interne (29 august 1936–23 februarie 1937). Ministru secretar de stat (23 februarie 1937–7 aprilie 1937).

Iunian, Grigore (1882–1939). Jurist, om politic şi de stat român. De mai multe ori ministru. Membru al Partidului Ţărănesc (din 1926, PNŢ), pe care îl părăseşte în 1932 din cauza divergenţelor de principii cu Iuliu Maniu, înfiinţând, împreună cu partizanii săi, Partidul Ţărănesc Radical. Deputat în mai multe legislaturi. Senator. Adversar al curentelor de extremă dreaptă şi susţinător al regimului parlamentar constituţional.

Jaurès, Auguste Marie Joseph Jean Léon (1859–1914). Om politic, filosof şi istoric francez. Profesor la Universitatea din Toulouse. Deputat republican (centru-stânga) (1885); deputat socialist (1893; 1902). În 1898 a luat poziţie pentru recunoaşterea nevinovăţiei lui Alfred Dreyfus. Unul dintre fondatorii Partidului Socialist Francez (1902) şi ai ziarului „L'Humanité" (1904). Orator strălucit. A luptat împotriva militarismului şi războiului. S-a opus categoric politicii colonialiste. Coordonator al lucrării *Istoria socialistă a Revoluţiei franceze. 1789–1900,* publicată între anii 1901–1908. A fost asasinat de un naţionalist francez.

Jeantet, Claude (1902–1982). Ziarist francez. Fost colaborator la „L'Action Française" . A fost redactor la „L'Émancipation Nationale", publicaţie a Partidului Popular Francez, şi director al cotidianului „Le Petit Parisien", publicat în Germania în 1945 de membrii Partidului Popular Francez, refugiaţi alături de Jacques Doriot.

Jevtić, Bogoljub (Bosko) (1886–1960). Diplomat şi om de stat sârb (iugoslav). A îndeplinit diferite funcţii diplomatice (Londra, Paris, Bruxelles). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Tirana (1928); Viena (1928). Ministru de Externe (2 iulie 1932–20 iunie 1935). Prim-ministru (22 decembrie 1934–24 ianuarie 1935).

Jolly. Preşedinte al Secţiei din Bordeaux a Asociaţiei Ofiţerilor Mutilaţi şi a Foştilor Combatanţi.

Jouvenel, Henry Bertrand Léon Robert de (1875/1876–1935). Jurnalist, diplomat, om politic şi de stat francez. Editor al publicaţiei „Le Matin". Senator (1921). Ministru în două rânduri: al Instrucţiunii Publice (28 martie–1 iunie 1924) şi al Coloniilor (30 ianuarie–7 februarie 1934). Înalt comisar pentru Siria şi Liban (6 noiembrie 1925–17 iunie 1926). Delegat la Societatea Naţiunilor (1922–1927). Participant la cea de-a XXIX-a (11–17 iunie 1924) şi la cea de-a XXX-a (29 august–3 octombrie 1924) sesiuni ale Consiliului Societăţii Naţiunilor. Ambasador la Roma (1933). În aceasta calitate a militat pentru aducerea Italiei în sfera politică a Franţei. Semnatar al Pactului celor Patru (7 iunie 1933).

Juraşcu, Dumitru D. (1890–m.?). Diplomat român. Studii universitare în drept şi în ştiinţe politice la Paris. A parcurs toate treptele carierei diplomatice: ataşat de legaţie (22 decembrie 1913); secretar de legaţie cls. III (16 februarie 1918); secretar de legaţie cls. II (22 august 1920); secretar de legaţie cls. I (15 octombrie 1923); consilier de legaţie (1 august 1928); ministru plenipotenţiar cls. II (1934?); ministru plenipotenţiar cls. I (1941). A ocupat posturi diplomatice la Belgrad, Atena, St. Petersburg, Praga, Berlin, Bruxelles, Sofia, Roma, Vatican, Berna, Oslo, Lisabona, din care reţinem ca deosebite: trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Oslo (15 aprilie–10 mai 1934); la Lisabona (10 martie 1941–15 decembrie 1941). În perioada când a fost rechemat în Administraţia Centrală a ocupat funcţiile de director al Afacerilor Consulare (1 martie 1939); director al Afacerilor Politice (1 octombrie 1939).

Kalustian, Leon (1908–1990). Eseist şi memorialist român. A mai semnat: Democrit; Elka; Kalvincar (cu Ion Vinea şi Nicolae Carandino, la „Facla"); Lucullus; Al. Teodoru; Vladimir. Debut publicistic la „Cuvântul" (1926). Redactor la „Cuvântul" (1926–1927); „Curentul" (1928–1934); „Mişcarea" (1931–1932); „România" (1938–1940). A colaborat la „Dimineaţa"; „Adevărul"; „Curentul"; „Facla"; „Lumea Românească"; „Zorile"; „Azi"; „Reporter"; „Adevărul Literar şi Artistic"; „România Literară"; „Manuscriptum"; „Ramuri"; „Luceafărul"; „Flacăra".

Kanya, Koloman Kania von (1869–1944). Om politic şi de stat ungur. Ministru de Externe (18 ianuarie 1933–6 octombrie 1936; 10 octombrie 1936–9 martie 1938; 9 martie 1938–13 mai 1938; 13 mai–28 noiembrie 1938).

Kapurthala, Jagatjit Singh Bahadur, Maharajah de (1872–1949). Diplomat, om politic şi de stat indian. Delegat la Adunarea Societăţii Naţiunilor. Membru al Academiei Diplomatice Internaţionale (1932).

Karadjordjević, Paul (Pavel, Pavle) (1893–1976). Regent al Iugoslaviei (9 octombrie 1934–27 martie 1941), alături de Radenko Stancović şi Jvo Petrović. Studii la Universitatea din Oxford. Regenţa s-a constituit la 9 octombrie 1934, după asasinarea Regelui Alexandru, la Marsilia, şi a condus ţara până la semnarea Pactului Tripartit cu Puterile Axei. După invadarea Iugoslaviei de către Germania nazistă, prinţul Paul a plecat în străinătate împreună cu întreaga familie regală, britanicii impunându-i domiciliu forţat în Africa de Sud pe toată perioada războiului. A decedat la Paris la 11 septembrie 1976, fără să se mai fi reîntors vreodată în Iugoslavia.

Karahan (Karahanian), Lev Mihailovici (1889–1937). Revoluţionar rus şi diplomat sovietic. Membru al PMSDR(b) din 1917. În octombrie 1917 – membru al Consiliului Militar Revoluţionar. Membru al Secretariatului delegaţiei sovietice la negocierile de pace cu Germania de la Brest-Litovsk. Adjunct al comisarului poporului pentru Afacerile Externe al RSFSR (1918–1921) şi al URSS (1925–1927; 1927–1934). Ministru plenipotenţiar în Polonia (1921–1922); China (1923–1927); Turcia (1934–1937). A fost arestat şi executat în 1937 în timpul Marilor Epurări.

Kellogg, Frank Billings (1856–1937). Jurist, diplomat, om politic şi de stat american. Delegat la Congresul Mondial al Juriştilor (St. Louis, 1904). Delegat la convenţiile naţionale republicane din 1904, 1908 şi 1912. Senator de Minnesota, între 1917 şi 1923. Spre deosebire de alţi membri ai Partidului Republican, a sprijinit Societatea Naţiunilor. Ambasador al SUA în Marea Britanie (1924–1925). Secretar de stat în cabinetul John Gardner Coolidge (1925–1929). Şi-a legat numele de acordul privind renunţarea la război ca mijloc de politică naţională, semnat la Paris, la 27 august 1928, cunoscut şi sub numele de Pactul Briand-Kellogg. Membru al Curţii Permanente de Justiţie Internaţională (1930–1935). Laureat al Premiului Nobel pentru Pace (1929).

Kennedy, Aubrey Leo (1885–1965). Ziarist şi corespondent diplomatic britanic. Absolvent al colegiilor Harrow şi Magdalen de la Universitatea Oxford. A intrat în redacţia ziarului „Times“ şi a fost corespondentul acestei publicaţii la Paris şi în Balcani (1910–1914). După ce a luptat în Primul Război Mondial (decorat pentru bravură), a revenit în redacţia ziarului „Times“, unde a lucrat până în 1942. Acreditat la Societatea Naţiunilor. Corespondent diplomatic al Diviziei Europene BBC (1942–1945). Printre publicaţiile sale se numără: *Old Diplomacy and New; From Salisbury to Lloyd George,* 1922; *Britain Faces Germany,* 1937; *Salisbury (1830–1903); Portrait of a Statesman,* 1953.

Kerenski, Aleksandr Fiodorovici (1881–1970). Avocat şi om politic rus. A primit licenţa în drept a Universităţii din Sankt Peterburg în 1904. A fost ales membru al celei de-a patra Dume (parlament) în 1912 ca membru al Trudovicilor (un partid moderat liberal). Orator strălucit şi lider parlamentar priceput, a devenit membru al Comitetului Provizoriu al Dumei ca membru al Partidului Socialist Revoluţionar (eserii) şi lider al opozanţilor socialişti ai ţarului Nicolae al II-lea. Când a izbucnit Revoluţia din Februarie în 1917, Kerenski a fost unul dintre cei mai proeminenţi lideri revoluţionari şi a fost ales vicepreşedinte al Sovietului din Petrograd. La formarea guvernului provizoriu rus, a fost numit la început ministru al Justiţiei, dar a devenit ministru de Război în mai şi prim-ministru în iulie 1917. După tentativa eşuată de lovitură de stat a generalului Lavr Kornilov din august şi după demisia miniştrilor, el s-a auto-învestit şi în funcţia de Comandant Suprem al Armatei. Înlăturat de la putere de revoluţia bolşevică, a emigrat în Franţa (1918), apoi în SUA (1940).

Kioseivanov, Gheorghi Ivanov (1884–1960). Om politic şi de stat bulgar. Prim-ministru al Bulgariei (23 noiembrie 1935–16 februarie 1940). A deţinut şi postul de ministru de Externe (21 aprilie 1935–16 noiembrie 1940). Rolul său însă a fost minor, fiind mai mult o marionetă în mâinile Ţarului Boris, căruia i-a permis să guverneze efectiv ca dictator.

Knox, Geoffrey George (1884–1958). Diplomat englez. Viceconsul la Cairo (1912); în 1916, a fost folosit în Serviciul special de la Salonic; ataşat la Înaltul Comisariat la Constantinopol (1920); secretar de Legaţie la Berlin (1923), Ankara (1924); consilier de Legaţie la Madrid (1929). Preşedinte al Comisiei guvernamentale pentru Saar (1932). Trimise extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Budapesta (1935); ambasador în Brazilia (1939–1944).

Kogălniceanu, Mihail (1817–1891). Istoric, scriitor, ziarist, editor şi om de stat român. În mai multe rânduri ministru înainte şi după Unirea Principatelor. Prim-ministru (11 octombrie 1863–26 ianuarie 1865). Ministrul Afacerilor Străine (27 aprilie–23 iulie 1876; 3 aprilie 1877–25 noiembrie 1878). Şi-a legat numele de proclamarea Independenţei de stat a României (1877). A participat, alături de primul-ministru, Ion C. Brătianu, la Congresul de Pace de la Berlin (13 iunie–13 iulie 1878). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Paris (iulie 1880–iunie 1881). Membru al Academiei Române (16 septembrie 1868).

Komensky (Comenius), Jan Amos (1592–1670). Umanist ceh. Apărător al Reformei. Fondatorul pedagogiei moderne şi al didacticii ca disciplină de sine stătătoare. A introdus învăţământul colectiv pe clase şi a stabilit sistemul de predare pe lecţii, orare şi planuri zilnice, lunare şi anuale.

Kramář, Karel (1860–1937). Om politic şi de stat cehoslovac. A studiat dreptul la Praga, Berlin, Strasbourg şi economia şi sociologia la Paris. Membru al Partidului Tineretul Ceh, din 1890. Membru al Parlamentului de la Viena (1890–1915). Ca rusofil şi

panslavist, a organizat congresele panslaviste de la Praga (1908) şi Sofia (1910). Pentru activitatea sa în mişcarea de rezistenţă cehă a fost arestat (1915) şi condamnat la 15 ani muncă silnică (1916). Un an mai târziu, a fost amnistiat. Visul său a fost crearea unui imperiu slav reunind Rusia, Polonia, teritoriile cehe, Bulgaria, Serbia şi Muntenegru. După Primul Război Mondial, a fost membru al Democraţiei Cehoslovace Naţionale. Prim-ministru (14 noiembrie 1918–10 iulie 1919). Delegat la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920). Membru al Parlamentului cehoslovac (din 1919). Luptător împotriva comunismului, s-a apropiat de dreapta radicală cehă şi a fost adept al fascismului italian. Pentru alegerile din 1934 a reuşit să închege o coaliţie (radicalii naţionalişti cehi şi partidele fasciste), denumită Uniunea Naţională, dar fără a obţine rezultate notabile.

Krejčí, Jaroslav (1892–1956). Om politic şi de stat cehoslovac. Prim-ministru al Protectoratului Boemiei şi Moraviei (19 ianuarie 1942–19 ianuarie 1945). Succesor al primului-ministru Alois Eliáš, care a sprijinit rezistenţa clandestină faţă de nazişti şi a fost executat.

Krofta, Kamil (1876–1945). Istoric, diplomat, om politic şi de stat cehoslovac Unul dintre reprezentanţii de frunte ai Şcolii Goll, axată pe reforma cehă şi pe probleme de naţionalitate în Europa Centrală; mai ales cu privire la relaţiile germano-cehe; autor al unui mare număr de studii, sinteze şi manuale. Profesor de istorie la Universitatea din Praga (1912–1919). Ministru pe lângă Sfântul Scaun (1920); la Viena (1921); Berlin (1925). Membru asociat al Academiei Diplomatice Internaţionale (1929). Delegat al Cehoslovaciei la Societatea Naţiunilor (1936–1937). Ministru de Externe (29 februarie 1936–22 septembrie 1938). Unul din principalii sprijinitori şi succesori ai doctrinei Beneš în domeniul politicii externe, încarcerat la Terezin în timpul războiului şi a murit curând după eliberarea din închisoare.

Künzl-Jizerski, Rudolf (1883–m.?). Diplomat cehoslovac. Ataşat, în calitate de plenipotenţiar militar, pe lângă Regele Bulgariei, Ferdinand de Saxa-Coburg. După prăbuşirea Imperiului austro-ungar, a funcţionat la Praga în „Biroul pentru studiul organizării păcii“, în cadrul secţiei ce s-a ocupat de fixarea noilor graniţe ale Cehoslovaciei. Iniţial, ca delegat special, ulterior, ca însărcinat cu afaceri, a fost artizanul stabilirii relaţiilor diplomatice cehoslovaco-bulgare (1919). Director al Departamentului Politic din Ministerul Afacerilor Străine de la Praga (1922). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Bucureşti (1926–1932); în Elveţia (1932); la Viena (1937). Delegat permanent la Societatea Naţiunilor (din 1932). Membru al Comisiei consultative pentru refugiaţi. Delegat la mai multe sesiuni ale Consiliului Societăţii Naţiunilor (1933–1935). Membru asociat al Academiei Diplomatice Internaţionale (1932).

Lacroix, Victor de (1878–1948). Diplomat francez. Secretar de legaţie la Constantinopol (1904); Berlin (1909); Berna (1917); consul (1921); director adjunct în Ministerul Afacerilor Externe pentru Europa (1923); delegat în Comisia Europeană a Dunării (1926); însărcinat cu afaceri în Egipt (1929); ministru la Praga (1935).

La Fontaine, Jean de (1621–1695). Scriitor francez. Unul dintre cei mai mari fabulişti din literatura universală. Novator al structurii fabulei, dezvoltând motive antice şi tradiţii folclorice. În opera sa principală, *Fabule*, schimbă raportul dintre morală şi povestire în favoarea celei din urmă.

Lahovary, Filip (1881–m.?). Diplomat român. Licenţiat în drept al Universităţii din Bucureşti. Absolvent al Facultăţii de Litere şi Filosofie din Paris (Sorbona). Secretar (1920–1921) şi secretar general (1921–1922) al delegaţiei române pe lângă Societatea

Naţiunilor. La 1 februarie 1928, a fost primit în rândul cadrelor diplomatice, cu gradul de ministru plenipotenţiar cls. II şi numit trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Cairo (1 februarie 1928–1 august 1929; 15 ianuarie–1 noiembrie 1930). În 1930, a ieşit din cadrele Ministerului Afacerilor Străine.

Lansing, Robert (1864–1928). Jurist şi om de stat american. Secretar de stat (1915–1920). Delegat la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920). Gravele divergenţe cu preşedintele Woodrow Wilson, în legătură cu conţinutul tratatului de pace şi în legătură cu participarea Statelor Unite la Societatea Naţiunilor, au dus la înlăturarea sa (i s-a cerut demisia) din funcţia de secretar al Departamentului de Stat.

Lapedatu, Alexandru I. (1876–1950). Istoric, geograf, profesor, om politic şi de stat român. Frate geamăn cu Ion I. Lapedatu. Licenţiat în istorie şi în geografie la Universitatea din Bucureşti. Secretar al Comisiunii monumentelor istorice şi al Comisiei istorice a României (1908–1916). Militant pentru unirea Transilvaniei cu România. S-a numărat printre cei cărora li s-a încredinţat transportul tezaurului României în Rusia. A fost ales, la Odessa, în 1918, vicepreşedinte al Comitetului naţional al românilor refugiaţi din Austro-Ungaria. Membru în delegaţiile române la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920) şi Conferinţa de la Geneva (1922). Profesor la Facultatea de Litere şi Filosofie a Universităţii din Cluj (1919–1938). Contribuţii valoroase la cunoaşterea epocii medievale româneşti. A fondat şi a condus Institutul de Istorie Naţională din Cluj (1920–1938). Director general al Arhivelor Statului (1923). Membru al Partidului Naţional Liberal. Deputat şi senator, în mai multe rânduri. Ministru al Cultelor şi Artelor (30 octombrie 1923–27 martie 1926; 4–20 iunie 1927; 21 iunie 1927–3 noiembrie 1928; 9 iunie–1 octombrie 1934; 2 octombrie 1934–29 august 1936). Ministru de stat (14 noiembrie 1933–3 ianuarie 1934; 5 ianuarie–9 iunie 1934). Ministru secretar de stat (29 august 1936–14 noiembrie 1937). Membru al Frontului Renaşterii Naţionale. Membru corespondent (26 mai 1910), membru titular (10 octombrie 1918), secretar general (30 mai 1939–12 august 1948), vicepreşedinte (31 mai 1934–31 mai 1935; 3 iunie 1938–30 mai 1940) şi preşedinte (31 mai 1935–3 iunie 1938) al Academiei Române. Repus în drepturi ca membru titular al Academiei Române la 3 iulie 1990. Arestat şi întemniţat în 1950 la Sighet. Mort în închisoare.

Laptew, Constantin M. (1885–m.?). Diplomat român. Licenţiat în drept al Universităţii din Bucureşti. A intrat în Ministerul Afacerilor Străine în 1906, fiind copist. Grade diplomatice: ataşat de legaţie (1909); secretar de legaţie cls. III (1911); secretar de legaţie cls. II (1916); secretar de legaţie cls. I (1920); consilier de legaţie (1924); ministru plenipotenţiar cls. II (1928). Şi-a desfăşurat activitatea diplomatică la Cairo, Constantinopol, Varşovia, Londra. Însărcinat cu afaceri la Londra în mai multe rânduri. Pus în disponibilitate, la cerere, la 1 mai 1937. În retragere de la 1 mai 1941.

Larnaude, Ferdinand (1853–m.?). Jurist francez. Profesor universitar. Decanul Facultăţii de Drept a Universităţii Sorbona din Paris.

Launay, Jacques de. Istoric belgian de expresie franceză. Este cunoscut cititorilor români din următoarele lucrări: *Istoria secretă. Mari controverse ale contemporaneităţii* (1970); *Ultimele zile ale fascismului în Europa* (1985); *Mari decizii ale celui de-al Doilea Război Mondial* (1988); *Istoria secretă a petrolului* (1989); *A cincea valiză. Titulescu şi Europa* (1993).

Laval, Pierre (1883–1945). Jurist, om politic şi de stat francez. Deputat (1914–1926). Senator (1927–1940). În mai multe rânduri ministru. Prim-ministru (27 ianuarie 1931–16 februarie 1932; 7 iunie 1935–22 ianuarie 1936). Ministru de Externe (1932; 1934–1935; 1935–1936). Delegat la sesiunile Adunării Societăţii Naţiunilor (1934–1935). A

negociat Acordurile de la Roma (7 ianuarie 1935) între Franţa şi Italia; Tratatul de asistenţă mutuală între Franţa şi URSS (2 mai 1935). Colaboraţionist. Adus la putere ca prim-ministru de către hitlerişti (18 aprilie 1942–august 1944). Condamnat la moarte şi executat.

Lazăr, Ilie (1895–m.?). Jurist şi om politic român. Doctor în drept la Cluj. Studii speciale de economie la Viena. A avut un rol important în eliberarea oraşului Cernăuţi de către români. Şef al organizaţiei Maramureş a Partidului Naţional Ţărănesc. Deputat de Maramureş (1928–1931; 1932).

Lebrun, Albert François (1871–1950). Inginer, om politic şi de stat francez. Absolvent al Şcolii politehnice şi al Şcolii de Mine. Intră în politică şi devine deputat (1900–1920), ca reprezentant al Partidului Republicanilor de Stânga. În Camera Deputaţilor ocupă diverse funcţii: secretar (1903), vicepreşedinte (1913) şi este membru al unui mare număr de comisii, printre care lucrări publice şi căi ferate, armată, marină, colonii, buget. Ministru în mai multe rânduri: Colonii; Război; Regiuni Eliberate. Senator (1920) şi preşedinte al Senatului (1931). Preşedinte al Republicii (10 mai 1932–11 iulie 1940). Arestat la 23 august 1943, este închis la Lyon, apoi este deportat în Austria. Naziştii i-au permis să revină în Franţa sub supraveghere în octombrie 1943.

Leeper, Reginald Wilding Allen (1888–m.?). Diplomat britanic. A ocupat diverse posturi diplomatice la Varşovia (1923; 1927–1929); Riga (1924); Constantinopol (1925). Consilier diplomatic la Foreign Office (1933). A lucrat în cadrul Serviciului de presă al delegaţiei britanice la Societatea Naţiunilor (1937). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Bucureşti (1939); ambasador la Atena (1943); Buenos Aires (1946).

Le Fur, Louis (1870–1943). Profesor de Drept Internaţional Public la Facultatea de Drept a Universităţii din Paris.

Léger, Aléxis Saint-Léger (pseudonim **Saint-John Perse**) (1887–1975). Diplomat şi poet francez. Intră în Ministerul Afacerilor Străine (în 1914). Este numit succesiv: secretar de ambasadă la Pekin (1916–1921); director al cabinetului diplomatic al lui Aristide Briand (1925–1932); secretar general al Ministerului Afacerilor Străine (1933–1940). Fidel securităţii colective, a respins orice compromis cu nazismul. Părăseşte Franţa pentru Statele Unite ale Americii (1940). Se dedică cauzei Rezistenţei franceze. Guvernul de la Vichy îi ridică naţionalitatea franceză (1941). Premiul Nobel pentru Literatură (1960).

Leith-Ross, Sir Frederick William (1887–1968). Economist, finanţist şi om de stat britanic. A intrat în serviciu la Trezorerie (1909). Secretar particular al premierului britanic H.H. Asquith (1911–1913). A participat ca expert financiar la negocierile desfăşurate în cadrul Comisiei de Reparaţii (1920–1925). Negociator al aranjamentului financiar cu Egiptul (1920). Controlor adjunct (1923) şi superior (1925–1932) în cadrul Ministerului de Finanţe. Principalul expert financiar al Conferinţei Reparaţiilor de la Haga (1929–1930). Preşedintele Comisiei interguvernamentale a datoriilor (1931). Consilier economic şef al guvernului (1932–1946). Director general în Ministerul Economiei de Război (1939–1942). Delegat la Conferinţa Economică Mondială de la Londra (1933). Negociator al acordului financiar cu Germania (1934), Italia (1935). Însărcinat cu o misiune financiară în China (1935–1936). Membru (1932) şi preşedinte (1936–1937) al Comitetului Economic al Societăţii Naţiunilor. Preşedinte al Comisiei Interaliate pentru pretenţiile postbelice (1941–1943). Director general adjunct (1944–1945) şi preşedinte (1945–1946) al Comitetului European al Consiliului UNRRA (Administraţia ONU pentru Ajutorare şi Reconstrucţie). Din 1946 s-a retras din servicul guvernamental. Guvernator al Băncii Naţionale a Egiptului (1946–1951).

Între 1951 şi 1966 a ocupat diverse posturi de conducere în sistemul bancar. S-a retras în 1966.

Lenin (Ulianov), Vladimir Ilici (1870–1924). Om politic şi de stat rus (sovietic). La Congresul al II-lea al PMSDR (1903) a pus bazele partidului comunist al bolşevicilor. Preşedinte al guvernului sovietic (Consiliul Comisarilor Poporului) (1917–1924). A recurs la violenţă şi represiune pe scară largă împotriva forţelor politice de opoziţie, a clerului şi intelectualilor (arestări, execuţii, luări de ostatici ş.a.). A iniţiat crearea Internaţionalei a III-a Comuniste (1919).

Leopold al III-lea (1901–1983). Rege al Belgiei. A domnit între 1934 şi 1944. În perioada mai 1940–septembrie 1944, Belgia a fost ocupată de trupele hitleriste, în acest timp Regele Leopold al III-lea aflându-se în prizonierat. După regenţa lui Charles, conte de Flandra (1944–1950), Leopold al III-lea a condus ţara între anii 1950–1951, în numele fiului său, nevârstnic, Baudouin.

Leucuţia, Aurel (1893–1977). Jurist şi om politic român. Licenţiat şi doctor în Drept al Universităţii din Cluj. Fost secretar al Consiliului Naţional Român al Transilvaniei. Membru al Partidului Naţional Ţărănesc. Vicepreşedinte al organizaţiei judeţene P.N.Ţ. Timiş–Torontal. Deputat de Timiş–Torontal (1928–1930; 1932–1933).

Lewis, John Llewellyn (1880–1969). Lider sindical american. Fiu al unui emigrant galez, miner, şi-a început activitatea ca miner în 1906, dar s-a ridicat rapid intrând în mişcarea sindicală şi devenind preşedintele Uniunii Minerilor din America. Un om activ şi hotărât, şi-a câştigat încrederea minerilor, consolidându-şi astfel puterea pentru ca mai târziu să organizeze şi să conducă importanta federaţie a sindicatelor din industria americană CIO (Committee for Industrial Organization). L-a sprijinit pe Franklin Delano Roosevelt în campania prezidenţială (1932). În timpul celui de-al Doilea Război Mondial s-a confruntat cu ostilitatea autorităţilor şi a populaţiei, din cauza numeroaselor greve organizate de mineri într-o perioadă dominată de sentimentul patriotic „antigrevă". S-a retras din funcţia de preşedinte al unei mari federaţii de sindicate ale minerilor (UMW) în 1960.

Lipski, Józef (1894–1958). Diplomat polonez. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Berlin (1933–1934). Ambasador la Berlin (1934–1939), ca urmare a transformării legaţiei în ambasadă. A participat la conferinţele de la Locarno (1925), Haga (1929–1930), Lausanne (1932). A semnat Tratatul de neagresiune dintre Polonia şi Germania, la Berlin, la 26 ianuarie 1934.

Litvinov, Maksim Maksimovici (Vallah Max) (1876–1951). Diplomat, om politic şi de stat sovietic. În anii 1921–1930 şi 1941–1946, adjunct al comisarului poporului pentru Afacerile Externe al RSFSR (din 1922 al URSS). Comisar al poporului pentru Afacerile Externe al URSS (1930–1939). A reprezentant URSS la Societatea Naţiunilor (1934–1938), fiind un fervent susţinător al politicii de dezarmare internaţională şi de securitate colectivă.. A participat la conferinţele internaţionale de la Genova (1922); Haga (1922); Geneva (1932–1934); Montreux (1936), Moscova (1943). Ambasador al URSS la Washington (1941–1943). Adept al înţelegerii cu Puterile occidentale în tentativa de barare a expansiunii Germaniei naziste. După negocieri exploratorii Titulescu–Litvinov (septembrie 1935), se parafează la Montreux (21 iulie 1936) Protocolul sovieto-român, prin care se fixează principiile ce urmau să stea la baza Tratatului de asistenţă mutuală dintre România şi URSS. Tratatul urma să fie definitivat şi semnat în septembrie 1936, dar acest lucru nu a mai avut loc deoarece la 29 august 1936 Titulescu este înlocuit de la conducerea Ministerului Afacerilor Străine.

Lloyd George of Dwyfor, David (1863–1945). Om politic şi de stat britanic. Deputat liberal de tendinţă radicală (începând cu 1890). Ministru în mai multe rânduri: Comerţ (1905–1908); Finanţe (1908–1915); Muniţii (1915–1916); Război (1916). Prim-ministru (7 decembrie 1916–19 octombrie 1922). A urmărit şi realizat un program social: asigurări în condiţii de boală şi de şomaj. Mai curând izolaţionist înainte de război, a fost, începând cu 1914, un adversar neîmblânzit al Germaniei, angajând toate forţele ţării în război. În 1919 a participat la elaborarea Tratatului de la Versailles, jucând un rol moderator între exigenţele lui Clemenceau şi idealismul lui Wilson. Lider al Partidului Liberal după retragerea lui Asquith (1926).

Loichiţă, Vasile (1881–1958). Profesor de teologie (nehirotonit), scriitor, ziarist şi om politic român. Absolvent al Facultăţii de Teologie din Cernăuţi, cu doctorat în 1907; alte studii la Facultăţile de Litere şi Filosofie din Cernăuţi şi Budapesta. Profesor la Institutul teologic-pedagogic din Caransebeş (1907–1924), unde a predat mai ales disciplinele Teologiei sistematice, iar în Secţia pedagogică Limba română. În 1924 a ocupat Catedra de dogmatică de la Facultatea de Teologie din Cernăuţi (mutată apoi la Suceava), pe care a deţinut-o până la pensionare (1946). În câteva rânduri a fost decan al facultăţii, membru în Adunarea eparhială a Arhiepiscopiei Cernăuţilor şi în Congresul Naţional Bisericesc. Senator. A redactat doi ani „Foaia Diecezană“ de la Caransebeş şi o vreme revista „Făclia“. A publicat lucrări de istorie şi critică literară, poezii (în volum sau în periodice: „Viaţa Românească“ – Iaşi şi Bucureşti; „Semănătorul“ – Bucureşti, „Fântâna Darurilor“ –Bucureşti, „Junimea Literară“ – Cernăuţi), Studii de Dogmatică în „Candela“ – Cernăuţi, iar spre sfârşitul vieţii în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei“ şi „Mitropolia Banatului“.

Lorentz, Arthur N. Arhitect român. Văr al Elenei Lupescu. Specialist în decoraţiuni interioare. A amenajat noua Sală a Tronului de la Palatul Regal.

Loucheur, Louis (1872–1931). Inginer, diplomat, om politic şi de stat francez. Subsecretar de stat în cabinetul Aristide Briand (1910). Deputat (1919–1931). De mai multe ori ministru: al Armamentelor şi Muniţiilor (17 noiembrie 1917–26 noiembrie 1918); al Teritoriilor Eliberate (16 ianuarie 1921–12 ianuarie 1922); de Finanţe (28 noiembrie–15 decembrie 1925); al Comerţului (19–21 iulie 1926; 13 decembrie 1930–24 ianuarie 1931); al Muncii şi Prevederilor Sociale (2 mai–6 noiembrie 1928; 11 noiembrie 1928–26 iulie 1929; 29 iulie–22 octombrie 1929; 2 noiembrie 1929–17 februarie 1930; 21–25 februarie 1930). A jucat un rol important în problema reparaţiilor şi în reglementările financiare între diferite state în urma Conferinţei de Pace de la Paris (1919–1920). Preşedinte al Comisiei Reparaţiilor Orientale la Haga şi Paris (1930). Delegat la sesiunile a XXXV-a (2–28 septembrie 1925), a XLV-a (13–17 iunie 1927), a XLVI-a (1–15 septembrie 1927), a XLVIII-a (5–12 decembrie 1927), a LVII-a (13–25 septembrie 1929) ale Consiliului Societăţii Naţiunilor.

Lucaciu, Vasile (1855–1922). Om politic român. Preot greco-catolic. Unul dintre conducătorii luptei de eliberare naţională a românilor transilvăneni; ca secretar general al Partidului Naţional Român, a fost unul dintre iniţiatorii „Memorandumului“ din 1892. Condamnat în Procesul de la Cluj la cinci ani închisoare. Deputat (1907–1910) în Parlamentul de la Budapesta din partea Partidului Naţional Român şi în Parlamentul României întregite (din 1919). Preşedinte al Ligii pentru unitatea politică a tuturor românilor (1914–1918). Trimis de guvernul român în SUA, Franţa, Italia, Elveţia pentru a prezenta opiniei publice din ţările respective revendicările românilor transilvăneni.

Luculescu, Ion (1880/1885–m.?). Gazetar român. Secretar de presă pe lângă Legaţia României de la Paris (1930–1939). În februarie 1939, adresează lui Grigore Gafencu solicitarea de a fi acceptat în continuare ca reprezentant la Paris al Agenţiei „Rador". A fost contestat sub raport intelectual, politic şi moral, atât în cercurile politice, cât şi în cele de opinie publică din România şi din Franţa. În ciuda luărilor de atitudine, a demersurilor făcute de mai mulţi oameni politici şi diplomaţi români, Ion Luculescu a rămas la post, fiind constant susţinut de şeful oficiului nostru diplomatic la Paris, Constantin (Dinu) Cesianu.

Ludovic IX cel Sfânt. Rege al Franţei (1226–1270). A desfăşurat o politică de centralizare a statului, reorganizând Justiţia, Armata şi sistemul monetar. În urma luptelor cu englezii, prin Pacea de la Paris (1259), a obţinut Nomandia, Anjou, Maine şi Poitou. A întreprins Cruciadele a şaptea (1248–1254) şi a opta (1270), în Tunisia, unde moare de ciumă. Canonizat în 1297.

Lugoşianu (Lugojanu), Ion (1890–1957). Jurist, om politic şi de stat, diplomat român. Studii universitare la Bucureşti şi Paris. Membru al delegaţiei române (consilier tehnic) la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920). Comisar al guvernului la New York pentru organizarea serviciilor consulare (1920). Membru al Partidului Naţional Român; membru al Partidului Naţional Ţărănesc. Deputat (1928). Subsecretar de stat la Preşedinţia Consiliului de Miniştri (10 noiembrie 1928–7 iunie 1930; 17 iunie–8 octombrie 1930). Ministru al Instrucţiunii Publice (7–8 iunie 1930) şi ministru al Industriei şi Comerţului (6 iunie–10 august 1932; 20 octombrie 1932–12 ianuarie 1933; 14 ianuarie–14 iunie 1933). A fost delegat la Societatea Naţiunilor şi trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar pe lângă Quirinal (1 iulie 1933–15 noiembrie 1937). La sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial, i-a succedat lui Stelian Popescu la conducerea ziarului „Universul". Arestat (1949); condamnat, sub acuzaţia de înaltă trădare şi complot contra siguranţei statului, la muncă silnică pe viaţă; mort în închisoare la Râmnicu Sărat.

Lupescu, Elena (Wolf) (1899–1977). Amanta Regelui Carol II. Căsătorită cu căpitanul Tempeanu, a divorţat după ce l-a cunoscut pe principele Carol. L-a însoţit pe acesta în exil la Veneţia, Milano şi apoi la Paris, unde a desfăşurat o vie activitate de readucere a principelui pe tron. Revenită în secret în ţară (august 1930), s-a situat în fruntea camarilei regale, care a influenţat negativ, dar în chip decisiv, timp de un deceniu, actele de guvernare ale lui Carol II. După abdicarea Regelui Carol II (6 septembrie 1940), l-a însoţit în exil în Mexic şi Portugalia, iar la 7 iulie 1947 s-a căsătorit cu acesta, primind titlul de Alteţa Sa Regală principesa Elena a României. A fost înmormântată, alături de Regele Carol II, la biserica Saō Vicente din Lisabona. În anul 2003, rămăşiţele pământeşti ale lui Carol II şi ale Elenei Lupescu au fost aduse în ţară şi reînhumate, separat, la Curtea de Argeş.

Lupu, Nicolae L. (1876–1946). Medic, om politic şi de stat român. Membru al Partidului Naţional Liberal. Prefect de Fălciu (1907). Deputat (din 1913, în toate legislaturile). Fondator al Partidului Muncii (mai 1917). Membru (1921) şi preşedinte (1924–1926) al Partidului Ţărănesc. În 1926, în urma fuziunii Partidului Naţional Român cu Partidul Ţărănesc, a fost ales vicepreşedinte al Partidului Naţional Ţărănesc. Nemulţumit de fuziune, fondează Partidul Ţărănesc (Nicolae Lupu), în februarie 1927. A revenit în Partidul Naţional Ţărănesc, în martie 1934. În 1946, s-a desprins din nou de Partidul Naţional Ţărănesc, formând Partidul Ţărănesc-Democrat, care a susţinut principalele măsuri iniţiate de guvernul dr. Petru Groza. Fervent propagandist al intrării României în Primul Război Mondial, alături de Aliaţi. A susţinut cauza României Mari în Anglia, SUA şi Franţa în anii 1916–1918. Ministru în mai multe

rânduri: de Interne (27 decembrie 1919–13 martie 1920), al Instrucţiunii Publice (4–20 iunie 1927), al Muncii, Cooperaţiei şi Asigurărilor Sociale (21 iunie 1927–3 noiembrie 1928). A luat atitudine împotriva tendinţelor autoritare ale lui Carol al II-lea.

MacDonald, James Ramsay (1866–1937). Om politic şi de stat britanic. Secretar (1900–1912) şi lider (1912–1914) al Partidului Laburist. Prim-ministru (22 ianuarie–4 noiembrie 1924; 5 iunie 1929–7 iunie 1935). A dus o politică pacifistă, care a făcut să-şi piardă popularitatea (1924). Confruntat cu criza economică mondială, a preconizat un regim de economii severe. Pentru restabilirea încrederii, a format un guvern de Uniune Naţională, condus din 1935 de conservatorul Stanley Baldwin. Rector al Universităţii din Edinburgh (1923–1926) şi al Universităţii din Glasgow (1928–1931). Cancelar al Universităţii St. Andrew (1929) şi al Universităţii din Cambridge (1930).

MacDonald, Malcom (1901–1981). Om politic şi de stat britanic. Fiul lui James Ramsay MacDonald. Membru al Partidului Liberal. Membru al Parlamentului (1936–1945). A primit diverse însărcinări în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. A servit în funcţiile de Înalt comisar sau Guvernator general în Borneo, Canada, India, Kenya, Malaysia. De numele său este legat începutul decolonizării britanice, crearea Commonwealth şi stabilirea unor punţi diplomatice cu numeroase state.

Maček, Vladka (1879–1964). Om politic croat. Lider al Partidului Ţărănesc Croat, cel mai mare partid de opoziţie din Iugoslavia. Licenţiat în drept al Universităţii din Zagreb. În timpul Primului Război Mondial luptă în Armata austro-ungară. Intră în Partidul Ţărănesc Croat; după afilierea acestuia la Internaţionala Ţărănească, este arestat de autorităţile regale iugoslave. În timpul detenţiei a fost ales în Adunarea Naţională. După intrarea Partidului Ţărănesc la guvernare, este eliberat din închisoare. Preşedinte al partidului şi unul din principalii opozanţi ai Regelui Alexandru. În guvernul de coaliţie iugoslav, Maček este numit viceprim-ministru al Iugoslaviei. Considerat de Germania un lider ideal al unei noi marionete a Axei (Statul Independent Croaţia), i s-a oferit prilejul de a deveni prim-ministru al noului stat, dar a refuzat fiind unul din puţinii politicieni croaţi (şi europeni) de la vremea aceea care credea că Germania va pierde războiul. În octombrie 1941 a fost arestat şi închis în lagărul de concentrare Jasenovac, impunându-i-se apoi domiciliu forţat. Între timp, Partidul Ţărănesc Croat se fracţionează, unii membri intrând în rândurile ustaşilor, iar alţii în rândurile partizanilor lui Tito. Opunându-se ustaşilor şi neîncrezător în partizani, a emigrat în 1945, mai întâi în Franţa, apoi în SUA.

Mackensen, August von (1849–1945). Feldmareşal german. Supranumit „spărgătorul de fronturi“. Comandant al trupelor austro-germane în Galiţia şi Serbia (1915), al trupelor germano-bulgaro-turce, care au atacat România dinspre Sud (1916). A condus ofensiva de la Mărăşeşti, oprită de armata română (august 1917).

MacMahon, Arthur Henry (1862–1949). Militar şi om politic englez. Secretar de stat pe lângă Guvernul Indiei (1911–1914); primul înalt împuternicit pentru Egipt (1914–1916). Împuternicitul britanic al Orientului Mijlociu la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920).

Madariaga y Rojo, Salvador de (1886–1978). Inginer specialist în căi ferate, ziarist, politolog, universitar, diplomat şi om politic spaniol. Ataşat tehnic al delegaţiei spaniole la Conferinţa de la Barcelona a Societăţii Naţiunilor privind tranzitul (1921); membru al Secretariatului Societăţii Naţiunilor (1921–1927); şef al Secţiei Dezarmare (1921–1926); director al Secţiei Dezarmare (1927). Ambasador la Washington (1931). Ministru al Instrucţiunii Publice. Ambasador la Paris (1932–1934). Delegat al Spaniei la Societatea Naţiunilor (1932–1935). Activist politic de mare relief înainte, în timpul

şi după cel de-al Doilea Război Mondial, în SUA, Cuba, Marea Britanie ş.a. Membru al Academiei Diplomatice Internaţionale de la Paris (1933). Colaborator la *Dictionnaire Diplomatique* cu numeroase articole. Membru al Comitetului pentru Literatură şi Arte al Institutului Internaţional de Cooperare Intelectuală. Autor a numeroase studii şi lucrări de politologie, istorie, literatură comparată ş.a.

Madge, E.D. Publicist britanic. Bun cunoscător al României, al istoriei şi geografiei sale. În relaţii constante cu Nicolae Titulescu. Membru al Comitetului Executiv Provizoriu al „The Anglo-Rumanian Society".

Madgearu, Virgil (1887–1940). Economist, sociolog, om politic şi de stat român. Studiile economice şi financiare le-a urmat la Leipzig şi Londra. Doctorat la Leipzig (1911). La 1 februarie 1916, a fost numit profesor la Academia de Înalte Studii Comerciale şi Industriale din Bucureşti. Doi ani mai târziu, a ocupat funcţia de secretar general al Ministerului Industriei şi Comerţului. Din 1919, a intrat în Partidul Ţărănesc, fiind secretar general, funcţie pe care a păstrat-o şi după fuzionarea din 1926 a Partidului Ţărănesc cu Partidul Naţional Român. Deputat, în mai multe legislaturi, începând din 1919. Membru al Institutului Social Român. Teoretician al doctrinei „statului ţărănesc". Ministru în mai multe rânduri: al Industriei şi Comerţului (10 noiembrie 1928–14 noiembrie 1929; 13 iunie–8 octombrie 1930; 11 august–17 octombrie 1932); al Finanţelor (26 octombrie 1929–7 iunie 1930; 20 octombrie 1932–12 ianuarie 1933; 14 ianuarie–9 noiembrie 1933); al Agriculturii şi Domeniilor (10 octombrie 1930–4 aprilie 1931). S-a opus instaurării regimului de autoritate monarhică; Carol al II-lea a dispus pentru scurt timp internarea sa la Mănăstirea Bistriţa. Adversar al Gărzii de Fier. A fost asasinat de legionari în pădurea Snagov.

Magdu, V. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc (Târnava Mică).

Maiorescu, Titu (1840–1917). Jurist, filosof, critic literar, estetician, om politic şi de stat român. Profesor de filosofie şi logică la Iaşi şi Bucureşti. În mai multe rânduri ministru în cabinetele constituite de Partidul Conservator (Culte şi Instrucţiune Publică; Afaceri Străine). Prim-ministru (28 martie/10 aprilie 1912–4/17 ianuarie 1914). Membru al Societăţii Academice Române (Academia Română) (1867).

Maiski, Ivan Mihailovici (1884–1975). Diplomat, istoric şi scriitor sovietic. Director al Direcţiei Presei din Comisariatul Poporului pentru Afaceri Externe al URSS (1922–1923). Redactor al ziarului „Zvezda" (1923–1925); în aceeaşi perioadă a lucrat la Universitatea comunistă din Leningrad. Consilier la ambasadele de la Londra (1925–1927), Tokyo (1927–1929). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar în Finlanda (1929–1932); în Marea Britanie (1932–1943; din 1941, ambasador). Reprezentant al URSS în Comitetul privind neintervenţiile în afacerile spaniole (1936–1939). Adjunct al comisarului poporului (din 1946, adjunct al ministrului) pentru Afaceri Externe (1943–1946). A participat la conferinţele de la Yalta (1945) şi Potsdam (1945). În anii 1947–1968 a lucrat la Institutul de Istorie al Academiei de Ştiinţe al URSS; în anii 1968–1975 a lucrat la Institutul de Istorie Universală al Academiei de Ştiinţe al URSS. Membru al Academiei de Ştiinţe (1946). Ordinul Lenin (1942) şi Ordinul Steagul Roşu al Muncii (1944, 1945, 1964). Lucrări: *Amintirile unui ambasador sovietic* (1964); *Amintirile unui diplomat sovietic (1925–1945)* (1971); *Oameni. Evenimente. Fapte* (1973).

Man. Preot. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Mandel, Louis Georges (1885–1944). Om politic şi de stat francez. Principal colaborator al lui Clemenceau, la preşedinţia Consiliului de Miniştri (1917–1918). Deputat (1919–1924; 1928–1940). În mai multe rânduri ministru. S-a opus cu toată energia armistiţiului din iunie 1940. Internat de guvernul de la Vichy. Livrat de acesta hitleriştilor, a fost împuşcat în Pădurea de la Fontainebleau.

Maniu, Iuliu (1873–1953). Jurist, om politic şi de stat român. Studii universitare de drept la Cluj, Viena şi Budapesta. Doctorat în drept (1896). În anii studenţiei a fost fondator şi preşedinte al Societăţii studenţilor români, sârbi şi slovaci. La începutul carierei a fost avocat pledant (1898), apoi, jurisconsult al Mitropoliei Române Unite de la Blaj. Înrolat în armata austro-ungară (1915). A luptat în Primul Război Mondial pe frontul rusesc şi italian. Unul dintre conducătorii luptei politice de eliberare a românilor din Transilvania de sub stăpânirea austro-ungară şi făuritorii României Mari. Membru în Comitetul naţional al Partidului Naţional Român din Transilvania (din 1896/1897); vicepreşedinte (din 1904). Deputat în Parlamentul de la Budapesta, reprezentând cercul Vinţu de Jos (1906–1910). Fondator al Senatului (Sfatului) Militar Român (Viena, 31 octombrie 1918), care organizează şi conduce trupele formate din soldaţi şi ofiţeri români din armata austro-ungară. Unul dintre organizatorii Adunării Naţionale de la Alba Iulia. Preşedinte al Consiliului Dirigent al Transilvaniei şi şeful resortului pentru Interne (1918–1920). Preşedinte al Partidului Naţional Român din Transilvania (1919–1926) şi al Partidului Naţional Ţărănesc (1926–1933; 1937–1947). Prim-ministru (10 noiembrie 1928–7 iunie 1930; 13 iunie–8 octombrie 1930; 20 octombrie 1932–12 ianuarie 1933). Ministru *ad-interim* la Finanţe (15–26 octombrie 1929) şi Război (5–14 aprilie 1930). Ministru secretar de stat (august–noiembrie 1944). Preşedinte al Asociaţiei „Pro-Transilvania“ (1940). S-a remarcat în lupta împotriva alianţei României cu Germania nazistă, pentru alianţa cu Naţiunile Unite, precum şi în pregătirea şi desfăşurarea loviturii de stat de la 23 august 1944. Oponent consecvent al comunismului. După desfiinţarea Partidului Naţional Tărănesc (1947), a fost arestat (iulie 1947), judecat şi condamnat la temniţă grea pe viaţă. A murit în închisoarea de la Sighet. Membru de onoare al Academiei Române (7 iunie 1919). Repus în drepturi ca membru de onoare ale Academiei Române (3 iulie 1990).

Manoilescu, Mihail (1891–1950). Inginer, economist, om politic şi de stat român. A urmat cursurile Şcolii Naţionale de Poduri şi Şosele (1915). Subdirector (1919), director (1920) şi director general al Refacerii Industriale în cadrul Ministerului Industriei şi Comerţului. Profesor universitar la Universitatea din Bucureşti şi la Şcoala Politehnică. Unul dintre întemeietorii neoliberalismului în România. A elaborat teoria corporatismului integral şi pur şi teoria generală a protecţionismului cu taxe vamale pentru ramurile în care se realizează cea mai ridicată productivitate a muncii. Preşedinte al Asociaţiei Generale a Inginerilor din România (1935). Membru al Partidului Poporului (1926–1927) şi al Partidului Naţional Ţărănesc (1927–1931). Deputat (din 1926) şi senator. Subsecretar de stat în Ministerul Finanţelor (30 martie 1926–4 iunie 1927). Apropiat al principelui Carol, a contribuit la aducerea acestuia, în 1930, pe tronul României. Ministru în mai multe rânduri: al Lucrărilor Publice şi Comunicaţiilor (13 iunie–8 octombrie 1930); al Industriei şi Comerţului (10 octombrie 1930–4 aprilie 1931; 18 aprilie–14 iulie 1931); al Afacerilor Străine (4 iulie–4 septembrie 1940; 4 septembrie–14 septembrie 1940). A acceptat, sub presiunea Germaniei şi Italiei, semnarea Dictatului de la Viena (august 1940). Guvernator al Băncii Naţionale a României (14 iulie–27 noiembrie 1931). Arestat în anii 1944–1945 şi 1948–1950. A murit în închisoarea de la Sighet.

Manolescu-Strunga, Ion (1899–1951). Economist, om politic şi de stat român. Studii universitare la Viena şi Berlin. Doctor în ştiinţe economice (1910). Membru al Partidului Naţional Liberal. Deputat. Subsecretar de stat la Ministerul Agriculturii şi Domeniilor (14 noiembrie 1933–3 ianuarie 1934; 5 ianuarie–1 octombrie 1934). Ministru al Industriei şi Comerţului (5 octombrie 1934–1 august 1935). Ministru secretar de stat (17 noiembrie–28 decembrie 1937). Arestat şi întemniţat în 1950 la Sighet, unde moare un an mai târziu.

Mantoux, Paul Joseph (1877–1956). Literat şi publicist francez. Poliglot. Funcţionar în Secretariatul Societăţii Naţiunilor. Membru al Comitetului Executiv Provizoriu al „The Anglo-Rumanian Society". Apropiat colaborator al lui Nicolae Titulescu. A verificat, împreună cu W. Steed, traducerea în limba engleză a cărţii lui Nicolae Titulescu *La Politique extérieure de la Roumanie. 1937*.

Mao Zhedong (Mao Tzedun) (1893–1976). Om politic şi de stat chinez. Participant la mişcările studenţeşti din 1919. Unul dintre întemeietorii Partidului Comunist Chinez (1921). S-a alăturat iniţial Gomindan-ului (1923–1927) cu care, ulterior, a intrat în conflict armat deschis şi a luptat împotriva expansiunii japoneze (1931–1947). A condus armata revoluţionară chineză în Marşul cel Lung (1934–1935), câştigând astfel noi poziţii militare împotriva duşmanilor. La 1 octombrie 1949 a proclamat Republica Populară Chineză. Preşedinte al C.C. al P.C. Chinez şi al Comisiei Militare a C.C. al P.C. Chinez (1943–1976). Preşedinte al R.P. Chineze (1 octombrie 1949–27 aprilie 1959). Preşedinte de onoare al Comitetului pe întreaga Chină al Consiliului Consultativ Politic Popular (1954–1976). În 1966–1969 a lansat „revoluţia culturală", cu scopul de a revitaliza principiile revoluţionare în cadrul Partidului Comunist şi al statului (o linie politică dură, voluntarism extrem, cult al personalităţii pronunţat). Ideolog al marxismului chinez.

Marghiloman, Alexandru (1854–1925). Jurist, om politic şi de stat român. Unul dintre conducătorii Partidului Conservator. Parlamentar. În mai multe rânduri ministru (Justiţie; Lucrări Publice; Agricultură; Industrie, Comerţ, Domenii; Interne; Externe). Partizan al intrării României alături de Puterile Centrale în Primul Război Mondial. Prim-ministru (5 martie–24 octombrie 1918). A semnat pacea oneroasă cu Germania (24 aprilie/7 mai 1918).

Marin, Louis (1871–1960). Om politic şi de stat francez. Deputat (1906–1940). În mai multe rânduri ministru: pentru Teritorii eliberate (28 martie–1 iunie 1924); Sănătate Publică (9 februarie–8 noiembrie 1934); fără portofoliu (10 mai–17 iunie 1940). A condamnat armistiţiul din iunie 1940; s-a refugiat la Londra. Reales deputat imediat după război (1944–1951).

Marin, Vasile (1904–1937). Avocat, om politic şi publicist român. Comandant legionar. Unul dintre fondatorii publicaţiilor „Axa" şi „Vestitorii". Voluntar în Războiul Civil din Spania (1936–1939) de partea forţelor naţionaliste ale generalului Franco. A căzut în bătălia de la Majadahonda (ianuarie 1937). În 1970, autorităţile spaniole au ridicat, la Majadahonda, un monument în memoria lui Marin şi Moţa. Lucrări: *Fascismul, Crez de generaţie.*

Marinescu, Gabriel (Gavrilă) (1886–1940). Înalt funcţionar, om de stat român. Prefect al Poliţiei Capitalei (11 iunie 1930–25 noiembrie 1939). General de brigadă (10 mai 1937). Subsecretar de stat la Ministerul de Interne (23 februarie–14 noiembrie 1937; 17 noiembrie–28 decembrie 1937; 1 februarie–21 septembrie 1939). Ministru de Interne (21–28 septembrie 1939). Ministru secretar de stat cu Ordinea Publică (28

septembrie–23 noiembrie 1939). Asasinat de legionari în noaptea de 26/27 noiembrie 1940.

Marinescu, Gheorghe (1863–1938). Medic român. Fondatorul şcolii româneşti de neurologie. Contribuţii originale în domeniul fiziologiei, histologiei şi clinicii sistemului nervos (ex. Teoria troficităţii reflexe, chinetoplasma, cromatoliza, neurofagia). A folosit, printre primii, metoda encefalografică în domeniul fiziologiei sistemului nervos, precum şi metoda reflexelor condiţionate în studiul isteriei, epilepsiei, nevrozelor. A utilizat primul radiografia pentru studierea scheletului mâinii în acromegalie (1896) şi, pentru prima dată în lume, cinematografia în cercetarea ştiinţifică, studiind tulburările mersului (1898). Membru corespondent (10 aprilie 1899) şi membru titular (9 aprilie 1905) al Academiei Române; vicepreşedinte al Academiei Române (28 mai 1916–8 octombrie 1918; 11 iunie 1925–31 mai 1928); preşedinte al Secţiunii ştiinţifice a Academiei Române (1918–1922, 1933–1936). Membru al Academiilor de medicină din Buenos Aires, Genova, Madrid, Maryland, Paris, al Academiei „Leopoldina" din Halle, al Societăţii Regale de Medicină din Londra, al Societăţii Italiene de Freniatrie, al Societăţii de Neurologie şi Psihiatrie din Paris, al Societăţilor de neurologie din Aberdeen, Berlin, Gand, Moscova, New York, Philadelphia, Praga, Rio de Janeiro, Rosario, Varşovia. Membru al Comisiei de Cooperare Intelectuală a Ligii Naţiunilor. Laureat al Academiei de Medicină din Bruxelles şi al Universităţii din Hamburg.

Marinković, Pavle (Paja) (1866–1925). Jurist, ziarist, diplomat şi om de stat sârb. Absolvent al Facultăţii de Drept de la Paris. A intrat în diplomaţie în 1894. Ministru în mai multe rânduri: al Instrucţiunii Publice (1900 şi 1919); al Culturii (1901); al Pădurilor şi Minelor (1919); al Cultelor (1920); al Comunicaţiilor (1921); de Interne (1922). Deputat (1905–1915). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Sofia (1902–1903) şi la Bucureşti (1914–1919). După Primul Război Mondial, a fost partizan al monarhiei şi centralismului în noul stat iugoslav.

Marinković, Vojslav (Voja) (1876–1935). Diplomat, om politic şi de stat sârb. Absolvent al Facultăţii de Drept de la Paris. Şef al Partidului Conservator (1915–1935). Deputat (1906–1935). Ministru în mai multe rânduri: al Economiei Naţionale (1914); de Interne (1921–1922); de Externe (28 iulie–15 octombrie 1924, 17 aprilie 1927–29 iunie 1932). Prim-ministru (4 aprilie–3 iulie 1932). Reprezentant al Iugoslaviei la mai multe sesiuni (a V-a; a IX-a; a X-a; a XI-a; a XII-a; a XIII-a; a XIV-a) ale Adunării Societăţii Naţiunilor. A avut contribuţii esenţiale la încheierea Pactului greco-iugoslav, Pactului franco-iugoslav, a acordurilor bulgaro-iugoslave, a acordului tripartit cu România şi Cehoslovacia. Este omul de stat care a înţeles cel mai bine semnificaţia principiului „Balcanii–popoarelor balcanice". Politica sa externă a fost întemeiată pe colaborarea cu Franţa. Membru al Academiei Diplomatice Internaţionale (1929).

Masaryk, Jan Garrigue (1886–1948). Diplomat, om politic şi de stat ceh. Fiul lui Thomas G. Masaryk. Însărcinat cu afaceri la Washington (1919). Consilier de legaţie la Londra (1921; 1923–1925). A colaborat cu Edvard Beneš la mai multe sesiuni ale Adunării Societăţii Naţiunilor. Ministru al Republicii Cehoslovace în Marea Britanie (1925–1938). A demisionat în semn de protest împotriva Acordurilor de la München A deţinut portofoliul Externelor în guvernul cehoslovac în exil la Londra (1940–1944), condus de Edvard Beneš, după ocuparea Cehoslovaciei de către Germania hitleristă. Redevine ministru de Externe în primul guvern cehoslovac după eliberarea ţării (aprilie/mai 1945–19 iunie 1946; 3 iulie 1946–25 februarie 1948; 25 februarie–10 martie 1948). Reprezintă Cehoslovacia la Conferinţa de la San Francisco (1945). Delegat la prima Adunare Generală a ONU. Delegat la Conferinţa de Pace de la Paris

(29 iulie–15 octombrie 1946). S-a sinucis la 10 martie 1948, dar nu există nicio dovadă că moartea sa a fost voluntară. Ancheta cu privire la moartea sa a fost redeschisă şi, în 2004, s-a anunţat oficial că a fost asasinat prin defenestrare.

Masaryk, Tomáš Garrigue (1850–1937). Filosof, sociolog, publicist, om politic şi de stat cehoslovac. A studiat la Brno, Leipzig şi Viena. Profesor de filosofie la Universitatea Cehă din Praga (1882). În mai multe rânduri deputat. Membru în Parlamentul de la Viena (1891–1893). Luptător înfocat pentru independenţa Cehiei. Membru al Partidului Tineretul Ceh, apoi, al Partidului Realist, ambele formaţiuni politice militând pentru crearea statului ceh independent. În timpul Primului Război Mondial, a organizat unităţi militare cehoslovace în Anglia, Franţa, Italia şi Rusia. A acţionat pe plan politic şi diplomatic, în Europa şi peste Ocean, pentru constituirea statului independent cehoslovac. La 18 octombrie 1918, a proclamat, prin Declaraţia de Philadelphia, independenţa cehoslovacilor. La 28 octombrie 1918, la Praga, s-a proclamat noul stat Cehoslovacia. A fost ales preşedinte al Republicii, fiind, ulterior, ales încă de trei ori (14 noiembrie 1918–14 decembrie1935). La 21 decembrie 1935, a fost votată legea prin care i se conferea primului preşedinte al Republicii Cehoslovace titlu de „Eliberator".

Massigli, René Lucien Daniel (1888–1988). Diplomat francez. Ataşat secretar la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920). Secretar al Conferinţei Ambasadorilor (1920). Secretar al delegaţiei franceze la Conferinţa de la Washington (1921). Secretar general al Conferinţei de la Genova (1922). Membru al delegaţiei franceze la Conferinţa de la Haga (1922). Secretar general al Conferinţei de la Lausanne (1922–1923). Membru în delegaţia franceză la Conferinţa franco-sovietică (1926). Membru al delegaţiei franceze la Comisia documentară relativă la originile Primului Război Mondial. Ministru plenipotenţiar, şef al serviciului francez la Societatea Naţiunilor (1928). Delegat la 24 de sesiuni ale Consiliului Societăţii Naţiunilor. Membru al delegaţiei franceze la Conferinţa de la Haga (1929); la Conferinţa Navală de la Londra (1930). Delegat adjunct la Conferinţa de Dezarmare (1932). Director adjunct al Afacerilor Politice în Ministerul Afacerilor Străine (1934). Delegat adjunct la Conferinţa de la Nyon (10–14 septembrie 1937). Ambasador la Ankara (1938–1940). Comisar pentru Afacerile Străine al Comitetului de la Alger (1943). Ambasador la Londra (din 1944).

Maurois, André (pseudonimul lui **Émile Salomon Wilhelm Herzog)** (1885–1967). Romancier, eseist, istoric şi om de stat francez. Preocupat de marile sinteze istorice a publicat *Histoire de l'Angleterre* (1937); *Histoire des Etats-Unis* (1943); *Histoire de la France* (1947). Autor al unor dosare erudite şi evocări pasionante ale lui Shelley (1923), Disraeli (1927), Victor Hugo (1945), Proust (1949), Balzac (1965). Membru al Academiei Franceze (1938).

Maurras, Charles (1868–1952). Scriitor şi om politic francez. Inaugurează mişcarea „L'Action française" (1908–1944), căreia i-a fost principalul animator. A apărat prin aceasta „naţionalismul integral", sinteză a tradiţionalismului şi a naţionalismului, dobândind o influenţă considerabilă asupra segmentului cel mai conservator al burgheziei franceze. Întrucât a susţinut pe Mussolini, Franco şi apoi pe Petain, a fost condamnat la închisoare (în 1945), dar graţiat cu puţin timp înaintea morţii. Membru al Academiei Franceze; radiat în 1945.

Mavrodi, Alexandru P. (1881–1934). Ziarist şi om politic român. Absolvent al Conservatorului de declamaţie din Iaşi. Doctorat în drept la Paris şi în filosofie la Bonn. A intrat în domeniul presei în 1898, scriind la „Opinia", „Evenimentul", „Gazeta Moldovei" şi „Ordinea" din Iaşi. Ulterior, a fost redactor la „Adevărul" şi

redactor şef la „Viitorul“, organ central al Partidului Naţional Liberal. Director general al Teatrului şi Operei (1915). Preşedinte al Societăţii de difuziune radiofonică din România (1932) şi al Sindicatului ziariştilor. Ca membru al Partidului Naţional Liberal a fost deputat (1931) şi senator. Subsecretar de stat la Preşedinţia Consiliului de Miniştri, în două rânduri (14 noiembrie 1933–3 ianuarie 1934; 5 ianuarie–24 septembrie 1934).

Mavrudis (Mavroudis), Nikolaos (1873–1942). Diplomat, om politic şi de stat grec. A ocupat mai multe posturi diplomatice la Constantinopol, Belgrad, Moscova, Roma. Ministru de Externe (1933). Subsecretar de stat la Ministerul de Externe al Greciei (1936). Delegat la Societatea Naţiunilor.

Maxim, Nicolae (1883–1939). Jurist, ziarist, om politic român. Licenţiat în drept (Iaşi). Membru al Partidului Naţional Liberal. Prim-redactor la ziarele liberale: „Mişcarea“ (Iaşi); „Dreptatea“ (Chişinău). Director al ziarului „Viitorul“. Deputat. Senator. Secretar general al Ministerului Muncii şi Ocrotirii Sociale (1922). Subsecretar de stat la Ministerul Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirii Sociale (14 noiembrie 1933–3 ianuarie 1934; 5 ianuarie–4 iunie 1934). Membru al Consiliului superior naţional al Frontului Renaşterii Naţionale.

Maximos, Demetrios (Dimitrios) (1873–1955). Om politic şi de stat grec. Guvernator al Băncii Naţionale a Greciei (1920–1922). Autor a numeroase studii economice. I se datorează un plan de reorganizare completă a finanţelor publice ale Greciei. Ministru al Afacerilor Străine (10 martie 1933–3 martie 1935; 27 martie–iunie 1935; iunie–13 iulie 1935). Semnatar al Pactului Înţelegerii Balcanice (Atena, 9 februarie 1934). Delegat la Adunarea Societăţii Naţiunilor (1934–1935). Preşedinte al Consiliului de Miniştri (24 ianuarie–29 august 1937).

Mândrea. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc (Făgăraş).

Mârzescu, George G. (1876–1926). Jurist, om politic şi de stat român. Liberal. Ministrul Agriculturii şi Domeniilor (1916–1918); de Interne (1918–1919); al Muncii şi Ocrotirilor sociale (1922–1923); de Justiţie (1923–1926). Vicepreşedinte al Camerei Deputaţilor (1916).

Mello-Franco, Afranio de (1870–1943). Jurist, diplomat, om politic şi de stat brazilian. Profesor de drept la Facultatea din Bello-Horizonte. Procuror (1893). Deputat federal de stat (1903). Ambasador cu misiune specială în Bolivia (1917). Ministru de stat: pentru Comunicaţii şi Lucrări publice (1918); al Afacerilor Străine (3 noiembrie 1930–28 decembrie 1933). Preşedinte al delegaţiei braziliene la Conferinţa panameză de la Santiago de Chile (1923); Montevideo (1933); Lima (1938). Membru al Comisiei pentru codificarea dreptului internaţional american. Delegat la Societatea Naţiunilor (1923–1924) şi la sesiunile Consiliului Societăţii Naţiunilor (1923–1926). Preşedinte al celei de a XXXII-a sesiuni a Consiliului Societăţii Naţiunilor. Membru al Curţii Permanente de Arbitraj de la Haga (din 25 aprilie 1923). Membru al Academiei Diplomatice Internaţionale (1926). Laureat al Premiului Nobel pentru Pace (1935).

Mellon, Andrew W. (1855–1937). Finanţist, bancher, om de stat şi diplomat american. Ministru de Finanţe al Statelor Unite (1921–1923; 1923–1929; 1929–1932), numit în acest post de preşedintele Warren G. Harding în 1921. A funcţionat în acest post şi sub preşedinţii Calvin Coolidge şi Herbert Hoover. Ambasador al SUA în Marea Britanie (1932–1933).

Metaxas, Ioannis (1871–1941). Om politic şi de stat grec. Prim-ministru (13 aprilie 1936–29 ianuarie 1941).

Metternich, Klemens Wenzel Lothar Nepomuk, prinţ (din 1813 conte) **von Metternich-Wineburg** (1773–1859). Om politic şi de stat austriac. Ministru de Externe (1809–1848) şi cancelar (1821–1848). A avut un rol decisiv în Congresul de la Viena (1814–1815) şi în constituirea Sfintei Alianţe (1815). A devenit unul dintre arbitrii principali ai Europei.

Micescu, Istrate N. (1881–1951). Jurist, om politic şi de stat român. Studii la Paris. Doctorat în drept (1906). Profesor de drept civil la Iaşi şi Bucureşti. Avocat în Baroul de Argeş şi Baroul de Ilfov. Decan al Baroului de Ilfov (1923–1925; 1925–1928; 1936). Membru al Partidului Naţional Liberal; al Partidului Naţional Liberal (georgist); al Partidului Naţional-Creştin. Deputat de Romanaţi (1919–1920), Muscel (1927) şi Soroca (1931). Senator (1939–1940). Vicepreşedinte al Camerei Deputaţilor. Ministru: de Externe (28 decembrie 1937–10 februarie 1938); de Justiţie (24 noiembrie 1939–11 mai 1940). A susţinut regimul de autoritate monarhică, fiind artizanul Constituţiei din 1938. A fost condamnat, în 1948, la 20 de ani de muncă silnică. A murit în închisoarea de la Aiud.

Michelet, Jules (1798–1874). Istoric şi publicist francez. Exponent al istoriografiei romantice franceze. Patriot, liberal şi anticlerical. A considerat istoria ca luptă permanentă a omului pentru libertate (*Istoria Franţei; Istoria Revoluţiei franceze*). Filoromân. A susţinut şi popularizat în presa franceză Revoluţia de la 1848 din Ţările Române şi Unirea Principatelor.

Miclescu, Nicolae (1873–m.?). Inginer, jurist, om politic şi de stat român. Laureat al Şcolii de Poduri şi Şosele din Bucureşti. Licenţiat al Facultăţii de Drept din Bucureşti. Membru al Partidului Conservator. Deputat. Vicepreşedinte al Camerei Deputaţilor (1931–1932). Senator (1933).

Mihai I (n.1921). Rege al României (1927–1930, sub regenţă, şi 1940–1947). Fiul principelui Carol (viitorul Rege Carol al II-lea) şi al principesei Elena de Grecia (viitoarea Regină-mamă Elena). Căsătorit, în iunie 1948, cu Anna de Bourbon-Parma, prinţesă de Danemarca. Prin lovitura de stat din 23 august 1944, a dispus arestarea lui Ion şi Mihai Antonescu, numirea unui nou prim-ministru în persoana generalului Constantin Sănătescu, ruperea relaţiilor diplomatice cu Germania, încheierea armistiţiului cu Naţiunile Unite, alăturarea trupelor române celor ale Aliaţilor. Decorat de sovietici cu Ordinul „Victoria“ (1945) şi de către americani cu „Legiunea pentru Merit“, în gradul de cavaler (1947). A fost silit de către comunişti să abdice (30 decembrie 1947), în numele său şi al urmaşilor săi, şi să părăsească ţara. În 1948, Consiliul de Miniştri al Republicii Populare Române a retras cetăţenia română, lui şi familiei sale, şi a hotărât trecerea în proprietatea statului român a bunurilor familiei regale. A revenit pentru prima dată în România (1992) pentru o scurtă vizită. Cu ocazia vizitei din 1997 i s-a redat cetăţenia română.

Mihalache, Ion (1882–1963). Învăţător, om politic şi de stat român. Preşedinte al Asociaţiei Generale a Învăţătorilor. Decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul“ pentru participarea eroică la Războiul de Întregire. Preşedinte (1925–1926) al Partidului Ţărănesc (creat din iniţiativa sa în decembrie 1918) şi al Partidului Naţional Ţărănesc (1933–1937). Ministru al Agriculturii şi Domeniilor (16 decembrie 1919–12 martie 1920;10 noiembrie 1928–7 iunie 1930; 7–8 iunie 1930), de Interne (10 octombrie 1930–4 aprilie 1931; 11 august–17 octombrie 1932; 20 octombrie 1932–8 ianuarie 1933). A dispus dizolvarea Gărzii de Fier. A susţinut aducerea pe tron a principelui Carol. A participat la acţiunea de înlăturare a regimului antonescian şi de alăturare a ţării Naţiunilor Unite. Împotrivindu-se procesului de comunizare a ţării, a fost arestat (iulie

1947), judecat şi condamnat la muncă silnică pe viaţă. A murit în închisoarea de la Râmnicu Sărat.

Milcoveanu, Şerban. Om politic, scriitor, publicist, memorialist şi editor român. Fruntaş al Mişcării Legionare. Doctor în medicină. Preşedinte al Uniunii Naţionale a Studenţilor Creştini Români (1937–1940). Editor al publicaţiei „Învierea“ (1993–1994).

Miller, David Hunter (1875–1961). Jurist american. Consilier juridic pe lângă misiunea colonelului House la Paris (1918) şi a delegaţiei americane la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920). A colaborat la redactarea finală a Pactului Societăţii Naţiunilor.

Millerand, Étienne Alexandre (1859–1943). Jurist, publicist, om politic şi de stat francez. Avocat. Deputat radical (1885, 1889). A fost liderul Grupului Socialist Independent şi a editat revista „La Petite République“, până în 1896. În mai multe rânduri ministru: Comerţ şi Industrie (1899–1902); Lucrări Publice (1909–1910); Război (1912–1913; 1914–1915). După Primul Război Mondial a fost desemnat comisar general la Strasbourg însărcinat cu administrarea provinciilor Alsacia şi Lorena. A contribuit la adoptarea mai multor legi cu caracter social (legea privind 10 ore de muncă pentru muncitori; legea privind accidentele de muncă; legea privind pensionarea muncitorilor). A restabilit Ambasada Franţei pe lângă Sf. Scaun (martie 1920). A prezidat, în mai multe rânduri, şedinţele Consiliului Suprem consacrate reglementării conflictului greco-turc (1921). În 1929, a participat la Conferinţa de la Spa, privind problema reparaţiilor. Preşedinte al Consiliului de Miniştri (20 ianuarie–23 septembrie 1920). Preşedinte al Republicii Franceze (23 septembrie 1920–11 iunie 1924). Senator de Orne (1925–1940). Şi-a reluat activitatea de avocat în faţa instanţelor jurisdicţionale franceze şi internaţionale.

Mircea cel Bătrân. Comandant de oşti şi domn al Ţării Româneşti (1386–1418). A purtat cel mai cuprinzător titlu domnesc cunoscut. S-a îngrijit de organizarea armatei (neadmiţând nicio scutire de la „oastea cea mare“) şi este singurul domn român care nu a fost vasal nimănui. Cu Sigismund de Luxemburg, regele Ungariei, a încheiat un tratat de alianţă antiotomană (1395), preferând legăturile diplomatice cu regele Poloniei Vladislaw Jagełło (1391, 1403, 1411). A fost o prezenţă importantă în relaţiile internaţionale ale vremii, delegaţia sa participând la conciliul general al lumii creştine de la Konstanz (1414–1418), la congresele de familie ale regilor Jagełłoni. S-a implicat în luptele dintre fiii rivali ai lui Baiazid I, în alianţă cu beiul de Kastamonu (N. Anatoliei), impunând în Rumelia stăpânirea protejatului său Musa Celebi (1416), sprijinind mişcarea scribului Bedr-ed-din Mahmud împotriva sultanului Mehmed I, în final respingând la Dunăre expediţia acestuia din 1417 împotriva Ţării Româneşti. A acordat atenţie sistemului intern de cetăţi (Severin, Heraclea-Enisala), înălţând puternica cetate insulară de la Giurgiu care i-a devenit a doua reşedinţă. Ctitor al mănăstirilor Brădet şi Cozia (la aceasta din urmă i se află mormântul).

Miron Cristea (Elie Cristea) (1868–1939). Cel dintâi Patriarh al României, om politic şi de stat român. Între 1887 şi 1890, a urmat cursurile Institutului Teologic Pedagogic (Andreean) din Sibiu. A studiat Filosofia şi Filologia la Universitatea din Budapesta (1892). Doctor în Filologie la Universitatea din Budapesta (1895). Învăţător şi, apoi, director al Şcolii Confesionale din Orăştie (1890–1891). Secretar (1895–1902) şi consilier (1902–1909) la Arhiepiscopia Sibiului. La 21 noiembrie 1909, a fost ales episcop al Caransebeşului (înscăunat la 11 aprilie 1910). La 1 decembrie 1918, a participat la Adunarea Naţională de la Alba Iulia. S-a numărat printre membrii delegaţiei care a prezentat Regelui Ferdinand I, la Bucureşti, actul unirii Transilvaniei cu România. La 18 decembrie 1919, a fost ales Mitropolit Primat al României, iar la 4

februarie 1925, a fost ridicat la demnitatea de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Investit şi înscăunat ca Patriarh la 1 noiembrie 1925. Membru al Regenţei în timpul primei domnii a lui Mihai I (1927–1930). Preşedinte al Consiliului de Miniştri (10 februarie 1938–6 martie 1939). Senator de drept. A desfăşurat o intensă activitate publicistică şi ştiinţifică. Membru de onoare al Academiei Române (7 iunie 1919).

Mironescu, Gheorghe Gheorghe (1874–1949). Jurist, diplomat, om politic şi de stat român. Licenţiat al Facultăţii de Litere şi Filosofie a Universităţii din Bucureşti (1894). Doctor în drept al Universităţii din Paris (1898). Magistrat. Avocat. Profesor de drept civil şi apoi de procedură civilă la Universitatea din Bucureşti (1906–1939). În anii 1917–1918 a desfăşurat o intensă activitate la Paris în favoarea cauzei unităţii românilor, colaborând strâns cu reprezentanţii cehoslovaci, polonezi şi sârbi. A luat parte la Congresul naţionalităţilor oprimate de Imperiul austro-ungar, ţinut la Roma în aprilie 1918. A fost membru al Consiliului Naţional al Unităţii Române, constituit la Paris în septembrie 1918. S-a numărat printre colaboratorii cei mai activi ai ziarului „La Roumanie“. Deputat în mai multe legislaturi. În numeroase rânduri ministru: Instrucţiune Publică; Afaceri Străine (10 noiembrie 1928–7 iunie 1930; 7–8 iunie 1930; 13 iunie–8 octombrie 1930; 10 octombrie 1930–4 aprilie 1931; 11 august–11 octombrie 1932); Interne; Finanţe; Lucrări Publice şi Comunicaţii. Vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (20 octombrie 1932–12 ianuarie 1933; 14 ianuarie–9 noiembrie 1933). Prim-ministru al României (7–13 iunie 1930; 10 octombrie 1930–4/18 aprilie 1931). În calitate de ministru de Externe, a condus delegaţia României la sesiunile Adunării Societăţii Naţiunilor (1929–1930), ca şi la cele două conferinţe de la Haga (1929, 1930). Membru al Partidului Conservator-Democrat; fruntaş al Partidului Naţional Român; membru marcant al Partidului Naţional Ţărănesc. În 1935 s-a retras din viaţa politică. În timpul regimului de autoritate monarhică al Regelui Carol al II-lea, este numit ministru secretar de stat (10 februarie–30 martie 1938); consilier regal (30 martie 1938), senator (5 iunie 1939). În iunie 1943 (însărcinat de Iuliu Maniu şi cu încuviinţarea lui Ion Antonescu), poartă convorbiri secrete cu Bánffy Miklós în vederea soluţionării divergenţelor dintre România şi Ungaria. Membru de onoare (31 mai 1939) al Academiei Române. Repus în drepturi (3 iulie 1990) ca membru de onoare al Academiei Române. Condamnat în 1948 la 5 ani de închisoare corecţională, iar în 1949 la 12 ani închisoare corecţională, în ambele cazuri fiind acuzat de evaziune fiscală şi sabotaj.

Mirto, Eduard (1881–1954). Jurist, om politic şi de stat român. Licenţiat în drept (1906). Magistrat. Avocat (în baroul de Teleorman şi în baroul de Ilfov). Membru al Partidului Ţărănesc. După fuziunea din 1926, membru marcant al Partidului Naţional Ţărănesc. Din 1935 este membru al Frontului Românesc condus de Al. Vaida-Voevod. Ministru al Industriei şi Comerţului (7 martie–7 iunie 1930; 7–8 iunie 1930); al Lucrărilor Publice şi Comunicaţiilor (11 august–17 octombrie 1932; 20 octombrie 1932–12 ianuarie 1933; 14 ianuarie–9 noiembrie 1933). În iulie 1946 se înscrie în P.N.Ţ.-Alexandrescu.

Mitilineu, Ion M. (1868–1946). Jurist, om politic şi de stat român. Licenţiat în drept (1888). Doctor în drept la Paris. Avocat în Baroul de Ilfov. Magistrat. Procuror la Tribunalul Ilfov. Membru al Partidului Conservator. Membru al Partidului Poporului (1925). Deputat de Ilfov în trei legislaturi. Senator de Neamţ şi Caliacra. Prefect al Poliţiei Capitalei (1910–1913). Secretar general al Ministerului de Interne (1918). Ministru de Justiţie (4 iunie–24 octombrie 1918); ministru al Afacerilor Străine (30 martie 1926–4 iunie 1927). A participat la cea de-a XLII-a sesiune a Consiliului Societăţii Naţiunilor

(12–26 septembrie 1928). Membru al Consiliului superior naţional al Frontului Renaşterii Naţionale.

Moldovan, Hariton. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul românesc.

Molotov (Skriabin), Viaceslav Mihailovici (1890–1987). Om politic şi de stat sovietic. În anii 1941–1945, a fost vicepreşedinte al Comitetului de Stat al Apărării (G.O.K.O.) şi membru al Marelui Cartier General. A luat parte la toate conferinţele importante ale Aliaţilor, până în 1949, când Vîşinski i-a succedat ca ministru de Externe. Membru al Biroului Politic (1926–1953) şi al Prezidiului (1953–1957) CC al PCUS. Preşedinte al Consiliului Comisarilor Poporului (prim-ministru) (1930–1941) şi comisar (ministru) al Afacerilor Externe (1939–1949; 1953–1956). Preşedinte al Internaţionale Comuniste (1930–1934). La 23 august 1939, a semnat cu Ribbentrop Pactul de neagresiune sovieto-german, care a consacrat împărţirea zonelor de influenţă în Europa. În 1957–1960 a fost ambasador în Mongolia. Între 1960–1962, a reprezentat guvernul sovietic pe lângă Agenţia Internaţională pentru Energia Atomică (AIEA), cu sediul la Viena. Exclus din CC în 1957 şi din PCUS în 1962; reprimit în 1984.

Monroe, James (1758–1831). Jurist, diplomat şi om de stat american. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar în Franţa (1794–1796); în Anglia (1803–1807). Guvernator al Statului Virginia (1799–1802; 1811). Secretar al Departamentului de Stat (1811–1817). Secretar al Departamentului de Război (1814–1815). Preşedinte al Statelor Unite ale Americii (4 martie 1817–4 martie 1825).

Monzie, Anatole de (1876–1947). Om politic şi de stat francez. Deputat (1909–1919; 1929–1940). Senator (1920–1929). De mai multe ori ministru: al Instrucţiunii Publice (17 aprilie–27 octombrie 1925; 4 iulie–14 decembrie 1932; 14 decembrie 1932–29 ianuarie 1933; 31 ianuarie–23 octombrie 1933; 26 octombrie–24 noiembrie 1933; 27 noiembrie 1933–27 ianuarie 1934); al Muncii şi Lucrărilor Publice (9 octombrie–22 noiembrie 1925; 28 noiembrie 1925–6 martie 1926; 22 august 1938–20 martie 1940); de Finanţe (19–21 iulie 1926). Director al publicaţiei *Enciclopedia franceză* (din 1936).

Morand, Hélène (născută Chrissoveloni), prinţesă **Suţu** (1879–1975). Soţia scriitorului şi diplomatului francez Paul Morand.

Morand, Paul (1888–1976). Diplomat, romancier, dramaturg şi poet francez. Unul dintre moderniştii timpurii. A absolvit Institutul de Studii Politice de la Paris (Sciences Po). Înainte de război a scris numeroase nuvele, remarcabile pentru eleganţa stilului, erudiţia, concizia narativă şi observaţiile autorului privind ţările pe care le-a vizitat. A intrat în Ministerul Afacerilor Străine în 1913, unde a funcţionat pe toată durata Primului Război Mondial. Cariera diplomatică l-a adus la Londra, Roma, Paris, Bucureşti. S-a dorit un „globe-trotter al literaturii". Autor de romane (*Levis şi Irène, Budha în viaţă*) şi de nuvele (*Deschis noaptea, Închis noaptea*) de mare subtilitate psihologică, evocând medii cosmopolite. Reportaje de călătorie (*Aer indian, Bucureşti*). Eseuri, memorialistică. Reputaţia sa a fost pătată din cauza poziţiei sale din cel de-al Doilea Război Mondial, când a colaborat cu regimul de la Vichy, şi a antisemitismului său. Ambasador la Bucureşti (1943); Berna (1944); a fost revocat şi a trăit în exil în Elveţia. Membru al Academiei Franceze (1968).

Morţun, Vasile G. (1860–1919). Om politic şi de stat român. Social-democrat, apoi liberal. Vicepreşedinte al Camerei Deputaţilor (1902). Ministru în mai multe rânduri (al Lucrărilor Publice şi de Interne).

Moruzov, Mihail. Agent român de contrainformaţii. A fondat, organizat şi condus Serviciul Secret de Informaţii (SSI) al armatei române (1924–1940). Asasinat de legionari (noiembrie 1940) în închisoarea Jilava.

Mościcki, Ignacy (1867–1946). Chimist, om politic şi de stat polonez. A absolvit Politehnica la Riga. În perioada studenţiei, s-a alăturat organizaţiei ilegale de stânga „Proletariat". După terminarea studiilor universitare a revenit la Varşovia, dar a fost ameninţat de poliţia secretă ţaristă cu închisoarea pe viaţă în Siberia şi a fost forţat să emigreze în 1892 la Londra. Asistent la Universitatea Catolică din Freiburg (Elveţia), unde a patentat o metodă necostisitoare de producere industrială a acidului nitric. În 1912, s-a mutat la Lvov, unde a acceptat Catedra de chimie fizică şi electrochimie tehnică la Politehnica din localitate. În 1925, a fost ales rector al Politehnicii, dar s-a mutat în curând la Varşovia pentru a-şi continua cercetările la Politehnica din Varşovia. După lovitura de stat din mai a lui Józef Piłsudski, Ignacy Mościcki – odinioară asociat al lui Piłsudski, în Partidul Socialist Polonez – a fost ales de către Adunarea Naţională preşedinte al Poloniei (4 iunie 1926–17/20 septembrie 1939). După moartea lui Piłsudski, Mościcki s-a impus ca figura conducătoare cea mai moderată, în opoziţie cu mareşalul Rydz-Śmigły. La sfârşitul lui septembrie 1939 a părăsit Polonia ocupată de trupele hitleriste; a primit azil în România. În decembrie 1939, i s-a permis să plece în Elveţia, unde a rămas până la sfârşitul războiului.

Motta, Giuseppe (1871–1940). Jurist, diplomat şi om de stat elveţian. A ocupat în mai multe rânduri posturi ministeriale. Preşedinte al Confederaţiei Elveţiene (1915, 1920, 1927, 1932, 1937). Delegat la toate sesiunile ordinare ale Adunării Societăţii Naţiunilor, ca şi la cele extraordinare din noiembrie 1934, mai 1935, iunie 1936, mai 1937. Preşedintele Adunării Societăţii Naţiunilor (1924).

Moţa, Ion I. (1902–1937). Avocat, om politic şi publicist român. Unul din fruntaşii mişcării legionare. A luat parte la înfiinţarea Legiunii Arhanghelului Mihail (1927); comandant al organizaţiei Buna-Vestire. Voluntar în Războiul Civil din Spania (1936–1939) de partea forţelor naţionaliste ale generalului Franco. A căzut în luptă, alături de Vasile Marin, în bătălia de la Majadahonda (ianuarie 1937). Lucrări: *Cranii de lemn.*

Muhammad Ali Paşa sau **Mehmet Ali Paşa (Kavalali Mehmet Ali Paşa)** (c. 1769–1849). Fondator al Egiptului modern. A condus ţara ca valiu (guvernator) în anii 1805–1848. Din 1844, s-a introdus principiul conducerii ereditare. Anexează Sudanul (1819–1822). Trece la modernizarea ţării şi emancipează *de facto* Egiptul de sub autoritatea Porţii Otomane.

Murray, Gilbert (George Gilbert Aimé Murray) (1866–1957). Savant, scriitor, profesor, om politic britanic. Elenist de renume şi specialist în literatura greacă, este numit în 1908 profesor la Catedra de elenistică de la Universitatea Oxford şi apoi şi la cea din Glasgow. Unul dintre cei mai mari traducători ai teatrului antic grecesc (Eschil, Sofocle, Euripide şi Aritofan), se impune şi ca autor al unor opere monumentale: *History of Ancient Greek Literature* (1897), *The Rise of the Greek Epic* (1907), *Euripides and His Age* (1918), *The Classical Tradition in Poetry* (1927), and *Hellenism and the Modern World* (1953). Ca activist politic, s-a făcut cunoscut ca un mare apărător al cauzei păcii mondiale şi a dobândit o reputaţie internaţională datorită eforturilor sale de sprijinire a Societăţii Naţiunilor şi a Naţiunilor Unite. A fost preşedinte (1923–1928) al Uniunii pentru Societatea Naţiunilor şi preşedinte al Consiliului General al Asociaţiilor pentru Naţiunile Unite. A scris şi câteva cărţi de politică internaţională, printre care *Liberality and Civilization* (1938).

Mussolini, Benito Amilcare Andrea, Il Duce (Conducătorul) (1883–1945). Om politic şi de stat fascist italian. În octombrie 1922, în urma „marşului asupra Romei", devine şeful guvernului. Legile din decembrie 1925 şi ianuarie 1926 consacră instaurarea unui regim de dictatură. A condus Italia între 1922 şi 1943.

Muşanov, Nikola (1872–1951). Om politic şi de stat bulgar. Prim-ministru (12 octombrie 1931–19 mai 1934).

Nadriş, Grigore I. (1895–1968). Istoric român. Studii superioare la Bucureşti, Viena, Cracovia şi Paris. Lector la Universitatea Iagelonică (Cracovia) şi Paris. Membru al Şcolii Române din Franţa (1923–1924; 1924–1925). Profesor de slavistică la Universitatea din Cernăuţi (din 1926) şi la Universitatea din Bucureşti (din 1940). Preşedinte al Societăţii pentru Cultura şi Literatura Poporului Român din Bucovina.

Nansen, Fridtjof (1861–1930). Explorator polar, naturalist şi om politic norvegian. A lucrat în structurile Ligii Naţiunilor. Premiul Nobel pentru Pace (1922).

Neculcea, Eugen (Eugeniu) (1876–m.?). Matematician, fizician, chimist, diplomat român. Studii universitare la Iaşi şi Paris (Sorbona, Collège de France). Doctor în ştiinţe fizico-matematice la Paris. Carieră universitară la Iaşi şi la Bucureşti. Profesor universitar. A reprezentat România în diferite organisme internaţionale (din sistemul Societăţii Naţiunilor) şi la tratativele economico-financiare privind drepturile şi obligaţiile decurgând din tratatele şi reglementările încheiate în urma Primului Război Mondial. Membru al delegaţiei române la Conferinţa de Pace (1919). A luat parte la Conferinţa parlamentară internaţională de comerţ (Paris, 1919; Bruxelles, 1920); la Conferinţa financiară internaţională (Bruxelles, 1920); la Conferinţa internaţională pentru simplificarea formalităţilor vamale (Geneva, 1926); la Conferinţa financiară internaţională privind abolirea prohibirilor la import şi la export (Geneva, 1926); la Conferinţa economică internaţională (Geneva, 1927); la Conferinţa internaţională pentru unificarea metodelor în materie de statistici economice (Geneva, 1928); la Conferinţa internaţională în vederea unei acţiuni economice concertate (1930, 1931); la Conferinţa internaţională pentru unificarea legislaţiei în materie de scrisori de schimb şi poliţe (Geneva, 1931); la Conferinţa internaţională economică şi monetară (Londra, 1934) ş.a. Delegat sau consilier tehnic la toate sesiunile Adunării Societăţii Naţiunilor (1920–1937); a luat parte la toate întrunirile Comisiunii financiare şi economice a Societăţii Naţiunilor (1920–1937). Preşedinte, în două rânduri, al Comitetului mixt de unificare a metodelor de statistică economică şi financiară. Membru al Academiei Diplomatice Internaţionale. Membru titular al Academiei de Ştiinţe din România.

Negulescu, Dumitru (Dimitrie, Demetru) (1875–1950). Jurist şi om politic român. Licenţiat în matematici la Bucureşti (1896). Doctor în drept al Universităţii din Paris (1900). Magistrat şi avocat în Baroul de Ilfov (1901–1908). Profesor suplinitor de drept civil (1902), profesor agregat pentru procedură civilă (1906), profesor titular (1909) la Universitatea din Bucureşti. Din 1928, s-a transferat la Catedra de drept internaţional. Profesor la Institutul de Înalte Studii Internaţionale din Paris. Deputat (1914). Secretar general al Comitetului activ al Asociaţiei româneşti pentru Societatea Naţiunilor. În această calitate a participat, alături de Ermil Pangrati şi Elena Văcărescu, la Congresul asociaţiilor pentru pace (10–13 martie 1919), destinat a asigura un consens cât mai larg asupra principiilor care urmau să guverneze Societatea Naţiunilor. Delegat la prima (15 noiembrie–18 decembrie 1920), a doua (5 septembrie–5 octombrie 1921) şi a şasea (7–26 septembrie 1925) sesiuni ale Adunării a Societăţii Naţiunilor. A făcut parte din: Comisia a treia (pentru Curtea Permanentă de Justiţie Internaţională),

Comisia a patra (pentru organizarea Secretariatului şi finanţele Societăţii Naţiunilor), Comisia a şasea (pentru mandate, armamente). Judecător supleant (1922–1930) şi judecător (1930–1942) la Curtea Permanentă de Justiţie Internaţională. Pe timpul cât a fost judecător supleant la Curtea Permanentă de Justiţie Internaţională, a participat la lucrările Curţii în 32 de chestiuni din cele 39 judecate de Curte. Delegat al României la Conferinţa pentru adeziunea Statelor Unite ale Americii la Statutul Curţii Permanente de Justiţie Internaţională (1926). Membru asociat al Institutului de Drept Internaţional. Preşedintele Institutului Român de Drept Internaţional (sub preşedinţia de onoare a lui Nicolae Titulescu). Delegat şi vicepreşedinte al delegaţiei române la Conferinţa pentru Codificarea Dreptului Internaţional (1930). Colaborator la revistele „Dreptul", „Revista Română de Drept Internaţional"; „Revue Clunet"; „Revue Fauchille"; „Revue de Droit International"; „Journal du Droit International Privé". Membru al Academiei Diplomatice Internaţionale (1926).

Negură, Mihail (1890–1944). Jurist, om politic şi de stat român. Licenţiat în drept (Iaşi). Membru marcant al Partidului Naţional Liberal. Deputat (din 1919). Prefect al judeţului Vaslui (1922). Subsecretar de stat la Ministerul Agriculturii şi Domeniilor (14 noiembrie 1933–3 ianuarie 1934; 5 ianuarie 1934–5 iunie 1934; 2 octombrie 1934–29 august 1936). Ministrul Cooperaţiei (la Ministerul Agriculturii şi Domeniilor) (29 august 1936–14 noiembrie 1937; 17 noiembrie–28 decembrie 1937).

Nenişor, Cornelia (Nelly) (1869–m.?). Născută Titulescu. Soră cu Paula şi Nicolae Titulescu. Căsătorită cu colonelul Gheorghe Nenişor (1859–1915). A avut patru copii: Sergiu (Gigi), Ion (Ionel), Gheorghe (Georgel) şi Ella. Ca soră mai mare, după moartea mamei lor (1924), a jucat un rol important în viaţa lui Nicolae Titulescu, chiar după căsătoria acestuia cu Ecaterina Burcă.

Nenişor, Gheorghe (Georgel) (1901/1903/1904/1908–1976). Fiul lui Gheorghe şi Cornelia Nenişor. Frate cu colonelul Sergiu (Gigi); Ion (Ionel); Ella. Nepot de soră al lui Nicolae Titulescu. Căsătorit cu Marise (Marize) Iuca (prima căsătorie) şi Marietta Rareş (a doua căsătorie). Avocat, publicist, cronicar teatral. Când Sergiu Nenişor a încetat de a se mai afla în preajma lui Nicolae Titulescu, întorcându-se în ţară, unde avea restul familiei, din cauza începerii celui de-al Doilea Război Mondial, Gheorghe Nenişor, pe atunci jurisconsult de bancă, a fost rugat de Nicolae Titulescu să rămână pe lângă dânsul. Prin testamentul autentic din 4 martie 1940, Nicolae Titulescu îl instituie legatar universal, după executarea testamentului făcut pentru Academia Română. Alături de Ecaterina Titulescu, Cornelia (Nelly) Nenişor, Gheorghe (Georgel) Nenişor participă la funeraliile lui Nicolae Titulescu.

Nenişor, Sergiu (Gigi) (1891/1893–1961). Ofiţer şi om politic român. Nepot al lui Nicolae Titulescu. Fiul lui Gheorghe şi al Corneliei Nenişor. Frate cu Gheorghe (Georgel), Ion (Ionel) şi Ella Caracostea. Colonel. Secretar particular al lui Nicolae Titulescu. L-a însoţit pe Nicolae Titulescu, cât acesta a deţinut demnitatea de ministru al Afacerilor Străine al României, în aproape toate călătoriile în străinătate şi la reuniunile şi conferinţele internaţionale. În 1938, revine definitiv în ţară. În acelaşi an, s-a înscris în Frontul Renaşterii Naţionale, ceea ce a dus la ruperea relaţiilor lui Nicolae Titulescu cu acesta.

Neniţescu, Ştefan I. (1897–1979). Scriitor, poet, estetician şi diplomat român. Fiul poetului Ioan Neniţescu, fost prefect de Tulcea. A absolvit Liceul Francez la Berlin şi Facultatea de Filologie la Roma; docent în estetică la Universitatea din Bucureşti. Colaborări la: „Convorbiri Literare"; „Spicul"; „Ideea Europeană"; „Flacăra"; „Luceafărul"; „Gândirea"; „Adevărul" etc. Consilier la Legaţia de la Haga, unde l-a

cunoscut pe Nicolae Titulescu, de care-l va lega o trainică prietenie. A demisionat din Ministerul de Externe (împreună cu Mihai Arion) după ce Regele Carol al II-lea l-a îndepărtat pe Titulescu. Conferenţiar la Universitatea Bucureşti. Membru P.N.Ţ. Înainte de începerea războiului, la sugestia lui Maniu, a plecat în Anglia şi a încercat să sensibilizeze Ministerul de Externe englez asupra pericolului sovietic. Deşi cunoştea dedesubturile acordului Churchill–Stalin, cu toate insistenţele mai multor personalităţi engleze şi franceze de a nu se întoarce în ţară, a revenit totuşi în România şi s-a alăturat celor ce încercau să înlăture regimul Groza. Arestat în 1949, în urma unui denunţ. Judecat cu un lot de 27 de personalităţi. Condamnat la muncă silnică pe viaţă pentru crimă de înaltă trădare. O parte din detenţie la penitenciarele Jilava, Piteşti şi Aiud. Eliberat în 1964 cu Decretul de graţiere 411 (foarte grav bolnav). După eliberare a refuzat colaborarea cu puterea comunistă şi a dus o viaţă de privaţiuni.

Neurath, Konstantin von (1873–1956). Jurist, diplomat şi om de stat fascist german. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar în Danemarca (1919–1921); ambasador în Italia (1921–1930); Marea Britanie (1930–1932). Ministru de Externe (2 iunie–17 noiembrie 1932; 3 decembrie 1932–28 ianuarie 1933; 30 ianuarie 1933–5 februarie 1938). Guvernator al Boemiei şi Moraviei (21 martie 1939–24 august 1943). În 1946, Tribunalul militar internaţional de la Nüremberg l-a condamnat la 15 ani închisoare pentru crime împotriva păcii, crime de război şi crime împotriva umanităţii. Eliberat în 1953, după ce a suferit un atac de cord.

Neustadt, Arthur. Reputat fotograf amator. „Sketch“ din 9 martie 1938 scria că era „cel mai mare artist al timpurilor noastre în privinţa peisajelor de iarnă“.

Newton, Sir Basil Cochrane (1889–m.?). Diplomat britanic. A intrat în Foreign Office (1912–1925). Ataşat pe lângă delegaţia britanică la Conferinţa pentru Tarife de la Pekin (1925–1926). Consul la Pekin (1927). Ministru la Berlin (1929); Praga (1937–1939). În această calitate i-a înmânat preşedintelui cehoslovac, Edvard Beneš ultimatumul britanic (22 septembrie 1938). Tot în septembrie 1938, a insistat pe lângă guvernul britanic să intervină pe lângă Franţa, înainte de a fi prea târziu, cu scopul de convinge guvernul cehoslovac de necesitatea îmbunătăţirii relaţiilor cu Germania. Considera că, după anexarea Austriei, Cehoslovacia nu va mai putea fi apărată în mod eficace. Ambasador în Irak (1939–1941). Se reîntoarce în Foreign Office (1942–1946).

Nicoară. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Nicolae de Hohenzollern-Sigmaringern (1903–1978). Principe al României, al doilea fiu al Regelui Ferdinand I şi al Reginei Maria. Studii la Colegiul Eton şi Şcoala navală din Wembley (Marea Britanie). Membru al Regenţei în timpul minoratului Regelui Mihai I (1927–1930). Funcţii şi grade militare: general de corp de armată, viceamiral şi inspector general al armatei. În urma unei căsătorii morganatice (noiembrie 1931) cu văduva Elena (Ioana) Radu Săveanu, născută Elena Dumitrescu-Doletti (Tohani), a fost silit să renunţe la drepturile şi prerogativele princiare (recâştigate la 10 iulie 1942). A locuit în străinătate (Franţa) sub numele de Nicolae Brana. Membru de onoare al Academiei Române (28 mai 1929). Repus în drepturi ca membru de onoare al Academiei Române (3 iulie 1990).

Niculescu, Oscar N. (1860–1939). Jurist şi om politic român. Studii liceale şi universitare (Facultatea de Drept) la Bucureşti, continuate la Paris, unde şi-a susţinut şi teza de doctorat – *Droit roumain* (1888). Revenit în ţară, a intrat în magistratură, ca procuror de secţie la Tribunalul Ilfov şi va fi înaintat în acelaşi an (decembrie 1888) judecător de şedinţă la acelaşi tribunal. În 1902, a fost numit consilier la Curtea de Apel din

Bucureşti, pentru ca, în 1909, să fie înaintat prim-preşedinte al acestei instanţe. În 1927, este avansat prim-preşedinte al Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie. Senator de drept. Profesor de drept internaţional al Şcoala Superioară de Război din Bucureşti. Membru de onoare al Academiei Române (30 mai 1934).

Niculescu-Buzeşti, Grigore (1908–1949). Diplomat, om politic şi de stat român. Ataşat de legaţie (1930). Secretar de legaţie cls. III (1933); secretar de legaţie cls. II (1939); secretar de legaţie cls. I (1940). Însărcinat cu afaceri (1939). A onorat posturi diplomatice la Stockholm (1937); Riga (1939). În administraţia centrală (1940). Director al cabinetului ministrului Afacerilor Străine (20 mai 1941). Ministru de Externe (23 august–4 noiembrie 1944).

Niemeyer, Sir Otto Ernest (1883–1971). Economist britanic, specialist în domeniul financiar. Director al Băncii Angliei.

Nistor, Ion (1876–1962). Istoric, om politic şi de stat român. Licenţiat în litere şi filosofie al Universităţii din Cernăuţi (1902). Doctor în istorie al Universităţii din Viena. Membru al Academiei Române (19 mai 1915). Desfăşoară o susţinută activitate pentru unirea Bucovinei cu România. Membru al Consiliului Naţional Român din Cernăuţi (25 noiembrie 1918). Participant la Congresul general al Bucovinei (28 noiembrie 1918). Organizează activitatea Universităţii din Cernăuţi, unde a fost profesor şi de mai multe ori rector. Activitate ştiinţifică prodigioasă în domeniul istoriei. Fondator şi preşedinte al Partidului Democrat al Unirii din Bucovina (1919). Deputat. Senator. În 1923, partidul său fuzionează cu Partidul Naţional Liberal. De mai multe ori ministru: ministru de stat (18 decembrie 1918–12 septembrie 1919; 27 septembrie–28 noiembrie 1919; 1 decembrie 1919–13 martie 1920; 13 martie–2 mai 1920; 19 ianuarie 1922–27 martie 1926; 14 noiembrie 1933–3 ianuarie 1934; 5 ianuarie–9 ianuarie 1934); al Lucrărilor Publice (21 iunie 1927–3 noiembrie 1928); al Muncii (la Ministerul Muncii şi Ocrotirii Sociale) (9 iunie–1 octombrie 1934; 2 octombrie 1934–23 septembrie 1935; 29 august 1936–14 noiembrie 1937; 17 noiembrie–28 decembrie 1937); al Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirii Sociale (23 septembrie 1935–29 august 1936); al Cultelor şi Artelor (24 noiembrie 1939–11 mai 1940); ministru secretar de stat (28 iunie–4 iulie 1940). Membru al Consiliului superior naţional al Frontului Renaşterii Naţionale. Profesor la Universitatea din Bucureşti. Arestat şi întemniţat la Sighet (1950). Eliberat în 1955.

Noël, Léon (1888–1987). Om politic şi diplomat francez. Studii şi doctorat în drept (1912). Lucrează la Consiliul de Stat în diverse funcţii (1912–1914; 1924–1926). Înalt Comisar al Franţei în Renania (1927). Director al Siguranţei Generale şi secretar general al Ministerului de Interne (1931). Director de cabinet al preşedintelui Consiliului de Miniştri (Pierre-Étienne Flandin, Pierre Laval). Ministru plenipotenţiar în Cehoslovacia (1932–1935); ambasador în Polonia (1935–1940). Chemat să facă parte, ca reprezentant al Afacerilor Străine, în comisia de armistiţiu condusă de generalul Huntziger, a refuzat să-şi depună parafa pe armistiţiul franco-german şi franco-italian, semnate la Rethondes şi la Roma, în prezenţa lui Hitler şi a generalului Badoglio. Numit delegat în teritoriile ocupate la 9 iulie 1940, a demisionat 10 zile mai târziu şi s-a aliat cu De Gaulle în 1943. Deputat (1951–1955). Primul preşedinte al Consiliului Constituţional (1959–1955). Membru (1944) şi preşedinte (1958) al Academiei de Ştiinţe Morale şi Politice.

Noel Baker, Philip John (nume original **Philip John Baker)** (1889–1982). Om politic şi de stat britanic. A studiat la Haverford College în Pennsylvania şi la King's College, Cambridge; la Universităţile din München şi Paris. Preşedinte al Cambridge Union

(1912). Membru al delegaţiei britanice la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920). S-a alăturat ulterior Secretariatului Societăţii Naţiunilor. Asistent al lui Sir Eric Drummond la Societatea Naţiunilor (1920–1922); asistent principal al lordului Robert Cecil (mai târziu vicontele Cecil of Chelwood) (1923–1924) şi al lui Sir Eric Drummond, primul secretar general al Societăţii Naţiunilor; al dr. Fridtjof Nansen, explorator şi umanist norvegian, însărcinat cu misiuni pentru prizonierii de război şi refugiaţi; secretar al delegaţiei britanice la Societatea Naţiunilor (1922–1924). Profesor la Universitatea din Londra (1924–1929). Membru al Camerei Comunelor din partea laburiştilor (1929–1931; 1936–1970). Asistent principal al lui Ramsay MacDonald (1929–1931) şi al lui Arthur Henderson, preşedintele Conferinţei pentru Dezarmare (1932–1933). Membru asociat al Academiei Diplomatice Internaţionale (1929). Membru al Comitetului executiv al Partidului Laburist (1937). A avut mai multe funcţii ministeriale în timpul războiului şi după război, printre care aceea de ministru al Aviaţiei (8 octombrie 1946–8 octombrie 1947). Membru al delegaţiei Marii Britanii la cea de a XXI-a sesiune a Adunării a Societăţii Naţiunilor (1946). A contribuit la elaborarea Cartei ONU. Între 1960 şi 1982 a fost preşedinte al Consiliului Internaţional pentru Sport şi Recreere Fizică al UNESCO. A primit Premiul Nobel pentru Pace (1959).

Olga (1903–1997). Principesă a Greciei şi a Danemarcei. Nepoată a Regelui George I al Greciei şi soţia principelui regent Paul al Iugoslaviei.

Olivera, Ricardo (1886–m.?). Diplomat argentinian. Ataşat ca delegat la Conferinţa de Pace de la Haga (1907); secretar la oficiile diplomatice argentiniene în Italia, Brazilia, Germania, Rusia, Belgia, Olanda; membru al unei misiuni speciale în Uruguay (1909); secretar general al preşedintelui Republicii (1910–1915); ministru în Suedia (1916); în Ecuador; în Paraguay (1927); în Bulgaria, România (1931–1936); în Iugoslavia; în Grecia; în Ţările Scandinave (1937); ambasador la Berlin (1939); pe lângă guvernul de la Vichy (1942); ministru al Relaţiilor Externe (1944–1945).

Oniga. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Oprescu, George (1881–1969). Istoric, critic de artă, diplomat şi colecţionar român. Studii universitare la Bucureşti. Carieră universitară la Cluj şi Bucureşti. Secretar al Comisiei de Cooperare Intelectuală Internaţională. Membru corespondent (27 mai 1938) şi membru titular onorific (12 august 1948) al Academiei Române.

Orlando, Vittorio Emanuele (1860–1953). Om politic şi de stat italian. Ministru în mai multe rânduri: Instrucţiune Publică (1903–1905); Justiţie (1907–1909; 1914); Interne (1916). Prim-ministru (30 octombrie 1917–23 iunie 1919). Reprezentant al Italiei la Conferinţa de Pace de la Paris (1919). Preşedinte al Camerei Deputaţilor (1919).

Orleanu, Mihail G. (1859–1942). Jurist, om politic şi de stat român. Studii juridice la Paris, unde obţine doctoratul în drept (1881). Funcţionează în magistratură până în 1889, când se lansează în politică, în cadrul Partidului Naţional Liberal. Deputat liberal (din 1895) şi senator. Primar în două rânduri (februarie 1898–aprilie 1899; februarie 1901–noiembrie 1902). Ministru al Industriei şi Comerţului în guvernul Ion I.C. Brătianu (1 noiembrie 1909–29 noiembrie 1910). În această calitate elaborează Legea privind reglementarea dreptului de asociere a lucrătorilor statului (1909). După Primul Război Mondial, ca preşedinte al Adunării Deputaţilor (6 aprilie 1922–24 aprilie 1926), contribuie la adoptarea Constituţiei din 1923.

Ormesson, Charles-François de Paul, André, marchiz **Lefèvre d'** (1877–m.?). Diplomat francez. Secretar la Atena (1899), Berlin (1907), Petersburg (1908); la Direcţia

politică şi comercială a Ministerului Afacerilor Străine (1912); la Londra (1918); Atena (1920); consul (1921); la Berna (1923); însărcinat cu afaceri la München (1925); ministru plenipotenţiar la Bucureşti (1933–1936); ambasador la Rio de Janeiro (1936).

Ormesson, Jean Lefèvre d' (n.1925). Scriitor, jurnalist francez, funcţionar internaţional. Secretar general adjunct (1950–1971) şi secretar general (1971–?) al Consiliului Internaţional pentru Studii de Filosofie şi Ştiinţe Umane (UNESCO). Membru al delegaţiilor franceze la diferite conferinţe internaţionale (1945–1948). Redactor şef adjunct al revistei „Diogenes" (1952–1972). Membru al Consiliului ORTF (1960–1962). Membru al Comisiei de Control a Cinematografiei (1962–1969). Marele Premiu al Romanului (Academia Franceză). Numeroase articole în „Le Figaro"; „Le Monde"; „France-Soir"; „Paris-Match". Preşedinte-director al cotidianului „Le Figaro". Autor de articole, studii, romane. Membru al Academiei Franceze (1974).

Ormesson, Wladimir d' (1888–1973). Ziarist, diplomat şi scriitor francez. Colaborator la ziarele „Le Temps" şi „Journal de Genève" (1924–1934); membru al stafului editorial al ziarului „Le Figaro" (1934–1940). Ambasador la Vatican (1939–1940; 1948–1956) şi în Argentina (1945–1948). Membru al Academiei Franceze (1956). Preşedinte al Consiliului de administraţie al Radiodifuziunii şi Televiziunii franceze (ORTF) (1964–1968). Marea Cruce a Legiunii de onoare şi alte numeroase decoraţii, inclusiv Premiul Dag Hammarskjöld (1965).

Ormsby-Gore, W. (William George Arthur of Harlech) (1885–1964). Diplomat şi om de stat englez. Expert în probleme coloniale. Secretar de stat pentru Colonii (1936–1938).

Oroscovici. General. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Orsini Baroni, Luca (1871–m.?). Diplomat italian. A îndeplinit diferite misiuni la Constantinopol, Berlin, Haga, Budapesta, Stockholm, Berna, Viena, Bruxelles. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Stockholm (1919); Berna (1920); Viena (1921). Ambasador la Bruxelles (1924); Constantinopol (1925); Berlin (1929–1932).

Ostrovski, Mihail Semionovici (1892–1947). Economist sovietic. Absolvent al Academiei Superioare de Comerţ din Kiev. Ataşat comercial la Constantinopol, Berlin şi Paris. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al Uniunii Sovietice la Bucureşti (1934–1938). Rechemat în perioada marii terori, a fost arestat şi închis într-un lagăr.

Osusky, Štefan (1889–1973). Diplomat şi om politic (ceho)slovac. Datorită puternicului spirit naţional slovac ce-l caracteriza, a fost nevoit de tânăr să ia drumul pribegiei, la intervenţia personală a contelui Apponyi Albert de a fi exmatriculat din orice instituţie de învăţământ ungară. Studiile le-a continuat în SUA. Licenţiat în teologie, în ştiinţe sociale şi ale naturii, în drept al Universităţii din Chicago. Doctorat în drept (1916). Membru al „Alianţei Naţionale Cehe" şi, ulterior, al Ligii Slovace din America. A contribuit substanţial la încheierea acordului de la Cleveland (16 octombrie 1915), prin care slovacii au hotărât să se angajeze într-o cauză comună cu cehii în lupta împotriva monarhiei austro–ungare. În timpul Primului Război Mondial, a fost trimis în Europa pentru a susţine cauza cehilor şi slovacilor. La Londra şi la Paris a intrat în relaţii cu Tomáš Garrigue Masaryk şi Edvard Beneš. La Geneva, a organizat şi condus o agenţie de presă pentru Consiliul Naţional Cehoslovac. În 1918, a participat la Roma la Congresul popoarelor oprimate din Austro-Ungaria. În martie 1918, s-a implicat în Italia în organizarea unei armate naţionale. În septembrie 1918, a fost acreditat pe lângă Suveranul Marii Britanii în calitate de reprezentant diplomatic al statului cehoslovac independent. Secretar general al delegaţiei cehoslovace la Conferinţa de

Pace de la Paris (1919–1920). A negociat şi semnat în numele Cehoslovaciei tratatele de la Trianon; Neuilly-sur-Seine şi Sèvres. Delegat la conferinţele de la Spa; Genova (1922); Haga (1930); Lausanne (1931). Delegat la sesiunile Adunării Societăţii Naţiunilor (1920–1930). A fost ales în fruntea unor comitete şi conferinţe organizate sub auspiciile Societăţii Naţiunilor: preşedinte al Comisiei de Control al Finanţelor; preşedinte al Comitetului pentru Chaco (1934); preşedinte al Comisiei însărcinate cu problema organizării Secretariatului Societăţii Naţiunilor; preşedinte al Conferinţei însărcinate cu revizuirea Statutului Curţii Permanente de Justiţie Internaţională. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al Cehoslovaciei la Paris (1921–1940). Membru al Academiei Diplomatice Internaţionale (1926). În iunie 1940, după ocuparea Parisului, s-a refugiat la Londra şi a participat la acţiunea întreprinsă de guvernul cehoslovac pentru eliberarea ţării sale. Din 1943, a predat la Universitatea Colgate Hamilton (New York).

Ottescu, Ion Nonna (1888/1889–1940). Compozitor, dirijor şi pedagog român. Studii muzicale la Bucureşti şi Paris. Licenţiat în drept al Universităţii din Bucureşti. Profesor de armonie şi contrapunct şi compoziţie (1910–1940). Rector al Conservatorului din Bucureşti (1918–1940). A fondat şi condus Societatea Lirică de Operă. Prim-dirijor al orchestrei (1921–1939) şi director (1937–1939) al Operei Române (1922). Dirijor al Filarmonicii din Bucureşti şi al Orchestrei simfonice Radio (1926). Vicepreşedinte al Societăţii Compozitorilor Români (1920–1940). Premiul „Enescu“ (1913). Opere bufe, balete, muzică simfonică, de cameră, instrumentală şi vocală.

Ottescu, Nicolae I. (1885–1950). Avocat, publicist, scriitor, om politic şi de stat român. Absolvent al Facultăţii de Drept a Universităţii din Bucureşti Secretar particular al lui Titulescu în perioada 1909–1922. Membru al Partidului Conservator; ulterior al Partidului Naţional Român; al Partidului Naţional Liberal; al Uniunii Agrare (Partidul Agrar din 1936); al Partidului Naţional Ţărănesc (1937); al Uniunii Naţionale Muncă şi Refacere (1947). Secretar general al Ministerului de Finanţe; secretar general al Ministerului Agriculturii. Deputat (1931). Subsecretar de stat la Ministerul de Interne (20 aprilie 1931–31 mai 1932). Rezident regal al Ţinutului Marea (13 august 1938–28 septembrie 1939). Ministru de Interne (28 septembrie–23 noiembrie 1939). Membru al Consiliului superior al Frontului Renaşterii Naţionale (20 ianuarie 1939).

Otto de Habsburg (Franz Joseph Otto Robert Marian Anton Karl Max Heinrich Sixtus Xaver Felix Renatus Ludwig Gaetan Pius Ignatius) (n.1912). Arhiduce de Austria. Actualul şef al familiei Habsburg şi fiul cel mai mare al lui Karl de Austria, ultimul împărat al Austriei şi ultimul rege al Ungariei. Pretendent la tronul Austriei. Licenţiat în ştiinţe politice şi sociale (1935). Patriot înflăcărat, s-a opus Anschlussului nazist din 1938. Majoritatea anilor celui de-al Doilea Război Mondial i-a petrecut în SUA (1940–1944). După război, a trăit în exil în Franţa şi Spania. În 1961, a renunţat la orice pretenţie la tronul Austriei şi i s-a permis să se reîntoarcă în patrie. Unul din primii susţinători ai Europei Unite, a fost membru al Parlamentului European (1979–1999) şi preşedinte al Uniunii Internaţionale Paneuropene. Este cetăţean german, austriac, croat şi ungar.

Ottulescu, Alexandru (1881–m.?). Jurist, economist şi om politic român. Licenţiat în drept. Membru al Partidului Naţional Liberal. Avocat în Baroul de Ilfov. Avocat şi consilier juridic al Ministerului de Finanţe, timp de 20 de ani. Consilier juridic al Băncii Comerciale Române şi al altor societăţi. Consilier în Divizia juridică a Ministerului Afacerilor Străine, de la 1 ianuarie 1928. Şi-a desfăşurat activitatea în această calitate până la 1 octombrie 1936, când şi-a dat demisia. Guvernator al Băncii Naţionale a

României (17 septembrie 1940–1 aprilie 1944). Arestat în 1950. Închis la Sighet, unde a şi murit.

Owsley, Alvin Mansfield (1888–1967). Jurist şi diplomat american. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al SUA în România (mai 1933–iunie 1935); Irlanda (1935–1937); Danemarca (1937–1939).

Pacelli, Eugenio Giuseppe Giovanni. Vezi **Pius al XII-lea.**

Paderewski, Ignacy Jan (1860–1941). Pianist, compozitor, om politic şi de stat polonez. Absolvent al Conservatorului din Varşovia. Profesor la Conservatorul din Varşovia (1878). Concerte de mare succes în Franţa, Germania, Marea Britanie, Rusia, SUA. Preşedinte de onoare al Comitetului de ajutorare a victimelor de război din Polonia (1914). La începutul Primului Război Mondial a pus bazele unui Comitet de sprijin al poporului polonez cu sedii la Paris, Londra şi în SUA. Prieten cu Woodrow Wilson şi colonelul House. Reprezentant pe lângă guvernul de la Washington al Comitetului Naţional Polonez, constituit, în 1917, la Lausanne. Prim-ministru şi ministru al Afacerilor Străine al Poloniei (18 ianuarie–5 decembrie 1919). S-a numărat printre semnatarii Tratatului de la Versailles (1919), prin care erau stabilite graniţele Poloniei. A avut o contribuţie substanţială la elaborarea Constituţiei poloneze din 1919. Delegat al Poloniei la Societatea Naţiunilor. A participat ca delegat al Poloniei la sesiunea a IX-a a Consiliului Societăţii Naţiunilor (16–20 septembrie 1920). A reprezentat Polonia la Conferinţa Ambasadorilor. În 1921, s-a retras din politică. S-a stabilit în Elveţia (1937). Preşedinte de onoare al Mişcării (Partidul) Democraţia Poloneză Unificată). După 1939, din exil, şi-a continuat activitatea în favoarea ţării sale.

Painlevé, Paul (1863–1933). Matematician, om politic şi de stat francez. A urmat cursurile Universităţii din Paris. Doctorat în matematici (1887). Membru al Academiei de Ştiinţe din Franţa (1900). A ţinut cursuri la Facultatea de Ştiinţe, Colège de France şi Şcoala Politehnică. În 1909, a predat primul curs de mecanică aeronautică la Şcoala de Aeronautică. Preşedinte al Comisiilor: de Invenţii; de Armamente; de Aeronautică. Membru în Comisia de Cooperare Intelectuală Internaţională. A intrat în Partidul Radical şi, din 1906, a fost ales deputat. Deputat de Paris (1910). Reales deputat în 1919. Preşedinte al Camerei Deputaţilor (iunie 1924–aprilie 1925). Ministru în mai multe rânduri: al Educaţiei (1915); de Război (17 aprilie–27 octombrie 1925; 28 noiembrie 1925–6 martie 1926; 11 martie–15 iunie 1926; 19–21 iulie 1926; 23 iulie 1926–6 noiembrie 1928; 11 noiembrie 1928–26 iulie 1929; 29 iulie–22 octombrie 1929); de Finanţe (29 octombrie–22 noiembrie 1925); al Aviaţiei (13 decembrie 1930–24 ianuarie 1931; 4 iunie–14 decembrie 1932). Prim-ministru (12 septembrie–16 noiembrie 1917; 17 aprilie–27 octombrie 1925; 29 octombrie–22 noiembrie 1925). A avut un rol decisiv în adoptarea hotărârii de realizare a Liniei Maginot. A reprezentat Franţa la cea de-a VI-a Adunare a Societăţii Naţiunilor (septembrie 1925). Preşedinte al Consiliului Societăţii Naţiunilor.

Paléologue, Maurice (1859–1944). Diplomat, istoric, istoric al literaturii şi eseist francez. A intrat în Ministerul francez al Afacerilor Străine în 1880. După ce fost secretar de ambasadă succesiv la Tanger, Pekin şi Roma până în 1885, a lucrat un timp în Minister (Direcţia politică, 1886; şef adjunct la Direcţia Personal, 1898; delegat al ministrului la Curtea de Casaţie în Afacerea Dreyfus, 1899). În 1901 primeşte gradul de ministru plenipotenţiar, pentru ca în 1907–1912 să funcţioneze în calitate de ministru plenipotenţiar la Sofia. În ianuarie 1914, a fost numit ambasador la Sankt Petersburg. În acest post trebuia să joace un rol de prim rang în negocierile legate de Primul Război Mondial. Înlocuit după căderea regimului ţarist, a mai ocupat, înainte

de a se retrage din viaţa publică, funcţia de secretar general al Ministerului Afacerilor Străine, în cabinetul Millerand. Diplomat de rang înalt, cu talente de negociator recunoscute, a avut un real talent scriitoricesc. Colaborator la „Revue des Deux Mondes“, a fost şi autor de romane şi de eseuri de artă şi literatură (*L'Art chinois,* 1887*; La Russie des Tsars pendant la Grande Guerre,* 1921–1922, 3 vol.; *Alexandra Feodorovna, impératrice de Russie,* 1932*; Le roman tragique de l'Empereur Alexandre II,* 1923; *Talleyrand, Metternich et Chateaubriand,* 1924; *Cavour, un grand réaliste,* 1926 *ş.a.*). Membru al Academiei Franceze (1928). Mare ofiţer al Legiunii de onoare.

Palmerston, Henry Temple. Vezi **Temple, Henry John,** lord **Palmerston.**

Panaitescu, Petre P. (1900–1967). Istoric şi filolog român. A urmat cursurile Facultăţii de Litere şi Filosofie din Bucureşti (1918–1922), după care şi-a continuat studiile în domeniul slavisticii la Universitatea din Cracovia (1923–1924). Bursier al Şcolii Române din Franţa, de la Fontenay-aux-Roses (1924–1926). În 1925 şi-a susţinut doctoratul în litere cu teza *Influenţa polonă în opera şi personalitatea cronicarilor Grigore Ureche şi Miron Costin,* cea dintâi monografie importantă asupra relaţiilor culturale româno-polone. Conferenţiar (1927–1932) şi profesor (1932–1941) de istoria slavilor la Universitatea din Bucureşti. Rector (1940–1941); cercetător şi consultant ştiinţific la Institutul de Istorie „N. Iorga“ din Bucureşti (1954–1965). A adus contribuţii în problema pătrunderii scrierii şi culturii slave la nordul Dunării, circulaţiei manuscriselor slave în vechea cultură română, istoriografiei moldovene şi muntene. Membru corespondent al Academiei Române (28 mai 1934). Membru fondator al Asociaţiei Slaviştilor din România şi membru al Institutului pentru Studiul Europei Sud-Estice.

Pangal, Ion (1893–1948). Om politic şi diplomat român. Studii liceale şi universitare la Paris. Se pronunţă în favoarea intrării României în Primul Război Mondial de partea Aliaţilor. Secretar al Consiliului Naţional al Unităţii Române (1918). Întemeiază Partidul Socialist-Ţărănesc (1920), care fuzionează, în 1922, cu Partidul Ţărănesc. În 1927, participă la constituirea Partidului Ţărănesc (dr. N. Lupu), fiind ales secretar general pentru propagandă şi presă. Din 1932 este unul dintre fruntaşii Uniunii Agrare, transformată în Partidul Agrar (1936). Mason. Mare Comandor al Marelui Orient din România. Subsecretar de stat la Preşedinţia Consiliului de Miniştri (27 iunie 1931–31 mai/6 iunie 1932) (de la 23 decembrie 1931 pentru Presă şi Informaţii). Agent general pe lângă guvernul generalului Franco (1939). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Lisabona (20 aprilie 1939–15 octombrie 1940). Rechemat în ţară de conducătorul statului, Ion Antonescu, alege calea exilului.

Papen, Franz von (1879–1969). Om politic şi diplomat german. Ataşat militar în SUA (1913–1915). Deputat (1920–1928; 1930–1932). Cancelar (1 iunie–17 noiembrie 1932), apoi vicecancelar (1933–1934) al Reich-ului. Ambasador la Viena (1934–1938) şi Ankara (1939–1944). Unul dintre susţinătorii diplomaţiei naziste. Achitat în Procesul de la Nürnberg (1946); condamnat la muncă silnică de un tribunal german şi apoi eliberat (1949).

Pasić, Nikola (1845–1926). Om politic şi de stat sârb (iugoslav). A rămas în exil până în 1889. Prim-ministru al Serbiei (23 februarie 1891–22 august 1892; 10 decembrie 1904–28 mai 1905; 24 octombrie 1909–4 iulie 1911; 12 septembrie 1912–1 decembrie 1918). Prim-ministru al Iugoslaviei (1–22 decembrie 1918; 1 ianuarie 1921–28 iulie 1924; 6 noiembrie 1924–8 aprilie 1926). A avut un rol fundamental în crearea şi

organizarea Iugoslaviei. Datorită abilităţii sale politico-diplomatice, a dobândit reputaţia de „bătrâna vulpe a Balcanilor“.

Patachy, E. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Pauker, Ana (pe numele adevărat **Hana Rabinsohn)** (1893–1960). Om politic român. Membră a PCR (din 1921). Arestată (1925), pentru activitate comunistă, a reuşit, în timpul procesului, să scape şi să se refugieze în URSS, unde a activat în Internaţionala a III-a, Comunistă. Reîntoarsă în ţară, a fost din nou arestată (1935) şi condamnată în procesul de la Craiova la 10 ani de detenţie. Eliberată (1941), în urma unui schimb de prizonieri politici cu sovieticii, pleacă din nou în URSS. A avut un rol important în organizarea (1943) Diviziei de voluntari „Tudor Vladimirescu“, formată din ostaşi români căzuţi prizonieri la sovietici. Revenită în ţară (septembrie 1944), este aleasă în conducerea superioară a partidului, calitate în care a avut un rol decisiv în comunizarea şi sovietizarea României. Ca secretar al partidului s-a ocupat de reorganizarea acestuia, primirea de noi membri, elaborarea statului, precum şi de colectivizarea agriculturii. Ministru secretar de stat la Departamentul Afacerilor Străine (8 noiembrie 1947–13 aprilie 1948). Ministru al Afacerilor Externe (14 aprilie 1948–11 iulie 1952), funcţie în care a debutat printr-o epurare, de o extremă duritate, a funcţionarilor diplomatici de profesie şi înlocuirea acestora cu diletanţi, mai ales din rândurile activiştilor. Vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (16 aprilie 1949–16 septembrie 1952). În lupta pentru putere, cu gruparea naţional-comunistă, condusă de Gh. Gheorghiu-Dej, a fost acuzată de „deviere de dreapta şi aventurism de stânga“, împreună cu Vasile Luca şi Teohari Georgescu, şi îndepărtată din toate funcţiile de stat şi de partid. Arestată pentru scurtă vreme (20 februarie–20 aprilie1953), este eliberată graţie evenimentelor intervenite în URSS, în urma morţii lui Stalin. În ultimii săi ani de viaţă, grav bolnavă, a trăit ca persoană particulară, într-o izolare cvasitotală (traducător şi revizor în cadrul Editurii Politice, fără drept de semnătură şi fără drept de a veni la locul de muncă). Reabilitată în 1968.

Paul-Boncour, Joseph (1873–1972). Jurist, ziarist, diplomat, om politic şi de stat francez. Avocat. Prim-secretar al delegaţiei franceze la Conferinţa de Pace hispano-americană (1898). Secretar particular al lui Waldeck-Rousseau (1898). Director de cabinet al lui Viviani (1906). Deputat (1909–1914; 1919–1931). Senator (1931–1940). Preşedinte al Comisiei Afacerilor Străine din Senat. În mai multe rânduri ministru: de Război (4 iunie–14 decembrie 1932); de Externe (14 decembrie 1932–29 ianuarie 1933; 31 ianuarie–23 octombrie 1933; 26 octombrie–24 noiembrie 1933; 27 noiembrie 1933–27 ianuarie 1934; 13 martie–8 aprilie 1938); ministru de stat însărcinat cu problemele Societăţii Naţiunilor (1936). Prim-ministru (18 decembrie 1932–31 ianuarie 1933). Membru al delegaţiei Franţei la Societatea Naţiunilor (1924–1926). În 1932, i-a succedat lui Aristide Briand ca delegat permanent al Franţei la Societatea Naţiunilor (1932–1936). A participat la Conferinţa de Dezarmare (1932). Delegat la Conferinţa pentru controlul comerţului cu armament, muniţii şi materiale de război. Membru al Consiliului Republicii (1944–1948). Delegat la Conferinţa de la San Francisco (1945), unde a semnat Carta Naţiunilor Unite (1946). Delegat la cea de-a XXI-a şi ultima sesiune a Adunării Societăţii Naţiunilor (1946). Membru al Academiei Diplomatice Internaţionale (1932).

Pavel, Pavel (1901–m.?). Om politic român. Doctor în drept al Universităţii din Cluj. Absolvent al Institutului de Înalte Studii Internaţionale de la Paris. Ataşat de presă la Legaţia României de la Paris. Membru al Partidului Naţional Ţărănesc. Apropiat al lui Iuliu Maniu. Deputat de Bihor (1932–1933). Redactor la „Dreptatea“. Colaborări la

„Dimineaţa“, „Adevărul“, „Cuvântul Liber“. Autor al lucrării *Confederaţia statelor dunărene.*

Pătrunjel. Preot. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Peiza. Jurist slovac. Decan al Facultăţii de Drept a Universităţii Komensky din Bratislava.

Pella, Vespasian V. (1897–1952). Jurist, diplomat şi om politic român. A urmat studiile universitare la Bucureşti şi Paris. Doctor în Drept. Judecător la Brăila, Calafat, Sinaia. Consilier la Curţile de Apel din Chişinău şi Braşov. Profesor de Drept penal la universităţile din Iaşi şi Bucureşti. A predat la Academia de Drept Internaţional de la Haga, la Institutele de Înalte Studii Internaţionale de la Paris şi Geneva şi la Universitatea Franceză de la New York. Raportor la Conferinţa interparlamentară de la Washington (1925). Delegat la mai multe sesiuni ale Adunării şi Consiliului Societăţii Naţiunilor şi membru în diferite comitete şi comisii ale acestei organizaţii internaţionale. Delegat permanent la Comisia penală şi penitenciară internaţională. Membru al Adunării Naţionale Constituante (1922–1926). Membru al Comitetului de experţi pentru reprimarea manoperelor cu monedă falsă (1926–1928). Raportor general al proiectului de Cod Penal (1927–1928). Membru supleant al Comitetului Societăţii Naţiunilor pentru amendarea Pactului Societăţii Naţiunilor în vederea punerii de acord cu Pactul de la Paris (1930). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Haga (15 martie 1936–1 octombrie 1939); Berna (1 septembrie 1943–1 octombrie 1944). A avut un rol important în organizarea şi desfăşurarea Conferinţelor balcanice (1930, 1931, 1933). Delegat la Conferinţa de Dezarmare (1932–1934). A supus Conferinţei pentru Dezarmare un memorandum – „Memorandumul Pella“ – în legătură cu adaptarea legislaţiilor naţionale la cerinţele fundamentale ale vieţii internaţionale. Membru al Comisiei Europene a Dunării. Secretar general al Biroului Internaţional pentru Unificarea Dreptului Penal. Preşedinte al Asociaţiei Internaţionale de Drept Penal (1946). Din februarie 1948, a funcţionat în calitate de expert pe lângă Organizaţia Naţiunilor Unite. Membru al unor prestigioase societăţi şi asociaţii diplomatice şi de drept internaţional: Asociaţia legilor internaţionale; Asociaţia diplomaţiei internaţionale; Societatea de studii legislative; Societatea de legislaţie comparată; Societatea americană a legilor internaţionale; Federaţia internaţională a comitetelor de cooperare europeană. Autor a numeroase lucrări, studii şi articole de specialitate. Membru corespondent al Academiei Române (26 mai 1941). Repus în drepturi ca membru corespondent al Academiei Române (3 iulie 1990).

Penescu, Nicolae (1897–1984). Avocat şi om politic român. Doctorat în ştiinţe juridice la Paris şi Bucureşti. Preşedinte al Uniunii Barourilor din România. Fruntaş al Partidului Naţional Ţărănesc; secretar general al Partidului Naţional Ţărănesc (1945–1947). Deputat. Ministru al Afacerilor Interne în cadrul celui de al doilea guvern Sănătescu (4 noiembrie–6 decembrie 1944). Arestat pe aeroportul de la Tămădău în tentativa de plecare clandestină din ţară, împreună cu Ilie Lazăr, Nicolae Carandino, Ion Mihalache, plecare înscenată de Alexandru Nicolschi (14 iulie 1947). Condamnat la 5 ani temniţă grea; detenţie la Jilava, Craiova (1947–1956). Eliberat în 1956; trimis cu domiciliu obligatoriu în Bărăgan; rearestat la 11 august 1959; judecat şi condamnat la 10 ani muncă silnică pentru „crima de complot în scop de trădare şi surpare a ordinii constituţionale“; detenţie la Sighet (1959–1964); eliberat în 1964. Se stabileşte în Franţa în 1968. A fost unul dintre disidenţii români care a făcut obiectul unor tentative de lichidare din partea Securităţii române.

Péri, Gabriel (1902–1941). Ziarist şi om politic francez de orientare comunistă. Secretar general al Tineretului comunist (1922). Şeful Secţiei de politică externă a cotidianului „L'Humanité" (1924–1939). Executat de nazişti.

Petraşcu, Nicolae N. (1901–1974). Ziarist român. Absolvent al Facultăţii de Drept din Bucureşti (1924). Doctorat în drept (1927) obţinut în Franţa. Revenit în ţară, se înscrie în Baroul de avocaţi din Bucureşti. Ca ziarist, desfăşoară o bogată activitate prin articole apărute în „Adevărul", „Universul" şi în presa franceză. Corespondent al Agenţiei „Reuter". În 1945 era preşedintele Asociaţiei corespondenţilor presei străine din România. „Privat de libertate" (1952–1955). Arestat (1958–1964); închis la Jilava, Piteşti, Gherla.

Petrescu-Comnen, Nicolae (1881–1958). Jurist, diplomat, om politic şi de stat român. A urmat cursuri universitare de drept, ştiinţe politice, litere şi filosofie la Paris. Doctor în drept, ştiinţe economice, politice şi financiare de la Universitatea din Paris (1905). Şi-a adăugat la numele său, în mod oficial, la 12 noiembrie 1903, şi pe acela de Comnen, după bunica sa paternă, Ecaterina Comninò, ultima descendentă a vechii familii greceşti cu acest nume. Ajutor de judecător la Ocolul IV Bucureşti (1906); judecător supleant (1906); judecător la Tribunalul Ilfov (1909); avocat al statului pe lângă instanţele judecătoreşti din Bucureşti (1911). Cadru universitar la Facultatea de Drept din Bucureşti, unde a predat economie şi legislaţie industrială. În timpul Primului Război Mondial, a pus bazele unei agenţii de presă la Berna, în scopul informării corecte şi rapide a presei internaţionale cu evenimentele politico-militare româneşti. Din august 1919, a condus agenţia de presă română de la Budapesta. Ales deputat pe listele Partidului Naţional Liberal (1919; 1922). Din 1923, s-a dedicat carierei diplomatice. Ministru plenipotenţiar cls. II (1 iulie 1923); ministru plenipotenţiar cls. I (1 ianuarie 1931); ambasador (24 decembrie 1938). Delegat la mai multe sesiuni ale Conferinţei Internaţionale a Muncii (1922–1927) şi la Conferinţa de Dezarmare (1932). Delegat permanent la Societatea Naţiunilor (1923–1928). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Berna (25 iulie 1923–1 februarie 1928); Berlin (1 februarie 1928–1 mai 1930; 1 mai 1932–17 februarie 1938); pe lângă Sf. Scaun (1 martie 1930–1 mai 1932). Subsecretar de stat la Ministerul Afacerilor Străine (16 februarie–30 martie 1938). Ministru al Afacerilor Străine (30 martie–21 decembrie 1938). Ambasador extraordinar şi plenipotenţiar pe lângă Sf. Scaun (22 decembrie 1938–15 octombrie 1940). Pus în retragere la 1 mai 1941. S-a stabilit în Italia, la Florenţa. În 1942, Crucea Roşie din România l-a acreditat pe lângă Comitetul Internaţional al Crucii Roşii de la Geneva pentru a se interesa de soarta prizonierilor români din Rusia. A desfăşurat o intensă activitate în rândul exilului politic românesc. În 1951, a fost numit reprezentant al Comitetului Naţional Român (cu sediul la Washington) pentru Italia. Autor a numeroase lucrări privind politica externă românească şi relaţiile internaţionale. Membru al Academiei Diplomatice Internaţionale (1929).

Petrovici, Ion (1882–1972). Jurist, filosof, logician, scriitor, om politic şi de stat român. Profesor la Universităţile de la Iaşi şi Bucureşti. Lucrări de logică şi istoria filosofiei, lirică, teatru, memorialistică. A avut o bogată activitate politică. Membru al Partidului Conservator-Democrat; Partidului Poporului; Partidului Naţional-Agrar (1932); Partidului Naţional-Creştin (1935). Deputat (1920). Membru al Consiliului superior naţional al Frontului Renaşterii Naţionale (1939). Ministru în mai multe rânduri: Lucrări Publice (1 ianuarie–13 decembrie 1921); Instrucţiune Publică (14 iulie 1926–14 iulie 1927); Educaţie Naţională (28 decembrie 1937–10 februarie 1938); Cultură Naţională şi Culte (5 decembrie 1941–23 august 1944). Membru titular al Academiei

Române (24 mai 1934). Vicepreşedinte al Academiei Române (3 iunie 1938–31 mai 1941). Repus în drepturi (3 iulie 1990).

Peyerimhoff de Fontenelle, Henri Marie Joseph Hercule de (1871–1953). Magistrat, om politic şi de stat francez. Licenţiat în istorie, filosofie şi drept. Diplomat al Şcolii de Ştiinţe Politice din Paris. Auditor la Consiliul de Stat (1895–1902), director în cadrul guvernământului general al Algeriei (1902–1907), apoi, succesiv, secretar general, vicepreşedinte şi preşedinte al Comitetului Central al Metalurgiştilor Francezi până la desfiinţarea comitetului în 1940. A fost şi preşedinte al Uniunii Minelor (1923–1932). În 1952 a fost ales membru al Academiei de Ştiinţe Morale şi Politice.

Pherekyde, Mihail (1842–1928). Diplomat, om politic şi de stat român. Studii universitare la Paris. Doctor în drept (1866). Magistrat, avocat. Figură importantă a Partidului Naţional Liberal. Deputat. Senator. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Paris (16 noiembrie 1881–24 septembrie 1884). A ocupat mai multe portofolii: Justiţie (27 aprilie–23 iulie 1876; 10 aprilie–8 iunie 1881; 9 iunie–15 noiembrie 1881); Lucrări Publice (25 noiembrie 1878–10 iulie 1879); Afaceri Străine (16 decembrie 1885–20 martie 1888); Interne (31 martie 1897–30 martie 1899; 15 decembrie 1909–6 februarie 1910). Ministru de stat (11 decembrie 1916–10 iulie 1917; 29 noiembrie 1918–12 septembrie 1919). Deputat şi vicepreşedinte al Camerei Deputaţilor (1876–1888). Preşedinte al Camerei Deputaţilor (24 ianuarie 1901–9 decembrie 1904; 8 iunie 1907–15 decembrie 1909; 6 februarie 1910–7 martie 1911; 21 aprilie 1914–11 decembrie 1916). Preşedinte al Senatului (31 martie 1922–24 ianuarie 1926).

Pillat, Nicolae (1894–m.?). Jurist şi diplomat român. Licenţiat în drept la Universitatea din Paris. Consilier juridic onorific (1927–1930); ataşat comercial (1933–1937); consilier economic (1937–1940) pe lângă Legaţia României din Paris.

Pilotti, Massimo (1879–1962). Diplomat italian. Membru al delegaţiilor italiene la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920); la Conferinţele de la Spa (1920), Bruxelles (1920), Londra (1924), Locarno (1925), Haga (1929–1930), Londra (1930) ş.a. Delegat la Conferinţa de Dezarmare; preşedinte al Comitetului pentru războiul chimic şi bacteriologic al Conferinţei de Dezarmare (1932). Consilier juridic al Comisiei pentru Reparaţii şi al Conferinţei Ambasadorilor (1929–1930). Preşedinte al Comisiei arbitrale între Puterile Aliate, care ocupau Renania şi Germania, pentru evaluarea costurilor prestaţiilor datorate armatelor de ocupaţie (1925–1930). Delegat la Societatea Naţiunilor (1924-1932). Secretar general adjunct al Societăţii Naţiunilor (1932–1937). Procuror general al Curţii Supreme de Casaţie a Italiei (1944). Preşedinte al Institutului Internaţional de la Roma pentru Unificarea Dreptului Privat (1944). Membru al Curţii Permanente de Arbitraj de la Haga (1949). Preşedinte al Curţii de Justiţie pentru Planul Schuman (1952–1958). Membru asociat al Academiei Diplomatice Internaţionale (1930).

Piłsudski, Józef (1867–1935). Militar, om politic şi de stat polonez. Fondator al Partidului Socialist Polonez. Conducător al statului (1918–1922). Primul mareşal al Poloniei (1921). Prim-ministru (1926–1928; 1930). Ministru de Război şi comandant şef al armatei. A controlat în mod absolut viaţa politică a Poloniei până la moartea sa (12 mai 1935). A autorizat semnarea Pactului de neagresiune polono-german din ianuarie 1934.

Pinon, René (1870–1958). Istoric şi ziarist francez. Director al revistei „La Voix de l'Armenie". Profesor la Şcoala liberă de ştiinţe politice. Cronicar politic la „Revue des Deux Mondes" (1922–1940). A colaborat la „Radio Tour Effel" (1921–1940). Se clasează printre Henry Morgenthau, Arnold Toynbee, James Bryce, Henry Adam

Gibbons, Anatole France, Albert Thomas şi Johannes Lespins; ei sunt conştiinţa umanităţii, denunţând nimicirea deliberată a unui întreg popor. Premiat de două ori de Academia Franceză pentru cărţile *La Chine qui s'ouvre (China care se deschide)* şi *L'Empire de la Mediterranée (Imperiul Mediteranei).*

Pitt, William P. senior, conte **de Chatham** (1708–1778). Om politic şi de stat britanic. Lider al Partidului Whig (Liberal). De mai multe ori ministru şi prim-ministru (30 iulie 1766–14 octombrie1768). Artizanul victoriei Marii Britanii în Războiul de 7 Ani şi al lărgirii imperiului colonial în Canada şi India.

Pius al XI-lea (nume laic **Achile Ratti**) (1857–1939). Papă (1922–1939). Absolvent al Universităţii Gregoriene din Roma. Profesor la Seminarul din Padova (1882–1888). La Biblioteca Ambrosiană din Milano, s-a remarcat ca expert paleograf şi editor de înaltă ţinută. Din 1911, a lucrat la Biblioteca Vaticanului, iar din 1914 a devenit prefectul acestei prestigioase instituţii. Înălţat Arhiepiscop de Lepanto (1919) şi numit Nunţiu Apostolic la Varşovia. Înălţat Cardinal la 13 iunie 1921. Ales Suveran Pontif la Conclavul din 2–6 februarie 1922, după 14 tururi de scrutin. Deviza sa şi a politicii promovate de Sf. Scaun, sub pontificatul său, a fost „Pacea lui Christos în regatul lui Christos". A desfăşurat o largă şi dinamică acţiune pentru consolidarea raporturilor dintre Biserică şi Stat şi pentru apropierea de Biserică a maselor de credincioşi. Sub pontificatul său, au fost încheiate concordate cu aproape 20 de state, printre care şi România. Unul dintre cele mai importante acte a fost Tratatul de la Laterano (11 februarie 1929), semnat cu Italia, prin care s-a reglementat situaţia Vaticanului ca stat independent şi neutru, în schimbul recunoaşterii de către Papalitate a Italiei ca regat cu capitala la Roma, în care catolicismul era religia oficială. A reformat din temelii pregătirea clerului şi a fondat, modernizat şi reorganizat o serie de instituţii: Institutul Pontifical de Arheologie Creştină, Pinacoteca Vaticanului, Observatorul de la Castelul Gandolfo, Arhivele Vaticanului, primul post de radio în Cetatea Vaticanului.

Pius al XII-lea (nume laic **Eugenio Giuseppe Giovanni Pacelli**) (1876–1958). Papă (1939–1958). Înainte de alegerea sa ca papă, Pacelli a fost secretar al Departamentului pentru Afaceri Extraordinare Ecleziastice, nunţiu papal şi cardinal secretar de stat; în aceste calităţi a depus eforturi pentru încheierea unor tratate cu ţările europene, în special *Reichskonkordat*-ul cu Germania. Ca papă, a proclamat dogma Ridicării cu trupul şi cu sufletul la cer a Fecioarei Maria (1950). Dorind să păstreze neutralitatea Vaticanului, hotărâtă de predecesorul său, a creat o comisie potificală cu ajutorul căreia a oferit azil evreilor în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. În anul 1949, a semnat decretul privind excomunicarea comuniştilor şi a tuturor acelora care sprijină partidele comuniste.

Planiol, Marcel (1853–1931). Profesor de drept civil la diverse facultăţi franceze (Grenoble, Rennes, Paris).

Pobers, Michel. Ziarist francez. În perioada interbelică a făcut parte din Asociaţia jurnaliştilor acreditaţi la Societatea Naţiunilor. A colaborat la „Le Jour"; „Jour – Echo de Paris".

Poincaré, Raymond Nicolas Landry (1860–1934). Jurist, om politic şi de stat francez. Licenţiat al Facultăţii de Drept a Universităţii din Paris (1882). Avocat celebru în Baroul de la Paris. S-a abţinut să ia poziţie în afacerea Dreyfus. Deputat (1887–1903). Senator (1903–1913; 1920). A adoptat faţă de Germania o atitudine fermă şi a militat pentru strângerea relaţiilor cu Marea Britanie şi Rusia, unde a făcut şi două vizite oficiale, în 1912 şi 1914. Membru al cabinetelor franceze în mai multe rânduri: ministru al Instrucţiunii Publice (1893–1894); de Finanţe (1894–1895; 1906); al

Afacerilor Străine (ianuarie 1912–ianuarie 1913; 15 ianuarie 1922–26 martie 1924; 28 martie–1 iunie 1924). Preşedinte al Consiliului de Miniştri (21 ianuarie 1912–21 ianuarie 1913; 15 ianuarie 1922–26 martie 1924; 28 martie–1 iunie 1924; 23 iulie 1926–6 noiembrie 1928; 11 noiembrie 1928–26 iulie 1929). Preşedinte al celei de a treia Republici (18 februarie 1913–18 februarie 1920). În această calitate, a susţinut politica externă a dreptei şi a contribuit la adoptarea, în august 1913, a legii prin care se stabilea durata serviciului militar la trei ani, ceea ce a contribuit la victoria legislativă a stângii, în 1914. Când Austro-Ungaria a trimis ultimatumul Serbiei, l-a asigurat pe ţar de sprijinul Franţei; ca urmare adversarii politici l-au denumit „Poincaré-război". După încheierea mandatului de preşedinte a fost reales senator. După război, a fost partizan al aplicării integrale a Tratatului de Pace de la Versailles. Preşedinte al Comisiei de Reparaţii (februarie–mai 1920). A determinat ocuparea regiunii Ruhr (1924), invocând întârzierea de care se făcea vinovată Germania în plata datoriilor de război. Ostilitatea Marii Britanii şi dificultăţile financiare l-au făcut să se ralieze la Planul Dawes. Membru al Academiei Franceze (1909).

Poklewski-Koziell, Stanislav Alfonsovici (1868–1937). Diplomat rus. Secretar de legaţie la Tokyo. Consilier de legaţie la Londra. A jucat un rol important în intrarea Rusiei în Antanta. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al Rusiei la Teheran (1910) şi Bucureşti (1913). A purtat negocierile cu Ion I.C. Brătianu în vederea intrării României în Primul Război Mondial. După revoluţia rusă (1917), a rămas pe pământ românesc, reprezentând neoficial interesele ruşilor în România, până în anul 1934. Din 1932, a fost recunoscut ca reprezentant al Oficiului Nansen pentru refugiaţi din România.

Poleaco, Gh. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Politis, Nikolaos Sokrates (1872–1942). Jurist, diplomat şi om de stat grec. Profesor la Facultatea de Drept din Aix (1898–1903) şi Universitatea din Poitiers (1903–1910). Profesor suplinitor la Universitatea din Paris (1910–1911). Secretar general al Ministerului Afacerilor Străine al Greciei (1911). Membru al delegaţiei elene la Conferinţele de Pace de la Londra (1913) şi Bucureşti (1913). În mai multe rânduri ministru de Externe (1916–1917; 1917–1920; 1922). Delegat la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920). Delegat la sesiunile Adunării (1923; 1924; 1927–1938) şi Consiliului (1920; 1938) Societăţii Naţiunilor. Preşedinte al celei de a XIII-a sesiuni a Adunării Societăţii Naţiunilor (1932). Membru al Curţii Permanente de Arbitraj. Delegat la Conferinţa pentru revizuirea statutului Curţii Permanente de Justiţie Internaţională. Vicepreşedinte al Conferinţei de Dezarmare (1932). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Paris (1924–1925; 1927–1939). După 1939, a funcţionat în calitate de consilier juridic al Ambasadei Greciei la Paris. Preşedinte al Institutului de Drept Internaţional (1937).

Poninski, Alfred Emeryk (1896–1968). Diplomat şi jurnalist polonez. A urmat studii juridice în Polonia şi Germania. Şi-a început activitatea ziaristică în 1914. După o scurtă perioadă, când a funcţionat ca ataşat de presă la Legaţia Poloniei de la Berlin şi ulterior ca asistent la Ministerul de Externe de la Varşovia, a funcţionat în serviciul diplomatic polonez, având însărcinări diferite la Bruxelles, Paris, Moscova, Bucureşti, Istanbul, Chungking. La Bucureşti: consilier (din 1935) şi ministru-consilier (din 1938) odată cu ridicarea oficiului diplomatic polonez la rangul de ambasadă. Consul general la Istanbul (1940–1942). Ambasador în China (1942–1945). După încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, a devenit activ în viaţa politică şi în afaceri. S-a instalat în Australia. Preşedinte (1947–1950) al Societăţii Democratice Poloneze;

preşedinte fondator (1950–1951) al Consiliului federal al Asociaţiilor poloneze din Australia.

Ponsot, Henri-Auguste (1877–1963). Diplomat francez. A avut mai mult posturi diplomatice (Tailanda, Germania, Canada, Tunisia, Maroc ş.a.). Înalt comisar în Siria şi Liban (august 1926–iulie 1933). Rezident general în Maroc (septembrie 1933–martie 1936). Ambasador la Ankara (1936–1939). Preşedinte al Comisiei pregătitoare a Oficiului internaţional pentru refugiaţi de la Geneva (1947–1952).

Pop, Dionisie. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc (Roman).

Pop, Emil. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc (Odorhei).

Pop, Ştefan. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Pop, V. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc (Someş).

Pop, Valer (Valeriu) (1892–1958). Jurist, om politic şi de stat român. Absolvent al Universităţii din Cluj, unde obţine doctoratul în Drept (1916). Unul din iniţiatorii organizaţiei Acţiunea Românească (1923). Se încadrează în Liga Apărării Naţional-Creştine. Deputat (din 1926). Se înscrie în Partidul Naţional Liberal (1934). Ocupă diverse posturi ministeriale: ministru de stat (14 iulie 1931–9 ianuarie 1932; 2 octombrie 1934–1 februarie 1935); ministru secretar de stat (17 noiembrie–28 decembrie 1937); ministru al Justiţiei (9 ianuarie–31 mai 1932; 1 februarie 1935–29 august 1936), ministru al Industriei şi Comerţului (29 august 1936–14 noiembrie 1937). Este numit la 16 august 1940 în Consiliul juridic de pe lângă Ministerul Afacerilor Externe (cu rang de ministru plenipotenţiar) şi desemnat de Regele Carol II delegat din partea României la negocierile româno-ungare de la Turnu Severin şi la arbitrajul de la Viena, încheiat cu Dictatul de la Viena (august 1940). În septembrie 1940, este însărcinat de Ion Antonescu cu o misiune la Budapesta, în legătură cu situaţia românilor din teritoriile ocupate de Ungaria. La 12 octombrie 1944 este arestat pe motivul Dictatului de la Viena. Negăsindu-i-se vreo vină, este eliberat la 20 iunie 1945. Este din nou arestat şi întemniţat la Sighet; eliberat la 5 iulie 1955.

Popa, Adam. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Popa, Ilie. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc (Târnava Mare).

Popescu, Em. Consul român la Consulatul general de la Lwow.

Popescu, Stelian (1874–1954). Jurist, ziarist, om politic şi de stat român. Absolvent al Facultăţii de Drept din Bucureşti (1896). Magistrat. Avocat. Ministru al Justiţiei (17 decembrie 1921–17 ianuarie 1922; 4–20 iunie 1927; 21 iunie 1927–3 noiembrie 1928). Director al ziarului „Universul“ (1915–1944). Membru al Partidului Conservator-Democrat, apoi al Partidului Naţional Român şi al Partidului Naţional Liberal. Deputat de Prahova de mai multe ori. Fondator al Ligii Antirevizioniste Române. Condamnat în contumacie, de regimul comunist de inspiraţie sovietică, la închisoare pe viaţă.

Popescu-Necşeşti, Alexandru (1889–1982). Jurist, publicist, om politic român. Licenţiat în drept (1911) şi litere (1912) al Universităţii din Bucureşti. Avocat în Baroul de Ilfov (din 1914). Avocat în Ministerul Instrucţiunii, Cultelor şi Artelor. Membru în Consiliul superior al Avocaturii Statului (din 14 iulie 1933). Membru al Partidului Naţional Liberal. Deputat (din 1933). Secretar general al Ministerului Justiţiei (iunie 1927–noiembrie 1928). Publicist şi co-director la ziarul „Universul“. Subsecretar de

stat la Ministerul Instrucţiunii, Cultelor şi Artelor (14 noiembrie 1933–3 ianuarie 1934; 5 ianuarie–9 iunie 1934)). Arestat în 1950, întemniţat la Sighet şi eliberat în 1955.

Popovici, Mihai (1879–1966). Jurist, publicist, om politic şi de stat român. Studii la Universităţile de la Budapesta şi Viena. Licenţiat în filosofie şi doctor în drept. Membru al Partidului Naţional Român. Din 1926, membru marcant al Partidului Naţional Ţărănesc. A avut un rol activ în eliberarea românilor din teritoriile ocupate de imperiile vecine. A participat la Adunarea Naţională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918. Şeful resortului Industrie şi Comerţ în Consiliul Dirigent (2 decembrie 1918). Deputat. Senator. Ministru al Lucrărilor Publice (1 decembrie 1919–13 martie 1920); ministru de Finanţe (6–20 iunie 1927; 10 noiembrie 1928–14 octombrie 1929; 7–8 iunie 1930; 13 iunie–8 octombrie 1930; 10 octombrie 1930–14 aprilie 1931); ministru de Justiţie (20 octombrie 1932–12 ianuarie 1933; 14 ianuarie–9 noiembrie 1933). În 1947 a fost arestat; deţinut succesiv la MAI, Văcăreşti, Ocnele Mari, Sighet, Malmaison; eliberat în 1955.

Popovici, Petre. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Portmann, Georges (zis „Le Pape“) (1890–1985). Om de ştiinţă şi politician francez. Decan al Facultăţii de Medicină şi Farmacie din Bordeaux. Senator de Gironde (10 ianuarie 1933–31 decembrie 1941; 23 aprilie 1959–23 septembrie 1962). În timpul mandatelor sale de senator a fost vicepreşedinte al Senatului; vicepreşedinte al Comisiei de Finanţe, Control Bugetar şi Conturi Economice ale Naţiunii. După încheierea ultimului mandat a rămas membru al Comisiei de Finanţe, Control Bugetar şi Conturi Economice ale Naţiunii şi a fost membru al Grupului de Republicani şi Independenţi. Preşedinte de onoare al Asociaţiei Ofiţerilor Mutilaţi şi a Foştilor Combatanţi (GOMAC). Autor al volumului *L'Allemagne dans les tranchées de la paix.*

Potemkin, Vladimir Petrovici (1874–1946). Om de ştiinţă, diplomat, om de stat sovietic. A intrat în diplomaţie în 1922. Membru al Comisiei de repatriere din Franţa (1922–1923). Preşedintele Comisiei de repatriere din Turcia. Consul general al URSS la Istanbul (1924–1926); trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al URSS în Turcia (1926–1929); Grecia (1929–1932); Italia (1932–1934); Franţa (1934–1937). A semnat Tratatul sovieto-francez de asistenţă mutuală (1935). Adjunct al comisarului poporului pentru Afacerile Externe al URSS (1937–1940). Comisar al poporului pentru învăţământ al RSFSR (1940–1946). Membru al Academiei de Ştiinţe a URSS (1943). Autor a numeroase lucrări de istorie a relaţiilor internaţionale şi de istoria diplomaţiei. Redactor principal şi unul dintre autorii volumului III al lucrării *Istoria diplomaţiei*, Moscova, 1941–1945. De două ori laureat al Premiului de Stat al URSS (1942, 1946).

Prat y Soutzo, Pedro T.-J., marchiz **de** (1892–m.?). Diplomat spaniol. A îndeplinit misiuni la Constantinopol, St. Petersburg, Atena, Stockholm, Tokyo, Bucureşti, La Paz, Ankara, Helsingfors. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la La Paz (1930); Bucureşti (1933); Ankara (1940); Helsingfors (1943).

Puaux, Gabriel Ernest Paul (1883–1970). Diplomat francez. Ataşat de legaţie la Berna (1906); consul general la Cologne şi Mayence (1922); consul la Berna (1924); trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Kovno (1926); Bucureşti (1928–1933); Viena (1933–1938) şi Moscova. Înalt comisar în Siria şi Liban (1939–1940). Rezident general în Maroc (5 iunie 1943–15 martie 1946). Ambasador (1947). Ambasador în Suedia (1948). Membru de onoare al Academiei Române (23 mai 1933).

Purić, Bojidar (1891–m.?). Diplomat, om politic şi de stat iugoslav. Diverse misiuni politice şi diplomatice. Adjunct al ministrului de Externe al Iugoslaviei. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Paris (1935). Delegat la Societatea Naţiunilor (1935–1941).

Raczyński, Edward Bernard Maria (1891–1993). Diplomat şi om de stat polonez. A studiat dreptul la diverse universităţi din Marea Britanie şi Germania. Doctor în drept al Universităţii Jagelone din Cracovia. A intrat în diplomaţie în 1919. A ocupat mai multe posturi diplomatice în Elveţia, Danemarca, Marea Britanie. Delegat permanent pe lângă Societatea Naţiunilor (1932). A reprezentat Polonia în Consiliul Societăţii Naţiunilor şi la Conferinţa de Dezarmare (1933–1934). În 1933 a semnat la Londra Convenţiile pentru definirea agresiunii. Ambasador la Londra (începând cu anul 1934, până după declanşarea războiului). Ministru de Externe (11 iulie 1941–14 iulie 1943) în cabinetul Władysław Sikorski. În 1954–1972, a fost unul din membrii Consiliului de Trei, organism colectiv al guvernului polonez în exil. Preşedinte al Poloniei în exil (martie 1979–aprilie 1986).

Radek, Karl Berngardovici (pe numele său adevărat **Karol Sobelsohn**) (1885–1939). Om politic; născut la Lvov, dintr-o familie de evrei, a adoptat numele Radek, după un personaj dintr-o carte a lui Stefan Żeromski. Membru al PSDMR (Partidul Social Democrat al Muncitorilor din Rusia) din 1898 şi a participat la Revoluţia din 1905 de la Varşovia. În timpul Primului Război Mondial, împreună cu Aleksandr Parvus şi Yakov Ganetsky, a fost implicat în negocierile secrete cu Marele Stat Major german cu privire la finanţarea bolşevicilor şi a fost unul dintre organizatorii operaţiunii Copenhaga şi mediator între Lenin şi germani. În timpul Primului Război Mondial, a avut o poziţie antirăzboinică şi a locuit în Elveţia şi Suedia, i-a sprijinit pe bolşevici şi a intrat în PCUS în 1917, după Revoluţia din Octombrie. În anii 1918–1920 a fost în Germania, unde a organizat mişcarea comunistă germană. În 1920, a revenit în Rusia; şi-a pierdut locul în Comitetul Central în 1924, fiind apoi exclus din partid în 1927. Reprimit în partid în 1930, a colaborat (1936) la elaborarea Constituţiei Sovietice. În timpul Marilor Epurări din anii ’30, a fost acuzat de trădare şi şi-a mărturisit vinovăţia la Procesul celor 17 (1937, numit şi al Doilea Proces de la Moscova). Se spune că ar fi murit în închisoare într-o bătaie cu alt deţinut, deşi unii susţin că ar fi trăit până în anii ’50.

Radian, Alexandru (1895–m.?). Avocat, om politic şi de stat român. Licenţiat în drept de la Universitatea din Bucureşti. Secretar general al Partidului Agrar. Deputat de Severin (1931–1932) şi de Dolj (1933). Şef de cabinet la Ministerul de Interne (1923). Secretar general al Comitetului Agrar (1927–1928). Subsecretar de Stat la Ministerul Agriculturii (31 aprilie 1931–6 iunie 1932). Ministru al Propagandei (28 septembrie 1939–4 martie 1940) în guvernul Constantin Argetoianu (28 septembrie 1939–23 noiembrie 1939) şi în guvernul Gheorghe Tătărescu (30 noiembrie1939–martie1940).

Radziwiłł, Janusz Franciszek Ksawery (1880–1967). Om politic şi de stat polonez. Ministru al Afacerilor Străine în cabinetul progerman al lui Jan Kanty Steczkowski (4 aprilie–5 septembrie 1918). Deputat conservator (din 1926), s-a raliat la cursul politic al lui Józef Piłsudski; după înfrângerea militară a Poloniei în 1939 a fost deportat de către autorităţile sovietice în interiorul URSS, de unde a revenit în 1946.

Raicoviceanu, Nicolae G. (1887–1962). Jurist şi diplomat român. Licenţiat în drept (1909) al Universităţii din Bucureşti. Doctor în drept al Universităţii din Paris (1913). Avocat în Baroul de Ilfov (1911). Secretar al Biroului de avocatură al lui Nicolae Titulescu şi apoi procurator general al averii sale. Secretar personal al lui Nicolae Titulescu. Consilier juridic în Ministerul Afacerilor Străine (1928–1936; 1944–1947). Ministru

plenipotenţiar cls. II. A participat, alături de Nicolae Titulescu, ca expert, la mai multe sesiuni ale Adunării şi Consiliului Societăţii Naţiunilor, la conferinţe internaţionale (Varşovia, Praga, Sofia, Ankara, Belgrad, Atena, Lausanne, Montreux) şi la întâlniri diplomatice de rang înalt. Distins cu ordine şi decoraţii importante ale Iugoslaviei, Greciei, Bulgariei, Poloniei, Franţei şi Cehoslovaciei. A participat, ca expert juridic, la Conferinţa româno-ungară de la Sibiu, în chestiunea Fundaţiei Gojdu (1931). A demisionat, la 29 august 1936, din solidaritate cu Nicolae Titulescu, când acesta a fost înlăturat din guvern. Şi-a reluat activitatea de avocat. A revenit în Ministerul Afacerilor Străine după opt ani, având calitatea de consilier juridic (1944–1947).

Rakovski, Cristian Georgevici (1873–1941). Revoluţionar socialist de origine bulgară, politician bolşevic şi diplomat sovietic. Din tinereţe, începe periplul său european. Student şi apoi doctorand în medicina socială, împărtăşeşte ideile mişcării socialiste. Va cultiva relaţii intense cu socialişti europeni precum Nikolai Plehanov, mentorul său, Vera Zasulici, Akselrod, Karl Kautsky, Wilhelm Liebknecht şi Rosa Luxemburg. Cu Friedrich Engels va purta o corespondenţă de scurtă durată. Pasiunea pe care o avea pentru socialism îl va călăuzi spre partidele de stânga din Bulgaria (Partidul Socialist Bulgar, devenit Comunist), România, Rusia şi Ucraina. Lucrează şi în presa socialistă. În România, fundează ziarul ilegalist „România muncitoare“, iar la Paris finanţează apariţia „Iskrei“ (Scânteia), ziar la care colaborează şi V.I. Lenin, un necunoscut la acea vreme. Din cauza activităţii de militant socialist, Rakovski va fi acuzat de comportament politic neadecvat. Este expulzat, pe rând, din Elveţia şi din Rusia (unde se alăturase unei grupări de studenţi socialişti, numiţi „colectivişti“). După preluarea puterii in urma revoluţiei de la Petrograd, la sfârşitul lui 1917, Lenin îi va încredinţa lui Rakovski preşedinţia Comisariatului Poporului al Republicii Ucrainene Sovietice. Partea de sud a Rusiei, decimată de război civil, avea nevoie de o mână puternică pentru pacificarea şi organizarea ei in spirit bolşevic. Rakovski va folosi poziţia pe care o avea în Ucraina pentru a realiza exportul revoluţiei în ţările vecine, inclusiv România. Relaţia sa cu oficialităţile româneşti s-a înrăutăţit până într-atât încât a fost condamnat la moarte în contumacie de către un tribunal din Bucureşti. Abia în timpul „marii terori“ (1936–1938), alături de alţi „duşmani ai poporului“, doctorul Rako – cum îi spuneau camarazii – va fi judecat în procesul „blocului deviatorilor de dreapta şi al troţkiştilor“. Sub torturile cekiştilor, în scenariul dirijat de procurorul Andrei Vîşinski, Rakovski este forţat să declare că activase într-o organizaţie conspirativă care aduna toţi duşmanii URSS. Scopul organizaţiei ar fi fost acapararea puterii în statul sovietic şi predarea ei în mâinile fasciştilor. Este condamnat la 20 de ani de muncă silnică. Cauzele morţii sunt imprecise. Conform unor surse, ar fi fost asasinat de către un alt deţinut, în lagărul de la Oriol, unde era încarcerat. Conform unei alte versiuni, a fost executat în septembrie 1941, de personalul de pază al lagărului, conform ordinului primit din partea autorităţilor staliniste.

Rauscher, Rudolf. Profesor universitar la Universitatea Komensky din Bratislava.

Rădescu, Nicolae (1874–1953). Ofiţer, om politic şi de stat român. Între 1896 şi 1897, a urmat cursurile Şcolii Militare de Ofiţeri. Absolvent al Şcolii de Război de la Bucureşti (1905). Sublocotenent (1898), locotenent (1903), căpitan (1909), maior (1916), locotenent-colonel (1917), colonel, general de brigadă (1928), general de divizie (1944), general de corp de armată (1944). În cariera sa militară a comandant mai multe subunităţi, unităţi şi mari unităţi, a fost ataşat militar la Londra (14 iulie 1926–1 aprilie 1928), a ocupat diferite funcţii în structurile de stat major şi comandă ale marilor unităţi. În timpul Primului Război Mondial s-a remarcat la comanda unor

subunităţi din Regimentul 5 călăraşi şi în funcţia de şef de stat major al Diviziei 2 cavalerie. Şef de stat major al Corpului Jandarmeriei (1919–1920). Încadrat în Statul Major Regal (1920–1926). Regele Ferdinand I i-a acordat distincţia de Adjutant Regal, cu dreptul de a purta însemnele Regale şi eghileţi de Adjutant Regal. Inspector general al Cavaleriei (de la 1 octombrie 1929). La 5 februarie 1933, a demisionat din cadrele active ale armatei, implicându-se în viaţa politică, devenind membru al Asociaţiei „Cultul Patriei", al Partidului Poporului şi apropiat al „Cruciadei Românismului", condusă de Mihai Stelescu. În octombrie 1941, contestând unele afirmaţii ale lui Manfred von Killinger, ambasador al Germaniei la Bucureşti, a fost internat în lagărul de la Târgu Jiu. Condamnând trecerea armatelor române dincolo de Nistru, a intrat în legătură cu unii lideri ai partidelor Naţional Liberal şi Naţional Ţărănesc în vederea înlăturării regimului antonescian. La 15 octombrie 1944 a fost rechemat în rândul cadrelor active şi numit şef al Marelui Stat Major. În această calitate, s-a confruntat cu abuzurile săvârşite de Comisia Aliată de Control (sovietică); s-a opus desfiinţării mai multor unităţi ale armatei române şi reducerii efectivelor de jandarmi şi grăniceri; a protestat la intrarea în ţară a unor divizii sovietice cu efective de război complete, considerând acţiunea ca o ocupaţie militară a României. Prim-ministru şi ministru de Interne (6 decembrie 1944–28 februarie 1945). La 5 martie 1945, sub presiunea autorităţilor sovietice de ocupaţie, a fost nevoit să ceară azil politic la Misiunea britanică din Bucureşti. La 17 iunie 1945, a părăsit clandestin România cu destinaţia Cipru, de unde a plecat mai departe în SUA, după o scurtă oprire în Portugalia. Acolo a constituit şi condus, în calitate de preşedinte (1947–1950), Comitetul Naţional Român (sediul la Washington); a dus o aprigă luptă pentru prezentarea în Occident a adevărurilor legate de ocupaţia sovietică în România şi regimul comunist de la Bucureşti. La 5 octombrie 1950, a părăsit Comitetul Naţional Român şi s-a numărat–alături de Grigore Gafencu, Carol (Citta) Davila şi alţii–printre membrii fondatori ai Ligii Românilor Liberi, înfiinţată la 27 noiembrie 1950, cu sediul la New York, pe care a condus-o până la moarte. A fost înmormântat la New York. La 23 noiembrie 2000, rămăşiţele sale pământeşti au fost repatriate şi înhumate la Cimitirul Bellu din Bucureşti.

Răducanu, Ion (1884–1964). Economist, om politic şi de stat român. Studii universitare la Graz (Academia Comercială) şi Berlin (Facultatea de Filosofie, Secţia ştiinţe sociale). Doctorat în ştiinţe economice şi financiare la Universitatea din Berlin (1905). A urmat, de asemenea, studii la Darmstadt şi la Londra. Fervent susţinător al mişcării cooperatiste. A lucrat la Ministerul de Finanţe, la Casa Centrală a Băncilor Populare şi la Banca Marmorosch-Blank. Carieră universitară la Facultatea de Drept a Universităţii din Bucureşti; Academia de Înalte Studii Comerciale şi Industriale. Rector al Academiei de Înalte Studii Comerciale şi Industriale din Bucureşti (1930–1940), calitate în care a promovat măsuri dedicate restructurării şi perfecţionării activităţii acesteia. A iniţiat şi consolidat relaţii cu instituţiile de profil din Atena, Berlin, Istanbul, Praga. A publicat numeroase studii şi broşuri în ţară şi străinătate. Fruntaş al Partidului Ţărănesc (1919). După fuziunea din 1926, fruntaş al Partidului Naţional Ţărănesc. Deputat. Senator. Ministru al Muncii, Cooperaţiei şi Asigurărilor Sociale (10 noiembrie 1928–14 noiembrie 1929); al Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale (14 noiembrie 1929–7 iunie 1930); de Finanţe (7–8 iunie 1930); al Lucrărilor Publice şi Comunicaţiilor (19 noiembrie 1930–4 aprilie 1931). Membru în Consiliul Superior Naţional al Frontului Renaşterii Naţionale. Membru corespondent al Academiei Române (23 mai 1936). Repus în drepturi (3 iulie 1990) ca membru corespondent al Academiei Române. Arestat (1950); întemniţat la Sighet; condamnat

în 1959 la 20 de ani temniţă grea; se stinge din viaţă la scurt timp după eliberarea din închisoare.

Rădulescu, Savel (1895–1970). Economist, diplomat, om politic şi de stat român. Licenţiat în drept al Universităţii din Bucureşti. Doctor în drept al Universităţii din Paris. Consilier financiar la Legaţia României din Londra (1925–1928). Consilier financiar şi economist (din 1928), apoi director al Secţiunii economice în Centrala Ministerului Afacerilor Străine (din 1928). Ministru plenipotenţiar (1 ianuarie 1930). Subsecretar de stat în Ministerul Afacerilor Străine (21 octombrie 1932–29 august 1936). Participant la mai multe sesiuni ale Adunării şi Consiliului Societăţii Naţiunilor, la diferite conferinţe internaţionale pe probleme economice şi financiare, ca şi la Conferinţa Dezarmării (1932). Preşedinte al Comisiei pentru buget a Societăţii Naţiunilor (1935). Membru asociat al Academiei Diplomatice Internaţionale (1935). Cel mai apropiat colaborator al lui Nicolae Titulescu. Preşedinte al Comisiei Române pentru Aplicarea Convenţiei de Armistiţiu (noiembrie 1944–aprilie 1945). Arestat şi „reţinut administrativ", fără a fi fost condamnat (1948–1950).

Rădulescu-Pogoneanu, Victor (1910–1962). Diplomat român. Licenţiat în drept, filosofie şi sociologie. În 1934, intră în Ministerul de Externe. Ataşat de legaţie (4 iulie 1934). Pus în disponibilitate la cererea sa (1 ianuarie 1936); rechemat în activitate la 1 noiembrie 1936. Secretar de legaţie cls. III (1 iunie 1937). Transferat la legaţia din Berlin (1 noiembrie 1937). Chemat în administraţia centrală (1 iunie 1940). Secretar de legaţie cls. II (1 mai 1941). Director al Cabinetului şi Cifrului din Ministerul Afacerilor Străine, delegat cu conducerea Direcţiei Presei şi Informaţiilor din Ministerul Afacerilor Străine, cu atribuţii de subsecretar de stat. În cadrul acţiunii duse de partidele democratice, asigură, alături de colegii săi Camil Demetrescu şi Grigore Niculescu-Buzeşti, organizarea tehnică a negocierilor secrete cu Aliaţii şi Uniunea Sovietică. Arestat în august 1947, implicat în procesul „Iuliu Maniu", a fost condamnat la 25 ani temniţă grea, pentru „instigare la crimă de trădare prin necredinţă" (11 noiembrie 1947). Închis la Galaţi, Sighet, Râmnicu-Sărat şi Văcăreşti.

Rătescu, Const. G. (1869–1938). Jurist român. Licenţiat în drept al Universităţii din Bucureşti. Judecător de ocol – Constanţa; substitut – Tribunal Buzău; procuror – Tribunal Muscel şi ulterior la tribunalele Dâmboviţa, Tulcea şi Argeş; judecător şi apoi judecător instructor – Tribunal Argeş. Prim-preşedinte al Tribunalului Ilfov (23 decembrie 1910). Delegat secretar general al Ministerului de Justiţie (4 ianuarie–17 martie 1914; 18 septembrie 1925–22 martie 1926). Preşedinte la secţia a II-a la Înalta Curte de Casaţie.

Ribbentrop, Joachim von (1893–1946). Diplomat, om politic şi de stat fascist german. Unul dintre principalii criminali de război. Participă la Primul Război Mondial. Intră în N.S.D.A.P. în 1932. După ascensiunea lui Hitler la putere, a îndeplinit o serie de misiuni diplomatice, unul din primele sale succese fiind încheierea acordului naval anglo-german din 1935. Ambasador la Londra (august 1936–februarie 1938). Succede lui Konstantin von Neurath la Auswärtiges Amt, ca ministru de Externe (5 februarie 1938–30 aprilie 1945). A avut un rol important în negocierea şi semnarea pactului germano-sovietic (Pactul Hitler–Stalin, Pactul Ribbentrop–Molotov), cu grave implicaţii pentru integritatea României. Unul dintre arbitrii de la Viena care au impus Dictatul de la Viena privind nord-vestul Transilvaniei. S-a numărat printre promotorii politicii agresive şi de expansiune, a fost considerat ca unul din responsabilii pentru izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial. Condamnat la moarte de Tribunalul Militar Internaţional de la Nürnberg şi executat.

Ribot, Alexandre Félix Joseph (1842–1923). Om politic şi de stat francez. Avocat. Unul din fondatorii Societăţii de Legislaţie Comparată. Deputat republican moderat (centru stânga) (1878–1885). În calitate de ministru de Externe (1890–1893), a pregătit alianţa franco-rusă. Preşedinte al Consiliului de Miniştri (decembrie 1892–martie 1893); a fost obligat să-şi dea demisia, cu întregul cabinet, cu ocazia scandalului Afacerii Panama. Rechemat la conducerea guvernului (ianuarie–decembrie 1895), a contribuit, împreună cu Hanotaux, ministrul Afacerilor Străine, la instituirea unui protectorat francez asupra Madagascarului şi la realizarea unei apropieri de Germania. Senator (1909). Ministru de Finanţe (1914–1917). Din nou prim-ministru (martie–septembrie 1917), într-o perioadă critică a Primului Război Mondial. Va abandona viaţa politică după ce avea să-şi asume portofoliul Afacerilor Străine, în cabinetul Painlevé (septembrie–noiembrie 1917). Membru al Academiei Franceze (1906).

Rist, Charles (1874–1955). Jurist şi economist francez. Licenţiat al Facultăţii de Drept din Paris. Doctor în drept al Facultăţii de Drept din Paris (1898). Profesor de economie politică la Facultatea de Drept din Montpellier şi la Facultatea de Drept din Paris. Din 1920, a predat cursuri de economie politică şi de istoria doctrinelor economice la Facultatea de Drept din Bucureşti. Director al publicaţiei „Revue d'Economie Politique". Expert economic şi financiar al Societăţii Naţiunilor. Membru al Comitetului de experţi însărcinat cu studierea mijloacelor de remediere a crizei financiare (1926). Viceguvernator şi guvernator al Băncii Franţei. Membru al Comitetului de la Haga pentru aplicarea planurilor Dawes şi Young. Consilier tehnic al Băncii Naţionale a României şi al Băncii Naţionale a Austriei. A avut, de asemenea, însărcinări financiare pe lângă guvernele turc, spaniol ş.a. Membru în misiunea „Laval" la Washington (1931). Cu sprijinul Fundaţiei Rockefeller a pus bazele Institutului de Cercetări Economice şi Sociale (1933). Preşedinte al Comisiei de revizuire a datoriilor (1936). Preşedinte al Comitetului din Paris al Băncii Turciei (1937). Administrator al Canalului de Suez. Administrator al Băncii din Paris a Ţărilor de Jos. Vicepreşedinte al băncilor ţărilor din Europa Centrală. Membru al Academiei de ştiinţe morale şi politice din Paris. Membru de onoare al Academiei Române (28 mai 1931).

Rîkov, Aleksei Ivanovici (1881–1938). Om de partid şi de stat sovietic. Condamnat şi închis în mai multe rânduri pentru activitate revoluţionară. Aderă de timpuriu la bolşevici. Ia parte la Revoluţia din 1905–1907. Urmărit de organele de represiune ţariste, emigrează în Europa Occidentală. Participant la Revoluţia din octombrie 1917. Comisar la poporului pentru Afacerile Interne. Membru al CC al PC(b) din Rusia din 1922. La moartea lui Lenin este numit preşedinte al Consiliului Comisarilor Poporului al URSS. În 1930 a fost acuzat de „deviaţionism de dreapta" – din cauza opoziţiei sale faţă de programul drastic de colectivizare – şi a fost demis din funcţia de preşedinte al Consiliului Comisarilor Poporului. A fost exclus din Biroul Politic al CC al PC(b)US. A fost implicat în procesul intentat „blocului troţkist de dreapta", desfăşurat în martie 1938, alături de N.I. Buharin, K.G. Rakovski, N.N. Krestinski, G.G. Iagoda ş.a., fiind acuzaţi de participare la conspiraţie pentru asasinarea lui Kirov, de pregătirea asasinării lui Stalin, de asasinarea lui A.M. Gorki, V.V. Kuibîşev, V.R. Menjinski, de atentat în 1918 la viaţa lui Lenin, de intenţia de a ceda imperialiştilor nu numai Ucraina, Bielorusia şi Extremul Orient, ci şi Transcaucazia şi Asia Centrală. A fost condamnat la moarte şi executat.

Robertson, Sir Malcolm Arnold (1877–1951). Diplomat şi om politic britanic. După absolvirea studiilor la Marlborough College, s-a angajat la Foreign Office şi a ocupat diverse posturi, urcând întreaga scară a ierarhiei diplomatice. Adjunct al Înaltului

Comisar britanic în Comisia Interaliată pentru Renania (1919); Înalt Comisar britanic în Comisia Interaliată pentru Renania (1920–1921); ministru plenipotenţiar (1921); agent al Maiestăţii Sale britanice şi consul general la Tanger (1921–1925); trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Buenos Aires (1925–1927); ambasador (1927–1929). Se retrage din serviciul diplomatic în 1930. Membru al Parlamentului din partea Partidului Conservator (1940–1945). Preşedinte al Consiliului Britanic (1941–1945).

Robespierre, Maximilien de (1758–1794). Om politic francez. Figură centrală a Revoluţiei Franceze, supranumit „Incoruptibilul" (credea în virtutea morală absolută). Şef al guvernului revoluţionar (1793–1794); a instituit dictatura iacobină, prin care urmărea să instaureze o republică democratică şi egalitară. În timpul guvernării sale, revoluţia a atins apogeul. Răsturnat în urma loviturii de stat de la 9 thermidor (27 iulie) 1794 şi ghilotinat.

Rochat, Charles (1892–m.?). Diplomat francez. Ataşat la Petrograd (1920). Subdirector al Direcţiei pentru Europa; ministru plenipotenţiar şi subsecretar de stat pentru America (1936). Director al Direcţiei Politice (1940). Ambasador, secretar general al Ministerului Afacerilor Străine (1941). Director de cabinet al lui Pierre Laval. Condamnat la moarte în 1946, în contumacie, de Înalta Curte de Justiţie pentru colaborare cu inamicul, în funcţiile pe care le-a avut în Guvernul de la Vichy. A trăit şi a murit în Elveţia.

Roman, Valter (Walter) (pe numele adevărat **Ernst [Erno] Neulander**). (1913–1983). Publicist, politolog şi om politic român. Inginer electrotehnic. Unul dintre puţinii intelectuali ai Partidului Comunist Român. Membru a patru formaţiuni politice comuniste de-a lungul carierei sale: PC Cehoslovac, PC Francez, PC Spaniol şi PC (al) România. Voluntar în Brigăzile Internaţionale din Spania. Potrivit documentelor din arhivele sovietice, Neulander a devenit locotenent-colonel într-o unitate NKVD şi a fost trimis în Spania sub numele Walter Roman. Acolo a deţinut funcţia de ofiţer CI al batalionului de artilerie „Ana Pauker" şi a avut ca acoperire poziţia de „comisar politic". Este rănit de două ori şi, după ce Republica Spaniolă a fost înfrântă, Valter Roman s-a reîntors în URSS. Lucrează la Fabrica de avioane din Kalinin (octombrie 1938–1941), apoi la una dintre secţiile Cominternului, iar ulterior la Institutul pentru Cercetări Ştiinţifice (1941–1945). A revenit în România cu Divizia „Horia, Cloşca şi Crişan". În URSS, a condus pentru o perioadă secţia română a postului de radio Moscova, unde a lucrat împreună cu Ana Pauker, Leonte Răutu şi Iosif Chişinevschi. A fost decorat în 1945 de Moscova cu „Steaua Roşie". A fost numit şef al Direcţiei de Propagandă din Inspectoratul General al Armatei pentru Educaţie, Cultură şi Propagandă (1945–1948), iar un an mai târziu locţiitor politic al Marelui Stat Major (1948–1950). I se atribuie o acţiune constantă de lichidare a corpului ofiţeresc regal român. General maior (1948). Ulterior a devenit ministrul Poştelor şi Telecomunicaţiilor şi membru al CC al PCR (1965–1983). Odată cu numirea sa ca director al Editurii Politice (1964–1983), acesta a susţinut că astfel ar fi fost „marginalizat". Istoricul sovietic T.M. Islamov a publicat nişte documente care arată că Valter Roman „ar fi pledat în faţa membrilor Comisiei Litvinov pentru crearea statului independent Transilvania, girat de marile puteri Uniunea Sovietică, Statele Unite ale Americii şi Marea Britanie". Fiul lui Valter, Petre Roman, contestă cele spuse de istoricul sovietic, spunând că tatăl său ar fi susţinut rămânerea Transilvaniei ca parte a României. A scris cartea *Secolul XX: Secolul Marilor Revoluţii,* care a fost publicată la Bucureşti în 1970 şi prin care elogiază revoluţia comunistă din URSS. A primit cele mai mari ordine şi medalii din partea regimului totalitar din România.

Romanescu, Marcel Nicolae Petru (1897–1955). Diplomat şi scriitor român. Licenţiat în litere şi filosofie. A îndeplinit diferite misiuni diplomatice la Roma, Varşovia, Haga, Madrid, Cairo, Belgrad, Copenhaga, Riga. Ataşat de legaţie; numit la Legaţia de pe lângă Sfântul Scaun (15 septembrie 1920). Secretar de legaţie cls. III (1 ianuarie 1922), transferat la Legaţia din Varşovia (15 noiembrie 1922); chemat în Administraţia Centrală (1 septembrie 1923). Secretar de legaţie cls. II (1 iunie 1925); transferat la Legaţia de la Haga (1 iunie 1925). Secretar de legaţie cls. I (1 noiembrie 1928); transferat la Legaţia de la Madrid (1 noiembrie 1928); chemat în Administraţia Centrală (15 iulie 1929); detaşat la Legaţia din Cairo, ca însărcinat cu afaceri (18 iunie–1 octombrie 1931); transferat la Legaţia de la Belgrad (1 octombrie 1932). Consilier de legaţie (15 aprilie 1934); transferat la Legaţia de la Copenhaga (1 mai 1934); chemat în Administraţia Centrală (1 iunie 1938). Consilier de ambasadă (1 aprilie 1939); însărcinat cu afaceri la Riga (1 iulie 1939); chemat în Administraţia Centrală (1 septembrie 1939). Şef de cabinet la Finanţe şi apoi la Interne (1920); şef de cabinet la Externe (1931). A condus foaia de propagandă „România“ din Roma. Secretar al Comisiei româno-ungare, care, în martie 1924, a încheiat 11 convenţiuni derivând din Tratatul de la Trianon. A colaborat la „Viaţa Literară şi Artistică“; „Românul“; „Ramuri“; „România de Mâine“; „Lumea Nouă“; „Capitala“; „Solia“; „Flacăra“; „Sburătorul“; „Luceafărul“; „Ideea Europeană“; „Convorbiri Literare“; „Adevărul Literar“; „Universul Literar“; „Datina“; „Cosânzeana“; „Gândul Nostru“; „Galeria Flamurii“; „Flamura“ (pe care a condus-o în anii 1926–1928). Eseuri, poezii, traduceri.

Roosevelt, Franklin Delano (1882–1945). Jurist, om politic şi de stat american. Membru al Partidului Democrat. Al 32-lea Preşedinte al Statelor Unite ale Americii (1933–1945). Senator democrat de New York (1910–1913). Secretar adjunct la Marină (1913–1920). Guvernator al New York-ului (1928–1933). A iniţiat un program de reforme economice şi sociale („New Deal“), care urmărea redresarea economiei americane zdruncinată de marea criză economică din 1929–1933 şi întărirea capitalismului de stat (lucrări de interes public, măsuri pentru sprijinirea fermierilor, adoptarea unei legislaţii pentru îmbunătăţirea relaţiilor de muncă). În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, s-a afirmat ca un partizan al unei strânse alianţe antifasciste. Coautor al Cărţii Atlanticului (1941). A participat la conferinţele de la Casablanca, Quebec, Cairo, Teheran (1943) şi Ialta (1945). Ideile sale au inspirat crearea Organizaţiei Naţiunilor Unite.

Rosenberg, Alfred (1893–1946). Teoretician şi om politic nazist. A aderat la naţional-socialism în 1919. În 1923 a devenit editor al ziarului partidului „Völkischer Beobachter“. A contribuit la elaborarea şi definirea ideologiei naziste, devenind principalul teoretician al acesteia. A încercat să dea acesteia „bazele filosofice şi culturale“ şi să dezvolte, după Gobineau şi H.S. Chamberlain, mitul rasismului (*Mitul secolului XX* – 1930; *Sânge şi onoare* – 1935–1936). În 1933 a fost numit şef al Serviciului Relaţii Externe al NSDAP. În anii 1941–1945 a fost ministru responsabil pentru teritoriile ocupate din Est, deşi influenţa sa asupra evoluţiei evenimentelor din această zonă a fost relativ modestă. Tribunalul Militar Internaţional din Nurnberg l-a judecat, l-a găsit vinovat şi l-a condamnat la moarte. A fost executat prin spânzurătoare la 16 octombrie 1946.

Rosental (Rosenthal), Solomon. Jurist şi diplomat român. Membru al delegaţiei României la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920). Preşedinte al Consiliului juridic în Ministerul Afacerilor Străine. A colaborat strâns cu Take Ionescu, Ion I.C. Brătianu, Nicolae Titulescu. A fost implicat în fundamentarea poziţiilor României în procesul

optanţilor (alături de Alexandre Millerand, Nikolaos Politis) în susţinerea intereselor româneşti în Comisia Europeană a Dunării. A fost consilier al Curţii Regale de la Bucureşti în probleme extrem de delicate şi cu imprevizibile urmări (anularea căsătoriei dintre Prinţul Carol şi Zizi Lambrino; anularea căsătoriei dintre Carol Caraiman şi soţia sa legitimă, Elena). A colaborat la „Revue d'Histoire Diplomatique" şi „La Revue Universelle". Studii dedicate participării României la Primul Război Mondial, Tratatului de la Trianon etc. (*La Révision du Traité de Trianon est-elle possible?*, Paris, 1934; *Une page d'histoire roumaine. La Roumanie dans la Grande Guerre*, Paris, 1936). Nicolae Titulescu a continuat să aibă relaţii cu Solomon Rosenthal şi după înlăturarea sa din guvern, mai ales prin scrisori, dar a primit şi vizita acestuia pe când se afla exilat în sudul Franţei. Calităţile profesionale şi sentimentele româneşti lui Solomon Rosenthal au fost apreciate şi recunoscute în ţară, chiar după părăsirea ei definitivă, de însuşi mareşalul Ion Antonescu.

Rosetti, Radu R. (1877–1949). Ofiţer de carieră, cercetător al istoriei militare, diplomat, om de stat român. După terminarea studiilor la Liceul Naţional din Iaşi, urmează cursul pregătitor pentru Şcoala de Poduri şi Şosele; în 1899 este absolvent al Şcolii Militare de Artilerie şi Geniu, iar în 1906 al Şcolii Superioare de Război. În Primul Război Mondial a avut o merituoasă activitate ca şef al Biroului Operaţii din cadrul Marelui Cartier General, ca ofiţer de Stat Major şi apoi comandant al Regimentului 47/72 Infanterie; este rănit în lupta de la Răzoare (6 august 1917), pentru faptele sale eroice fiind decorat prin decret regal cu cea mai înaltă distincţie militară, „Ordinul Mihai Viteazul", clasa a III-a. După război este numit ataşat militar la Londra, apoi comandant de brigadă şi, ulterior, director al Cursurilor de pregătire pentru ofiţerii superiori. În 1924 este înaintat la gradul de general. Reputat practician şi teoretician, autor al unor studii de Istorie şi teorie militară de incontestabilă importanţă, preşedinte al Consiliului de Conducere al Muzeului Militar Naţional, muzeu pentru înfiinţarea căruia militase încă din 1914. Membru corespondent (1927) şi membru titular (1935) al Academiei Române. Între anii 1931–1940 conduce Biblioteca Academiei. Ministru al Educaţiei Naţionale, Cultelor şi Artelor (15 februarie–11 noiembrie 1941). Arestat, închis la Văcăreşti, unde moare la vârsta de 72 de ani.

Roşu, Grigore. Ziarist român. Colaborator la ziarul „Mişcarea", organ al Partidului Naţional Liberal-Gheorghe I. Brătianu.

Rothermere, Harold Sidney Harmsworth, prim-viconte **de** (1868–1940). Împreună cu fratele său Alfred Charles William, viconte de North-Cliffe, a fondat unul dintre cele mai mari trusturi de presă britanice. A inspirat şi condus o permanentă campanie de presă în favoarea Ungariei, pentru revizuirea graniţelor României cu aceasta, provocând şi întreţinând o stare de tensiune în rândurile opiniei publice internaţionale. Campaniile sale promaghiare au creat un curent favorabil Budapestei, stimulând pretenţiile şi acţiunile ei revizioniste.

Rothschild, Walter, baron (1868–1937). Bancher, zoolog şi om de stat britanic. După absolvirea studiilor la Magdalene College, Cambridge, a lucrat pentru firma familiei sale „NM Rothschild and Sons" din Londra, deşi marea sa pasiune era zoologia. A participat şi a finanţat expediţii în lumea întreagă pentru strângerea de specimene rare, colecţia sa de păsări şi fluturi fiind una din cele mai importante din lume în materie de istorie naturală (acum, o secţiune la British Museum). Membru al Parlamentului Britanic din partea Partidului Liberal şi a Partidului Liberal Unionist (1899–1910). Sionist activ şi prieten apropiat al lui Chaim Weizman, a participat la elaborarea Declaraţiei Balfour, în care se afirma sprijinul guvernului britanic pentru crearea unei patrii pentru evrei în Palestina.

Rydz-Śmigły, Edward (1886–1941). Militar de carieră, om politic şi de stat polonez. A luptat sub comanda lui Piłsudski în legiunile poloneze (1914–1917), în războiul cu Rusia Sovietică (1920). A luat parte la lovitura de stat din 1926. La moartea lui Piłsudski şi în conformitate cu dorinţa acestuia, Rydz-Śmigły i-a succedat (1935) în funcţia de inspector general al armatei. În 1936, a fost numit „primul cetăţean după preşedinte“ şi mareşal al Poloniei. Virtual dictator, a susţinut organizaţia Ozon, partid guvernamental ce domina Parlamentul. După invadarea Poloniei de către Germania şi URSS, a fugit (septembrie 1939) în România.

Saavedra Lamas, Carlos (1878–1959). Om politic şi de stat, diplomat argentinian. Jurist. Ministru al Afacerilor Externe (20 februarie 1932–20 februarie 1938). Iniţiatorul Tratatului de neagresiune şi conciliere, cunoscut în analele diplomatice sub denumirea de „Pactul Saavedra Lamas“ semnat la Rio de Janeiro la 10 octombrie 1933, menit a completa dispoziţiile Pactului Briand-Kellogg de renunţare la război, încheiat la Paris la 27 august 1928. La 12 decembrie 1934, Nicolae Titulescu, ministrul Afacerilor Străine al României, preşedintele Consiliului Permanent al Micii Înţelegeri, a comunicat adeziunea statelor membre ale acestui organism (România, Cehoslovacia şi Iugoslavia) la Tratatul de la Rio de Janeiro. Preşedintele celei de a XVII-a sesiuni a Adunării Societăţii Naţiunilor (1936–1937). Premiul Nobel pentru Pace (1936).

Saint-Aulaire, Félix Charles, conte **de Beaupoil** (1866–1954). Om politic şi diplomat francez. A ocupat diferite posturi diplomatice la Tunis, Lima, Santiago de Chile, Rio de Janeiro, Tanger, Viena. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar în România (1916–1918); Spania (1920); Anglia (1921–1924). A negociat şi semnat Convenţia de alianţă franco-română. Membru al Academiei Diplomatice Internaţionale (1926). Membru de onoare al Academiei Române (28 mai 1929).

Salazar, António de Oliveira (1889–1970). Om de stat portughez. Profesor de economie politică la Universitatea din Coimbra. Deputat (1921). Ca urmare a puciului militar din 1926, generalul Carmona îl cheamă la conducerea Ministerului de Finanţe (1928). În această calitate, reuşeşte să stabilizeze moneda şi să echilibreze bugetul. Preşedinte al Consiliului de Miniştri (5 februarie 1932–25 septembrie 1968). Ministru de Război (1936–1947). Ministru de Externe (24 noiembrie 1936–3 februarie 1947). Preşedinte provizoriu al Portugaliei (18 aprilie–9 august 1951). Introduce un regim dictatorial; stimulează economia, printr-un regim de mari lucrări publice; reorganizează armata şi marina. Prin Constituţia din 1933, fondează „Noul Stat“ (Estado Novo), pe baza unui regim autoritar şi corporativ al unui partid unic (Unitão Naçional). A dat bisericii o situaţie privilegiată. În 1936 a acordat sprijin moral lui Franco. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, deşi a vrut să păstreze neutralitatea ţării, a permis Aliaţilor să instaleze baze în Azore. Până la moarte, a promovat o politică de opresiune în interior şi de represiune în colonii.

Salmanowitz, Jacques. Om de afaceri elveţian. Consul onorific al României la Geneva. L-a sprijinit pe Nicolae Titulescu moral şi financiar. S-a remarcat prin aducerea în Elveţia în siguranţă a persoanelor prinse în spatele liniilor germane în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

Šámal, Přemysl (1867–1941). Om politic cehoslovac. Preşedinte al Comisiei Administrative a oraşului Praga (1918–1919), unul dintre membrii fondatori, alături de Karel Kramář şi Edvard Beneš, ai organizaţiei ilegale secrete, numită mai târziu Maffia, care susţinea acţiunile lui Masaryk în exil, şef al Cancelariei preşedintelui Edvard Beneš. Arestat de naziști în 1940 şi ucis în închisoarea Moabit din Berlin (1941) în cel de-al Doilea Război Mondial.

Samsonovici, Nicolae (1877–1950). Ofiţer de carieră şi om de stat român. Absolvent al Şcolii Superioare de Război (1912). S-a distins în luptele de la Mărăşeşti, în timpul Războiului de Întregire, fiind atunci colonel şi apoi şef de Stat Major al Corpului 6 armată (1917) şi al Armatei I (1917–1918). General de brigadă (1919), subşef al Marelui Stat Major General (1919–1921), profesor şi comandant al Şcolii Superioare de Război (1921–1926). Şef al Marelui Stat Major General (1927–1932). General de divizie (1928). Ministru al Apărării Naţionale (11 august–17 octombrie 1932; 20 octombrie 1932–12 ianuarie 1933; 14 ianuarie–9 noiembrie 1933). Arestat la 6 mai 1950 şi întemniţat la Sighet, unde încetează din viaţă în acelaşi an.

Sanjurjo Sacanell, José (1872–1936). General spaniol. Ia parte la războiul împotriva Statelor Unite ale Americii în Cuba (1896); se alătură armatei spaniole în Maroc (1909). Participă la recucerirea Melilla (1921). Înalt comisar în Maroc (1926). Promovat general-locotenent; preia conducerea Gărzii Civile (1928). Primul militar de grad înalt care se plasează sub ordinele comitetului revoluţionar al republicii. În 1932 a încercat, fără succes, o lovitură de stat (*la sanjurjada*) la Sevilla şi Madrid împotriva guvernului Manuel Azaña; arestat, judecat şi condamnat la moarte. Pedeapsa capitală i-a fost comutată în închisoare pe viaţă. Eliberat în 1934, dar trimis în exil la Estoril, în Portugalia. În februarie 1936, Frontul popular spaniol câştigă alegerile generale. În primăvara lui 1936, Sanjurjo complotează cu generalii Emilio Mola, Francisco Franco şi Gonzalo Queipo de Llano în scopul răsturnării guvernului. Revolta generalilor naţionalişti marchează începutul războiului civil spaniol (17 iulie 1936). La 20 iulie 1936 îşi pierde viaţa într-un accident de avion, când urma să revină în Spania pentru a prelua comanda militară a insurecţiei.

Sanielevici, Henric (1875–1951). Critic literar, estetician, sociolog şi biolog român. A explicat fenomenele literare cu argumente biologice sau sociologice şi a considerat eticul drept generator al valorii (*Cercetări critice şi filosofice*). Ca sociolog, adversar al tradiţionalismului (*Poporanismul reacţionar*). Studii biologice (*La vie des mammifères et des hommes fossiles dechifrée à l'aide de l'anatomie*).

Sapieha, Eustachy Kajetan (1881–1963). Om politic şi de stat polonez. Lider a grupării monarhiste de la Wilno (Vilnius). Ministru al Afacerilor Străine (23 iunie 1920–24 iunie 1921).

Sargent, Sir Orme (1884–1962). Diplomat britanic. A ocupat diferite funcţii diplomatice în Elveţia şi Franţa. Subsecretar de stat permanent pentru Afaceri Externe (1926–1949).

Sarraut, Albert Pierre (1872–1962). Diplomat, om politic şi de stat francez. Deputat radical socialist (1902–1924). Senator (1926–1940). Secretar de stat la Interne (1906), apoi la Colonii, Război, Instrucţie Publică şi Marină. Guvernator general al Indochinei (1911–1914, 1916–1919). Ministru în mai multe rânduri: al Instrucţiei Publice (1914–1915); al Coloniilor (1921–1924; 1932–1933); de Interne (1926–1928; 1934; 1938–1940); al Marinei Militare (1930); ministru de Stat (1937–1938); al Educaţiei Naţionale (1940). Preşedinte al Consiliului de Miniştri (26 octombrie–26 noiembrie 1933; 24 ianuarie–4 iunie 1936). A fost, între 1920 şi 1940, membru al aproape tuturor cabinetelor franceze. Ambasador în Turcia (1921–1924). Arestat de nazişti şi deportat în Germania (1944–1945). Eliberat de Aliaţi în 1945. Preşedinte al Adunării Uniunii Franceze (1951–1960). A jucat un rol de prim-plan în politica franceză şi internaţională. Membru al Academiei Diplomatice Internaţionale (1935).

Sassu, Vasile P. (1877–1962). Jurist, om politic şi de stat român. Licenţiat în drept (1903) şi filosofie al Universităţii din Bucureşti. Magistrat (1903–1905). Avocat. Membru marcant al Partidului Naţional Liberal. Deputat (din 1907). Senator. Ministru al

Industriei şi Comerţului (19 ianuarie 1922–30 octombrie 1923; 30 ianuarie–26 februarie 1934). Ministru al Agriculturii şi Domeniilor (26 februarie–1 octombrie 1934; 2 octombrie 1934–29 august 1936; 29 august 1936–23 februarie 1937; 23 februarie–14 noiembrie 1937, *ad-interim).* Ministru de Justiţie (23 februarie–14 noiembrie 1937; 17 noiembrie–28 decembrie 1937). Arestat la 5/6 mai 1950, întemniţat la Sighet; eliberat în iulie 1955.

Sauerwein, Jules Auguste (1880–1967). Ziarist francez. Corespondent diplomatic al ziarului „Le Matin"; „Paris Soir".

Sărăţeanu, Constantin (1862–1935). Jurist şi om de stat român. Licenţiat al Facultăţii de Drept din Bucureşti. A intrat în magistratură în anul 1887, ca substitut la Tribunalul din Râmnicu Sărat. Procuror la Tribunalul de Vlaşca (1890) şi la Tribunalul de Ilfov (1892). Prim-procuror la Tribunalul de Ilfov (1896). Procuror la Curtea de Apel din Iaşi (1900) şi la Curtea de Apel din Bucureşti (1901). Secretar general al Ministerului Justiţiei (1903). Consilier (1905), procuror general (1911) şi preşedinte (1912) la Curtea de Apel din Bucureşti. Consilier la Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie (1912). Ministru de Interne (ianuarie–martie 1918). După această dată, şi-a reluat postul de consilier la Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie. A mai îndeplinit pe lângă această importantă funcţie pe cea de Preşedinte al Comisiei Superioare a Casei de Dotare a Armatei. Vicepreşedinte al Societăţii Istorice Române. Membru în Comitetul Central al Societăţii Naţionale Române de Cruce Roşie. Înalt Regent (9 octombrie 1929–8 iunie 1930).

Săveanu, Nicolae N. (1866–1952). Om politic şi de stat român. Licenţiat în drept şi filosofie. Membru marcant al Partidului Naţional Liberal. Deputat (din 1898) şi senator. Apropiat al lui Ion I.C. Brătianu. Prefect al judeţului Putna (1901–1904). Secretar general în Ministerul de Interne (1908–1910). Ministru al Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirii Sociale (30 octombrie–3 noiembrie 1923) şi al Sănătăţii şi Ocrotirii Sociale (3 noiembrie 1923–27 martie 1926). Preşedinte al Adunării Deputaţilor (30 iulie 1927–10 noiembrie 1928; 16 februarie 1934–19 noiembrie 1937).

Schachman, Emil. Gazetar român. Licenţiat al Facultăţii de Drept din Paris. Secretar de presă cls. I pe lângă Legaţia României din Franţa (1 iulie 1929–1 august 1930) şi pe lângă Legaţia României la Stockholm (începând cu 1 august 1930).

Schirach, Baldur von (1907–1974). Om politic nazist german. La 20 iulie 1928 a fost numit în fruntea Uniunii Studenţilor Hitlerişti, iar la 30 octombrie 1931 a fost numit şef al Tineretului hitlerist. În 1940 a fost numit guvernator al regiunii Viena şi comisar al Reichului pentru Apărare. A participat direct la expulzarea spre Est a 185.000 de evrei. A fost adus în faţa Tribunalului Militar Internaţional de la Nürenberg şi condamnat la 20 de ani de închisoare pentru crime împotriva umanităţii. În 1967 a publicat volumul de memorii *Ich glaubte an Hitler* (Am crezut în Hitler).

Schulenburg, Friedrich Werner von der (1875–1944). Diplomat german. Studii juridice la Lausanne, München şi Berlin. A intrat în Ministerul de Externe în 1901. A lucrat succesiv la consulatele de la Barcelona, Lvov, Praga, Varşovia, Tbilisi, Liban. În 1915 a fost trimis ca ofiţer de legătură pe lângă Armata turcă pe Frontul armenesc. După prăbuşirea Imperiului german, a fost capturat de englezi şi internat în insula turcă Prinkipo (actualmente Büyük Ada), revenind în Germania abia în 1919. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Teheran şi Bucureşti. Ambasador al Germaniei la Moscova (1934–1941). După eşecul atentatului împotriva lui Hitler din 20 iulie 1944, a fost arestat şi condamnat la închisoare pe 69 de ani pentru înaltă

trădare. La 23 octombrie 1944 a fost condamnat la moarte, iar la 10 noiembrie 1944 a fost spânzurat la Plötzensee Prison din Berlin.

Schulthess, Edmund (1868–1944). Om politic şi de stat elveţian. Membru al Consiliului federal elveţian (1912–1935). A condus departamentele: Comerţ, Industrie şi Agricultură (1912–1914); Afaceri Economice (1915–1935). Preşedinte al Confederaţiei Elveţiene (1917; 1921; 1928; 1933).

Schuschnigg, Kurt Eduard von (1897–1977). Om politic şi de stat austriac. Ministru de Justiţie (1932–1934), al Educaţiei (1933–1934), al Securităţii Publice (1937). Cancelar al Austriei (29 iulie 1934–12 martie 1938).

Scialoja, Vittorio (1855–1933). Jurist, diplomat, om politic şi de stat italian. Profesor de drept roman la Universitatea din Roma. Senator (1904). Ministru de Justiţie (1909–1910) în cabinetul Sonnino. Ministru fără portofoliu, însărcinat cu propaganda în cabinetele Boselli şi Orlando în perioada 1914–1918. Ministru al Afacerilor Străine (3 noiembrie 1919–12 martie 1920; 14 martie–12 mai 1920; 21 mai–9 iunie 1920). Delegat la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920). A avut un rol important în redactarea Pactului Societăţii Naţiunilor. A contribuit la elaborarea statutelor Curţii Permanente de Justiţie Internaţională (1920) şi, ulterior, nouă ani mai târziu, la revizuirea lor. Membru al delegaţiei, apoi preşedinte al delegaţiei italiene la Societatea Naţiunilor. Reprezentant al Italiei în Consiliul Societăţii Naţiunilor. Delegat la Conferinţa de la Locarno (1925) şi semnatar al Tratatului (Pactului) de la Locarno (1925). Promotor al securităţii colective şi susţinător al ideii unităţii europene. A susţinut dezvoltarea legăturilor între Societatea Naţiunilor şi diverse organizaţii culturale şi intelectuale. În 1928, a sprijinit fondarea Institutului Internaţional pentru Codificarea Dreptului Internaţional. A fost ataşat vocaţiei şi obiectivelor Academiei Diplomatice Internaţionale.

Scridon, Leon (1897–1960). Avocat şi om politic român. Doctor în drept al Facultăţii de Drept a Universităţii din Bucureşti. Membru al Partidului Naţional-Agrar. După fuziunea acestuia cu Liga Apărării Naţional-Creştine, activează în cadrul Partidului Naţional-Creştin (1935). Deputat al judeţului Năsăud (1932–1938). Subsecretar de stat la Preşedinţia Consiliului de Miniştri (de la 28 decembrie 1937). Subsecretar de stat la Ministerul Muncii (30 decembrie 1937–10 februarie 1938). Membru al Consiliului superior naţional al Frontului Renaşterii Naţionale (20 ianuarie 1939).

Šeba, Jan (1886–1953). Om politic, diplomat şi scriitor cehoslovac. În mai multe rânduri deputat din partea Partidului Naţional Socialist Ceh, secretar general al P.N.S.C. (1929–1932). Şef al Secţiei externe a Consiliului naţional cehoslovac, creat la Petrograd (1917). Şef al Misiunii militare cehoslovace la Roma. Consul general al Cehoslovaciei la Trieste şi Hamburg. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Belgrad (1922–1929); Bucureşti (1933–1937); Shanghai (1937–1939). Autor al lucrărilor *România şi Cehoslovacia de-a lungul istoriei* (1934); *Rusia şi Mica Înţelegere în politica lumii* (1936).

Seton-Watson, Robert William (Scotus Viator) (1879–1951). Istoric britanic. Studii universitare la Colegiul Oxford şi la Universităţile din Berlin, Paris şi Viena. Începând cu 1903, a călătorit în Franţa, Germania, Italia, apoi în statele subordonate Imperiului austro-ungar, aprofundând istoria acestora din urmă. A înfiinţat Seminarul de Studii Sud-Est Europene la Colegiul Regal din Londra (1915). Profesor de Istoria Europei Centrale la Universitatea din Londra (din 1922). În afara unor lucrări importante referitoare la istoria statelor din Europa Centrală şi de Sud-Est, cunoscând îndeaproape şi realităţile româneşti, a publicat numeroase lucrări şi articole despre acestea:

Roumania and the Great War (1915); *A History of the Roumanians* (1934), referiri la istoria României aflându-se şi în alte lucrări ale sale cu privire la situaţia din Imperiul austro-ungar. A fost declarat cetăţean de onoare al Clujului; doctor *honoris causa* al Universităţii din Cluj. Membru de onoare al Academiei Române (26 mai 1923).

Sforza, Carlo, conte (1872–1952). Om politic şi de stat italian. Ministru de Externe (16 iunie 1920–27 iunie 1921; 3 februarie–13 mai 1947; 31 mai–15 decembrie 1947; 15 decembrie 1947–4 mai 1948; 23 mai 1948–11 ianuarie 1950; 26 ianuarie 1950–16 decembrie 1951).

Sichitiu, Ioan (1878–1952). Ofiţer de carieră şi om de stat român. Şef al Statului Major General (01.02-01.11.1937). A absolvit Şcoala Fiilor de Militari din Craiova, Şcoala de Artilerie, Geniu şi Marină, Şcoala Specială de Artilerie şi Geniu de la Charlottenburg (Germania) şi Şcoala Superioară de Război din Bucureşti. A îndeplinit, în special, misiuni de stat-major. Colonel (aprilie 1919); general de brigadă (1928); general de divizie (1933). Între anii 1921–1926 a fost profesor la Şcoala Superioară de Război, a predat cursuri de tactică generală şi stat-major. Ca şef al Marelui Stat Major, a contribuit la elaborarea proiectelor şi a planurilor de redimensionare a Armatei, de înzestrare cu mijloace de luptă mecanizate, fiind unul dintre înalţii comandanţi militari care au pledat pentru organizarea unor divizii închegate pe sistem ternar, manevriere şi având în compunere unităţi şi subunităţi de motorizate şi blindate. A fost adeptul „naţiunii armate“, pregătirea de război a naţiunii reprezentând, în opinia sa, o operă de strânsă colaborare între conducerea politică internă şi pregătirea politică externă.. S-a afirmat în studiul artei militare, al strategiei şi tacticii. Adept al ideii clausewitziene, conform căreia războiul este o continuare a politicii, a subliniat corelaţia dintre politică şi strategie, situând-o pe aceasta din urmă în raport de subordonare cu prima. General de corp de armată (februarie 1938). A fost arestat în septembrie 1946, împreună cu alţi demnitari din guvernarea Antonescu (în calitate de ministru al Agriculturii şi Domeniilor), acuzaţi de dezastrul ţării. A decedat în închisoarea de la Aiud la 29 aprilie 1952.

Sikorski, Władysław (1881–1943). General, om politic şi de stat polonez. Prim-ministru şi ministru de Interne (16 decembrie 1922–26 mai 1923). Între 30 septembrie 1939 şi 4 iulie 1943, a condus guvernul polonez constituit în emigraţie (din octombrie 1939, în Franţa; din iunie 1940, în Marea Britanie.

Simon, John Allsebrook (1873/1874–1954). Jurist, om politic şi de stat britanic. Deputat liberal (1906–1918; 1922–1931) şi deputat liberal-naţional (1931–1940). Procuror general (1913). Ministru de Interne (1915–1916). Preşedintele Comisiei privind problemele indiene (1927–1930). Ministru de Externe în cabinetul MacDonald (5 noiembrie 1931–7 iunie 1935). A participat la diferite negocieri la Adunarea Societăţii Naţiunilor şi la Conferinţa de Dezarmare. În 1935 a fost primul membru al cabinetului britanic care a făcut o vizită lui Hitler. Ministru de Interne (1935–1937); de Finanţe (1937–1940).

Simonetti. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Sinclair, Sir Archibald, viconte **Thurso** (1890–1970). Om politic britanic. După ce a luptat pe Frontul de Vest în Primul Război Mondial, a intrat în viaţa politică fiind ales (1922) deputat în Camera Comunelor din partea Partidului Liberal. Se ridică în ierarhia partidului şi devine şeful grupului parlamentar liberal (1930). Secretar de stat pentru Scoţia (1931–1935) în guvernul de uniune naţională condus de Ramsay MacDonald. Secretar de stat al Aerului (1940–1945) în guvernul de coaliţie al lui Winston

Churchill. Este înnobilat în 1952 ca viconte Thurso şi devine membru al Camerei Lorzilor.

Slăvescu, Victor I. (1891–1977). Economist, om politic şi de stat român. A început studiile universitare în Franţa, la Paris (1911), după care le-a continuat în Germania, la Göttingen, München şi Halle. Doctorat în ştiinţe economice şi financiare la Universitatea din Halle (1914). Director la Banca Românească. A participat ca voluntar în campaniile anului 1916 şi 1917 din Războiul Reîntregirii Naţionale (1916–1919), când a fost şi rănit. S-a numărat printre iniţiatorii revistei „Independenţa economică“ (1918). Director general al Societăţii Naţionale de Credit Industrial (1923). Profesor la Catedra de monedă, credit şi tehnică bancară (de la 1 iulie 1925), apoi, din 1941, la cea de economie politică şi economie naţională din Academia de Înalte Studii Comerciale şi Industriale. A predat cursuri şi la Şcoala Superioară de Război, pe tema „Potenţialul de război economic şi financiar al României“. Autor a numeroase lucrări de istorie a economiei naţionale şi a gândirii economice româneşti. Preşedinte al Uniunii Generale a Industraşilor din România. Membru în Consiliul Superior Bancar (1937; 1938). Membru în Comitetul de conducere al Institului de Cercetări Sociale (1940). În plan politic, a fost membru al Partidului Naţional Liberal. Deputat (din 1927). Senator. În timpul regimului monarhic autoritar, a fost membru în Directoratul Frontului Renaşterii Naţionale. Subsecretar de stat în Ministerul Finanţelor (14 noiembrie 1933–3 ianuarie 1934). Ministru de Finanţe (5 ianuarie–1 octombrie 1934; 2 octombrie 1934–1 februarie 1935); ministru *a.i.* al Industriei şi Comerţului (2–5 octombrie 1934); ministru al Înzestrării Armatei (1 februarie–28 septembrie 1939; 28 septembrie–23 noiembrie 1939; 24 noiembrie 1939–11 mai 1940; 11 mai–4 iulie 1940). După al Doilea Război Mondial (1939–1945), a funcţionat ca administrator la Banca Naţională Română, fiind numit, din 23 ianuarie 1946, în Consiliul Superior Bancar. A fost îndepărtat din învăţământ, cu drept de pensionare (1 septembrie 1947). Arestat (iunie 1950) şi întemniţat la Sighet. Eliberat în iunie 1955. Membru corespondent (23 mai 1936) membru titular al Academiei Române (20 mai 1939). Repus în drepturi ca membru titular al Academiei Române (3 iulie 1990).

Snowden of Ickornshaw, Philip, viconte (1864–1937). Om politic şi de stat britanic. Ministru de Finanţe (23 ianuarie–4 noiembrie 1924; 8 iunie 1929–24 august 1931; 25 august–5 noiembrie 1931).

Socec, Alexandru I.V. (1859–1928). Ofiţer de carieră român. Sublocotenent (1883); locotenent (1887); căpitan (1893); maior (1898); locotenent-colonel (1904); colonel (1907); general de brigadă (1913). În Războiul de Întregire din 1916 i s-a încredinţat comanda diviziei a 2-a, apoi a diviziei 2/5 cu care ia parte la bătălia de pe Neajlov şi Argeş; în mijlocul acţiunii, şi-a retras divizia din luptă, fără ordin, părăsind el însuşi postul de comandă, contribuind astfel la înfrângerea noastră şi la căderea Bucureştilor. Acuzat de trădare şi laşitate, a fost judecat şi condamnat la 5 ani de închisoare şi degradare. A fost achitat de guvernul germanofil condus de Alexandru Marghiloman.

Sofronie, George (1901–m.?). Jurist şi om politic român. Studii universitare la Bucureşti şi Geneva. Licenţiat în litere (1923) al Universităţii din Bucureşti. Doctor în drept al Universităţii din Bucureşti (1926). Conferenţiar (1927), profesor agregat (1931), profesor titular (1934). Profesor de drept internaţional public la Universitatea din Cluj. Prefect de Bihor. Primar de Oradea. Deputat. Secretar al Camerei Deputaţilor (1931–1932).

Sola, Ugo (1888–m.?). Diplomat italian. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al Italiei la Tirana (1927–1930); la Bucureşti (1932–1938).

Solacolu, Theodor (1892–m.?). Jurnalist şi diplomat român. Licenţiat în drept. A intrat în Ministerul Afacerilor Străine la 1 august 1927, fiind desemnat ataşat de presă la Roma. Între 1931 şi 1932, a fost pus în disponibilitate. După rechemare, a ocupat postul de consilier de presă la Roma, până în 1937. Între 1938 şi 1944, a funcţionat în Ministerul Propagandei Naţionale şi a fost: director al Agenţiei „Rador"; consilier de presă la Berlin (1942) şi Ankara (1943). A revenit în Ministerul Afacerilor Străine, în 1944, fiind consilier cultural, iar în 1945, director al Direcţiei presă, informaţii şi relaţii culturale. Consilier de legaţie la Paris, Bruxelles şi Vatican (1946–1947). La 30 decembrie 1947 a demisionat.

Sonnino, Sidney Constantino (1847–1922). Om politic şi de stat italian. În 1878 a inaugurat săptămânalul economic „La Rassegna Settimanale", transformat ulterior într-un cotidian politic. Ministru de Finanţe (1893). Prim-ministru (8 februarie 1905–29 mai 1906; 10 decembrie 1909–30 martie 1910). Iniţial s-a plasat de partea Germaniei şi Austro-Ungariei, dar după ce, în noiembrie 1914, a devenit ministru de Externe, s-a situat de partea Aliaţilor şi a semnat Tratatul de la Londra (1915). Italia a declarat război Austro-Ungariei la 23 mai 1915.

Spaak, Paul Henri Charles (1899–1972). Om politic şi de stat belgian. A ocupat în activitatea sa mai multe posturi ministeriale: Transporturi (1935); Externe (1936; 1940–1944; 1946–1949).

Spears, Edward Louis (1886–m.?). Militar şi diplomat britanic. General. Ataşat misiunii militare britanice în Franţa (1918–1920).

Stalin (Djugaşvili), Iosif Vissarionovici (1879–1953). Om politic şi de stat sovietic. Comunist. Secretar general al CC al PCUS (1922–1953); preşedinte al Consiliului de Miniştri (1941–1953); preşedinte al Comitetului de Stat al Apărării şi comandant suprem al forţelor armate ale URSS (1941–1945). A condus prin metode dictatoriale, eliminându-şi adversarii politici (Kirov, Troţki, Zinoviev, Buharin ş.a.). A introdus colectivizarea forţată a agriculturii, industrializarea rapidă a ţării şi a iniţiat planurile cincinale. Iniţiatorul unei „epurări" fără precedent în istoria omenirii, soldate cu milioane de victime. A decimat conducerea Armatei prin eliminarea elitei militare. Semnatarul unui pact de neagresiune cu Hitler. În cel de-al Doilea Război Mondial, bazându-se pe patriotismul poporului rus şi gestionând abil relaţiile cu aliaţii occidentali, a devenit principalul beneficiar al conflagraţiei, ceea ce a dus la extinderea ariei sale de influenţă şi, implicit, a sistemului socialist în ţările Europei de Est. După război, cultul personalităţii sale a atins cote de neimaginat. La Congresul XX al PCUS (1956), N.S. Hruşciov a condamnat greşelile cultului personalităţii lui Stalin.

Stănescu, Alexandru (1890–1952). Jurist şi diplomat român. Licenţiat în drept (1919) la Universitatea din Bucureşti. Secretar Birou presă (Paris, 1925). Viceconsul onorific şi ajutor ataşat de presă (Paris, 1927). Consul onorific şi ataşat de presă (Paris, 1930). Între 1931 şi 1933, a fost pus în disponibilitate. Ataşat de presă la Bruxelles (1933). Consul la Bruxelles (1934). A funcţionat în Direcţia Economică din administraţia centrală a Ministerului Afacerilor Străine, cu intermitenţe, între 1938 şi 1947. A demisionat în 1947.

Steed, Henry Wickham (1871–1956). Ziarist britanic. Corespondent al ziarului „Times" (Roma: 1897–1902; Viena: 1902–1912); editor al ziarului „Times" (1919–1922). Proprietar şi editor al publicaţiei „Review of Reviews" (1923–1930). A avut relaţii apropiate cu Nicolae Titulescu. A asigurat, împreună cu Paul Mantoux, versiunea în limba engleză a lucrării lui Nicolae Titulescu *Politica externă a României (1937).*

Stelescu, Mihail (1906–1936). Publicist şi om politic român. Colaborator apropiat al lui Corneliu Zelea Codreanu, alături de Ion Moţa, Vasile Marin, Radu Mironovici ş.a. S-a retras din legiunea Arhanghelul Mihail, formând în 1934 Cruciada Românismului, grupare net anticomunistă, dar şi contra fascismului de origine hitleristă. În anii 1935–1936 a purtat o virulentă campanie împotriva Mişcării legionare şi a lui Corneliu Zelea Codreanu. A fost asasinat, în chip bestial, la 16 iulie 1936, de o echipă legionară (Iosif Caratănase, Iosif Bozântan, Ştefan Curcă, Ion Atanasiu, Bogdan Gavrilă, Ion Grigore State, Ion Pele, Radu Vlad, I. Trandafir, Ştefan Georgescu, aşa-zişii „Decemviri").

Stere, Constantin (1865–1936). Jurist, om politic şi scriitor român. Ideolog al poporanismului. Politică antiţaristă şi, ulterior, în România, politică liberală. Unul dintre conducătorii Partidului Ţărănesc şi ai Partidului Naţional Ţărănesc (pe care l-a părăsit în 1930). După părăsirea acestuia, a creat Partidul Ţărănesc-Democrat.

Stewart-Murray, Katharine, ducesă **de Atholl** (1874–1960). Fiica cea mai mare a lui Sir James Ramsay. Căsătorită cu John Stewart-Murray, fiul ducelui de Atholl, căruia i-a moştenit titul în 1917. Membră a Partidului Conservator, ducesa de Atholl a fost membră a Camerei Comunelor (1923) şi, ca atare, prima femeie din Scoţia aleasă în Parlament. În 1924 a fost numită de Stanley Baldwin în funcţia de secretar parlamentar în cadrul Ministerului Educaţiei (1924–1929). A condus diverse campanii împotriva oprimării în Uniunea Sovietică, împotriva circumciderii femeii în Africa, s-a opus invaziei Etiopiei de către Italia. S-a opus politicii de conciliere a guvernului Marii Britanii cu regimurile totalitare şi în 1938 a demisionat din Parlament. Preşedintă a Ligii Britanice pentru Libertate Europeană.

Stîrcea (Stârcea, Styrcea), Ion (n.?–1944). Jurist, diplomat, om politic şi de stat român. Doctor în drept. Ministru plenipotenţiar al Austro-Ungariei în Argentina, apoi Şambelan la Curtea Imperială din Viena. Membru în Consiliul Naţional Român din Cernăuţi (1918), participant la Congresul General al Bucovinei (28 noiembrie 1918), care hotărăşte Unirea cu România. Unul dintre fruntaşii Partidului Democrat al Unirii din Bucovina (1919). Ulterior, membru al Partidului Poporului. Deputat. Senator. Ministru de stat (2 mai–1 noiembrie 1920). La 1 octombrie 1920, a fost primit în corpul diplomatic al României, cu gradul de ministru plenipotenţiar, recunoscându-i-se vechimea de la 1 noiembrie 1906. Mare maestru de ceremonii al Curţii Regale. Membru al Consiliului Superior Naţional al Frontului Renaşterii Naţionale.

Stoica, Vasile (1889–1959). Publicist, ofiţer, diplomat, om politic şi de stat român. Studii universitare în litere la Budapesta, Paris şi Bucureşti. Redactor responsabil al cotidianului „Românul" (1914) din Arad. În 1914 trece munţii în Vechiul Regat. Acţionează alături de Take Ionescu şi Nicu Filipescu pentru intrarea României în război împotriva Austro-Ungariei şi Germaniei. A redactat declaraţiile către ţară şi armată ale Regelui Ferdinand date la intrarea în război, în 1916. Voluntar şi apoi ofiţer în armata română. Cavaler al Ordinului „Mihai Viteazul", pentru faptele de bravură în timpul Primului Război Mondial. A desfăşurat o vie activitate – articole, broşuri, conferinţe, memorii – în favoarea cauzei româneşti în SUA, unde a fost trimis în două misiuni speciale (1917–1918; 1919–1920). A cerut, împreună cu liderii cehoslovac şi polonez, audienţe oamenilor politici americani, preşedintelui W. Wilson, pledând pentru dreptatea cauzelor lor. A colaborat la ziarele „New York Times"; „New York Tribune"; „Washington Post"; „Philadelphia Public Ledger"; la revistele „The Literary Digest"; „The Living Age"; „The Nation"; „The New Republic" etc., susţinând în cele mai diverse forme cauza naţională a României. Din iniţiativa sa, la 5 iulie 1918, a luat fiinţă, la Washington, Liga socială română. A colaborat cu Tomáš Garrigue Masaryk, Ignacy Jan Paderewski şi alţi reprezentanţi ai popoarelor opresate în Austro-Ungaria,

constituind Uniunea Medio-Europeană, al cărei preşedinte era Masaryk, iar vicepreşedinte era Stoica. În cea de-a doua misiune a sa în SUA, s-a ocupat de organizarea serviciilor consulare române. Membru în delegaţia României la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920). A elaborat majoritatea memoriilor statului român în chestiunea minorităţilor. A fost unul dintre colaboratorii apropiaţi ai lui Nicolae Titulescu. A intrat în Ministerul Afacerilor Străine la 20 iulie 1921, a demisionat în 1923 şi a reintrat în 1926. Grade diplomatice: secretar de legaţie cls. II (1921); secretar de legaţie cls. I (1927); ministru plenipotenţiar cls. II (1930); ministru plenipotenţiar cls. I (1938); ambasador (1946). Între 1923 şi 1926, s-a dedicat cu predilecţie ziaristicii. A ocupat mai multe funcţii şi posturi diplomatice: în Direcţia Politică a Ministerului Afacerilor Străine; director al Oficiului de Studii din Ministerul Afacerilor Străine; secretar general al Ministerului Afacerilor Străine (martie 1945–iulie 1946). A fost în misiune specială la Londra (1928), cu detaşare la Geneva, până la 1 decembrie 1928. Director al Agenţiei „Rador“ (1929). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Tirana (1 iunie 1930–1 aprilie 1932), Sofia (1 aprilie 1932–1 noiembrie 1936), Riga şi Kaunas (1 noiembrie 1936–1 februarie 1939), Haga (şi însărcinat cu afaceri la Bruxelles) (9 iulie 1946–1 august 1947). Ambasador la Ankara (1 februarie 1939–4 martie 1940). Numirile sale la Londra în 1940 şi Washington în 1941 au fost împiedicate de ambasadorii celui de-al treilea Reich la Bucureşti. Subsecretar de stat la Ministerul Propagandei (iunie–septembrie 1940); a demisionat ca urmare a acceptării Dictatului de la Viena. În retragere de la 1 aprilie 1948. Ca scriitor, a colaborat la periodicele „Luceafărul“; „Tribuna“; „Flacăra“, publicând poezii şi traduceri. Arestat şi condamnat în două rânduri–1948 (3 ani) şi 1958 (10 ani). Mort în închisoare la Jilava. Reabilitat în anul 1968.

Stoicescu, Constantin (Cotty) C. (1885–m.?). Jurist, om politic şi de stat român. Licenţiat şi doctor în drept al Universităţii din Paris. Avocat al Ministerului de Finanţe (1913–1925) şi membru al Consiliului Juridic al Ministerului Afacerilor Străine. În anii 1929–1930, a fost trimis la Budapesta, Paris şi Atena, ca reprezentant al Ministerului Afacerilor Străine, pentru a negocia diferite convenţii internaţionale cu caracter juridic încheiate de statul român. Ministru de Justiţie (15 februarie 1941–14 august 1942).

Stojadinović, Milan (1888–1964). Diplomat şi om de stat sârb (iugoslav). Prim-ministru (24 iunie 1935–5 februarie 1939) şi ministru de Externe în aceeaşi perioadă. Preşedinte al Consiliului Permanent al Înţelegerii Balcanice (1937). Delegat la sesiunile Adunării Societăţii Naţiunilor (1935–1937). Politica sa a dus la slăbirea Micii Înţelegeri şi a Înţelegerii Balcanice (la 24 ianuarie 1937 s-a semnat Tratatul bulgaro-iugoslav, iar la 25 martie 1937 s-a semnat Tratatul italo-iugoslav). A făcut o politică favorabilă statelor totalitare. A fost deportat de englezi într-o posesiune britanică pe întreaga durată a celui de-al Doilea Război Mondial (1939–1945). După război s-a refugiat în Argentina.

Stomoniakov, Boris Spiridonovici (1882–1941). Militant politic şi diplomat sovietic. Împuternicit al Comisariatului Poporului pentru Comerţ Exterior în Germania (1921). Reprezentant comercial al RSFSR (din 1923 al URSS) în Germania (1921–1925). Concomitent, adjunct al comisarului poporului pentru Comerţ Exterior al URSS (1924–1925) şi membru al Colegiului Comisariatului Poporului pentru Comerţ Exterior al URSS (1923–1926). Membru al Colegiului Comisariatului Poporului pentru Afacerile Externe (1926–1934). Adjunct al comisarului poporului pentru Afacerile Externe al URSS (1934–1938). A luat parte la negocieri şi tratative pe probleme politice şi economice între URSS şi Germania, Polonia, România, Franţa, Japonia etc.

Stresemann, Gustav (1878–1929). Diplomat, om politic şi de stat german. A urmat cursurile de economie politică la Universităţile din Berlin şi Leipzig. Preşedinte al Partidului Naţional Liberal şi, după război, al Partidului Populist German. Deputat în Reichstag (1907–1912; 1914–1929). Cancelar (13 august–4 octombrie 1923; 6 octombrie–23 noiembrie 1923). Ministru al Afacerilor Străine în mai multe rânduri (13 august–4 octombrie 1923; 6 octombrie–23 noiembrie 1923; 30 noiembrie 1923–26 mai 1924; 3 iunie–15 decembrie 1924; 15 ianuarie–5 decembrie 1925; 20 ianuarie–12 mai 1926; 16 mai–17 decembrie 1926; 29 ianuarie 1927–12 iunie 1928; 28 iunie 1928–3 octombrie 1929). Delegat al Germaniei la mai multe sesiuni ale Adunării şi Consiliului Societăţii Naţiunilor (1926–1929). Politica sa a urmărit revizuirea Tratatului de la Versailles. Şi-a legat numele de: conferinţele internaţionale în domeniul reparaţiilor (Planul Dawes–1924 şi Planul Young–1929); acordurile de la Locarno (1925); intrarea Germaniei în Societatea Naţiunilor (8 septembrie 1926); semnarea Pactului Briand-Kellogg de renunţare la război ca instrument de politică naţională (1928). În 1926, a semnat cu guvernul URSS un Tratat de neagresiune şi neutralitate. A împărţit, cu Aristide Briand, Premiul Nobel pentru Pace (1926).

Strimpl, Louis (1880–m.?). Diplomat cehoslovac. Ataşat pe lângă Consiliul naţional cehoslovac de la Paris începând cu 18 noiembrie 1917. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al Cehoslovaciei la Bruxelles (1922–1927). Director al Protocolului (1927–1937).

Stronski, Stanisław (1882–1955). Om politic şi de stat polonez. Membru marcant al Partidului Naţional Democrat. Oponent al lui J. Piłsudski şi al guvernelor poloneze de după 1926. Sfetnic apropiat al generalului W. Sikorski, viceprim-ministru (1939–1940) şi ministru al Informaţiilor (1940–1943) în guvernul polonez în exil. După război s-a stabilit în Marea Britanie.

Sturdza, Mihail (Luca, Lucă) R. (1886–1980). Publicist, diplomat, om politic şi de stat român. Licenţiat în drept al Universităţii din Iaşi. Doctor în drept internaţional. Ataşat – neretribuit (22 decembrie 1913); ataşat de legaţie – bugetar (10 decembrie 1918); secretar de legaţie cls. III (1 aprilie 1920) (cu vechimea de la 16 februarie 1918); secretar de legaţie cls. II (22 august 1920); secretar de legaţie cls. I (15 iunie 1922); consilier de legaţie (1 ianuarie 1927); ministru plenipotenţiar cls. II (1 iunie 1937). A îndeplinit misiuni diplomatice la Durazzo, Sofia, Atena, Berna, Budapesta, Viena, Washington, Riga, Tallin, Helsinki, Copenhaga. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Riga (1 iunie 1932–15 septembrie 1935); Tallin (Reval) (1 iunie 1932–1 octombrie 1935); Helsinki (2 septembrie 1932–1 februarie 1934); Copenhaga (1 mai 1938–15 octombrie 1939). Chemat în administraţia centrală (10 octombrie 1939). Fruntaş al mişcării legionare. Ministru al Afacerilor Străine (14 septembrie 1940–20 decembrie 1940). La 23 noiembrie 1940 semnează actul de aderare a României la Pactul Tripartit. După rebeliunea legionară din ianuarie 1941, la care participă, s-a refugiat clandestin în Danemarca. În exil, face parte din guvernul fantomă de la Viena al lui Horia Sima (decembrie 1944–mai 1945), ca ministru de Externe şi al Instrucţiunii Publice. După încheierea ostilităţilor a emigrat în America Latină, apoi în Spania. În exil şi-a scris memoriile, intitulate *România şi sfârşitul Europei. Amintiri din ţara pierdută,* apărute la Editura Dacia, Rio de Janeiro şi Madrid, 1966.

Suad Davaz, Mehmed (Suad Bey) (1878–1941). Diplomat şi om de stat turc. În 1921 este numit subsecretar de stat şi ministru plenipotenţiar. Ambasador la Roma (1923–1932); în această calitate a semnat un tratat de prietenie cu Italia. Ambasador extraordinar şi ministru plenipotenţiar al Turciei la Paris (1932–1939). Membru al Academiei

Diplomatice Internaţionale (1930); a redactat numeroase studii de diplomaţie şi drept internaţional, legate mai ales de chestiunea Strâmtorilor, statutul Turciei ş.a., pe care le-a susţinut la Academia Diplomatică Internaţională sub formă de comunicări. Dintre lucrările sale de drept public, cea mai importantă este *Istisare*. A participat la lucrările Consiliului Societăţii Naţiunilor (Geneva, 1936). Ambasador extraordinar şi ministru plenipotenţiar al Turciei la Teheran (1939–1941), unde s-a ocupat activ de raporturile între diversele state semnatare ale Tratatului de la Saadabad. De-a lungul carierei sale, a negociat peste treizeci de tratate şi convenţii. A decedat în urma unui atac de cord, suferit în timpul ocupării Iranului de Marea Britanie.

Suciu. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Syrový, Jan (1888–1970). General, om politic şi de stat cehoslovac. În timpul Primului Război Mondial a luptat în Legiunea Cehoslovacă; a comandat Legiunea şi forţele antibolşevice de pe calea Transiberiană. Şef de Stat major al Armatei Cehoslovace (1927–1933) şi apoi inspector general al acesteia (1933–1938). După demisia guvernului Milan Hodža la 23 septembrie 1938, Syrový a fost numit prim-ministru şi ministru al Apărării Naţionale. Ca prim-ministru (22 septembrie–1 decembrie 1938) a fost forţat să accepte termenii Dictatului de la München de la 30 septembrie 1938. După demisia lui Edvard Beneš, la 5 octombrie 1938, a fost preşedinte *a.i.* al Cehoslovaciei până la alegerea lui Emil Hácha în funcţia de preşedinte la 30 noiembrie 1938. A demisionat din funcţia de prim-ministru la 1 decembrie 1938, dar a rămas ministru al Apărării Naţionale până la 27 aprilie 1939. După cel de-al Doilea Război Mondial a fost acuzat de colaboraţionism şi condamnat la 20 de ani de închisoare. A fost amnistiat în 1960.

Szembek, Jan Włodzimierz (1881–1945). Diplomat polonez. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al Poloniei la Budapesta (1921–1924); Bruxelles (1924–1927); Bucureşti (1927–1932). Adjunct al ministrului Afacerilor Străine (1932–1939). După cotropirea Poloniei, şi-a continuat activitatea în emigraţie.

Şeicaru, Pamfil (1894–1980). Gazetar şi om politic român. Studii universitare la Iaşi şi Bucureşti. A debutat încă din perioada studenţiei, anii 1914–1915, prin treceri fugitive pe la publicaţiile „Arena“; „Adevărul“ şi „Dimineaţa“; „Bucovina“; „Ţara mea“; „Neamul Românesc“; „Cuvântul“ ş.a. A participat la toate marile bătălii din timpul Războiului pentru Întregirea Neamului (1916–1918), de la Orşova până la Mărăşeşti, remarcându-se ca un dârz combatant. Pentru meritele sale deosebite în luptele de la Cerna–Jiu a fost distins de Regele Ferdinand I al României cu titlul de Cavaler al Ordinului Mihai Viteazul. A fondat şi condus ziarul „Curentul“ (1928–1944), înzestrat cu un edificiu monumental propriu şi cu o tipografie dintre cele mai moderne din lume în perioada amenajării ei. În anii 1932–1938 a fost deputat în Parlamentul României în două legislaturi. După terminarea Primului Război Mondial, s-a implicat printre altele în eforturile pentru ridicarea unor monumente care să eternizeze memoria camarazilor săi căzuţi în luptă (realizate la Orşova; Mărăşeşti; Val du Roy–Franţa; Starîi Krim–Ucraina). În august 1944, la cererea lui Ion Antonescu, a întreprins o misiune în Spania vizând pregătirea încheierii armistiţiului cu Puterile Aliate. Sub noul regim, instalat de forţele de ocupaţie, a fost judecat şi condamnat la moarte pentru „crima de înaltă trădare“. În exil a continuat activitatea publicistică. În 1978 a făcut să reapară, la München, ziarul „Curentul“. În cei 62 de ani de activitate publicistică, a scris şi publicat peste 2.500 de articole (analize privind politica internă şi politica externă) şi 10 volume de istorie europeană. În 1991, rămăşiţele pământeşti i-au fost aduse în ţară de la Dachau şi înhumate vremelnic în cimitirul Sf. Vineri din Bucureşti.

Şerban, Mihail. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Şoneriu, Ion (1896–1999). Avocat, om politic şi de stat român. A absolvit studiile liceale şi universitare la Iaşi. Doctor în drept la Paris. Şef de Cabinet al ministrului de Finanţe Matei Cantacuzino (1920). Inspector general al Închisorilor (1922). Secretar general al Cercului Agrar (1928). Secretar general la Ministerul de Interne (1931). Şeful organizaţiei de Dorohoi şi Hotin a Partidului Agrar. Deputat de Dorohoi (1931–1932). Ambasador al Ordinului Cavalerilor de Malta la UNESCO.

Ştefănescu-Amza, Constantin (1875–m.?). Ofiţer de carieră, om politic şi de stat român. Absolvent al Şcolii Superioare de Război (1907–1909), completată cu studii de stat-major de geniu (1910–1911). Profesor la Şcoala de artilerie şi geniu. După ce face, ca maior, campania din Bulgaria (1913), în timpul Războiului de Întregire acţionează ca şef de stat major al mai multor unităţi . Înaintat general de brigadă (1919), este numit secretar general al Ministerului de Război (1920–1922). Profesor la Şcoala Superioară de Război, general de divizie (1929) şi inspector general al Geniului în Ministerul de Război. Ministru al Armatei (18 aprilie 1931–31 mai 1932), ministrul Apărării naţionale (6 iunie–10 august 1932). Inspector general de Armată (până în august 1936, când este pensionat). Membru al Consiliului de Administraţie al Societăţii Române de Radiodifuziune (1937) şi preşedintele acesteia (1937–1940). Deputat (din 1931) şi senator (din 1939).

Ştefănescu-Delavrancea, Barbu (1858–1918). Jurist, publicist, scriitor, om politic şi de stat român. Avocat celebru. Conduce succesiv publicaţiile „Epoca“ şi „Lupta“. A făcut parte din Partidul Naţional Liberal, Partidul Conservator, Partidul Conservator-Democrat. Primar general al Capitalei (iunie 1899–februarie 1901). Deputat. Senator. Ministru al Lucrărilor Publice (29 decembrie 1910–28 martie 1912); de Industrie şi Comerţ (10 iulie 1917–26 ianuarie 1918). Luptător fervent pentru intrarea României în război alături de Aliaţi; a pledat cu patetism cauza făuririi statului naţional unitar român. Membru al Academiei Române (19 mai 1912).

Ştirbey (Ştirbei), Barbu (1872–1946). Om politic şi de stat, diplomat român. Studii universitare la Facultatea de Drept din Paris. Apropiat al Reginei Maria, a asigurat o influenţă puternică a liberalilor în cercurile Palatului. Deputat de Craiova. S-a dedicat studiilor de agricultură. A participat, alături de Ion I.C. Brătianu, la pregătirea şi înfăptuirea reformei agrare. Administrator general al Domeniilor Coroanei (1913–1927). Preşedinte al Consiliului de Miniştri (4–20 iunie 1927); ministru *ad-interim* al Afacerilor Străine (4–20 iunie 1927) şi ministru *ad-interim* al Finanţelor (4–6 iunie 1927). După revenirea în ţară şi proclamarea lui Carol al II-lea ca rege, s-a autoexilat, trăind în Franţa şi Elveţia, până în octombrie 1940. A fost desemnat să participe la negocierile separate, într-un cadru neoficial, cu emisari americani, britanici şi sovietici la Cairo, în vederea ruperii legăturilor României cu statele Axei (1944). A făcut parte din delegaţia României care a semnat Convenţia de armistiţiu de la Moscova (12 septembrie 1944). La începutul lui martie 1945, a fost investit de Regele Mihai să formeze un nou guvern, dar sovieticii s-au opus categoric. Membru de onoare al Academiei Române (28 mai 1929).

Tabacovici, George Nicolae (1881–m.?). Economist şi expert financiar român. Studii universitare economice şi financiare la Leipzig. Doctorat în finanţe şi matematici la Universitatea din Leipzig. Director la Banca Marmorosch-Blank. Delegat al României la diferite conferinţe ale Micii Înţelegeri şi Înţelegerii Balcanice. În conducerea CFR şi a Agenţiei „Rador“.

Tabouis, Geneviève (pseudonim literar; numele adevărat: **Geneviève Lequesne**) (1892–1985). Jurnalistă franceză de renume internaţional. Intră în cercurile diplomatice prin intermediul unchilor ei, ambasadorii Paul şi Jules Cambon. Îşi începe activitatea jurnalistică la publicaţia „La Petite Gironde“ (din 1922), apoi la cotidianul „L'Œuvre“ (1930–1940). Se refugiază la Londra, ulterior în Statele Unite, din cauza luărilor sale de poziţie vehement antinaziste şi conduce la New York un periodic francofon, „Pour la Victoire“ (1942–1945). A devenit prietena apropiată şi confidenta primei doamne a SUA, Eleanor Roosevelt. Revine în Franţa şi lucrează în redacţiile de politică externă ale diferitelor ziare: „La France Libre“ (1945–1949); „L'Information“ (1949–1956); „Paris-Jour“ (din 1959).

Tardieu, André Pierre Gabriel Amédée (1876–1945). Diplomat, jurnalist, om politic şi de stat francez. Profesor la Şcoala de ştiinţe politice (1910) şi la Şcoala Superioară de Război (1911). A ţinut cursuri la Universitatea Harvard (1908). Editor pe probleme politice la periodicul „Temps“ (1905). Fondator, împreună cu Louis Georges Mandel, al ziarului „L'Echo National“. Deputat (1914; 1919; 1926–1936). Ca deputat a fost membru al Comisiei pentru armată şi reformă (1914). Ataşat de legaţie la Berlin (1896). Secretar la Preşedinţia Consiliului de Miniştri (1899–1902). Înalt comisar pentru toate problemele financiare, militare, marină, aprovizionare şi transporturi (1917). Comisar general al afacerilor de război franco–americane (1918). Delegat plenipotenţiar la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920). A contribuit la elaborarea Pactului Societăţii Naţiunilor. A participat la Conferinţa de Dezarmare de la Geneva (1932), unde a ţinut un discurs despre necesitatea creării unei forţe militare internaţionale pusă la dispoziţia Societăţii Naţiunilor. Ministru în mai multe rânduri: pentru Alsacia şi Lorena (1919–1920); al Lucrărilor Publice (1926–1928); al Marinei Comerciale; de Interne (de patru ori, între 1928 şi 1930); al Agriculturii (de două ori, între 1931 şi 1932); de Război (1932); al Afacerilor Străine (20 februarie–10 mai 1932); ministru de Stat (1934), însărcinat cu studierea reformei Constituţiei. Preşedinte al Consiliului de Miniştri în trei rânduri (3 noiembrie 1929–21 februarie 1930; 2 martie–13 decembrie 1930 şi 20 februarie–3 iunie 1932). Delegat la cea de-a LXVI-a sesiune a Consiliului Societăţii Naţiunilor, din 1932. S-a retras din viaţa politică în 1935. Membru al Academiei Diplomatice Internaţionale (1930).

Taşcă, Gheorghe (1875–1951). Jurist, economist, diplomat, om politic şi de stat român. Studii universitare la Bucureşti şi Paris. Doctor în drept (1907). Doctor în economie (1910). Conferenţiar (1911) şi profesor (1920) la Catedra de economie politică a Facultăţii de Drept din Bucureşti. Profesor de economie politică şi istoria doctrinelor economice la Academia de Înalte Studii Comerciale şi Industriale (rector din 15 februarie 1929). A fost succesiv membru al Partidului Conservator; al Partidului Conservator-Democrat; al Partidului Naţionalist Democrat; al Partidului Naţional Ţărănesc. Autor a numeroase studii şi lucrări de specialitate. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Berlin (1 mai 1930–1 mai 1932). Ministru al Industriei şi Comerţului (12–31 mai 1932). Preşedinte al Asociaţiei generale a economiştilor din România. Membru corespondent (4 iunie 1926) al Academiei Române. Repus în drepturi (3 iulie 1990) ca membru corespondent al Academiei Române. Arestat şi întemniţat la Sighet, unde şi moare (după unele surse).

Tălăjan. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc (Satu Mare).

Tănăsescu. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Tătărescu, Gheorghe (1886–1957). Jurist, publicist, diplomat, om politic şi de stat român. Licenţiat în drept al Universităţii din Bucureşti. Doctor în drept al Universităţii din

Paris (1912). Avocat în Baroul din Gorj. Unul dintre membrii marcanţi ai Partidului Naţional Liberal şi lider al grupării „tinerilor liberali“. Secretar general al Partidului Naţional Liberal (1931) şi preşedinte al Partidului Naţional Liberal (Gh. Tătărescu), între 1945 şi 1947. Deputat (din 1919). Ministru în mai multe rânduri: al Industriei şi Comerţului; al Armamentelor; al Aerului şi Marinei, *ad-interim*; al Afacerilor Străine *ad-interim* (2–10 octombrie 1934; 10 februarie–30 martie 1938); de Interne. Prim-ministru (5 ianuarie–1 octombrie 1934; 2 octombrie 1934–29 august 1936; 29 august 1936–14 noiembrie 1937; 17 noiembrie–28 decembrie 1937; 24 noiembrie 1939–11 mai 1940; 11 mai–4 iulie 1940). Ambasador al României la Paris (9 decembrie 1938–30 august 1939). A susţinut regimul autoritar al Regelui Carol al II-lea. Vicepreşedinte al Frontului Renaşterii Naţionale (din 23 iunie 1940). Vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri şi ministru al Afacerilor Externe (6 martie 1945–6 noiembrie 1947), în guvernul Petru Groza, calitate în care a condus delegaţia română la Conferinţa de Pace de la Paris (1946). Ca urmare a votului de neîncredere din partea Parlamentului dominat de comunişti, a demisionat din guvern (6 niembrie 1947) şi s-a retras de la conducerea partidului (3 decembrie 1947). Arestat (în noaptea de 5/6mai 1947) şi închis la Sighet. Eliberat în iunie 1955. Membru de onoare (22 iunie 1937) al Academiei Române. Repus în drepturi (3 iulie 1990) ca membru de onoare al Academiei Române.

Temple, Henry John, lord **Palmerston** (1784–1865). Om politic şi de stat britanic. A urmat cursurile la Harrow School şi St. John's College. Membru al Partidului Conservator. Membru al Parlamentului (din 1806). Lord al Amiralităţii (1811). Ministru de Război (din 1809), timp de 20 de ani, în cabinetele conduse de Spencer Perceval, Lord Liverpool, George Canning, Lord Goderich şi ducele de Wellington. Ministru al Afacerilor Străine. Între 1830 şi 1852, a servit în cabinetele Lord Grey, Lord Melbourne, Lord John Russell, Sir Robert Peel. Prim-ministru (6 februarie 1855–20 februarie 1858; 12 iunie 1859–18 octombrie 1865).

Teodorescu, Cicerone (1908–1974). Scriitor român. Membru fondator al Societăţii Scriitorilor Români. Colaborator la cotidianul de stânga „Credinţa“.

Teodorescu, Paul (1887–1981). Ofiţer de carieră român. A studiat la Şcoala Militară din Bucureşti (1907–1909); Şcoala Specială de Infanterie (1910–1911); Şcoala Superioară de Război din România; Şcoala Superioară de Război din Paris (1919–1921). Profesor la Şcoala Superioară de Război. Ataşat militar la Paris (1932), fiind în acelaşi timp acreditat în Belgia şi Spania. Comandant al Şcolii Superioare de Război (1 decembrie 1936–1 decembrie 1937). Subsecretar de stat la Ministerul Apărării Naţionale (4 septembrie–14 noiembrie 1937; 17 noiembrie–28 decembrie 1937; 28 decembrie 1937–10 februarie 1938; 10 februarie–30 martie 1938). Subsecretar de stat la Ministerul Aerului şi Marinei (30 martie 1938–1 februarie 1939; 1 februarie 1939–28 septembrie 1939; 28 septembrie–23 noiembrie 1939; 24 noiembrie 1939–11 mai 1940). Membru corespondent al Academiei Române (27 mai 1938). Trecut în rezervă (septembrie 1940). General de corp de armată (în rezervă) (15 februarie 1945). Condamnat de Tribunalul Militar din Timişoara la 3 ani închisoare (1948); pedeapsă majorată la 5 ani închisoare (1950).

Te Water, Charles Theodore (1887–1964). Diplomat şi om politic sud-african. Înalt comisar la Londra (1929–1930). Membru al Adunării Legislative (1924–1925). Delegat al Africii de Sud la Societatea Naţiunilor. Preşedinte al celei de a XIV-a sesiuni a Adunării Societăţii Naţiunilor (1933–1934).

Thierry, Adrien (1885–m.?). Diplomat francez. Secretar la legaţiile de la Madrid (1917); Londra (1919). Consilier la Madrid (1929). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Atena (1933); Bucureşti (1936).

Thouvenin, Jean. Ziarist francez. Prestigios colaborator, în perioada interbelică, la publicaţia „Tribune des Nations".

Tilea, Viorel Virgil (1896–1972). Jurist, diplomat, om politic şi de stat român. Studii universitare la Bratislava, Viena, Cluj, Londra (London School of Economics). Doctor în drept. Secretar al Consiliului Naţional Român de la Viena (1918). Secretar al delegaţiei române la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920). Ataşat şi secretar de legaţie la Legaţia României la Londra (1919–1920). Iniţial, membru al Partidului Naţional Român, apoi al Partidului Naţional Ţărănesc (din 1926) şi al Frontului Românesc (din 1935). Director al ziarului „Chemarea" din Cluj (1926). Deputat (1928; 1931; 1932). Membru al delegaţiei române la Societatea Naţiunilor (1929). Subsecretar de stat la Preşedinţia Consiliului de Miniştri (10 octombrie 1930–4 aprilie 1931; 14 ianuarie–9 noiembrie 1933). Subsecretar de stat la Preşedinţia Consiliului de Miniştri pentru Presă şi Informaţii (6 iunie–10 august 1932; 11 august–17 octombrie 1932). Membru al Directoratului Frontului Renaşterii Naţionale. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Londra (15 ianuarie 1939–23 iulie 1940). A pus bazele organizaţiei „Free Romanian Movement" (9 aprilie 1941), care s-a pronunţat împotriva alianţei României cu statele Axei. I s-a retras cetăţenia română de către regimul antonescian, hotărâre reconfirmată de regimul comunist. A rămas în emigraţie. Membru dinamic al Ligii Românilor Liberi (creată la New York în 1950), organizaţie a emigraţiei anticomuniste româneşti.

Titeanu, Eugen (1900–1950). Jurist, ziarist, om politic şi de stat român. Licenţiat al Facultăţii de Drept din Bucureşti. Doctorat în drept la Paris. Membru al Partidului Naţional Liberal (1925). Deputat (din 1933). Membru al Sindicatului presei. Membru al Asociaţiei corespondenţilor presei străine. Până la 1 iulie 1927 a funcţionat la Preşedinţia Consiliului de Miniştri. Între 1 iulie 1927 şi 15 mai 1929, a lucrat în Ministerul Afacerilor Străine, fiind consilier tehnic în Direcţia Presă şi Informaţii. Subsecretar de stat la Ministerul de Interne (2 octombrie 1934–29 august 1936). Subsecretar de stat la Ministerul Propagandei Naţionale (14 iulie 1938–1 februarie 1939; 1 februarie–28 septembrie 1939). Membru în Consiliul Superior Naţional al Frontului Renaşterii Naţionale (din 20 ianuarie 1939). Sub guvernarea legionară a fost arestat. Secretar general al Uniunii Naţionale Muncă şi Refacere (1947). După instaurarea regimului comunist a reuşit să se refugieze în străinătate. Mason.

Tittoni, Tommaso (1855–1931). Diplomat, om politic şi de stat italian. Preşedinte al Consiliului de Miniştri (interimar) (16–27 martie 1905). Deputat (1886–1897). Prefect de Perugia (1898); de Neapole (1900). Senator (1902). Ministru de Externe (1892–1893, în cabinetul Giolitti; 1903–1905, în cabinetul Giolitti; 1906, în cabinetul Fortis; 1906–1909 în cabinetul Giolitti; 23 iunie–3 noiembrie 1919, în cabinetul Nitti). Ambasador la Londra (1905–1906) şi la Paris (1910–1916). A militat pentru relaţii mai strânse cu Puterile Antantei şi pentru întărirea poziţiei Italiei în Balcani. Şeful delegaţiei italiene la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920). Reprezentant al Italiei la Societatea Naţiunilor. Delegat la mai multe sesiuni ale Consiliului Societăţii Naţiunilor, din 1920 (sesiunile 3, 5, 8, 10, 11). Preşedinte al Senatului (1920–1928). Preşedinte al Academiei Regale a Italiei (1929–1930). S-a numărat printre membrii fondatori ai Academiei Diplomatice Internaţionale.

Titulescu, Ecaterina (Catherine, Cath) (1884–1970). Născută Burcă. Căsătorită cu Nicolae Titulescu, la 10 mai 1907. Fiica lui Gheorghe şi a Mariei (născută Voiculescu) Burcă. A avut ca fraţi şi surori pe: Aurelia (Aurica, Rica), Constanţa (Constance), Eugen, Gheorghe G., Lucreţia (Creţi), Lucia (Lucette).

Tomsa. Profesor de drept internaţional la Universitatea Komensky din Bratislava.

Totu. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Toynbee, Arnold J. (1889–1975). Istoric şi diplomat britanic. După absolvirea studiilor universitare la Winchester şi Balliol College, Oxford, şi-a început cariera pedagogică la Balliol College (1912). A fost apoi profesor de cultură şi civilizaţie bizantină şi de limbă modernă, literatură şi istorie greacă la King's College, Londra (1919–1924). Din 1925, până la retragerea sa din activitatea didactică, a condus Catedra de istorie internaţională la Universitatea din Londra şi a fost director de studii la Royal Institute of International Affairs. Lucrarea sa monumentală *A Study of History* în 12 volume, publicată între 1934 şi 1961, constituie o comparaţie între modelele istorice ale unui număr de douăzeci şi şase de civilizaţii, cercetarea sa axându-se asupra modului în care au fost create civilizaţiile şi de ce unele au înflorit şi altele au decăzut. Spre deosebire de Spengler, el nu consideră inevitabilă moartea unei civilizaţii, în opinia sa viaţa depinzând de acţiunea minorităţilor creatoare. În timpul Primului Război Mondial a lucrat pentru Departamentul Informaţii Secrete al Foreign Office-ului, fiind, apoi, delegat la Conferinţa de Pace de la Paris (1919). În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, va lucra din nou pentru Foreign Office şi, după încheierea războiului, va participa la convorbirile de pace. A fost coeditor al colecţiei *The Survey of International Affairs,* publicată de Oxford University Press, sub auspiciile Royal Institute of International Affairs, între 1925 şi 1977, acoperind anii 1920–1963.

Troţki (Bronstein), Lev Davidovici (1879–1940). Om de partid şi de stat sovietic. S-a alăturat din timpul studenţiei revoluţionarilor de inspiraţie marxistă (1896). Arestat în 1898, deportat în Siberia (1900–1902), evadează în 1902, fuge în Anglia sub numele de Troţki. La Londra, împreună cu Lenin şi Plehanov, colaborează la „Iskra". La Congresele PMSDR de la Bruxelles–Londra (1903) şi Londra (1905) înclină spre fracţiunea menşevică. Revine în Rusia în 1905, dar este arestat şi deportat în Siberia în acelaşi an, evadează şi se stabileşte în Austria (unde rămâne între 1907–1914 şi desfăşoară activitate jurnalistică). Odată cu declanşarea Primului Război Mondial se angajează într-o vie activitate antirăzboinică în Elveţia şi Franţa. Participă la Conferinţa socialistă internaţională de la Zimmerwald (1915). Este expulzat din Franţa (1916) şi, prin Cuba, ajunge la New York (1917), unde lansează – împreună cu Buharin şi Kollontay – publicaţia „Novîi Mir". În 1917 încearcă să se întoarcă în Rusia; este arestat de către britanici şi internat la Halifax (Canada); la intervenţia guvernului provizoriu rus va fi eliberat. Se aliază hotărât bolşevicilor. Ia parte activă la Revoluţia din Octombrie 1917. Membru al Biroului Politic al CC al PC(b) din Rusia (1919–1926). În primul guvern – comisar al poporului pentru Afacerile Externe. Duce negocieri cu germanii la Brest-Litovsk începând din decembrie 1917; Lenin opta pentru semnarea unui tratat fără condiţii; Troţki preconiza să câştige timp, gândind că prelungirea războiului va fi favorabilă revoluţiei mondiale; după ruperea armistiţiului (februarie 1918) şi invazia germană, Lenin va accepta condiţiile germane; Troţki semnează Tratatul de la Brest-Litovsk (3 marte 1918), apoi demisionează. În timpul războiului civil, ca preşedinte al Consiliului Militar Revoluţionar şi comisar al poporului pentru Apărare, Troţki va juca un rol esenţial în crearea şi organizarea Armatei Roşii şi în victoria militară a Sovietelor. În discuţiile privind sindicatele, desfăşurate în cadrul partidului în anii 1920–1921, Troţki a avut serioase ciocniri cu

Lenin. Va pleda pentru metodele dure ale „comunismului de război“ şi se va opune NEP-ului. Va intra în conflict deschis cu Stalin (Stalin susţinea teza construirii socialismului într-o singură ţară, iar Troţki preconiza ideea revoluţiei mondiale). Va fi victima intrigilor, jocurilor de culise şi presiunilor „troicii“ compuse din Stalin, Zinoviev şi Kamenev. Troţki a fost scos din funcţia de preşedinte al Consiliului Militar Revoluţionar. În încercarea de a se opune cursului politic dezastruos şi ascensiunii lui Stalin pe culmile puterii nelimitate, în 1926 Zinoviev şi Kamenev i se alătură, formând „troika celor puri“. În 1926 a fost exclus din Biroul Politic, iar la Congresul al XV-lea al PC(b)US (octombrie 1927) a fost exclus din partid. În 1928 a fost exilat la Alma Ata, iar în 1929 a fost expulzat din URSS. Va trăi succesiv în Turcia (1929–1933), Franţa (1933–1935), Norvegia (1935–1937) şi, în fine, în Mexic. În 1938 fondează Internaţionala a IV-a. La 20 august 1940 a căzut victimă unui atentat comis de un agent stalinist.

Trumbić, Anté (1864–1938). Om politic şi de stat croat (iugoslav). Deputat în Dieta dalmată în Austro-Ungaria. Deputat în Parlamentul de la Viena (1897–1918). În timpul Primului Război Mondial a acţionat la Roma şi Londra pentru un stat croat independent. Preşedintele Comitetului naţional croat fondat la Londra (1915). În 1917, semnează împreună cu Nikola Pasić, preşedintele Consiliului naţional sârb, „Declaraţia de la Corfu“, prin care sârbii, croaţii şi slovenii cer unirea într-un stat liber. După război, este cel dintâi ministru de Externe al noului stat (29 decembrie 1918–23 noiembrie 1920) în guvernul provizoriu. Delegat la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920). Şef al Partidului Ţărănesc Federal Croat. Deputat (1925; 1935).

Tuhacevski, Mihail Nikolaevici (1893–1937). Mareşal al Uniunii Sovietice (1935). În armata sovietică din 1918. Participant la Primul Război Mondial şi la războiul civil. În războiul civil – comandantul Armatei 1, locţiitor al comandantului Frontului de Sud, comandant al Armatei 8 şi al Armatei 5. Şef al Academiei Militare a Armatei Roşii. A ocupat diferite funcţii militare de conducere. Între 1925–1928 – şef al Statului Major al armatei; din 1931 – adjunct al comisarului poporului pentru Apărare şi al preşedintelui Consiliului Militar Revoluţionar, şef al Înzestrării armatei; din 1936 – prim-adjunct al comisarului poporului pentru Apărare şi şef al Direcţiei pregătirii militare. Autor a numeroase lucrări care au exercitat o mare influenţă asupra dezvoltării ştiinţei şi practicii militare sovietice. La capătul unei noi campanii de epurări lansată de Stalin contra pretinşilor troţkişti, 8 ofiţeri superiori de rang înalt din Armata Roşie (mareşalul Mihail Nikolaevici Tuhacevski, comisar adjunct al poporului pentru Apărare; Ionna Emmanuilovici Iakir; Ieronim Petrovici Uborevici) sunt condamnaţi la moarte şi executaţi.

Tyrrell, Sir William George, lord **of Avon** (1866–1945). Om politic şi diplomat britanic. Unul dintre principalii colaboratori ai lui Balfour. A intrat în 1886 la Foreign Office pe un post modest. A fost rapid promovat în Direcţia politică. Din 1890 a devenit secretar particular al Lordului Sanderson, subsecretar de stat permanent. Timp de zece ani a fost apropiat al lui Sir Edward Grey, la început ca redactor (*precis writer)* (decembrie 1905–mai 1907) şi ulterior ca şef de cabinet (*private secretary)* (mai 1907–iunie 1915). Subsecretar de stat adjunct (din 1918) cu rang de ministru plenipotenţiar (1925–1928). Ambasador la Paris (1928–1934).

Ţankov, Aleksandăr Ţolov (1879–1959). Om politic şi de stat bulgar. Profesor de economie politică la Universitatea din Sofia (după 1910), a avut un rol esenţial în răstunarea guvernului Aleksandăr Stamboliski în 1923. Prim-ministru (9 iunie 1923–4 ianuarie 1926). Perioada guvernării sale a fost marcată de profunde lupte interne cu Partidul Comunist Bulgar, pe care Ţankov l-a reprimat fără milă, declarând legea marţială şi

scoţându-l în ilegalitate în 1925, după atentatul la viaţa ţarului Boris şi atacul cu bombă asupra Catedralei Sf. Nedelea. A fost demis după înglodarea ţării în datorii. După ieşirea din viaţa politică activă, a devenit un admirator al fascismului şi un susţinător al lui Adolf Hitler. În 1932, a înfiinţat propria sa Mişcare Naţional-Socialistă, după modelul partidului nazist din Germania. Deşi mişcarea s-a dovedit lipsită de importanţă, Ţankov a fost numit prim-ministru al guvernului bulgar în exil, creat în Germania (septembrie 1944–mai 1945). După încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, a fugit în Argentina; a decedat la Belgrano, Buenos Aires.

Ţenescu, Florea (1884–1941). Ofiţer român de carieră. Studii la Şcoala Militară din Danzig (1903–1904); Academia Tehnică din Chalottenburg (1905–1908); Şcoala Superioară de Război din Bucureşti. Adjutant al regelui Ferdinand I. General de brigadă (1930); general de divizie (1936); şef al Marelui Stat Major (1 februarie 1939); general de corp de armată (1939); general de armată post-mortem (1945). A pus la dispoziţia ţării singurele opţiuni posibile, în anii 1939–1940 în măsură să salvgardeze unitatea teritorială şi independenţa României.

Undén, Bo Östen (1886–1974). Profesor, om politic şi de stat suedez. Şef al Catedrei de drept civil de la Universitatea din Upsalla (1917). Rector magnificus al aceleaşi universităţi (1929–1932). Expert în Ministerul de Externe în probleme de drept internaţional. Ministru al Afacerilor Străine (18 octombrie 1924–7 iunie 1926; 12 august 1945–15 septembrie 1962); ministru fără portofoliu (1917–1920; 1932–1936). Cancelar guvernamental pentru universităţi (1937–1951). Preşedinte al Consiliului parlamentar pentru afaceri străine în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Membru de frunte al Partidului Social Democrat (facţiunea de stânga).

Urdăreanu, Ernest (1897–1959). Ofiţer. Colaborator al lui Carol al II-lea. Înregistrează o ascensiune rapidă după înlăturarea lui Constantin (Puiu) Dumitrescu. Adjutant regal (1933–1934); prefect al Palatului (1935–1936); vicemareşal (1936); mareşal (1937) al Palatului. Ministru al Casei Regale (1938). Şef de Stat Major al Partidului Naţiunii şi ministru de stat (din iunie 1940). Membru al Consiliului de Coroană. Îl însoţeşte pe Carol al II-lea în exil.

Vaida-Voevod, Alexandru (1872–1950). Medic, publicist, om politic şi de stat român. Licenţiat şi doctor (1899) al Facultăţii de Medicină a Universităţii din Viena. Ca student a luat parte la mişcările naţionale româneşti. A cerut abandonarea tacticii „pasive“ a Partidului Naţional Român din Transilvania şi a militat pentru o politică activă dusă de partid. Unul dintre conducătorii Partidului Naţional Român din Transilvania. Luptător împotriva prevederilor discriminatorii ale legislaţiei şcolare impuse de contele Apponyi Albert. Deputat în Parlamentul de la Budapesta (1906; 1907; 1910–1918), unde la 18 octombrie 1918 a citit Declaraţia de despărţire a Transilvaniei de Ungaria. Membru al Consiliului Naţional Român Central (30 octombrie 1918). Adunarea Naţională de la Alba Iulia l-a ales în Consiliul Dirigent, ca vicepreşedinte şi şef al resortului Externe şi Presă (2–17 decembrie 1918). Preşedinte al Partidului Naţional Ţărănesc (6 mai–21 noiembrie 1933). În 1935, s-a desprins de Partidul Naţional Ţărănesc şi a creat organizaţia Frontul Românesc. Preşedinte al Frontului Renaşterii Naţionale (1940). Deputat în Parlamentul României, în toate legislaturile din 1919 până în 1939. Preşedinte (28 noiembrie–1 decembrie 1919; 9 iunie 1939–5 septembrie 1940) al Adunării Deputaţilor. Membru al Consiliului Naţional Român Central. Membru al Consiliului Dirigent al Transilvaniei (1918–1920). A fost prezent în delegaţia transilvăneană care a prezentat Regelui Ferdinand I actul de unire a Transilvaniei cu România. Delegat la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920). A pledat pentru reforma agrară şi vot universal. De mai multe ori

ministru: de stat pentru Transilvania (17 decembrie 1918–12 septembrie 1919; 27 septembrie–28 noiembrie 1919); al Afacerilor Străine (1 decembrie 1919–13 martie 1920; *ad-interim* 6 iunie–10 august 1932; 11 august–17 octombrie 1932); de Interne (10 noiembrie 1928–7 iunie 1930; 13 iunie–8 octombrie 1930); ministru secretar de stat (1938; 1940). Prim-ministru (1 decembrie 1919–13 martie 1920; 6 iunie–10 august 1932; 11 august–17 octombrie 1932; 14 ianuarie–9 noiembrie 1933). Consilier al Coroanei (1938). După instaurarea regimului comunist, a avut domiciliu obligatoriu la Sibiu.

Valeri, Valerio (1883–1963). Înalt prelat italian al Bisericii Romano-Catolice. După absolvirea studiilor teologice a funcţionat ca profesor de teologie (1904). Hirotonist preot în 1907, a continuat cariera profesorală la Seminarul Regional Pontifical din Faino până în 1909. După ce a fost preot militar în timpul Primului Război Mondial, a fost primit în Curia Romană, ca membru al Secretariatului de Stat (1920). Auditor la Nunţiatura franceză (1921–1927). A fost ridicat la gradul de şambelan privat al Sanctităţii Sale (1921) şi apoi prelat personal al Sanctităţii Sale (1923). Arhiepiscop titular al Ephesului şi delegat apostolic în Egipt şi Arabia (1927). Nunţiu Apostolic în România (1933–1936) şi în Franţa (1936). La plecarea din Franţa i s-a decernat Marea Cruce a Legiunii de Onoare a Franţei (1944). Preşedinte al Comitetului Central al Anului Sfânt (1948). Asesor al Sfintei Congregaţii a Bisericilor Orientale (1948). A fost unul dintre cardinalii electori, care au participat în conclavul papal din 1958, pentru alegerea papei Ioan XXIII. A participat la prima sesiune a celui de-al Doilea Conciliu al Vaticanului (1962) şi a participat la conclavul papal care l-a ales pe Papa Paul VI. Director al Academiei Vaticanului.

Valéry, Paul (1871–1946). Scriitor francez. Membru al Comisiei de Cooperare Intelectuală Internaţională, alături de Maria Sklodowska Curie, Albert Einstein, Gilbert Murray, Paul Painlevé, Nicolae Titulescu ş.a. Membru al Academiei Franceze (1925).

Vansittart of Denham, Sir Robert Gilbert (1881–1957). Diplomat britanic. A ocupat diferite posturi sau misiuni diplomatice la Teheran (1907); Cairo (1909); Stockholm (1915). A făcut parte din delegaţia britanică la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920). Subsecretar de stat permanent la Foreign Office (1930–1938).

Varga. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc (Mureş).

Varnava (Rosić, Petar) (1880–1937). Patriarh al Bisericii Ortodoxe Sârbe (1930–1937).

Vasiu. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Vautrin. Ofiţer de legătură al armatei Aerului cu Ministerul Afacerilor Străine al Franţei.

Văcărescu, Elena (1866–1947). Scriitor şi diplomat român. A studiat literatura, filosofia, estetica, istoria şi mitologia la Sorbona. A debutat în 1886 cu un volum de versuri, *Chants d'Aurore*, care a fost premiat de Academia Franceză. În timpul Primului Război Mondial a desfăşurat o amplă activitate peste hotare în sprijinul intereselor naţionale româneşti. Consilier de legaţie la Paris. Delegat supleant la Adunările (III–XIII; XV–XVII; XIX; XXI: XXIII–XXIV) Societăţii Naţiunilor (1921–1937). Secretar al delegaţiei permanente la Societatea Naţiunilor (1921). Având un talent oratoric desăvârşit, a conferenţiat în mai multe ţări (Belgia, Cehoslovacia, Elveţia, Franţa, Italia, Olanda, Polonia, Spania), făcând cunoscute în lume realităţile politice româneşti şi marile opere culturale ale românilor. Delegat la Institutul Internaţional de Cooperare Culturală. Consilier cultural al Legaţiei României la Paris (2 iulie 1945). Membru de onoare al Academiei Române (11 iunie 1925).

Vălimărescu (Vălimărescu), Constantin. Diplomat român. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar în Argentina (15 februarie 1939–15 octombrie 1940). În dezacord cu politica regimului de la Bucureşti şi refuzând să se întoarcă în ţară, a fost pus în disponibilitate la 1 aprilie 1941.

Velics de Laszlofalva (1895–m.?). Diplomat ungur. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Berna (1935); Atena (1938); Roma (1947). Şeful delegaţiei ungare pe lângă Societatea Naţiunilor (1935). Delegat la sesiunile Adunării Societăţii Naţiunilor (1935–1937).

Venizelos (Veniselos), Eleutherios Kyriakos (1864–1936). Jurist, om politic şi de stat grec. A urmat studiile universitare la Atena. Avocat. Membru al Partidului Independenţei Cretei. A jucat un rol important în insurecţia cretană din 1896–1897. În 1905, a condus Adunarea Cretană, care a hotărât unirea Cretei cu Grecia. Prim-ministru (18 octombrie 1910–10 martie 1915; 23 august–7 octombrie 1915; 27 iunie 1917–18 noiembrie 1920; 24 ianuarie–19 februarie 1924; 4 iulie 1928–26 mai 1932; 5 iunie–4 noiembrie 1932; 16 ianuarie–6 martie 1933). A avut un rol determinant în angajarea Greciei în războaiele balcanice şi la intrarea ei în Primul Război Mondial alături de Antantă. Politica sa externă de înţelegere balcanică a avut drept rezultat, la sfârşitul războaielor balcanice (1912 – 1913), intrarea în graniţele Greciei a Epirului, Macedoniei, a unei părţi a Traciei, a insulelor Mării Egee, precum şi ratificarea unirii cu Creta. Pledoaria sa pentru intrarea Greciei în Primul Război Mondial alături de Aliaţi a condus la răsturnarea sa, în două rânduri, de către regele germanofil Constantin I, în 1915. A participat la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920). Delegat la sesiunile Consiliului Societăţii Naţiunilor, din 1920. După două tentative eşuate de lovitură de stat (1933; 1935) s-a refugiat în Franţa, la Paris. A fost condamnat la moarte în contumacie.

Vergiliu (Virgiliu), Publius Vergilius Maro (70–19 î.Hr.). Poet latin. Protejat de împăratul August şi de Mecena. Creaţie dominată de cultul vieţii paşnice, în mijlocul naturii şi de un puternic sentiment patriotic: *Bucolicele; Georgicele; Eneida.*

Vesnić, Milenko (1862–1921). Jurist, diplomat, om politic şi de stat sârb. Secretar de legaţie la Constantinopol (1891). Iniţiator al revistei „Juristul“ (1892). Profesor internaţional de drept (1893). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Roma (1901–1903); Paris (1904). Delegat la Conferinţele de Pace de la Londra şi Bucureşti (1913). Însărcinat cu o misiune la Washington (1917). Preşedinte al Consiliului de Miniştri şi ministru al Afacerilor Străine (16 mai 1920–1 ianuarie 1921). Semnatar al Concordatului Serbiei cu Sfântul Scaun (1914).

Veverka, Ferdinand (1887–m.?). Diplomat cehoslovac. Între anii 1914 şi 1915, a lucrat în Ministerul Afacerilor Străine al Austro-Ungariei, iar din 1918 în cel al Cehoslovaciei. Consilier de legaţie la Londra (1919). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Bucureşti (1920 şi 1937–1938); Berna (1924); Washington (1928); Viena (1936). Delegat la sesiunile Consiliului Societăţii Naţiunilor, între 1924 şi 1926. Membru asociat al Academiei Diplomatice Internaţionale (1928).

Victor Emmanuel III (1869–1947). Rege al Italiei (1900–1946). Împărat al Etiopiei (1936–1943). Rege al Albaniei (1939–1943).

Vicuña, Manuel Rivas (1878–1937). Om politic şi diplomat chilian. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar în Elveţia (1921); ambasador în Peru (1932); Italia (1934); Franţa (1936–1937). Ministru de Externe (1922). Prim-ministru (1926). Delegat la

Societatea Naţiunilor (1920–1921; 1934–1936). Preşedintele Consiliului Societăţii Naţiunilor (1936). Membru al Academiei Diplomatice Internaţionale (1927).

Villegas, Echiburú Enrique (1874–1931). Diplomat, om politic şi de stat chilian. Ministru al Afacerilor Străine (1913). Prim-ministru (1915). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar (1916), iar din 1924 ambasador la Roma. Ambasador la Londra (1930). Delegat la sesiunile Consiliului Societăţii Naţiunilor (1926–1929). Raportor în Comitetul de Trei, prezidat de Austen Chamberlain, în chestiunea optanţilor. Membru al Academiei Diplomatice Internaţionale (1926).

Vinogradov, Boris D. Diplomat sovietic. Consilier la Legaţia URSS de la Bucureşti (în 1936); însărcinat cu afaceri al URSS la Varşovia (1937).

Vişoianu, Constantin I. (1898–1994). Diplomat, om politic şi de stat român. Licenţiat în litere al Universităţii din Iaşi. Diplomat în ştiinţe politice şi doctor în drept la Paris. Secretar al Comisiei Mixte de Arbitraj de la Paris (1926–1929). Expert pe lângă Legaţia României la Geneva, însărcinat cu studierea problemelor aflate spre examinare şi soluţionare pe agenda de lucru a Societăţii Naţiunilor (1929–1931). Consilier tehnic al delegaţiei române la Societatea Naţiunilor (1929–1933). Reprezentant al României în Secţia informaţii din Secretariatul Societăţii Naţiunilor. Raportor pe tema „Colaborarea presei la organizarea păcii“ la cea de-a XV-a sesiune a Adunării Societăţii Naţiunilor (1935). Unul dintre cei mai apropiaţi colaboratori ai lui Nicolae Titulescu. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Haga (1 iulie 1933–1 octombrie 1935) şi Varşovia (1 octombrie 1935–25 octombrie 1936). Ministru al Afacerilor Străine (4 noiembrie 1944–6 decembrie 1944; 6 decembrie 1944–28 februarie 1945). A pledat documentat pentru recunoaşterea calităţii de cobeligerant a României în războiul împotriva Germaniei hitleriste şi a ultimilor ei acoliţi. A subliniat semnificaţia actului de la 23 august 1944, consecinţele politice, militare, economice şi psihologice ale desprinderii României de puterile Axei. Plecat din România (1946), a devenit unul dintre liderii emigraţiei anticomuniste române, fiind desemnat preşedinte al Comitetului Naţional Român. A denunţat opresiunea şi caracterul abuziv al autorităţilor sovietice de ocupaţie. A demonstrat simulacrul alegerilor din noiembrie 1946. Prin memorii adresate liderilor occidentali a susţinut cauza poporului român, dreptul său la libertate şi democraţie într-o Europă unită. A prezentat consecinţele nefaste ale trasării „cortinei de fier“. Activ colaborator la posturile de radio „Vocea Americii“ şi „Europa Liberă“. Ultim colaborator apropiat a lui Nicolae Titulescu, i-a evocat în mai multe rânduri personalitatea şi opera, dedicându-i un portret politic şi uman fără egal în literatura română.

Viviani, René Raphaël (1863–1925). Om politic şi de stat francez. Deputat (socialist 1893–1902; socialist independent 1906–1922). Senator (1922–1925). Fondator al Partidului Republican Socialist (1910). Ministru: al Muncii (1906–1910); al Instrucţiunii Publice (1913–1914). Preşedinte al Consiliului de Miniştri (13 iunie 1914–26 iulie 1914; 26 iulie 1914–29 octombrie 1915). Înlocuit la conducerea guvernului de Aristide Briand, a fost numit ministru de Justiţie (1915–1917). Reprezentant al Franţei la Societatea Naţiunilor (1920–1921).

Vlad, Aurel (1875–1953). Jurist, avocat, om politic şi de stat român. Licenţiat al Facultăţii de Drept a Universităţii din Budapesta (1898). Doctor în drept al Universităţii din Budapesta. Director al Institutului de Credit şi Economii „Ardeleana“ din Orăştie (1901). Fondator al ziarului „Libertatea“ (1901). Pledează pentru activismul politic ca modalitate de acţiune. Deputat în Parlamentul de la Budapesta (1902). Vicepreşedinte al Partidului Naţional Român. Membru al Consiliului Naţional Român Central (30

octombrie 1918). Participă la Adunarea Naţională de la Alba Iulia. Este numit în Consiliul Dirigent ca vicepreşedinte şi titular al resortului de Finanţe (2 decembrie 1918). Deputat în patru legislaturi în Parlamentul României (1919–1920; 1926–1927). Ministru de Finanţe (1 decembrie 1919–23 februarie 1920); ministru *ad-interim* al Industriei şi Comerţului (1–16 decembrie 1919); ministru *ad-interim* de Interne (16–17 decembrie 1919); ministru al Cultelor şi Artelor (10 noiembrie 1928–14 noiembrie 1929); ministru al Industriei şi Comerţului (14 noiembrie 1929–17 martie 1930). În februarie 1935, se desprinde de Partidul Naţional Ţărănesc şi intră în Frontul Românesc. Preşedinte al districtelor Hunedoara şi Severin ale Frontului Românesc. Membru al Consiliului Superior Naţional al Frontului Renaşterii Naţionale (20 ianuarie 1939). Senator al regelui Carol al II-lea. După război, revine în P.N.Ţ. Arestat în 1950; întemniţat la Sighet, unde încetează din viaţă.

Vlasa. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Voroşilov, Kliment Efremovici (1881–1969). Comandant militar şi om politic sovietic. S-a alăturat bolşevicilor în 1903. După victoria Revoluţiei din 1917, a devenit membru al Guvernului provizoriu ucrainean şi comisar al poporului pentru Afacerile Interne. Comandant militar în timpul Războiului civil (1918–1920). În timpul Războiului civil, a organizat apărarea oraşului Ţariţîn. Aici l-a cunoscut pe Stalin, căruia i-a devenit prieten apropiat şi aliat de nădejde. Membru al CC al PCUS (1921–1961). Comisar al poporului pentru Afacerile Armatei şi Marinei (1925–1934) şi preşedinte al Consiliului Militar Revoluţionar al URSS (1925–1934). Membru al Biroului Politic (1926–1952) şi al Prezidiului CC al PCUS (1952–1960). A fost profund implicat în acţiunile de epurare iniţiate de Stalin de la sfârşitul celui de-al patrulea deceniu al secolului trecut. Comisar al poporului pentru Apărare (1934–1940). Avansat la gradul de mareşal al Uniunii Sovietice în 1935. Din 1940 – vicepreşedinte al Consiliului Comisarilor Poporului (Consiliul de Miniştri) şi preşedinte al Comitetului Apărării de pe lângă Consiliul Comisarilor Poporului. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, membru al Consiliului de Stat pentru Apărare. A fost comandantul trupelor sovietice în războiul sovieto-finlandez din noiembrie 1939 până în ianuarie 1940, dar, datorită incompetenţei sale, Armata Roşie a suferit pierderi uriaşe. Nikita Hruşciov avea o părere extrem de proastă despre Voroşilov, pe care îl caracteriza drept „cel mai mare sac cu rahat din armată“. După declanşarea invaziei hitleriste a Uniunii Sovietice din iunie 1941, a fost numit comandant al Fronturilor de Nord-Vest, Leningrad şi mişcarea de partizani, dar în ciuda bravurii personale – la un moment dat a condus personal un contraatac împotriva tancurilor germane – a eşuat în încercarea de a preveni încercuirea Leningradului şi a fost schimbat din funcţie. Din 1943 – reprezentantul Marelui Cartier General pe fronturi.În 1945–1947 a fost însărcinat cu supervizarea procesului de instaurare a comunismului în Ungaria (preşedintele Comisiei Aliate de Control în Ungaria). Vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (1946–1953). Preşedinte al Prezidiului Sovietului Suprem (15 martie 1953–7 mai 1960), avându-i în subordine pe Nikita Hruşciov ca prim-secretar al PCUS şi pe Gheorghi Malenkov ca premier al Uniunii Sovietice. Voroşilov, Hruşciov şi Malenkov au pus la cale arestarea lui Lavrenti Beria, unul dintre cei mai apropiaţi colaboratori al lui Stalin şi unul dintre executanţii epurărilor staliniste. După denunţarea de către Hruşciov a crimelor staliniste (1956), Voroşilov s-a alăturat temporar facţiunii conservatoare a lui Malenkov, Kaganovici şi Molotov, în încercarea de răsturnare de la putere a lui Hruşciov din 1957. Voroşilov a schimbat la timp tabăra, alăturându-se lui Hruşciov, supravieţuind astfel din punct de vedere politic înfrângerii „grupului antipartinic“. La 7 mai 1960, Sovietul Suprem i-a aprobat lui Voroşilov „cererea de

retragere“. Comitetul Central l-a eliberat pe mareşal şi din funcţia de membru al Prezidiului Partidului (aşa cum fusese redenumit Biroul Politic în 1952) pe 16 iulie 1960. În octombrie 1961, a fost desăvârşită înfrângerea sa politică în timpul celui de al XXII-lea Congres al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, când a fost exclus din CC al PCUS. După căderea lui Hruşciov, Brejnev l-a reactivat pe Voroşilov, oferindu-i o poziţie decorativă. Mareşalul a fost reales membru al Comitetului Central în 1966 şi i-a fost acordat un al doilea titlu de Erou al Uniunii Sovietice (1968).

Vuia, Traian (1872–1950). Inginer, inventator şi om politic român. Pionier al aviaţiei mondiale, constructorul primului avion din lume (brevetat în Franţa la 17 august 1903), care, la 18 martie 1906, s-a desprins de la sol datorită exclusiv forţei motorului său; având un tren de aterizare cu pneuri la roţi. Preocupări şi cercetări privind ciclopterul şi elicopterul. A realizat un generator cu abur cu combustie internă şi ardere catalitică. La 30 aprilie 1918, a devenit preşedinte al Comitetului Naţional al Românilor din Transilvania şi apoi membru al Comitetului Naţional al Românilor, având în frunte pe Take Ionescu. În timpul celui de-al Doilea Război Mondail, a participat la mişcarea de Rezistenţă, fiind preşedintele Frontului Naţional Român din Franţa. Mason.

Waldeck-Rousseau, Pierre-Marie-René (1846–1904). Om politic şi de stat francez. Membru al Baroului din Nantes şi unul din liderii marcanţi ai Partidului Republican. Ministru de Interne (noiembrie 1881–ianuarie 1882; februarie 1883–martie 1885). Senator de Loara (1894–1904). Prim-ministru al Franţei (22 iunie 1899–7 iunie 1902). A promovat legea privind asociaţiile profesionale care favorizează dezvoltarea mişcării sindicale (1884); a luat apărarea lui Eiffel în Procesul Panama; a decis revizuirea Procesului Dreyfus şi expediţia în China, motivată prin Revolta Boxerilor (1900).

Waley, D. Funcţionar superior la Trezoreria britanică.

Wells, Herbert George (1866–1946). Scriitor, istoric, sociolog şi ziarist britanic.

Wilhelm II (numele complet **Friedrich Wilhelm Albert Victor von Preußen**) (1859–1941). Rege al Prusiei şi împărat al Germaniei (1888–1919). A contribuit, prin patronarea politicii externe agresive şi expansioniste a cercurilor imperialiste germane, la declanşarea Primului Război Mondial. După sfârşitul Primului Război Mondial, împăratul a fost silit să abdice (9 noiembrie 1918). Moare în exil, în Olanda.

Wilson, Thomas Woodrow (1856–1924). Jurist, om politic şi om de stat american. Al 28-lea preşedinte al SUA (1913–1921). A participat la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920). I s-a decernat premiul Nobel pentru Pace în 1919.

Wood, Edward Frederick Lindley, lord **Halifax** (1881–1959). Om politic şi de stat britanic. Deputat conservator (1910–1940). Preşedinte al Consiliului administrativ pentru Educaţie (1922–1924). Ministru al Agriculturii şi Pescuitului (1924–1925). Înnobilat (Baron Irwin) în 1925. Vicerege al Indiei (1926–1930). A moştenit de la tatăl său titlul de viconte Halifax. Ministru de Război (7 iunie–22 noiembrie 1935). Lord al Sigiliului Privat (1935–1938). În calitate de ministru de Externe (25 februarie 1938–10 mai 1940), a sprijinit politica lui Neville Chamberlain de concilieri faţă de Germania nazistă şi Italia fascistă. Ambasador în Statele Unite ale Americii (1941–1946).

Xeni (Zender), Constantin (1878–1963). Jurist, publicist, om politic şi de stat român. Licenţiat în drept al Universităţii din Bucureşti (1902). Doctor în drept al Universităţii din Paris (1904). Deputat în mai multe legislaturi (începând cu 1912). Membru al Partidului Conservator-Democrat; al Partidului Naţional Român; al Partidului Naţional

Liberal. Ministru al Muncii şi Ocrotirii Sociale (17 decembrie 1921–17 ianuarie 1922) în guvernul Take Ionescu. Ministru de stat (26 februarie–1 octombrie 1934) în guvernul Gheorghe Tătărescu. După 1948 se refugiază definitiv în Elveţia. Colaborator la „Adevărul Literar"; „Luceafărul"; „Semănătorul". Autor a două monografii de referinţă consacrate lui Take Ionescu şi I.G. Duca.

Xenopol, Alexandru D. (1847–1920). Istoric, economist, sociolog şi filosof român. Doctor în drept al Universităţii din Berlin (1871) şi Doctor în filosofie al Universităţii din Giessen (1871). A funcţionat un timp în magistratură, apoi în avocatură. Profesor la Universitatea din Iaşi (titular al Catedrei de istorie naţională). Autor al primei mari sinteze consacrate istoriei poporului român (13 volume, 1896–1912). Opera sa vastă acoperă istoria României (veche, medie, modernă) şi istoria oraşelor. A acordat o atenţie aparte strângerii şi publicării izvoarelor istorice; a avut preocupări de filosofia culturii şi de filosofia istoriei; de drept; de sociologie; etnografie şi folclor ş.a. S-a numărat printre membrii Societăţii literare „Junimea", al cărui secretar a fost. Colaborator al revistei „Convorbiri Literare", unde a debutat în 1868. Membru al Académie des Sciences Morales et Politiques din Paris; al Societăţii de Arheologie din Bruxelles; al Societăţii Academice Române din Cernăuţi; al Institutului Internaţional de Sociologie. Membru corespondent (1 aprilie 1889) şi membru titular (11 martie 1893) al Academiei Române.

Young, Owen D. Jurist şi om de afaceri american. A studiat la Universitatea din St. Lawrence şi la Şcoala de Drept a Universităţii din Boston. A practicat dreptul, până în 1912, la Boston. După această dată, consilier general şi, apoi, preşedinte al Consiliului de administraţie (1922–1939) pentru General Electric Company. A reorganizat Radio Corporation of America (RCA), în 1919, fiind preşedinte de onoare al Consiliului de administraţie (1919–1929) şi preşedinte al Comitetului executiv (1929–1933) al acestei societăţi. A avut contribuţii remarcabile la elaborarea planurile pentru asigurarea plăţii reparaţiilor de război, fiind membru în Comisia de experţi pentru Planul Dawes (1924) şi preşedintele Comisiei de experţi pentru Planul Young (1929).

Zabraţan. Om politic român. Lider regional al organizaţiei Frontul Românesc.

Zaharof, Ioan (1873–m.?). Ziarist şi om politic român. Licenţiat în drept al Universităţii din Bucureşti şi doctor în drept al Universităţii din Paris. Director al ziarului „Universul". Deputat (1904; 1912; 1927 şi din 1933).

Zaleski, August (1883–1972). Diplomat şi om de stat polonez. A îndeplinit mai multe funcţii diplomatice: însărcinat cu afaceri la Berna (1918); director al Direcţiei Afacerilor Politice în Ministerul Afacerilor Străine (1921). Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Atena (1920) şi Roma (1922–1926). Ministru al Afacerilor Străine (15 mai–4 iunie 1926; 2 octombrie 1926–27 iunie 1928; 27 iunie 1928–12 aprilie 1929; 14 aprilie–7 decembrie 1929; 29 decembrie 1929–15 martie 1930; 29 martie – 23 august 1930; 25 august–28 noiembrie 1930; 5 decembrie 1930–26 mai 1931; 27 mai 1931–2 noiembrie 1932; septembrie 1939–30 iulie 1941). Delegat la sesiuni ale Consiliului Societăţii Naţiunilor, între 1926 şi 1932. Membru al Academiei Diplomatice Internaţionale (1927).

Zamfirescu, Alexandru Duiliu (l892–1968). Diplomat şi scriitor român. Licenţiat în drept al Universităţii din Bucureşti. Licenţiat în litere al Universităţii din Paris. Absolvent al Şcolii de Ştiinţe Politice de la Paris. Grade diplomatice: ataşat de legaţie (16 februarie 1918); secretar de legaţie cls. III (1 aprilie 1920); secretar de legaţie cls. II (1 noiembrie 1921); secretar de legaţie cls. I (1 ianuarie 1925); consilier de legaţie (1 ianuarie 1930); ministru plenipotenţiar cls. II (1 decembrie 1933); ministru

plenipotenţiar cls. I (1 aprilie 1939). A îndeplinit mai multe funcţii diplomatice la: Roma (1918); Berlin (1921; 1928); Haga (1929); Rio de Janeiro (1934); Lisabona (1935); Varşovia (1936); Roma (1938); Copenhaga (1939). Director al Presei şi Propagandei la Preşedinţia Consiliului de Miniştri (1927). Director ajutor la Direcţia Protocolului şi a Cancelariei Ordinelor; director al Diviziunii Tratatelor din cadrul Ministerului Afacerilor Străine. Trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Rio de Janeiro (1 februarie 1934–1 octombrie 1935); Lisabona (1 octombrie 1935–15 noiembrie 1936); Varşovia (15 noiembrie 1936–1 aprilie 1938); Roma (1 aprilie 1938–25 septembrie 1939); Copenhaga (1 noiembrie 1939–15 octombrie 1940).

Zavoral, Metodiu (Nepomicky, Jan) (1862–1942). Episcop ceh (în 1922). În 1906 a devenit abate al mănăstirii Strachov de lângă Praga. A fost timp de 7 ani preşedintele Clubului Senatorilor din Partidul Catolic Popular. Unul din bunii şi sincerii prieteni ai poporului şi ai ţării noastre. Alinător al suferinţelor răniţilor români, care erau duşi la spitalul înfiinţat de mănăstirea ce conducea. A învăţat româneşte de la ei şi ne-a studiat literatura populară şi cea cultă. Ne-a vizitat ţara în mai multe rânduri; în primăvara anului 1929, a fost declarat doctor *honoris causa* al Universităţii din Cluj. A ţinut conferinţe în limba română prin oraşele vizitate de el. Membru onorific al „Astrei". Membru de onoare al Academiei Române (7 iunie 1919).

Zeeland, Paul van (1893–1973). Economist şi om de stat belgian. Prim-ministru (25 martie 1935–23 noiembrie 1937). Preşedintele celei de a XVI-a sesiuni ordinare a Adunării Societăţii Naţiunilor (1935–1936). Ministru de Externe şi al Comerţului Exterior (26 martie 1935–26 mai 1936). Ministru de Externe (10 august 1949–18 martie/6 iunie 1950; 8 iunie–11 august 1950; 15 august 1950–9 ianuarie 1952; 15 ianuarie 1952–12 aprilie 1954).

Zogu (Zog), Ahmed Bey (1895–1961). Om de stat albanez. Preşedinte al Consiliului de Miniştri (6–30 ianuarie 1925). Şef al statului albanez (31 ianuarie 1925–1 septembrie 1928). Rege al Albaniei (1928–1939).

Zottu, Vasile (1853–1916). Ofiţer de carieră român. Absolvent al Şcolii Militare de Ofiţeri (1875), cu gradul de sublocotenent. Participă la Războiul de Independenţă din 1877–1878 şi pentru actele de bravură şi curaj săvârşite pe câmpul de luptă, spiritul de devotament şi iniţiativă i s-au conferit mai multe ordine şi medalii române şi străine. A parcurs toate treptele carierei militare: locotenent (1878), căpitan (1880), locotenent-colonel (1891), colonel (1895), general de brigadă (1904), general de divizie (1911). Comandant al Şcolii de Infanterie şi Cavalerie (mai 1901–aprilie 1904). Şef al Marelui Stat Major (31 martie–18 noiembrie 1911; 1 aprilie 1914–25 octombrie 1916). Şef al Marelui Cartier General (15 august 1916). A fost decorat cu o serie de ordine şi medalii de pace. A răspuns – alături de generalul C. Christescu – de elaborarea ipotezelor de război şi a Planului de campanie al armatei române în Războiul de Întregire pentru anul 1916. Rolul generalului Vasile Zottu în prima parte a anului 1916, ca şef al Marelui Cartier General, este încă subiect de dezbatere, cercetarea istorică nefăcând lumină în privinţa acuzaţiilor care i s-au adus în epocă, şi anume, că prin unele activităţi ale sale ar fi favorizat deconspirarea Planului de operaţii al armatei române, motiv pentru care s-ar fi sinucis.